BEATI ALBERTI A SARTHIANO ORD. MIN. REG. OBSERU. OPERA OMNIA IN...

Alberto : da Sarteano, Girolamo Rossi 1, Antonius Pullarius, ...

Digitized by Google

NAZIONALE
8
15 — F
28 M
VITT. EMANUELE
ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SVPERIORIS ICONISMI DECLARATIO

Representat ergo actum solemnem S. Concilij Florent. in quo Eugenius IV. Pont. decretum unionis Fidei. Æthiopum, Ægyptiorumq Legatis ex throno porrigit; adstante Pontifici Venerabili Seruo Dei Beat. Alberto a Sarthiano ord. Min. reg. obs. qui eandem unionem ijs gentibus suasit, earumq Legatos ad S. Synodum Florentiam usq perduxit: ut graphice expressum extat, in ualuis æneis templi S. Petri in Vaticano, unde hoc nostrum exemplar fideliter desumptum est.

Digitized by Google

Digitized by Google

BEATI ALBERTI

A SARTHIANO

ORD. MIN. REG. OBSERV.

OPERA OMNIA

IN ORDINEM REDACTA,

AC ARGUMENTIS, ET ADNOTATIONIBUS ILLUSTRATA

A F. FRANCISCO HAROLDO

HIBERNO

EJUSDEM ORDINIS CHRONOGRAPHO GENERALI

QUIBUS PRÆMITTUNTUR

GESTA BEATI ALBERTI

AB EODEM COLLECTA, ET CONSCRIPTA.

OPUS POSTHUMUM,

REVISUM, CORRECTUM, NOTIS, ET INDICIBUS AUCTUM, AC IN LUCEM EDITUM

PER F. PATRICIUM DUFFIUM

OLIM IN UNIVERSITATE LOVANIENSI ARTIUM, ET S. THEOLOGIÆ LECTOREM PRIMARIUM, ET MAJESTATIS CATHOLICÆ AD URBEM THEOLOGUM.

ROMÆ CIↃ.IↃ.CLXXXVIII.

APUD JOANNEM BAPTISTAM BUSSOTTUM.

SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

REVERENDISSIMO PATRI
P. F. MARCO ZARSOZA
SAC. THEOLOG. LECTORI IVBILATO,
Olim Miniſtro Prouinciali, Comiſſario Generali Ordinis, &c.

Nunc

TOTIVS SERAPHICÆ RELIGIONIS

MINISTRO GENERALI.

MOS præſentis ſæculi (Reuerendiſſime Pater) in præſcriptionem abijt, vt in nihil è prælo prodeat, quod ſibi patronum non deligat. Vita, & Opera Beati Alberti Sarthianenſis Regularis Obſeruantiæ Profeſſoris eximij, Propagatoris egregij, ſtrenui defenſoris, publicam lucem aſpicere cupiens, diuino quodam ſupremi numinis præſagio, diu hæſit cogitabunda in cuius tutelam confugeret. Sed Te in Totius Ordinis S. P. Franciſci Generalem Miniſtrum electo, tibi ſe reſeruatam arbitrata, moram omnem abrumpit, in Tuum patrocinium confugiens, iure ſuo Te ſibi patronum deligit: quem B. Alberto non abſimilem efficiunt vitæ integritas, morum grauitas, diſciplinæ zelus, gradus honoris. Ille Seraphici Patriarchæ ſedulus imitator inſpiratæ diuinitus Minorum Regulæ exactam obſeruantiam ſibi ipſi conſtanter indixit, per gentes, & regna longè latèque diffudit, contra obloquentes neruosè aſſeruit, fundauit, defendit. Quantis Tu laboribus Seraphici inſtituti puritatem reſtitueris, reſtitutam conſeruaueris, conſeruatam amplificaueris,

ueris, & per Hiſpaniarum Prouincias dilataueris, quot in eo promouendo obloquia tuleris, in ſtabiliendo difficultates ſuperaueris, nouit Iberia, miratur Italia, Roma reueretur: prius ipſe obſeruans, quam obſertiam præcipiens, prior opere quam verbo, exemplo quam imperio, cœpiſti facere, dein docere. Ille Apoſtolicus prœco, & Euangelij tuba Regna, Prouincias, Vrbes, populos in Catholica Religione inſtruxit, & ad Chriſtianos mores reduxit, infideles ad fidem, ſchiſmaticos ad concordiam, diſſidentes ad pacem componendo. Tu Apoſtolicus per Hiſpaniarum Regna Miſſionarius, magno populorum applauſu, maiori animarum fructu, hęreticos aliquot aduenas charitatis tuę dulcedine, argumentorum pondere, ſermonum vigore, ad Eccleſiæ gremium, peccatores ad pœnitentiam, diſcordes ad reconciliationem, bonos ad meliorem vitam ſuauiter monendo, fortiter increpando, operibus præeundo traxiſti. Albertus fratrum ſuorum regimini admotus, Prouinciæ S. Antonij Præfectus, Vicarius generalis Ordinis per Pontificem deſignatus, ſubditos ad regularem obſeruantiam, & primæuam Ordinis diſciplinam ſalutaribus monitis, ſanctioris vitæ exemplis, in funiculis veritatis, & charitatis coarctauit, probos fouit, & dilexit, diſcolos diſciplinæ rigore coercuit, rebellium cuntumaciam iuſtitiæ malleo confregit, omnes eximia complexus eſt charitate. Tu Guardianus Gaditanus, Miniſter Prouincialis Bethicæ, Commiſſarius Generalis Ordinis reformandis moribus, Franciſcano depoſito (Regulam à Chriſto dictatam intelligo) exactè cuſtodiendo totus ſtuduiſti, arctioris vitę zelatores confortando, pauperum Patriarchæ ſinceriores filios promouendo, improborum obmurmurationes patienter ferendo, recalcitrantium peruicaciam iuſtæ correptionis ferula comprimendo, omnes in Chriſtianæ charitatis viſceribus ad æmulanda chariſmata meliora, quà verbo, quà opere, inducendo. Fuit denique Albertus noſter

Iulia-

Iuliano Cardinali Ordinis Protectori acceptus, & Eugenio Quarto Pontifici Optimo Maximo percharus, & ſummis votis in Miniſtrum Generalē Ordinis expetitus. Niſi vehementer fallor, nec in hoc ab Alberto diſſides. Alderanus Cardinalis Cybo Seraphicę Religionis apud Sanctam Sedem Protector Te vnicè complectitur. INNOCENTIVS XI. Pontifex verè Maximus, Te optauit, ſi non aptauit, in ſupremum Seraphicæ ratis Nauclerum. In tuam igitur tutelam Beati Alberti Vita & Opera, ſymphatià quàdam permota, recurrunt, vt præterita in tanto Heroe imitando reſpicias, in quibus Deum collaudes; & futuris, ſi quid in premendis eius veſtigijs addendum ſupereſt, proſpicias. Sed nec quod ab Hiberno ſtudio, & calamo prodeant, minus tibi debentur: non inde ſolùm quòd Iberno ad Iberū facilis ſit acceſſus, verum quòd Tu olim Gaditano cœnobio Præfectus, & Prouinciæ Bethicæ clauo Præſidens, Hibernos patria extorres, hæreticarum perſecutionum procellis agitatos, rerum omnium egentes, magno numero, maiori charitate & affectu plus quam paterno exceperis, foueris, nutrieris. Suſcipe erga benigno, quo aſſoles, vultu librum tot Tibi titulis debitum, & Te Deus Eccleſiæ commodo, Seraphicæ Religionis decori, Regularis Obſeruantiæ profectui diu ſeruet incolumem, ita ſperat, ita vouet, Romæ ex Muſæo Iſidorenſi die 2. Iulij 1688.

Cliens; & filius
Fr. Patricius Duffius.

Digitized by Google

Licentia Reuerendiſs. P.Miniſtri Generalis.

Fr. Petrus Marinus Sormanus à Mediolano Lector Iubilatus, Sanctæ Inquiſitionis Qualificator, Ex Guardianus Ieroſolymitanus, ac totius Ordinis Fratrum Minorum S.P.N. FRANCSISCI Miniſter Generalis, & Seruus: Dilecto nobis in Chriſto P.F.Patricio Duffio S.Theologiæ Lectori Iubilato, Scriptori & Chronologo generali Ordinis ac Prouinciæ noſtræ Hiberniæ ſtrict.Obſ.in Collegio S.Iſidori de Vrbe Alumno, ſalutem in Domino ſempiternam.

QVandoquidem Vita, & Opuſcula B.Alberti Sarthianenſis per P.F. Franciſcum Haroldum S.Theologiæ Lectorem iubilatum, & Ordinis noſtri Chronologum, piæ mem. conſcripta & collecta, a Theologis, quibus examinanda commiſimus, encomijs celebrentur, & typis digna iudicentur, tenore præſentium icentiam tibi facimus ea prœlo committendi, ſeruatis tamen Sac. Conc. Trident. lalijſque Apoſtolicis, & noſtri Ordinis Conſtitutionibus. Datum Romæ in Conuentu noſtro S. Mariæ de Aracœli hac die 25. Febr. 1686.

Fr. PETRVS MARINVS Miniſter Generalis.

Loco ✝ Sigilli

De mandato ſuæ Reuerendiſs. Paternitatis
F.Ioſeph a Leone Secr.Gener.Ordinis.

Cenſura Thologorum Ordinis.

NOs infraſcripti Ordinis Fratrum Minor. Prouinciæ Hiberniæ Sac. Theologiæ Lectores iubilati iuſſu Reuerendiſs. P. Miniſtri Generalis Ordinis percurrimus Vitam, & Opera B. Alberti a Sarthiano, eiuſdem Ordinis, collecta, in ordinem redacta, recenſita, Argumentis & Annotationibus illuſtrata a R. Adm. P.Franciſco Haroldo Sac.Theolog.Lectore iubilato, ac totius Ordinis noſtri Chronologo generali, & in ijs nihil inuenimus ſanæ doctrinæ, aut probis moribus aduerſum, ſed potius deprehendimus in Notis, & Argumentis ſingularem eruditionem, in Epiſtolis Chriſtianæ pietatis ſpiritum; in vita & actibus præclara Apoſtolicæ prædicationis, & legationum ſpecimina: Quapropter ad vſum publicæ vtilitatis luce digniſſima cenſemus: ex Collegio S. Iſidori hac die 18. Iunij 1685.

F.Franciſcus Porterus Lector iubilatus.
F.Patricius Duffius Lector iubilatus.

Vitam

Digitized by Google

OPera & Vitam Beati Alberti Sarthianenſis,Ordinis noſtri Seraphici Herois religioſiſſimi, devote contextam, ejuſdemque Epiſtolas Notis eruditiſſimis a Rev. Ad. P. Franciſco Haroldo Ord. Chronologo illuſtratas, ea, qua par, eſt erga Reverendiſſ. P. N. Miniſtrum Generalem obſequij diligentia perlegi, in utroque cum & pietatis eminentiam, à Beato Epiſtolij familiaritate expreſſam, admiratus ſim; & in Collectore non oſcitantem utriuſque operis indaginem, ac dilucidationem; ſingulari approbatione dignam exiſtimavi. Quamobrem ne hujuſmodi lucubrationes, in obſcuro detentæ, piorum, eruditorumque notitiæ atque devotioni ſubtrahantur, æquum judicarem eaſdem, ſuperiorum permiſſu, publici jurir fieri, eo magis quod & Catholicæ fidei conſona, & moribus valde proficua continere perſpectum habeam. Datum Romæ in Conventu Aracœlitano die 14. Septembris 1685.

F. Laurentius à Sancto Paulo ex Svetia.

Cenſura pro parte Reverendiſſ. P. M. Sac. Palatii Apoſtolici.

JUſſu Reverendiſſimi P. Magiſtri Sacri Palatii Librum cui Titulus eſt *B. Alberti à Sarthiano Ord. Min. Reg. Obſerv. Opera, & Vita*, attentè æquè, ac delectabiliter luſtravi: eoque pariter illuſtratus ſum; ſiquidem & perelegans dicentis eloquentia, & præclariſſima Beati Viri geſta lucis plurimum undequaque effundunt. Nihil præterea legenti occurrit, quod ſanctis moribus, ſacroſanctiſque Fidei dogmatibus vel leviter adverſetur. Quare dignum cenſeo ut opus è penu Seraphicæ Paupertatis ditiſſimum, publicam eruatur in lucem, hanc enim maximè promeretur, quod ad eam dilatandum ſummopere juvat. Ita ſentio in Conventu Noſtro Sanctæ Mariæ de Victoria. Romæ die 14. Junii 1688.

F. Blaſius à Purificatione Carmelita Diſcalceatus Sac. Theolog. profeſſor ac ſui Ordinis Generalis Hiſtoricus.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſs. Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.

Steph. Joſepg Menattus Epiſc. Cyrenen. Viceſg.

IMPRIMATUR,

Fr. Joſeph Clarionus Sac. Theolog. Magiſter, ac Revèrendiſs. Patris Fr. Dominici Mariæ Puteobonelli Sac. Palatii Apoſt. Magiſtri Socius, Ordinis Prædicatorum.

INDEX

Digitized by Google

INDEX CAPITUM

VITÆ B. ALBERTI SARTHIANENSIS.

ISagogicum. Cap. I. pag. 1
Beati Alberti Patria, Parentes. Cap. II. 3
Nativitas, Educatio ſæcularis. Cap. III. 6
Religioſæ vitæ initia inter Conventuales. Cap. IV. 8
Migratio ad Obſervantes, & converſatio magis ſevera. Cap. V. 9
Guarinum Veronæ iterato audit, & S. Bernardinum dicentem comitatur. Cap. VI. 11
Albertus ipſe cum fructu, & laude populis evangelizat. Cap. VII. 14
Religionem, ſcripta laudatione, ab adverſa vituperatione vindicat. Cap. VIII. 18
Importunas, & periculoſas conciones prudenter declinat. Cap. IX. 21
Ex Etruria profectus, Regnum Neapolitanum prædicando, & veterum ſcripta perquirendo perluſtrat. Cap. X. 24
Antonii Panormitani Hermaphroditum; profanam eloquentiam, luxum veſtis muliebris, & vituperatores martyrum voce, & ſcriptis perſequitur. Cap. XI. 25
Ad Eugenii Pontificis obſequia ſegregatus quid prima legatione fecerit. Cap. XII. 28
Secundæ Legationis acta. Cap. XIII. 32
Quid pro Terræ Sanctæ ſanctioni regimine peregerit. Cap. XIV. 40
Fit Miniſter Conventualium Provinciæ B. Antonii, & Vicarius Generalis totius Ordinis Minorum, & quid initio operatus ſit. Cap. XV. 46
Regiminis obſtacula reperit, & qui ſe in illis geſſerit. Cap. XVI. 50
Quid egerit in Comitiis Patavinis Ordinis: quidue Pontifex inde ſtatuerit, Cap. XVII. 56
Quid poſt res Comitiorum Senis compoſitas fecerit Albertus. Cap. XVIII. 57
Quid extremis quinque annis vitæ fecerit. Cap. XIX. 61
B. Alberti Sarthianenſis glorioſus obitus. Cap. XX. 67
Doctrina Sanctorum Patrum de duplici genere miraculorum. Cap. XXI. 71
Beati Alberti majora miracula. Cap. XXII. 74
Minora Alberti miracula, & poſthuma veneratio. Cap. XXII. 80
Alberti virtutum, miraculorum, & Beatitudinis fama, conſtantibus ſcriptorum teſtimoniis perpetua. Cap. XXIV. 83
Notæ in Vitam Beati Alberti. 105

INDEX

OPUSCULORUM.

De Sanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento. Oratio I. 117
In Laudem Pœnitentiæ. Oratio II. 136
Pro Electione Miniſtri Generalis. Oratio III. 149

IN

INDEX EPISTOLARVM.

F. Bonauentura Veneto. Epiſtola I. p.157
Franciſco Barbaro . Ep.II. p.159
Ioanni Becino Veneto . Ep.III. p.164
Antonio Florentino . Ep.IV. p.167
Bonauentura Veneto . Ep.V. p.168
Franciſco Barbaro . Ep.VI. p.171
Antonio Florentino . Ep.VII. p.174
Nicolao Nicoli . Ep.VIII. ibid.
Guarino Veronenſi . Ep.IX. p.177
Marchioni Ferrarienſi . Ep.X. p.180
Bartholomeo Aldobrandino. Ep.XI. p.184
Guilielmo Caſalenſi . Ep.XII. p.185
Eidem Caſalenſi . Ep.XIII. p.189
Dominico Piſtorienſi. Ep.XIV. p.190
Iacobo Peruſino . Ep.XV. p.191
Guilielmo Caſalenſi . Ep.XVI. p.193
Eidem Caſalenſi . Ep.XVII. ibid.
Eidem . Ep.XVIII. p.195
Nicolao Nicoli . Ep.XIX. p.199
Eidem Nicolo . Ep.XX. p.200
Poggio Florentino . Ep.XXI. p.203
Nicolao Nicoli . Ep.XXII. p.222
Andreuccio Senenſi . Ep.XXIII. p.224
Gaſpari Cornelio . Ep.XXIV. p.225
Nicolao Nicolo . Ep.XXV. p.227
Paulo Vulterrano. Ep.XXVI. p.233
Marchioni Ferrarienſi. Ep.XXVII. p.234
Gaſpari Cornelio . Ep.XXVIII. ibid.
Nicolao Nicoli . Ep.XXIX. p.235
Franciſco Mareſcalco , & Philippo Bendedeo . Ep.XXX. p.238
Bonauentura Veneto . Ep.XXXI. p.241
Franciſco Mareſcalco . Ep.XXXII. ibid.
Philippo Bendedeo . Ep.XXXIII. p.242
Leonello Eſtenſi Principi . Ep. XXXIV. pag. 244.
Ioanni Bencino Veneto. Ep.XXXV. p.247
Paulo Veronenſi . Ep.XXXVI. p.248
Beatiſſimo Papæ Eugenio . Ep. XXXVII. pag.250.
Patribus , & Fratribus Regul. Obſeru. Ep.XXXVIII. p.261
Richardo Tramontenſi . Ep. XXXIX. pag. 262.
Eidem Fratri Richardo. Ep.XL. p.263
Beatiſſimo Papę Eugenio. Ep.XLI. p.264
Eidem . Ep.XLII. p.265
Scipioni Ferrarien. Epiſcopo Mutinen. Ep.XLIII. p.268
Duci Burgundiæ . Ep.XLIV. p.273
Fratribus Antonio , & Lucæ Ordin. Min. pro Chriſto Hieroſolymis in Carcere conſtitutis . Ep.XLV. p.274
Franciſco Mareſcalco . Ep.LXVI. p.276
Thomaſio Bibio Cyprio. Ep.XLVII. p.279
Chriſtophoro Epiſcopo Ariminenſi . Epiſt. XLVIII. p.281
Eidem . Ep. XLIX. p.286
Guilielmo Caſalenſi . Ep. L. p.296
Ioanni Capiſtranenſi . Ep.LI. p.300
Andreæ Lancianenſi . Ep.LII. p.302
Beatiſſimo Papæ Eugenio. Ep.LIII. p.303
Iuliano Cardinali S. Angeli . Epiſt. LIV. pag. 306.
Eidem Cardinali S. Angeli. Ep.LV. p.308
Epiſcopo Ariminenſi . Ep. LVI. p.317
Franciſco Barbaro . Ep.LVII. p.318
Chriſtophoro Donato Prætori Brixienſi , Ep.LVIII. p.319
Epiſcopo Cyprio Ebronenſi. Ep.LIX. p.320
Bernardino Senenſi . Ep.LX. p.321
Eugenius Epiſcopus Seruus Seruorum Dei Venerabili Fratri Ioanni Patriarchæ Iacobinorum Salutem , & Apoſtolicam Benedictionem . Ep.LXI. p.322
Mattheo Biſſarro . Ep.LXII. p.324
Fratri Bartholomæo Iannenſi. Ep.LXIII. pag. 324
Beatiſſimo Papæ Eugenio . Epiſt. LXIV. pag. 327.
Duci Burgundiæ . Ep.LXV. p.330
Leonello Principi Ferrarienſi . Ep.LXVI. pag.332
Eidem Leonello . Ep.LXVII. p.333
Magno Soldano Saracenorum. Ep.LXVIII pag. 346.
Beatiſſimo Papæ Eugenio. Ep.LXIX. p.349
Leonello Principi Ferrarienſi . Ep. LXX. pag. 351
Miniſtris Prouinciarum Ordinis Encyclicæ . Ep.LXXI. p.353
Ciuibus Gaudenſibus in Hollandia . Ep. LXXII. p.354
Miniſtro Coloniæ . Ep.LXXIII. p.355
Fratri Iacobo Primadicio. Ep.LXXIV. ibid.
Ciuibus Gaudæ . Ep.LXXV. p.358
Ciuitati Raguſiæ . Ep. LXXVI. p.359
Regi Caſtellæ . Ep.LXXVII. p.360
Reginæ Caſtellæ . Ep.LXXVIII. p.361
Conuentui Paduano . Ep.LXXIX. p.302
Matthiæ Miniſtro Saxoniæ . Ep. LXXX. pag.364

Prio-

Prioribus; & Populo Sarthiani Oppidi. Ep. LXXXI. p.307
Bernardino Senenſi. Ep. LXXXII. p.368
Beatiſſimo Papæ Eugenio. Ep. LXXXIII. pag.369
Conuentui Pariſienſi. Ep. LXXXIV. p.371
Philippo Mariæ Duci Mediolanenſi. Epiſt. LXXXV. p.373
Borſio Principi Ferrarienſi. Ep. LXXXVI. pag. 374
Epiſcopo Coronenſi. Ep. LXXXVII. p.375
C. Epiſcopo Ariminenſi. Ep. LXXXVIII. pag. 377
Poggio ſuo Florentino. Ep. LXXXIX. p.380
Scipioni Mutinenſi Epiſcopo. Ep. XC. p.383
Ioanni Martino Veneto. Ep. XCI. p.386
Beatiſſimo Papæ Eugenio. Ep. XCII. p.390
Eidem. Ep. XCIII. p.392
Eidem. Ep. XCIV. p.393
Eidem. Ep. XCV. p.394
Thomaſio Bibio Cyprio. Ep. XCVI. p.395
Beatiſſimo Papæ Eugenio. Epiſt. XCVII. pag. 396
Thomaſio Bibio Cyprio. Ep. XCVIII. p.397
Paulo Lignano Mediolanenſi. Ep. XCIX. pag. 401
Capitulo Prouinciali Mediolanenſi. Ep. C. pag.403
Antonio Raudenſi. Ep. CI. p.404
Matthæo Biſſarro Vicentino. Ep. CII. p.408
Fratri Ioanni Pratenſi. Ep. CIII. p.410
Petro Veronenſi. Ep. CIV. p.412
Epiſcopo Bergamenſi. Ep. CV. p.413
Epiſcopo Brixienſi. Ep. CVI. p.414
Leonello Marchioni Ferrarienſi. Ep. CVII. pag. 415
Epiſcopo Rauennati. Ep. CVIII. p.416
Iacobo Primadicio Bononienſi. Ep. CIX. pag.418
Beatiſſimo Papæ Eugenio. Ep. CX. ibid.
Eidem. Ep. CXI. p.419
Populo Brixienſi. Ep. CXII. p.421
Antonio Cremonenſi. Ep. CXIII. p.422
Epiſcopo Ferrarienſi. Ep. CXIV. p.424
Guarino Veronenſi. Ep. CXV. p.426
Antonio Raudenſi. Ep. CXVI. p.427
Franciſco Barbaro Veneto. Ep. CXVII. pag. 428
Fratri Ludouico Vicentino. Ep. CXVIII. pag. 429
Flauio Blondo. Ep. CXIX. p.430
D. Matthæo Cubiculario Apoſtolico. Epiſt. CXX. p.432
Beatiſſimo Papę Eugenio. Ep. CXXI. ibid.
Fratri Ioanni Capiſtranenſi. Ep. CXXII. pag.433
Leonello Marchioni Ferrarienſi. Epiſt. CXXIII. p.435
Paulo Romano Communis Religionis. Ep. CXXIV. ibid.
Beatiſſimo Papæ Nicolao. Epiſt. CXXV. pag. 448

Digitized by Google

BEATI ALBERTI SARTHIANENSIS ORD. MINOR. OBSERV. VITA.

C A P. I.

Iſagogicum.

Diuturna, triſidaq; Supremi Pontificij, & indiuiduæ poteſtatis ſciſſura, per Sacri Concilij Conſtantienſis authoritatem denique ſublata, & Vicarij Chriſti in terris indiuiſo Imperio, in vnum Martinum V. Pontificem, communi Catholicæ totius Eccleſiæ voluntate collato, aliquas tanti mali fibras, ex Petri Lunij duritie relictas, & per Aragoniam, Gothaliamque pullulantes euulſit, & extinxit penitùs Frater Petrus de Fuxo ſenior, è Bernæ Principibus, ord Min. S.R.E. Cardinalis(1)*bina legatione* in Hiſpania, ad id negotij ſtrenuè, & fœlicitet perfunctus.

Demortuo Martino, poſt inchoatum proſperi Pontificatus annum decimum quartum, pacifica, & legitima electione ſucceſſit Eugenius IV. qui, quantas tempeſtates, per eorum audaciam, quos ipſe ad Baſileenſem Synodum coegit, & per Antipapam, ab ipſis conſtitutum, perpeſſus ſit, quanta Apoſtolicæ poteſtatis conſtantia, Pontificijs laboribus, & fœliciori ſucceſſu, in reprimendo nouo ſchiſmate, comprimendis Europæ Hæreticis, Aſiæque veteris æui ſchiſmaticis ad Romanæ ſolius Catholicæ Fidei communionem, & Supremi Paſtoris obedientiam reducendis, Turcarum in Cyprum, & Rhodum, ac Romanum Imperium præpediendis inſultibus, paci demùm tum Eccleſiæ, tùm ſæculi Principibus, populiſque reſtituendæ ſudauerit, adeò nunc orbi notum eſt, vt noſtro teſtimonio non egeat.

Illis in rebus glorioſè peragendis Eugenio Pontifici, eiuſque ſucceſſoribus, Nicolao V. Calixto III. & Pio II. inſignem operam contulere, præter alios ſuccedaneos eiuſdem inſtituti ſodales, præclara quatuor lumina, quibus initia reſtauratæ tunc per Italiam, & extra, regularis obſeruantiæ ſincerioris inſtituti Seraphicæ religionis, maxima bonorum omnium veneratione micabant, Bernardinus Senenſis, Albertus Sarthianenſis, Ioannes Capiſtranenſis, & Iacobus Picenus, viri omnes vberi doctrina, eloquij facundia, ingenti virtutum cumulo, & patratis Dei poteſtate miraculis, illuſtres: qui tamquam quatuor Euangelicæ tubæ, per Europam, Aſiamque reſonantes, multa Eugenij præſertim Pontificis poteſtate ſibi collata, morum candorem,

Digitized by Google

Catholicæ Fidei puritatem, diuini Numinis cultum, & Eccleſiæ Romanæ dignitatem, eiuſdemque Capitis vnius Chriſti in terris Vicarij poteſtatem, ijs etiam populis inculcarunt, qui latinas leges (2) *à mille fere tunc annis rebelles*, tolerare nolebant, quæ tom. 5. & 6. Annalium Minorum fusè narrat Lucas Vvadingus.

Cœteris tribus id fortunatè ſucceſſit, vt ipſorum egregia facinora, pro Eccleſiæ ritu congeſta, & ad iuris normam diſcuſſa, & ipſa copioſiora perſtiterint, & ſolemnius comprobata ſanctitatis vitæ, & Beatitudinis æternæ nomen, cultumque reportauerint, nec ſolùm in pulpitis, quæ & ipſi olim in aliorum Sanctorum laudibus exercebant, digna retributione prædicentur, eorumque exempla ad imitationem alijs proponantur, ſed eorum etiam heroicas virtutes, & mira ſupra naturam opera hymnis, canticis, & harmonicis tubis, Chriſtianorum templa reſonent, & præclara merita nobis egentibus inuocentur auxilio.

Sed Albertus noſter, quamquam initiationis ordine fuerit (3) *poſt Bernardinum ſecundus*, & alijs (ſi ſacra Capiſtrani in Turcas prælia demas) laboribus non minor, nec impar ſanctimonia vitæ, nec patratis miraculis ante, & poſt mortem vacuus, propter quæ etiam populorum applauſu, & perpetuo ſcriptorum teſtimonio Beati titulum, & piam venerationem ducentos iam triginta, & qui excurrunt annos poſſidet; Et Eugenius ipſe Pontifex ijs encomijs, quæ huic narrationi ſubijciam, ipſum adhuc viuentem, alijque fœliciter perfunctum perpetuis temporibus exornant; poſterorum tamen in curia factum eſt, vt neque beatitudinis cultum ab Apoſtolica Sede retulerit, nec actorum eius integra extet memoria, quæ compingendis ad canonizationem documentis, diligentiùs colligi, & firmiori authoritate confirmari ſolent; ſed nec ipſa, quæ Chriſti Eccleſiæ, & Eugenio Pont. quantumuis publica, & magna præſtitit obſequia tanta fide nobis innoteſcerent, ſi Lucas Vvaddingus noſter, ſolerti ſtudio ipſorum certiſſima documenta ſolicitè conquiſita, & ex (4) *Vaticanæ Pontificiæ*, *ac Feſulanæ Minorum* bibliothecarum tenebris eruta, claris ſuis Annalibus per opportuna loca non inſeruiſſet, & prius indicaſſet Horatio Iuſtiniano: quæ illi occaſio fuit, vt vniuerſalis Eccleſiæ bono, integra Concilij Florentini acta, publica luce donauerit.

Ego poſt Vvaddingum tanto B. Alberti neglectu, fateor, ſubindignatus, cum cœtera præſtare non valeam, quod mei ſaltem eſt muneris, præclari hominis, quæ extat, memoriam hac narratione complecti, & quæ reliqua ſunt, eruditi, & elegantis eius calami monumenta, virtutumque documenta colligere ſtatui, atque vno hoc volumine publico conſpectui, & multorum, vt credo, vtilitati, voluptatique exponere, vt vel hęc ſaltem Beatorum ſociorum gloriæ pars illi non deſit, cui pro data occaſione non impar extitit portio meritorum.

CAP. II.

CAP. II.

Beati Alberti Patria, Parentes.

QVamquam vnanimi conſtantiſſimaque ſcriptorum omnium, & loquentium conſuetudine non alia appellatione, quàm Sarthianenſis vel à Sarthiano cognominetur Albertus, ex his tamen ipſis non defuerunt, qui patriam ei Mediolanum adſcripſerint, Rodolphus Toſſinianenſis, eumque ſecuti Henricus Vvillottus Belga, Antonius Poſſeuinus Italus, cumque ijs Arthurus à Monaſterio Gallus, qui comprobandæ, ſeu excuſandæ huic aſſertioni ſuapte coniectura ſubdit, Sarthianenſem fortaſſis ab illius Hetruſcorum oppidi, vel prolixo incolatu, vel religionis ibidem depoſito tyrocinico dictum fuiſſe, & Ludouicus Robelledo Hiſpanus, alijque pauci, omnes quippe ab Alberti vel patria, vel ætate, vel ab vtraque procul diſtantes, nec vllo rationis, vel vetuſtæ authoritatis fulcro innixi, vt nec nouus augur, qui Albertum Mediolani quidem natum, ſed à patre confeſtim in Tuſciam ablatum, & Sarthiani educatum, indeque ortum Sarthiani cognomen, ait. At qui viuentem virum Dei, & factis clarum cognouerunt, eoque familiariter vtebantur, Eugenius IV. Pontifex, B. Ioannes Capiſtranus, B. Bernardinus Foſſenſis, & Flauius Blondus Foroliuienſis, Thuſcum, & Sarthianenſem eum, vt & Marcus Vliſſiponenſis, & Lucas Vvaddingus ſcribunt, & alij quotquot eius faciunt mentionem, neque alio cognomine ijdem ipſi vtuntur, qui rem nominis videntur negare.

Blondus Hetruriam deſcribens aſſerit, Sarthianum oppidum, vltra Cluſium, Alberto Minorita diuinorum dogmatum prædicatore inſigni ornatiſſimum, & Leander Albertus, qui Italiam vniuerſam, vt vicatim, & punctim, quodammodo deſcriberet, ſuis oculis perluſtrauit, ea vbiq; pernotans, quibus loca ipſa cohoneſtare poſſet, Sarthianum Alberto (vt latinus interpres Ririander expreſſit) ex Minorum ordine, maximo concionatore, inclytum appellat. Ipſi Sarthianenſes perpetua traditione, apud ſe natum retinent, qui etiam viuenti Alberto, vt veri conciues, & contribules collatam ab Eugenio Pont. ſupremi capitis totius ordinis Minorum vicariam dignitatem, communibus literis, & miſſo nuncio congratulati ſunt: earumque reſponſa cum alijs ad Bernardinum Senenſem ſcriptis, quod ambæ propria B. Alberti manu exaratæ ſint, tanquam ſacras reliquias peculiari loculo, prope altare maius in templo Minorum, ſub veteri ipſius B. Viri effigie reuerenter conſeruant, cum ex aduerſo Mediolanenſes nihil vnquam ſibi in Alberto, præter doctrinam, & dilectionem, defuncti corporis ſepulchrum, & edita apud eos miracula, ratione, vel priſca authoritate vindicaſſent, atque hanc de Alberti patria ſententiam Lucas Vvaddingus, ex vetuſto eius vitæ compendio, & Senenſium faſti recenter typis editi, ex certiſſimis monumentis traxiſſe ſe conteſtantur.

At nobis tandem compertum eſt, Albertum ipſum patriam ſuam extra omnem diſceptationis aleam extuliſſe, quando epiſtola 20. eandem

Rempublicam, eandemque Eccleſiam ſibi, & Nicolao Nicolo communes facit, quæ aliæ eſſe non poterant quam Hetruriæ, in qua nempe Nicolaus certo natus eſt, & Albertus ſuperiore tempore, hoc eſt ante contractum epidemiæ morbum, prædicabat, & epiſtola 25. ad eundem Nicolaum Florentiæ natum de S. Bernardino Senenſi ſcribens, de ipſorum, atque æque ſua patria, ſic loquitur: *audio illum*(Bernardinum)*in noſtram Hetruriam nuper ingreſſum, vel Aretium, vel Cortonam, vel Peruſiam applicuiſſe, in vna illarum, ſiue in altera qualibet noſtræ patriæ ciuitatum, diuinæ prædicationis ſalubriter, vt aſſolet, verba facturum*: quibus verbis Hetruriam, non vtcumque ſed vt patriam, & ſuam, & Bernardini, & Nicoli iuxta vocat.

Sed, vt rem euidenter conſiciat, epiſtola 102. ad Antonium Randenſem, huius patriam Inſubriam, ſuam autem Hetruriam affirmat: & in fine libelli. *Quo nobis*, inquit, *relicto, Randenſi, & Sarthianenſi, ſiue oppidis, ſiue quid aliud nuncupare potiùs natiuitatis noſtræ terras volueris*. quo nihil clarius, nihil ſolidius in hanc rem adferri poteſt. Ergo B. Alberti maiores, natales, cunabula, adoleſcentiæque alimenta (nam de educatione poſtea dicemus) Sarthiano; ſepulchri autem, & miraculorum præſertim à morte patratorum gloriam Mediolano gratulemur: cum nihil Sarthiani ferè delitescens puer patraſſe legatur, quo vel ipſe famam adeptus eſſet, vel oppidum à ſolo eius incolatu, vel obſcuro religionis tyrocinio, non potiùs à natalibus inclytum, ornatiſſimumq; à Blondo, & Leandro dici poſſet, quin potiùs ætate cum fama creſcens, locum qui eum, vt ita dicam, capere non poſſet, vix fortè per tranſennam attigit, ſed irrequieto motu, Italiam totam, bina legatione Græciam, Syriam, Paleſtinam, Aegiptum, Cretam, Rhodum, & Cyprum docendo, & operando peragrabat; Aetiopiam etiam, & Indiam bis pertentans, ſi penetrare permiſſus fuiſſet. Vnde Marianus Florentinus Alberti fermè Synchronus, & comprouincialis, eius patriam deſertis his verbis prodit: *hic Fr. Albertus ex quodam caſtro Cluſinæ Diœceſis ortus eſt, quod Sarthianum dicitur*.

Nec inane huius veritatis argumentum exiſtimo, maiorem poſthumi honoris Alberti curam habuiſſe, ſemper Thuſcos, quam Inſubres, vt horum ſuppoſititius, illorum autem genuinus filius fuiſſe cenſeatur, denique ſiue Toſſinianum, ſiue Vvillotum, ſiue alium quemcumque huius erroris primum editorem in æquiuoco deceptum fuiſſe, demonſtrabimus, ſi æquiuocationis originem detegamus. Itaque cum B. Alberto Sarthianenſi florebat, ſimul Mediolani, alius Albertus patria indubitata Mediolanenſis, de quo ſic ſcribit Vvaddingus tom. 5. Annalium: *Hoc etiam anno* 1448. *floruiſſe virtute, pietate, & plurimo animarum lucro Beatum Albertum Morigium, Mediolanenſem prædicatorem eximium commemorant monumenta conuentus Sancti Angeli, illius vrbis, ad me tranſmiſſa*. facillimum ergo fuit, confundere duas perſonas, vnius nominis, eiuſdem inſtituti, in eadem ciuitate, eodem cœnobio, eodem prędicandi munere, animarum lucro, virtutum æſtimatione, ſanctimoniæ, & beatitatis titulis, eodem tempore illuſtres, vt vna, eademque cenſeren-

rentur, quamquam ſolo cognomine de cuius re diſceptatur, ſemper diuerſæ. Maluit ergo Vvillotus Belga, centum triginta annis vtroque poſterior, & pluribus centenis PP. MM. loco diſtans, cœtera omnia identitatis ſigna ſequi, quam vnicum diuerſitatis, vt vtramque vnam, eandemq; Mediolanenſem diceret. Reliqui ergò Vvillotum ſecuti, illo ſolo duce, in eundem impegerunt ſcopulum, in eandem inciderunt foueam. Atque hinc recentiores Mediolanenſes (quod veteres non crediderunt) prædam honori ſuæ patriæ commodam, & aliquorum, & ſi errore, attributam in fiſcum ſuum promptè referunt. Quamquam & ipſi Albertum noſtrum, Berdinum Sarthianenſem, vel de Sarthiano perpetuò appellent, alterum autem, & Morigium, & Mediolanenſem.

Id interim B. viri laudibus accreſcat, ſi duæ nobiles prouinciæ Inſubres, & Hetruſci de eius cunabulis concertare videantur, noſtra verò narratione conſtet, non amplius Mediolanenſem eum dici poſſe, quàm Antonius Vliſſiponenſis Thaumaturgus ille noſter, Patauinus appellatur.

Eſt hoc Sarthianum Cluſinæ Diœceſis oppidum, in ditione Senenſi, cuius oppidi Priores, Albertus magnificos patres, & dominos ſuos appellat, vetus emporium, non ſolum incolis, ſed externis etiam populis, ad ſeptimanale forum concurſantibus frequens, nec B. Alberti tantum natalibus in Franciſcanis monumentis celebre, ſed ipſius etiam Seraphici P. Franciſci prædicatione, & fundato per ipſum ibidem, ſecundo ab oppido milliari, ordinis cœnobio, poſtea ad oppidum ipſum exterius tranſlato, & inſigni victoria, quam in eodem veteri loco, de tentante Sathana, & ſuæ carnis ardore, miro ſtratagemate per niuis algorem, reportauit; quam Vvaddingus de illo cœnobio diſſerens, ad pij lectoris voluptatem deſcribit: ea ſunt oppidani pietate in ſeruos Dei, vt alterum nunc reformatorum S. Franciſci, & alterum Capucinorum conuentum, ac vnum monaſterium monialium ſuſtentent, propter quæ & incolarum claritudinem à pomparum, faſtorumque Senenſium ſcriptoribus, oppidum nobile vocatur.

De parentum Alberti nominibus, & conditione vitæ, apud omnes, qui eius acta ſcripſerunt, altum ſilentium eſt: mihi verò nuper per epiſtolam de his inquirenti reſcripſit Bonifacius à Sarauezza, Sarthianenſis tunc reformati cœnobij præfectus, cognomen ipſi Berdinum eſſe, vt etiam in pompis Senenſibus, & legitimo inſtrumento ad nos miſſo, vocatur. Sed faſti (an typographi lapſu) Bendinum habent: ſolus Toſſinianus humili loco natum ſcribit, quo nomine domum, non oppidum indicare voluiſſe monſtrat, dum Mediolani ortum, & ſi deceptus, dicat; ſed & domum, & oppidum intelligere liceret ex ipſius Alberti epiſtola ad Antonium Randenſem, vbi vtriuſque parentum, & patriæ humilitatem, commiſcet, nec ſe in alterutro Randenſi maiorem indicare videtur; ſi hoc ipſum inſigni, & conſuetæ ipſius modeſtiæ, & religioſæ ſubmiſſioni, potiùs quam abiectioni, generis, vel patriæ tribui non debuiſſet, ne ſe, vel ſuperbè extollere, vel Randenſi præferre, in aliquo videretur. Nobis enim præter ea, quæ de patria diximus, ex legitimo documento conſtat, familiam Berdinam etiamnum

hodie

hodie Sarthiani ſupereſſe, ibique inter primas, opibus,& authoritate pollere, cuius indubitatam prolem fuiſſe B. Albertum noſtrum non ſolum reliqua ſoboles tota, ſed & conciues, & vicini ſemper tenuerunt, & modò tenent: neque priſco etiam æuo ignobilem, aut obſcuram fuiſſe, ex eo nobis colligere poſſe videmur, quod Curtius alias Rhicardus Ceruinus, Marcelli II. Romani Pont. pater (5) *ex nobili, & clara* Politiana in Thuſcia *Ceruinorum familia*, vt Ciaconus eam in Marcello vocat) poſt mortem Caſſandræ Benciæ nobilis, & honeſtiſſimæ fœminæ matris Marcelli Pontificis, vir Principibus ob virtutem etiam charus, ac tùm agri Piceni, Pontificius queſtor ſeu, vt vocant, theſaurarius, Portiam Berdinam, ex eadem Sarthianenſi Berdinorum domo, per ſecundas nuptias coniugio ſibi copulauerit. Cenſendus enim non eſt Richardus eam labem domui ſuæ inferre voluiſſe, vt ignobilis, & obſcuri generis fœminam, vel ſibi vxorem, vel naſcituræ forſitan proli matrem, Caſſandræ Benciæ ſubinduceret. Portia verò cum viueret, conſanguinitatis intuitu, erga B. Albertum deuotiſſima ſemper fuit, eiuſque ſanctimoniẹ venerationem, & pium cultum, ad maiorem Dei gloriam, etiam in alijs, quantum licuit, promouebat.

CAP. III.

Natiuitas, Educatio Sæcularis.

NAtum autem felicem hunc filium, anno poſt Chriſtum, milleſimo tercenteſimo octuageſimo quinto, inde ſcimus quod anno 1415. trigeſimum ætatis annum agentem, ad regularis obſeruantiæ profeſſores tranſijſſe conſtanti Chronographorum aſſertione perhibeatur. At quales alioquin fuerint Alberti parentes, Chriſtianos profectò, & pios fuiſſe conſtat, cum natum infantem S. Franciſco deuouerint, & modeſtæ indolis, viuidiq; ingenij puerum illius, quod nominauimus, cœnobii religioſis, tum conuentualibus, educandum commendarint. Apud hos cum puer adhuc, prima literarum, virtutumque, & morum honeſtatis rudimenta poſuiſſet, græcas deinde, & latinas litteras, à Guarino Veronenſi, alijſque celebris famæ, humanioris literaturæ profeſſoribus, ac diuina dehinc myſteria, à Bernadino Senenſi didicit, quæ ſic ab Iſidoro Vgurgerio in pompis Senenſibus dicta, amplius explicarunt Marcus Vliſſiponenſis, & Lucas Vvadingus, alijque, quorum alij Ioannem Laſcarum, alij Emanuelem Chriſoloram, B. Albertum græcis literis erudijſſe referunt. Albertus ipſe in ſuis paſſim epiſtolis, Guarinum in vtraque lingua præceptorem ſuum profitetur, nullius alterius facta mentione, tametſi non adeò præpropere, in præceptorum eius album inferendum eſſe Guarinum, indicent, tùm illi, qui Laſcarum, & Chriſoloram tempore priores magiſtros illi attribuunt, tùm ipſius B. Viri epiſtola 8. vbi ad Nicolum de Guarino ſcribens, ſic ait: *ſtatueram equidem, Veronam quam primum poſſem, omnibus poſthabitis proficiſci, vt illius viri clariſſimi, & amicitia fruerer, & doctrinarum maximè græcarum, vbertate ditarer*; & infra: *poſtquam virum conueni, non fefellit opinionem meam*, quaſi prius illum

Digitized by Google

lum non conueniſſet; conuenit ergò iuxta hæc, vt frueretur eius amicitia, non prius contracta, ſed tùm primùm contrahenda: neque ad græcas literas, multò minùs latinas diſcendas, quas ante prorsùm ignoraſſet, vir ingenioſiſſimus, & litterarum auidiſſimus, annorum tunc ætatis triginta ſeptem, & religioſæ vitæ ſeptemdecim; ſed vt quibus iam vtcumque tinctus erat, earum vbertate ditaretur, ſeu vt epiſtola 3. fatetur eloquentiſſimo Guarino præceptore fretus, oratorijs, vt ait, verbis vti poſſet, *cum reliqua omni mea ætate*, inquit, *eis noſtratibus, & ſanè vilibus, me vti ſolitum, tu optimè quidem noris, quod tamen ſi ita cenſes, vt me, ſiue is doctiſſimus ſanè vir erudierit, ſiue ego flumen ex eo eloquentiæ, vſque adeò mea ſtudioſiſſima diligentia hauſerim, vt tanta mea induſtria, dicendi copiam, atque elegantes grauium verborum ſententias, me comparare potuiſſe tibi perſuadeas, ego ſummo illi Principi gratias agam, à quo tam egregio ingenio præditus ſim, vt tanti æſtimari tuo iudicio, poſſim*; & iterum epiſt. 6. *nam cum ego ad Guarinum noſtrum* (6) *grecæ, & latinæ eruditionis fontem pro illius mira doctrinarum copia ebibenda, Idibus Septembris Veronam proficiſci conſtituiſſem*.

Ego verò hæc ità intelligo, vt Albertus quidèm in eis, de ſolo diſcipulatu ſuo Veronenſi loquatur, nec tamen anterius Guarini magiſterium neget, cum ipſe epiſtola 26. de Guarino loquens, diſertè dicat, *nam is eſt qui me in literis, & græcis, & latinis, linguam tantum inſtruentibus auditorem, alioquin non ſatis ſtrenuum, in adoleſcentia habuit*; & epiſt. 87. ad Epiſcopum Coronenſem, *propter veterem* (inquit) *amicitiam, qua pueri penè quondam in ſchola, ſub Guarino præceptore græcis literis ludebamus*, vt iam manifeſtum fiat, Albertum ab adoleſcentia, & pene puerum græcis, & latinis literis, imbutum fuiſſe, priuſquam Veronæ Guarinum audiſſet, virili ętati quam adoleſcentiæ vicinior, idque præcipuè per ipſum Guarinum, & vt ego ex loci commodo autumo (7) *Florentiæ docentem*: quamquam & Chriſoloram, & alios per ætatem, eodem loci audiſſe potuerint, nam cum Chriſolora in Italiam venit, anno Chriſti 1397. Albertus duodecim ætatis annos habuit. Cumque ille prius Venetijs, deinde Florentiæ docuit, forte ſexdecim aut circiter. Neque poſſibile puto, ipſum Veronæ, primo aſpectu Guarini latinas epiſtolas, & orationes ad populum, & viros doctos (quas etiam græcis inſpergit) tam latinè potuiſſe conſcribere, ſi prius ab alijs præceptoribus, vel etiam ab ipſo Guarino, ſuoque ingenio, & induſtria, in vtraque lingua, vel mediocriter quidem doctus non fuiſſet. Imo quoad græcas literas attinet, nimis difficile videtur, vt, niſi eas ante didiciſſet, potuiſſe ipſum per menſes circiter decem, hoc eſt, ab Idibus Septembris ad Kalendas ſextiles anni ſequentis, per quos, non amplius, Veronę, Guarinum audiuit, illam peregrinæ, difficiliſque linguæ tam inſignem peritiam conſequi, vt quod boni ſcriptores teſtantur, illum in Concilio Florentino dicentem græcorum aliqui in Græcia natum, ſibi perſuaderent.

Vide Poggium in funere Nicolai Nicoli.

Maneat igitur Albertum, quod ad rem literariam attinet, legendi, ſcri-

ſcribendique rationem, & grammaticas leges, morumque candorem, à religioſis Sarthianenſibus Ord. Min. adhuc puerum didiciſſe, adoleſcentem verò, tùm in ſæculo, cùm in religione conſtitutum, tam græcæ, quàm latinæ literaturæ profectum ab illis, tam Guarino, quam alijs, celebris famæ, humaniorum litterarum profeſſoribus, habuiſſe, ac demùm prouecta iuuentute, ad Guarinum Veronæ audiendum acceſſiſſe, vt eam copiam, & nitorem, tàm latini, quàm græci ſermonis imbiberet, eiſque ditaretur, quæ ex ipſo ſuperius deſcripſimus. Nec me moratur ab hac ſententia, ipſius ſerui Dei, de cœteris præceptoribus ſuis perpetuum ſilentium, vt qui tùm ſub Guarini ferula conſtitutus, ea ſcripſerit, quæ in hanc rem, ex epiſtolis ante attulimus, quique fortaſſis vagum, triuialeque, ac breue aliorum vniuſcuiuſque magiſterium, non tanti æſtimauerit, quanti coronidem à Guarino ipſius eruditioni impoſitam, qua talis euaſit Albertus, vt inter eos illius temporis diſcipulos numeretur, qui, vt Blondus Flauius affirmat, nedum poſtquam ſunt dimiſſi, ſed quouſque etiam ſub ferula declamarent, & ſcriberent, præceptores dicendi, ſcribendique elegantia ſuperabant. Ità latinum, græcumque ſermonem ducente Deo, in vno ſuo pectore, copulauit Albertus, vt vtramque gentem vnam facturum ſe olim, & ſub vnius latini Pontificis, tamquam vniuerſalis Eccleſiæ Chriſti Capitis poteſtatem, reducturum, tunc præſagire videretur, quod poſtmodum, pro ſua parte feciſſe, poſterius dicemus.

CAP. IV.

Religioſæ vitæ initia inter Conuentuales.

QVA verò, vel ætatis ſuæ, vel æræ Chriſtianæ periodo Franciſcanæ Religionis habitum inter eius ordinis Cœnobitas, tùm Conuentuales, Sarthiani primum ſuſcepiſſet, & regulari tyrocinio educatus fuiſſet, eius vitæ ſcriptores, non produnt. Verum ipſe facem nobis præfert, cuius lumine, rem acu propemodum tangere poſſimus. Etenim epiſtolam ad patres prouinciæ Mediolanenſis in comitijs congregatos, ſcribens, vt ſalutaria eius monita, illis acceptiora forent: *ſuſtinete, oro vos*, inquit, *modicum quid inſipientiæ meæ, nec contemnatis fratrem veſtrum, qui etſi non vita ſua, ſaltem exemplis Sanctorum Patrum noſtræ Religionis, poteſt verbis quadraginta annorum indicem texere, quadraginta enim anni ſunt, quibus ſum educatus, cum fratre centum, & decem annorum.*

Quibus verbis ego illum, de prima educatione, à Conuentualibus, in priori tyrocinio accepta loqui, nullus dubito. Nam ſecunda cum Obſeruantibus conſenſu ſcriptorum decennio poſterior erat: ſi autem ab anno 1445. qua æra Chriſti hæc ſcripſit, dempſeris quadraginta, tunc rectè remanebit annus eiuſdem æræ 1405. qui ætati Alberti vigeſimus fuit, quo primum ordinis habitum ſuſcepit, frater autem ille C. & 10. annorum fuit, B. Bartholomeus Albiſius, ſiue de Albizzio Piſanus, vir æque doctus, & ſanctus, miraculis clarus,

Digitized by Google

clarus, & in ordinis hiſtoria verſatiſſimus, quem proinde Albertus ad rem ſuam,appoſitè teſtem adducit,vt vltra quadraginta annorum propriam experientiam, Piſani etiam authoritate, à quo indubiè vetuſtiora didicit, Patribus fortiùs perſuaderet.

Piſanus Porro, & inter Conuentuales conuerſatus, ſingularem,& ſanctiſſimam vitam viuebat; nullis enim priuilegiis vſus eſt, quibus regulæ Franciſcanæ rigor in vllo remitteretur. Et quamquam Sacræ Theologiæ Magiſter in ſcholaſticis prælectionibus Piſis, Florentiæ, Senis, Bononiæ, & Patauii,& in ſacris concionibus per præcipuas Italiæ ciuitates, atque in conſcribendis doctiſſimis operibus, quæ aliqui triginta numerant, perpetuò occupatus, regularis nihilominùs vitæ puritatem, & ſtudium perfectionis in ſe, & in aliis conſeruandi, promouendique zelo, flagrantiſſimus fuit,ſanctæ orationis exercitio ſemper addictus, Euangelicæ paupertatis obſeruantiſſimus, nudis pedibus ſemper incedens, dum extremæ ſenectutis neceſſitas pedes operire non cogebat, ac in ea etiam ætate, ſingulis annis, Aſſiſianã peregrinationem ad S.Mariæ Angelorum, ſeu vt vocamus Portiunculæ indulgentiam lucrandam, atque inde per aſperam Sacri montis Aluernæ viam, Seraphici P. Franciſci veſtigia,nudis quoque pedibus metiebatur, ſacrorum eius ſtigmatum memoriam veneraturus, eiuſdem etiam non præcepta modo, ſed & illi conſueta, & aliis per eum conſulta ieiunia diſtrictè ſeruabat, reliquo anno cibi, potuſque parciſſimus, tanto maiori ſolatio ſui ſpiritus, & fructu orationis,& ſtudii, quanto duriore carnis afflictione.

Angebatur plurimum omni remiſſione vetuſti rigoris, Chriſtumque, & S. Franciſcum feruentiſſimis precibus inſtanter pulſabat, vt primæuum eius inſtitutum,aliquando tandem inſtaurare vellent, & exauditus eſt, meruitque tamquam alter Simeon, vt in tanta ſenectute, non videret mortem donec ſuis oculis vidiſſet primordia, & non exiguos progreſſus ſacræ regularis obſeruantiæ,&cognouiſſet S.Bernardinum Senenſem, & Albertum Thuſcos ſuos,alioſque præcipuos eius promotores,firmiſſimas baſes, & fortiſſimos Athlantes:nam eodem anno, quo ille Albertum educabat, Bernardinus præclaro concionandi munere clarere cœpit.

Alberto porro fœlix, fauſtumque fuit, religioſi tyrocinii ſui talem in adoleſcentia nanciſci rectorem: nam vt

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem teſta diu,

Sic ille religioſæ perfectionis, & ſpiritus igniculos, ex Bartholomæi Magiſterio, & conuerſatione conceptos, non conſeruabat modo, ſed etiam tenero pectore confouebat, donec tandem in propriæ ipſius ſanctimoniæ, populorumq; ſalutis, & Franciſcani ordinis,atque Eccleſiæ Catholicæ honoris, & commodorum flammas eruperunt.

CAP. V.

Migratio ad Obſeruantes, & conuerſatio magis ſeuera.

DEcem annos deinceps inter Conuentuales vixit Albertus, & quo creſcebat ætate, eo feruentius ad omnem virtutem, tum quæ illuſtrat intellectum, tum

quæ affectum diuinis afflatibus inflammat, magis ſemper aſpirabat, per quos annos, & politiori literaturæ, & naturæ cognitioni ſtuduiſſe, procul dubio cenſendus eſt. Cum ebulliente demùm pietatis affectu, & perfectioris vitæ deſiderio, Bernardini quoque Senenſis, ac deuotorum, vti tunc vocabantur, obſeruantiæ regularis conſodalium, claris virtutum exemplis, & patentibus, ijſdemque quotidianis miraculis, & celeberrima fama percitus, ad ſanctiſſimi huius, doctiſſimiq; Viri diſciplinam, & ſeuerioris Franciſcani inſtituti ſectatorum, conſortium conuolauit, anno ætatis ſuæ trigeſimo, & Chriſti Saluatoris 1415. Bernardinus autem, qui *tanquam* Sap. 10. *ſcintilla in arundineto diſcurrens* verbum vitæ, per vrbes, & agros diſſeminans, nullibi ſiſtebat, Albertum in obſeruantum familia ſuſceptum, vt ad normam efformaretur commendauit curæ Fratris Angeli Tuſci, nec meliori poterat.

Erat enim Angelus, etſi de eorum numero quos laicos fratres vocamus, eo religionis zelo, ea prudentia, ea rerum tractandarum dexteritate, & integritate vitæ, vt prouinciæ Tuſciæ regendæ, per Patrum ſuffragia, tribus vicibus præfectus fuerit, quo munere magna ſui laude toties functus eſt, ſed qualem, quantamque Alberti curam geſſerit, hic ipſe epiſtola 5. *Vbi chariſſimum*, inquit, *mihi parentem, ac virum profectò integerrimum, mei ordinis fratrem Angelum Tuſcum, qui ſuo merito, & nunc prouinciæ præſit, cui illum noſtri ordinis maiores præfecerunt*: & infra. *Eſt enim Angelus iſte, vir talis, qui de me pro beneficijs eius, ita ſit meritus (taceo enim reliquos, qui virtuti illius plurimum debent) vt ſi maxima ſua in me officia, & quo me ſemper amore complexus ſit, quantumcumque illi debeam dicere vellem, quamquam vacuo animo eſſem, & magna dicendi copia præditus, equidem id me conſequi diffiderem, quis enim quauis oratione complecteretur? cum ego in Etruria illius curæ commendatus exiſterem, ſua omnia erga me ſtudia, omnem operam, curam, induſtriam, mentem, denique omnia, quibus ſanè me rebus, dies, noctesque meæ ſalutis incredibili quodam, ſanctiſſimoque metu ſollicitus, ita deuinxit, ita obligauit, vt veritus ne ſuſtinere ſua innumerabilia officia non poſſim vel non capere animus meus, vel in accipiendo, ſiue in remunerando, cumulandoque verbis illius acta illuſtrare non valeam, habere quam dicere gratias malle*. Atque hæc inter obſeruantes educatio ſub tam accurata diſciplina Fratris Angeli Tuſci ſecundum B. Alberti in ordine S. Franciſci tyrocinium fuit, in quo, iuuante Domino, tantopere profecit, vt quem tunc calcare cœpit, Seraphicæ ſanctitatis tramitem nunquam amplius deſeruerit, nec alius Franciſcanæ diſtrictionis ipſo tenacior eſſet.

Erant tùm, narrante Vvaddingo, reg. obſeruantiæ in Italia, triginta quatuor tantum humiles ædiculæ, ſeu verius eremitoria, & cauernæ in locis deſertis, & à mundanorum conſortio remotæ, quibus, eo ipſo anno, acceſſit ſpectata, & celebris domus S. Mariæ Angelorum, vulgo Portiuncula, extra Aſiſium: tres nimirum prouinciæ Romanæ, in agro Reatino, reliquæ in Vmbria, & Etruria, earumque omnium incolæ religioſi circiter ducenti, atque horum plerique fratres laici, tanta penuria Sacerdotum, vt in Reatinis illis, vnus Sacerdos alternis vicibus,

bus,

Digitized by Google

bus ſacra perageret. Erant omnes mundo abiecti, ſed accepti Deo, religione inſignes, paupertate diuites, charitate feruentes, caſtitate nitidi, crebro ieiunantes, vilia comedentes, æmula humilitate ſe mutuo ſuperantes, facie ſquallidi, pedibus nudi, veſtibus pannoſi, rerum agendarum, & ſcientiæ ſæcularis expertes, à mundo ſemoti, non tam alienas, quam ſuas curabant animas, rerum cœleſtium contemplationi, & pietati inceſſanter addicti.

Atque inter hos, ſumma humilitate, patientia, & pietatis ſtudio, ſeptem iam annos conuerſatus eſt Albertus, quo maiore caſtigatione corporis, & ſui demiſſione, eo ampliore ſpiritus libertate, & ſpiritualium chariſmatum ſuauioribus delicijs: propoſita namque ſibi ſanctiſſimi Bernardini norma viuendi ſummo rigore, & ſeueritate diſciplinæ, deſpectis omnibus carnis, & mundi commodis, eorumque cura iam vacuus, iugi primùm orationi, & aſceticæ vitæ ſanctiorumque literarum, ac cœleſtis philoſophiæ contemplationi, ſtudioq; ſe totum tradidit. Quamquam etiam propagandi huius inſtituti zelo, nemini cederet, adeò tamen prudenter, & circumſpectè ſe geſſit, vt cum eximiam laudem, æſtimationem, & amorem, ab obſeruantibus quibus acceſſit, ſibi comparaſſet, nihil tamen perdiderit eorum beneuolentiæ, quos reliquit, nam iſti eo etiam deinceps familiariter vtebantur, eumque ſuis adhibebant conſilijs, & collatis honoribus auxerunt, & ipſe viciſſim liberali gratificatione ſe illis obſtrictum, etiam pro concione, profitebatur.

CAP. VI.

Guarinum Veronæ iterato audit, & S. Bernardinum dicentem comitatur.

EX Alberti effigie, in valuis Vaticanis ex ære fuſis, dum adhuc tùm viueret, & opifici facile notus eſſet, expreſſa conijcimus, eum ſtatura media fuiſſe, atque compacta membrorum proportione, & grato aſpectu: fuit etiam conſtanti valetudine, quam externa tantùm intemperies, vel itinerum, laborumque perpetua moleſtia, ſubinde tentabant, voce quoque ſonora, & procul perceptibili, & verborum terſa, & diſtincta pronunciatione, conuerſatione comis, & modeſtus, & ob doctrinam, & morum ſanctimoniam, cunctis acceptus & reuerendus, ac triginta ſeptem annorum ætate maturus, vt ad diſſeminandum in populos verbum Dei per omnia factus videretur: ſed ipſe qui ad morum æquè ac eruditionis ampliora ſemper aſpirabat, vnum, ſaltem iudicio ſuo, deeſſe ſibi cenſuit, græcę ſcilicet, & latinę linguarum ſplendorem, & copiam, *vt quibus*, inquit, *artibus virtutes facile comparantur, quarumue tandem parta emolumenta, & mihi, & cæteris vtilitati, vſui, iucunditati, veræ, ſolidæque gloriæ eſſe poſſunt, in his eſſe laborandum mihi ſtatuerim.* *Epiſt. 5.* Propterea non auſus eſt interim ſuggeſtum pro concione conſcendere, vel quidpiam ſeu epiſtolarum, ſeu alterius operis, ne latinè quidem, conſcribere, quod publicè ederetur, vel doctis viris communicandum foret, donec eas artes, in vtraque lingua ſolidius poſſideret. *Nam affir-*

mante Blondo, qui græcas tunc in Italia literas neſciſſent, latinis videbantur indoctiores.

Anno igitur ab incarnatione verbi Dei 1422. & ætatis ſuæ trigeſimo ſeptimo, Idibus Septembris Guarinum Veronæ docentem, omnibus poſthabitis, audiuit, *vt illius doctrinarum maximè græcarum*, inquit, *vbertate ditaret*. Hoc eius conſilium, cum initio non probarent illi eius ſancti, & ſimplices magiſtri ſpiritus, timentes, ne ſuccus pietatis, & virtus humilitatis, quibus illum nutrierunt, in eloquentiæ profanæ pompam, & rhetoricum puluerem, per mentis elationem euaneſcerent. At cum intellexiſſent longè aliam fuiſſe mentem Alberti, vt omnem eloquij facultatem, quam adipiſci poſſet, in argumenta pietatis, & vſum configendi vitia, & virtutes perſuadendi, conuerteret, tum plurimum læti, mutarunt ſententiam, & Alberti conſilium optimum illis viſum eſt, de quo ipſe aliquid epiſtola 5. & in reliquis ità ſe ſcribendo geſſit, vt ſanctos vtriuſque linguæ Patres, magis quam Demoſthenem, aut Ciceronem imitari velle videretur. Imo nonnunquam ex inſtituto, illos æui ſui quoſdam exagitat qui profanæ eloquentiæ phraſes, Chriſtianæ pietati non congruas, affectabant, & qui antiquorum floribus, in exornandis argumentis, charitati, iuſtitiæ, & caſtimoniæ contrarijs abutebantur.

Decimum iam circiter menſem Veronæ apud Guarinum agebat Albertus, quando S. Bernardinus Senenſis Taruiſij inuiſit Franciſcum Barbarum, illius vrbis tunc pro Rep. Veneta Prætorem, quem vtrumque ſibi amiciſſimum veneraturus, ille per dies caniculares, Verona non procul, Tauriſium 7. Kal. ſextiles profectus eſt. Hic ab vtroque perhumaniter, amanterque exceptus, vtriuſq; hortatu perſuaſus, ac Bernardini præſertim, ad populum dicentis, admiratione permotus eſt, vt vel tunc tandem eum imitaturus ſtatuerit, quo ille pergeret, quoue illum Dux eius Chriſtus deduceret, vna ipſe ab eo erudiendus, menſes aliquot proficiſci, qua de re ad Guarinum ſcribens, vt & ipſi optimo præceptori, & græculis, vt ait, condiſcipulis ſuis, per eum valediceret, inter cœteras conſilij ſui rationes, Bernardini dicendi characterem, copiam, vires, & neruos perſuadendi, flectendiq; quo vellet animos auditorum, cum egregia ipſius laude, breui elogio deſcribit: nuntiat ſe ambos, poſtridie quam ſcribebat, ſeu 2. nonas Septembris ad Feltrenſes, & Belunenſes, Marchię Taruiſinæ ciuitates, perrecturos, vt poſtquam Bernardinus illis prædicaſſet, ambo ſimul Florentiam verſus, quamprimum irent. Tum ergo dicentem Taruiſij per totum menſem Auguſti, Feltri verò, & Beluni maiori parte Septembris & Octobris audiuit, omnem eius artem, & gratiam ſuo lucro reponens.

At humilis Bernardinus apud ſe reputans indignum eſſe, vt Alberti præclaræ dotes, in alijs audiendis detinerentur, per quas ipſe potius, cum fructu, & laude à populis audiri deberet, pro Prælati, qua pollebat, authoritate, Pithagoricum ſilentium ſoluere tandem iuſſit, cumque Mutinam ciues inſtructurum amandauit: idque non vtiliter tantum, ſed maximè neceſſariò. Appulſus enim Albertus pridie Idus Nouembris, inuenit ciues (8)*Guelforum*, *Gibellinorumque* ſæuis factionibus ſibi mutuo infeſtos, cęteriſque infectos vitijs, quæ ea ciuium, maximèque primorum diſſidia, in omnem

omnem Remp. inuehere ſolent: ſed Albertus,qua præſtabat virtute,ac diuini primùm numinis adiutorio, prima illa ſua vernacula prædicatione, palàm oſtendit, quantum deinde per alias Italiæ ciuitates, in componendis diſcordijs, & conciliandis Eccleſiæ ſchiſmaticis in Oriente,& odijs exterminandis,præſtiturus eſſet: primoque prælio diabolum, pacis, & charitatis hoſtem deuincit, & de zizaniorum ſeminatore, per diuini verbi ſationem triumphauit. Nam cum eo ſuadente, poſt aliquot dies,aperta luce, omnes intellexiſſent, quantà ſit in eis factionibus peſtis animarum, cum rerum, hominumque exterminio, Dei maxima gratia factum eſt, vt à cunctis miro animi feruore, eis diaboli diſſenſionibus renuntiaretur. Habita deinde ad eos, de pace ſeruanda oratione, tanta animorum concordia deuincti ſunt, vt non modo ſimultates ipſæ deletæ, ac funditùs ex animis euerſæ ſint, ſed vt nomen ipſum omnium diſſenſionum ſeminarium è medio ſublatum ſit, illud nimirum diaboli claſſicum, & cædium, cæterarumque calamitatum incitamentum, *ego Guelfus, ego Gibellinus* non alio ſpiritu,quam quo Paulus Apoſtolus, veterum Corinthiorum diſſenſiones ſublaturus,factionum Symbola, teſſeraſque prohibuit: *ego quidem ſum*
1. Cor. 1. *Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ, ego autem Chriſti*.

Poſt hæc tam egregie Mutinæ geſta,Bernardinum tamen, tamquam ſibi humiliter inſufficiens,deſerere noluit Albertus, ſed poſtquam ille Fel-
Ad Ann. 1423. n. 3. trenſibus,& Belunenſibus,& vt Vvaddingus narrat, etiam Virunenſibus in Carinthia pari fructu,extinctę ibi eiuſdem factionis,prædicaſſet cum eo iter in Etruriam direxit,& ſub initium ſequentis Ianuarij, Bononiam ambo peruenerunt, vbi dum Bernardinus rogante B. Nicolao Albergato,Bononienſi tunc Epiſcopo, ac poſtea Card. Tit. S. Crucis in Hieruſalem, ea ma- ibid. n. 4.
gnalia dicendo faceret, quæ idem Vvaddingus refert: Albertus quoq; calamo prodeſſe cupiens, Idib. Ianuarij fuſam epiſtolam ſcripſit,quæ nobis 10. eſt ad Nicolaum Eſtenſem, Ferrariæ tunc Marchionem, & Mutinæ Dominum,in qua,narratis ijs,quæ ab ipſo Mutinæ geſta diximus, rogat, hortatur,obteſtaturque Principem,vt, quo deſiderio ciues ipſi flagrabant, quoque plenius cœpta animo concordia potirentur; Nicolaus ipſis authoritate ſua,adiumento eſſe vellet: & vltrò currentes promoueret, fomentum ipſum omnium factionum è medio prorsùs tollendo, *quos*,inquit,*ſi etiam inuitos in hæc ſtudia cogeres, maiore apud Deum præmio donareris*.

Inde in peſtem illam ludorum,virtutum omnium voraciſſimam, qua Bernardinus eòdem tempore Bononiæ ciues, per malorum inſtrumentorum pyras,quaſi per ignem expurgabat, Albertus grauiter inuectus eſt, & vitiorum, grauiumque ſcelerum lernã quæ ludendi libertatem conſequitur, clarè demonſtrans ludorum ſummam infamiam,& latè ſerpens virus. Principem propterea enixè hortatur, vt tùm ex ciuitate ſua Mutina, tùm ex omnibus omninò ſuis, tantam populorum perniciem,& peſſimam labem prorſus propulſet, minaci hac ſententia rem ſibi propoſitam fortiùs inculcans: *vnde qui non reſiſtunt cum poſſunt, & qui adminicula præbent, & qui inde gaudent, vel ditantur, vel ſuo malo inopes fiunt, omnes æterno interitu, niſi ſe abſtinuerint, & ſatis omnibus fecerint, ac ingentibus pœnis*,

Digitized by Google

nis , digniſque cruciatibus , à Deo plectentur .

CAP. VII.

Albertus ipſe cum fructu , & laude populis euangelizat .

HAec ad Eſtenſem Principem Bononiæ ſcripſit Albertus , menſe Ianuario anno ſui ſtili veteris 1423. ſed noui noſtri , quod in notis non ſemel aduertimus, 1424. nec amplius ab eo ſcriptum quidquam habemus, vſq;ad annum 1430. quo aliquas epiſtolas in Etruria dedit, præter vnum epiſtolium ad Bartolomæum Aldobrandinum, abſque diei, vel menſis aſſignatione, eodem anno 1424. Senis datum, ex quibus colligimus, ipſum totos illos ſeptem, vel amplius annos,in Etruria hæſiſſe,nam nulla eius veſtigia interim alibi reperimus . Nec interea feriatum dicere poſſumus, tum quod ipſe ad Bartholomæum ſcribat , ſibi pro ingentibus laborum moleſtijs,nullam , vel illum inuiſendi frequentius, vel dulciſſima conſuetudine fruendi facultatem conceſſam eſſe:quos labores in ipſa Etruria exantlatos,in poſterioribus literis , non ſemel commemorat, quotidianæ nimirum prædicationis in diuerſis Vrbibus illius Prouinciæ.

Nempe hoc munus,vt alij ſcribunt, poſteaquam ſuperiorum imperio , ſemel ſuſcepiſſet,vſq; ad mortem numquam intermiſit,per Italiam in primis diſcurrendo, quotidie fermè,tam eleganter , tam doctè, tantaque virtute præſtabat, vt ſui temporis ſacri dogmatis præconum Rex non immeritò acclamatus vulgo fuerit.Erat verbum Dei ex eius ore gladius,vtrimque acutus, nam & doctos aliquos , alioquin aduerſos , rationum pondere, & erudita eloquentia conuincebat, & ignaros claritate ſermonis , & ſuaui quadam condeſcenſione dulciter erudiebat,atque in Dei timorem, amoremq; & mandatorum obſeruantiam fortiter concitabat . Eius erga peccatores condeſcenſionis paradigma habet Bernardinus de Buſtis , cuius propria verba deſcribere malui , quam rem narrare meis .

Nihil , inquit, *in hac vita eſt efficacius, ad compungendum obſtinata corda,quam ſermo diuinus, quod patuit per experientiam in quodam indurato peccatore,in ciuitate Venetiarum,qui prædicante ibi B. Alberto de Sarthiano ordinis noſtri , ad ipſum iuit,& rogauit,vt ei conſilium daret, quomodo ſaluaretur : quia habebat peccatum quoddam , quod nunquam dimittere intendebat, quia impoſſibile ſibi videbatur ab illo abſtinere , cui prædictus prædicator ait , tria tibi facienda conſulo , primò vt omni die Miſſam audias, ſecundò, vt quotidie aliquam eleemoſynam facias , tertiò, vt nunquam prædicationem omittas, quibus auditis abijt , & conſilium adimplens, poſt paucos dies ad ipſum B. prædicatorem, totus contritus, & conuerſus redijt , & virtute diuini verbi,mutatus à propoſito , illud peccatum, in quo immerſus fuerat, totaliter dereliquit .*

In illius æui vitia,quæ prolixi Pontificij ſchiſmatis , & furentis per Italiam Bellonæ reliquiæ fuerunt , Catholicæ fidei , Sacramentorum vſus , pœnitentiæ præſertim,& Euchariſtiæ, Sediſque Apoſtolicæ reuerentiæ neglectum, publicas, priuataſque inimicitias , cæteramque multam viuendi licentiam, acer, & vehemens fuit , in eiſque reprehendendis , impetu quodam

dam ſpiritus, quandoque etiam prꝑter intentionem, ita ferebatur, vt qui remordente conſcientia, ſe tactos, omniaque in ſe dici putabant, ij non alia tantum pericula, ſed & vitæ quoque inſidias, veritatis præconi, & ſui ipſorum ſalutis miniſtro, vt phrenetici medico intentaſſent. Ille verò in officij ſui executione, ne potentum quidem faciem reſpiciebat, quamquam id ea dexteritate, & moderatione facere ſoleret, vt nullius perſonam, nedum ex nomine, ſed nec alio indicio, præterquam ſolius communis vitij deteſtatione, detegeret.

Ab amicis aliquandò monitus, rogatuſque vt obiurgandi vehementiæ temperaret, dixit ſe quidem, quamquam id vellet, non poſſe tamen: quod & ſocij eius, experientia docti, teſtabantur. Et verò poſtulante temporis, & rerum conditione, Deum ità diſpoſuiſſe videri poterat, quando homines callo quodam improbitatis obducto, non tam amore virtutis, quàm vitiorum turpitudinis execratione, & expoſitis æterni ſupplicij tormentis, terrore quodam, & incuſſo metu, ad frugem reduci poterant, qui nihil glorioſè, quod non impudenter, à ſe factum arbitrabantur.

Declamabat ſubinde ad populum coram Franciſco Sforcia Mediolani duce, & aliqua temporis errata, tàm grauiter inſecutus eſt, vt ijs, qui mala ſua conſilia nouerant, Principis animum illis inſtructum, & acta quædam è ſuggeſto ſugillaſſe videretur, atque vt in aula, magno magnatum præiudicio, aſſentantes aliqui numquam deſunt, iſti apud Principem, Alberti, vt aiebant, licentiam, auſum, temeritatem & illatum ſuo domino probrum incuſare, ingenijque ſui viribus, & compoſitis aſtutè verbis aggrauare, dictareque fraterculum vinculis, & igne dignum ſe præbuiſſe. Periculum Alberto indicatum fuit, ſtatuitque mitius agere, nihilque præſertim quæ de Principe quiſpiam interpretari poſſet, deinceps pro concione dicere, ſed longè ſecùs euenit, nam proxima vice, qua coram Duce dicturus conſcendit, nihil minus volens, ijſdem fortè ſenſibus quos prius expreſſerat, impellente ſpiritu veritatis, qui Prophetarum dirigit linguas, & frontes obfirmat, eadem, vel ſimilia pronunciauit, cuius rei clariſſimum exemplum in S. Auguſtino accidit, vt in eius vita narrat Poſſidius Cap. 15. tom. 1. vnde totum locum huc tranſcribere nos iuuat, ſic ergo loquitur Poſſidius.

Scio item non ſolum ipſe, verum etiam alij fratres, & conſerui, qui nobiſcum tunc intra Hipponenſem Eccleſiam, cum eodem ſancto viro viuebant, nobis pariter ad menſam conſtitutis, eum dixiſſe: Aduertiſtis hodie in Eccleſia meum ſermonem, eiuſq; initium, & finem contra meam conſuetudinem proceſſiſſe, quoniam non eam rem terminatam explicuerim quam propoſueram, ſed pendentem reliquerim. Cui reſpondimus. Ita nos in tempore, miratos fuiſſe ſcimus, & recognoſcimus. At ille: Credo, ait, quod forte aliquem errantem in populo Dominus per noſtram obliuionem, & errorem doceri, & curari voluerit: In cuius manu ſunt, & nos, & ſermones noſtri. Nam cum propoſitæ quæſtionis latebras pertractarem, in alium ſermonis excurſum perrexi, atque ita non concluſa, vel explicata quæſtione, diſputationem terminaui magis aduerſum Manichæorum errorem, vnde nihil dicere decreueram diſputans, quam de ijs, quæ aſ-

ſerere

ſerere propoſueram. Et poſt hæc, niſi fallar, ecce alia die, vel poſt biduum, venit quidam Firmus nomine, negotiator, & intra monaſterium ſedente Sancto Auguſtino coram nobis, ad pedes eius genibus prouolutus ſeſe iactauit lacrymas fundens, & rogans vt pro eius delictis Sacerdos, cum ſuis, Dominum deprecaretur, confitens quod Manichæorum ſectam ſecutus fuiſſet, & in ea quamplurimis annis vixiſſet, & propterea pecuniam multam ipſis Manichæis, vel eis, quos dicunt electos, incaſſum erogaſſet; Ac ſe in Eccleſia per Dei miſericordiam fuiſſe eius tractatibus nuper correctum, atque Catholicum factum. Quod & ipſe venerabilis Auguſtinus & nos, qui tunc aderamus, ab eodem diligenter inquirentes, ex qua re potiſſimum in illo tractatu ſibi fuerit ſatisfactum, & referente eo, nobiſque omnibus ſermonis ſeriē recognoſcentibus, profundum conſilium Dei, pro ſalute animarum admirantes, & ſtupentes glorificauimus ſanctum eius nomen, & benediximus, qui cùm voluerit, & vnde voluerit, & quomodo voluerit, & per ſcientes, & per neſcientes animarum operatur ſalutem. Et ex eo ille homo propoſito ſeruorum Dei adhærens, negotiatoris dimiſit actionem, & proficiens in Eccleſiæ membris, in alia regione ad Presbyterij quoq; Dei voluntate petitus & coactus officium acceſſit, tenens atque cuſtodiens propoſiti ſanctitatem; & forte adhuc vſque nunc, in rebus humanis viuit trans mare conſtitutus. Sfortiæ verò aulici male ſibi conſcij Alberti verba tamquam in Principem dicta, clamabant, & in furias verſi, denuò Principem adoriuntur; pudendum exprobrantes, quod talia ſine pœna permittat: operamque ſuam ſatellites offerunt, modo Duci non diſpliceret, ad Albertum è medio tollendum. At Franciſcus, vt erat Chriſtianus, & prudens Princeps, factum ſuæ religioni indecorum, & magnitudine animi indignum, vindictæ ſcopum Catholico, & excelſo animo reputans Sacerdotis Chriſti, & Euangelici præconis necem: ſinite, inquit, Fratris Alberti ſermo vſque adeò nobis non diſplicet, vt eo potiùs acceptior ſit, quod ille munere ſuo rectè fungatur, quo & Alberto vitam ſeruauit, & adulantium prius data conſilia, concionatoris voce doctus, ſibi minus conuenire monſtrauit.

Non defuerunt etiam æmuli, qui Alberti quoque doctrinæ detrahere nitebantur: ſed ſuperuenerat eo tempore Mediolanum, neſcio quo caſu, B. Ioannes Capiſtranenſis, qui claris documentis ità demonſtrauit eiuſmodi maleuolos (vt author eos vocat) velle ſapere pluſquam oportet, & ità clauſit ipſorum ora, vt nemo amplius auſus fuerit quidquam contradicere.

Cœterum, Alberti prædicationem ſcriptores omnes tam coæui, quam poſteri, tam domeſtici, quam extranei, miris præconijs efferunt, & vitæ ſanctimoniam, excellentiamque doctrinæ deprædicant, quæ vel Eugenii Pontificis præclara elogia, & velut oracula ſatis, ſuperque comprobant, & fructus ipſe poſterius exponendus demonſtrat.

Eius dictio tantopere trahebat pium ſenem, & Ferrariæ tunc docentem Guarinum, olim Alberti magiſtrum, vt quoties Alberto ibi prædicandum eſſet, toties ille lectionis horam anteponeret, eaque finita, diſcipulos ad concionem vocaret,

audi-

Digitized by Google

audiſtis, inquiens, theoriam, nunc eamus ad practicam, nec vllum abeſſe ſinebat. Tanta cupidine ipſum dicentem audiendi exardebant populi, proceres, & plebei, ſimplices, & ſapientes, vt nec templa, nec fora illis colligendis ſufficerent: in apertis campis conciònandum erat, vbi interdum, omnis conditionis auditorum, ſexaginta millia, ſubindeque plura, cum ſumma auiditate, ab eius ore pendebant, nec vllus erat, qui meliorem ſe rediјſſe, quam acceſſiſſe, non fateretur, nec proximi tantum loci ciues, ſed circumiacentium omnium, longis itineribus, & relictis operis, domibuſque confluebant, nec vlla tùm aduentus, aut quadrageſimæ expectatio, nulla loci, vel temporis diſcretio fuit.

Poſtquam ille, quod diximus, S. Bernardini tunc ſuperioris imperio Chriſtiana roſtra profeſſus eſt, inceſſanter deinceps, in vrbibus, & oppidis, in pagis, & vicis, in templis, foris, & campis, arrepta quacumq; occaſione, & ſæpius non ſemel in die, ſermo Dei, viuus, & efficax, ex eius ore promptus erat. Hæreticos ad fidem, ſchiſmaticos ad vnius Apoſtolici Romani Pontificis obedientiam, ac deuotam ex animo reuerentiam, peccatores ad priſtinæ vitæ tædium, veniæ ſpem, atque frugem: Principes, & populos ad charitatem, & pacem conuertebat; non ſui tantum ordinis, ſed aliorum quoque clauſtra, vtriuſque ſexus pœnitente, & pia iuuentute replebat, & vrbes,oppidaque non tam auidè quæſitis, quam vltrò oblatis, & rogatus, vt acciperet, horum habitaculis exornabat.

Neque tantus auditorum numerus cuiquam incredibilis videri poterit, qui S. Bernardini, B. Ioannis Capiſtranenſis, aliorumque illius æui, eiuſdem inſtituti regularis obſeruantiæ Franciſcanorum acta perlegerit, quos dicturos non minor auditorum populus, à media nocte, ad multum diem præſtolantes, viciniorem concionatori locum certatim præoccupabant, & quod Ioſephus Ripamuntius, ex Donati Boſſij eiuſdem ferè temporis annalibus ſcribit, Iubileum hoc tempore in Franciſcana æde fuiſſe Mediolani, & tantam vndique peregrinorum multitudinem confluxiſſe illuc, vt in turba quidam eliderentur, & ad centum millia conueniſſe tradunt, præter indigenas, & ipſius vrbis populum, in ipſo aditu templi quindecim ingruente multitudine eſſe obtritos, atque exanimatos. Arbitror annuam Portiunculæ noſtrę ſolemnitatem fuiſſe, nec ad remiſſionem pœnarum tantummodo confluxiſſe tam frequentem concionem, quam in ſingulis Franciſcanorum templis eodem die lucrari poterant, ſed vt Albertum quoque tunc Mediolani dicentem audirent.

Frendebat in hæc Sathanas, deſolari infernum ſuum, & vacuas ſequacium ſuorum ſedes, his hominibus in Cœlo compleri, rapique è ſuis vnguibus quos multis ſceleribus, iam diu conſtrictos, ſibique obſtrictos tenebat, ſuſcitabat quæ iam narrauimus aduerſus aduerſarium ſuum, beneuolentiæ magni Principis, & propriæ vitæ diſcrimina; concitabat calamos, & linguas, qui non ipſum ſolum, ſed cœtum vniuerſum ſanctiſſimi inſtituti auerſioni, & odio multorum exponere nitebantur, aperta tandem pugna, & viſibili formà diſpergere auditorium, & prędicationis fructum deſtruere, conatus

tus eſt, præter ea, quæ in Aegypto, & Arabia contigiſſe dicturi ſumus, ſed diuina protectione, & B. Alberti virtute, ſemper, & vbique victus, & debellatus eſt.

Innumerus alicubi in campo erat numerus auditorum, cum feruente pro roſtris Alberto irrupit in populum ceruus cornupeta, vel omnes è concione diſturbaturus, vel malè habiturus multos, inde omnium confuſus clamor, & paratura fugæ, cognouit ſeruus Dei artem diaboli, & fortiter clamauit, ne quiſquam ſe loco moueret, inanem laruam eſſe affirmans, non ceruum è ſaltu, ſed Sathanam ex orco emiſſum, qui verbi Dei fructum perdere moliebatur, quamobrem ab Alberto iuſſus laruatus dęmon, non pedibus fugit, ſed ab omnium oculis confeſtim euanuit, nec amplius vllibi viſus eſt, quo factum, vt populus quieti, & ſecuritati reſtitutus, maiori animo, & pietate doctrinam hauriret, doctoremque, & liberatorem ſuum, in ampliori haberet opinione ſanctitatis, qui diuino lumine dolum detexit, & potenti virtute, hoſtem dicto fugauit.

CAP. VIII.

Religionem, ſcripta laudatione, ab aduerſa vituperatione vindicat.

NON dicendo ſolum, ſed ſcribendo quoque ſui æui corruptelis medebatur Albertus, cum omnium hominum ſalutem, omni quo poterat modo promouere ſatageret, vt quæ ſubiungimus, eius commentaria demonſtrant, ſed aliqua græcè ſcripſiſſe fertur, quæ nobis nondum reperta ſunt, ſermones tamen, quos quotidie ad populum habebat, conſcripſiſſe magno ſanè poſteritatis detrimento nemo prodijt, erat enim, vt ipſa perpetua dictione, & continuatis itineribus impeditus; ſic eruditione, doctrina, eloquentia, memoria, & exercitatione tam promptus, vt ad diſſerendum de quouis argumento, communium locorum notatio fortaſſis aliqua, cum breui meditatione, & quod caput eſt, feruens, & recta voluntas, & huic ſemper aſſiſtens gratia Dei, ſatis illi fuerint: neque enim Apoſtolos, & multos Apoſtolicos viros, nec S. Franciſcum, aut eius ſocios, ſermones ſuos, quos extemporaneos frequenter habuerunt, ſcripſiſſe, priuſquam dixiſſe legimus, cum tamen & quercus, & ſaxa dicendo ſcinderent, virtutes, & vitia, pœnam, & gloriam prædicantes, cum breuitate ſermonis. Extant in Alberti operibus, quæ producturi ſumus, orationes aliquot paucæ latinæ, quarum duas ad populos, ac tertiam ad ſui ordinis Patres, in comitijs collectos, declamauit.

Floreſcere tùm Italia viſa eſt, è ſcholis Guarini Veronenſis, & Emmanuelis Chryſoloræ, aliorumque vtriuſque linguæ præceptorum viris, non latina tantùm, ſed Attica etiam eruditione clariſſimis, & per eos in magnam partem reſtaurata eſt, iam olim ſepulta literarum latina ſimul, & græca elegantia. Verum vt inter flores naſcuntur vrticæ, nec vlla tam læta ſeges caret ſuis lolijs, aut mortalium quiſpiam ex omni parte perfectus eſt, ſic horum hominum plures erant ſcribendi grauitate, & integritate morum pręſtantiſſimi, ſed alij quidam genijs ſuis, æuique vitiis

nimium

Digitized by Google

nimium indulgentes, non imitari ſe Ciceronem, aut Saluſtium in oratione ſoluta, nec in ligata Naſonem arbitrati ſunt, ſi illorum conuicia, atque huius turpitudines è crematorum corporum putribus vrnis, tamquam eloquentiæ phœnices, non ſuſcitaſſent, nec ſe viros fortes eſſe, ſi hanc prædam de manibus non eripuiſſent: nec præclarius, vel eruditionis ſuæ vel eloquentiæ ſpecimen ſe præbituros credebant, quam vt ſtudiorum riuales, & conciues interdum ſuos, maledicis inuectiuis laceraſſent, quod plurium illius æui eruditorum, commune fere vitium fuit, turpiſſimos amplexus, ioci ſpecie, in multorum ſcandalum, & Chriſtianarum mentium perniciem, intenſis eloquentiæ, & laſciuiæ viribus, in vulgus explicarent, qui propterea plurium ſermonibus, calamiſque vapulant, quo alii diſcant, ſe non impune laturos, ſi & ſcribendi facultatem, & tempus, & otium, per optimum Deum ad meliorem vſum conceſſa, peſſimo dęmoni dicare præſumant: cum potius illi à Cicerone ſuo diſcere potuiſſent; *oportere eum omni vitio carere, qui in alterum dicere paratus eſt*, & iſti ſermonis elegantiam, & nitorem, ſeu vaſa Aegyptiorum, ab Etnicis poſſeſſoribus mutuari, e quibus non morum corruptelam labili iuuentuti, ſed caſtam pudicitiam Chriſtianis mentibus, & Chriſto animarum zelantiſſimo Sponſo conſecrare debuerunt, id enim meliores magiſtri, quam Ouidius docent.

In Saluſtium.

Quod noſtrum eſt, & ad B. Alberti Sarthianenſis cauſam attinet, in Philippico hoc dicendi genere, cum aliis aliquando exceſſit Poggius Brandolinus, vir alioquin ſuo tempore, eruditione, & eloquentia clariſſimus, quamquam & ipſe facetiis aliquando luſiſſet (ſacra cenſura iam dudum confixis) in Ouidiana verò fœditate Antonius Panormitanus venereo carmine ſagittam cupidini præripuit: qui duo viri, ſi in melioribus argumentis, quibus alioquin cum eloquentiæ laude inſudarunt ſe continuiſſent laude digniores ipſi futuri erant, & Reipublicæ melius conſuluiſſent.

Conſtruebant eo tempore cœnobium illi Religioſi conſodales Alberti (qui à ſinceriore Franciſcani Canonis diſciplina, obſeruantię regularis fratres dicebantur) in fundo, quem cum ſuæ recreationis domuncula, ipſis dederat Carolus de Ricaſolis ciuis Florentinus in loco campeſtri, ſed amœno ſui dominii, dicto Monte Caroli, per hoc Poggius quidpiam vel temporalis emolumenti, vel potius delitiarum, ſibi, ſuiſque contribulibus, vt ipſe eos alibi vocat, detrahi cenſebat, quod ſanè tùm parum eſſe oportuit, cum illius inſtituti homines, amplis domiciliis, vel vaſtis terrarum ſpatiis vti, conſcientiæ ſibi vertebant, cuius rei manifeſtum, & euidens argumentum inferius producturi ſumus. Agebat apud Pontificem Poggius, quo poſſet obſiſtere ſacræ huic & ſolitariæ religioſorum ſtructuræ, & rumor fuit, quidquid parietum iſti erigebant, ipſius induſtria, ſtudioque demolitum iri, ſed cum rem cognitam apud noſtros eſſe, nihilque ſe apud Pontificem efficere ſentiret, hic arrepto calamo literas ad Nicolaum Nicolum dedit, querulus primùm quod eiuſmodi voces ſpargerentur, deinde in religioſos viros, qui fœliciſſimis illis initiis lucidos inſtituti

Digitized by Google

ſui ſanctitatis radios, agendo, docendoque in populorum, & Principum animos vibrabant acriter inuectus eſt: & vniuerſum ſanctum cętum, ita depinxit, vt ſi irato tunc homini fides haberi poſſet, non tam religioſæ vitę ſectatores, quam malè Chriſtianos, & flagitiis litantes, eos fuiſſe crederes, Bernardinum tamen, alioſque per paucos innominatos, & Albertum nominatim excepit, quorum, claram ſanctimoniam, & celeberrimam famam, omnem inuidiam, & acumen maledicentię iam ſuperaſſe cognouerat.

Cortonę in Etruria tum conualeſcebat Albertus ab epidemię morbo, quem promiſcuo quotidianoque auditorum accurſu contraxerat, cum Nicolaus Poggii literas ad eum deferri feciſſet, ac dum firmandę valetudinis cauſa, medicorum, & conſodalium ſuaſu aliquantiſper concionibus abſtineret; otio tamen vacandum non cenſuit, cum & ſe ipſum exerceret, & aliquo commentariolo, per calamum ſaltem S. Franciſci exemplo, Reipublicæ prodeſſet, dumque de argumento ſcriptionis deliberaret, opportunè ſibi oblatum arripuit. At vt erat animo moderatior, & ſui magis compos, quam ipſius antigoniſta, non hominis denigrare famam, vel maledicentiam in authorem retorquere, nec ſuorum fratrum, qua non egebat defenſionem inſtituere ſtatuit, ſed veram innocentum laudationem, per quam abſq; ira, odio, inuidia, omnes Poggii criminationes grauiter, ſuauiterque nec minus eruditè deterſit, quamquam hominem ſubinde modeſtæ fraternæque animaduerſionis iure, & veteris amicitiæ fiducia increpuiſſet, ad illa ipſa coactus, quod metueret, aliquos acri hominis eloquentiæ vi, & ſermonis lenocinio à Chriſti ſequela fortius inſiſtendo deterreri, & vberrimum exemplorum, atque doctrinæ fructum, quem religioſiſſimi viri colligebant, minui poſſe; quo nihil humanæ ſalutis inimico gratius, nihil tunc religioni, & Reipublicæ pernicioſius euenire poterat, quæ Albertus ipſe ad Nicolaum, & Poggium clarius proſequitur in literis, quas nos temporis ordine 20. & 21. loco collocauimus.

Ad B. Viri libellum reſcripſit ipſi Poggius breuem epiſtolam excuſatoriam, quam his verbis orſus eſt. *Tantum abeſt mi Alberte vt grauiter feram, quæ à te ſcribuntur, vt etiam maximas tibi & debeam, & habeam gratias, quod me, pro tua in me beneuolentia, & charitate admonere voluiſti, eorum in quibus me aberraſſe, in meis literis arbitratus es, non enim ſum is qui tantum meis viribus confidam, vt non aliorum quoque opibus ſubleuari velim, atq; adiuuari, ad errores vitæ corrigendos*. Reliqua Poggij epiſtola talis eſt, vt author tunc fuiſſe videatur ex eorum numero, qui teſte Cicerone certis quibuſdam deſtinatiſque ſententijs, quaſi addicti, & conſecrati ſunt, eaque neceſſitate conſtricti, vt quæ non probare ſolent, ea cogantur conſtantiæ cauſa defendere, ſi tamen Tullius conſtantiam niſi fortaſſis ironicè fictam, & falſam appellare voluerit agnitæ falſitatis defenſionem, quam & Gentilis ipſe alibi ſæpius, & nos omnes Chriſtiani pertinaciæ nomen mereri cenſemus. Rationes autem, quas Poggius ad ſe excuſandum profert, ne ſine cauſa religionem vituperaſſe videatur, vel rationum potius effugia ſunt, vel particu-

larium

Digitized by Google

larium paucorum culpæ, quas religio ipſa ſancitis legibus, & acri caſtigatione perſequitur, vel crimina in ſæculo commiſſa, quæ ipſi tunc peccatores poſt ad religionem conuerſi, pœnitentis vitæ auſteritate, in ſe ipſis plectebant, pietateque, & virtutum exemplis in aliorum oculis diluebant. Albertus igitur ijs diſſimulatis, quod eas ante liquido confutauerit, deinceps tacuit; Poggius ab inceptis deſtitit, & priſtina amicitia inter eos redintegrata, & conſtans inde ſeruata fuit, ac religioſi locum illum, de quo tunc diſceptabatur, in hodiernum diem pacificè inhabitant.

CAP. IX.

Importunas, & periculoſas conciones prudenter declinat.

EOdem tempore quo B. Albertus peſtilentiæ morbo languebat Cortonæ, interea ciues Viterbenſes factionibus, peſte peioribus, vel alijs ſimultatum cauſis agitati, inteſtinis odijs, ac ſæuis cædibus ſe mutuò, miſerum in modum, trucidabant, vrbemque ſuam depopulabantur, vt ex ipſius B. Viri epiſtola 12. copioſius, & clarius, quam aliunde diſcere potuimus, donec Leandrum Albertum legere licuit, qui in deſcriptione Italiæ de Viterbo agens, illarum factionum originem, & pernicioſos ſucceſſus ita deſcribit. *Egregios homines multos edidit, qui ſumma ingeniorum excellentia, principatum vrbis ſibi compararunt. Ex his Vici, diu rerum potiti, donec ab Aegydio Carilla Cardinale, ac Legato Eccleſiæ Romanæ, cuius tùm in Gallia ſedes erat, pulſi, eo tamen ſatis intercepto, rurſus ad imperium vrbis peruenerunt, idque dein vſque ad Eugenium IV. Pontificem Max. tenuere. Hoc tempore Franciſcus Vicus Vrbis Romæ Præfectus à Patriarcha Vitelleſco Pontificalium legionum Imperatore, ac legato confoſſus Ioannem Gattum in Viterbino Principatu ſucceſſorem habuit. Ille Princiualem filium, qui Roma Viterbum reuerſus, impetu inimicorum circumuentus perijt. Ob eius mortem, cum populus tumultuaretur, cædes multæ editæ, plurimaque deiecta ædificia, ſed compoſitis deinde motibus, ceſſanteque ſeditione, Ioannes Gattus 2. principatum vrbis ſuſcepit. Is tranquillo iam tum, ac pacato ciuitatis ſtatu circa Alexandrum VI. Pontificem Max. anno à Nat. MCCCCXCVII. cæſus: qua occaſione columnæ vrbem ingreſſi, Magancefios, qui Gattorum erant inimici, magno numero obtruncant, ædes multas diruunt, plurimas diripiunt. Tertio anno poſt Vrſini, qui Maganceſiorum partes tuebantur, Gattos viciſſim eijciunt, ſæuitumque eſt tam vehementer, tam nec ætatis, neque ſexus habita ratio, tot ædificia flammis, incendioque conſumpta, prorſus vt ſæua Turcarum barbaries crudelius quidquam, aut immanius deſignare haud quaquam potuiſſet. Nec aliter à Gattis dein viciſſim occupata vrbe Maganceſiorum habitæ partes. Et fatales huiuſmodi dies Viterbum ſæpius expertum eſt, adeò quidem, vt nunc maiori propemodum ex parte ruinis deformatum iaceat. Tales nimirum exitioſarum, nefariarumque factionum eſſe fructus ſolent.*

Guillelmus ergo Caſalenſis ordinis Min. Primicerius, vt extermi-

nium

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

nium ciuitatis auerteret, Albertum ad eos ire iuſſit, vt quod alibi præclarè prꝯſtabat, Viterbi quoque ciues efficaciſſima ſua dictione, ad pacem, & charitatem concieret. Ille vero diuino doctus oraculo non effundendum eſſe ſermonem, vbi non eſſet auditus, inter obediendi zelum, & periculorum euidentiam anxius reſcripſit, rem eo videri difficiliorem, quę & dictu incredibilis, & factu impoſſibilis ſit, quæque nec tentari ſine metu, nec impetrari ſine periculo, nec extorqueri ſine temeritate poſſit, quę ipſe cuncta manifeſta ratione in epiſtola monſtrat, alieno etiam periculo cautus, ac *facile*, inquit, *ero ſecundus ab eo, qui pro eadem cauſa fouet in præſentia carceres*. Inde generalem per crucifixam mundi ſalutem obſecrat, vt eum tanto onere leuet, vel ſi magis placeret, vt iuſſione Pontificis, ea res ipſi imperetur, quod facile factu oſtendit.

Ecel. 32.

Verebatur prudens Albertus, ſi Generalis voto ſatisfaceret, & ſuam, & ipſius generalis, ac imprimis Chriſti, & amicorum, ac totius noſtræ religionis confuſionem, *ne dicam*, inquit, *ſubuerſionem*, ea mala tamen firma, qua pollebat, fiducia Apoſtolicę poteſtatis, ob reuerentiam ſedis, euitari poſſe ſperabat, ſi Pontificis authoritas intercederet, adeòque tunc, inquit, accedam lętus, hilaris, alacer, & libens, nec minus flagrabat religioſę obedientię complendę feruore, cum ait, *Si verò ſolum tibi placet, vt vadam, idque tu mihi reſcribere non graueris, ecce modo me ad martyrium quaſi proficiſci exiſtimans, ire iam pergam, ac tua reſcripta in his regionibus præſtolans, ad quæcumque tua volet paternitas, me accingam*.

Reſponſum differebat Guillelmus, eoque creſcebat anxietas Alberti inter obediendi affectum, & ingentium periculorum metum anguſtiati, quem profunda ipſius humilitas ingerebat, per quam ſe ſuperandę rerum difficultati, imparem eſſe cenſebat. Quapropter in eundem ſenſum iterum, iterumque ſcripſit, non ad ipſum ſolummodo Generalem, ſed ad Dominicum quoque Piſtorienſem, & ad Iacobum Peruſinum, qui illi, vt videtur, à latere aſſiſtebant: per quę generalis, iuſto metu, & euidenti ratione conuictus reſcripſit tandem, & inter alia hęc verba; *Te igitur mi Alberte liberum facio ad quaſcunq; prædicationes ſumendas, ſi tuo deſiderio ſatisfactum iri à me poteſt. Tecum enim familiariter agere, noſtra iam confirmata conſuetudo facit, quia neminem mibi magis familiarem inueneram, qui poſſet vita, moribus, & doctrina Viterbienſis ciuitatis periculis prouidere*.

Verum quia Deo, & bonis hominibus placuit Albertus, neceſſe fuit, vt noua tentatio probaret illum, & vt nemo propheta in patria ſua acceptus eſt, ita ille alioquin vbicumque abſens, ibi deſideratiſſimus, vbicumque præſens non minùs acceptus, & in veneratione habitus, in ſola Etruria, quia Tuſcus, ęmulos inuenit, etenim ampliſſima illa libertate, quam Generalis Miniſter illi conceſſit, ità vſus, vt pro ſequentis Quadrageſimæ concionibus, ſe obligauerit, tum Epiſcopo, tum ciuibus Cortonæ, apud quos in illo ſuo crudeli morbo epidemiæ, & longo languore conualeſcentiæ in tanta cura, & charitate habitus eſt: ſub ipſa nihilominus ferè vigilia quadrageſimæ

per

Digitized by Google

per æmulorum ſtudia nouum, & inopinatum generalis mandatum accepit, quo iubebatur in Lombardiam proficiſci, Regij Lepidi ciuibus per ſacri ieiunij tempus concionatum, atque hic iterum in torculari poſitus eſt, vnum latus premente obediendi zelo, de quo ipſe in altera epiſtola, hac de re ſcripta: *verè tibi fateor, dicere non poſſum dolorem meum, ita enim te ardentiſſimo amore, ab ipſo congreſſu amicitiæ noſtræ complector, vt penè dixerim morior, cum tu aliquid mihi iubes, quod implere nequeam*: alterum enim latus vrgebat neceſſitas ſe excuſandi pluribus, validiſque rationibus, quas in duabus epiſtolis fuſiùs, & fortiter exponit; aduerſas rationes, & æmulorum molitiones, efficaciter diſſipando.

Ac his tandem religioſiſſimis verbis epiſtolam claudit; *vt verò aptius intelligas, me iſta ſcribere, non reſiſtentis animo, ſed impotentis experimento, & conſideratione plura perſpicientis, fugiendique ſcandali cauſa, quod tu ipſe vitari, mea ſententia, à me cupis, hoc tandem finem faciens prædictis adijcio, ſi tibi meis rationibus moto, placet, vt in his regionibus maneam, lætabor, & maximas tibi habebo gratias, ſi autem poſt Paſcha tibi videbitur, vt quouis pergam, paratiſſimum profectò reperies: ſi verò omninò, ac penitus ſententiæ tuæ eſt, vt modo relictis pollicitationibus meis, neglecta fama, ſcandaliſque omnibus poſthabitis, illò accedam, non grauetur tua paternitas itidem mihi cuncta renuntiare, & ego accinctus, quamuis difficillimum iter, quamuis debilis, quamuis rumores exuſcitans, lætus, libenſque proficiſcar; magis enim tibi, cum pro amicitia, tum imprimis pro officio tuo in nos obſequar, quoad vita mihi ſuppeditabit, reliqua omnia parui pendens, quam tuam iuſſionem, tuam authoritatem, tuamq; dulcedinem, quibuslibet rebus, perſonis, temporibus anteponens, quauis incommodorum acerbitate, ac diſpendio deterrebor.*

Per iſta reor, pro ſua virtute, & reuerentia obtinuiſſe ſeruum Dei, vt à Cortonenſibus tunc non recederet, quod ex epiſtolis eius, quæ ſequuntur ſatis colligi poſſe mihi videtur. Intereà verò eodem tempore à Florentinis ciuibus deſiderabatur, vt hoc eodem anno veteris æræ 1430. qua ipſe vtebatur, ſed nouæ noſtræ 1431. quadrageſimali tempore, in maiori ipſorum Eccleſia, ſacris ſermonibus populum erudiret; quod cum ille nec prorſus negaret, nec certo promitteret, ea dilatione pendentes ciuium animi, in contrariam partem conuerſi ſunt. Quam quaſi præcipuæ vrbis incuriam, cum Nicolaus Nicolus Alberto culpæ verteret, reſcribens ipſi Albertus oſtendit, non incuriam, ſed induſtriam fuiſſe; *Si quid*, inquiens, *tibi à me erratum videtur; ſed hoc tantum de meo ſenſu, qui mihi quam cæteris, & quam cæterorum notior eſt, tibi ſinceriſſimè, veriſſimèque renuntio, me ſcilicet, ea tempeſtate bellorum, & acerbitate ciuilis diſſenſionis, ea denique peſtis voracitate, quæ paſſim in dies tuam ciuitatem depopulantur, non magnopere curare, ſi valde opportunum tempus, ad rem agendam impedientibus fortè perditis, vel etiam gaudentibus inuidis, non ſe dedit, Muſica enim in luctu importuna narratio, ſilentque inter arma Annales.*

Erat enim tunc turbatiſſima Florentina

rentina Reſpublica factionibus Medicœis & Vzanianis, nec aliud inde audiebatur, quam vtriuſque factionis ciuium mutuæ præſcriptiones, & vincula, pròut alterutra pars alteri præualebat; frequenteſque non perſonarum tantùm, ſed ipſius etiam formæ regiminis, & magiſtratuum mutationes; nec ſubinde defuerunt etiam arma, quamuis abſque ſanguine prudenter cohibita. Albertus autem qua pollebat prudentia, & animi moderatione, huiuſmodi populares tumultus, & feruentes factiones ſemper euitabat, differebatq; acceſſum, dum deferueſcerent perturbationes animorum, quibus agitata quæuis multitudo, Chriſti præconem, quantumuis recta, ſaluberrimaque ſuadentem, non aliter excipere, quam phrenetici medicum ſolent, ac tunc Florentini Medicœum (vt Albertus Viterbienſis illius exemplo didicit) qui ob eandem cauſam tunc fouebat carceres. Præſtolabatur deinde tempus opportunum, & obſeruabat morbi ſymptomata, ex quibus, vt certioribus indicijs, iudicium ſecurius de ægritudine pariter, & remedijs formare poſſet, vtque ægri ipſi tum priuata ſua, tùm communia Reipublicæ pericula ex inualeſcentibus malis clarius conſpicientes tunc ſectionem non patienter ferrent modo, ſed etiam cupidè peroptarent, atque ita cunctando reſtituebat rem, quam intempeſtiuo, temerarioq; aggreſſu perturbaret magis. *Caſtigare namque iraſcentem, & vltro obuiam ire ei, incitare eſt*, vt loquitur Seneca lib. 3. de ira cap. 40. *Quapropter primam iram*, inquit, *non audebimus oratione mulcere, ſurda eſt, & amens, dabimus illi ſpatium. Remedia in remiſſionibus proſunt, nec oculos tumentes tentabimus, vim rigentem mouendo incitaturi, nec cœtera vitia, dum feruent*. Cap. 39.

CAP. X.

Ex Etruria profectus, regnum Neapolitanum prædicando, & veterum ſcripta perquirendo perluſtrat.

ALbertum porro ad annum natiuitatis Domini 1433. in Etruria perſtitiſſe ipſe nos docet epiſt. 22. quam eodem anno 22. Octobris ad Nicolaum Nicolum dans, ità orditur. *Cum eſſem ſuperiori anno, vrgentibus maiorum iuſſionibus Neapolim acceſſurus*: ſuperiorem enim vocat, Initium ſeu vernum tempus eiuſdem anni, quod ipſi ſuo more præcedentis anni 1432. finis fuit, vſque ad diem 25. Martij, quo præteritum incarnationis annum complebat, neque enim prius poterat orationem de laudibus pœnitentiæ ad Nicolum, vt affirmat, miſiſſe, quam ſcilicet in capite ieiunij, ſeu Feria 4. cinerum ad populum Vrbeuetanum habuit, non ergo ante annum noſtrum 33. ex Etruria Neapolim acceſſurus deceſſit, quo verò id eiuſdem anni die, ex eo conijcere poſſumus, non niſi poſt paſcha fuiſſe, nam quo loco quis Euangelij præco primam Quadrageſimæ ſacram concionem habet, eodem reliquas vſq; ad paſcha habere, & vſus, & ratio docent. Igitur cum Dominica Paſchæ illo anno inciderit in diem 12. Aprilis, debuit non diu poſt, ex vrbe veteri, ac tota Etruria, per Latium, vt autumo in Campaniam, & regnum

regnum Neapolitanum abijſſe, & ſequenti menſe Septembris, per Aprutium in Vmbriam reuertiſſe. Nam Aquilæ in Aprutio prædicaſſe, B.Capiſtranus inferius allegandus affirmat, nec alibi inuenio B. Albertum vltrà hanc vicem id regnum adiuiſſe, & ſequenti menſe Octobris Albertus ipſe alteram Vrbino in Vmbria, vbi corporis aduerſa valetudine preſſus aliquamdiu ſubſtitit, alteram Ferraria 17. ſequentis Ian: ad Nicolum dedit epiſtolam, numero nobis 22. & 25. in quibus pleniorem huius Neapolitanæ profectionis narrationem exponit. In priori quidem ſe, maiorum vrgentibus iuſſionibus, Neapolim acceſſiſſe, ac tum cum epiſtolam daret, poſt reuerſionem ſuam Neapoli, ac reliquo omni eiuſdem ciuitatis regno, miſiſſe libellos ſuos, quos illuc iturus promiſerat. In poſteriori verò, *De libris*, inquit, *cæterarum prouinciarum, quod quæris, tam magnæ quondam Græciæ, quam totius penè oræ Italicæ, quam multo labore luſtrauimus, inciderimusne inter eundum in libros quoſdam, veterum tàm Eccleſiæ, quam ſæculi magiſtrorum? breuiſſimè tibi reſpondeo, nihil ad manus noſtras, quamquam diligentiſſimè quæſiuerimus perueniſſe, nedum vetuſtatis, quod potuit & diuturnitas, & negligentia aboleuiſſe, ſed ne communium quidem opuſculorum, quorum ſolent, tàm veterum, quàm nouorum referta eſſe omnia*. Hinc longa threnodia deplorat librorum, & literarum in eo regno olim græcis, & latinis literis, & libris florente non neglectum ſolùm, ſed excidium etiam, & odium, præſertim apud primores, & regij ſanguinis viros, *quos*, inquit, *maximè eruditos eſſe oportere non dubium eſt*.

Author eiuſmodi veſtigationis librorum præcipuus fuit Coſmus Primus Medices eo tempore in Rep. Florentina virtute, opibus, & potentia florentiſſimus, qui, vt Auguſtinus Florentinus in eius epiſtolæ notis à nobis citatis tradit, Florentiam, Europamque omnem, omnium librorum doctiſſima ſupellectile referſit, adeò vt, eo authore, literarum ſtudia, quaſi de integro reparata fuiſſe, affirmare poſſimus, idemque author inter eos clariſſimos Theologos, qui Coſini huiuſmodi ſtudium iuuerunt, recens & noſtrum Albertum, & Bernardum (reor Bernardinum dicere voluiſſe) nam S. Bernardinum Senenſem eandem curam ſibi commendatam habuiſſe indicat Albertus, in ijſdem literis ad Nicolum ſcriptis, vt & ſe Ferrariæ vſque ad Paſcha moraturum.

CAP. XI.

Antonij Panormitani Hermaphroditum, profanam eloquentiam, luxum veſtis muliebris, & vituperatores martyrum voce, & ſcriptis perſequitur.

FErraria 13. Kal. Maias, poſt longam illic, & gratam (Deo faciente) communem omnibus ex verbo Dei ſaluberrimam moram Rhodigium abeuntem moleſtus quidem ipſi, quantum ad popularis auræ contemptum, turbæ popularis impetus ſepiuit, atque inter alios Franciſcus Mareſcalcus, & Philippus Bendedeus, generoſi, & pij iuuenes, ipſum extra vrbem comitati ſunt. Ij,

vt erant ambo eruditi, cum eo diſcurrebant, de inanibus ſui æui ſcriptoribus, quibus cum Sanctorum Eccleſiæ virorum ſtudia compararent, iſtos iudicabant veræ ſapientiæ ſatores, ſententiarum potiùs pondus, quam verborum ſonitus eſſe ſecutos: illos verò contrà, qui ſapientiam profitentur, præter elaborata, turgida, expolita, & emendicata verba, totum eſſe inane, ieiunum, exangue, nec neruos, aut lacertos, ne dum Chriſtianos Philoſophicos, ſed nec oratorios quidem habens; quippe, qui nihil præclarum, nihil ſanctum, nihil graue, nihil virile ſcriptitant, quod aut decoris, ideſt honeſti, aut religionis, aut ſapientiæ, aut intenti ad virtutem animi, aliquid afferat: ſed nunc viles cauſas, quod eſt ignobilis; nunc nullas, quod eſt cauti, vel ignaui; nunc poſtremo turpes, quod eſt corrupti hominis, frequenter aſſumunt. Cum hæc non detrahendo doctrinæ, quam indocti non habent, nec infirmantes eruditorum ſapientiam, qui ſaltem quod neſciunt, à quibuſuis etiam ſtudioſo labore, diſcere non erubeſcunt; ſed ſuperborum errori condolentes dicerent, in ſceleratiſſimi libelli Hermaphroditi mentionem inciderunt.

Etenim Antonius Panormitanus, Ouidij Naſonis, & ſimilium poetarum obſcænos amores ex Orco reſuſcitare niſus eſt, fœdiſſima, & Chriſtiano calamo, menteque dedecentiſſima opella, quam Hermaphroditum prænotauit, duobus epigrammatum libellis diſtincta, per quam euidenti corrumpendæ iuuentutis periculo, eos ad obſcænitatis ipſa facta prouocat, & orat propoſitis Ethnicorum exemplis, vt tumulo ſuo nefanda libidine litent, laſciuiæ claſſicum canens, ſuumque libellum per genij ſui miniſtros clanculum diſſeminabat, maiorique imprudentia ad Coſmum Medicæum inſcripſit, & Chriſtianum Principem melioriſque literaturæ tunc Mœcenatem, & ſingularem promotorem, Ethnicæ ſuæ turpitudinis patronum aduocauit.

Eum etiam ad Poggium miſit, & hic reſpondens miratur, in eo ita exprimi multa turpiuſcula, vt non enarrari, ſed agi viderentur; nec ficta iocandi cauſa, ſed acta exiſtimari poſſent, pro charitateque ſua monet authorem, vt grauiora quædam deinceps meditetur, & miſſa facta laſciuia, res ſerias deſcribat, *ne*, inquit, *arguatur vita impura libelli obſcænitate*, ſed ſurdo cecinit, nam ille prolixam elegiam, eamque impuriſſimam, perfricta fronte remiſit, quam hoc diſtico orſus eſt, quod aliquoties repetitum velut intercalare carmen pertinax in malo commiſcet.

Deſine me placida verbis abducere terra,
Deſine me Domina diſſociare mea.

Sed hæc ſeriò an ioco per Antonium ſcripta fuerint, certè petram ſcandali, & grandem offenſionis lapidem, in medium proieciſſe, pij omnes, & verè ſapientes indoluerunt.

Ex his aliqui bono publico, priuatæque honeſtati conſulentes, Albertum noſtrum interpellarunt, vt qua præditus erat eruditionis præſtantia, quoque fungebatur Euangelici præconis officio, tanto malo iam tum ſerpenti, remedium afferret. Concepit ille ſcribendi propoſitum, ſed quoniam per continuum prædicandi laborem, & ſuccedentia Pontificiæ iuſſionis grauiora munera,

nera, rem integram præſtare, imo inchoatam proſequi, non vacabat: duabus ſaltem epiſtolis, altera ad Franciſcum Mareſcalcum, & Philippum Benededeum, altera ad Chriſtophorum Arimini Epiſcopum, ita rei turpitudinem, ſcribentis ſtultitiam, procacitatem, putidam linguam, luxuriæ fœditatem, imprudentiam, aliaque eiuſmodi perſtrinxit, vt ad ſceleratiſſimi libelli fugam, odium, & execrationem, ſatis ſcripſiſſe viſus ſit, præterquam quod, vt ipſe ſcribit, in tot iam Italiæ ciuitatibus abominanda hæc linguâ reſpuere, & delere conatus ſit.

Aliud irritamentum laſciuiæ tunc erat (& vtinam hodie non eſſet) luxus mundi muliebris nobilium fœminarum, præter cætera, plus panni in caudis togarum, quas verrendo pulueri, per terram trahebant, quam reliquo pene veſtitu vſurpantium, vt pauonibus, quam puellis magis aſſimilari poſſent, ac domos ſuas inutili ſumptuum profuſione grauabant, qui in meliores vſus impendi poſſent, & ſæpius deberent. Cœpit hic abuſus, vel maximè viguit Ferrariæ, atque in alijs ditionibus Principum Eſtenſium, & magna morum inſolentia, per alia Lombardiæ loca diffundebatur. Quæ loca cum B. Alberti, vt ipſe refert, admonitione, hoc facinore abſtinendo tùm conſueuerunt, ſecurim ad radicem ponendam cenſuit, vt vnde luxus exemplum fluxit, ibi remedium fortius opponeretur. Author ergo ipſe fuit, vt Nicolaus III. Eſtenſis legem caudariam conderet, publico edicto, ſub pœnarum diſtrictione præcipiens, vt fœminæ ſuarum ditionum omnes ſublatis è medio togarum caudis, modeſtius deinceps, ornarentur.

At cum Patauij poſtea prædicaret Albertus, rumor ad eum delatus eſt, Nicolaum rogantibus maritis mulierum abrogaſſe legem; quamquam alij dicerent, tanta conſtantia Principem in ſententia perſtitiſſe, vt quantumlibet nobilibus viris, pro fœminis ſuadentibus, non iam amplius mulierum ſupplicantium moleſtias ferre valentem, & viris, & mulieribus aduerſantibus reſpondiſſe: ſi quæ eſt mulier, quæ ſe malam haberi velit, aut ſi quis eſt maritus, qui malit ſcortum ſuam coniugem, quam vxorem putari, ijs dumtaxat caudas ferre concedimus, cęteraș verò, & graues, & honeſtas matronas portare caudas prohibemus, etiam edicto publico, quas etiam ſtatutæ iam per nos pœnæ ſubijci volumus, ſi ſecus, quam ſtatuerimus facere auſæ fuerint.

Parabat eo tempore libellum in veſtium vanitatem; ſed cum hæc accepiſſet, quotidiana prædicatione præpeditus, nondum tunc abſoluit, quapropter Nicolao Principe in ſacris peregrinationibus abſente, breuiorem epiſtolam ſcripſit Leonello eius filio, per quam ſecundi decreti dignitatem collaudat, & primum vt reuocaret grauiſſimis, & religionis, & politices rationibus enixè diſſuadet: quoniam neque populi, nec ſui ipſius, nec Principum intereſſet, vel decoris, vel famæ. Hæc, & alia quędam ad Poggium quidem anno ſalutis milleſimo quadringenteſimo trigeſimo: ad alios quarto poſt anno ſcripſit Albertus.

Dum interea conſuetum prædicandi munus, per Italiam proſequeretur anno 1435. percepit, maleferiatos quoſdam, & nefarios homines, in Chriſti Martyres, eos præſertim inſolentius garrire qui vltro ſe

Digitized by Google

diſcrimini mortis, pro Chriſtiana religione, vel tuenda, vel propaganda obijciebant, & ex Apoſtoli Pauli mandato prædicabant verbum, inſtabant opportunè, importunè, & vel hæreſes quaſlibet, vel ſpurciſſima Mahometi placita arguebant, increpabant in omni patientia, & doctrina, vel magni Ignatij exemplo, aliorumque multorum, quos Eccleſia Dei glorioſos, & Beatos prædicat, qui non venienti tortori, vim faciebant, ſeſeque vt à beſtijs deuorarentur, vrgebant; hoſque nec martyrum honore, nec cœlo dignos, ſed inſanos, & perditos homines, ſuiq; ipſorum parricidas, & orco deſtinatos dictitare, & maledica lingua proſcindere.

Qua re cognita Albertus, vt erat Eccleſiæ honeſtatis, & Martyrum gloriæ zelantiſſimus, vt ipſe fatetur, excanduit, atque hanc vecordiam, & Eccleſiæ, quæ tales colit, iuſtam æſtimationem, & martyribus emeritam gloriam detrahi, & ab ipſo martyrio, maximo charitatis opere, & heroica virtute, homines deterreri poſſe perpendens, conſtituit oblatratores eiuſmodi pleno ſcripto compeſcere, ſed quia crimen ad Pontificis correctionem pertinere videbatur, & ipſe ad S. Sedis obſequia iam tunc mancipatus erat, literas ad Eugenium dedit, quibus improborum hominum perfidiam deplorat, ſuumq; ſcribendi propoſitum, & deſignati operis diſpoſitionem, perficiendique impedimenta exponit; martyrum iniuriam detegit, eaque breuitate vlciſcitur, quam non opus integrum, ſed operis argumentum, & præfationis cuiuſdam anguſtiæ permittebant, orauitq; obedientię Pontificię facultatem, & meritum ad proſequendum.

CAP. XII.

Ad Eugenij Pont. obſequia ſegregatus quid prima legatione fecerit.

CVM Eugenius Pontifex anno 1431. magnanimis conſilijs, multa, & Pontificia ſollicitudine digniſſima, ad communem Eccleſiæ ſplendorem animo verſaret, Fratribus Franciſcanis regularis obſeruantiæ profeſſoribus Bononię tunc ad comitia ſua conuenientibus, iuſſit, (9) *vt è ſua familia ſegregarent ſex viros* vitæ innocentia conſpicuos, opere, & ſermone efficaces, & ad res gerendas idoneos, eoſque nullo ordinis officio implicarent, quo minus expediti forent, cum ad ipſius Pontificis mandata facienda vocarentur, inter hos non infimo loco deſignatus fuit B. Albertus: is vero interea, dum vocaretur, conſuetis per Italiam prędicandi laboribus, inſiſtens, cum quod iam diximus anno 1435. ſe aduerſus martyrum vituperatores, ſcribendo occupare voluiſſet, Pontificis licentiam ad id faciendum, per literas petijt.

Sed premebat Eugenium alia cogitatio, Orientis ſchiſmaticos ad Eccleſię Romanę vnionem, fidemque reducendi, nec alius ad rem diſponendam aptior Alberto viſus eſt, quod pręter alias virtutes, gręcorum linguam apprimè calleret. Iuſſit ergo Pontifex è ſex illis viris, quos ad eius mandata ſegregatos diximus, Albertum Ieroſolymas proficiſci, vbi nationes omnes Orientales diuerſorum rituum Gręci, Armeni, Syri, Abiſſini, Cophti, Neſtoriani, Maronitę, Iberi, ſeu Georgiani, Iacobitę, Indiani,

diani, Chriſtiani omnes, quantumuis prçter Maronitas ſchiſmatici, Monachorum, & Sacerdotum collegia, & eam, quam poterant, Eccleſiaſtici regiminis formam habebant, à quibus totius Orientis ſtatus, & religionis conſtitutio facile diſci poterat, & eiſdem ſuaderi Catholica veritas, vt eas omnes, quantum fieri poſſet, ad vnionem cum Eccleſia Latina perurgeret, ſed eo loco, & conſeſſu ſtabiliendam, quo Pontifex ipſe deſignaret.

Dum Albertus Bononię menſe Junij, de his rebus cum Pontifice tractaret, rogauit eum, vt ad tollendos fratrum obſeruantum ſcrupulos, & anxietates, declarare vellet, an iuxta ipſorum inſtitutum, liceret eis, vti templorum argentea ſupellectili, quam vel fidelium pietas offerebat nouis domicilijs à ſe conſtructis, aut ipſis amplioribus cœnobijs, quæ à conuentualibus ad ipſos transferebantur, vel ſimili ſupellectile in eis reperta, retulitque Pontificis oraculum, quod nos per Alberti epiſtolam ordini intimatum, inter eius opera proferemus; ex quo clare conſtat, quod ante diximus, non multum eſſe potuiſſe, quod Poggius ſibi ſubtractum indolebat, & propter quod accuſabat ſeruos Dei, quod non in ſolitudine, ſed in ſumma hominum frequentia, in locis delicioſis, amœnis, iucundis, voluptuoſis, ſeſe immiſcerent, dum rectius ponderare poſſet, pauperes non, quibus abſtinebant, delitias, ſed circumiacentium populorum vtilitatem, & animarum ſalutem quæſiuiſſe. Imo verò populos tam ſanctos, & ſalubres animarum directores vltro vocaſſe, & habitationi opportuna loca obtuliſſe illis, quorum illa, quæ Euangelicæ paupertati diſſona timebant, abſque Pontificia declaratione accipere, vel retinere horrebant.

Ipſe Albertus ſub anni finem peruenit Ieroſolymam, & rebus vtcumque cognitis, die 13. Martij ſequentis anni 1436. Fr. Ludouicum Bononienſem, virum probum, qui per multos annos Ieroſolymis habitauit, ad Pontificem remiſit, vt illorum locorum ſtatum præſens exponeret, & remedium referret multorum, qui irrepſerunt, abuſuum, ac ſibi Alberto quædam itineri ad Orientales neceſſaria poſtularet, ſcriptis eodem die literis, ad Scipionem Epiſcopum Mutinenſem, in quibus ludendo, primum eleganter monet, ne Scipionis Africani factis, quibus delectari videbatur Epiſcopus, vel legendis, vel memorandis tempus terat, & clarè monſtrat in Machabæorum, & alijs ſacris hiſtorijs, præclariora facinora reperiri, quibus Chriſtianos magis delectari decet: illoſq; maledicos, & fœdos eloquentes, de quibus ante diximus, deteſtatur. Ad rem deinde rogat, vt Fr. Ludouicum ad Pontificis alloquium introducat, & ipſe commendata negotia Chriſtianæ Reip. apud Eugenium vrgeat.

Arbitror Albertum, cum Ieroſolymitanis Orientalium nationum hominibus, ita negotium vnionis diſpoſuiſſe, vt opportunum iudicaſſet, ad ipſorum capita, Principes, & Prælatos progredi, atque petijſſe, vt Pontifex neceſſaria expeditionis inſtrumenta, & vlteriores inſtructiones mitteret, atque adeo id cauſæ Chriſtianæ Reip. quod propter Saracenos literis commendandum non fuit, per Fr. Ludouicum, oretenùs referendum commiſiſſe, & Scipioni Epi-

Epiſcopo apud Pontificem vrgendum, commendaſſe, id quod mihi colligere videor ex literis Abbatis Ieroſolymitani ſuper Aethiopibus Ieroſolymæ commorantibus, in quibus ad Eugenium Pontificem ſic ſcribit. *Cum ad nos deuenerunt Nuntij tui* (Albertus, & ſocij) *ob cauſam fidei, magnam ex eis conſolationem accepimus, quam hactenus valde cupiebamus, vt tandem omnes vnum ſimus ſicut Paulus dicit, Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma: hæc verò res, cum ad regem noſtrum peruenerit, maximæ lætitiæ futura eſt. Nam admodum cupit, vt omnes in vnam fidem pariter vniantur.* Quod cum Albertus percepiſſet ad Regem pergere voluit, ſed Pontifici melius viſum, vt non tam citò pergeret, dum Græcos prius præſentes haberet, quorum exemplo reliquæ nationes facilius traherentur, nam his adductis, Albertus ad reliquos poſtea, ex ipſo concilio miſſus eſt,

Accidit interea Ieroſolymis, vt duo ex noſtris Religioſis Antonius, & Lucas diuino, vt creditur, afflatu, pro martyrij fructu carpendo, impetum in hoſtilia caſtra, ſeu Saracenorum turmas fortiter, & ingenti animo feciſſent, Chriſti Redemptoris gloriæ, ſanguine ſuo, teſtimoninm laturi, ob quam cauſam carceribus incluſi, diris cruciatibus afficiebantur, quo tempore Albertus Bethlemij morabatur, & vt Pater, & Paſtor debuit 10. Octobris eos per literas conſolatus eſt, & ſolidis rationibus, in perferendis pro Chriſto cruciatibus, confirmauit, factum laudat, conſtantiam ſuadet, omnia eo ſenſu, quo ipſum prius ad Eugenium Pont. aduerſus martyrum vituperatores, ſcripſiſſe diximus, omniaque eo ferme modo quo S. Cyprianus ad martyres, & confeſſores, at non laudando ſolum, vt ille, ſed etiam ſuadendo, & fortiter inculcando perſeuerantiam.

Denique Chriſtum ipſe ſecutus, vt animam ſuam poneret pro ouibus ſuis. *Quod ſi*, inquit, *viua præſentia meæ paruitatis vobis eſt neceſſaria, ego ad vos, mundo reſiſtente, medios inter gladios, conuolo: non enim me vetat metus, ſed ne incenſo iam igni, qui vel carnales, vel impios cruciat, oleum adieciſſe blaſphemer: maxime vobis fortiter, & inconcuſſo corde perſeuerantibus:* hiſq; verbis epiſtolam claudit: *Valete dilectiſſimi Chriſti teſtes, & digniſſimi confeſſores, & inter catenas, & fuſtes, mei nominis memores eſtote, vt Chriſti pietas, ſocium me vobis faciat pœnæ, quem fecit comitem deſiderij.* Quod quam conſtans, quam ſincerum, & ardens in hoc Beato Chriſti confeſſore fuerit, ex hac ipſa epiſtola, & altera ad Eugenium, aduerſus martyrum vituperatores, atq; noſtris in vtramque notis, clariſſimè liquet. Epiſt. 45.

Manſit ergo Albertus Ieroſolymę, & in alijs circumiacentibus locis annum circiter vnum, iuxta tempus illi per Eugenium Pont. conſtitutum; Rebus autem Pontificem inter, & Græcos ſtabilitis, in Cyprum deſcendit, atque inde è portu Salinarum anchoris Nona die Iulij ſolutis fœlici nauigatione anno 1437. Rhodo Venetias appulit die 21. Augusti deſcenſione facta, vix non è naui ad pulpitum raptus eſt, tanto deſiderio vbique exoptabatur, tanto ſtudio retentus. Etenim Beati Antiſtitis Laurentij Iuſtiniani diligentia, & amor ciuium egregiæ vrbis Venetiarum,

tiarum, illum inde abire non patiebantur, niſi primum iuxta Apoſtolum, aliquid gratiæ ſpiritualis ipſis impertiret. In eo munere occupatus, hæc ipſa ad ſuæ ſcribendi tarditatis excuſationem Franciſco Mareſcalco *Epiſt. 46.* reſcripſit 7. Id. Septembris, *niſi me*, inquieus, *labor dicendi ad populum euocaret, longiorem epiſtolam texerem*. Ante hanc aliam itidem Venetijs epiſtolam ſcripſit, Pridie Nonas Septembris, ad Thomaſium Bibium Cypri Regis medicum, in qua ſtatum illius regni, & aulæ mores deplorat, & graphicè deſcribit ea, quæ præſagiuit, quæq; eiuſdem regni, & Catholicæ religionis decremento re ipſa euenerunt, adeòque Bibio ſincerè ſuadet, vt imminentibus periculis ſe abripiat, & in Italiam portum ab ijs malis ſecurum ſe conferat.

Quanto porro tempore tum Venetijs commoratus fuerit, mihi hactenus incompertum eſt. At id certum tum Vvaddingi teſtimonio, tum ex ipſius B. Viri epiſtola XLVIII. ad Epiſcopum Ariminenſem, abſque loci, vel temporis deſignatione ſcripta, ipſum inde Bononiam ad Pontificem accitum fuiſſe, vel ipſo menſe Septembri, vel aliquamdiu poſterius, ibique in Chriſti Euangelio ad populum quotidie declamando, pro more inſudaſſe, nec alibi ipſum verſatum reperio, vſque ad inchoatum Ferrariæ ſacrum concilium œcumenicum, quod poſtea Florentinum dictum eſt, vel etiam vſque ad acceſſum Græcorum. Illi verò miſſis ab Eugenio Pontifice triremibus, & honorarijs legatis, qui Ioannem Palæologum Imperatorem, & Ioſephum Patriarcham Conſtantinopolitanum, alioſque ipſorum ſectæ prælatos conducerent, Venetijs primùm appulerunt Nona die Februarij anno veteris computus 1437. ſed noſtri 8. (quo etiam Albertus inter alios obuiam illis iuit) ac inde 4. Martij Ferrariam ingreſſi ſunt, vbi concilium iam ante inchoatum fuit, quod menſe inde duodecimo peſtis Ferrariæ ſuſpicio, Florentiam pepulit, quod & Albertus illuc ſecutus eſt.

Ibi tunc, ſeu potius poſt alterum Alberti ex Oriente reditum, iucundum accidit, quod his ijſdem verbis, pro concione retulit, & ſcriptum reliquit Bernardinus de Buſtis: *Cum B. Fr. noſter Albertus de Sarthiano reuerſus de partibus Saracenorum, vnde reduxerat vnum Chriſtianum renegatum à Chairo, qui per 40. annos fuerat Saracenus, & à Beato prædicto conuerſus, venerat ad Summum Pontificem, & ab illo fuerat ad pœnitentiam receptus, prædicante ſemel ipſo Alberto coram Pontifice in Eccleſia S. Crucis Florentiæ, vbi tunc erat, & multa dicente de veritate fidei Catholicæ fleuit quaſi ſemper ille qui fuerat Saracenus in prædicatione, & poſtea interrogatus de cauſa, dixit, quod fleuit duplici reſpectu, ſcilicet propter calamitatem Saracenorum, & ingratitudinem Chriſtianorum, quia ſi illa prædicatio facta fuiſſet, in medio Chairi, vel Damaſci, & illi infideles intellexiſſent linguam, de centum millibus octuaginta ſex millia conuerſa fuiſſent.*

Hunc ego non dubito fuiſſe Nicolaum de Conti Venetum, cui Eugenius Pontifex pro Apoſtaſiæ pœnitentia iniunxit, vt ſuæ peregrinationis integram, veramque relationem traderet Poggio Florentino, Pontifici tunc à ſecretis, quod ille fecit, & Poggius latino calamo excepit,

in

Digitized by Google

in linguam Luſitanam poſtea tranſlatam, & typis expreſſam, inde in Italicam conuertit Ramuſius, & ſuo nauigationum, & itinerum primo volumini inſeruit fol. 374. vbi in diſcurſu à ſe præfixo aliquam perſonæ Nicolai notitiam tradit. Cœtera ipſe Nicolaus tradit in diſcurſu narrationis, & Poggius in fine approbat.

CAP. XIII.

Secundæ Legationis acta.

SED in finem Florentiæ perſiſtere non licuit Alberto: abſoluto namque & in publica concilij Florentini ſeſſione Pridie Non. Iulij anno 1439. lecto Græcorum vnionis diplomate, & Armenis, vel proximè aduenientibus, vel eodem tempore in Italiam appulſis, ducentibus Fr. Iacobo Primaditio, altero Eugenij Pontificis Vicario, & Fr. Blaſio interprete, ex eodem cum cæteris obſeruantiæ inſtituto Minoritis; Albertus eodem menſe, Pontificis imperio, ad S. Ciuitatem, Copthos, Aethiopes, Indos, aliaſque Orientis nationes, maturius nunc pro rerum conditione, quam prius proficiſci iam ſecundo iuſſus eſt, cum literis, quibus Eugenius Pontifex Thomam Indorum, & Ioannem, quem Presbyterum vulgo vocant, Aetiopum Imperatores Copthoſque per Aegyptum, Syriam, Paleſtinam, & Aethiopiam diſperſos, propoſitis exemplis Palæologi Imperatoris, & Conſtantinopolitani, Alexandrini, Antiocheni, & Ieroſolymitani Patriarcharum, Trapezontini quoque Imperatoris, ac Hiberorum, Ruthenorumqne, & Valachorum Metropolitarum, qui vel in proprijs perſonis, vel miſſis legatis vnionem, & fidem Romanæ Eccleſiæ, & ipſius Summi Pontificis obedientiam, poſt maturam rerum diſcuſſionem, libenti animo in ſacra Florentina Synodo ſuſceperunt, & Armenorum, qui id ipſum iam facturi erant, ad eandem œcumenicam Synodum, vnionem, obedientiam, & fidem inuitauit.

Dedit etiam Pontifex Alberto alias literas, in quibus rei conficiendæ munus illi confert, eumque in partibus Orientis, Indiæ, Aethiopiæ, Aegypti, & Ieruſalem Commiſſarium ſuum conſtituit, & quod ad ſui ordinis religioſos attinet, omnem illi, & aliis, quos pro tempore ſibi ſubſtituendos iudicaret, eandem poteſtatem tribuit, quam Generalis ordinis Miniſter, ſi in ijs partibus perſonaliter adeſſet, in illarum partium conuentus, & perſonas conuentuum, atque in confraternitatibus, ſocietatibus, ac tertij ordinis S. Franciſci ſodalitatibus erigendis, & gubernandis, exercere poſſet. Nec non fratribus, de quibus ipſi, & ſubſtitutis videretur, vt ad partes prædictas vadant, qui etiam ipſi, & illis obedire teneantur, præcipiendi, & mandandi, ipſos ad alias mundi partes cum authoritate, & facultatibus prædictis, dirigendi; Notarios etiam ad actus publicos, in fauorem fidei conſcribendos, creandi, & inſtituendi: quodque ipſe Albertus, & qui pro tempore fuerit ſubſtitutus, ſeu per aliquem ipſorum deputatus, ſuper omnia monaſteria, curæ fratrum Minorum in dictis partibus eatenus commiſſa, vel committenda, eandem poteſtatem habeant, quam Generalis ipſius ordinis miniſter habere

Digitized by Google

bere dignoſcitur, ſic tamen vt & ipſe, & ſubſtituti, & illis ſubiecti fratres, dicto generali per omnia obedire, & ſubeſſe teneantur datis Florentiæ anno 1439. 2. Kal. Septembris, præter multas, & magnas facultates, & priuilegia, Sacramenta miniſtrandi, prædicandi, in cenſuris, & pœnis Eccleſiaſticis diſpenſandi, & abſoluendi, ordinem ſuum propagandi, & cęnobia fundandi, quæ amplius diploma in annalibus noſtris editum copiosè comprehendit.

Inter ſocios per Albertum electos (quos aliqui quadraginta numero fuiſſe referunt) præcipui nominantur, Baptiſta Leuantinus poſtea Vicarius generalis obſeruantum, Bartholomæus à Pelacane Florentinus, ac Thomas etiam Florentinus, mira ſanctitate, & pluribus miraculis clarus; ijs ergo comitibus, & mandatis, ac authographo diplomatis vnionis Græcorum, quod vbique promulgaret, inſtructus Albertus Venetijs in fine anni 1439. vel initio ſequentis, in Cretam nauigans, vbi Candiæ Kal. Martij epiſtolam ad Mathæum Bizarrum dedit, proſpero itinere peruenit Ieroſolymas, ibique Copthis, quibus altera vice notus erat, & poſtea in Aegypto, Philotheo Patriarchę Alexandrino, ac totius Aegypti, Græcorum vnionis, in concilio fęliciter initæ, diploma græcè, & latinè exaratum oſtendit, & Eugenij Pont. literas ad ipſos directas tradidit, ab eiſdem viciſſim reuerenter exceptus, & in reliquo itinere multis beneficijs deuinctus eſt, tum nouæ vnionis negotio prudenter compoſito (10) *iter ſuum in Aegyptum direxit*, vt Sultani Babiloniæ placitum, & ſaluum conductum obtineret, ſine quibus ad Aethiopes, Indoſue penetrare non permitterent Saraceni.

Cairum appulſus B. Vir, & ad Sultani alloquium admiſſus, expoſuit ea, quæ cupiebat. Sultanus ipſius præſentia, & facundo ſermone valde delectatus, ipſum per plures dies honorificè habitum, in curia detinuit, & ad familiare colloquium ſæpe vocauit, ſed fœdus contra ſe cum Chriſtianis Orientalibus ſanciri timens ad Indos, vel Aetiopes tranſire non conceſſit. Inter colloquendum ſermo aliquando de Chriſtiana religione, & Mahometana perfidia mixtus eſt. Vocauit ergo Saracenus ſuæ legis doctores, & cum illis concertandi facultatem Alberto largitus eſt. At cum Seruus Chriſti Chriſtianæ fidei dogmata clarè tutaretur, & fortiter comprobaſſet, atque in Mahometicæ credulitatis præſtigias acrius inueheretur, commotis doctoribus, & plebe Sultanus legis ſuæ zelum oſtentans, illum, vt Prophetæ conuiciatorem è medio tolli iuſſit, & iuxta legem Saracenorum occidi: certoque ſic fieret, magno lucro, & gaudio Beati Alberti, ſi Chriſtiani Catholici, qui Cayri degebant, inito (11) *cum Mamaluchis* conſilio Sultanum per preces, & munera non placauiſſent, & maximum Chriſtianæ fidei detrimentum non præueniſſent (12) *etſi dolente, & contradicente Alberto*; quod ſe per martyrium Deo magis obſecuturum impedirent. Sultanus ergo, qui placere populo, magis quam tanti, ſibique grati hoſpitis necem ſe voluiſſe indicabat, Albertum irritata capitis ſententia, ad ſe venire iuſſit, benignè excepit, amplamque illi facultatem conceſſit, Aegyptum, Paleſtinam, & Syriam peragrandi (quod eius prædeceſſorem S. Franciſco olim conceſſiſſe

E prodi-

proditur) interdicto tamen Alberto, ne ad Aethiopes, Indoſue progrederetur, quorum arma contra ſe allaturum timebat, ad Sanctam Ciuitatem ex eius manibus eripiendam.

Eſt per illas prouincias diſperſa gens hominum Chriſtianorum, qui Iacobini, & Iacobitæ vocantur, in ciuilibus acephala, ſed in Eccleſiaſticis ſuum ipſi quoque Patriarcham habent, ad quem etiam ſe literas per Oratorem dediſſe, Pontifex in ipſo vnionis eorum decreto narrat, quas nos num. epiſtolarum 61. deſcripſimus. Cum his ergo Albertus interea ſibi agendum cenſuit, egitque tam ſolerter, vt Ioannes ipſorum Patrtarcha, & alij ſacram vnionem non amplecterentur ſolum, ſed etiam exoptarent.

Sacra vnione inter Eccleſiam Romanam, & Iacobitas ſic vtrimque accepta, B. Albertus percupiens, vt ſua legatio ad Eugenii Pontificis votum, Indis etiam, & Aethiopibus adducendis omni ex parte compleretur, libertate per Sultanum ipſi conceſſa vſus eſt, ipſiuſque ſalui conductus diplomate munitus, Syriam, Palęſtinam, aliaſque Sultani ditiones, luſtrandi prætextu, ex Aegypto receſſit, vbi verò ad Saracenorum fines peruenit, terminum ſibi à Tyranno ſtatutum tranſiliuit, Pontificis Maximi mandatis Barbari minas, & ſua ſociorumque pericula poſtponens, cum illis, in Græcorum terras conuolauit, & Conſtantinopolim, ſi non vltra, peruenit: vt inde per Tanaim nauigantes, in Perſiam profecti, per ſinum Perſicum, aut mare rubrum deſcenderent, vbi Indi inferius à ſiniſtris, & Aethiopes à dextris ſunt, & noſtri legatione ſua, pro Pontificis deſiderio, apud vtroſque fungerentur. Tam immenſo circuitu opus erat Alberto, vt Sultani furorem euaderet, qui illi certò imminebat, ſi ex ipſa Aegypto per proximam Thebaidem in contiguam Aethiopiam, atque inde in vicinam Indiam breuiore quidem, ſed minime tuto, & ſibi, ac ſociis interdicto itinere, profectionem attentaſſent. Sed tantus erat ardor B. Legati ad obſequia Catholicæ Religionis, & Eugenii Pont. mandata promouenda, vt orbem vniuerſum circuire mallet, quam vt ad vllum commodum ſuum, vel ad euitandum incommodum, ab incepto reſiliret.

At dum iter per Perſicum illud mare cum ſociis proſequi pararet, inſcrutabili prouidentia Dei, quæ in ſui diſpoſitione non fallitur, factum eſt, vt Albertus ipſe graui morbo percuſſus mutaſſet ſententiam. Non ideò tamen à propoſito, per alios ſaltem promouendo, deſtitit; nam per illas viarum ambages è ſociis imprimis præmiſit Thomam Florentinum, Virum ſanctiſſimum cum tribus aliis ſociis, quorum nomina non exprimuntur. Sed quamquam diu præſtolatus, cum ex illis nil reſcire poſſet, meritò ſuſpicatus, quod fuit, eos nempe, ſi non trucidatos, Turcarum certè carceribus, & catenis detentos fuiſſe; tum ipſe cæteros ſocios, ad hoc ſibi reſeruatos, quando per morbum liceret, quoquo modò, quaqua via, ad Aethiopes, Indoſue perducere. Dum autem hæc animo verſaret, dubitare cœpit, an ipſe cum eis proficiſci deberet, an potius, vt eis cum authoritate dimiſſis, ipſe ad Iacobitas, in Aegyptum rediret. Profectionem enim ſuadebat percupita integritas impoſitæ legationis, cui adhuc tùm defuit Indorum, vlteriorumque

rumque

Digitized by Google

rumque Aethiopum conciliatio, in Eugenii Pontificis literis expreſſe commiſſa: quam Seruus Dei, per ſe ipſum efficacius, celeriuſque fieri poſſe cognouit: plus enim plerumq; efficit præcipui oratoris præſens authoritas, quam interpretum, & internunciorum reliqua induſtria, ſtudiaque.

Sed ad regreſſum fortiùs vrgebant, imprimis recidiui morbi periculum, à quo nondum tunc integrè conualuit, & quo res in longum iret, vel ſecutura ipſius mors, per quam tota legatio corrueret: propter quæ conſultius illi viſum eſt, vt ipſe ad Iacobitas in Aegyptum rediret, quorum iam certus erat, quam vt iis quaſi relictis, dubium, & laboribus, periculiſque plenum Indorum acceſſum, & conuerſionem expectaret: ac duos, vt aiunt, lepores eodem tempore ſectans, perderet vtrumque. Nam Indis nondum acquiſitis, Aegyptij ipſi, vel mali ſpiritus inſtinctu, vel moræ tœdio affecti, mutato conſilio à bene inceptis tergiuerſari poſſent. Acceſſit etiam quod facultatum, per Pontificem Alberto conceſſarum, hæc vna fuerit, vt cum ſocios in varias partes delegaret, ipſe tunc eas ſibi reſeruaret, ex quibus maior ſpes concludendæ vnionis affulgeret: quod ſolum Pontificis præſcriptum omnem dubitandi rationem è medio ſuſtulit. (13) *Abeuntibus ergo ſecundis his ſocijs* per vias illis à viro Dei deſignatas, ipſe compacta neceſſariarum rerum ſarcina, eaque ſuis humeris impoſita pedeſtri itinere, ſine ſocio in Aegyptum, Deo Duce, contendit.

(14) *Accidit autem* in hoc eius regreſſu in Aegyptum, vt per crudeles Turcarum nationes, & vaſtiſſimam ſolitudinem (perâ omni commeatu exhauſta) per biduum, triduumue nihil corporalis alimoniæ guſtauerit: per eamque inediam, viribus deſtitutus, nec viam carpere, nec pedibus conſiſtere potuerit. Ergo humi ſedens, & oculos per immenſum, & vndique patens deſertum, circumquaque proijciens, cum nihil humanæ opis, ſibi ad ſalutem ſupereſſe videret, ſpem omnem ſuam firma, & familiari quadam fiducia, in ſolum Deum conijciens, hac fere vel non abſimili verborum formula, Diuinum eius auxilium imploraſſe fertur: Protector noſter aſpice Deus, Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui populum multum, per annos quadraginta in his deſertis pauiſti, reſpice in faciem Chriſti tui; ipſe enim eſt qui famulo tuo Patri noſtro Franciſco promiſit, res tolerandæ vitæ neceſſarias, fratribus eius nunquam defuturas, & en ego ſolus hic fame conſumor, Domine miſerere. Hinc preces ad filium vertens, aiebat: O æterni Patris coæterne Fili Domine mi Ieſu Chriſte an me non agnoſcis Eugenii Pontificis, tuique in terris Vicarii Miniſtrum, vt me ſolum in hac Eremo præ fame contabeſcere ſinas? Adeſto Domine, vt eiuſdem Vicarii tui mandata perficere, & infelices animas ab hæreſi, ſchiſmate, & infidelitate reducere, & ad Sacram Synodum, in tuo nomine congregatam, & Eccleſiæ vniuerſalis communionem conducere valeam, ea quoque cauſa ſociorum ſolatio me ipſum priuaui, & calamitoſi huius itineris pericula non inuitus adiui. Recordare Domine, quod amore tui ſæculum reliquerim, & cum eo temporale dominium, & nunc pro liberandis animabus, pretioſo

tuo ſanguine redemptis, ſeruus factus ſum. Adiuua me Deus ſalutaris meus, quod ſi non feceris, ſed me in deſerto fame perire patieris, cauſam hanc omnem apud tuum Patrem in te ipſum conijciam.

Dum talia ſoliloquus vix abſoluiſſet Albertus, ſtatim illi adſtitit pulcherrimus iuuenis, eumque Italica lingua ſalutauit, & continenter ſciſcitatus eſt, quis eſſet, quo, & qua cauſa iter haberet? cur ibi ſubſiſteret? tum accepto ad ſingula reſponſo cibos optimos, potumque porrexit, & ad comedendum inuitauit. Albertus autem ex auditis viſiſque attonitus, cum cibum ſumeret, & gratias largitori redderet, viribus reſtitutis, integrè conualuit, & cœleſtis illius iuuenis aſpectu, & contemplatione multo magis recreatus eſt. Iuuenis interea ſerui ſui humerum, manu leuiter percutiens. Ego ſum, inquit, qui ſeruo meo Franciſco promiſi, neceſſarium corporis nutrimentum ipſius fratribus numquam defuturum, & quod ad præſens attinet, tu perge alacriter. Quibus dictis diſparuit: & Albertus per plures dies ambulauit in fortitudine cibi illius. Finem autem, & fructus illius itineris ex ipſius Alberti ad Eugenium Pontificem literis diſce, vt ſequitur.

E Cypro Rhodum appulſus Pridie Non. Octob. ac baiulum literarum adeptus, inde ad Eugenium Pontificem ſcripſit Kalendis Decembris, poſteaquã quatuor circiter menſium tempore legatione ſua in Paleſtina, & Aegypto fœliciter functus eſt, pro cuius miro, vt ait, exitu, & ſpe non inani, maximorum bonorum inde prouenturorum Deo imprimis authori gratias agit, & refert ſe Fr. Dominicum Senenſem cum aliis Cayro ad Pontificem præmiſiſſe; atque ſecum nunc per Cyprum nauigio Rhodum veniſſe ſolemnem legationem magni Patriarchæ Iacobitarum, quæ Aethiopiæ quoque Regem comprehendebat, cuius legationis caput erat Andreas, vetuſtiſſimi monaſterii Sanctorum Antonii, & Pauli, primorum Eremitarum præfectus, centum & amplius Monachorum Abbas: quem, inquit, magno cum periculo, præ rabie Saracenorum, vix tandem ex Cayro, veluti ex ferrea fornace Aegypti, & tamquam prædam ex ore immanis eripuimus belluæ, tum hominis ſingularem fidei, & optatæ vnionis zelum exponit, tamquam qui ſolus inter omnes, veniendi laborem, & diſcrimen arripere auſus fuerit, inter pericula ingrediendi ad Saracenos, & difficultatem egrediendi, & laborem inter eos latendi: quæ & Albertum ſecum ſuſtinuiſſe, ipſe etiam Abbas in oratione, quam poſtea ad Pontificem Florentiæ habuit, palàm teſtatus eſt.

Hinc ex Iacobitarum relatu, atque imprimis Patriarchæ tantam Aethiopiæ Regis potentiam deſcribit, vt omnis ei obiecta reliquorum, tunc imperantium Monarchia, Tribunitiæ poteſtatis nomina ſortiantur; niſi, inquit, quæ de illo à ſuis referuntur, fabulæ ſint, & vana iactantia, quem & ipſum Patriarcha ille ſuus centum Regum vocat Imperatorem, è quibus tredecim Paganorũ Deo, & ſibi Marte ſubiecerit. Denique ob ſummum metum Saracenorum, Cayri conſtitutum fuiſſe, vt Abbate cum Alberto ipſo proficiſcente, ne ſcilicet tota cohors ſimul Saracenis conſpicua foret, & negotium fidei illis proderetur: reliqua omnis ſocietas, in duas

diuiſa

diuiſa partes, duabus viis, ad ipſos Rhodum conuenirent; altera nimirum,hoc eſt, ſex Monachi ex Aethiopia ipſa per iter Ieroſolymitanum, & altera totidem ex Aegypto per Cyprum. Illos autem vi ventorum in Cretam traiectos eſſe, atque vtrorumque expectationem fuiſſe cauſam tarditatis, præclaræ legationis ad Pontificem, & Concilium acceſſus.

Dum totius ſocietatis adiunctionem Rhodi præſtolaretur Albertus, intellexit Philippum bonum Burgundiæ Regulum, & Leonellum Eſtenſem, Nicolai Ferrariæ Marchionis filium, vehementer cupere, vt ad ipſos res à ſe in Oriente geſtas perſcriberet, quæ ſcriptio cum Alberto tunc importuna, & alias haud quaquam expediens videretur; propterea tametſi optimam literas ad Philippum mittendi, commoditatem nactus eſſet, ipſius ſcilicet Principis hiſtrionem, & heraldum ſeu fecialem, quos ex Ieroſolymitana peregrinatione domum redeuntes Rhodi exceperat, qui & ipſi eum ſeriò hortabantur, vt ſcriberet, dedit tamen non niſi breuem epiſtolam, per quam apud Philippum excuſat ampliorem narrationem, quam in ſchedis ſe iam tum dictatam habuiſſe faſſus eſt, in aliud tempus differendam promittens. Sed partem rerum literarum latoribus verbo commiſit, rogauitque Principem, vt eam narraturis fidem præberet.

Ad Leonellum autem tantum abfuit, vt legationis acta perſcriberet, vt potius promittat prolixiorem epiſtolam aduerſus eos, qui vaniſſima laudum appetentia, res â ſe geſtas admodum celeriter, quamuis rectiſſimè, referunt.

Quam diſputationem ideò ſe dictaſſe dicit, vt & ipſi, præter alia commoda, maximum documentum humilitatis, & in effuſis laudibus continentiæ, apud alios etiam quoddam falſæ effugium æſtimationis foret, & ne Princeps illi ſuccenſeat, quod ſuæ legationis ſeriem ipſi deſideratiſſimam tunc non mitteret, ſingulare remedium, atque alijs demum perturbationis animi per vanæ laudis appetentiam antidotus. Nos eam inter alias epiſtolas authoris repertam nonageſimo ſexto loco collocauimus. Sed illam integram legationis narrationem, & proprio ipſius teſtimonio ab eo ſcriptam, & Philippo Duci, quamquam dubitanter, promiſſam, nullibi reperire potuimus, vtpote quam procul dubio conſtans authoris modeſtia ſuppreſſit, magna quidem ipſius humilitatis laude, & merito, ſed non minori notitiæ rerum detrimento, niſi forſitan melius neſciatur, ne Chriſtianorum Principum, & Eccleſiæ conſilia per manus traducta, infidelibus tandem innoteſcerent.

Vtrique Principi Philippo, & Leonello Rhodi ſcripſit B. Albertus, eodem die Sanctiſſimo Protomartyris Stephani 26. Menſis Decembris anno Chriſti 1440. quando, vt Philippo ſcripſit, iam laborioſi nautæ è portu egreſſuri, atque à littoribus funem ſoluentes alterno ſtudio, ſibi inuicem conclamarent. Collectis enim cunctis legationis ſocijs, tunc omnes ſimul Rhodo in Italiam nauigantes, poſt non multos dies Anconam in Piceno appulerunt, eorumque ibi cognita deſcenſione; Eugenius Pontifex, equos, & honorarios homines miſit, qui eos è Piceno per Vmbriam, Etruriamque Florentiam ſolemniter ducerent; dato mandato, vt in obuias

Digitized by Google

uias vrbes, & oppida lætabundo ciuium occurſu, cum campanarum ſolemni ſonitu introducerentur.

Non legitur, quid alibi factum ſit, at cum Cortonæ in Tuſcia appropinquarunt, Clerus populuſque ciuitatis M. P. extra portas obuiam iuerunt, vſque ad monaſterium, quod Comitiſſarum vocant, & inter alios S. Bernardinus Senenſis, tunc valetudinarius humili aſello vectus, qui cum Albertum pro nuntij Apoſtolici dignitate, ſimul cum Andrea legato, equo bene ſtrato inſidentem cerneret, & populum accurrentem, vt vel fimbriam veſtimenti eius tangere poſſent, elata voce exclamauit: Frater Alberte reſpice ad pedes, memento mortis, caue ne honores tanti plus æquo animum extollant. Quibus vocibus Bernardini, ſui alioquin Patris, & Superioris reuerentia commotus Albertus, confeſtim ex equo deſcendit, ſanctum ſenem veneraturus, & rogans vt humile iumentum nobili equo commutaret, renuit Bernardinus dicens, & ſe & illum ſic incedere decere, cauendum ſolum eſſe, ne vana mundi gloria furtim obreperet, ac tanti operis præmium euacuaret. Cui Albertus: noli timere Pater, in omnibus mihi òblatis honoribus ita ſemper oraui: Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.

Huius pij occurſus, & religioſæ concertationis monumentum, adhuc ſuperſtes, eodem loco ſtatuerunt ciues ſacellum, & vtriuſque Patris effigiem. Ego moderni ſtatus illius ſacelli cognoſcendi curioſus, 1676. reſponſum accepi 6. Decembris datum à P. Octauio Florentino cœnobij noſtri B. Margaritæ Cortonenſis præfecto; ipſum nempe locum adijſſe, ſacellum vidiſſe, ac diligenter inſpexiſſe, monaſterio quod Comitiſſarum vocant contiguum: cœterum parietes tùm diuturnitate temporis, quod omnia depaſcit, tum imminentis cliui humore, decidua cruſta, nudatos eſſe, nec vllum reſtare veteris picturæ veſtigium præter Deiparæ Virginis figuræ fragmentum à cingulo ſurſum puerum Ieſum vlna geſtantis, quod ipſum vix oculis decerni poteſt, & nomen Ieſu in ſummo fornice aureis literis depictum, ſed veteri charactere, eo nimirum, quo per S. Bernardinum populis adorandum oſtentabatur, & in multis Italiæ parietibus, & illius æui picturis & ſculpturis cernitur: quod ipſum indicium eſt Bernardinum aliquid in facto habuiſſe, cęteraque, vt hiſtorijs traditum eſt, extitiſſe. Deceret ſanè vel incolarum monaſterij, vel vrbis Cortonæ ciuium erga vtrumque ſeruum Dei deuotionem, ac ſtudium antiquitatis, tam celebre monumentum inſtaurare, adhibita etiam epigraphe quà factum, & ciuium ipſorum poſteris, & cœteris viatoribus innoteſceret.

Hinc in vrbem à Clero populoque per ordinem procedentibus ad Minorum templum ducti, Chriſti Crucis partem in veteri theca (quam Helenæ Conſtantini matris opus affirmant) ſuppliciter adorarunt, & Albertus concionem pro more habuit, atque authoritate Apoſtolica; qua potiebatur, ſolemnem benedictionem populo impertiuit.

Florentiam tandem ſolemni comitatu, qui obuiam iuit, ingreſſi ſunt; & Andreas legationis Princeps breuem orationem ad Eugenium Pontificem habuit in generali congregatione concilij Pridie Kal. Septembris

anno

anno 1441. rebuſque per præcedentes, & ſubſequentes eiuſdem anni menſes, ritè compoſitis, Iacobitarum vnio concluſa fuit per decretum, quod Græcorum, & Armenorum vnionis diplomata verbatim continet, & Pridie Non. Februarij anni noui ſequentis 1442. ſed veteris 1441. quem etiam Pontifex, vſque ad 25. Martij diplomatibus ſubſignabat veteri ſtylo in publica ſeſſione promulgatum, ac poſtea Romæ in Eccleſia Lateranenſi per manus Pontificis ipſi Andreæ Legato publicè pariter traditum fuit, vt huius noſtri voluminis frontiſpicium repræſentat.

Noſtrorum nonnulli ſcribunt B. Albertum in concilio Florentino inter Græcos, Latinoſque interpretis officio functum fuiſſe: à quo tamen affirmando abſtinent alij. Ego vero rem declarandam exiſtimem, & conciliandam varietatem hiſtoriæ; ne vel noſtri, vel alij falſitatis, aut leuitatis notam incurriſſe videantur. Etenim dubitari non poteſt, Albertum, tum in Oriente, tùm in Italia, cum vtriuſque linguæ hominibus multa pertractaſſe, multa hinc inde retuliſſe, & aliorum ſenſum alijs aperuiſſe, quandoquidem, & multam operam, vt in alijs nationibus, ſic in Græcis ad vnionem reducendis, collocaſſet; eis Ferrariam, Venetias obuiam iuiſſet, rebus tractandis Ferrariæ, & Florentiæ interfuiſſet, & Iacobitis, quos ipſe ſolus adduxerat, Florentiæ pariter & Romæ in tractanda & concludenda vnione adſtitiſſet, vt cum alijs narrat Vvaddingus, & ex eis vnusfuit, quos plurimos è latinis adfuiſſe, etiam in publicis collationibus, qui Græcis literis eruditi, de fida tranſlatione præcipui interpretis iudicium dabant, prout ſcribit Andreas à S. Cruce, Patricius Romanus, & Apoſtolici conſiſtorij aduocatus, qui rebus agendis interfuit, & omnia per ordinem in literas redegit, quæ Horatius Iuſtinianus publica luce poſtmodum donauit.

Atq; in hoc ſenſu intelligendi ſunt qui Albertum interpretem vocant, vt Marcus Vliſſiponenſis indicare videtur, dum illum non abſolutè, & ſolum, ſed vnum ex interpretibus fuiſſe dicit, ac tanta facilitate, & elegantia latinorum ſententias Græcis retuliſſe, vt iſti ſublime hominis ingenium admirati, dicerent fieri non poſſe vt ille in Gręcia natus non fuiſſet. Principalem autem, & ex publico munere Græcorum, Latinorumque linguæ mediatorem, & actorum publicorum interpretem fuiſſe vnum vtriſque communem (15) *Nicolaum quemdam natione Græcum*, cui vni illud onus iniunctum fuiſſe, narrat idem Andreas, qui hominem eximiè laudat, per quę Albertum à publico hoc munere, nec liberum fuiſſe, nec principalem in eo partem obtinuiſſe, dicendum cenſeo: quod Marianus Florentinus noſter, tunc viuens, in chronicis, quæ non multo poſt conſcripſit, ſic docet: *concilio namq; ex prædictis partibus ſolemniter congregato, ordinati ſunt ab vtraque parte, qui ſententias cuiuſuis partis in medio, tum latinè, tùm græcè referrent. Erant autem inter alios duo fratres Minores, ſcilicet, (16) D. N. Epiſcopus, & Fr. Albertus Sarthianenſis, & alius Ordinis Prædicatorum videlicet, Dominus Fr. . . . . . . Epiſcopus . . . . . . atque D. Ambroſius Abbas Generalis Ordinis Camaldulenſium, & nonnulli alij viri, vtriuſque linguæ peritiſ-* Mariani lib. 5. f. 76. col. 2.

ritiſſimi, quorum vnus inter omnes præcipuus fuit Nicolaus Eboicus, Epiſcopus Saguntinus, lingua vtraq; ſcilicet græca, & Latina diſertiſſimus.

Iacobitis autem, & Latinis, etiam in publicis interpretem fuiſſe B. Albertum, æneæ valuæ Vaticanæ Baſilicæ, vel ſolæ ſufficiens teſtimonium præferunt, in quibus Pontifex cernitur ea forma, qua tamquam in Lateranenſi Baſilica, vnionis decretum Iacobitis, ſeu Regis Aethiopiæ Legatis, ex throno porrigit, & Albertus à latere ſtans, & cum Cardinali aſſeſſore colloquens, ac tamquam cum illis ex itinere veniſſet calceatus, & toga talari indutus, abſque Franciſcano cingulo ſoluta, maniciſque ab humero ad carpum, præter ordinis morem, ſtrictiſſimis, nec aliud præfert obſeruantis Franciſcani ſignum, præter ordinis raſam coronam, & capitis tegumentum ad humeros demiſſum, vt exteriorem eam togam exiſtimem itinerariam fuiſſe, quo expeditior ipſe in equitando, & alijs functionibus eſſet minus impeditus, quam ſi regulari fratrum conſueto pallio, vel ſoccis ligneis indutus. Rei ſchema ex valuis in librum ſuum tranſtulit Iuſtinianus, & nos in fronte huius voluminis.

Interea dum Albertus anno 1441. Florentiæ moram contraxiſſet, præter Iacobitarum vnionis negotia, alia Pontifici præſtabat obſequia, inter quæ fuit fœdus pacis, Eugenium inter, & Rempublicam Senenſem pactum, de quo agit ipſe epiſtola 69. vbi etiam ſignificat, ſe tùm Senis ad duo quædam caſtella, Pontificis iuſſu miſſum, neſcio an ſibi mutuò, an ipſi Pontifici concilianda, ſed & verbum Dei prædicandi labor nunquam, & nuſquam deerat.

Eadem tempeſtate Ioannes II. Caſtellæ Rex Mahomed, Aber, Azar, Maurorum Granatenſium Regi armis infeſtus fuit, quapropter Sultanus Aegypti, per Mauri Regis legatos aduocatus, vocato ad ſe Cayrum Fr. Gandulpho Minorum Ieroſolymis Guardiano impoſuit, vt quantocius Pontifici ſignificaret, ſe cupere, vt Eugenij ſtudio, Caſtellæ Rex à Mauris moleſtandis deſiſteret. Quod cum Gandulphus, miſſis literis, & Fratribus nuntijs feciſſet, reſponſum concipiendi cura Alberto noſtro data fuit, & ille in eum ſenſum præſtitit, quem præfert formula literarum, quam nos integram inter Alberti epiſtolas loco 68. dedimus: ex qua & ipſius Alberti prudentia, & Eugenij Pont. deſiderium ingens elucet omnium gentium, & ſectarum homines ad veram Chriſti Catholicam fidem, & vniformem vnius Dei cultum conuertendi, vt omnium, ſicut vnus eſt Deus, ſic eſſet vna fides, vnum baptiſma, vnum Eccleſiæ viſibile caput, vnius Chriſti in Cœlo regnantis vnus in terra cunctorum Vicarius.

CAP. XIV.

Quid pro terræ ſanctæ ſanctiori regimine peregerit.

VT ea nunc referamus, quæ B. Albertus in Oriente pro ordinis bono præſtitit: variæ ad Eugenium Pontificem deferebantur querelæ, malè adminiſtrati regiminis locorum terræ ſanctæ, per ſuperiores ijs temporibus deſtinatos, cumque loca omnia ſolius Guardiani montis Syon Ieroſolymitani, tamquam

quam ordinarij Prælati totius Terræ Sanctæ,& annexarum gubernio ſubſint, iuſſit Eugenius Generali ordinis Miniſtro, vt ſelectum aliquem virum ex Obſeruantum cœtu, huic muneri præficeret. Neglexit ille ſignificatum ſibi Pontificis deſiderium, quinimmò ex priſtinis vnum inſtituit. At Eugenius loca illa ſacerrima inter Saracenos, Schiſmaticoſque quam optimè gubernari cupiens, in ſententia perſtitit, & ſic inſtitutum ad ſe venientem, perſuaſa reſignatione, abſoluit officio, ſuaque authoritate ſubſtituit Iacobum Delphinum Venetum, regularis obſeruantiæ profeſſorem. Verum Delphino prædeceſſorum ſuorum defectus (qui irrepere faciliùs, quam tolli ſolent) vel non valente tam cito, vel aduerſantium odium cauendo, tam efficaciter emendare non volente, non ceſſabant querelæ.

Quapropter cum Albertum prima vice ad Schiſmaticos Orientis reducendos mitteret, dedit in mandatis, vt ordinis etiam ſui rebus, commiſſi muneris authoritate prouideret, ac Terræ Sanctæ Fratrum loca ſpecialiter cognoſceret. Is ergo pro more religionis, locis omnibus ritè luſtratis, ac probè cognitis, cum reperit rerum ſtatum, qui nec ordinis honori, nec debito ſacris locis cultui, nec peregrinorum commodis, nec Pontificis deſiderio reſpondebat: ac dum ipſe Albertus, quæ poterat interim remedia malis apponeret, miſit, quod ante diximus, Fr. Ludouicum Bononienſem, qui præſens Pontifici cuncta referret,& remedia potiora reportaret, cumque ipſe Albertus,terminato tùm ferè triennio Delphini, in Italiam ad ſacrum Concilium redire pararet, fratribus, quorum id munus tunc fuit, conuocatis, omnium exquiſiuit ſuffragia, & maior pars poſtulauit præfici ſibi Nicolaum Auximanum, regularis obſeruantiæ, virum doctrina, & pietate pręſtantiſſimum, & in ordinis regimine iam antea probatum, & Pontifex quidem allata hac poſtulatione, & per Albertum plenè de cunctis inſtructus, Nicolaum Terrę Sanctę Guardianum Miniſtri Generalis authoritate inſtitui voluit.

At verò, vt nulla eſt tam ſancta rerum diſpoſitio, quę omnibus æquè placeat,ſic illius de Nicolao factę executioni reſtitit bifarium hominum genus: iſti gratiſſimam, deſideratiſſimamque Nicolai præſentiam ſibi in Italia deeſſe dolentes; illi Delphini gubernium, ipſorum libertati magis indulgens,percupientes, nihilque ſolatij ex eius in Italiam reditu ſperantes, & Nicolaus ipſe optimæ mentis homo, nec dignitatis auidus, nec turbarum amans, vtriſque conſentire viſus eſt. Hinc partium importunitas, ijſdem argumentis, & ſi fine longe diſſimili, vſa, Pontifici perſuaſit, vt Nicolao in Italia relicto, Gandulphum Siculum eiuſdem obſeruantiæ virum Terræ Sanctæ Minoritis præficeret; ſed neque Gandulpho ipſi pepercerunt, qui per vias latas ambulare cupiebant, quamquam Pontificis authoritate regimen ipſius in finem tolerare conſtricti ſint.

Res tota ad Albertum, Venetijs tunc ſecundò iter ad Aethiopes, Indoſque parantem, frequentibus literis delata fuit: & ille Redemptionis noſtræ locorum zelo exęſtuans,& Nicolaum imprimis à deſtinato,etſi non poſſeſſo, reuocatum honore, cuius conferendi præcipuus author erat ipſe B. Albertus, ſeſeque virum optimum ludibrio potiùs expoſuiſſe, quam ſic deluſum honori adſciuiſſe dolens,

duas epiſtolas, ſeu iuſtos potius libellos, ad Chriſtophorum Ariminenſem Epiſcopum, Pontifici familiarem, & ad Guillelmum Caſalenſem Generalem Ordinis Miniſtrum, eaſque doctiſſimas, & ſententiarum pondere graues ſcripſit, per quas Nicolaum etiam refugientem, officio reſtituere conatus eſt; ſciens deinde quantas moleſtias Gandulphus Ieroſolymis ad Clauum ſedens à latioris ſequacibus diſciplinæ pateretur, vt res in ordinem redigere non poſſet; tantum ſtudij ad eum amouendum adhiberi, vt Pontifex ad id iam pronus videreretur, atq; hinc totam rem perditam iri, ſi perditiſſimus quidam homo, qui totam tempeſtatem aduerſus Nicolaum, & Gandulphum concitauit, & peſſimis modis, & medijs per Hiſpaniam, Galliam, Germaniam, & Italiam, non ſine populorum admiratione, & ſeruorum Dei ſcandalo, liberè diſcurrens ſuſtinebat, non fuiſſet amotus, Albertus etiam hoc vt fieret connifus eſt. Is erat Quæſtuarius, ſeu Procurator Terræ Sanctæ Iudas inter Apoſtolos, qui loculos habens eleemoſynas omnes pro libitu adminiſtrabat, & paulatim tantam ſibi aſſumpſit licentiam, & callidè ſe Fratrum ingeſſit regimini, vt penes ſe vellet omnem reſidere, ſicut pecuniam, ſic etiam poteſtatem, neque Guardiani, illo non conſulto, quidquam facere audebant, neque Fratres Prælatum petere, qui iſti diſpliceret: diſplicebant autem omnes, quos ſuo non putabat arbitrio tam regendos quam loca recturos. Albertus ergo, quæ hactenus illi, vt ipſe loquitur, pro modeſtia, vitandæ procacitatis, & fugiendæ detractionis cauſa viſa ſunt ſilentio tegere, ſecurim nunc ad radicem ponendam duxit, & peſſimi hominis vitam, & vias omnes, tacito eius nomine, ad Iulianum Cęſarinum Cardinalem, Sanctorum locorum Protectorem tertio libello deſcripſit.

Nec deſtitit, donec Cardinalis Beatum Ioannem Capiſtranenſem, cum Vicarii à latere Miniſtri Generalis poteſtate, in Prouinciam Orientalem miſiſſet, qui illuc appulſus, & Gandulphum in officio confirmauit, & Iudam illum à procuratione pecuniarum amouit, & Ioannem Martinum nobilem Venetum Procuratorem, & Syndicum inſtituit, qui collectas conuenientius adminiſtraret, & ex Italia in Orientem facilius transferret. Denique regularis obſeruantiæ diſciplinam in omnia Terræ Sanctæ loca, quod Pontifex ex animo cupiebat, induxit, & qui colla huic iugo ſubmittere nolebant, in Italiam redire coegit, vt ex illo tempore, ſacra loca in hodiernum diem non ſine laude ipſorum, & ſpirituali, temporalique locorum incremento regantur ab eiuſmodi inſtituti hominibus, vbi Græcorum Schiſmaticorum inuidia non minor, quam Turcarum auaritia non obſtitit.

Denique labores Alberti noſtri in Oriente, præſertim ſacra vnio Aethiopum cum Eccleſia Romana, quos fidei fructus protulerint, ſequens epiſtola Fratris Gandulphi Siculi, ex noſtris Guardiani Ieroſolymitani, & Eugenij Pontificis in Oriente Commiſſarij ad eundem Pontificem, tametſi inculto ſtylo, ſed candida veritate, ſcripta ſatis declarat.

Pater Beatiſſime, & Sanctiſſime Domine, poſt pedum oſcula beatorum, & omnem in Chriſto Ieſu gloriæ ſplendorem. Hora eſt iam, vt ſicut ego toties meis literis contriſtaui ſanctitatem veſtram, ex meo, & meorum,

rum, qui mecum ſunt Fratres in Terra Sancta, aſſiduo perſecutionis relatu, eiſdem literis, tandem eandem ſanctitatem lætificem, & relatu meo, gaudio ſpirituali repleam. Gaudeat igitur Beatitudo veſtra, Pater Sanctiſſime, gaudeat, & exultet Mater Eccleſia, quoniam filij ſui tempore digniſſimi veſtri Pontificatus de longè venerunt ad eam. Iterum gaudeat, & lætetur in Domino, Paſtor optime, cura, & ſollicitudo veſtra, quoniam oues Meridionalis plagæ aberrantes per deuia, intrauerunt ouile. Si enim illa, quæ ſuper nos eſt, triumphans Jeruſalem, tantum gaudet, & exultat vno peccatore pœnitentiam agente, meritò noſtra militans Sion, pœnitenti innumerabili multitudine immensè gaudere, & exultare debet. Et vbi minor erat ſpes lætitiæ, maior debet eſſe materia gaudij. Sed ne diu ſuſpenſam congreſſione mea teneam veſtram ſanctitatem, Pater vigilantiſſime: cum enim penitus decidiſſem ab ea, quam conceperam, ſpe vnionis Eccleſiæ Romanæ, cum lato illo, diffuſoque Imperio Aethiopiæ, eò quod inde venientes percunctati, mihi nemo iuxta votum reſponderet, ex inſperato inſonuit fama, quod Ambaſſiatores Principis Aethiopum, ad Soldanum veniſſent, pro Eccleſiarum anno proximè elapſo in Aegypto, & Terra Sancta, tempore illius perſecutionis validæ deſtructarum reædificatione, & oppreſſorum Chriſtianorum ſubleuatione: quo lætanter audito, reuixit, quam parum antea ſepelieram, ſpes mea, & maximè cum percepi quod eſſent in Ieruſalem venturi. Sicque Diuina ordinatione actum eſt, vt in Feſto Epiphaniæ Domini intrauerunt Bethleem. Ibidemq; ſicut quondam tres Magi venerunt adorare Dominum, qui mox iuxta præceptum veſtræ Sanctitatis per quoddam eius breue, aliàs mihi factum, à Fratribus meis, cum omni charitate, humanitate, gaudio, & honore, in domum noſtram fuerunt recepti, & de omnibus, prout tunc frigida, & pluuioſa nox, penuria deſerti, & viæ laſſitudo expoſcebant, per gratiam Dei fuerunt peroptimè recreati. Venientes autem in Ieruſalem, quidquid honoris, charitatis, gratitudinis, liberalitatis, humanitatis, obſequij, & familiaritatis mihi poſſibile fuit, intuitu, & nomine veſtræ ſanctitatis illis impendi. Cum autem ipſis ſecreto exponerem ea, quæ per Beatitudinem veſtram mihi fuerant iniuncta, eos efficaciter exorans, quod vellent pro huiuſmodi facto ſacræ vnionis, & pro nonnullis alijs honorem Dei, & Principis ſui concernentibus, ſanctitatem veſtram adire, aut ſaltem hic expectare, quò vſque ego intimarem eorum aduentum Beatitudini veſtræ, & reſponſum eius acciperem: reſponderunt ſe hoc facere non poſſe, cum non haberent id in commiſſione, dicentes non fore neceſſarium, pro facto vnionis eos illuc ire, aut hic præſtolari debere, quoniam Thomas, & Georgius iam applicuiſſent ad Imperatorem ſuum, cum bulla vnionis, & quod vniuerſi Patriarchæ, Epiſcopi, & Prælati, ac Principes, & Domini ſtatus vtriuſque fuerunt edicto Imperatoris ad hoc ſimul congregati, & quod ab omnibus vnanimiter, nemine diſcrepante præfata vnio, cum ſummo gaudio, & deuotione fuerat acceptata, ſuperaddentes quod Georgius, & Thomas præfati cum quibuſdam alijs, remittendi erant per Principem eorum ad veſtram ſanctitatem cum prædicta

Digitized by Google

vnionis aſſenſu & receptione, arbitrantes eos in proximum Paſcha debere hic nobiſcum eſſe. In quorum aſſertionem, & confirmationem dixerunt ſe velle ſequenti die Miſſam noſtram audire, quam in Eccleſia S. Sepulchri gratias immenſas Diuinæ miſericordiæ de hoc referentes, gaudio ingenti cum illis ſolemniter celebrauimus. Quod ego Beatitudini veſtræ pro eius conſolatione ſingulari & Eccleſiæ vniuerſalis exultatione, duxi ſignificandum, illud etiam non omittens, à quo incepi videlicet cauſam aduentus eorum, & modum, & conditionem; & ab vltimo incipiens, vt de omnibus ſimul dicam: is qui caput erat Ambaſſiatæ, prout ab eius eloquio, geſtiſque & quorumdam fide dignorum aſſertione comprehendi, vir erat non minus ingenio, quam nobilitate, & potentia præclarus: tredecim millia, quingentos, triginta equites ſub ſe habens, qui ducentos viros de familia ſua ſecum ducens, quorum quinquaginta cum itinerarijs rebus apud Thebaidas dimiſſis, cum centum quinquaginta completis quatuor menſibus itineris incepti, intrauit Chayrum. Statuto autem die ſuæ Ambaſſiatæ expectatus ante auroram à Soldano, euocatus ter per maiores curiæ renuit ire, niſi in die clara dicens ſe non in tenebris, & latenter, ſed palam, & in lucem veniſſe. Cum autem iuit, fecit ſecum apportari ſedem, in qua Soldano, dum ipſum alloqueretur, conſideret. Crucem verò auream ſuper pretioſiſſimum indumentum latam, longamque ad modum Prutenorum militum, in præſentia eius portans, eiuſdem S. Crucis inſignijs decoratum equum, pretioſè coopertum conſcendens, in munus quoddam myſticum aureum paruum equum, enſem, lanceam, galeam, thoracem, ſcutum, arcum, pharetram, & decem ſagittas, omnia ex puro auro valorem tamen octo millium ducatorum non excedentia, ſeruoſque promiſcui ſexus, ſeptuaginta eidem ex parte Imperatoris ſui obtulit, cum his verbis.

„ Hæc tibi dicit Soldane, potentiſſimus, & excellentiſſimus, & glorioſiſſimus Imperator Dominus meus Conſtantinus. Intellexi quoniam Eccleſias ſub dominio tuo conſiſtentes deſtruxeris, & Chriſtianos tibi ſubditos valde oppreſſeris; ait enim (vt melius noſti) Propheta tuus, quod malum reddatur pro malo, vnde ſecundum eum iam poſſem iuſtè tibi vicem reddere eorum, quæ feciſti. Sed quoniam Chriſtus Ieſus, Dominus meus dicit, quod reddatur pro malo bonum, & ſine admonitione correptionis non procedatur ad punitionem; ego pro malo bonum reddens, te deliberaui prius admonendum: vnde ex nunc conteſtor te, & admoneo cum pace, & charitate, quæ per aurum hoc, nequaquam tibi in munus, ſed in myſterium miſſum deſignatur, vt Chriſtianos omnes ſub te oppreſſos continuo eleues, & cum omni pietate, & humanitate eos tractes, Eccleſiaſq; dirutas permittas, & iubeas reædificari. Quod quidem ſi feceris, ſtabunt moſquetæ quæ in imperio meo ſunt, Saracenique mihi ſubiecti piè, & humanè, vt hactenus à me tractabuntut. Et hoc aurum tibi miſſum, non conuertetur in aliam ſpeciem, nec perdet virtutem ſuam. Sin autem hoc facere neglexeris, in chalybem, & ferrum, contra te indubiè conuertetur. Quoniam mittam contra te innumerabilem multitu-

„titudinem gentium belligerarum, „diuersè, ferociter, indefeſsè dimi„cantium, cui tua paruitas non vale„bit reſiſtere, cum Admiraldus mi„nor, qui ſubeſt Principibus domi„nantibus ſub me, ſit longè poten„tior te, Saracenoſque omnes ſubdi„tos mihi qui innumerabiles pene „ſunt, in eorum ſanguine baptizabo, „& moſquetas eorum funditùs de„ſtruam; auferam tibi Mecham,& il„lius, quod veneraris, ſepulchrum „Prophetæ tui. Tollam ab Aegypto „alluuionem Nili, vt ſimul & ferro, „& fame, ac ſiti cum populo tuo pe„reas; quæ diſtuli vſque nunc au„ferre tibi, propter Eccleſias, & „Chriſticolas, ſub tua ditione degen„tes, ne ipſi ſimul tecum perirent, aut „quicquam ſiniſtri paterentur abs te. „Nunc ergo elige, quid magis tibi „vis, an quod aurum hoc maneat in „ſua materia, aut in ferri materiam „conuertatur.

Finiente vero Ambaſſiatore, cuncta eius dicta, quodam magno Saraceno de genere impij Mahometi, quem ad hoc ſecum duxerat, teſtificante, & approbante, Soldanus pollicitus fuit ſe poſt dies aliquot eidem plene reſponſurum. Iuſſitque ſtatim ſibi afferri veſtem quamdam valde pretioſam, vt iuxta morem ſuum, continuò indueret, & à facie Principis glorificatus abſcederet. Quod ille facere renuens, dixit ſe nullatenus debere eam ſuper Crucem, aut induere, aut portare, quam Torquiniano ſuo illic tradidit, ſubito induendam, fuitque poſt eius digreſſum à præſentia Soldani datum generale præconium, quod omnes Chriſtiani benè, & humanè tractarentur à Saracenis, pròvt antea ſolebant tractari, & nemo eos auderet perſequi, aut moleſtare. In ingreſſu vero eorum in hanc ſacram ciuitatem, factum fuit ſpectaculum quoddam, ſatis memoria dignum, & à multis annis ſimile in Terra Sancta non viſum, quoniam glorioſum S. Crucis vexillum, coram plurimis, & maioribus Saracenis, fuit extra Eccleſiam S. Sepulchri, per Aethiopes hic reſidentes, ante ſuos Ambaſſiatores perſonaliter incedentes, cum papilionibus, iubilis, & canticis, iuxta eorum mores ſolemniter erectum, & apportatum, nemine infidelium illos perturbante. Quibus occurrerunt in apparatu ſimili cæteræ nationes Chriſtianorum iubilantes, & exultantes, & eorum Principem veluti ſuum Redemptorem, apud Deum, & homines glorioſè magnificantes. Quæ quidem omnia, Pater Clementiſſime, quantum ceſſerunt in Principis ſui gloriam, tantum cedunt in Principum noſtrorum ignominiam. Hic enim fecit apportari ſedem, vt ſedens Soldanum alloqueretur, Ambaſſiatores noſtrorum, antę ipſum terram deoſculari coguntur. Iſte ad impenſas Soldani vadit, quo vult, imperans, & Saraceni ipſum comitantur, & venerantur, quoniam Imperatorem illius timent, & illi placere conantur. Noſtri vero cum veniunt inter infideles, non ſe Dominos, ſed famulos nominare audent, immò inſanos plures ſe eſſe confingunt, ne ab eis offendantur, & incarcerentur, quoniam non timentur ab eis, nec appretiantur. Vnde Ambaſſiatores magni Hoſpitalis Ieroſolymitani, adhuc in eius arcta, & dira cuſtodia detinentur. Huic etiam cum tota eius familia abſque vllo tributo fores Eccleſiæ S. Sepulchri fuerunt reſeratæ, nec illas ſinebat claudi, quouſque omnes nationes Chriſtianorum ingrederentur,

tur, ipſe verò vltimus ingrediebatur, noſtri autem pluſquam tributum ſoluunt, & vix introire permittuntur: ita vt heſterna die quidam Ambaſſiator Ianuenſium offerens tributum, non fuit intrare permiſſus. Omnes etiam nationes ex parte ſui Principis, ſalutauit, & cunctis eius nomine, aut eleemoſynam, aut munera condonauit, ipſumque omnium orationibus, in diſceſſu commendauit, prò vt de omnibus his, & nonnulis alijs ſtatum huius ſacræ domus, & perſonam meam concernentibus, plenius informabit veſtram ſanctitatem humillimus ſeruus eius Fr. Seraphinus ſocius, & Frater in Chriſto mihi intimè, & ſincerè dilectus præſentium lator. Cui dignetur fidem adhibere eadem ſanctitas, eaque ſua ſolita benignitate piæ executioni mandare, quam Altiſſimus conſeruare dignetur fœliciter, & longæue ad ampliationem fidei Catholicæ, & proſperum regimen Eccleſiæ ſuæ Sanctæ. Ex ſacro Conuentu Montis Sion, prima die Februarij anno Domini 1444.

CAP. XV.

Fit Miniſter Conuentualium Prouinciæ S. Antonij, & Vicarius Generalis totius Ordinis Minor. & quid initio operatus ſit.

HIS ita per Albertum patratis, dum ipſe ſeruus Dei in Eugenij Pontificis obſequijs, adhuc Florentiæ detineretur, obijt ibidem anno Dominicæ Natiuitatis 1442. die 2. Feb. Guillelmus Caſalenſis, totius Ordinis Minorum Generalis Miniſter, ac tum Pontifex ob ſingularem ſuam erga hunc ordinem diligentiam, in commune eius beneficium aliquid præſtare cupiens, regeſta, & ſigilla defuncti Generalis ad ſe afferri curauit, & grauiores ordinis cauſas ſibi expediendas reſeruans, pro alijs communibus cognoſcendis quinque diſcretos eiuſdem ordinis Patres deputauit, qui communi conſilio cuncta diſponerent, & ex his vnum Albertum eſſe voluit, vt ſummum apud ſe religionis, & in agendis, prudentiæ virum. Cœterum ordinariam peculiarium Prouinciarum gubernationem ſingularum reſpectiuè Miniſtris Prouincialibus reliquit, & omnia hæc interim, dum ipſe Pontifex ordinis regimini alio modo prouidendum iuberet.

Inter hæc obijt etiam diem ſuum Daliſmanus Patauinus Conuentualium Prouinciæ S. Antonij, ſeu Venetæ Miniſter Prouincialis: eaque occaſione, menſe Iunij, Pontificis iuſſu, coactis Prouinciæ comitijs, conuenerunt Vocales nonaginta tres, vt Daliſmano ſucceſſorem, ac dignum Prouinciæ Præſulem conſtituerent. Cum ad electionem ventum eſſet, præmiſſis, quæ ex ordinis more, inſtitutiſque debebant, mira animorum conſenſione, & quiete, ſuffragia ſua omnes præter vnum ſolum, hoc eſt, nonaginta duo in vnum Albertum, pro Commiſſarij Pontificij munere, quo in ijs regionibus fungebatur, tunc præſentem contulerunt, & magnæ Prouinciæ S. Antonij Prouincialis Miniſter canonicè electus eſt: non maiori bonorum omnium applauſu, quam Alberti ipſius planctu, & renitentia.

Eugenio Pontifici nihil rerum ordinis hac electione optabilius nunciari potuit; qui inde agnoſcens omnium, non obſeruantum ſolummodo,

ſed

Digitized by Google

ſed etiam Conuentualium beneuolentiam, & propenſionem erga B. Albertum, & qua ſententia vtitur ipſe Pontifex, magnam ex inde habuit conſolationem, cœpitque intelligere Albertum, præſtante Domino, futurum lapidem illum angularem, qui, quod ſæpe, inquit, & diu diximus optaſſe, nec vnquam conſequi potuiſſe, vtrumque parietem coniunges, & vtraque vnum facies. Cupiebat enim ardenter Eugenius, vt ordo vniuerſus, in plura gubernia, & viuendi normas, quodammodo diſciſſus, in vnum coaleſceret, & ad puriorem Franciſcanæ regulæ obſeruantiam, totus reduci poſſet, ſi quod ſperabat, cupiebatque, Albertus totius Miniſter Generalis ſemel euaderet, cum & Conuentualium ſuffragia iam prona habere, & Obſeruantes citra, & vltra montes, in proximo generali Capitulo conuenturos, id ipſum velle non dubitari poſſe videretur.

Hac ſpe, deſiderioque concitatus Eugenius Albertum, non ſolum in hoc officio miniſterij Prouincialis vltro confirmauit, verum etiam eum loco nuper defuncti Generalis Miniſtri, totius Franciſcani ordinis Vicarium Generalem, vſque ad noui Miniſtri electionem, atque proximi Capituli Generalis, in quo illa electio fieri deberet, Prouiſorem, & Præſidem cum ampliſſima poteſtate, & varijs facultatibus conſtituit, & creauit die 10. Iunij, quæ vt ille facilius præſtare poſſet, cœtum ipſum Patauij in Cœnobio S. Antonij anno ſequenti 1445. die nona Iunij celebrandum decreuit.

Interea totius ordinis ſcripturas, & regeſta, poſt obitum Guillelmi Generalis Miniſtri apud Pontificem diligenter eatenus cuſtodita, Alberto Vicario conſignari fecit, atque ipſe Pontifex Miniſtrorum Generalium ſigilla, tamquam ſupremæ, & plenæ poteſtatis inſignia illi tradidit, ſerui Dei deſiderio concedens, vt illis pro arbitrio ſuo vti, vel non vti poſſet. Albertus autem religioſæ humilitatis nuſquam immemor, quemadmodum ab omni ſuſpicione faſtus, & complacentiæ dignitatis liber erat ita flens, & lugens, & cum multis lachrymis quantum poterat reluctans, ea ſuſcepit, & ſe reuera indignum arbitratus ea plenitudine poteſtatis, eiſdem inſignibus, quibus Seraphicus P. Franciſcus, S. Bonauentura, alijq; ſerui Dei, & magni viri, in eodem officio conſtituti, vſi ſunt, toto annui ſui vicariatus tempore non niſi ſemel tantum ſigillis vſus eſt, idque tunc vrgente cauſa, vt rebellantis ſubditi, & obedientiam per cauillas effugientis duritiem infringeret, cum, vt ait, indigniſſimum ſit, vt, vnde ipſe gloriam conſequi deberet, inde contumeliam adipiſceretur: ſuperbi verò ſubditi, ac procaciùs rebellantes, vnde luere pœnas contumaciæ debent, inde commodum impunitatis reportent.

Eodem menſe Iunij Leonellus Eſtenſis, tunc poſt Nicolaum Patrem vita defunctum Marchio Ferrarienſis, priſtinæ curioſitatis tenax, expoſtulaſſe cum Alberto videtur, quod promiſſam iam dudum peractæ à ſe in Aegypto legationis narrationem non miſerit, ſed ſeruus Chriſti, non minùs modeſtiæ ſuæ, & religioſæ humilitati conſtanter inſiſtens excuſauit ſe primùm ab occupationibus impoſiti ſibi negotioſiſſimi muneris, regendæ vniuerſæ Religionis, per quod acerbè luget pro peccatis, inquit, ſuis, & intercepta, ne dicat præciſa ſtudia literarum

iarum, iure quoque ſuo vſus à prætenſæ promiſſionis, nec legalis, nec abſolutæ vinculo reddendæ impoſſibilitate ſe ſoluit. Fatetur quidem, etiam nunc, ſe habere penè completam epiſtolam illam, ſeu relationem, quam peroptabat Leonellus, quæ tamen, etſi prorſus completa fuiſſet, polienda reſtaret, & meliùs expectaretur otium, ad eam expoliendam, quam vt inepta prodatur: quod authoritate, & exemplis veterum doctè ſuadet. Quibus rationibus, ita tunc Principi ſatisfecit, vt nihil in ea re actum, vel agitatum amplius inueniam, exiſtimemque quod ante dixi, B. Albertum epiſtolam illam, pro ſua modeſtia prorſum ſuppreſſiſſe, propter cauſas, in priori ſua ad Leonellum ſcripta, per ipſum fuſiùs explicatas.

Maiora Religionis ſibi commiſſæ negotia die 10. Iulij, auſpicatus eſt, per encyclicam epiſtolam, tunc datam ad omnes totius ordinis Prouinciarum Miniſtros, & locorum deuotorum, vti tunc dicebantur, ſeu regularis obſeruantiæ Prouinciarum Vicarios: in qua imprimis inſtitutionem ſui in vtroque, Prouinciæ ſcilicet, & ordinis gubernandi officio, & Apoſtolicam vtriuſque confirmationem enuntiat, quam tunc viua Pontificis voce factam intelligo. Nam vtriuſque diplomata apud Vvaddingum integrè deſcripta, poſterius expedita fuerunt. Eos deinde, ad quos ſcribebat, ſimul hortatur, vt ipſorum vnuſquiſque exemplo vitæ propriæ, ac manſueta ſuaſione, magis quam coercitione minarum, & cœdis, Religioſos ſibi ſubditos ad morum reformationem, & odorem antiquæ ſanctimoniæ compellant. Edicit deniq; ordinis comitia generalia pro noui Miniſtri Generalis electione, per Eugenij Pontificis mandatum, anno ſequenti, & proximè futuro feſto Pentecoſtes, infra Octauam S. Antonij Paduæ celebranda, ſuaque & Pontificis authoritate iubet, vt omnes, pro cuiuſque officio, illuc opportuno tempore conueniant.

Inter primas minora, ſeu peculiaria Prouinciarum negotia tractandi occaſiones fuit ſupplex libellus, ciuiũ oppidi Gaudæ in Hollandia, Eugenio Pontifici porrectus, in quo exponebant ſe templum, & habitaculum conſtruxiſſe in ſuo oppido pro Fratribus regularis obſeruantiæ S. Franciſci, cupereque, vt eandem vitam viuerent, eodemque modo regerentur, quibus tunc regebantur, & viuebant Fratres eiuſdem profeſſionis, alterius Conuentus, prope muros S. Audomari, Morinenſis Diœceſis, non obſtante aduerſo conatu Miniſtri Prouinciæ Colonienſis, cui iuxta morem tunc ordinis reliqui fere Belgij Franciſcani obtemperabant; quod & Philippus Bonus, Dux Burgundiæ, & Iſabella Duciſſa, vt illarum Regionum Domini ſimul orabant. Albertus ergo tam Pontificis, quam ſua authoritate Miniſtro Colonienſi præcepit, vt à Gaudenſibus moleſtandis deſiſteret, dum cauſa controuerſiæ in proximo Generali Capitulo decideretur. Atque ita factum ciuibus reſcripſit per epiſtolam, ex qua res tota nobis innotuit. Res demum ita conſtituta fuit, vt Obſeruantes locum retinuerint, ſummo ciuium, & Principum amore, & beneficentia vſque ad annum Chriſti 1572. quo teſte Gonzaga, irrumpentibus aliunde Hæreticis, Fratres expulſi, & ædificia euerſa fuerunt, cum tota Hollandia, & nunc annexæ Prouinciæ Chriſti iugum,

eiuſque

Digitized by Google

eiuſque in terris Vicarij, ac ſimul Catholici Regis obedientiam excutiebant, atque cum potius, vt veri Chriſtiani, intellectum in obſequium Catholicæ fidei captiuare debuiſſent, hanc ex aduerſo in priuatæ perturbationis ergaſtulo captiuam detinent, maximo ſuo, totiuſque Chriſtiani orbis malo, quod hæreſum vbique fructus eſt.

At Gaudenſium, tunc Catholicæ fidei ſectatorum, in illius Franciſcani inſtituti viros, ardenti deuotionis affectui ſatis non fuit, vt ſuæ ciuitatis locum illis conſeruarent, niſi etiam traderent alium, quem Raguſiæ in Dalmatia ipſorum parentes olim ædificarunt, ipſique eo tempore ædificijs inſtaurabant, & multis beneficijs impertiebantur. Qua etiam de re ad Albertum ordinis Vicarium Generalem ſcripſerunt, & ille reſcripſit, hanc etiam cauſam ad Capituli Generalis diſpoſitionem referendam eſſe, miſſo cum literis quodam Fratre Ladiſlao, cui fidem haberi voluit cætera Gaudanis voce relaturo, quæ Albertus ipſe, ad pleniorem eorum ſatisfactionem diſponebat. Sed & literas Alberti ad Raguſæos ipſos, tunc ſcriptas, de hac ipſorum Cœnobij reformatione intelligi debere, eoſdemque Raguſæos id ipſum cupijſſe, tametſi ex ipſis literis colligam, confirmat etiam Ladiſlai, vtpote Illirici, & Sarmatici nominis mentio, tamquam Gaudanorum pariter, & Raguſæorum commune negotium, ſimul apud Albertum agentis. Quo enim die, ad ciuitatem Gaudanam, eodem ad Raguſæam ſcripſit, de diſpoſitione, inquiens, Fratrum, ac Monacharum, quæ ſanè meo ſenſu, alia non fuit, quam vt vtrique ad antiquæ diſtrictionis normam, & regularem obſeruantiam, pro illius piæ Reipublicæ, & Gaudanorum fundatorum deſiderio, reformarentur.

Sub id tempus Eccleſiæ Romanæ, & Eugenij Pontificis obſequijs, ſedulam operam in Oriente nauabant Iacobus Primadicius, & Bartholomæus Yanenſis, viri ambo regularis obſeruantiæ vitæ ſanctimonia, doctrina, & rerum agendarum peritia præſtantes, quos proinde B. Albertus in Generalibus Comitijs adeſſe cupiebat, ad magnum religionis bonum (vti tunc ſperabatur) conuocatis, quod Eugenius Pontifex peroptabat, cuius idcirco conſilium, & agendi modum, Albertus Primadicio confidenter pandit, & vt ambo maiori cum honore, & ſuffragij authoritate, in Comitijs comparerent; alterum Romaniæ in Græcia Miniſtrum Prouincialem, alterum Cuſtodem eiuſdem Prouinciæ inſtituit, ac interim Iacobum confirmauit in officio Commiſſarii ſui ſuper aliis locis Orientalibus ordinis, in epiſtola nominatis, præſcripta illi prudente agendorum inſtructione.

Tum etiam occaſione reditus in patriam venerabilis Viri Fratris Roderici Hiſpani, ſcripſit Albertus ad Regem, & Reginam Caſtellæ, ſignificans Eugenii Pontificis animo inhęrere, vt totam Seraphicam Religionem ad inſtituta veteris obſeruantiæ, quantum poſſet, reformaret, ipſique videri tanti boni initia iam poſita fuiſſe, cum Albertum ipſum Vicarium Generalem, totius ordinis inſtituiſſet; ſed quoniam, vt ait, multa ipſi (ſibi Alberto) deerant, quæ opus ingens, ſi id perfici poſſit, deſiderat; tunc reſtare, vt Reges afferant quod deerat. Rogat demùm, vt Fratri Roderico cuncta illis relaturo fidem indubiam adhibere velint; quemadmodum

modum eum, vt Patrem, Rex, & Regina venerabantur.

Inter hæc à conciuibus, & contribulibus ſuis, Prioribus & communitate oppidi Sarthiani literas accepit, per ipſorum conciuem, & Nuntium, quemdam Fratrem Iacobum; quibus indicabant, quanto ipſi gaudio, & lætitia exultarent, audito, eum totius ordinis Generalem Vicarium inſtitutum fuiſſe, quantumque ipſis complaceret, ſi quidpiam nuntium concernens expedire vellet, quibus breuiter, & abſque omni oſtentatione, vt Patribus optimis reſcripſit, ipſorum erga ſe dilectionis affectum, & omnis honeſtatis ſuæ gaudium, ſibi ignota non fuiſſe, nec ſe de illis dubitare potuiſſe, gratias pro ea re Deo, & B.Mariæ Virgini agens, & quoniam commiſſo ſibi officio, ſe imparem agnoſceret, ideo ſe ipſorum precibus commendauit. Fauoris autem pro illo fratre petiti prouiſioni debitæ inſtiturum pro charitate quam illis debebat.

Tum Sanctus Bernardinus Senenſis apud Eugenium Pontificem, & ſi illibenter, ſed pro venerabiliſſimi viri reuerentia acceptantem, depoſito humiliter officio Vicarij generalis obſeruantum Ciſmontanorum ad antiquum ſuum cœnobiolum Capriolæ iuxta Senas ſeceſſit; vt ſibi, Deoque, & verbo Dei populis annuntiando liberius deinceps vacaret. Albertus autem indignum iure merito reputans, vt vir eximius, ac tota Europa celeberrimus, humilis tunc locelli ordinario ſuperiori ſubeſſet; quibuſdam, inquit, relationibus, & iuſtis, ac rationabilibus cauſis, animum meum mouentibus, te de cuius probatiſſima vita, ac vulgatiſſima fama, ac miro religionis zelo, cæteriſque virtutibus quibus te Altiſſimus mirifice decorauit, longa & veteri experientia ſum pleniſſimè informatus, meum Commiſſarium, cum omni plenitudine poteſtatis, inſtituo, ac inſtitutum denuntio per præſentes, in loco noſtro Capriolæ prope ſenas, & fratribus commorantibus in eodem; dans tibi per præſentes, plenam, & liberam facultatem viſitandi, publicè, & priuatè tam in capite quam in membris dicti loci, & omnia alia, & ſingula faciendi, quæ ego ipſe facere poſſem ſi perſonaliter intereſſem, ſalua in omnibus authoritate Vicarij Prouinciæ cum præſens exiſteret, in loco prædicto.

CAP. XVI.

Regiminis obſtacula reperit, & qui ſe in illis geſſerit.

Iſdem fere diebus, quibus B.Albertus hos, alioſque fauores, pro ratione ſui muneris adhuc Florentiæ reſidens, diſpenſabat, moleſtiſſima nuntia, & non ordini ſolum, ſed & Eccleſiæ Vniuerſalis vnioni, & paci perniciosa inaudiebat, hęc vltra, illa etiam citra montes agitari. Quapropter ſe vtriſque medendo imparem reputans, B.Ioannem Capiſtranenſem in partem grauiſſimi oneris ſubleuandi aſſumpſit, eumque commiſſarium ſuum, viſitatorem, & reformatorem, in Prouincijs Turoniæ, Franciæ, Burgundiæ, Angliæ, & Hiberniæ, alijſque Vltramontanis inſtituit; & reluctantem coëgit, vt graue hoc munus obiret. Probauit factum Eugenius Pontifex, & Kalend. Septemb. fuſo diplo-

Digitized by Google

plomate muniuit, iniungens, vt illarum partium Fratres, qui Principum metu, & Baſileenſium ſuadelis Felici Pſeudo-Pontifici parebant, vel pro propriis affectibus Alberti Generalis eludebant mandata, vel authoritatem non verebantur, ad ſui veri, & vnici Pontificis cultum, & vnius Vicarij Generalis obedientiam reuocaret, ad quæ ſuauiter, & ex officio peragenda, ampliſſima poteſtate, plurimiſque, & magnis facultatibus illum donauit, in diplomate fuſiùs expreſſis. Etenim tunc etiam accidit ingens malum, quod Pontificia ſchiſmata ad religioſis ordinibus, & Eccleſiaſticis perſonis inuehere conſueuerunt, vt qui Reges, vel regionum Principes Pſeudo-Pontifici adhærerent, aut ſe veri legitimique Pontificis obedientiæ ſubtraherent, ij Religioſos, & Clericos, in ipſorum ditionibus degentes, vel vi, vel errore poſt ſe traherent: vt non ſolum Pontifici, ſed & ſuorum ordinum, & Eccleſiarum Præſulibus aduerſum Pontificem, quamuis verum, agnoſcentibus, obedientiam negarent, alioſque ſibi per ſchiſmatis corruptelam Pſeudo-Pontificum authoritate præficerent.

Ita hac turbulenta tempeſtate, qua Minorum ordinem Eugenii IV. legitimi Pontificis authoritate regebat Albertus; Baſileenſium quorumdam animoſitate erecto, aduerſus eundem Eugenium Idolo, conſtitutoque ſibi Antipapa ſub Felicis V. nomine, Amadæo Sabaudo, inter eius ſequaces, famoſus fuit Frater Mathias Doringus Prouinciæ Saxoniæ Minorum Prouincialis Miniſter, qui quamquam Encyclicas, quarum ante meminimus, Alberti literas accepiſſet, nihilominus Virum Sanctum, & legitimum totius ordinis Primicerium, ne reſponſo quidem dignatus eſt. Verum ita hoc ſchiſma hominum ſenſus vel affectus ita diſiunxit, vt alii Eugenio, & vnicè vero Pontifici conſtanter adhærerent; alii ſolius Amadæi Pontificium, pro Concilii prætenſa poteſtate pertinaciter tuerentur; alii ipſi Concilio addicti, à Pontificatus quæſtione tamquam neutrales abſtinerent. Atque multi Matthiam in ſecundis, & qui magis illi fauebant, in tertiis numerabant, S. Theologiæ Magiſtrum, natione Germanum, & hominem doctrinæ fama, vel inde celebrem, quod aduerſus Pauli Burgenſis additiones, ad Nicolai Lyrani in vtriuſque teſtamenti ſacros codices gloſſas, replicas, vt vocabat, ediderit, Atque hunc, pro hac fama, & authoritate Prouincialis, quæ tunc perpetua erat, alii quidam in Germania ſequebantur.

Albertus igitur tùm zelo, ſtudioq; pacis, & vnitatis Eccleſiæ, tùm pro fraterna erga Matthiam ipſum charitate, & paterna cura ſalutis, & famę commiſſæ ſibi totius religionis errantem ouem, per ſecundas peculiares literas ad gregem reducere ſatagebat, quibus hominem obſecrat, hortatur, & modeſtè non minus, quam fortiter, increpat, monetque, vt allata in Italiam ſchiſmatici criminatione, & fœda infamia, ſi falſa fuerit, ſe purget, ſin vera, per pœnitentiam ſalutarem efficiat, vt Seraphica Religio, & Romano Pontifici Canonicè electo, ex Regula S. P. Franciſci ſpecialiter ſubiecta, reperti filii lætitia efferatur, nihilque intereſſe demonſtrat, ſiue Matthias Eugenii Pontificis obedientiam excuſſerit, ſiue re ipſa eum non audierit, ſiue vacillando, non colat, eumque ad Paduana ordinis comitia amanter denuo inuitat, vbi illum cha-

ritatis amplexu ſe excepturum ſperans, epiſtolam claudit.

Verum his amanter, & religioſè pro officio ſuo præſtitis, vir Beatus apud Matthiam nihil effecit, quòminus ille in ſua duritie perſiſtens, anno ſequenti, cum iuſta ordinis comitia Patauij celebrarentur, Bernę in Heluetia, ſub pedibus Baſileenſium, in quodam Schiſmatico conuenticulo, ſe Pſeudo-Miniſtrum Generalem ordinis eligi permiſiſſet, eoque officio in obedientia Felicis Antipapę per annos indę ſex, ſeu vſus, ſeu abuſus eſt, donec non minus, quam Felix ipſe, & Baſileenſium cœtus (quorum potentia nitebatur) potentia ſua, & ſubditorum numero decreſcens Miniſtri Prouinciæ Saxoniæ titulo, ſeu ſimul cum vano Generalis nomine retento, ſeu tunc poſtliminio reſumpto contentus eſſe debuit, eoque ſolo ſe ſubſcripſit publico inſtrumento anno 1455. Calixto III. Pontifici porrigendo, quod apud Vvaddingum, & anno hiſtoriæ deſcriptum eſt, & à Matthia, alijſque ſubſcriptum.

Alia minoris momenti, ſed quod ad ordinis peculiare regimen attinet, non minoris moleſtiæ, ad Albertum tunc allata fuerunt: ex magnis Conuentibus Pariſienſi, & Paduano. Ibi enim quidam Fr. Ioannes Prouinciæ Burgundiæ Baccalaurei formati titulum, & locum ſibi contra fas vſurpabat, & Vicarij Generalis iuſta mandata, eo prætextu inter alias cauillationes eludebat, quod in mandatorum tabulis non eſſet appoſitum ſigillum officii, quaſi inde ſibi perſuadens, vel aliis perſuadere volens, Alberti authoritatem, eo minus plenam, & legitimam eſſe, quod authoritatis inſignia, vel non eſſet adeptus, vel illis vti non auderet. Scripſit ergo ad Conuentum propria manu, & literas totius ordinis ſigillo muniuit, quo hac ſola vice pro modeſtia ſua, ſed vt ante diximus neceſſitate coactus, vſus eſt.

In iis verò literis S. obedientiæ præcepto Patres Conuentus obſtrinxit, vt pro Eugenii Pontificis reuerentia, pro ſuo ipſius honore, pro diſciplina morum, & zelo Religionis Geneſium Parmenſem iam dudum legitimè inſtitutum, & à ſe Vicario Generali confirmatum in Baccalaurei formati, pro curſu in Conuentu Pariſienſi prælegendo, officio, & loco conſtituerent. Iniuſtum autem, & Contumacem vſurpatorem ab iiſdem officio, & loco, & ſi ipſis videretur, etiam à Conuentu amouerent, ac ſi Capiſtranus pro ſuo munere præſtando, Pariſios veniret, illum ſibi in agendo negotio addere non grauarentur; vt & ab ipſis, & ab eodem Vicario Generali, videatur pro ſuo merito honorari.

Paduæ verò tunc fuerunt aliqui illius Prouinciæ, cuius ipſe ſeruus Dei peculiari regimini præfectus erat, qui ipſo apud Pontificem non adeò procul abſente, vt inuocari non poſſet, ſe inuicem falſis criminationibus apud ſæculi poteſtates deferebant. Id etiamſi Albertus Religioni dedecori eſſe, & authoritati ſuæ non parum derogare cognoſceret; pro ſua tamen moderatione, non alia pœna tunc plexit, quàm quod paternæ monitionis epiſtolam, ad S. Antonij Conuentum dederit, in qua audita deplorat, queritur, & ad meliora hortatur; reliquum remedium præſenti ſibi, tunc futuro cauſæ cognitori, reſeruans. Interea iuſtitiam in malo perſeueraturis minatus: ijs verò qui

reſi-

Digitized by Google

reſipiſcerent, & pacem, charitatemq; colerent, clementiam, & gratiam.

Vltimis autem diebus, eiuſdem menſis Auguſti, quo ita Florentiæ ſcripſit Patauium peruenit, & re probè cognita, reperit remedii difficultatem in temporalium Dominorum potentia ſitam eſſe, qui reæ partis patrocinium ſuſceperunt, atque adeo acerbiora bella ſibi cum illis aſſumenda fore, ſi falſos Fratrum ſuorum accuſatores, qui totam Prouinciam turbabant, vel leuiter punire, vel vt morbidum pecus ab innocuarum ouium ſano grege ſegregare tentaret. Quapropter per literas die prima Septembris Paduæ datas, Eugenium Pontificem totius rei certiorem reddidit, vt Apoſtolicæ poteſtatis ſuæ opem adferret, ſimul ſuggerens prudentem modum, quo id ſuauiter fieri poſſe videbatur.

Ad vltimum diem ſequentis Ianuarii, Philippus Maria Mediolani Dux, & Borſius Eſtenſis Ferrariæ Princeps pari, & ſimultanea inſtantia Albertum rogarunt, vt Bernardinum Senenſem ad ſuam cuiuſque Ciuitatem ſacro ſermone, per imminentis tùm Quadrageſimæ tempus erudiendam mitteret. At ille quod poſtulabant adeò dextrè vtrique pro ipſorum reuerentia, conceſſit, vt Bernardinum à neutro petendum perſuaſiſſet, ſi rationes ipſius conſulere vellent: nam ſanctum virum Patauinis, etiam ipſius Vicarii Generalis ſponſione, pro publica concione facta, iam obligatum eſſe, nec temporis anguſtiam concedere, vt alium in eius locum Paduam vocaret, cum omnes ordinis per Italiam concionatores, certis pariter ciuitatibus obſtricti fuiſſent. Sed quod amplius erat, Bernardinum ſibi Paduæ pro comitiorum Generalium ordinis rebus diſponendis ſummè neceſſarium fuiſſe, nec in tota Italia ſuppetere, qui ipſius in ea re partes agere poſſet, in hunc ſenſum reuerentem epiſtolam ad Philippum dedit, eiuſque exemplum cum adiuncta breuiore, ad Borſium miſit, quo vtrique Principi ſatisfactum fuit.

Ex illis interea Prouinciæ turbatoribus, aut alibi inſolens quiſpiam, quem Beatus Pater, vel pœnarum fræno, ad frugem reducendum cenſebat, duos Eccleſiarum Præſules interpellauit, Alberti amicos, & apud Eugenium Pontificem potentes, Chriſtophorum Garetonum Epiſcopum Coronenſem, & Chriſtophorum à S. Marcello Epiſcopum Ariminenſem. Sed quoniam Coronenſis extorquere magis, quam exorare gratiam, aut non iuſtam cauſam velle viſus eſt Albertus iudicii ſui æquitatem ex aduerſo fortiter, etſi etiam pro Præſulis reuerentia ſuauiter tutatus eſt; ſeque in ea cauſa nihil egiſſe quod non conſuluiſſet ratio, non probaſſent teſtes, non iuſſiſſent leges, & ſatisfeciſſe ſe vtrique Præſuli exiſtimaſſet, quod hominem magno ſupplicio plectendum, omni pœna ſubtraxiſſet, nec non vt eum ad eandem regionem iterum dimiſiſſet, vbi eius flagitia ad ordinis ignominiam nota fuerant. Ariminenſi verò, qui religioſius partem ſuam egerat, ſcribens ſic incipit. *Modeſtia literarum tuarum, Venerande Chriſti Antiſtes, qua me grauiter, vt te decet, & ſine vlla culpa iactantiæ, immò cum merito pietatis oraſti, vt Fratri N. quantum pateretur iuſtitia, miſererer. Hoc ſane meretur, hoc exigit, & pene extorquet, vt ſi fieri poteſt, maiore tibi modeſtia reſpondeatur, quàm à me flagitaueris*, deinde iudicii ſui, maio-

maiorem miſericordiam, quàm iuſtitiæ rigorem, & hominis probatam indignitatem exponit. Rem denique totam, conſiderata cauſa, pro ipſius pii Præſulis arbitrio, ſe acturum promittit, nec aliud lucratus eſt reus, quam vt quos prius pios interceſſores falſis informationibus aſciuerat, iuſtos deinde deſertores probarit.

Per primi hominis lapſum, & ſuperbi Sathanæ malitiam, id vitii humanæ naturæ inditum eſt, vt ſoleant qui culpa ſua cadunt, ne iuſtè incuſati videantur declinare cor ſuum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis. Mulier, quam dediſti mihi, ſerpens decepit me. Qui cauſa in iudicio decidit, vel à iudice ſe ſatis auditum non fuiſſe, vel actores ſuos non rectè rationes deduxiſſe contendit. Miles transfuga de illis, quos deſerit ea hoſtibus refert, quæ fugam ſuam honeſtare, iiſque gratam reddere poſſint. Catholicæ fidei & Religioſorum ordinum Apoſtatis antiquum eſt, ea Eccleſiæ, & ordinibus errores, & vitia vel omnino affingere, vel malignis coloribus ita depingere, vt eorum odio, & veritatis, veræque religionis zelo, ſe ad iuſtam fugam coactos eſſe perſuadeant.

Erant tum inter eos Alberti ſubditos, de quibus agebatur, varia hominum genera: multi boni, doctique; nonnulli mali, & indocti: quorum omnium virtutes, & vitia in ſex claſſes per ordinem diſtinguit, vt qui ſe erga vnamquamque gereret, intelligeretur. Ac poſtremo loco quorundam Magiſtrorum, qui ſanæ doctrinæ penitus ignari, nec vita laudabiles bonos contemnebant, malis malo exemplo præcellebant, & ſpernentes maiorum ſcita, nec Deum, nec homines vereri videbantur. Ex his vnus qui honores ſuperbè nimium ambiens, quod ab ipſo Generali Prælato non potuit, quia indignus erat, vllis artibus extorquere, ad gentes ſe transferens à Schiſmaticis ſe facile obtinuiſſe gloriatus eſt. Hunc ille neque carceribus, vt pro tanti errati merito iuſtè poterat, nec regulari vlla diſciplina plectendum aflixit, ſed eum ſolummodo non ſua ſponte, ſed Eugenij Pontificis mandato, gradu malè acquiſito priuauit, & abiecit magiſterio. Iſte vero, vel alij vitio ſuppares ira perciti, nec aliam vindictæ viam ſibi relictam videntes, viri ſancti famæ detrahere conati ſunt: tamquam qui quoſdam ex Fratribus grauiter inſectaretur, qui in ipſius electione ad miniſterium Prouinciæ S. Antonij ſua ſuffragia negarunt, & præterea magiſtros nonnullos Sacræ Theologiæ faſtigium profitentes inſolenter aſpernaretur, atque abijceret, & gradum honoris, & dignitatis eorum nihili pendat.

Res iſta ad Poggij Florentini aures peruenit, & ille veteris amicitiæ, & curæ memor, quam ſemper de Alberti fama gerebat, etiam cum in eius conſodales nimium inueheretur, ſed illum nominatim eximens, Albertum per S. Bernardinum monuit, vt ſibi ipſi proſpiceret, *cum non deſint*, inquit, *qui ſiue à tergo, ſiue palam eum mordeant*. Albertus ergo & internæ ſuæ innocentiæ, & externæ famæ diligentiſſimus cuſtos, Poggio per literas gratias primum agens, atque in ipſius perſona reliquos docte ſimul inſtruens, qui ſe cum amicorum, bonorumque virorum obtrectatoribus gerere debeant; duo illa deinde obloquij capita ita diluit, vt non ſolum falſiſſima eſſe, quin potius aduerſa veriſſima, certiſſimaque demonſtraſſet,

ſet,

ſet, vt ex eius ad Poggium epiſtola clare liquet.

Inter illa Scipio Mainentius, Epiſcopus Mutinenſis, vir virtute, & literis excultus, & Eugenio Pontifici charus, Albertoque amiciſſimus, eum rogauit, tanquam eius honeſtandi cupidus, vellet ſibi arcana ſua vt amico, fidenter pandere, quę humanam tentationem vocauit, & ambitum alicuius dignitatis intelligi voluit. Id neglexit Albertus; at Scipio ſecundis literis Albertum arguere viſus eſt, quaſi ſibi ſinceriſſimo amico diffideret; Albertus autem, vt virum religioſiſſimum, & ſtatus ſuæ humilitatis tenacem, ac minimè ambitioſum decebat, reſcripſit per epiſtolam, quam de ambitu dignitatis prænotauit, in ea enim doctè, breuiterque per ſanctorum patrum authoritatem, & exempla demonſtrat, dignitates nulli tam ambiendas, quam timendas, & fugiendas eſſe, nec ſe illas ambire: ſe quippe, vt illos, non credere, curam regiminis abſque animæ periculo geri poſſe, præſertim cum ab ambitione veniret; ſibi verò nullam cauſam potiorem eſſe, quam animæ, atque adeò ſe in priori deliberatione perſiſtere, vt omninò velit, nihil de hac re, vel ſuo, vel alieno ſtudio ſibi quæri, aut ſolicitari quibus nos in eiuſdem epiſtolæ notis, pauca quædam, ſed notatu digna exempla Sanctorum, doctrinaſq; ſubiunximus. Nec ipſum Albertum in vtriſque infimum, aut minus clarum cenſemus, tùm doctrina in ipſius epiſtolis paſſim conſtanti, tùm exemplis reluctandi dignitatibus, quas intra ordinem conſecutus eſt, vel conſequi poterat.

Atque in adepto vtroque munere Miniſtri Prouincialis, & Vicarij Generalis totius ordinis ità ſe geſſit, vt nemo bonus, de ipſo conqueſtus fuerit. Nam illum vnum, non plures, qui initio electionis eius, in Miniſtrum Prouinciæ ſuffragium negauit, ſed mox in ſententiam reliquorum ocius ſpontèque conuolauit, præ cæteris omnibus, illi amicitior fuit, non (inquit ad Poggium ſcribens Albertus) qui fauentibus aſſenſus eſt, plus delectat (ita me Chriſtus iuuet) plus illum diligere, qui diſſenſit, nam is eſt, qui cum mihi locum, mea humilitate digniſſimum, hoc eſt Chriſtianæ humilitatis, quantum in ipſo fuit, diligentius procurauit, merito vitam omnem, ac meam ſalutem inter varia rerum diſcrimina fluctuantem, tutiſſimo portu religioſæ ſubiectionis locaſſe putandus eſt.

Reliqui verò, vani huius mei honoris tamquam leuiſſimæ nebulæ, perniciter tranſeuntis (quamuis illorum tantæ in me beneuolentiæ, quæ putatur, ingratus eſſe non debeam) non me tamen ita afficiunt, non me trahunt, non capiunt ad ſeſe, cum illi quidem, etſi me incerta quadam gloriola honorant, certo pene periculo, vnde & magnorum plurimos corruiſſe comperimus, pendula ſalute, me locant. Malos autem tanta moderatione, & clementia regebat, vt indignum illum, & à Schiſmaticis graduatum, non alia pœna plecteret, quam vt eum, idque iuſſu Pontificis gradu Schiſmaticè obtento deponeret, nec, vt ante diximus, ipſo ſigillo ordinis, toto illo Vicariatus generalis annuo tempore, pro ſua modeſtia, & fuga faſtus, vſus eſt, imo ordinem ſanctiſſimè, & prudentiſſimè rexit, vt illius temporis monumenta teſtantur.

CAP.

CAP. XVII.

Quid egerit in Comitijs Patauinis Ordinis: quidue Pontifex inde ſtatuerit.

ADuenit tandem tempus celebrandi ordinis comitia, per Eugenium Pontificem indicta ad nouum Generalem Miniſtrum defuncti ante annum Guillelmi Caſalenſis loco eligendum, quando ex vniuerſa Religione Paduam conuenerant, in vnum locum, ſed non in vnam ſententiam Fratres obſeruantes, & conuentuales, bis mille, quibus B. Albertus pro ſuo munere, neceſſaria omnia abundanter prouidit. Ventum denique ad rem, vt fieri ſolet, præmiſſis quæ ordinis iura decernunt in ipſa vigilia Pentecoſtes, anno 1443. & Albertus, vt erat illius Prouinciæ Miniſter, in qua Capitulum celebrabatur, ac totius ordinis Vicarius Generalis, & Capituli Prouiſor, ac Præſes ab Eugenio Pontifice ſpecialiter delegatus, ad conſidentes Patres in plenis comitijs, Latino ſermone, ac pro pondere cauſæ morali, ac laconico magis quam culto, & Rhetoricis pigmentis vago grauiter, & piè perorauit, & hortatus eſt, vt virum integrum, & neceſſarijs partibus, quas ſigillatim expoſuit, inſignem ad communem vtilitatem Fratrum, iuxta Franciſcanæ Regulæ præſcriptum eligerent, ſeruatis, quæ ad id neceſſaria ſunt, pace, veritate, charitate, idque non coactè, nec ſiniſtra vlla intentione, ſed ſpontanea conſcientia ad ordinis decus, neceſſariam conſeruationem, & vbi opus eſſet, reſtaurationem, ad gloriam Dei, & Sanctorum, quos per litaniam quandam inuocat, ipſius Matris Eccleſiæ, & Eugenii Pontificis lætitiam, & ſatisfactionem. Obſeruantes, pro promouenda reformatione Albertum ipſum cupiebant Miniſtrum Generalem, nec pauci conuentuales in ipſum proni erant, cum ſatis ipſis innotuiſſet Apoſtolicum breue, quo Eugenius ſe id ipſum cupere, clarè manifeſtauit.

Sed quoniam in rebus humanis, quæ præſertim à mixta multitudine dependent, eadem ipſa, quæ natura ſua, prodeſſe deberent, inordinato abuſu, non raro nocent. Claſſis malorum quorumdam cum B. Alberti perſonæ, & dignitati nihil palam obijcere poſſent rem ſuam tumultu, & ſeditionibus agendam cenſuerunt. Tales igitur turbas concitauerunt, quibus orbem offendiſſent, ſi ipſius B. Alberti conſueta modeſtia, & contemptus dignitatis, ac S. Bernardini Senenſis præclara ſanctimonia, prudentia, & odium turbarum, non attuliſſent remedium. Etenim ambo in quemcumque vnum idoneum vltro conſenſerunt. Inter has turbas, electus eſt Antonius Ruſconius Nouocomenſis Sacræ Theologiæ Magiſter Conuentualis, vir alioquin Maiorum ſanguine, & propria doctrina, alijſque dotibus clarus, cuius nobilis familia Franciſcano ordini ſemper addicta fuit. Is Albertum etſi renitentem, in Prouinciæ S. Antonij adminiſtratione illicò confirmauit.

Eugenius interea Romam reuertens, moram Senis trahebat, quo ad eum conuenerant, vtriuſque cœtus præcipui Patres, actorum rationes reddituri, ſed delata electio cum Alberti

berti excluſione adeò diſplicuit Pontifici, vt electum gradu depoſuiſſet, niſi, vt antiqua monumenta produnt, Alberto ipſo ſuadente, timeret Philippum Mariam Mediolani Ducem, ſibi nuper conciliatum, non ęqui conſulturum, vt ipſi ſubditus, vir doctrina, & ſanguine clarus, à conſodalibus dignitate donatus, non ſine famæ iactura detruderetur.

Eugenius his rationibus perſuaſus, Antonium in Miniſtri Generalis officio confirmauit. At vt obſeruantum ſtatum ſecuriorem redderet, parum admodum poteſtatis in eos ipſi reliquit, nam conſultis Cardinalibus quibuſdam, ipſiuſque ordinis Conuentualium præcipuis Magiſtris, & Prouinciarum Miniſtris conſentientibus iniunxit, vt citra montes Ioannem Capiſtranenſem, & vltra Ioannem Maubertum Generales Fratrum Obſeruantum, & Clariſſarum ipſis adhærentium Vicarios inſtitueret, conceſſa omni plenitudine poteſtatis, quæ ſibi ipſi Generali Miniſtro alioquin competeret, atque inter alia, vt Fratres Conuentuales, ad obſeruantiam ſe transferre, & regulariter viuere, veraciter cupientes, de Prouincialium Miniſtrorum licentia recipere poſſent, & propria comitia tam Generalia, quàm Prouincialia, cum opportunum videretur, celebrarent, cum aliqua tamen dependentia ab ipſis Generalibus, & Prouincialibus, reſpectiuè ipſorum Conuentualium Miniſtris. Et hanc inſtitutionem, & authoritatem, vtriuſque Vicarij Eugenius Pontifex diplomate ſuo, inſertis Generalis Miniſtri patentibus literis, motu proprio, & ex certa ſcientia approbauit, eandemque authoritatem deinceps tam conſtanter ſuſtinuit, vt Obſeruantes in ea proficiendo perſtiterint, donec poſtea per Leonem X. in eo ſtatu regiminis, tam ipſi, quam Conuentuales, poſtea conſtituti fuerunt, in quo hodie, magna vtrorumque quiete, & charitate perſeuerant.

CAP. XVIII.

Quid poſt res Comitiorum Senis compoſitas fecerit Albertus.

IN illo congreſſu Senenſi, memor ſociorum, qui ab ipſo ad Aethiopes, Indoſque deſtinati, à Saracenis captiui tenebantur, de ipſorum redemptione oretenus egit cum Eugenio Pontifice, ſignificauitque ſupereſſe ſumptibus Capituli Generalis Patauini aureos nummos quingentos, qui, ſi ita Pontifici placeret, in eorum litrum impendi poſſent. Annuit Eugenius, addita maiore ſumma, quantum neceſſe foret. Albertus ergo die 4. Iulii literis ſcriptis ad Ioannem Martinum Venetum, illum quem diximus Terrę Sanctæ Procuratorem, ſeu Sindicum Apoſtolicum conſtitutum fuiſſe, qui tunc fortè in Cypro, vel alio Orientis loco degebat, narrat Pontificis in ea cauſa prouiſionem, eiuſque Decreto venerandum Presbyterum Ioannem de Moroſtica, craſtina diei illius qua ipſe ſcripſit, Senis Venetias abire, Aloyſio, Ioannis Martini fratri pecunias delaturum. *Ac tu vero*, inquit, *ſtudium, & diligentiam adhibe, vt Fratres prælibati minori, quo poſſunt pretio redimantur, quod ſi per Dei prouidentiam, de carcere liberati, vel aliter iam ſublati de medio reperiantur, certiores nos, & Aloyſium, Sanctitatemque Domini noſtri reddere procurato, vt pecunia illa in aliquod pium opus, ſecundum bene-*

Digitized by Google

placitum Domini noſtri, poſſit erogari.

Neque verò dilectorum, ſanctorumque ſociorum tam negligens erat Albertus, vt de eorum redemptione, tunc primum cum Pontifice tractaſſet, ſed anno præcedenti 1442. cum eorum captiuitas, & extremæ calamitates certò illi notæ fuiſſent, literas ad eum dedit Venetiis die 24. Octobris, quamuis, vt in notis aduertitur, per lapſum amanuenſis anno 1443. ſubſcriptus fuerit, cuius clauſulam hic exhibemus. *Poſtremo loco clementiam tuæ Sanctitatis exoro, vt Fratres illos ex noſtro ordine, à tua Sanctitate ad grandia fidei negotia miſſos, ſed certa Theucrorum captiuitate interceptos, & interceptione ipſa captiuos, Beatitudo tua non æſtimet relinquendos. venit autem mihi in mentem Petrum illum, qui pridem profecturus erat in Græciam, pro illorum ſalute, qui iam diu fidei noſtræ ſuſpirant, pluſquam dici à me poſſit, futurum idoneum, ad Fratres prædictos è manibus Theucrorum eripiendos, cum & linguam illorum infidelium probè calleat, & in eiſdem Prouincijs habeat parentes captiuos, tantum illi adſit, idonea facultas pecuniarum, quas nec multas oportere eſſe exiſtimo, cum magis ingenio, & aſtu quodam diuinæ prudentiæ quam magno ære captiuos illos arbitrer liberandos. Dominus te tueatur Omnipotens, B.P.* ex Venetijs 24.Octobris 1443.

At cum tunc nihil actum fuiſſet, vel quod pecunia parata non eſſet, vel ob aliam cauſam, Albertus iterum Senis Pontifici præſens, & pecuniam illam promptam eſſe ſciens, ſatis opportunè captiuorum cauſam expoſuit, & rem, vt iam dictum eſt, facile obtinuit. Nam Ioannes Martinus negotium tam ſoleriter egit, vt in captiuorum litrum expenſis tantummodo quadringentis aureis, fratres ipſos ſaluos, & incolumes, in Italiam remiſerit præter vnum, qui per captiuitatis ærumnas, in carcere extinctus inter ſociorum manus, puriſſimum ſpiritum Chriſto Redemptori reddidit. Erant autem alij ſuperſtites, B. Thomas Florentinus, vir ſanctiſſimus, & plurimis miraculis in vita, & poſt obitum clariſſimus, cuius vitam virtutibus etiam admirandam deſcripſit Vvaddingus tom. 5. ad annum 1447. aliiſque eius ſocii duo, qui tres ſani, & ſalui Romam appulſi ſunt, maiori Pontificis, aliorumque quam ipſorum lætitia, qui nimirum amarè lugebant præreptam ſibi coronam martyrij, pro qua tanto tempore inter diros cruciatus, ærumnaſque, quas Vvaddingus eo loco refert, conſtantiſſimè decertarunt,

Inter hæc imperium Græcorum,& Hungariæ, Cyprique regna Saraceni, tùm formidabili potentia, & ſimultaneo impetu effuſis agminibus impetebant, quibus occurrendum cenſuit Eugenius Pontifex, & conuocatis Chriſtianorum Principum auxilijs, magnas ipſe copias terreſtres, maritimaſque comparabat, quibus in ſacrum bellum comgregandis, parandiſque ſtipendijs, viros graues ad præcipuas Europæ partes miſit. Atque hos inter Albertum abſolutis comitijs ordinis, Vicarij Generalis officio perfunctum, & Iacobum Picenum, Nuntios ſuos, ad Prouinciam, totumue Patriarchatum Aquileienſem, in idipſum opus amandauit: vbi inter alias copias, in mari Adriatico,&

alte-

alteras in Hungaria medij, vtriſque præſto eſſent, dato ampliſſimo priuilegiorum, & facultatum diplomate, Quinto Kalend. Iunij, deinde ſub anni finem Alberto in mandatis dedit, vt Fratri Iacobo Primaditio, quem nuper Conſtantinopolim amandauit in illius imperialis Vrbis, & altero Caffæ cœnobijs reformandis, auxilia neceſſaria contribueret.

In illis literis, quibus captiuorum Fratrum Redemptionem Pontifici commendauit, ab Alberto Dulcetto voce, & frequentibus literis flagitatus, rogauit Eugenium, vt Conuentui Ferrarienſi S. Dominici ad arctiorem diſciplinam redigendo prouideret, & Ciuitatem Aſſiſij, Seraphici Patris Franciſci matrem, & ordini addictiſſimam Pontifici enixè commendauit, vt eam liberaret, ab aliquo periculo, in quo tùm conſtituta ferebatur. Inaudiens etiam quoſdam apud Pontificem inſtare, vt literas Apoſtolicas, quas iam vulgato nomine mare magnum appellamus ab ordine noſtro prorſus aboleat, quod ne fiat grauibus argumentis, per aliam epiſtolam, eodem die Venetijs datam, ſuadet, & humillimè rogat. In ea Prouincia Veneta etiam anno ſequenti manſiſſe Albertum, reperio in literis die 7. Aprilis Paduæ ad Pontificem ſcriptis, in quibus Tuſciæ Miniſtrum, ſtudioſum regularis obſeruantiæ fautorem, eidem Pontifici ſeriò commendat. In fine tamen anni, vel initio ſequentis 1444. ad Inſubres migraſſe monſtrant epiſtolæ, quas ad Thomaſium Bibium Cypri Regis medicum ſcripſit, Mediolano 3. Id. Februarii, & 20. die Maii, aliæque ad alios.

Nullum officium religionis, nulla Pontificiæ iuſſionis impoſita negotia B. Virum à diuini verbi prædicatione ferè, vt diximus quotidiana, detinere potuerunt, in quo munere cum Inſubriæ agrum hoc tempore percurreret Albertus, reſtitutis viribus poſt diuturnum languorem, qui eum integro anno afflixit, per quem ei præ valetudine vix viuere licuit, ſub anni 1444. finem, Brixiam profectus eſt, quo ante octo circiter annos, prius à Franciſco Barbaro, illius Vrbis tunc præſide venire rogatus eſt, vt ciues periculoſa ſimultate inuicem diſſidentes ad pacem, & concordiam per Euangelica documenta reuocaret. Cumq; per eas, quas diximus, occupationes accedere non potuiſſet, nunc rem tam fœliciter exegit, vt prius in ſe mutuo feros, in eum animum diuinitus induxerit, vt maiores ciuitatis, & natu, & authoritate omnes, præter perpaucos reprobos, cum Fratribus conciliari vehementer expeterent. Sed ne ipſa paucorum malitia in alios aliquando diffunderetur effecit, vt pacta pacis in publicas tabulas redigerentur, eaſque miſit ipſe Albertus ad Barbarum, tunc Venetiis agentem, vt Veneti Senatus conſulto perpetuæ legis robore inuiolabiles fierent, ſcripta ad ipſum epiſtola 5. Idus Ianuarii anni 1446. ex qua hæc nobis innotuerunt.

Nec pacem tantum, ſed & pœnitentiam, & vitæ ſanctioris deſiderium ciuibus inculcauit, vt inter alia virgines, & viduæ ſupra quinquaginta nobiles, & graues decreuerint, terrenis facultatibus, & illecebris abdicatis, ſub S. Claræ regula, in perpetua clauſura viuere. Senatus Brixienſis pio operi ineundo adiudicauit Hoſpitale pauperum S. Mariæ de Serpente; ſcripſitque Albertus ad Eugenium Pontificem, & ad Flauium Blondum

amicum ſuum, Eugenio à ſecretis, vt non ſolum Hoſpitale, ſed vicinam domum, & ſacellum S. Crucis,& aliæ quædam Cluniacenſium, & humiliatorum regularium bona Pontificio diplomate, in eundem vſum concederentur. Annuit Pontifex diplomate dato, modo legitimi poſſeſſores conſentirent. Adeòque creuit illius inſtituti apud Brixianos veneratio, & amplexantium multitudo, vt ſecundum eius monaſterium illis capiendis,anno proximè ſequenti fundare oportuerit.

Albertus deinceps, quamquam ſexagenario maior, eodem tamen animi vigore, & feruore zeli ſalutis populorum, eadem auſteritate vitæ, eodemque in finem ſeruandi rigore, & infatigabili laborum tolerantia, & conſtantia propoſiti, per Lombardiam vniuerſam diſcurrendo, nunc Mediolani, nunc Bergami, nunc Cumis, nunc Buſtis, & ſubinde alibi prædicabat, & magiſtri ſui S. Bernardini exemplum ſectando glorioſiſſimi Nominis Ieſu venerationem, & cultum, Pontificijs oraculis iam tum approbatum feruenter populis inculcabat. Hortabatur quoque, vbi idoneum videretur, vt publicæ domus hoſpitales pro pauperibus infirmis, ſenibus, & expoſitis pupillis erigerentur. Certè in epiſtola illa, in qua Eugenium Pontificem orat pro erigendo Clariſſarum Brixienſi cœnobio, hæc etiam habet. *Hoc ipſum autem, de quo ſcribo, flagitant Brixienſes miſſo ad te celeriter, vt aiunt, nouello nuncio,qui etiam T.S. ſuper ampliſſimo Hoſpitali conficiendo exorent, quibus, vt de clementia tantæ Sedis poſtulata ſuffragia tribuas, ſupplices ego, & illi oramus, & obteſtamur*. Idem ſuadente Alberto,vt ſolebat, erigere ſtatuerunt ciues fortaſſis loco illius Hoſpitalis S. Mariæ de Serpente, Clariſſarum habitationi deſtinati, vt Mediolani poſtea tandem factum fuit, ea ratione, quam refert Paulus Morigius, de Hoſpitalibus Mediolanenſibus, cuius (prædicantis Alberti ſuadelæ) fructum fuiſſe non ambigo, quem Ripamontius his verbis loco prius per nos indicato, deſcribit. Hoc etiam tempus illud fuit, quo Principis (Franciſci Sfortiæ Mediolani Ducis) animum mouit numen, vt ſub Noſocomij,ſiue Hoſpitij nomine, publicam domum inſtitueret, aperiretque curandis, & alendis vtriuſque ſexus mortalibus, quos morbus, & egeſtas, id petere ſubſidium coegiſſent. Namque per eos annos, cum lues, & peſtilentia prius, deinde frugum, ob deſertos agros, inopia vaſtarent, affligerentque vrbem, debuit multorum adſpectus eſſe miſerabilis, qui per compita omnia, abſq; vlla humana ope, & ſolatio, quiritantes, aut inſepulti iacerent, etiam in illa imperitantium cura, & benignitate, quæ declarata eſt, eam ſpeciem idque deforme ſpectaculum, haud ſine magno miſericordiæ ſenſu inſediſſe Principis animo credibile eſt. Inde conſilium ortum aperiendi Xenodochij, vbi lares, vbi tecta deſtitutis, & altera quaſi patria eſſet. Huius hodie celeberrimi Xenodochij ingentes progreſſus, reditus, leges, & quæ inde in vniuerſam vrbem, agrumque Mediolanenſem, vtilitates deriuantur, idem author prolixa narratione proſequitur, eiuſmodi hominum languentium, & feminecium laruarum per omnia vrbis compita diſcurrentium ſpectaculum, non poterat pium Chriſti præconis, B. Alberti

berti

Digitized by Google

berti animum ad miſericordiam non mouere. Et opportunum profectò ipſi fuit, cum non verbis tantùm, ſed rebus ipſis, digito monſtratis perſuadere potuerit: quæ quamquam Franciſci Sfortiæ Mediolani regnantis, tempori adſcribat Ripamontius nullius religioſi ſuaſoris facta mentione, Albertum tamen poſt mortem Philippi Mariæ Vicecomitis, prius illa, pro ſua conſuetudine perſuaſiſſe, nobis documento eſt, quod ciues tunc in Reipublicæ formam per triennium ante Sfortiæ dominatum redacti, de opere perficiendo, deliberauerint. Tunc enim Albertum Mediolani fuiſſe, & miſeranda illa nouæ ſtructuræ motiua, quæ Ripamontius incerto temporis periodo, per eos annos, inquiens, eueniſſe narrat, ſimul contigiſſe, poſtea referemus. At cum ipſorum Ciuium per trienninm illud inteſtina diſſidia, & partium ſtudia, Sfortiæque Ducatum ſibi vindicantis arma, rei perficiendæ obſtitiſſent, ipſe Sfortia rerum deinde potitus, noui Hoſpitalis domus, erectionem diu, grauiterque diſcuſſam, decretamq; inchoauit, & anno 1456. die 12. Aprilis teſte Morigio, primum fundamentis lapidem iniecit, nomenque dedit magni Hoſpitalis, idque dedicauit Deiparæ Virgini Annuntiatæ, ac tum primùm anno ab Alberti morte iam ſexto Frater Michael Carcanus, eiuſdem Franciſcani inſtituti, Reg. Obſeru. nobilis Mediolanenſis, & literis vitæque ſanctimonia venerabilis, ac Blancæ Mariæ tunc Duciſſæ ab arcanis confeſſionibus opus promouere cœpit, ſuoque ſtudio, & ſacris ſermonibus plurimum promouit, vt fuſius narrat Morigius, loco ſuperius indicato.

CAP. XIX.

Quid extremis quinque annis vitæ fecerit.

BEatus Albertus deinceps, dum inter mortales vixit, vt ſacris ſermonibus declamandis, ſic proficuis epiſtolis conſcribendis, quã diu per propriam, publicamue valetudinem licuit, nunquam âbſtinuit, anno 1445. Mediolani per epiſtolam accepit, à Thomaſio Bibio, Iani Cypri Regis medico inſulam illam à Mamaluchis Saracenis occupatam, & Regem ipſum ad Babiloniæ Sultanum, captiuum ductum fuiſſe, nec niſi graui tributo ſingulis annis in perpetuum pendendo, redemptum, indeque ſecutas regni calamitates, quas Albertus prædixit, 5. Idus Februarij Bibio reſpondens deplorat; ipſi quoq; Bibio, qui vt eas effugeret, cum familia ſua in Italiam peruenit vir Dei gratulatur aduentum, & negotium, ab eo ſibi commendatum, provt opportunitas ferret, ſe curaturum promittit. Eodem loci die 8. Aprilis, per literas ab Eugenio Pontifice petijt, vt Mediolanenſis monaſterij, quod de Vedano vocant, incolarum quinquaginta quinque ſcandaloſa diſſidia ita dirimere vellet, vt ducto per cœnobium integro muro, partem eius vnam aſſignari ſtatueret tredecim tantum monialibus, quæ priſtinam S. Auguſtini regulam deſerere noluerunt, alteram autem quadraginta duabus reliquis, quæ S. Claræ regulam ſibi ſeruandam, perfectioris vitæ ſtudio delegerunt. Cauſa autem diſſidij fuit, quod pars neutra toto cœnobio cedere voluerit, in quo

nimirum

nimirum vtraque longo tempore, & æquo iure vixerunt, dum alteri parti maior earum numerus, alteri vero antiquæ profeſſionis poſſeſſio ſuffragari videretur, Alberti autem ſuaſionis ratio fuit, quod inſolens, & inconueniens eſſet, Moniales, non vnius vitæ, vel moris, in vna domo ſimul habitare, & vtrarumque voto ſatisfactum iri, ſi neutra pars amoueretur, & exorauit, ceſſaruntque querelæ, vt narrat Vvaddingus tom. 5. ad annum 1448. num. 42. vbi Clariſſarum deinceps numeri, & ſanctimoniæ incrementa proſequitur.

Celebrabant tunc extra vrbem Patres Prouinciæ Mediolanenſis comitia ſua Prouincialia, & Albertus aliqua illis communicanda contulit, cum quibuſdam ex ipſis, poſtea verò per literas 19. Aprilis ad comitia datas, eadem cunctis commendauit, miſſo nuntio, qui ea ſuo nomine referret, vt Patres pro honore Dei, ſibi poſtulanti ſatisfacerent: hortaturque, vt ipſe loquitur, cum omni humilitate abſens corpore, præſens ſpiritu, vt quæ Dei ſunt, præ oculis habeant, nec eos à veritate auertat vlla tentatio, vllus error, vllus denique carnalis affectus, quo minus de bono gubernatore familiæ ſuæ prouideant, cuius requiſitas virtutes per ordinem recenſet, vt denique ipſius monita maiorem apud eos authoritatem haberent, epiſtolam ſuam his verbis à nobis alibi deſcriptis, claudit. *Suſtinete, oro vos, modicum quid inſipientiæ meæ, nec contemnatis fratrem veſtrum, qui etſi, non vita ſua, ſaltem exemplis Sanctorum Patrum noſtræ religionis, poteſt vobis quadraginta annorum indicem texere; quadraginta enim anni ſunt, quibus ſum educatus cum fratre centum, & decem annorum*, per quæ nobis primi ſui in ordine tyrocinij tempus, & contubernium detexit, vt nos in notis ad eam epiſtolam, & ſuperius in hac eius vita deduximus.

Hinc 20. die Maij Mediolano itidem longam epiſtolam, ſeu diſſertationem ad Bibium dedit, cui titulum ipſe inſcripſit: *de conditione amicitiæ, & de malitia inuidentiæ*, de qua re, cum doctè diſputat, voluit tamen hoc ſchemate, & à Bibio ſolo intelligi, & alijs occultare perſonis, reſque per quas obſtabat, quo minus negotium nuper à Bibio commendatum, perficere potuerit. Inuidiam denique, & ingratitudinem turpi characteriſmo deteſtatur, Bibioque ſolatium a propria ipſius virtute, & cauſæ communitate præbet. Mox in agrum inſubrium egreſſus, vt ſuo more populos erudiendo circumiret, accepit literas à Paulo Romano, per quas neſcio cuius monaſterij Sanctarum Chriſti Sponſarum cauſam (reformationis authumo) ipſi commendabat, ſed per epiſtolam Buſti Arſitij die 30. Maij datam, ſe inde prudenter exemit, quod videret operam ſuam plus obfuturam, quam profuturam negotio, propter eorum duritiem, cum quibus tractandum foret, & qui tam honeſtæ rei pertinacius aduerſabantur, in quos, nec ipſe authoritatem tunc habebat, nec illi in eum fiduciam, quod ſuarum partium eum eſſe non exiſtimarent.

Dum adhuc per oppida, & pagos Albertus prædicando diſcurreret, ad aliquem locum non inſignem (Vvaddingo Falmentam) venit, vbi Antonius Raudenſis, ſeu Raudinus, ex noſtris Conuentualibus S. Theologiæ Magiſter, & ampla eruditione apud ſuos eo tempore clarus, Albertoque

ami-

amicus, natus eſt; vbi Albertus ipſe tunc humaniter ſuſceptus. Hic ad multum populum, ex agris, oppidiſque vicinis, concurrentem concionatus eſt; cum à prandio inter colloquentes aduenas Antonij mentio facta fuit, & vt ludere libuit, quiſquam facetè nomen eius irriſit, quod cum eſſet vir ſpectabilis, à tam deſpicabili loco perſonæ appellationem ſumpſiſſet. Inde Albertus pro Antonio ſtetit, & argumentum ſumpſit epiſtolæ, pridie Kal. Iulij Galaratæ ad eum ſcriptæ, in qua eruditè diſſerit, nihil nocere ad virtutem, humili loco naſci; parua quippe loca à magnis virtute viris, gloriam; vrbes ex aduerſo cœteroquin inſignes à ciuibus vitio famoſis, etſi ſanguine nobilibus ignominiam non raro deriuaſſe, quæ ratione, & exemplis proſequitur, literis ergo, & virtuti inſudandum ſuadet, quibus & inter mortales temporaria, & in ſuperna ciuitate gloria remanet ſempiterna.

Poſteaquam B. Albertus hoc anno Mediolani, Cumis, ſeu Nouicomi, ac repertis in medio oppidis gratiam verbi Dei ſeminauit, Bergamum ſexto, vel ſeptimo Octobris appulit, ac epiſtolam ibi ſequenti die ad Mathæum Bizarrum Vicentinum, in Creta degentem, dedit, zeli Euangelicæ paupertatis, contemptus pecuniæ, Chriſtianæ charitatis, & compaſſionis flammis micantem. Petijt ab eo Bizarrus Hieronymi ſcripta in Ruffinum, & vt erat ipſius olim in Creta vetus benefactor, miſit illi per Andream quemdam aliquas pecunias, & poſtea per Cancellarium, vt eum vocat, aureos nummos duodecim, quibus Hieronymi deſcriptoribus ſatisfaceret, prior ſe pecunias miſiſſe dicebat, poſterior aureos non reddidit Alberto. Nihil ab alterutro datum eſt. At Bizarro reſcribens, non ſolum repudiauit vtramque pecuniam. *Nam illas*, inquit, *nulla ratione recipiam, ſcriptoribus autem diuinitate propitia non deerit ratio prouidendi*, ſed etiam pro Andrea orauit Mathæum; *verumtamen*, inquiens, *te oro vehementer pro mutua noſtra beneuolentia, ne illi pro hac cauſa aliquid moleſtiæ machineris: ingens enim forſitan illum inopia compulit, creditas ſibi pecunias auferre, & rubor verecundiæ exterruit confiteri*. De Cancellario autem hæc: *ſed vnum eſt, quod apertè profiteor, longè abeſſe à corde, & meo inſtituto, vt te velim perpeti damna. Itaque ab illo repete pecunias tuas, quoniam illas nulla ratione recipiam. Hieronymi ad te ſcripta in dementem illum Ruffinum gratis, & ſine argento, vel auro, aliquando tranſmittam*. Eodem die, & loco ſcripſit ad Fratrem Ioannem Pratenſem, hominem vt innuit epiſtola, debilis, & infirmi capitis, qui Albertum ſequi cupiebat, & concionantis pedibus aſſidere. Sed vir Beatus, & prudens eum humaniſſimè monet, & ſuauiſſima epiſtola à concepta prętenſione auertit.

Bergamo Brixiam profectus à Petro Veronenſe rogatus eſt, vt concionatorem quempiam, hoc munere pro ſua culpa priuatum, reſtitui curaret, cui Veronenſis etiam de ſanctimonia vitæ, quam tunc agebat, teſtimonium inſigne præbuit.

At Albertus honorem religionis, & Apoſtolici muneris dignitatem zelatus, ob graues, iuſtaſque cauſas, quas in epiſtola Pridie Kal. Nouemb. data profert, rem poſtulatam tam celeriter fieri non oportere demonſtrat, donec verè pœnitentis emendatio,

lon-

Digitized by Google

longiorque ſuſtinentia, ijs omnibus conſtarent, quibus ante actæ vitæ ignominia palam fuit. Interea temerarium hominis auſum ſugillat, qui cum ſcelerum pœnas diuturniores luere debuiſſet, præſumat, quod abſurdum eſt, vt diu turpiter acta vita faſtigio tanti miniſterij honoretur, quo & Apoſtoli, & Apoſtolici viri inſigniter claruerunt.

Alias habeo epiſtolas duas, ab Alberto hoc anno ſcriptas, ſed abſque menſis, vel diei datarum indicio, altera quod locum attinet, Cumas; altera Bergamum præfert, & credo ſcriptas, quando Mediolano, Cumis, Bergamo Brixiam pergeret; Cumis enim reſpondet Bergamenſi Epiſcopo roganti, vt ad populum ſuum erudiendum accedere vellet, cui ille reſcribit, id ſibi in votis eſſe, verùm quoniam vbique paſſim diſcurrenti impedimenta plura, ex occaſionibus populorum occurrebant, non potuiſſe ſtatutum diem, aut tempus veniendi, Epiſcopo certius polliceri: ſed ſperare, quod in ipſo erat, Bergamum celerius proficiſci, niſi alia ipſi impedimenta prouenirent, & præſtitiſſe exiſtimo, nam alteras literas Bergamo dedit ad Epiſcopum Brixenſem, non minori ſtudio flagitantem, vt ad ſuam ciuitatem, verbo Dei erudiendam venire non grauaretur, ſed apud hunc, & ſi dolenter, ſe omnino excuſauit, ob allatas, & literas maiorum, & cauſas, quas tametſi Epiſcopo præſens conſideret, ſed literis committendas non cenſuit; Præſulem demum rogauit, vt ſuæ literæ ſicut nec commune conſilium ciuitatis, ſic nec ſingulos quoſlibet laterent, qui Epiſcopi diſcretioni viderentur idonei.

Ardentiſſimo Alberti zelo, ſalutis animarum, morumque reformationis, ac dilatandæ Catholicæ fidei, & ſitientiſſimo deſiderio martyrij, non ſatis fuit, omnem oram Italiæ, & magnam Aſiæ partem Euangelij prædicatione compleuiſſe, quin, vt olim Ieroſolyma ſcribens, ab Eugenio Pontifice petijt, vt eum liberum faceret, ad quaſcumque orbis partes, quamuis admodum remotiſſimas, ſiue fidelium, ſiue infidelium peragrandas, & ad quantumlibet barbaras nationes adeundas, & gentes extraniores conueniendas, aſſumptis ſocijs fratribus, qui vel ſeminandi latius verbi Dei, vel ampliandæ, confitendæque fidei, vel dilatandæ paſſim gloriæ Saluatoris, vel publicandi diffuſius nominis Chriſti negotio, aut vtiles, aut idonei, aut neceſſarij ipſi viderentur, ita poſtmodum Senis ab officio Vicarij Generalis totius ordinis abſolutus, ab eodem Pontifice, & B. Ioanne Capiſtranenſe Ciſmontanorum obſeruantum tunc Præfecto, quod diu peroptauerat aliquando tandem adeptus eſt.

Anno igitur 1446. cum Inſubriam peragraret, ſtatuit Mediolani 3. Non. Iulij rogantibus pijs ciuibus, cum ſpe maximarum in Domino frugum, tertium explere annum, aut ſi Dominus affuiſſet, peragrata Aemilia, & Ianuenſibus paululum ſalutatis, in Siciliam, & poſt Paſcha in Cataloniam, ac reliquam Hiſpaniam relicta Italia proficiſci: vnde ipſi per teſtimonium, & grauium, & ſanctorum virorum, albeſcentibus regionibus, miſſio ſalutaris ſuggerebatur, vt ipſe ad Eugenium ſcribens, loquitur, & hæc addidit: *ſicut ipſe cum tua Beatitudine apud Senas, expleto iam triennio, ſimul contuli, & tu hoc ipſum, cum Apoſtolica ſapientia*

Digitized by Google

pientia, plurimum comprobaſſe, tùm etiam diuina authoritate, *non parum roboraſſe*, *compertus es*. Atque his ſimilia de eadem profectione ſcribit, etiam ad Iacobum Primaditium.

Voluit quidem Albertus, cum Vicarij Chriſti, & Superiorum ordinis bona venia, & Apoſtolica benedictione Hiſpaniam omnem peragrare: non tantùm, vt Catholicis populis, morum ſanctimoniam, & crucis Chriſti mortificationem, per Euangelij prædicatione̅ inſtillaret, ſed Mauris quoq; Mahometanis, quibus tunc ſcatebat Hiſpania, Chriſtum daturus, aut ſanguinem, vt qua prius in Aegypto fraudatus eſt, corona martyrij, eam nunc ſecundi certaminis duplici honore intra Europam legitimè reportaret. At, vt nec ſanctis Dei, Antonio Patauino, nec Didaco Complutenſi, nec Tereſiæ Virgini, ſic neque hac, vel altera vice ſucceſſit Alberto, vt ſua deſideria compleret, Deo illum reſeruante, vt multos Chriſto lucrifaceret, vt cuius non voluntas martyrio, ſed voluntati martyrium defuit.

Etenim Ioannis Tauellij, Epiſcopi Ferrarienſis, viri ſanctiſſimi, & Leonelli Eſtenſis, Marchionis Ferrariæ, coniunctæ preces apud Eugenium Pontificem, & Iacobum Primaditium, Fratrum Obſeruantum familiæ citra montes Præfectum, inſcio Alberto, exorarunt, vt ipſi per Apoſtolica ſimul, & Religionis mandata imponeretur onus, conſuetos Quadrageſimæ ſermones anno ſubſequenti, ad populum Ferrarienſem, declamandi, vtriuſque mandati literas cum adiunctis ſuis, Leonellus Mediolanum, ad Albertum, nihil tale opinatum tranſmiſit, per nuncium, qui eum Ferrariam ſaluum conduceret. Albertus omnibus idem reſponſum, ſed forma pro perſonarum varietate diuerſa, reſcripſit, conſtitutam ſibi Hiſpanicam profectionem commemorans, hanc tamen, & cætera quæuis proprij arbitrij ſui, Pontificis, & regularis Prælati obedientiæ, Marchionis autem, & Epiſcopi in ipſum beneuolentiæ poſtponens, promiſit ſe opportuno tempore, modò obſtaculis liberum, adfuturum, Leonello quidem Quarto decimo kal. Iulias, Pontifici autem, & Primaditio 5. Non. eiuſdem menſis. Eodem die Bartholomęo Rouellæ Romæ degenti, collatum nuper Epiſcopatum Rauennatem aggratulatus eſt, ampliora certò promittens, modò is, non quorundam nouorum vitam, ſed veterum Epiſcoporum virtutes imitaretur, cum breui, & vt aiunt, remiſſiua hortatione, àd eaſdem, ſuorumque votorum, & precum oblationes. In qua re prophetaſſe Albertum, ſequentis Rouerellæ progreſſus, apud Ciaconium, & Vghellum relati, indicare videntur.

Interea Mediolani moratus importunis, & inſtantiſſimis precibus Monialium monaſterij S. Mariæ de Cantalupo, ordinis S. Aùguſtini coactus eſt, vt 2. Non. Iulij non orando ipſe, ſed referendo tantum, earumdem preces Pontifici exponeret. Volebant enim omninò, vt Fratrum S. Franciſci Reg. Obſ. cœnobij S. Angeli cura, & gubernatione regerentur in qua re, ſi opus foret, vt S. Claræ regulam amplecterentur, ad id ſe promptiores exhibebant, quam vt ad priſtinam viuendi licentiam redire cogerentur, à qua illas olim, ad mores profeſſioni ipſarum congruos, Deo gratos, & mundo exemplares,

reduxit S. Bernardinus Senenſis. Quid porro actum fuerit narrat Vvaddingus tom. 5. Annalium. Non ceſſabant Brixiani per literas, & nuncios Beatum Virum, ad ciuitatem ſuam pleniùs inſtruendam, ciuileſq; diſſenſiones exterminandas inſtantiſſimè ſollicitare, cumque per literas ante indicatas, Epiſcopo, & conſilio ciuitatis ſe ſatis excuſaſſe videretur, adfuit kal. Auguſti nuncius cum literis populi Brixienſis nomine porrigendis: quibus eo die Mediolani reſpondit ille: reticere ſe propria argumenta, quæ nondum ſublata videbantur, at nunc noua etiam pericula nata eſſe, maioris mali, quam fuerit expectatio fructus, propter quæ venire non poſſet, ſpem tamen præfert, ablatis obſtaculis, aliquando veniendi Monet interea ciues, vt rem ſuam ità diſponant, quo veniens ipſe factu faciliorem inueniat, & cauſas dilationis acceſſus, quas chartæ committendas non cenſuit, populo tamen referendas nuncio commiſit.

Inter hæc obijt in Domino die 14. Iulij venerabilis ſeruus Dei Ioannes Tauellius, Epiſcopus Ferrarienſis, eique 6. Id. Auguſti Romæ in Epiſcopatu ſuffectus eſt, Franciſcus Ligaminius Paduanus, Eugenii Pontificis Theſaurarius. Hic futuræ curæ Paſtoralis ſuæ dimidium ſe habiturum ratus, ſi Eccleſiæ ſuæ regiminis initium, ab Alberti ſacris monitis, & diſciplina ſumeret, & optimi præceſſoris, Leonellique Principis propoſito inſiſtens, per literas 21. Octobris Romæ datas Albertum enixè rogauit, vt concionibus Ferrariæ per ſacri ieiunij ferias, proximo vere habendis omninò non deeſſet. Papiæ tunc agens Albertus die 17. Nouemb. Ferrariæ ſe tempeſtiuè futurum promittit, dummodo noua non interuenirent impedimenta.

Hac autem occaſione, vt capillata fronte hominem arripiens, Epiſcopum ipſum priuſquam populum commonendum ſentiens, refert primum admirari omnes, cum Epiſcopali dignitate donatum fuiſſe. Eum autem ſolatur, cui illa fœlicitas euenit, quod illi Eccleſiæ præfectus ſit, in qua nuper in pace defunctus Sanctæ mem. Tauellius, diu laudabiliter præfuit: *qui tibi*, inquit, *& pro ætate magiſter, & pro ſanctitate exemplo, & pro meritis, ac factorum claritate incitamento futurus ſit*. Tum exponit arduitatem Epiſcopalis officii, ad quod aſſumptum Franciſcum, tam feruenter hortatur, vt ſi Ioannis præceſſoris merita, ſuperare, quod optat, non poſſit, certè adæquare conetur: ſic ſummam gloriam, vt alioquin ſummam verecundiam habiturus: vt his B. Alberti monitis, hortatuque comparata ſit, admiranda illa vitæ Franciſci mutatio, quam refert Vghellus, vbi ſcribit, Franciſcum, & licentioſa vitæ ratione, repentè Spiritus Sancti gratia, cunctis admirantibus, in virum optimum mutatum fuiſſe, magnæque exiſtimationis Præſulem euaſiſſe, atque adeò Eugenio IV. Nicolao V. Calixto III. & Pio II. Romanis Pontificibus eximiè charum fuiſſe.

Franciſci epiſtolam, & reſponſum hoc ſuum Albertus eodem die, & loco, tamquam vades futuræ ſuæ ad illos profectionis, miſit Ferriam ad Guarinum Veronenſem Leonello Marchioni legenda. Quamquam autem Guarino ſcribens profecturum ſe ad illos celeriter, poſt feſta natalia ſpondet, Inſubria tamen non tam cito exceſſit. Etenim ne Brixienſi

Epi-

Epiſcopo, & conſilio ciuitatis, per priores epiſtolas illudere, vel populum eo indigentem crudeliter deſerere, & Chriſti cauſam negligere videretur, ad illos poſt feſta profectus eſt, & firmata diſſidentium ciuium concordia, eas literas ad Franciſcum Barbarum ſcripſit, quarum ante meminimus, pro pace per Veneti Senatus decretum perpetuanda, ſuaſque preces ad Eugenium Pontificem reſumpſit, pro fundatione monaſterii Clariſſarum, ac, vt ante diximus, negotii accelerationem Blondo Flauio Secretario, Mathæo Cubiculario Apoſtolicis, & Fratri Ioanni Capiſtrano, tunc Romæ degenti commendauit. His per menſem Ianuarium actis, cuius die 21. vltimas literas Brixiæ dedit.

Dedit etiam ibi aliam epiſtolam ad Ludouicum Vincentinum, per quam caſtitatis cultum in eo laudat, eiuſq; diligentiſſimam cuſtodiam pluribus ſuadet, & longum, doctumque, nec minus diſertum commentarium ad Paulum Romanum, quo neruoſè demonſtrat, inſolentes corripiendos eſſe, nec obſtare fraternæ correctionis ordinem, aut ficta quædam emendationis indicia, vbi charitas, aut alia neceſſitas exigit correptionem. Poſt hæc Ferrariam profectus eſt, vbi officio ſuo fungens intellexit Eugenium IV. Pontificem obijſſe, & Nicolaum V. illi ſucceſſiſſe, ergo hoc anno ab Incarnatione Domini, non à Natiuitate computando 1446. alias 47. literas, quæ apud nos ipſius vltimæ ſunt, ad Nicolaum dedit Ferrariæ die 15. Martij, in quibus pro Sedis Apoſtolicæ reuerentia, cui ipſe diu, & bene inſeruijt mortem amarè luget, Nicolao autem omnem fœlicitatem, & Apoſtolicas vires, ad ſuſtinenda ſupremæ dignitatis onera precatur, ſuaque obſequia, ſicut Eugenio fideliter præſtitit, ſic Nicolai nutibus humiliter, ac deuotè ſubmittit.

CAP. XX.

B. Alberti Sarthianenſis glorioſus obitus.

HOC nobis anno 1447. à natiuitate Domini, Alberto autem ab incarnatione 1446 vſque ad feſtum Annunciationis obijt Eugenius Pontifex die 23. Februarij, & ſuffectus eſt illi, non minoris virtutis vir, Nicolaus V. die 6. Martij, obijt etiam eiuſdem anni die 13. Auguſti Philippus Maria ex Vicecomitum domo, vltimus Mediolani Dux. Hinc turbulentiſſima totius Lombardiæ conditio fuit, & Mediolanenſium præſertim maximè miſerabilis. Defuncto enim Principe, ſine filio, vel fratre hærede, rati Mediolanenſes tempus illud eſſe depellendæ ſeruitutis, quam centum tum & ſexaginta quatuor annos Ducibus è Vicecomitum domo perpetuo ſuccedentibus ſeruierunt fortius, quam fælicius priſtinam ciuilis Reipublicæ formam præ vllius abſoluti Principis dominatu delegere. Qua ratione ſe libertati reſtitutos fore non dubitabant. Sed quali? extra pugnis, intus timoribus, calamitatibuſque captiuæ. Plebs tota hanc regiminis rationem omnino volebat, à paucis quibuſdam nobilibus fota; cum reliqua nobilitas numero minor plebe Principem optabat, ſed ipſa in partes diſciſſa: quæ Alphonſum Aragoniæ Regem, tamquam hæredem à Philippo moribundo

bundo dictum; quæ Carolum Aureliani Ducem, vt eiuſdem Philippi ex ſorore nepotem, quæ Franciſcum Sfortiam, virum fortiſſimum, & Principe dignis dotibus præſtantem, & Blancæ Mariæ Philippi filiæ conthoralem, & ab eodem adoptatum filium acclamabant. Nec defuerunt alij, præſertim Veneti, qui ad nobiliſſimæ Prouinciæ dominationem, ſeu bello, ſeu paciſcenda pace, & ciuium aſſenſu obtinendam anhelabant.

Atque horum omnium copiæ militares, tam ſociales, quam propriæ, Inſubriam vniuerſam fuſis agminibus bellico furore, repleuerunt: & quidem Veneti, cæteris magis inuiſi, ipſis penè Mediolani mœnibus incubabant. Solus Sfortia, & Philippi affinitate ductus, pro illa aduerſus reliquos omnes fortiter, fœliciterque dimicare primum viſus eſt. At ipſe quoque, & ſi ſpecietenus ciuium Senatui, ſed reuera ſibi mox regnaturo, & vrbem, & Prouinciam integram conſeruare ſtudebat, & reliquas conquirere ciuitates, quæ ante Philippo parebant. Sed harum præcipuæ, Mediolanenſium exemplo, nec ipſi Mediolano, reliquarum prius Principi, nec vllius viri Principis dominatui, ſubeſſe volentes, abſolutæ Reipublicæ libertatem ſibi ſtatuerunt. Cum tamen hæc ipſis Mediolanenſibus adeò malè ſucceſſerit, vt per eam coacti ſint, primis Magiſtratibus præficere mecanicos opifices, alioſque viliſſimos homines, nec virtute, nec ingenio, nec rerum agendarum vſu potentes aut futura proſpicere, aut præſentia ritè diſponere: atque adeò Reipublicæ gerendæ ineptiſſimos, ſed ſolo populari furore fretos. Inde illa agrorum deſolatio, & reliquæ calamitates, quas ex Ripamontio ſuperius deſcripſimus, præſertim in vrbe, agroque Mediolanenſi, acerbiſſima caritas annonæ, quam Bernardinus Corius, his verbis, ſed patrio idiomate deſcribit.

Aduenit iam dies vigeſimus menſis, & Mediolanenſes extrema fame, vſque adeò oppreſſi fuerunt, vt eam vlterius tolerare non poſſent, & pauperes plurimi erant, qui pro depellenda fame, non tantum equos, & aſinos, ſed catos quoque, & canes, ac talpas, ſeu ſorices, aliaſque res multas, quas natura hominum abhorret, in delitijs habebant. Ac proinde in publico foro Broleti, vt ſuauiſſimi cibi proſtabant: nec non, vt & radices abſque condimento comederent, contentiones, ac tumultus, nonnunquam concitati fuerunt. Nemo non locuples guſtabat vinum, eaque neceſſitate conſtricti plures, annoſi, & morbidi, per vias, plateaſue peribant. Vnde omnia paſſim planctu, ſtridore, lamentis plena, nec tamen de alia re loqui licebat, quam de conſeruanda illa phantaſtica libertate. Propterea plurima plebs, quæ hoſtium diſcretioni potius, quam inediæ ſe committere malebat, cum vxoribus, & liberis ex vrbe in agros abibant, vitamque miſerrimam in campis tolerabant. Multi etiam conſenſu Magiſtratus, ad vicina caſtella fugiebant, ſi forſitan incolę miſericordia moti, illos admittere vellent. Sed Franciſcus vrbem tunc ad deditionem conſtringens, quamquam ſummo dolore ſuo, bellici tamen iuris neceſſitate, & ciuium obſtinatione adactus, præcepit, vt nemo illis ſuccurreret, ſed omnes in vrbem repellerentur, quo factum, vt multi ſe in locis deſertis abſconderent, & fugientibus viris, ne

capti

Digitized by Google

capti tenerentur, eorum vxores, à maritis derelictæ cum infantibus à pectore pendentibus, & maiuſculis puellis vagabundæ per agros incederent, vbi aliud alimentum non reperiebant, quam herbas, radices, & aquam. Multæ virgines, & matrimonio coniunctæ, vt viuere poſſent, ſeſe cibum porrigent cuique proſtituerunt. Ità Corius.

Iacobus Bergomenſis in ſupplemento chronicorum ad annum 1448 hæc addit. Solis defectio hoc anno 4. Kal. Septemb. hora ſexta facta eſt, quo anno maxima, & cruentiſſima bella multis in locis ſurrexere: in Anglia enim, & in Gallia, Germania, Flandria, Pruſſia, Pannonia, Apulia, & vniuerſa Italia, & Græcia, cædes, rapinæ, direptiones, incendia, vaſtationes, & infinita propè mala, & damna ſubſecuta ſunt, ſequenti deinde biennio tanta vbique fuit peſtis, vt de multis pauci remanſerint, maximè Mediolani anno 1450. vbi ad ſexaginta millia vrbanæ multitudinis extincta ſunt, & per agrum Mediolanenſem fœda ſtrage graſſata eſt. Quod quidem malum, præter penuriam magnam, etiam ſuperior Solis defectio, & frequentes terræmotus indicauerunt.

Tunc Albertus noſter munere ſuo Ferrariæ laudabiliter functus, incipientibus his malis compaſſus, omiſſa hiſpanica profectione, Mediolanum profectus eſt, ibique per fatale hoc triennium circiter, ad mortem ſuam vſque non deſtitit per ſacros ſermones publicos, priuatoſque omni charitatis opere, & remedia malis afferre, quæ poterat: nunc prouidere pauperibus ægris, & derelictis orphanis, ex campeſtri illa errabunda venere natis, nunc populum, proceresque vrbis monere, vt eiuſmodi flagellorum Dei cauſas, & irritamenta vindictæ, & iuſtæ iræ Dei, peccata è medio tollerent, ac pœnitentia delerent: vtq; holocauſtum Deo pro tot egenorum ſtragis peccato pecunias ſuas deuouerent, vtque duraturum ſacrificium erigerent, quo ruina vtcumque reparari poſſet, domum illam hoſpitalem, de qua ante diximus. Arbitror etiam ipſum, hac occaſione ſermones illos, coram Franciſco Mediolani Duce habuiſſe, quos conciliares eius iniqui conſuluiſſe diximus. Nec enim citius poterat, nec ſerius. Franciſcus namque non ante initium anni 1450 rerum ſua fortitudine, & prudentia potitus, die 26. Februarij ſummo nobilium, populique plauſu in vrbem admiſſus, & Mediolani Dux acclamatus eſt. Albertus autem ſexto poſt menſe, mortalem hanc vitam cum Beata æternitate commutauit.

Virtutum enim, & laborum præmia recepturus anno redemptionis humanæ 1450. & ætatis ſuæ ſexageſimo ſexto, quo ſacrum Iubilæum celebrabat Romæ Nicolaus V. Pontifex, & Bernardinum Senenſem, Alberti religione Patrem, & in ſacris rebus magiſtrum in Sanctorum cathalogum ſolemni ritu retulit.

Die vero 15. menſis Auguſti, in die ſacerrimo, quod eodem olim Deipara Virgo Maria, Domina noſtra, corpore, & anima in Cœlum aſſumpta credatur, & ea ſolemnitate celebretur, Alberti ipſius anima, mortali corpore exuta, cœleſti triumpho, ad Sanctorum ſocietatem, & beatam vitam recto tramite, in Cœlum tranſlata eſt, è ſui ordinis cœnobio Mediolanenſi, quod S. Angeli vocant, ac tunc extra illius vrbis mœnia fuit. Huius B. Alberti in Cœlum aſſumptionis

Digitized by Google

ptionis teſtem nobis Deus eſſe voluit B. Ioannem Capiſtranenſem, ſuperum ſpectaculis iam dudum aſſuetum. Is enim procul Mediolano Biturgij, quod Burgum S. Sepulchri vulgo vocant, in Etruriæ, Vmbriæque confinio, de Dei Matris aſſumptæ gloria, eodem die ſermonem mane ad populum habuit, poſt quem in communi menſa cum Fratribus prandens in ecſtaſim raptus eſt, & ſenſibus mox reſtitutus exclamare cœpit, ò me Patres! video animam cuiuſdam Fratris noſtri in Cœlum euolare, en ſpecioſa vadit, en properat pulcherrima, idque fixo in Cœlum, hilari, & radiante obtutu ſæpe repetebat. Inde ad orationem ſecedens, diuinitùs doctus eſt, animam illam fuiſſe; cœleſtis Euangelij tubæ, Fratris Alberti Sarthianenſis, tunc ſarcina corporis exolutam, idque ad Fratres reuerſus reuelauit: mortuus eſt,inquiens, Frater noſter Albertus Sarthianenſis. Quod ita contigiſſe, poſtea compertum eſt, & præſentes tunc ſocij Ioannis, alijque eius, & Alberti vitæ ſcriptores, literis conſignarunt.

Alberti corpus in eodem cœnobio ſepultum tunc fuiſſe, plerique ſcribunt,idque venerabiliter factum,Marianus Florentinus, qui tunc viuebat, affirmat. Sed quo templi, vel conuentus loco, nemo prodit, vt neque quo morbo ad mortem decubuerit. Certè ſepulturæ locum notum fuiſſe oportuit, cum populus ad illum concurreret, & Alberti poſt ipſius mortem inuocatis ſuffragijs, neceſſitatum ſuarum remedia, per miracula reportabant, vt vitæ,& virtutum ſerui Dei ſcriptores vnà vetuſti, nouique narrant, quorum ipſa verba nos poſtea conferemus, tametſi nullum in ſpecie miraculum proferant, ab illo patratum poſt mortem. At poſt centum deinde annos hoc eſt 1551. templum illud S. Angeli, totumque cęnobium à Fernando Gonzaga tunc Inſubriæ Rectore, ſub Carolo V. Cęſare belli cauſa, demolita fuerunt, ne hoſtilibus copijs in proximam vrbem commoda forent, & noua fratribus intra mœnia conſtructa ſunt, cum eadem veteri inuocatione Sancti Angeli. Sed quamquam Vvaddingus cum alijs referat, ipſos fratres ſecum ad nouum monaſterium tranſtuliſſe,piorum hominum, aliorumque fratrum oſſa, non ſcitur tamen vbi vllus nunc ipſorum iaceat. At ſi coniecturæ hic locus ſit, ego exiſtimem, vel Alberti lipſana, cum alijs venerabilium virorum oſſibus mixtim tranſlata, & in vnum noui templi loculum, cum illis ingeſta fuiſſe, vt nullius hodie peculiaris ſepulturæ diſtincta memoria, poſt ducentos triginta, ac plures annos à morte, & à tranſlatione, centum circiter triginta ſuperſit: vel fortaſſis illum, ex illis ſexaginta millibus vrbanæ multitudinis eo anno Mediolani peſte peremptis, vnum fuiſſe, atque adeo tunc in loco ab alijs ſeparato ſepultum, quem deuotus populus, abſque periculo contagionis accedere poſſet. Sed fratres tempore migrationis, locum aperire non auſos, ac proinde B. Viri corpus, deſtructo conuentu ibi reliquiſſe, ac temporis diuturnitatem aboleuiſſe memoriam. Vero ſimilius eſt, quod noui conuentus incolæ tradunt, omnes ſeruorum Dei, etiam Alberti noſtri exuuias, quæ in veteri cœnobio ſepultæ fuerunt, ad nouum ſimul cum corpore B. Beatricis Ruſconiæ tranſlatas eſſe, & circa eiuſdem B. Mauſoleum repoſitas, ibique etiamnum iacere.

Verùm dum Alberti caro, vbicumque

Digitized by Google

cumque requieſcit in ſpe, tunc nihil occultum, quod non reuelabitur, quando mortale hoc immortalitatem, &corruptibile hoc induet incorruptionem. Plures profectò in Cęlis beati ſunt, quorum vel nomina neſcimus, etſi in libro vitæ conſcripta, quam quos nominatim colimus. Plures quorum corpora, vel in cineres redacta venti per aera rapuerunt, vel aquis abſorpta piſcibus paſtum præbuerunt, vel aliter latent, & amiſſa ſunt, quam quæ integra, vel non integra, cum ſumma veneratione ſeruantur, & illa olim proprijs animabus vnita, in Cœlis glorioſa conſpicientur. Nobis interea eorum, quos nouimus præclaræ virtutes, & merita ad gloriam Dei authoris, ad Beatorum virorum honorem, noſtramque vtilitatem, & vniuerſalis Eccleſiæ exaltationem, hæreticorum confuſionem conſideranda ſunt, & omni, quo licet modo colenda; vt proinde pia mater Eccleſia Sanctorum omnium Beatitudini per ſingulos annos recolendæ certum diem conſtituerit, ne illis nobis, vel non certo, vel nullatenus notis, ſua vel communionis Sanctorum, vel debiti cultus pars in Eccleſia militante deſit, & vt nos eorum ſuffragia apud Deum pro nobis intereſſe precemur.

CAP. XXI.

Doctrina Sanctorum Patrum de duplici genere miraculorum.

VT Beati Alberti Sarthianenſis miracula vtriuſque generis ſolidius exponamus, præmittenda fuit bipartita hæc miraculorum differentia, in ea, quæ in corporibus, & ea, quæ in animabus curandis perpetrantur, atque vt ipſius differentiæ ratio, & alterius præ altero genere dignitas clarius eluceſcat, per quam iſta longè maiora miracula, illa minora, communi Patrum ſententia reputantur; ipſorum propria verba deſcribenda cenſuimus, ne in re grauiſſima noſtrum potius, quam ipſorum ſenſum exprimere videamur.

Itaque Sanctus Gregorius Homil. 29. in Euangelia, miracula illa, quæ Chriſtus eos, qui credidiſſent, ſecutura promiſit, In nomine meo dæmonia eijcient &c. cum prædicantium laboribus, & operibus pietatis, comparando, hæc ipſa opera, & miracula vocat, & alijs illis miraculis maiora eſſe docet, *quæ nimirum miracula*, inquiens, *tanto maiora ſunt, quanto per hæc non corpora, ſed animæ ſuſcitantur. Hæc itaque ſigna, Fratres chariſſimi, authore Deo, ſi vultis, vos facitis. Ex illis enim exterioribus ſignis obtineri vita ab hæc operantibus non valet. Nam corporalia illa miracula oſtendunt aliquando ſanctitatem, non autem faciunt, hæc vero ſpiritualia, quæ aguntur in mente, virtutem vitæ non oſtendunt, ſed faciunt. Illa habere & mali poſſunt; iſtis autem perfrui, niſi boni non poſſunt.* Et poſt pauca. *Nolite ergo, Fratres chariſſimi, amare ſigna, quæ poſſunt cum reprobis haberi communia. Sed hæc, quæ modo diximus charitatis, atque pietatis, miracula amate, quæ tanto ſecuriora ſunt, quanto & occulta; & de quibus apud Dominum, eo maior fit retributio, quo apud homines minor eſt gloria.*

Idem lib. 5. Dialog. Cap. 4.

pga.

pag. 214. *Sed quid plus quæris operis, quando concordabat vitæ munditia cum ſtudio prædicationis, tantus quippe illum feruor ad colligendas Deo animas accenderat, vt ſic monaſterijs præeſſet, quatenus per Eccleſias, per caſtra, per vicos, per ſingulorum quoque fidelium domos circumquaque diſcurreret, & corda audientium ad amorem patriæ cœleſtis excitaret. Erat vero valde vilis in veſtibus, atque ita deſpectus, vt ſi quis illum neſciret, ſalutatus etiam ſalutare deſpiceret: & quoties alia tendebat ad loca, iumento ſedere conſueuerat, quod eſſe deſpicabilius omnibus iumentis in cella potuiſſet reperiri, in quo etiam capiſtro, pro fræno, & veruecum pellibus pro ſella vtebatur. Per ſemetipſum ſacros codices in pelliceis ſacculis miſſos, dextro, læuoque portabat latere, & quocumque perueniſſet ſcripturarum aperiebat fontem, & rigabat prata mentium.* Quibus verbis S. Doctor Albertum noſtrum graphicè deſcripſiſſe videtur: præterquam quod Albertus, nec iumentum habebat, nec pecuniam, qua ipſum conduceret; ſed nudis pedibus per vias incedens, iumentum ipſe pro Chriſto factus ſacros codices ſuo dorſo vehebat. *Vt iumentum factus ſum apud te, & ego ſemper tecum.*

Sed pergit Gregor. lib. 3. Dialog. Cap. 17. pag. 260. cum Petrus dixiſſet, *ſe præ cunctis miraculis hoc potius exiſtimaſſe miraculum, quod ad vitam mortui redeant, eorumque animæ ad carnem ex occulto reuocantur.* Sic intulit Gregor. *ſi viſibilia attendimus, ita neceſſe eſt, vt credamus, ſi verò inuiſibilia penſamus nimirum conſtat, quia maius eſt miraculum, prædicationis verbo, atque orationis ſolatio, peccatorem conuertere quam carne mortuum reſuſcitare. In iſto enim reſuſcitatur caro, iterum moritura, in illo vero anima in æternum victura.*

Quam ſuam ſententiam Lazari reſurrectionem cum Sauli conuerſione conferendo, amplius illuſtrat Greg. vbi Pauli virtutum exercitia, præ proprijs eius miraculis extollit, & ſic tandem concludit. *Ecce qualiter vixit, qui ab inferno mente ad vitam pietatis redijt, minus eſt ergo quempiam in carne ſuſcitari, niſi forte per viuificationem carnis ad vitam reducatur mentis, & ei hoc agatur per exterius miraculum, quatenus conuerſus interius viuificetur.*

Breuius loquitur venerabilis Beda in pſal. 76. *Tu es Deus, qui facis mirabilia. Quid mirabilius, quam viuificare mortuos, hoc eſt, de impijs facere pios, de damnatis in regnum aſſumptos.* Idem in cap. 14. Lucæ lib. 4. cap. 48. *tria ſigna ſimul in vno homine perpetrata ſunt, cæcus videt, mutus loquitur, poſſeſſus à dœmone, liberatur: quod & tunc quidem carnaliter factum eſt, ſed & quotidie completur in conuerſione credentium, vt expulſo primum dæmone, fidei lumen accipiant: deinde ad laudes Dei, tacentia prius ora laxentur.*

Sanctus Auguſtinus in pſal. 70. tom. 8. pag. 313. col. 1. C. *Quæ ſunt putas mirabilia Dei? quid mirabilius inter Dei mirabilia quam mortuos ſuſcitare? mortui ſunt omnes infideles, omnes iniqui, corpore viuunt, ſed corde extincti ſunt.* Et ibidem col. 2. A. *dicam enim audacter, Fratres, ſed tamen verum, duæ vitæ ſunt, vna corporis, altera animæ, ſicut vita corporis anima, ſic*

vita

vita animæ Deus: quomodo ſi anima deſerit, moritur corpus, ſic anima moritur, ſi deſerit Deus. Idem in Pſal. 97. pag. 448. col. 1. B. *Ecce mirabilia fecit Dominus, ſed multo maiora mirabilia ſunt, quod totum orbem terrarum, à morte ſempiterna erexit, quam quod vnicum filium matris viduæ ſuſcitauit.* Et ſecundo loco ſuperius citato. *Deus*, inquit, *quando reſuſcitat corpus, mundo reddit, quando reſuſcitat animam, ſibi reddit*, quaſi dicere velit, vt quo magis eſt, animæ Deus, quam corpori mundus, eo quoque difficilius, eſt Deum animæ, quam animam corpori reſtituere, eo maius miraculum ſit illud quam iſtud facere.

Sanctus Hilarius lib. 2. de Trinitate pag. 10. col. 2. *expectate nihil minus claudorum curſu, Cęcorum viſu, fuga demonum, vita mortuorum, quærite, & intelligite, circumſpicite, vtrum mirabilius fuerit, mortuum reſuſcitaſſe, an imperito ſcientiam piſcatori doctrinæ illius intimaſſe. In principio erat verbum &c.* quæ ſequuntur, quaſi dixiſſet maius miraculum eſſe, ignorantem inſtruere, quam oculo cæco viſum reddere, quo caducarum rerum formæ diſcernuntur, id quod ipſum Dei verbum renuntiari iubet: *Euntes renuntiate Ioanni, quæ vidiſtis, & audiſtis. Cæci vident, Claudi ambulant, ſurdi audiunt, leproſi mundantur, mortui reſurgunt, pauperes euangelizantur*, Math. 8. His enim tanquam per gradus à minoribus miraculis ad maiora aſcendens, mortuorum reſuſcitationem penultimo loco, ſed diſcipulorum, turbarumque conuerſionem, vt reliquorum maximum, vltimo loco pronunciauit. Hoc ipſe Chriſtus Dominus iterum Math. 4. eodem ſenſu expreſſit, quando Capharnaumitis volentibus ipſum propter frequentiam miraculorum apud ſe detinere, non reſpondit ſe debere alibi quoque ſimilia miracula facere, ſed quoniam inquit, *& alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei, quia ideo miſſus ſum*, tamquam ad maius miraculum, ad rem tam arduam, & innatæ, ſed corruptæ hominis libertati contrariam, vt quis lapidem in ceram, & glaciem in flammas, quam infidelem ad fidem, aut cor durum ad pœnitentiam facilius conuertat, niſi Deus fuerit cum illo, & digito ſuo vngat eum. Hoc enim miraculum miraculorum eſt, & corporalium illorum ſcopus, & finis. Nam vt Gregorij verba repetamus. *Minus eſt quempiam in carne reſuſcitari, niſi forte per viuificationem carnis, ad vitam reducatur mentis, & ei hoc agatur, quo per exterius miraculum conuerſus, interius viuificetur.*

Sanctus Ioannes Chryſoſtomus, Tom. 4. Serm. 4. in epiſtolam Pauli, ad Philip. longa dictione Pauli propoſitum explicans, & laudibus extollens, quod ille timens, an dum alijs prædicauerit, ipſe reprobus efficeretur; elegerit tamen in laboribus, ærumnis, & periculis huius vitæ, propter gaudium fidei, & profectum fratrum magis, quam certum Cœli diſſolui, & eſſe cum Chriſto in ſecura, & æterna requie, & gaudijs Paradiſi Sanctus Præſul hortans auditores ſuos, vt in idipſum incumbant, ait, *nam, cariſſimi, credere in Chriſtum, & pati pro Chriſto verè longè mirabilius eſt, quam cadauer ad vitam reuocare, & cætera miracula facere.* Idem rurſus Tom. 4. Serm. 32. col. 503. & 504. *Quando charitatis eſt impoſitum diadema, id ſufficit, ad oſten-*

oſtendendum perfectum Chriſti diſcipulum, non ſolum nobis, ſed etiam infidelibus.

In hoc enim, inquit, *cognoſcent omnes quod diſcipuli mei eſtis, ſi alter alterum amatis. Quamobrem hoc ſignum eſt in omnibus ſignis maius, ſi quidem in ipſo cognoſcuntur diſcipuli; nam Paulum quoque propterea admiramur, non propter mortuos, quos excitauit, neque propter leproſos, quos mundauit, ſed quoniam dicebat: quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror? Nam ſi decies mille ſigna ad hæc adieceris, nihil dices quod ei poſſit conferri. Et cum ſe præponit Apoſtolis, non dicit plura quam ipſi feci ſigna, ſed plus quam ipſi laboraui.*

Accedat Ambroſius Serm. 13. qui eſt 2. de Epiphania Tom. 5. col. 18. B. de conuerſione aquæ in vinum. *Si mirabile eſt vtique quæ defecerant conuiuis vina ſuppleſſe, quanto eſt mirabilius, vitam, quæ eſt exhauſta, hominibus reparaſſe*, vtique ſpiritualem, nam ſequitur, *et ſi glorioſum eſt, aquam in vinum commutare, quanto eſt glorioſius, peccata in iuſtitiam commutare, & mores potius temperare, quam pocula? conſtat enim ex ipſis vaſculis illos hauſiſſe ebrietatem, nos haurire iuſtitiam, illos percepiſſe vini poculum, nos calicem ſalutis accipere.*

His adiungi poſſunt Sanctorum Patrum diſertæ phraſes, per quas corporis morborum nomina propria, morbis mentium indubitanter attribuunt S. Leo Papa Serm. 2. in Quadrag. *graui morbo vrgetur, qui carnis voluptatibus emollitur*. S. Ambroſius in Euang. Lucæ lib. 4. cap. 4. Tom. 3. col. 71. *Non minorem febrem amoris eſſe dixerim, quam caloris, itaque illa animam, hæc corpus inflammat; febris enim noſtra auaritia eſt, febris noſtra libido eſt, febris noſtra luxuria eſt, febris noſtra ambitio eſt, febris noſtra iracundia eſt, quæ licet corporis vitia ſint, ignem tamen oſſibus implicant, mentem, animum, ſenſumque pertentant*. Et infra, *vehementior tamen eſt animi, quam corporis febris, & ideò pro animi voluptate, corporis ſalus plerumque contemnitur, nec à periculis abſtinetur, ſic febre libido flagrantior eſt, grauiuſque præcipitat, & inflammat*, quod cum ità ſit, ſtatim conſequitur maius miraculum eſſe hanc pellere, quam illam. S. Auguſtinus tract. 44. in Ioannem. *Cæcitas eſt infidelitas, illuminatio fides*, & iterum vt ſupra non morbos, ſed mortem etiam, mentis vitia vocat. *Mortui ſunt*, inquiens, *omnes infideles, omnes iniqui, corpore viuunt, ſed corde extincti ſunt*. Sic illi, ſic alij Sancti Doctores loquuntur, & rectè quidem, quoniam ea peccata, & mali affectus animi mortalia ſunt, quod animæ vita, quæ Deus eſt, animam propter illa deſerit, non minus quam corpus moritur, cum ipſum deſerit vita ipſius, quæ ipſa anima eſt.

CAP. XXII.

B. Alberti maiora miracula.

QVisquis modo ſcire cupit, quot huius generis maiora miracula patrauerit B. Albertus, Europam, Africam, Aſiamque percurrat, interroget Indos, Aethiopes, Aegiptios, Syros,

Syros, Palęſtinos, Græcos, Armenos, Cyprios, Rhodios, Cretenſes, & qui omnem Italiæ oram inhabitant, inuenietque multo plura, quam nunc fortaſſis cogitatione complectitur. Inueniet infideles ad vnius veri Dei fidem; & Sanctiſſimæ Trinitatis confeſſionem per eum conuerſos: inueniet hæreticos Catholicæ fidei pertinaciſſimos hoſtes, & ſæuos perſecutores ab eodem triumphatos: inueniet multorum ſæculorum inueteratos ſchiſmaticos, quos ille colla ſua Pontificis Romani pedibus proſternere fecit. Inueniet perfidos Chriſti deſertores, Mahometi ſordibus fœdos, quos ille per ſe ipſum, Dei gratia mundatos, Chriſto, & pietati reſtituit, inter quos omnes corporalia quoque miracula perpetraſſe, piè credendum eſt. Quod ſi negetur, ego de Alberto dicam, quod de Apoſtolis Chriſti ſcripſit Auguſtinus lib. 22. de Ciuit. Dei cap. 5. in fine. *Si per Apoſtolos Chriſti, vt eis crederetur, Reſurrectionem, atque Aſcenſionem prædicantibus Chriſti, etiam iſta miracula viſibilia, ſcilicet facta eſſe non credunt, hoc nobis vnum grande miraculum ſufficit, quod eam terrarum orbis, ſine vllis miraculis credidit.* Ita quod per Albertum tot gentes pluribus, & multifarijs erroribus irretitæ, in tot ſceleribus emortuæ, & in malæ conſuetudinis puteo ſepultæ ad veræ fidei lumen, ſine vllis miraculis perductæ ſint, & ex impijs, pietati, & Chriſtianæ vitæ perfectioni reſtitutæ reperiantur, inſigne eſt miraculum.

At ne nos quiſpiam hac generalitate aerem verberare dicat certa quædam huius generis miracula, notatu digna ſelegimus, quæ fidem alijs aſtruere poſſunt. Imprimis, quot, quantiſque morbis mentis ægrotaſſe, quot mortibus extinctum corde credemus, Nicolaum illum Venetum de Comitibus cognominatum qui deſerta Chriſti religione, à iuuentute ſua per annos quadraginta Mahometi ſpurciſſimam legem profeſſus eſt, omnibus ijs vitijs obnoxius, quæ ex lex illa lex aduerſus diuinæ fidei veritatem, & honeſtatem morum, vel præcipit, vel permittit, atque hunc ad veræ fidei lumen, è cymerijs tenebris eduxit Albertus, eumque ad ſcelerum pœnitentiam, integritatem morum, iuſtitiam, & pietatem reduxit, idque in medio Cayri; quæ Ciuitas Aegypti pręcipua, tunc Saraceniſmi Sedes, Sulthani Babiloniæ, & Mamalucorum Chriſto rebellium, regia, omnium ex omni Chriſtiano orbe Apoſtatantium cloaca fuit, inter quos poligamus Nicolaus cum vxoribus, & liberis poſt totum pene Orientis vagam peregrinationem habitabat, eumque cum alijs victoriarum ſuarum trophæis, ad Romani Pontificis oſculanda veſtigia, & œcumenici concilij dogmata veneranda, cum duobus eius filijs, Florentiam perduxit, ſimul cum Aethiopum, Aegyptiorum, Iacobitarum, Schiſmaticorum, Hæreticorumque pignoribus, & ſolemni illarum gentium legatione, quos vt ipſe B. Vir epiſt. 64. ad Eugenium Pontificem Rhodo ſcribens loquitur, magno cum periculo præ rabie Saracenorum, vix tandem ex Cayro, veluti ex fornace ferrea Aegypti, ac tamquam prædam ex ore immanis belluæ eripuimus.

Vt hæc in Aegypto facta ſunt, aliud non minus miraculum eodem loci, ab Alberto patratum eſt, quod S. Chryſoſtomi ſententia verè eſt lon-

gè mirabilius, quam cadáuer ad vitam reuocare, & cætera miracula facere. Perpetuo ardore cupiebat Albertus diſſolui, & eſſe cum Chriſto: quæ res illi iam prompta fuit, quando per pronuntiatam in eum tùm Sultani ſententiam, Cayri ferreis vinculis conſtrictus, pro Chriſti fide tuenda gloriosam mortem lætus in horas expectabat, quod etſi ſibi melius reputaſſet; Pauli tamen Apoſtoli zelum ſecutus illam ſuam æternam fœlicitatem, vt differret, & per Chriſtianos liberari ſe vellet, perſuaderi ſibi paſſus eſt, vt multos Chriſto lucrifaceret, & commiſſa ſibi fidei legatione fungeretur, vt tum verè cum Chryſoſtomo in Pauli perſona ſcribente, tamquam alter ipſe Paulus dicere poſſet, non audiſti me quærere, quod mihi vtile eſt, ſed quod proximis, vt damnum ipſe ex hac mora, & dilatione faciam, quo illis aliqua ad ſalutem acceſſio fiat. Et iterum Chryſoſtomus ad Paulum, & nos ad Albertum.

Quid eſt quod dicis? noſti, ac pro certo habes futurum te eſſe cum Chriſto, & hæſitas, ac dicis: quid eligam neſcio; neque hoc tantum, ſed etiam hic manere eligis, manere, inquam, in carne, tot nempe ærumnis, calamitatibus, & periculis obnoxia, quot ibi aceruat Chryſoſtomus. Illud præſertim periculum, ne dum alijs prædicaueris, reprobus efficiaris: quod non ſolus Paulus, ſed multò magis alij timere debent. Times, ſi in hac vita permaneas, quid futurum ſit. Innumeris malis implicatus es, ac tamen recuſas apud Chriſtum eſſe, recuſo, inquit, idque propter Chriſtum, vt quos illi paraui ſeruos, firmius in illius amore ſtabiliam, vt ex agro, quem plantaui, fructus extare faciam. Quid horum tunc Albertus dicere non poſſet? vt verè mereatur encomium, quod Chryſoſtomus Paulo acclamauit: nihil Alberti anima beatius, quoniam nihil magis etiam generoſum.

Neque hoc Alberto hac vice tantum euenit, ſed iterum, ac tertiò, pluriesue. Nam dum in prima ſua legatione, & commiſſione Terræ Sanctæ dies aliquot Bethlemij, contemplandis Chriſti cunis, moram traheret, tunc interim Hieroſolymis capti duo fratres, Antonius, & Lucas in vinculis tormenta fortiter pro Chriſto ferebant: ille vero, vt vigilem paſtorem decuit, ipſos per epiſtolam conſolatus eſt, & ad martyrium porrò conſummandũ feruenter corroborauit, quam epiſtolam, de ſe ipſo loquens, his verbis concluſit.

Quod ſi viua præſentia meæ paruitatis vobis neceſſaria eſt, ego ad vos mundo reſiſtente, medios inter gladios conuolo. Non enim me vetat metus; ſed ne incenſo iam igni, qui vel carnales, vel impios cruciat, oleum adieciſſe blaſphemer: maximè vobis fortiter, & inconcuſſo corde perſeuerantibus. Valete dilectiſſimi Chriſti teſtes, & digniſſimi confeſſores, & inter catenas, & fuſtes, mei nominis mementote, vt Chriſti pietas ſocium me vobis faciat penæ, quem fecit comitem deſiderij. Ecce deſiderij comes erat, fieri pœnæ quoque ſocius cupit, deſideratiſſimi martyrij Corona iam illi parata fuit, dummodo ſe alijs adiungeret, cœlum apertum, & Ieſum ſtantem à dextris virtutis Dei, pro ſe pugnaturum, etſi non vt Stephanus viderit, certè vt fidelis credidit, & pro comperto habuit. O Alberte cur non accedis? cur

non

Digitized by Google

non conuolas ? cur aliorum oblatæ coronæ particeps fieri, ac ſocius eſſe non vis? cur pro Chriſto cum Stephano Protomartyre, & cum Chriſto martyrum capiteHieroſolymis triumphare recuſas ? *Non*, inquit, *quod pugnæ metus me vetet, ſed quia vobis inconcuſſo corde perſeuerantibus* vtile non eſt, vt veniam, ſed propter alios neceſſarium, vt maneam, *ne*, inquit, *blaſphemer, accenſo iam igni oleum infudiſſe*, furentem tyrannum ſine cauſa amplius irritaſſe, vt vel omnes ditionum ſuarum Chriſtianos, vel ſaltem Religioſos occidi, & ſacra Chriſti loca incendi, demoliri, excidi iuberet, ne fidei cauſam non promouiſſe videar, orate ergo, vt Chriſti pietas, meliori occaſione me faciat eſſe ſocium coronæ, quam quidem vehementer cupio, ſed modo nolo, ne propter id, quod mihi melius cognoſco, alijs deterius eueniat, ne multi infirmi, etſi modo fideles, ſed perſequentium atrocitate territi Chriſtiana ſigna deſerentes ad Mahometi caſtra confugerent. Non audiſtis Albertum non quærere, quod ſibi vtile, ſed quod proximis, vt damnum ipſe ex martyrij dilatione faceret, quo fides fructificaret, & aliqua fidelibus ad ſalutem acceſſio fieret, & abſeſſio vitaretur.

Tertio hinc loco, cum per longi temporis frequentem, feruentemque inſtantiam ſenex tandem, & morti vicinus obtinuiſſet Pontificis Romani, & ordinis maiorum licentiam prædicandi cunctis infidelium nationibus, quantumuis remotiſſimis, & iter in Hiſpaniam pararet, vbi Mauritanici Regis iuſſu cremandus, aut diſcindendus, holocauſtum Chriſto acceptum facile fieri poſſet, hanc etiam profectionem ſuſpendit, & coronam, quo prolixius eò feruentius deſideratam, ob aliorum neceſſitates diſtulit. Intellexit nimirum ſpirituales, corporales, ac temporales calamitates, quibus dilecti ſibi Mediolanenſes opprimebantur feruente peſtilentia, & publica fame per vrbem, agrumque graſſantibus, furentibus foris bellis, & intus diſſidijs. Abſolutis ergo ſermonibus, quos anno 1447. iubente Pontifice, per ferias ſacri ieiunij ad Ferrarienſes habuit, illicò Mediolanum reuerſus, populum illum doctrina, & omni pietatis opere, vſque ad mortem ſuam iuuare non deſtitit, nec ipſe tamen cœleſtis triumphi voto decidit. Nam in hoc agone fortiſſimè decertans, ſanctiori igne diuini amoris incenſus, & fraternæ charitatis flamma ſubuectus, cernente per viſum Ioanne Capiſtrano, relicto terris mortali corpore, ad immortalem vitam gloriæ ſtola ornatus, triumphantis inſtar, velut alter Elias, relicto pallio, recto tramite in Cœlum tranſlatus eſt, ſed nos ad morboſos vitio, & anima mortuos redeamus.

Inter hos forte primus fuit Petrus ille cognomine Bonus, ſed corpore, & anima tunc malè affectus, vt quem ipſe Albertus epiſt. 3. (quam menſe Nouembris ab eo ſcriptam arbitror) à Kal. Iunij moleſtijs, & angoribus contrariæ valetudinis, præſertim totius capitis oppreſſum eſſe refert, vt penè in inſaniam prolapſurum, non tam capite, quam cerebro carere putauiſſes, & doctiſſimi medici, eum facile quam primum vita excedere vererentur: atque, quod animam attinet, vaniſſimæ, & perditæ vitæ hominem vocat, quem aliarum cupiditatum iam pridem pernicioſa oblectatio eo adduxiſſet, vt animum ad

virtu-

Digitized by Google

virtutem comparandam, & ſi ægrè, ſed ſæpe conatus reſpondiſſet, quaſi mortuus, & in puteo malarum conſuetudinum ſepultus. Vides ergo mentem inſanam, in corpore inſano? vides perdita vita emortuum in puteo peccatorum, tamquam in ſepulchro fętentem, & malæ conſuetudinis inſtitis ligatum, vt crederes Chriſtum neceſſarium fore, qui Lazarum hunc alterum, & lacrymis ſuis, & potenti clamore ſolus ad corporis ſanitatem, & animæ vitam reuocare poſſet.

At B. Albertus Chriſti gratia vtrumque præſtitit. Ipſum audiamus: cui cum ad recuperandam valetudinem diligentiſſimè affuiſſem, cum verò poſtquam ad ſeſe redijt, in conſilijs capiendis, quibus ſaluti ſuæ conſuleret, non inſtantiſſimè modo, ſed ferè importunè, atque etiam acerrimè inſtiti, nihil equidem ipſi blanditus ſum, nihil penitùs aſſentatus; itaque cum illum exhortarer, vt leuare ſe animi ægritudine, quam ægrotatione corporis mallet, & ſuaderem, vt vaniſſimæ, ac perditæ vitæ ſuæ, & re, & animo prorſus renuntiaret, aſſentiri ſe, & placere ſibi ſuaſiones reſpondit. En hominem à corporali capitis, & cerebri ægrotatione per diligentiſſimam Alberti aſſiſtentiam liberatum, & è myſtico animæ ſepulchro, eius conſilijs, ſuaſionibus, exortationibus euocatum, & extractum. Sed adhuc ignauia quadam, & præteritæ conſuetudinis oblectatione, faſcia ligatum, pedibuſque, & manibus, ad comparandam virtutem impeditum, vnde Chriſtus dixit, ſoluite eum, & ſinite abire; nempe iam viuum, qui fuit anima mortuus, iam corpore ſanum, qui fuit capitis, & cerebri ægrotatione oppreſſus, & hoc meo quidem ſenſu, per corporale miraculum; quid enim his malis conferre poterat diligentia, & aſſiſtentia naturalis Alberti, quod doctiſſimorum medicorum peritia non poterat, ſed conſueta humilitas vetuit Albertum, ne miraculum clarius exprimeret: quæ eadem ſuaſit, ne ipſe ligamina penitùs ſolueret, ſed vt Chriſti exemplo, illum ad alium remitteret, qui ipſum, vt ait, penè quondam mortuum ex puteo malarum conſuetudinum liberaret, & extraheret, hoc eſt, vt ſolueret, & ſineret abire, vt Lazari imaginem hic per omnia delineatam videas.

Hac re poſterior tempore, ſed pro potiori parte, par illi dignitate fuit conuerſio alterius, adeò indurati peccatoris, vt planè deſperaret emendationem, cum impoſſibile ſibi perſuaderet ſe deſerturum ſcelus, cui per conſuetudinem immerſus fuit, & tamen facili conſilio Alberti, eiuſque precibus apud Deum intra paucos dies contritus, & pœnitens ad ipſum redijt, nec deinceps quiduis magis abhorruit quam quod ipſum prius tantopere delectabat, quod cum nos ante plenius retulerimus, hic non amplius explicamus.

Non minus mirabilis fuit mutatio vitæ Franciſci à Ligamine Patauini, qui prius licentioſè viuens, deinde creatus Epiſcopus Ferrarienſis, & ab Alberto, cęteroquin amico, de ſacræ dignitatis officijs per epiſtolam admonitus, voto etiam, & precibus apud Deum pro illo fuſis, in alium virum repentè mutatus, inſignis admiranda bonitate Præſul, & apud optimos, maximoſque Pontifices magnæ æſtimationis euaſit.

Sed & ciues Mutinenſes, nunquid multa febre phrenetici fuerint; quando ciuitatem ſuam in Guelforum, Gibel-

Digitized by Google

Gibellinorumque factiones diuiſi, quotidianis cædibus, & fraterno ſanguine, per multum tempus crudeliſſimè fœdabant? ſed vno, vel altero Alberti ſermone, & priuatis colloquijs, eo reducti ſunt, vt odia ipſa ſummo odio haberent, atque ſtatim deponerent, mutuæque dilectionis igne accenſi, publica inſtrumenta ſolemni ſtipulatione firmauerint, quibus ipſam diſſidiorum originem, ſuadente Alberto, radicitus auerruncarunt, vtque perpetuæ legis vis illis accederet, interpoſitis apud Principem B. Viri precibus, & hortatu impetrarunt.

His adde, ſi libet, ſimilem Brixienſium pacificationem, & alios apud eos B. Alberti Euangelici effectus, cuius officij prudenti dilatione plus illis profuit, quam ſi citius acceſſiſſet, &, vt Fabius, cunctando, rem opportunè reſtituit.

Hæc demum, & alia multa (quæ ne ipſe multus ſim, actorum Alberti lectoribus meditanda relinquo) quantæ apud homines gloriæ eſſe debeant, nemo Chriſtianus eſt qui non facile percipiat: quanti item & Alberti operantis, & eorum in quibus operatus eſt meriti ſunt apud Deum, vel vna Chryſoſtomi ſententia ſatis, ſuperque nos docet; ſic enim ait, tom 5. col. 951. orat 5. aduerſus Iudæos. *De fratribus collapſis cogita, putatoque te theſaurum reperiſſe, nimirum occaſionem illis medendi. Etenim ſi inſtillaueris illis velut oleum, ſermonis doctrinam, ſi obligaueris humanitate, temperantiaque vulneratum, ſi ſanaueris, ille faciet te ditiorem quouis theſauro. Qui enim adduxerit pretioſum ex indignitate, tamquam os meum erit, inquit ille. Quid huic poterit æquiparari? quod neque ieiunium, neque humi peractæ cubationes, neque peruigilia, neque aliud quidpiam poteſt efficere, efficit fratris procurata ſalus. Cogita quam multa os tuum peccauerit, quam multa verba obſcœna protulerit, quam multa conuicia, quam multa maledicta euomuerit, & omnino ſuſcipies collapſi curam, nam hoc vno benefacto, omnem illam delere maculam poteris, & quid dico delere? facies vt ſit os tuum, ſicut os Dei. Quid huic honori poſſit æquiparari, non enim ego iſta polliceor, ipſe Deus hoc dixit. Si vnum quempiam eduxeris, inquit, vt os meum erit os tuum, purum, ſanctumque.*

Quam ſanctum igitur oportet fuiſſe os aureum B. P. Alberti Sarthianenſis, qui non vnum ſolum eduxit, nec paucos tantum illos, quos diximus, ſed omninò innumerabiles; ex diuerſis mundi regionibus, ex tam varijs, inueteratiſque erroribus, ex tam grauibus vitijs, enormibuſque peccatis, in quibus variè horrendeque morbidi, ac iam anima mortui, & ſepulti iacebant, ad Catholicam Chriſti fidem, ad matris Eccleſiæ gremium, ad Seraphicæ Religionis aſylum, morumque integritatem, ſanctimoniamque perduxit, vt qui ſexaginta annorum vitam omnem, ſermonis doctrinam, & cœleſtem ſapientiam, vel ſibi copioſè hauriendo, vel egentibus, vt oleum laborioſè inſtillando, impendit.

Quam puram oportet fuiſſe beatam illam animam, in qua de ergaſtulo carnis liberata, purgatorius ignis, nec leuem culpæ maculam, quam abſumeret, nec pœnæ reatum, quem deleret, nec ſtipulam, aut fœnum, quod vreret, inuenire potuit.

Sed

Digitized by Google

Sed quæ de carne, de mundo, de dęmone, de culpa, de pęna triumphans, pura, & glorioſa in Cęlum recta migrauit, nobis in terra cum corpore relinquens heroicæ virtutis exempla, quæ Deo iuuante imitemur; illuſtria prodigia, quæ deuotè miremur; & ingentium meritorum ſuffragia, quæ quantum Sancta Mater Eccleſia permittat, ſupplices inuocemus.

CAP. XXIII.

Minora Alberti miracula, & poſthuma veneratio.

EX numero Scriptorum, qui venerabilis huius ſerui Dei acta fuſius deſcribunt, vel breuem aliquam eius mentionem faciunt, multi ſunt, qui miraculis clarum, qui clariſſimum fuiſſe, qui etiam poſt mortem miraculis claruiſſe, qui Deum per ipſius merita multa miracula operari, qui multis miraculis claruiſſe, qui multa miracula feciſſe, qui poſt mortem miraculis coruſcare, qui miraculis à Domino illuſtratum affirmant, qui denique illum in eorum numero æque collocant, quos ipſi miraculis clariſſimos, magniſque prodigijs coruſcare teſtantur. Atque iſtæ horum formulæ ſunt, quorum nomina, ætates, & integra teſtimonia ſequenti Capite proferemus.

Quod autem generali hac aſſertione contenti fuerint, nec vllum ex ijs miraculis, quæ Albertus Mediolani poſt mortem patraſſe dicitur, in ſpecie narrent, id partim tunc viuentium negligentiæ, ſed præcipuè extremis eo tempore Mediolanenſium calamitatibus adſcribendum exiſtimo quando qui vel ſcriptores, vel oculati teſtes eſſe poſſent bello, peſtilentia, publica fame, per plures annos afflictiſſimi, & his malis depellendis magis intenti, nec ſeruorum Dei actis pernotandis, multo minus publicis eorum tabulis compingendis, occupari poſſent, ſed inter perpetuas clades, in vrbe pariter, & agro, in dies, atque horas miſerandis modis perirent. Nec minus per ſæculum ſubſecutum varias, multaſque huiuſmodi Mediolanenſium calamitates, illius vrbis, & prouinciæ hiſtoriarum ſcriptores referunt. Vetus denique cęnobium ipſum exterius S. Angeli circumcollocatis Heluetis Borbonij caſtris, in quibus etiam Hæretici fuerunt, nocturno incendio conflagraſſe ferunt, anno circiter 1550. Quo caſu diſperſi incolæ, partim exterius morabantur in ipſo ſemiuſto cęnobio, partim in hoſpitio Vrbano Viridarij, & aliis pijs locis, quæ intra vrbem ad veteris cęnobij regimen pertinebant; tranſlata illuc ea ſupellectile, quam flammis præripere potuerunt, dum aliud ædificium eiuſdem nominis S. Angeli, quod hodie extat, in apto Vrbis loco pro ipſis erectum fuit, iacto primo ipſius lapide anno 1552. die 21. Feb. demolito funditus veteri habitaculo, vt nullum eius veſtigium amplius exiſtat, vt mirum non ſit, inter tot ruinas, & rerum pertubationes, per longiſſimi temporis interuallum, perijſſe cartas, aut etiam legitima documenta, ſi quæ de Alberto, aut per ipſum ſcripta ibi aliquando fuiſſent. Neque verò hæc, ſeu hominum incuria, ſeu temporum aduerſi caſus, Alberto ſoli

nocue-

Digitized by Google

nocueruut, ſed alijs quoque pluribus Dei ſeruis, qui per ea tempora, in eodem veteri cœnobio S. Angeli cum ſanctitatis vitæ, & publica miraculorum opinione, & fama, mortalem ſuam vitam finierunt, vſque adeò, vt neque quo loco ſepulti fuerint, aut hodie iaceant, poſteris innoteſcat, ſed tempus æris, ac marmorum edax memoriam rerum cum corporibus deglutiuit, manente, vt rei notoriæ, generali illa miraculorum publica fama, tum per ora hominum ſucceſſiuè viuentium, tum in perpetuis ſcribentium notis.

Non defuerunt tamen ex his ipſis Scriptoribus, qui aliqua miracula per viuentem Albertum patrata, per occaſiones commemorant, vt quod cacodæmonem, cerui ſpecie laruatum, prophetico ſpiritu detexerit, idque ſuis auditotibus per ſpectrum territis, diſturbatiſque inclamando, potenti virtute vocis diſparere protinus, ac diſperire fecerit. Quod Chriſtus Dominus noſter Albertum ipſum inedia in deſerto deficientem viſibili ſua diuina præſentia, & familiari colloquio confortauerit, allatiſque cibis refocillare dignatus fuerit. Quod per plures dies in fortitudine cęleſtis illius cibi ambulauerit, dum vaſta ſolitudine ſuperata, ad ea loca peruenit, in quibus terrenos cibos reperit, quibus deinceps paſcebatur, & hoc in Moyſe, & Elia miraculum fuiſſe, & quomodo contingat, fusè diſputat Abulenſis lib. 3. Reg. cap. 19. q. 8. Cur non ergo etiam in Beato Alberto, quantumuis illi pluribus diebus, iſte paucioribus, ambulauerint in fortitudine, ſeu virtute cibi illius. Quod fęlicem eius animam è corpore in Cœlum, recto tramite glorioſè properantem, diuino oſtento viderit B. Ioannes Capiſtranus, tum corpore procul abſens. Qua cęleſti viſione ſtatim euulgata facile fuit, vt Mediolanenſes, alijque in priſtina ſanctitatis Alberti opinione roborati, vſque adeò fuerint, vt in ſuis neceſſitatibus eo confidentiùs in Cœlo, vt piè credebant, viuentis ad ipſius præſidium confugiebant, multoſque fauores, & malorum remedia, à diuina bonitate per ipſius inuocationem retuliſſent, vt conſtanti Scriptorum atteſtatione factum traditur.

Nobis etiam poſterius innotuit Sarthianenſes aliquos, diebus noſtris affirmare, ſe à periculis vitæ, & ærumnis fortunæ per Alberti inuocationem liberatos fuiſſe. An etiam Regni Cypri excidium? an Bartholomæi Rouerellæ fortunas? an triumphum illum ſuum in Cœlos poſtea ductum? quæ cum ille prænuntiaret, futura erant, & poſtmodum re ipſa ſecuta ſunt, prophetico ſpiritu præuidiſſet, aliorum iudicio relinquo.

Quod ad Alberti ſanctitatis, vel Beatitudinis cultum attinet, certum imprimis ipſum, nec Beati nomen, nec Eccleſiaſticum cultum à Romano Pontifice, huc vſque per canonicum ritum retuliſſe, neque conſtat cauſam in curia motam fuiſſe, verumtamen veteri more ab ipſo anno 1450. quo obiit, per ducentos huc vſque ac triginta, & amplius annos Beati titulum, & communem æſtimationem perpetuo loquentium pariter, atque ſcribentium vſu, & conſuetudine obtinet, vt liquet ex ijs, quæ hactenus diximus, & ex Scriptorum teſtimonijs, quorum ſuccedaneas ætates, & verba capite ſequenti proferemus. Quando Mediolani poſt mor-

tem, vt multi Scriptores teſtantur, miraculis, & prodigijs clariſſimus fuit, cultum etiam illis correſpondentem, qui nondum tunc prohibitus fuit, eum habuiſſe, ſuppoſita veritate miraculorum negari non poteſt, cum venerabunda inuocatio, & vota gratiarum ſint correlatiua miraculorum, & hæc multo tempore poſt Alberti mortem, percrebuiſſe indicant Scriptores, qui diu poſt mortem ſerui Dei de eius miraculis, tamquam de illis, quæ tunc fiebant, præſenti ſuo ipſorum tempore loquuntur, vt Capite ſequenti ad notam anni 1480. vbi *per Alberti merita Deus operatur multa miracula*, & ad annum 1588. *maximis coruſcant prodigijs*, nempe Albertus, & alij, quos author ibi nominat, quod autem & nunc fieri non audiamus, non defectus meritorum Alberti in cauſa fuit, ſed quod ceſſantibus calamitatibus Mediolanenſium, etiam ceſſauit inuocationis deuotio, ac deinde per incendium, ac demolitionem conuentus, ac per confuſionem tumultuariæ tranſmigrationis fratrum, intra vrbem perierint monumenta veteris cœnobij, & notitia tam priſtini, quam poſterioris ſepulchri, atque hinc refriguerit poſteriorum deuotio, quæ præſentibus, ac notis ſeruorum Dei monumentis magis, quam vetuſtarum rerum auditione mouetur.

Neque res noua eſt, etiam abſque his cauſis ceſſare, vel non tam frequentia eſſe miracula Sanctorum, etiam Canonizatorum, decurſu temporis, quam fuerint in vita, vel non adeò longè poſt mortem. Imo inſtar magni miraculi eſt in Sanctiſſima Matre Dei, & S. Antonio Patauino, quod ab operandis miraculis nunquam ceſſare videantur, cuius rei cauſa in arcana Dei conſilia magis referenda eſt, quam noſtra curioſitate ſcrutanda.

Nec eo minus æſtimandi ſunt Sancti, quod vnus præ alio, plura, vel pauciora miracula faciat, nam, vt teſte S. Auguſtino lib. 83. qq. q. 79. *Ideò non omnibus Sanctis miracula attribuuntur, ne perniocioſiſſimo errore decipiantur infirmi, exiſtimantes, in talibus factis eſſe maiora bona, quam in operibus iuſtitiæ, quibus vita æterna comparatur*: ſic non omnibus Sanctis conceditur perpetua operatio miraculorum, ne pari errore, pluris fiat perpetuitas miraculorum, quã ſanctitas operum, aut ne magis Sanctus putetur, qui plura facit miracula poſt mortem in terris, quam qui cum paucioribus miraculis, fortè multo plus gloriæ habet in Cœlis, aut propter alias cauſas ſoli Deo notas. Quapropter, vt ante diximus, cum Paulus ſe præferret Apoſtolis non dixit, *quia plura quam ipſi ſigna feci, ſed quia plus omnibus laboraui*.

Sed quidquid Mediolani fiat, non deſunt alibi ſigna veteris venerationis B. Alberti, nam in pariete Eccleſiæ Fratrum Min. oppidi Sarthianenſis, iuxta maius altare, à parte ſiniſtra, vt ſacræ reliquiæ obmuratæ, cum veneratione ſeruantur duæ epiſtolæ propria ipſius B. Alberti manu ſcriptæ, & appenſa deſuper eius imago depictis circa caput radijs, cœleſtis gloriæ indicibus, quæ imago ibi poſita fuit multis annis ante Vrbani VIII. decreta de his rebus edita. Nec deſunt qui pro ſua deuotione illam ſupplices frequentant, & affirmant ſe aliquando, interpoſita apud Deum inuocatione B. Alberti, exauditos fuiſſe. In templo quoque conuentus

uentus S. Franciſci Citonienſis non procul Sarthiano, in quodam tabernaculo ſupra altare, quod S. Bernardini vocant, cum quibuſdam ipſius S. Bernardini reliquijs extat etiam liber Miſſalis cartæ pergamenæ M. S. quo olim cum licentia ſuperiorum vtebatur B. Albertus, vt in ipſius libri principio, & fine antiqua manu notatum eſt, atque hic liber pro ſacra B. Alberti reliquia, ibi cum veneratione aſſeruatur, & aduentantibus perſonis deuotis reuerenter oſtenditur, non ſecus quam reliqua pro reliquiis S. Bernardini.

In Eccleſia etiam eiuſdem ordinis Capiſtrani in Aprutio, cum ſcriptis B. Ioannis Capiſtrani eſt codex ille M. S. operum B. Alberti, ex quo nos deſcripſimus maiorem partem eorum operum Alberti, quæ hoc volumine exhibemus, & vt illa B. Ioannis, ſic iſte B. Alberti decenti, ac deuota cuſtodia, & veneratione ſeruatur, vt Alberti reliquia. Nec aliud nobis de eius miraculis, aut poſthuma veneratione hactenus innotuit: præter aliam depictam eius effigiem, quæ radiis ornata caput cernitur, in Sacrario Templi Aracœlitani in Sancta hac Vrbe Roma.

CAP. XXIV.

Alberti virtutum, miraculorum, & Beatitudinis fama, conſtantibus ſcriptorum teſtimonijs perpetua.

Poggius Florentinus in ijs literis, in quibus alios pleroſque ſeruos Dei vituperat, ipſius Alberti reſpondentis teſtimonio, cum ſic laudauit. 1429.

Sed quia me ab iſtorum vulgo eximis, ac per hoc non vulgarem, ſed ſingulari quadam & vita, & doctrina præditum me egregium facis, habeo huic exiſtimationi tuæ de me tam bonæ ingentes gratias, ſimulque in ea re tibi gratulor plurimum, cum ex bene inſtituto animo tuo, hæc tua de me opinio certe proficiſcatur: tamen Alberto tuo, tibi quidem ex animo vera teſtanti credas velim, complures inter hos fratres eſſe, qui cum aſpectu, & auditu iuſtiores, tam verò eruditionis præſtantia, longe me doctiores exiſtunt.

Idem Poggius in epiſtola excuſatoria ad B. Albertum, quæ ſic incipit. 1430.

Tantum abeſt mi Alberte, vt grauiter feram, quę à te ſcribuntur, vt etiam maximas tibi & habeam, & debeam gratias: quod me pro tua in me beneuolentia, & charitate admonere voluiſti, eorum, in quibus me aberraſſe in meis literis arbitratus es; non enim ſum is, qui tantum meis viribus confidam, vt non aliorum

quoque opibus ſubleuari velim, atq; adiuuari ad errores vitæ corrigendos.

1430. Guillelmus Caſalenſis Ordinis Miniſter Generalis, in literis ad Albertum datis, & in ipſius Alberti epiſtola, nobis 28. allegatis.

Te igitur, mi Alberte, liberum facio ad quaſcumque prædicationes ſumendas, ſi tuo deſiderio ſatisfactum iri à me poteſt: tecum enim familiariter agere, noſtra iam confirmata facit conſuetudo, quia neminem mihi magis familiarem inuenerам, qui poſſet vita, moribus, & doctrina Viterbienſis Ciuitatis periculis prouidere.

1432. Eugenius IV. Pontifex in literis, quibus Albertum conſtituit Vicarium generalem totius Ordinis Min. 15. Kalend. Auguſti.

Tribuit autem nobis Altiſſimus, vt quam primum tu à nobis in Vicarium ordinis vſque ad nouam creationem Generalis creatus fuiſti, magnam exinde habuerimus conſolationem; cœperimuſque intelligere te, præſtante Domino, futurum lapidem illum angularem, qui, quod ſæpe & diu diximus optaſſe, nec vnquam conſequi potuimus, vtrumque parietem coniunges, & vtraque vnum facies.

Idem Pontifex in alijs, quibus B. Ioannem Capiſtranum vltramontanarum Prouinciarum Vicarium ab Alberto inſtitutum confirmat kalend. Septemb. anno eodem.

Et tandem deliberatione matura dilectum filium Albertum de Sarthiano, dicti Ordinis profeſſorem, Prouinciæ Miniſtrum elegerint: cuius electio non paruam nobis conſolationem, ac lætitiam attulit; cum comprobatæ integritatis, & præcipuæ doctrinæ, & prudentiæ exiſtat, & grauitate morum, & conſilio præſtans, vt longa experientia nobis innotuit, de cuius vita, moribus, & doctrina, ac religionis zelo, & reformationis ordinis ardenti deſiderio, in Domino plurimum confidentes.

Plura ad Albertum, ac de ipſo dedit Eugenius diplomata, & priuatas literas, quæ nobis ad manum non ſunt; ſed in quibus dubitandum non eſt, eius laudes per ipſum celebratas fuiſſe, qui etiam in perpetuum ſuæ de ipſo opinionis teſtimonium ad latus ſuum illius aſſiſtentis imaginem, æneis Vaticani templi valuis expreſſam perennare voluit.

Philippus Bendedeus, de quo ſic etiam ipſe Albertus epiſtola 33. 1434.

Qua tu mihi, ea opinione, ea exiſtimatione, ac veneratione loquaris, tamquam ſi vnus è Patribus ſanctimonia, atque eruditione clarus, inſigniter euaſiſſem; quod ego prorſus laudis genus reijcio, ob idque maximè in ipſo huius epiſtolæ noſtræ principio dixi tuarum literarum

maxima

Digitized by Google

maxima iucunditate me omnia affeciſſe, præter laudes meas, in quibus omnibus, pace tua dixerim, tuo vitio, parùm ineptè dicta attribuis; qui auſus ſis, me homunculum imperitum, qui vix ſcripturas ſacras, pene dixerim, adhuc totas diligenter perlegi, & ſacrarum literarum interpretem, & Euangelicæ legis tubam licentiùs, facilius ne dixerim, leuius nominare.

Paulus Veronenſis ſimiles Alberti laudes ſcripſit: hic eas ita refellit: & ſibi ignaro, & extremæ profeſſionis abiectiſſimo abortiuo, eas deeſſe humiliter affirmat, ſimul eleganter, & humaniter oſtendens, Paulum non proinde mentitum eſſe, vt qui dixerit quæ credebat, quamuis non quæ eſſent.

1439. Eugenius IV. Pontifex in literis ad Æthiopum, & Indorum Imperatores 5. Kal. Septemb. an. 1439.

Mittimus ad tuam celſitudinem dilectos filios Fr. Albertum de Sarthiano, ordinis B. Franciſci, Commiſſarium noſtrum in partibus Orientalibus, & eius ſocios; ſuntque omnes viri, vtique cum ſacra Dei doctrina pleni, tùm etiam in timore Domini, & eius vijs ambulantes.

Idem in alijs ad Cophtos, & eorum Prælatos eodem anno Non. Iulij.

Prout ex decreto inde confecto, quod vobis oſtendet dilectus filius Albertus de Sarthiano, ordinis Minorum profeſſor, lator huius, veſtra deuotio apertius diſcet:

Idem in alijs ad ipſum Albertum profecturum 2. Kalend. Septemb. eodem anno.

Ad perſonam tuam, quæ quidem potens opere, & ſermone, in magnis, & arduis, familiari experientia comprobata eſt, dirigentes aciem mentis noſtræ, ac ſperantes, quod ea, quæ committenda tibi duxerimus, pro honore Dei, & propagatione Chriſtiani nominis diligenter, & fideliter proſequeris; te in partibus Orientalibus Indiæ, Aethiopiæ, Aegypti, & Ieruſalem Commiſſarium noſtrum facimus.

Ioannes Alexandrinus, & per totam Ægyptum, Libiam, Æthiopiam, Pentapolim Occidentalem, & Africam Patriarcha Iacobitarum ad Eugenium IV. Pontificem. 1440.

Poſt hæc refero tuæ magnæ Sanctitati ſacratiſſimam, & honoratiſſimam ſcripturam tuam, per benedictum filium tuum, & honoratum Sacerdotem Fr. Albertum, ad manus meas perueniſſe, & infra. *Idem benedictus filius, venerabilis Albertus reddidit mihi duas imagines. Cæterum quædam eidem Patri commiſimus, quæ literis mandare non poſſumus, ſufficiet itaque ipſe quidquid ijs literis deeſt: cui referenti tua Beatitudo plenam fidem dare dignetur.*

Philothæus Patriarcha Alexandrinus, ac totius Ægypti Græcorum, in literis ad Eugenium Pontificem. 1440.

Mea

Mea humilitas, Beatiſſime Pater, audiens quæ tuæ magnæ Sanctitati à filio meo in Spiritu Sancto Fratre Alberto Monacho ordinis Minorum miſſo in Aegyptum refero, ſcilicet, huc ad nos veniens detulerit ſanctiſſimas literas ſanctitatis tuæ.

1441. Andreas Abbas S. Antonij in Ægypto eiuſdem Patriarchę & gentis Iacobitarum legatus in oratione habita ad Eugenium Pontificem, in generali congregatione Concilij Florentini.

Vt nos (Aethiopes Iacobinos) *per dilectum filium tuum Albertum ordinis Minorum, ad vnionem quærendam inuitares*, & infra: *quemadmodum poterit enarrare idem Fr. Albertus, qui multa mecum pericula, multos ſubijt labores, pro hac digniſſima vnione fidei Chriſtianæ.*

1441. Nicolaus de Comitibus à quadraginta annorum Saracenica apoſtaſia conuerſus, cum in Concilio Florentino, prædicante de fide Beato Alberto, durante ſermone perpetuo fleuiſſet, cauſam interrogatus reſpondit, fletus ſui cauſam fuiſſe, cœcitatem Saracenorum, & ingratitudinem Chriſtianorum, quod ſcilicet iſti non adeo ſtudeant illorum conuerſioni.

Nam, inquit, *ſi ille ſermo in medio Cayri prædicaretur, tunc ex centum millibus Saracenorum, qui dicentem intelligerent, octuaginta ſex millia conuerterentur.*

Accedit Illuſtriſ. Cardinalium, qui Alberti ſermoni cum Eugenio Pontifice tunc aderant, de Alberti fidei zelo, & prædicationis efficacia opinio: dicebant enim, cum Pontifice colloquentes, ſi fides Catholica in cæteris extincta fuiſſet; eam tamen in Fr. Alberto conſeruatam, & in reliquis, per ipſum ſuſcitatum iri: ea hyperboli expreſſius enuntiantes, quam excellentem opinionem, de Alberti virtute conceperint.

Eugenius IV. Pontifex in literis, quibus Alberto confirmat electionem ipſius in Miniſtrum Prouincialem Prouinciæ S. Antonij 16. Kalend. Auguſti, 1442. 1442.

Meruit ardens tuæ religionis zelus nobis pridem cognitus, & magna in nos, Sanctamque Romanam Eccleſiam fides, probataque in tuo ordine virtus tua ſingularis non dubiè promerentur, vt ea tibi concedamus, per quorum impoſitum tibi onus, maxima ordini tuo commoda confidimus prouentura.

Æneas Syluius Picolominæus, mox Pius II. Pont. in libro M. S. de viris illuſtribus loquens ibi de S. Bernardino Senenſi: 1448. Tom. 1. Oper. Bernard. poſt eius vitã.

Plures reliquit ſuarum virtutum imitatores, è quibus præcipuus fuit Albertus de Sarthiano, qui eloquentiam doctus ſub Guarino, literiſque ſæcularibus apprimè inſtructus, & ipſe poſtea Minor factus, ſub Bernardino

nardino eloquentiam Dei didicit, prædicauitque populis cum magna gratia . Hunc & Eugenius Pont. Max. Hieroſolymam miſit, vt ſpecularetur facta Soldani, qui reuerſus, & Aegypti, & Indiæ negotia, vti ſe haberent, edocuit, & quomodo vinci poſſent, monſtrauit .

1450. Franciſcus Sfortia Primus illius nominis Dux Mediolani, cum eum adulatores in Albertum concitarent, in hæc verba reſpondiſſe ſcribitur.

Fratris Alberti ſermo vſque adeo nobis non diſplicet, quin eo potius acceptior ſit, quod ille munere ſuo rectè fungatur.

1451. B. Ioannes à Capiſtrano, in epiſtola ad Franciſcum Barbarum ſcripta anno 1451. 17. Kal. Aprilis, in regiſtro Vicariatus generalis ipſius Beati Capiſtrani pag. 15. ſeptimo menſe poſt Alberti deceſſum.

Vt frequenter didici ex ore nouelli noſtri B. Bernardini, recolendæ memoriæ olim Fratris Alberti Sarthianenſis, & nuper Fratris Antonij de Betunto, quos tua dignos amicitia puto .

1454. Idem in epiſtola ad Aquilanos Cracouiæ 12. Maij anno 1454.

Audiſtis prædicantes S. Bernardinum, Fratrem Albertum à Sarthiano, & Fratrem Iacobum à Marchia, viros ſanctos .

B. Bernardinus Foſſenſis, alias Aquilanus in ſuis Chronicis apud Marianum Florentinum tom. 5. cap. 17. fol. 85. col. 4. 1470.

Erat Frater Albertus peritiſſimus homo, & potentiſſimus in Theologia, ſingulariſſimus prædicator, & in ſuis prædicationibus acceptiſſimus. Erat etiam vtique bonæ conſcientiæ ita, vt Mediolani dicitur Beatus Albertus, eo quod poſt mortem miraculis claruit.

Regiſtrum ordinis ſub gubernio Fr. Timothæi Lucenſis ſcriptum anno 1472. 1472.

Poſt mortem Fratris Guillelmi à Caſali Miniſtri generalis, Dominus Papa ſuper totum ordinem Fr. Albertum Sarthianenſem, familiæ noſtræ Obſeruantiæ Apoſtolicum Vicarium conſtituit, qui per annum totum ordinem ſanctiſſimè gubernauit, & capitulum generaliſſimum Paduæ celebrandum conſtituit; tranſmiſit autem ad iſtud capitulum Dominus Papa Breue quoddam, in quo voluntatem ſuam declarabat, videlicet vt Fr. Albertus in generalem Miniſtrum eligeretur, exiſtimans; quod ſi ex familia obſeruantiæ Generalis ipſe electus eſſet, optima totius ordinis reformatio ſequeretur .

Nicolaus de Fara indiuiduus Capiſtrani ſocius, qui vitam eius latinè omnium primus conſcripſit, vbi Cap. 13. habet quæ ſequuntur, ſeq. tunc præſentem fuiſſe, & omnia 1475.
vidiſ-

Digitized by Google

vidiſſe, & comperiſſe teſtatur, ſed ipſa eius verba deſcribere non piget.

Hic eſt (Capiſtranus) *qui in loco noſtro apud Burgum S. Sepulchri, expleta prædicatione in laudem, & gloriam Beatiſſimæ Virginis, Dei Genitricis Mariæ, in die Aſſumptionis eius in menſa ſedens, cœleſtis illius Fratris Alberti Sarthianenſis beatam animam ad Cœlos tramite recto migrare vidit, ita namque lętiſſima, Angelicaque facie quadam, me, & compluribus Fratribus præſentibus in cœlum ſuſpiciens affatus eſt; video*, inquit, *animam vnius Fratris noſtri ad cœlum euolare, en vadit, en properat, ſæpe replicans. Cumque ſtatim in Romandiolam proficiſceremur, certiores facti ſumus, eloquentiſſimum, & clariſſimum illum virum Albertum Sarthianenſem, qui multis miraculis claruit, Mediolani ipſa die aſſumptionis animam cęlo reddidiſſe*, & cap. 10. ſic ſcribit: *tum ipſius* (Capiſtrani) *tum Bernardini, tum etiam Fratrum Alberti Sarthianenſis, Iacobi de Marchia, Antonij de Bitonto, & complurium aliorum prædicatione, multi nobiles, multi ſtudentes, multique doctores, ad religionem ſe contulerunt, ex quibus nonnulli acceptiſſimi, & fructuoſiſſimi euaſerunt prędicatores.*

1479. Alia Capiſtrani vita, à quodam nomine Deodato compoſita, phraſi veteri Italica, & impreſſa Comi anno 1479. Cap. 7.

Eugenius Pontifex commiſit curam Vicariatus totius ordinis recolendæ memoriæ, Fratri Alberto de Sarthiano, viro ſanctitate, & ſcientia præclariſſimo, & per totam Italiam nominatiſſimo, cupiens, vt in ſequenti capitulo generali eligeretur Miniſter Generalis. Sed benignus Creator, ſine cuius permiſſione non cadit folium in terram, id non permiſit; cognouit enim, re ſic ſtabilita, ſecuturam potius obſeruantię ruinam, quam aliorum reformationem: data enim cura B. Alberto, vt conuentuales ad arctioris vitæ normam reduceret, optimos quoſque ex obſeruantum familia in eorum conuentibus collocaret; quo tandem fieret, vt conuentuales vitæ ſuę rationibus aſſueti, eas non facile dęſererent, & ex aduerſo conuentus obſeruantum rigidis illis, & ſanctiſſimis viris deſtituti facilius remitterent rigorem diſciplinæ, quo factum, vt non Beatus Albertus, ſed alius in Theologia Magiſter conuentualis electus ſit.

Codex Italico ſtylo, & charactere vetuſtus vitæ F. Ioannis Capiſtrani, de eius ſpiritu prophetico fol. 47. à tergo. 1480.

Hic Beatus cum eſſet in Burgo S. Sepulchri in feſto Aſſumptionis Virginis Mariæ, ibi poſt habitam concionem, dum ſederet ad menſam cum Fratribus, vidit in cęlum aſcendere beatam animam illius tubæ cęleſtis, Fratris Alberti à Sarthiano, & coram multis Fratribus vultu lætiſſimo, & Angelico in cęlum elato, dixit: Ego video animam vnius noſtri Fratris in cęlum volare; hæc

verba

Digitized by Google

verba ſæpius repetens; en aſcendit, en vadit ad gloriam, ac deinde ſocij certiores facti, diem, & horam notarunt, & in Romandiolam venientes compererunt, illum eloquentiſſimum, & clariſſimum fratrem Albertum à Sarthiano tranſijſſe ex hac vita ad Deum die Aſſumptionis Dominæ; in Ciuitate Mediolani, vbi per ipſius merita Deus operatur multa miracula.

1486. Marianus Florentinus tom. 5. Chronicorum Ord. cap. 21. fol. 120. col. 2.

Locus S. Franciſci de Sarthiano, ex quo fuit illa ſonora tuba, & columna, ſeu auriga, & ſcutum noſtræ familiæ, B. Fr. Albertus Sarthianenſis, qui Mediolani requieſcit, & fol. 124. col. 1. *locus S. Mariæ de Angelis apud Mediolanum, in quo requieſcit illa magna, & reſonans tuba, & quartus auriga familiæ obſeruantiæ Fr. Albertus Sarthianenſis, prouinciæ Tuſciæ, miraculis clarus,* & cap. 24. fol. 160. col. 4. *Hoc anno* 1450. *in ſolemnitate Aſſumptionis Glorioſæ Virginis Mariæ B. P. Frater Albertus de Sarthiano, prouinciæ Tuſciæ miraculis clarus obdormiuit in Domino*, & relata reuelatione gloriæ Alberti, facta Capiſtranenſi, vt in vita narrauimus; poſtea ſubiungit: *qui B. P. Fr. Albertus in ſupradicto loco venerabiliter ſepultus, etiam poſt mortem miraculis coruſcauit.* Idem alibi paſſim, & fol. 124. col. 1. de alio loquens, *qui in ſua iuuentute*, inquit, *cum per viam ſenſualitatis, & inertiæ ambularet, à S. Fratre Alberto Sarthianenſi monitus, mutauit vitam ſuam, & ex imperito iuuene, doctrina clarus euaſit, & pro virtutum ſtudio, ſedula prædicatione, & exemplis vitæ, per totam Italiam vir ſanctus reputabatur.*

Opuſculum vetus inſcriptum, Memoriale Ordinis, inter firmamenta trium ordinum S. Franciſci pag. 37.

Hic Albertus de Sarthiano fuit, eloquentiſſimus orator, & prędicator per totam Italiam, & pręcipuè Mediolani, & in alijs Ciuitatibus principalibus: patet in miraculis factis. Eum Eugenius IV. ſummè cupiens Ordinem Minorum reformare, poſt mortem pręfati Guilielmi de Caſali Miniſtri generalis, conſtituit Vicarium generalem totius ordinis, ſcilicet Obſeruantum, & Conuentualium per totum orbem, & dedit illi, ſcilicet Alberto, licet inuito, & renitenti ſigillum Miniſteriatus, & pręcepit, vt conuocaret capitulum generale celebrandum Paduæ, ad electionem generalis Miniſtri. De hoc extant copię epiſtolarum, & literarum ſuarum, propter diſertitudinem, & facundiam, in volumine collectarum, in bibliothecis Senarum, & Capiſtrani cum pluribus tractatibus, & alijs epiſtolis ad Eugenium, ad Pręlatos, et Principes totius Italię: Ibi, inquam, ſunt literæ obedientiales ad conuentum Pariſienſem, ad Miniſtros Prouinciales Hiſpaniæ, Franciæ, Alemanię, vt nomine Eugenij IV. ad capitulum ſupradictum properarent, et ſimiliter ad Regem Caſtellę, et alios; vt ipſos Miniſtros mitterent renitentes ſub iſto, quia Generalis totius ordinis erat.

1516. Ex Catalogo omnium prouinciarum, & cœnobiorum Fratrum Min. Reg. Obſeru. conſcripto anno 1516. in fine epitomes Annalium, vbi de prouinc. Mediolani.

S. Mariæ de Angelis apud Mediolanum, vbi requieſcunt vir ille inſignis virtute, & doctrina Albertus Sarthianenſis, illique ſimilis Antonius de Arzeno &c.

1536. Leander Albertus, in deſcriptione Italīæ in Tuſcia pagin. 90.

Hinc ad Clanem verſus, Sarthianum eſt, Alberto, ex Min. ordine, maximo concionatore inclytum.

1540. Dioniſius à Pulinari, in chronico M. S. prouinciæ Tuſciæ part. 1. fol. 14.

Hoc etiam anno 1439. Summus Pontifex Eugenius miſit B. Fr. Albertum à Sarthiano ad Presbyterum Ioannem Aethiopiæ Imperatorem, & ad Sereniſs. Thomam Imperatorem Indorum, ad res maximi momenti tractandas: & fol. 16. *in quo capitulo* (prouinciali Paduano) *omnes nonaginta tres vocales conuentuales, excepto vno ſolo concorditer elegerunt in ſuum Miniſtrum, ſanctum P. Fr. Albertum à Sarthiano, ex fratribus obſeruantinis prouinciæ Tuſciæ*: & infra: *qui B. Pater Fr. Albertus Miniſter prouinciæ S. Antonij, & Vicarius generalis totius ordinis, nono die Iunij anni Domini 1443. & ordinis 237. celebrauit Paduæ ſecundum capitulum generaliſſimum ad quod capitulum Pontifex miſit literas, quibus declarauit ſuam voluntatem eſſe, vt Albertus eligeretur Miniſter generalis, exiſtimans, ſi id fieret ſecuturam totius ordinis bonam reformationem*: & fol. 20. *hoc eodem anno 1450. in feſto Aſſumptionis Dominæ noſtræ, in hoc noſtro conuentu S. Angeli, Mediolani quieuit in Domino B. P. Fr. Albertus à Sarthiano, qui fecit multa miracula, cuius animam per Angelos in cælum ferri vidit S. Vicarius generalis* (Capiſtranus) *exiſtens in Burgo S. Sepulchri*: & parte 2. in hiſtoria conuentus Sarthianenſis fol. 258. *Huius conuentus erat B. Fr. Albertus à Sarthiano, qui obijt Mediolani, de cuius excellenti ſanctitate, & doctrina, nunquam ſatis dici poterit*: & infra: *de hoc Fr. Alberto legitur, quod Pontifex, & Cardinales inter ſe diſcurrendo dixiſſent, quod ſi fides Chriſti in omnibus extincta eſſet; tamen in Fratre Alberto remaneret, qui in reliquis ipſam reſuſcitaret.*

Blondus Flauius Foroliuienſis, 1559.
in Italia illuſtrata, de Etruria pag. mihi 308.

Deinceps vltra Cluſium, Sarthianum eſt oppidum, Alberto Minorita diuinorum dogmatum prædicatore inſigni ornatiſſimum.

Marcus Vliſſiponenſis in chro- 1560.
nicis Ordinis Min. part. 4. lib. 1. cap. 33.

Regularis Obſeruantia S. Franciſci per quatuor præcipuè ſanctiſſimos, & doctiſſimos viros aucta, & illuſtrata fuit, vt ſacra, & famige-

rata

rata doctrina, ſic etiam ſanctiſſima vita, & miraculis. Ii fuerunt, S. Bernardinus Senenſis, B. Ioannes à Capiſtrano, B. Iacobus Picenus, & B. Albertus Sarthianenſis, qui fuerunt veluti quatuor firmiſſimæ columnæ reſtaurati nouiter illius ædificij: & tanquam quatuor ſtrenui Duces magnæ familiæ, qui eam duxerunt, per ſecuram, rectamque viam, & ſemper ſaluam conſeruarunt. Erant quatuor Clypei, qui ſuæ ſanctitatis exemplo, & doctrina, eam ab aduerſis tutati ſunt. Erant quatuor Tubæ, quarum ſonitu, multi ad Religionis militiam, & Chriſti ſequelam concitati fuerunt, eorumque feruore zeli ſtudioque diuino munere, tota Italia, Germania, Hungaria, Polonia, & Bohemia obſeruantum Cœnobijs repletæ ſunt.

Idem 3. part. cap. 35. pag. 267. de B. Michaele ab Arcagnano ſcribens.

Is, inquit, *in ordine iuuenis inconſiderate viuens, in ordinis diſciplina non ſatis ſe occupabat, verum S. Bernardini, & B. Alberti à Sarthiano ſalutaribus monitis, concitatus, vitam in melius commutauit, ac adeo gnauiter ſeſe literarum ſtudijs addixit, vt auxilio diuinæ gratiæ, intra paucum tempus, clariſſimus verbi Dei concionator euaſuerit, ſuæque doctrinæ radijs, & ſanctitatis opinione, totam Italiam illuſtrauerit.*

Franciſcus Roſieres, in Stemmatibus Ducum Lotharingiæ tom. 5. pag. 287. 1580.

Diuus Albertus Sarthianenſis, ſignis, & miraculis clarus è vita migrauit: & in margine: *S. Albertus*.

Codex M.S. ſub Gregorio XIII. Pontifice, vbi fol. 86. à tergo compilator ſic dicit.

Huius Conuentus (Sarthiani) *fuit Venerabilis, & B. Pater Fr. Albertus de Sarthiano; qui multis functus legationibus Pontificijs, cum ad Indos, tum quoque ad Aethiopes, obdormiuit in Domino Mediolani, apud Sanctum Angelum, qui Conuentus Obſeruantibus Minoritis paret, Anno Domini 1450. cuius anima viſa fuit à B. Ioanne de Capiſtrano in Cœlum euolare; nec mirum, cum per ipſum multa edidit Dominus Deus miracula.*

Rodulphus Toſſinianenſis, Epiſcopus Senogalliæ, Hiſtor. Seraph. lib. 1. fol. 72. à tergo. 1586.

Beatus Albertus de Sarthiano Mediolanenſis (17.) *humili loco natus, vir literis eruditus, vt monumenta eius, laude digna declarant, ſuis prædicationibus, multos traxit ad fidem Chriſti, peragauit per totam Syriam, Græciam, Aegyptum. Fuit autem in ſacris concionibus maximus vitiorum obiurgator; vnde multoties pro veritate tuenda, incurrit diſcrimen vitæ. Erat prædicatio eius grata, & fructuoſa, doctis ſimul, & indoctis: in dicendo vtebatur præclara dicendi forma, quæ*

cum ſanctitate vitæ coniuncta, multos ad ſe attrahebat.

1587. Franciſcus Gonzaga Epiſcopus Mantuanus de origine Seraphicæ Religionis, & progreſſibus Regul. Obſeru. in Conuentu 14. Prouinciæ Tuſciæ nemoris de Mugillo.

Quo quidem capitulo, cui etiam B.P. Albertus de Sarthiano interfuit; & in Conuentu 22. Cetonij. *In huiuſmet loci tabellario ſexdecim Pontificię Bullæ à Summo Pontifice Eugenio IV. ad Venerabilem Fratrem Albertum à Sarthiano tranſmiſſæ cuſtodiuntur; quibus illum ad Indos Orientales, ad Aetiopes, & ad alia plurima loca, apoſtolica authoritate delegauit*. In Con. 29. S. Franciſci Sarthiani. *Huius Monaſterij alumnus fuit Venerabilis, ac B. P. Fr. Albertus de Sarthiano, qui plurimis functus legationibus Pontificijs, Mediolani obdormiuit in Domino, ibiq; apud Conuentum S. Angeli, Domini anno* 1450. *ſepultus eſt: cuius anima à B. Ioanne de Capiſtrano æthera petens viſa eſt*: Et in Catalogo Beatorum Ordinis. *B. Albertus à Sarthiano miraculis clariſſimus*. Idem Gonzaga edit. Rom. pag. 13. *Summus Pontifex, vt Venerabili P. Fratri Alberto à Sarthiano, viro vtique integerrimo, atque Reg. Obſeru. acerrimo propugnatori, nec non Religione moribuſque inſigni, viam ad generalem miniſteriatum ſtrueret: nouerat enim vigilantiſſimus ipſe paſtor plurimum accrementi, plurimumq; ſplendoris, vniuerſo ordini ex huiuſmodi promotione obuenturum, ipſum ſuper vniuerſam Religionem Minoriticam, ex Apoſtolica authoritate generalem Vicarium inſtituit, qui & munus ſibi creditum exactiſſime, iuxta conceptam de ipſo ſpem, per integrum annum obiuit, & generaliſſimum ſecundum, tum Obſeruantũ, tùm quoque Conuentualium Patrum Capitulum Patauij, anno Domini* 1443. *vel (vt alij volunt) anno* 1444 *futurum aſſignauit, ac tempore præſcripto prudentiſſimę celebrauit*.

Bernardinus de Buſtis, præter ea, quæ ex ipſo, in Alberti vita deſcripſimus, ſerm. 27. part. 2. pag. 668. col. 2. in fine alterius tom. 1. ſui Roſarij. 1588.

Multos etiam produxit (primus Ordo) *alios Sanctos fratres, vita & miraculis clariſſimos, de illis verò, qui fuerunt, non multis temporibus elapſis, vt de B. Ioanne Capiſtrano, B. Alberto de Sarthiano, B. Iacobo de Marchia, & multis alijs, qui maximis corruſcant prodigijs, nimis longum eſſet recitare*.

Henricus VVillot Athenarum Ortodoxarum lit. A. 1598.

Albertus de Sarthiano Mediolanenſis, Guarini Veronenſis alumnus, D. Bernardino præceptore ſanctioribus literis operam dedit; & is fuit moribus, & eruditione, vt Bernardini diſcipulum poſſes agnoſcere; exantlatis in ſpargendo ſemine Euangelico multis, ac varijs laboribus, Mediolani ipſo, quo Deipara triumphum egit, celebri die fæliciter obdormiuit anno 1450.

Sil-

1193. Siluanus Razzi Camaldulenſis, in vitis Sanctorum, & Beatorum Etruriç pag. 716.

Qui (B. Thomas Florentinus) *ab Eugenio IV. Pontifice poſtea miſſus eſt ſocius, cum B. Fr. Alberto Sarthianenſi in Indiam, & ad Presbyterum Ioannem, & altera vice Hieroſolymam, cum Beatis dicto Fr. Alberto, Ioanne Capiſtranenſe, & Fr. Herculano à Piagale ad reformandum, & reducendum ad veram regulæ obſeruantiam loca, & conuentus illarum partium.*

Et pag. 722.

Quando Papa Eugenius miſit Legatum ſuum ad Presbyterum Ioannem Imperatorem Aethiopum, & ad Thomam Imperatorem Indorum, cum ſuis literis B. Fr. Albertum Sarthianenſem, vt illos reduceret ad vnionem Sacræ Romanæ Eccleſiæ, dedit illi pro peculiari ſocio B. Thomam, vt ſanctitate ſuæ vitæ ædificaret dictos Imperatores, & eorum populos, ſed cum Sultanus Babiloniæ ipſi Fr. Alberto, eiuſque ſocijs impediret tranſitum, diſceſſerunt ex Aegypto, & retro reuertentes venerunt Conſtantinopolim, vt per Thanaim nauigarent in Perſiam, & ex Perſia in Aethiopiam, & Indiam. Fr. Albertus per viam morbo detentus, ne Pontificis propoſitum fruſtraretur, miſit B. Thomam cum tribus alijs Fratribus, ad complendum eiuſdem Pontificis deſiderium.

Alius codex vitç B. Ioannis à 1594.
Capiſtrano ſcriptus anno 1594 autore Bonauentura de Calaſio.

Cum eſſet alia vice (Capiſtranus) *in conuentu noſtro Burgi S. Sepulchri, in feſtiuitate ſolemniſſima aſſumptionis Virginis Mariæ, vidit in cœlum ferri animam illius magni Prædicatoris Fr. Alberti de Sarthiano & id reuelauit Fratribus: atque hi diem, & horam diligenter obſeruarunt, & ſic rem contigiſſe compererunt, quemadmodum à S. Viro Dei, & Propheta Chriſti reuelatum fuit.*

Claudius Picquet in Catalogo 1597.
Illuſtrium Ordinis Min. pag. 270. inter Beatos.

Fr. Albertus de Sarthiano iacet Mediolani.

Ludouicus Robelledo 1. part. 1598.
Chron. verſus finem in Catalogo Illuſtrium perſonarum Ordinis S. Franciſci fol. 12.

Beatus Fr. Albertus de Sarthiano Mediolanenſis (18) *ſepultus eſt in conuentu S. Franciſci, eiuſdem vrbis Mediolani.*

Idem ibidem fol. 37. in Catalogo Scriptorum Ordinis.

Frater Albertus à Sarthiano, Mediolanenſis compoſuit quoſdam tractatus de immortalitate animæ, & de purgatorio, & alia opera.

Libel-

Digitized by Google

Libellus Anoymi M.S. noſtri archiui arm. 3. num. 43. fol. 23.

Mittitur Fr. Albertus Sarthianus, vir magna doctrina, & ſanctitate conſpicuus, cum 40. alijs obſeruantibus ad Imperatorem Aethiopiæ Presbyterum Ioannem. Et paulo poſt: *anno 1443. in capitulo Paduano 2. generaliſſimo, in quo aderant Conuentuales, & Obſeruantes, pręcepit Papa eligi Fratrem Albertum Sarthianenſem, virum ſanctum, & ſtrictæ obſeruantiæ profeſſorem, qui à morte dicti Fr. Guillelmi, vt Vicarius totum ordinem rexit. Sed Conuentuales quidam eius rigorem experti in hoc obedire noluerunt, & turbas excitarunt, quas ipſe Albertus ſopiuit pro mittens, quod de ſua electione nihil moueretur.*

1606. Antonius Poſſeuinus in apparatu ſacro.

Albertus Sarthianus Mediolanenſis ord. Min. celebris ſui æui concionator: quique operam ſuam Eugenio IV. Pontifici Max. in Concilio Florentino, atque in legatione Hieroſolymitana nauauit (nimirum, vt acta Sultani cognoſceret) ſcripſit &c.

1610. Antonius Daza 4. part. chron. lib. 1. cap. 36. pag. 185.

Venerunt ad concilium Florentinum multi Prælati, Epiſcopi, & Legati ex Aethiopia, Armenia, & India, ad dandam obedientiam Pontifici Romano tracti per induſtriam B. Fr. Alberti de Sarthiano, huius ſacræ religionis, & Legati Pontificis Eugenij IV. in partibus Aethiopiæ Presbyteri Ioannis, & Indiæ Orientalis, vt apparet ex ſexdecim bullis eiuſdem Pontificis originalibus: quæ ſeruantur in Conuentu S. Franciſci Citonij in Etruria.

Ioannes à S. Maria in chronic. prouincię S. Ioſephi part. 1. lib. 1. cap. 4. pag. 14. 1615.

Sanctus Bernardinus Senenſis, Fr. Ioannes à Capiſtrano, Fr. Iacobus à Marchia, & Fr. Albertus à Sarthiano, tamquam robuſtiſſimæ columnæ ſuſtinuerunt nouum ædificium reformationis, & vt fortes, dextrique Duces gubernarunt nouam illam militiam, cum titulo Vicariorum generalium, & aſſenſu Miniſtri generalis per Pontificem conſtituti.

Bartholomęus Cimarellus in 4. par. chron. S. Franciſci lib. 7. cap. 44. pag. 844. loquens de adductione Orientalium, ad Concilium Florentinum.

Et hoc (inquit) *per induſtriam, & laborem B. Fr. Alberti à Sarthiano huius ſacri ordinis, Legati Apoſtolici Eugenij Papæ IV. in partibus Aethiopiæ, & Indiæ Orientalis, vt apparet per 16. bullas originales Summi Pont. quæ nunc ſeruantur in prouincia Tuſciæ. Hic eſt ille magnus religioſus, & principalis columna reg. obſ. cuius mirabilia, & egregia facta in ipſius vita explicantur.*

Dermitius Thadei, aliàs Anton. Hiquæus in Nitela Franciſc. pag. 62. 1626.

Hinc

Hinc ab Oriente Ioannes Capiſtranenſis Franciſcanus Armenos, hinc B. Albertus Sarthianenſis Franciſcanus Iacobitas Florentiam ad fidei vnitatem, & veritatem reducunt; quorum vterque cum legati munere, ad illas partes deſtinati ſunt (magis 50. ſuorum ſodalium numero comitante) procurandæ Eccleſiarum vniuerſi concordiæ; cum pridem Sarthianenſis græcę, & latinę linguæ à puero eruditiſſimus in concilio Florentino interpretem egerit, adiuncto eiuſdem inſtituti ſocio.

Auguſtinus de Vvitte in genealogia S. Franciſci pag. 20.

B. Albertus à Sarthiano miraculis decorus quieſcit Mediolani, & pag. 59. *B. Albertus de Sarthiano.*

1627. Saluator Maſſonius pag. 131. vitæ B. Ioannis Capiſtrani.

Papa commiſit curam Ordinis tanquam Vicario generali Fr. Alberto à Sarthiano, viro magnæ famæ ſanctitatis, & ſapientię, & per totam Italiam nominatiſſimo, ea mente, vt in proximo capitulo generali eligeretur ipſe Miniſter generalis.

Idem ad Calcem vitę eiuſdem Capiſtrani, Alberti vitæ breuiarium exhibet, ex quo deſcripſi, quæ hic ſequuntur.

Fr. Albertus Sarthianenſis erat ex Sarthiano, vnde Pius III. (19) Pontifex originem duxit. Cum eſſet paruulus, pater eum obtulit S. Franciſco in ipſius monaſterio, vbi ætate creſcens in literis bene profecit. Erat enim pulcherrimi ingenij. Quam excellens euaſerit in lingua græca, non minus quam latina, manifeſtauit in Synodo Florentina, vbi ſeruus Dei latinorum, græcorumque interpretibus annumeratus, latinorum verba, & ſententias, tanta facultate, & elegantia græcè reddebat, vt admirati græci dicerent, fieri non poſſe, vt ille in Græcia natus non fuerit. Erat pariter in diuina ſcriptura, & ſacra Theologia adeò conſummatus, vt viri docti Italiæ, Prælati, atque ipſe Pontifex illum inter ſui temporis doctiſſimos cenſerent; cuius rei ſpecimen ſuis literis præbuit, quando Pontifex illum Legatum ſuum in Orientem miſit.

Trigeſimo ætatis anno à conuentualibus ad obſeruantiam migrauit, in qua vixit ſemper cum puritate, & vera obſeruantia regulæ. Multa monaſteria ędificari fecit, in Italia, & extra, vt Candię, Conſtantinopoli, Hieroſolymis, Caffę, & Perę. Hęc tuba Spiritus Sancti diſcurrebat prędicando nomen Ieſu Chriſti, per totam Italiam, Gręciam, Aegyptum, & Syriam. Et infra. *Hic ſeruus Dei vnum annum multa prudentia rexit Religionem, cum eſſet valde zeloſus obſeruantię regularis, ſeuerus, & iuſtus.* Et poſtea loquendo de turbis capituli generalis Patauini. *Nibilominus, ſedato rumore, Fr. Albertus, vt Vicarius generalis Ordinis, ſua dexteritate collectis omnibus ad comitium, humilitate ſua placauit ipſorum animos, & illos in pace vniuit, renuntiando officio generalis Miniſtri (quo ad Pontificis mentem potiri poterat) vt illi in eo conſtituerent, quem magis expedire iudicarent; promittens inſu-*

inſuper non defuturum ſe placando Pontificis animo, quantumuis ipſi non eligerent, quem ille cupiebat. Deinde narrat, in conuentu Cetonij conſeruari ſpinam coronæ Chriſti, & partem ligni S. Crucis, quæ Albertus Conſtantinopoli ſecum tulerat, ac denique mortem ipſius, & reuelationem triumphi eius in Cœlum aſcendentis, eadem hora mortis, factam B. Capiſtrano.

1629. Ioannes Franciſcus Bonaſus, Bononienſis ordinis Minor. Conuentualium, in Theatro illuſtrium perſonarum trium ordinum S. Franciſci Bononiæ anno 1629.

Beatus Albertus Sarthianus, Mediolanenſis, qui Armenos ad S. Romanæ Eccleſiæ obedientiam reduxit, Mediolani quieſcit.

Paulus à Trinitate in expugnatione ſpirituali Indiæ Orientalis per fratres Minores lib. 1. cap. 2.

B. Fr. Albertus à Sarthiano, qui miraculis claruit, crucem in manu geſtans, prædicauit in diuerſis partibus mundi, per totam Syriam, Græciam, & Aegyptum, & multos infideles conuertit.

1635. Iacobus Graſſettus S. I. in vita Beatæ Catharinæ Bononienſis lib. 1. cap. 19. pag. 65.

Vna dierum dum Catharina occuparetur panibus furno ingerendis, acceſſit ad monaſterium quidam Pater ordinis obſeruantum S. Franciſci, nomine dictus Fr. Albertus, vir deuotiſſimus, & potens prædicator, vt ſermonem de rebus ſpiritualibus ad matres haberet, cui omnes intereſſe debebant; quapropter illico per campanulæ ſonum vocatæ ſunt, quo audito ſerua Dei panes omnes furno celeriter impoſuit, deinde ad concionem abiens furno benedixit, dicens; ego te commendo Chriſto meo. Tum, res miranda, ſermone per integras quinque horas indeſinenter protracto, quando ad furnum redijt, vt panes extraheret, multæ ſororum eam ſecutę ſunt, certò tenentes, panem omnem iam combuſtum fuiſſe, ſed ingenti ipſarum ſtupore eum inuenerunt non modo bene maturum, ſed etiam ſolito pulchriorem roſeo colore, & ad admirationem odoriferum.

Placidus Myrtus Frangipanius, Cler. Regularis, in ſua acclamatione Madritenſi fol. 17. pag. 2. 1637.

Tempore Eugenij IV. Summi Pontificis, voluit Albertus Sarthianenſis aperire ſibi viam ad reductionem Aethiopum.

Arturus à Monaſterio in Martyrol. Franc. die 15. Auguſti. 1638.

Mediolani B. Alberti de Sarthiano confeſſoris, ac concionatoris eximij, qui pluribus functus legationibus Pontificijs, ad Indos, Aethiopes, & alios Orientales populos, copioſum numerum Schiſmaticorum, & hæreticorum; maximè Armenorum, Iacobitarum, Græcorum, & aliorum reduxit ad fidei vnitatem, quam profeſſi ſunt in Concilio Florentino œcumenico, vbi conuenerunt

Digitized by Google

runt ſub Eugenio IV. Papa: tandem doctrina, vitæ ſanctitate, ac miraculis clariſſimus ſpiritum Deo reddidit; cuius animam B. Ioannes Capiſtranus vidit æthera petentem. Et in annotationibus ad eundem locum totam eius vitam compendio recenſet.

1639. Lucas Vvaddingus, quo nemo B. Alberti acta copioſius, aut ſolidius prodidit, tum in ſyllabo ſcriptorum ordinis, tum & maximè in ſuis eiuſdem ordinis Annalibus, præſertim tom. 5. per totum, ex quo hanc vitam eius, magna ex parte concinnauimus, & nunc inter hęc aliorum teſtimonia, ſelecta quædam eius verba colligemus, quę ad B. Viri doctrinam, ſanctimoniamque vitæ pręcipuè pertinent.

Anno 1415. n. 22. *Hoc anno Fr. Albertus à Sarthiano Cluſinæ Diœceſis oppido, à Patribus Conuentualibus ad Obſeruantes tranſiuit, annos natus triginta. Guarino Veronenſi, & Emanuele Chriſoloræ præceptoribus græcè, & latinè doctus, vtraque lingua eruditè ſcripſit, & vtriuſque gentis conuerſioni ſtuduit. Ipſe in ſummo vitæ rigore, & diſciplinæ ſeueritate, pauperem vitam tranſigens, omnes cupiebat Chriſto lucrifacere, vel aſſidua oratione, vel efficaciſſima prædicatione. Sæpiſſimè de hoc viro ſanctiſſimo, & doctiſſimo nobis offertur occaſio loquendi; multa enim præſtitit egregia in ſui ordinis, & fidei catholicæ incrementum.*

Anno 1430. n. 34. recenſitis illuſtribus aliquot viris. *Inter hos*, inquit, *& ſuper hos eminentiſſimè floruit B. Albertus Sarthianenſis, ſanctitate illuſtris, græcè, & latinè doctus.*

Anno 1450. n. 11. & 12. *Celebri Aſſumptionis Virginis feſtiuitate ad Cœlos euolauit B. Albertus Sarthianenſis, cuius præclaras animi dotes, & glorioſiſſimos, pro Eccleſia Catholica, & fidei propagatione labores, per varios annos diſtribuimus. A tempore quidem quo prædicandi munus, ſuperiore iubente, ſuſcepit, nunquam ab opere ceſſauit; ſanctiſſimis documentis immaculatam coniunxit vitam, & opera ſanctiſſima, tot præclaris meritis radiantem eius animam vidit B. Ioannes Capiſtranus in Cœlos aſcendentem. Sepultus eſt in cœnobio S. Angeli, vbi poſt mortem coruſcauit miraculis.*

Felix Reineccius, in Solone Franciſcano lib. 2. cap. 10. pag. 277. & 278. 1640.

Poſtremò etiam Angeli cœleſtes exhibuerunt ſe, tamquam fideliſſimos ſingularis diuinæ prouidentiæ erga Franciſcanos vades; ſit ex pluribus vnus ille, qui Fr. Alberto de Sarthiano mandatis Apoſtolicis in Aegyptum profecto, & in terra inaquoſa, loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis, ob defectum potus, & cibi, ex bidui penuria languenti, & querenti adſtitit. En dicebat Albertus; iam morior; Vicarij tui præcepta peragere non potero, neque pereuntes animas ad tuæ veritatis cognitionem

N redu-

Digitized by Google

reducere . Domine miſerere . Non prius dixit, quam viderit prope ſe iuuenem pulcherrimum lingua Italica ſalutantem, mox cibos afferentem, & ſic aſſantem; non eſt cur de diuina diffidas miſericordia, & prouidentia . Ego ſum, qui Franciſco ſeruo meo ſubſidium promiſi opportunum, neque tu vidiſti huc vſque in religione hac iuſtum derelictum, aut fratrem aliquem fame periſſe; quibus dictis diſparuit .

Idem lib. 3. cap. 4. pag. 53. narrat ea, quę Alberto in Ægypto contigerunt, & eius reditum ad Pontificem, adductis ad Concilium Florentinum, Ætiopum Ægyptiorumque Legatis, ac tandem ſubiungit de ſocijs hæc pag. 60.

Interea nec illi, qui ab Alberto ſurrogati, & ad Indos miſſi fuerant feriati creduntur, certè ſcribit Bartholomæus Cimarellus, quod etiam plures Prælati ex India Orientali per legatos ſuos memorato in Concilio, ope Alberti Sarthianenſis, obedientiam præſtiterint Summo Pontifici Eugenio IV. tamquam capiti vniuerſalis Eccleſiæ . Inuenitur quoque in Annalibus Minorum etiam anno 1452. Franciſcanos in India extitiſſe, eamque & anno 1455. adiiſſe alios . Hæc Reineccius, & alia plura, quæ cum per nos in hac hiſtoria narrata ſint, ea iterum deſcribere ſuperuacaneum cenſuimus .

Michael Angelus à Neapoli in Chronologia hiſtorica legali pag. 87. 1650.

Obſeruantium Congregationem, quatuor cœleſtes præcones, Bernardinus Senenſis, Ioannes Capiſtranus, Albertus à Sarthiano, & Iacobus Picenus dilatauerunt, quibus ducibus familia obſeruantiæ adeò ſuccreuerat, vt Miniſter generalis, Fr. Guillelmus de Caſali, ſuper ipſam familiam anno 1438. S. Bernardinum Senenſem, accedente Eugenij Papæ IV. ordinatione, Vicarium generalem inſtituit : quo magiſtro, gubernatore, atque prædicatore, comitibus tribus ſupradictis, maxima in dies incrementa ſuſcepit .

Petrus Marchant in 12. fundamentis Ord. Fr. Min. parte 2. pag. 121. 1660.

Eugenius IV. miſit B. Albertum Sarthianum, qui cum Græcis redierat, vna cum aliquot FF. Minoribus ad Patriarchas illarum regionum & Cophtos, nec non ad Thomam Indorum, & Presbyterum Ioannem, Aetiopum Imperatores: nec inutilis illa miſſio fuit Eccleſiæ Dei &c. & pag. 226. *Mortuo Fratre Guillelmo de Caſali inſtitutus eſt à Summo Pontifice Eugenio Vicarius Generalis Ordinis, vſque ad Comitia Generalia, Fr. Albertus de Sarthiano, vir doctrina, pietate, & religioſa vita inſignis, ex Familia Obſeruantum, qui ad annum ſequentem 1443. indixit Comitia Generalia :* Et infra, *S. Bernardinus de Senis quod, vt de eo ſcribitur, in oratione didiciſſet Obſeruantiam, adhuc in ſuis exordijs debi-*

debilem, B.P. Alberto indigere, inſtabat apud familiam Obſeruantiæ, vt Fr. Antonius de Ruſconibus eligeretur.

1653. Iacobus de Riddere in Speculo Apologetico.

Fr. Albertus de Sarthiano vir integerrimus, atque Regularis Obſeruantiæ accerrimus propugnator, quē Pontifex vocalibus commendauit, vt ſcilicet, tam Conuentuales, quam Obſeruantes illum in Miniſtrum Generalem Totius Ordinis vtriſque communem eligerent.

1653. Iſidorus Vgurgerius in pompis Senenſibus part. 1. tit. 14. pag. 306.

Fr. Albertus de Berdinis, Senenſis à Sarthiano, præcipuus diſcipulus, & imitator S. P. Bernardini, & Vicarius Generalis noui inſtituti Minorum Obſeruantum, ab Eugenio IV. Pontifice Romano creatus, græcas, & latinas literas à Guarino Veronenſe aliiſque celebris famæ humanioris literaturæ profeſſoribus; ac diuina dehinc myſteria ab ipſo Bernardino didicit: vnde cum ſingulari decore multis populis prædicauit. Mox in Eugenij Pontificis beneuolentiam acceptus, ad Concilium Florentinum vocatus eſt; vbi græcorum Eccleſiæ vnionem cum latina iniuit. Hinc Hieroſolymam ab eodem Pontifice miſſus eſt, vt obſeruaret machinamenta Soldani, & alia negotia, cum Aegyptijs, & Indis perageret, rationeſque diſquireret, quibus illa ſuperari poſſent; poſtquam pluribus legationibus, eiuſdem Pontificis nomine, ad varios Principes perfunctus eſt, Mediolani tandem deceſſit anno 1450. relictis quæ ſequuntur operibus ingenij ſui claris monumentis: Tractatus de Corpore Chriſti.

Franciſcus Haroldus in Epitome Annalium Vvaddingi tom. 1. col. 1239.

Beatus Albertus Sarthianenſis vir attica & Romana eruditione clarus, & col. 1271. *Dum verò B. Albertus de his rebus &c.* & col. 1282. *Interea B. Albertus Sarthianenſis.*

Godofredus Henſchenius, & Daniel Papebrochius S.I. in vitis SS. tom. 2. Martij die 9. in notis ad vitam B. Catharinę Bonon. pag. 55. 1668.

(21) *Videtur is eſſe* (Albertus) *quem à Sarthiano natali ſuo in Etruriæ oppido cognominat Arturus, in Martyrologio Franciſcano, ad 15. Auguſti Apoſtolici zeli non tantum in Europa, ſed & in Aſia concionator: Miniſter Ordinis Generalis futurus, ex Pontificis voluntate, niſi recuſaſſet, qui, vt Arturus ait, tandem virtute, doctrina, miraculis clariſſimus, obijt Mediolani in Conuentu Sancti Angeli honorificè conditus anno 1450. Videtur autem hæc res contigiſſe anno 1442. quando* (22) *ipſe Prouinciæ S. Antonij, ideſt Bononienſis, Miniſter fuit Prouincialis: nam poſt annum 1443. & Capitulum Romæ celebratum, tam multis Apoſtolicis legationibus fuit occupatus, vt forte in ſuam Prouinciam, intra annos aliquot non rediuerit.*

1670. Abbas Philippus Picinellus Canonicus Reg. Lateran. in Atheneo literatorum Mediolanenſium.

Inſignis erat fœlicitas, per quam Albertus à Sarthiano, noſter Mediolanenſis, relicto ſæculo, & indutus habitu Minorum Obſeruantum Sancti Franciſci, S. Bernardinum Senenſem, nunquam ſatis laudatum, magiſtrum ſortitus eſt, ſub illo enim magno rectore, qui puriſſima ſanctitatis lumina cum altiſſimæ ſcientiæ ſplendoribus copulabat: mirum quam facile fuit, fortunato huic diſcipulo, vt vtroque titulo tam eminentis magiſtri alumnus reuerendus euaderet. Vt erat Albertus facultate doctiſſimus, Eugenius IV. Pont. Max. voluit, vt celebri Florentino Concilio intereſſet &, vt erat admirandus verbi Dei preco, feruore Apoſtolico, tantam auditorum multitudinem attrahebat vt feratur eum ſubinde quinquageſies mille Mediolanenſes auſcultatores habuiſſe: intuitu eius vtriuſq; magni talenti virtutis, idem Eugenius Pont. eum legatum ſuum Hieroſolymam amandauit, vt Chriſtianitatis prærogatiuam ſollicitaret, & iudicioſa ſua prudentia obſeruaret molimina Sultani, & aduerſus ea opportuna remedia exquireret. Poſteaquam in Apoſtolico munere, per varias prouincias multo ſudore, laboraſſet, eo die quo Maria Virgo triumphali pompa in cælum tranſlata fuit, ipſe quoque dulciſſimo ſomno graues palpebras mundo occluſit anno 1450. Ex operibus eius, quæ pretioſam hæreditatem Obſeruantum Religioni reliquit, etiamnum Capiſtrani ſeruat elegantem librum epiſtolarum, græco, & latino doctè permixtum.

Benedictus Mazzara Sulmonenſis, & Ord. Min. ſtrict. obſeru. Pronınciæ S. Bernardini Pater, & Franciſcani Legendarij Author, in vita Beati Alberti. 1678.

B. Fr. Albertus Sarthianenſis, in Ord. Min. tam auidus erat integræ, & puriſſimæ adimpletionis Franciſcani Canonis, & auſterioris vitæ, vt ad hanc aſſequendam à conuentualibus ad obſeruantes ſub huius diſtrictionis primordia tranſierit, ipſumquè inſtitutum multis viris, è ſæculo vocatis, multis domibus auxerit, & firmauerit: ipſum etiam doctiſſimis ſcriptis, ab aduerſis conatibus vindicando. Erat ipſe in ſe ipſum auſterus, & Euangelicę paupertatis tenaciſſimus, & feruentiſſimus zelator ſalutis animarum, cui promouendæ ſe ipſum perpetuò impendebat, tum aſſiduis precibus, cum conſtanti, & indefeſſo labore prædicationis. Erat verbum Dei in ore eius gladius acutus ad reſecanda vitia, & carnales affectus detruncandos. Erat acerrimus criminum obiurgator; in quo nullius, vel diuitis, vel potentis faciem reſpiciebat, ea tamen dexteritate, & eloquentia, vt ſui æui concionatorum Rex appellaretur.

Et poſtea. *In Itinere Aegyptiaco illi accidit, vt dum per immenſa illa deſerta, & vaſtiſſimas ſolitudines deficiente victu, ex integri bidui inedia ad aridæ arboris truncum ſedens & querulus ad Dominum conuerſus, diuinam promiſſionem S. Franciſco factam allegauit; illius quippe filijs nunquam defore victui neceſſaria.*

Et

Digitized by Google

Et en ego, inquit, in hac ſolitudine morior fame, nec potero Vicarij tui iuſſa perficere, nec tot animas ad veritatis tuæ lumen adducere, Domine miſerere. Hæc verba non prorſus abſoluit, cum adſtantem ſibi vidit iuuenem pulcherrimum, qui eum Italica lingua ſalutans, cibos porrexit, quos cum ille admirabundus, cum gratiarum actione ſumeret, ſubiunxit. Non eſt quod de Dei benignitate, & prouidentia diffidas. Ego ipſe ſum qui ſeruo meo Franciſco promiſi omne opportunum auxilium: nec tu huc vſque vidiſti in hac Religione vllum derelictum, aut fame pereuntem, iſque dictis diſparuit. Et iterùm. *Sanctiſſimis documentis, quæ prædicando ſubminiſtrabat, adiungebat opera, & vitam ſanctiſſimam, quibus multos Infideles in Oriente conuertit ad fidem, multos Schiſmaticos ad vnionem Eccleſiæ reduxit, & ex alijs erroribus incredibilem hominum multitudinem liberauit multoſque induxit ad Religioſæ vitæ profeſſionem. Denique poſtquam pro Eccleſia Sancta Dei multum deſudauit, & pro ſua Religione obſeruante per triginta nouem circiter annos, vt vnus ex quatuor præcipuis columnis, qui eandem obſeruantiam aduerſus æmulorum ſtudia, ſummo honore ſupportarunt, meritis copioſis diues, Mediolani tranſiuit ad Dominum, in Feſto die Aſſumptionis B. Virginis Mariæ anno reparatæ ſalutis* 1450. *in Conuentu S. Angeli, vbi corpus eius ſepultum fuit, & multis deinde miraculis à Domino illuſtratum. Eadem hora, qua obijt Albertus, B. Ioannes Capiſtranenſis, in Conuentu Burgi Sancti Sepulchri, menſę cum fratribus accumbens, læto & radiante vultu in cœlum elato, ſic exclamauit. O Patres ego video animam vnius fratris noſtri in Cœlum euolare, ò vt vadit glorioſa, expedita, & Beata: quod cum oculis in altum defixis, pluries repetijſſet, è menſa ad orationem ſurgens, in ea ſibi reuelatum didicit, animam illam fuiſſe P. Alberti Sarthianenſis, quæ tunc exuta corpore, ad Cęli gaudia properabat.*

Nicolaus Bartholinus Cl. Reg. Congregationis Matris Dei, in calce Hodæporici B. Ambroſij Camaldulenſis, à ſe nuper editi pag. 70. 1680.

B. Albertus de Sarthiano, tùm vitę ſanctitate, tùm eruditione, ac laboribus Eccleſiaſticis cum paucis æuo ſuo conferendus.

Antonius à Terrinca, in Theatro genealogico Minoritarum Tuſciæ part. 1. ſerm. 2. tit. 2. pag. 14. 1680.

B. P. Albertus Berdinius à Sarthiano Reg. Obſeru. Alumnus, columna, & baſis, propugnator, & propagator vti Theat. 1. Ord. tit. 4. diximus: vir prædicatione, vitæ ſanctitate, ac miraculis illuſtris, Gręcis, & latinis, humanis, ac diuinis literis apprimè eruditus, Martino V. Eugenio IV. & Nicolao V. Summis Pontificibus ſummè charus, ſanctiſſimis namque documentis immaculatam coniunxit vitam, & opera ſanctiſſima; quibus Orientales multos, varijs apud eos legationibus functus, ad fidem conuertit, Iacobinos, Græcos ad vnitatem Eccleſiæ in Concilio Florentino à ſchiſmate adduxit,

& re-

& reuocauit, incredibilem multitudinem ab errore retraxit, plurimos Religioſorum cœtibus adiunxit. Tot præclaris meritis radiantem eius animam vidit B. Ioannes Capiſtranus in Cęlos aſcendentem ipſa Aſſumptionis Virgineæ feſtiuitate anno 1450.

P. Dominicus de Gubernatis in Orbe Seraphico Tom. 1. in Indice.

B. Albertus de Sarthiano Pontifici, & Ordini vniuerſo acceptus & f. 184 *In locum Fratris Daliſmani demortui electum fuiſſe in Miniſtrum Prouincialem B. Fr. Albertum à Sarthiano.* Idem Tom. 3. pag. 78. col. 2. *quo etiam anno B. Albertus de Sarthiano, tùm doctrinæ, tùm ſanctitatis rarum exemplar ab ordinis communitate, ad Regularem Obſeruantiam conuolauit.*

Et Tom. 2. lib. 6. cap. 2. p. 34. col. 1.

Anno 1415. *Fr. Albertus à Sarthiano Cluſinæ Diœceſ. in Tuſcia Oppido, Pij Tertij patria, ad obſeruantes à Patribus Conuentualibus tranſiuit annos natus* 30. *latine egregie edoctus Guarino viro inſigni pręceptore, & gręcè ſub Emanuele Chriſolora vtraq; lingua eruditè ſcripſit, & vtriuſque gentis ſtuduit conuerſioni. Sanctum hoc inſtitutum multifariam adiuuit ſuis doctiſſimis ſcriptis, & ab impugnatoribus liberauit, vocatis à ſæculo adoleſcentulis auxit, multiplicatis ædibus, & optimis præſcriptis legibus formauit. Ipſe in ſummo vitæ rigore, & diſciplinæ ſeueritate pauperem vitam tranſigens omnes cupiebat Chriſto lucrifacere, vel aſſidua oratione, vel efficaciſſima prædicatione. Faciem nullius reſpiciebat, neq; diuitum potentiam timebat quin minus Dei verbum liberè proponeret, & quod abſonum erat redargueret. Id tamen tanta fecit dexteritate, & eloquentia, vt prædicatorum ſui temporis Rex diceretur.*

Ei ibidem cap. 8. pag. 92. col. 1.

Quem (Poggium Florentinum) *B. Albertus Sarthianenſis attica, & Romana eruditione clarus edita graui ſed modeſtiſſima Apologia verbatim confutauit, & ſuorum honorem, iam ex operibus apud ſæculares clarum ſuo ſcripto clariorem reddidit.*

Cap. 15. pag. 203. col. 1.

B. Albertus de Sarthiano attica, & Romana eloquentia inſignis, ſed fructu prædicationis, vitæque ſanctitate longè inſignior, pro Obſeruantię Regularis inuicta defenſione, fęlicique propagatione quam glorioſè laborauerit videndum eſt in Vvaddingo, & nos in proprijs locis enarrabimus.

Alij plures huius B. Patris meminerunt S. Antonin. p. 3. tit. 22. pag. 789. Ioannes à S. Maria part. 1. Chron. Prouinciæ S. Ioſephi cap. 4. Ignatius Legault, de Sanctitate Eccleſiæ Rom. cap. 2. ſect. 2. Henricus Sedulius in cap. 3. vitæ S. Franciſci. Henricus Spondanus in proſecutione Annalium Card. Baronij tom. 2 anno 1441. num. 3. Odoricus Raynaldus Annal. Eccleſiæ tom. 18. anno 1441. & alij plures. Sed quia quos ex illis vidimus nihil noui proferunt, eorum verba omiſimus. At non tam finem quam illuſtrem coronidem, & pennatam ſummitatem his teſtimonijs imponet ſequens elogium

gium

Digitized by Google

gium Alberti, nobilium authorum eruditione, & elegantia dignum.

(23) ACCADEMIA SENENSIS Intronatorum in Faſtis Senenſibus ad Alex. VII. Pont. p. 208.

B. Albertus de Bendinis à Sartbiano (24) Ordinis Minorum.

Cunas cum pheretro confundere viſus eſt, qui Albertum Mediolani natum prodidit, certiſſima quippe monumenta ſunt, quæ natale illius ſolum Sartbianum, Senenſis nobile ditionis Oppidum eſſe dubitare non ſinunt. Mediolani quidem ſupremum decubuit, & hac mortalitate ſolutam illius animam Cęlo triumphantem ſuccedere ſuſpexit Biturgij degens vir ille Beatiſſimus, ſuperumque ſpectaculis iam dudum aſſuetus, Ioannes à Capiſtrano. Huius in oculis quaſi etiamnum hærentem tanti ſpectaculi pompam vnà mecum lector, ſi vacat, cognoſce. Poſt præuios fauſtum modulantes choros ferebantur ſimulacra Hieroſolymæ, Conſtantinopolis, Membheos, Cretæ, Græciæ, Armeniæ, Syriæ, Aegypti, ac Numidiæ, quas ille Vrbes, nationeſque non tam itineribus, quam victorijs, eloquentia, & pietate partis, late luſtrauerat: videre erat ex eiuſmodi ſimulachris pendentia ſacra quam plurima diplomata à vaticani hierarchis ad Albertum data, ampliſſimis illius meritorum titulis honeſtantia, & Apoſt. authoritatis vires impertientia, vt vel remotiores Africæ, Aſiæque Prouincias Chriſto ſubigeret. Inerat ſimul aureis expreſſa caracteribus approbatio Florentini Concilij, virum eximijs laudibus honeſtantis, quod Eugenij IV. iuſſu ad conſeſſum illum accitus, in fęderandis Rom. Eccleſiæ Græcorum animis, eximiam operam, induſtriamque nauaſſet. Accedebant opima de profanis impietatis delubris relata ſpolia: acti ante currum, deuinctis manibus virulenti Scriptores non pauci, quos reformatum nuper Franciſcanum Ordinem, dentatæ chartæ maledictis proſcindentes vindex hic noſter inuicto ſtylo confoderat: currum ipſum ſydereis gemmis rutilantem gemina monſtra, hæreſis, ac ſuperſtito, ineluctabili fręno conſtricta, trahere cogebantur. Præ quibus illum ingentem ceruum catenæ præmebant, cuius laruam malus dęmon indutus Mediolanenſes (qui adhuc vſque ſexageſies mille dicenti Alberto interdum aderant) dùm è noſtri oratoris ore pendebant, facto in medio impetu perturbare eſt auſus, auertiſſetque fortaſſe attonitam ſpectaculi atrocitate, concionem in ipſo ſuo furore diffidentem inanibus ſuis viribus, niſi belluam pro vocis imperio, non fugere modo, ſed euaneſcere coegiſſet: ſtipabat latera manus Ephebørum numero, ac dignitate per nobilis, quos Albertus ad ipſum adoleſcentiæ florem, ſpinis patientis Dei intra religioſa clauſtra, ſacrandum mira dexteritate permouerat, ſequebatur innumera pileatorum turba, Iacobitarum pręſertim, & Armenorum, quos, videlicet, e perfidiæ ſeruitute, in veram Catbolicæ fidei pietatiſque libertatem, tanti doctoris præpotens virtus aſſeruerat: ſed ſplendidiſſimam triumphi maieſtatem, vnus ipſe ſpirabat Albertus ſacræ Latinę, & Græcę eruditionis, laureis redimitus, & textili, non quidem è cineribus veſte, ſed ex radijs ſyrmate late

Digitized by Google

late conſpicuus:obuiam interim effuſi Cœli Ciues aduentantem victorem plauſu, & quam lętis fauoribus excepere: ſalutabant egregium Diui Bernardini Senenſis diſcipulum, digniſſimumq; populorum magiſtrum: verè magnum ex ipſius æterni Regis decreto compellabant, qui nimirum ex euangelici oraculi præſcripto ante fecerit, quæ docebat, vt nunquam manum linguę rubori eſſe contingeret; quando nulla Chriſtianæ ſapientię præcepta, ad aures populorum admoueret, quę moribus, vitaque multo antea non affirmaſſet. Reddendam vero laudatiſſimi viri humilitati vicem vna cœleſtium omnium vox eſſe videbatur, vt qui ſublimis inter mortales, recuſato ſupremo ſui Ordini magiſtratu, eſſe noluerit, eo apud Cęlites excelſius emineret, nec monitore ſuæ paruitatis, & vulgari triumphantium more indigebat, qui tam illuſtri experimento, quanti ſe faceret, oſtendiſſet.

Digitized by Google

NOTAE IN VITAM BEATI ALBERTI SARTHIANENSIS ORD. MINOR. OBSERV.

Nota In Frontiſpicium Inciſum.

QVid hoc ſchemate deſignetur, ad pedes eiuſdem ſummatim incidi curauimus. Nunc verò particularia quædam explicanda ſunt, atque imprimis cum duo nobis extent eius ectipa, ex eodem Vaticano prototypo, ad eandem rem præſentandam deſumpta, alterum ſcilicet hoc noſtrum, alterum quod Horatius Iuſtinianus fieri fecit, & in ſua hiſtoria Concilij Florentini addidit, adeò tamen inter ſe diſſimilia ſunt, vt non vnam actionem, ſed duas, diuerſaſque ſignificare videri poſſunt. Ad tollendam ergo hanc ambiguitatem, aduertendum eſt, Iuſtinianum, vt rem integram produceret, portam Baſilicæ Lateranenſis adiunxiſſe, eamque imagine Sancti Saluatoris, brachio dextro, in modum benedicentis eleuato, ſiniſtra verò pomum cum infixa cruce, illius Eccleſiæ inſignibus ornatam, vt ijs notis indicaret, eam actionem Concilij in eadem Eccleſia celebratam fuiſſe. Addidit preterea plures quam nos legatorum imagines, quaſi portam illam ingredientium, & ad Pontificis pedes procedentium, fidei decretum ex eius manibus accepturi. Quæ omnia cum in parua ſcheda comprehendere non poſſet, noua celatura neceſſaria fuit, vt imagines ipſæ multò quàm noſtræ minores prodijſſent.

Ego verò ſola ipſa præcipua actione contentus, quæ intra templum acta fuit, & Alberti noſtri effigiem complectitur, malui impacto gypſo figuras, eadem qua in ipſa porta Vaticana molis menſura exprimuntur, excipere: nam id folij noſtri latitudini conuenit, & icones ipſæ magis conſpicuæ, clariùs diſcernuntur, & maiorem venerationem, authoritatemque præferunt.

Accedit inſuper, ne paucitas perſonarum, quæ hoc ſchemate oculis obijciuntur, inducat lectorem, vt ſuſpicetur huic actui plures non interfuiſſe, vel actum ipſum non publicum, aut ſolemnem, ſed ſecretum, & quaſi clancularium fuiſſe, hic aduertendum duxi, non ideò paucas perſonas exprimi, quod re ipſa paucæ fuerint, ſed quod anguſtia noſtræ paginæ plures capere non potuerit, atque adeò ſynecdoche opus fuit, qua per vnam plures intelligamus.

Sic vnus Cardinalis eſt pro pluribus qui interfuerunt, ac duo tantum legati, cum duodecim circitèr ex Aegypto, & Aethiopia re ipſa interfuerint, vt habetur in tabulis à Iuſtiniano ex porta S. Petri in ſuum librum tranſlatis.

Quemadmodum enim Rhetores, & Poetæ per ſynecdochen vocalem efficiunt, vt ex vno plures intelligamus, ſic ſculptores, & pictores, per pauciores res plures intelligi volunt, vt dum mediam corporis partem, totum hominem, aut per vnum hominem plures intelligunt.

Poſtremo hoc loco dicendum reſtabat., quod ad Alberti effigiem, & habitum pertinebat. Verùm ea res ſatis elucidata eſt cap. 13. eius vitæ prope finem, vt proinde ſuperfluum ſit eam hic repetere.

Nota In Frontiſpicium ſcriptum.

* *A Sarthiano*. Hac orthographia libentius vtor, quam qua alij quidam Sartianum, Sarcianum, vel Sarteanum ſcribunt. Illa enim vſi ſunt Blondus Flauius eruditus hiſtoricus, Alberti noſtri ſynchronus, & amicus: Marianus Florentinus ex eadem prouincia Tuſciæ, in qua Sarthianum ſitum eſt, & certioris fidei ſcriptor ipſe Albertus, qui vt erat Tuſca pariter, & Latina lingua peritus, rectam natalis oppidi nominis orthographiam ignoraſſe præſumi non poteſt. Et ratio ſuffragatur tùm ad retinendam primitiuam nominis pronunciationem; Tuſci enim, non vt Latini, Titium, Martialem, & ſimilia, hoc nomen efferunt, in quibus extenuatur natiuus ſonus litteræ T. ſed vt Schytiam, Aethiopiam, & alia eiuſmodi, in quibus, ad ſolidiorem ſonum litteræ T. neceſſaria eſt interpoſitio aſpirationis, vt extenuantem alioquin vim ſequentium vocalium intercipiat, vt non Sartianum, ſed Sarthianum ad aures deferatur, tum etiam vt clarius, diſtinctiuſque differat à nomine Sarzanæ Ciuitatis eiuſdem Tuſciæ.

Cap. I. Nota 1.

Bina legatione. Acta huius legationis extant M. S. in Bibliotheca Vaticana, vnde hiſtoriam deprompſit Vvaddingus tom. 5. Annalium Min. & ipſa verba deſcripſit Baronius, in Annalibus Eccleſiaſt. tom. 15. ſub anno 1426. à numero 5. ad num. 19.

Cap. I Nota 2.

A mille fere tunc annis rebelles. Lege Card. Baronium tom. 3. an. 347. n. 64. & Thomam à Ieſu de procuranda ſalute omnium gentium, lib. 6. cap. 2. pag. 237. Ioannem Azorium tom. 2. inſtit. moral. & multos alios, qui controuerſias fidei, ac Terræ Sanctæ hiſtoriam tractant.

Cap. I. Nota 3.

Poſt Bernardinum ſecundus. Hoc ita intellige, vt Albertus habitum Religionis induerit, & profeſſionem inter Conuentuales emiſerit antequam ſæculum reliquerit Capiſtranus, ſed quod hic prius inter Obſeruantes ipſos indutus fuerit, quam Albertus à Conuentualibus ad Obſeruantes migraſſet, conſtat ex Vvaddingo.

Cap. I. Nota 4.

Vaticanæ, Pontificię, & Feſulanæ Min. Sic ipſe Vvaddingus tom. 5. Annal. ad annum 1438. num. 3. & 1439. num. 11.

Cap. II. Nota 5.

Ex nobili, & clara Ceruinorum familia. Huc ſpectant Franciſci pacis ſeu alterius horni ſcriptoris verba, in epiſtola nuncupatoria cuiuſdam ſui libelli ad Antonium Ceruinum Montis Politiani Epiſcopum, quæ ex Italico Latinè reddita, hæc ſunt: Inclyta Ceruinorum proſapia indubitanter ſat grandis eſt nobilium dominiorum poſſeſſione, qua illa ab antiquo gauiſa eſt: parentela cum Hetruriæ familiis maximè conſpicuis contracta; rerumque geſtarum ſplendore, & adminiſtratione Magiſtratuum quos illa regebat. Sed & (quæ illam ampliori veneratione dignam reddiderunt) perſonarum pietate reſplenduit, vt Franciſcus ille Ceruinus, qui ſanctiſſimæ vitæ ſuæ faſtos Beati charactere obſignauit. Quis prudentia, vt ille Marcellus? qui ex Eccleſiæ Saonenſis Antiſtite, in hac adeò digna Montis-Politiani, ſed tibi anteceſſor euaſit? Quis rerum cognitione, vt magnus ille Richardus in omni ſcientiarum genere verſatiſſimus? Inter maximè claros, charoſque, quorum conuerſatione Paulus III. Pontifex eximius literatorum æſtimator ſe oblectabat? Si Richardus eo minor in ſe ipſo non fuerit, quod maiorem ſe mundo pro-

protulerit ? qualis fuit Marcellus Secundus Pontifex Maximus ex illo genitus.

Cap. III. Nota 6.

Græcæ, & Latinæ eruditionis fontem. Breui hoc Elogio Albertus gratus auditor ſui præceptoris Guarini virtutem expreſſit, nec elegantiori, vel ſignificante magis potuit, qui veram Guarini effigiem ex ære fuſam, poſteritati conſecrauit, In auerſa quippe numiſmatis facie, fontem exhibuit laureo ſerto pendentibus baccis circumdatum, cuius & reliqua ornamenta eruditionem, doctrinam, ſcientiam, ſapientiam, bonarumque rerum cognitionem fontis emblemate ſignificari, tum ſacræ, tùm profanæ literæ conteſtantur. In illis enim eruditio ipſa fontis nomine quandoque venit, vt Prouerb. 16. *fons vitæ eruditio poſſidentis*, aliquando etiam perſonæ doctrinæ dotibus inſignes, qui ex abundantia virtutis ſuæ, eadem dona in alios effundunt. Quod indicare videtur Iſaias Propheta cap. 12. num. 3. cum diceret. *Haurietis in gaudio aquas de fontibus Saluatoris*: qui fontes in veteri teſtamento fuerunt Patriarchæ, Prophetæ, Sacerdotes, & legis doctores. In nouo verò Chriſtus ipſe Saluator, Apoſtoli, Euangeliſtæ, Patres, & Eccleſiæ Doctores, ſeu in vtroque, vt alij volunt, ipſa doctrina, tam ſcripta, quam tradita, ex quibus aquas ſaluberrimas doctrinæ in alios ſcaturire credimus. Cornelius à Lapide in illa verba Iſaię *Haurietis &c.* & patres quos citat, per aquas intelligunt Sacram Scripturam, & doctrinam Euangelicam, quam haurimus à Chriſto ipſo præcipuè, ſed mediantibus illis doctrinæ fontibus, quos iam indicauimus. Accinit Regius Vates Pſal. 64. *In ſtillicidijs eius lætabitur germinans*. vbi Lorinus: Myſticum ſenſum, inquit, de imbre cœleſtis doctrinæ percipiet facile, qui hactenus dicta perlegit. Et eadem pag. 226. col. 2. omnia, deſcriptis interpretum locis, ad doctrinam, doctoreſque refert. Denique Anton. Agellius in Pſal. 35. ad illa verba. *Quoniam apud te eſt fons vitæ*, relatis alijs ſenſibus addit; *nam & ille ſenſus non repudiandus eſt: fontem vitæ appellari ſapientiam, & doctrinam, quæ tum in templo, ſeu tabernaculo à Sacerdotibus, & Prophetis, ad explendam populi ſitim, tanquam ex fonte redundabat, Spiritu Dei, Sanctis viris iugiter fontis viuentis inſtar, aquas doctrinæ ſuggerente, & Chriſtus ipſe fons vitæ ſic intelligi poteſt: quomodo ipſe de ſe dixit; Qui ſitit veniat ad me tanquam ſcilicet ad viuum ſapientiæ fontem, & bibat*.

Colebant quoque Gentiles fontes ſuos, vt ad rem dicam, doctrinales, qualis fuit Caballinus ille Montis Parnaſſi, cuius aquam, cum Aſcræus ille ſenex affatim bibiſſet, repente poeticum accepiſſe ſpiritum fabulantur; cum antea patris oues pauiſſet in monte Parnaſſo, talis etiam fuit Caſtalius fons, quem Amiano teſte, dictarunt Græci propheticum influere ſpiritum, ſed vniuerſim Andreas Baccius de thermis lib. 6. pag. 356. *Sacræ dictæ muſæ, & ſacri vice verſa quos eas diximus colere fontes, ac etiam montes. Quæ figura hanc videtur habere rationem, quod vt è fontibus ſponte aqua manat vberi vena, ſic è vatum ſapientumque ingenijs, quaſi è perenni vena abundent, quæ meditantur, qui & coloni quoque fontium figurantur, quoniam muſæ, ac ipſarum ſtudioſi*, vt Strabo interpretatur lib. 10. *quaſi indagatrices ſunt, ac venatores rerum maximè vtilium ad diſciplinas, & ad vitam: vnde & venari vſurpamus verbum quod eſt inueſtigare, & inuenire*.

Reſtat nunc vt Guarini fontis proprium apparatum, hoc eſt partes, & ornamenta paucis explicemus, in quem finem vtramque numiſmatis faciem oculis cernendam exhibeo;

In hoc ſchemate conſpicuus eſt venerabilis, magnique viri vultus: in emblemate latent myſteria; quæ quoniam ex ethnica veterum diſciplina, partim fabuloſa ſunt, & partim Chriſtiana fide certa, ſolidàque veritate conſtant, nos vtraque comparabimus, ſed ſacra ſeriò proſequemur, & fabularum vanitates Mythologis explicanda mittimus, fingunt enim globum illum cœleſtem in aere ſuſpenſum, qui fontis origo eſt, Iouis caput eſſe, quia Pierio Valerio teſte Euſtathius eruditè 1. Iliados, veteres ait cœlum pro capite accepiſſe. Nos verò globum illum Diuini verbi ſapientiam interpretamur, quæ ſuæ figuræ rotunditate perennem, æternum, indeficientemque fluxum denotat. Omnis enim ſapientia à Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper, & eſt ante æuum Eccl. 1. n. 1. & n. 5. *fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis*; nympham illam globo inſiſtentem, & quaſi pedum impactu aquas elicientem, Palladem, ſeu Mineruam è Iouis capite natam eſſe ſomniant, ingeniorum, diſciplinarumque præſidem. At nos Spiritus Sancti gratiam intelligimus, qui ab initio ferebatur ſuper aquas Gen. 1. ac tanquam verus ingeniorum, diſciplinarumque præſes dona ſua hominibus diſpenſat, vnicuique enim datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem, alij ſermo ſcientiæ &c. *Hæc autem operatur vnus, atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis pròvt vult* 1. Corinth. 12. n. 11. toto corpore nuda depingitur, vt veritatem doctrinæ aſſerat, quæ veritas ideò nuda eſt, tum quia per ſe ipſam ſatis ornata, tùm vt manifeſtum fiat, nullum in ea erroris, falſitatis, adulationis, diſſimulationis, aut alterius vitij næuum eſſe, cuius eam vel pœnitere, vel pudere poſſit. Dextra clauum torquet Herculis virium inſigne; non illius Græci, Iouis ex Alcmena filij, cuius vires in corporis robore conſiſtebant, in quo homines à beſtijs plerumque ſuperantur, ſed alterius Herculis quem Gallicum vocant, quique clauo linguæ veteres Celtas prudentia,& erudita eloquentia conuictos, à feris moribus ad humanam viuendi rationem, & ciuilem conuerſationem ſuauiter, fortiterque traduxit. De quo multa Claudius Minoes in ſuo commentario ad emblema 180. Alciati, & Alciatus ipſe hanc epigraphem appoſuit: *Eloquentia fortitudine præſtantior*. Et Herculem Gallicum carmine laudauit, & græco præfert. Nos autem in clauo Diuinam æterni Patris potentiam agnoſcimus, & vim illam inuincibilem, nudæ, ſimplicis, & eruditæ veritatis, per quam ſuper omnia vincit. Eſdræ 3. Cap. 3. in clypeo verò prudentiæ virtutem colimus, cum Io: Boccatio in genealog. deor. lib. 10. Cap. 11. ait enim Perſeum

ſcuto

Digitized by Google

ſcuto Palladis armatum oppreſſiſſe Meduſam, in templo Mineruæ, ideſt, inquit, *intra terminos prudentis conſilij, illam ſuperat, quod etiam per ſcutum Palladis demonſtratur, quod cryſtallinum erat, vt per eum ſumatur prudentis circumſpectio. Habet enim Cryſtallum hoc, vt reddat oculis intuentis, quidquid extra ſe geritur. Sic & dux diſcretus conſilio, quidquid poſſint hoſtes agere intuetur, & ſic ſe tutum facit, dum illorum à ſe præuiſa fruſtratur conſilia.*

De quatuor illis ſapientiæ riuis, qui ex globo in fontis cratera ſcaturiunt, augurentur illi quod volent, nobis cum Laurentio Berlingo in theatro vit. hum. ſentire liceat quaternarium hunc numerum ſignificare, quatuor genera rerum, quibus conſtat noſtra inſtitutio; nempe præcepta ad iuſtitiam, mandata ad charitatem, teſtimonia ad fidem, exempla ad perfectionem, vel dogmata, præcepta, minas, promiſſa. Per duas autem ſcaturigines, quæ ex cratere in ſubiectum labrum decidunt, ſignantur duo præcepta Dei, in quibus tota lex pendet, & Prophetæ, hoc eſt Chriſtiani hominis perfectio conſiſtit. *Diliges Dominum Deum tuum &c. Et diliges proximum, ſicut te ipſum.* De ijs enim dictum eſt, fac hæc, & viues, ideſt vitam æternam poſſidebis. Denique ne vllum huius fontis myſterium omittam, pratum illud, ſeu campus virens, & floridus, inferiori labro ſubſtratus, ad diſcipulos pertinet, qui dum eruditionem ex fonte concipiunt, virtutum flores germinant: & bonorum operum fructus proferunt, de quibus iam dictum eſt: *In ſtillicidijs eius lętabitur germinans.* Pſal. 64.

Nunc tandem cum B. Alberti gratum præceptori animum laudamus, cauendum ne ille nos ingratitudinis, turpis vitij, redarguat, ſi eorum memoriam ſilentio tranſeamus, per quos proficimus. Si quid ergo vtilitatis in hac nota eſſe videatur, id referendum eſt in Cl. V. Antonium Magliabechum Mediceæ Coſmi III. Magni Ducis Etruriæ Bibliothecæ præfectum, in quo Nicolai Nicoli quondam eruditio æuo noſtro, rediuiua florentinis muſis reſtituta cernitur. Is namque illius numiſmatis integrum ectypum ex æneo Muſæi ſui gypſo depromptum ad nos miſit, & primus hortatus eſt, vt ipſum Alberti, & Guarini memoriæ, eruditorumque voluptati, in aptum lucubrationis noſtræ locum inſeramus.

Cap. III. Nota 7.

Florentiæ docentem. Opitulatur Poggius cuius locum proferimus in noſtris notis ad epiſt. 6. Alberti.

Cap. VI. Nota 8.

Guelforum, Gibellinorumque. Vide noſtram notam in epiſt. 10. Alberti.

Cap. XII. Nota 9.

Vt è ſua familia ſegregarent ſex viros. Ij fuerunt Ioannes à Capiſtrano, Iacobus Primadicius Bononienſis, Iacobus Picenus à Montebrandono, Albertus Sarthianenſis Tuſcus, Bartholomęus de Yanno Vmber, & Ludouicus Bononienſis, viri omnes egregij, qui quam multa, & magna deinceps Eccleſiæ præſtiterint, fusè narrat Vvaddingus tom. 5. & 6. Annalium.

Cap. XIII. Nota 10.

Iter ſuum in Aegyptum direxit. Hæc Alberti prima in Aegyptum profectio fuit, cuius viam ita deſcribit Fr. Franciſcus Surianus Venetus ordinis Min. teſtis oculatus, & non ſemel expertus, in ſua hiſtoria Terræ Sanctæ, quam abſoluit Ieroſolymæ in Conuentu Montis Sion anno Domini 1414. & ſui in eo Conuentu ſecundi Guardianatus anno ſecundo, ſic autem ſed vernaculo ſermone loquitur. *Ieroſolyma Cayrum profecturus, bidui imprimis itinere per viam aſperam, montoſam, & malam pergit Gazaram Paleſtinæ, vbi viator victui neceſſaria pro reliquo itinere ſibi procurare debet, quod inaquoſum, ſalſuginoſum, & arenoſum eſt; nec per dietas inde quinque, alia ciuitas eſt, vſque ad Cathyain vrbeculam antiquiſſimam, in qua Cayri vectigalia perſoluuntur. Hæc*

ea-

eadem eſt, in qua Abrahamo in Aegyptum eunti, Sara vxor dempta fuit, & inde ad Pharaonem ducta, hinc item ad Cayrum, quatuor tunc itineris dietæ, & aliqua loca culta, & inhabitati pagi, Mediæ diei extra Cayrum itinere occurrit ciuitas Tanes, quam cum ſuo territorio Ioſeph Patriarcha Patri Iacobo, & fratribus ſuis in Aegypto poſſidendam dedit. In toto hoc itinere ſunt per arenam vermes, tineis noſtris maiores, quos Pharaonis pediculos vocant, ſuntque venenatis morſibus, noctu magis quam diu viatoribus moleſti, ſed aduerſus eorum venenum præſtans remedium eſt, ſuccus limonum.

Cap. XIII. Nota 11.

Cum Mamaluchis. Hi erant Chriſtianæ fidei deſertores, & Alberti noſtri tempore in Aegypto, Syria, & Paleſtina potentiſſimi, eorumque originem, progreſſum, & caſum idem Surianus fol. 13. ita poſteritati tradit. *Quo tempore Sultanus Aegypti cum ſuis Sarazenis Terram Sanctam expugnauit, in eo bello multi Chriſtiani in ſeruitutem redacti ſunt, ſed quoniam in armis exercitati, & ſtrenui præliatores erant, Sultanus eos tanquam ſui regni propugnacula futuros reſeruauit. Ac primùm, in Beduinos capitales hoſtes ſuos emiſit. Erant etiam Beduini Sarazeni, ſed alterius ſectæ. Mamaluchi itaque multis prælijs Beduinis Arabibuſque ſuperiores, maximum ſtudium in eo poſuerunt, vt ſuæ fortunæ Chriſtianis mancipijs copias ſuas in dies magis, magiſque adaugerent. Quo factum, vt aucto numero, & potentia, poſt inſignem victoriam ab Arabibus, Beduiniſque reportatam, communi conſenſu conſtituerint, vt è ſuæ ſortis hominibus ſtrenuum aliquem virum, ducem ſibi præficerent, cui cæteri parere tenerentur. Mox arma ſua in Sultani ſubditos vertunt, & multi Cayrum ingreſſi Sultanum ipſum multoſque ipſius aſſeclas trucidarunt. Nec moram paſſi vnum è ſuis in eius throno cum dignitatis titulo collocarunt, & Sultanum ſalutarunt. Hinc Prouinciam vniuerſam deprædati ſunt, & incuſſo terrore, cunctos coegerunt noui tyranni iugum admittere; nec vllum Chriſtianum in ſuum ordinem admittebant qui Mahometi legem non profiteretur, & qui ſic faciebant, aliquo Principatus, vel Dynaſtiæ titulo honorabant, in quem laqueum diabolus multos pro dignitatis ambitu traxit. Omnia enim Sultani dominia in principatus diuiſerunt, quos ſolis Chriſti deſertoribus, & profeſſis Mahometi ſectatoribus conferebant. Et quoniam primus, quem Sultanum ſalutarunt, quintam ſeruijt ſeruitutem, ac toties emptus, venditusſque fuit; idcirco neminem ſuprema inter eos Sultani dignitate donabant, qui & ipſe non eſſet repertus, toties emptus, venditusſque fuiſſe, vſque adeo, vt ſi quis alioquin Sultani Sede dignus cenſeretur, non admitteretur tamen, niſi per venditiones tanquam per gradus ad thronum aſcenderet: ac ne dignum abijcere viderentur, hunc toties eodem die vendebant, vt quintum venditionum numerum compleret, ac dignitatem hoc quoque titulo mereretur. Tanta arrogantia, faſtuque viuebant huiuſmodi apoſtatæ, vt ipſorum vilis quiſque natiuorum Sarazenorum primorum quemuis baculo percuteret, & iſte nec ſe defendere, nec queri quidem de iniuria, multo minus vindicare auderet, niſi bonis, aut ipſa vita plectendus.* Atq; hanc tyrannidem annos circiter tercentum, & viginti exercebant, dum tandem anno Chriſti 1575. à magno Turcarum Imperatore debellati, deletique fuerunt. Iſti igitur cum Sultani Electores, Conſiliarij, Duces, atque adeò etiam Iudices fuiſſent, multum procul dubio in B. Alberto è Sarazenorum manibus eripiendo poterant.

Cap. XIII. Nota 12.

Et ſi dolente, & contra nitente Alberto. Quam ſincera fuerit in hac occaſione voluntas Alberti, & quam ardens deſiderium, ſtudiumque Martyrium pro Chriſti fide adipiſcendi, præter teſtimonia ſcriptorum, ſatis demonſtrat ipſius opuſculum, ſeu epiſtola ad Eugenium Pont. contra vituperatores Martyrum, & alia ad fratres Antonium, & Lucam, qui Ieroſolymæ carceres, & ſæua tormenta, tunc pro Chriſto conſtanter tolerabant; ipſiuſque ſæpe re-

pe-

Digitized by Google

petita, ac tandem obtenta facultas, barbaras quaſque, & remotiſſimas infidelium nationes adeundi, Chriſtum daturus, aut ſanguinem.

Cap. XIII. Nota 13.

Abeuntibus ergo ſecundis his ſocijs. Hos, vel eorum aliquos ad Aethiopes, Indoſque perueniſſe, præter ea, quæ hoc loco diximus, docet etiam publica promulgatio Florentinæ vnionis in Aethiopia, & aliqui inde ſecuti effectus, quos refert Fr. Gandulphus Siculus, noſtrorum Ieroſolymæ Guardianus, & poſt Alberti reditum in Italiam, in partibus Orientalibus Indię, Aethiopiæ, Aegypti, & Ieruſalem, Apoſtolicæ Sedis Commiſſarius, in literis ad Eugenium Pont. ſcriptis: quas mox infra dabimus. Et S. Antoninus part. 3. hiſt. tit. 22. cap. 11. pag. 531. vbi narrat aliquos ex India, miſiſſe oratores ſuos Florentiam ad Eugenium Pont. poſtulantes, & ſupplicantes, inſtrui, & erudiri in ijs, quæ ſunt fidei, à Romana Eccleſia, & vniri cum ea in charitate Chriſti. Videndus etiam Odoricus Raynaldus tom. 18. Annal. Eccleſiaſt. ad annum 1441. à num. 5. & an. 1442. à n. 1. ad 9. vbi plura, quam diximus habet, de alijs Chriſtianorum Orientalium populis, & quibuſdam Sarazenis, cum Eccleſia Romana, hoc tempore confœderatis, vel ad fœdera proximè diſpoſitis, in quibus dubitari non poteſt, B. Alberti ſtudium interueniſſe, quantumuis, & ipſius, & eorum, cum quibus tractabatur, nomina ſilentio tegere, tam temporis, quam rerum ratio, maxime poſtulaſſet, vt colligi facile poteſt, ex ipſius Alberti literis ad Eugenium Pontificem Rhodo datis, quando ipſe cum Aegyptiorum, Aethiopumque Legatis Florentiam rediret.

Cap. XIII. Nota 14.

Accidit autem. Duo hic diſtinguenda, ac ſeorſim elucidanda ſunt. Primum, ac principale, quod Chriſtus Dominus noſter in humana ſpecie pulcherrimi iuuenis apparuerit Alberto, tunc fame in deſerto languenti, ipſumq; optimo cibo; & ſuauiſſimo colloquio refocillauerit, in quo conueniunt Marianus Florentinus, Lucas Vvaddingus, & anonimus aliquis, qui notas marginales Mariano manu ſcriptas appoſuit, & alij, præterquamquod Marianus rem referens, proprium Alberti nomen diſſimulauerit, quod alij exprimunt. Etenim de Alberto, & ſocijs ita loquitur.

Erat inter eos quidam frater valde nobilis in ſæculo ſecundum carnem, ſed nobilior fide, & virtutibus, qui cum legationem ſuam promptiſſimè expleret &c. Et iterum: *frater verò obedientiam Vicarij Chriſti explere plurimum optans aliquas è rebus ſibi magis neceſſarijs in ſarcinulam compoſuit, eamque ſuis humeris dimiſſis alijs impoſuit, inceptumq; iter*, illud nempe ex Græcia in Aegyptum, in quo Chriſtus Alberto apparuit.

Itaque ne quiſquam ex hac Mariani diſſimulatione ſuſpicetur Chriſti apparitionem in deſerto non Alberto, ſed cuidam illi fratri per Marianum innominato contigiſſe, is primum aduertat, Marianum ipſum cum ab alterius rei narratione, ad Alberti acta proſequenda tranſiret, ſe ipſum his verbis declaraſſe *Sed nunc ad geſta narranda fratris Alberti Sarthianenſis redire oportet*. Et quamquam proprium eius nomen aliquando tacuerit, certè perſonam clarè manifeſtauit, cum illum ſuum fratrem quemdam, proprijs Alberti characteribus depinxit, ipſumque imprimis in ſæculo nobilem ſecundum carnem appellat. Ego enim in illo Alberti comitatu neminem reperio, ſanguinis nobilitate commendatum, præter Albertum ipſum, de cuius progenie iam egimus Cap. 2. huius ipſius vitæ, cum adiuncta noſtra nota. Marianus cum infert cum apparente ipſi Chriſto hoc modo loquentem. Nonne pro amore tuo ſæculum dimiſi, ac temporale dominium. Hoc etenim dominium nulli magis congruit, quam viro nato nobili, diuiti, & potenti, qualis, vti dixi, in tota illa ſocietate ſolus Albertus fuit. Marianus illum porro fide, & virtutibus nobiliorem vocat, quibus dotibus, in tota hac hiſtoria ab omnibus extollitur Albertus. Hic frater quidam apud Marianum,

num, idem eſt, qui Vicarij Chriſti obedientiam explere plurimum optans, dimiſſis ad Indos, & Aethiopes alijs, iter, vt ſupra, per deſertum agens, in Aegyptum redijt, & Iacobitarum legatos ad Florentinam Synodum perduxit. Sed quis hæc, & plura niſi Albertus? Ergo ſiue lapſu calami, ſiue cauſa nobis incognita motus Marianus, proprium nomen Alberti in commune Fratris cuiuſdam mutauerit, ex ijs quæ diximus clarum eſt, ipſum Alberti perſonam vbique deſignaſſe, & à nobis intelligi debere cum Vvaddingo, & anonimo ſcriptore notæ marginalis, alijſq; qui hos indubitanter ſecuti ſunt.

Alterum hic notandum, in circumſtantijs, & acceſſorijs verſatur, vt an in Italica, vel alia lingua Chriſtus Albertum ſalutauerit, an apparitio Saluatoris in primo, vel ſecundo Alberti acceſſu in Aegyptum contigerit, quibus verborum formulis collocuti ſint, & ſimilia, in quibus ſcriptores pro ſuo arbitrio, & natura materiæ, rem referunt. Marianus fusè, ſed parcè Vvaddingus, & nos ex vtroque aliquid, abſque detrimento ſubſtantiæ, apparitionis, & colloquij.

Eodem Cap. XIII. Nota 15.

Nicolaum quendam natione Græcum. Mirum quam parcè, ne dicam diſſimulanter, Andręas à S.Cruce Actorum œcomenicæ Synodi Florentinæ ſcriba publicus, Nicolaum quaſi hominem ſibi ignotum, & obſcuram perſonam ſic nobis indigitat, quem alioquin quotidie in medio Concilij ſedentem videbat, & ea ipſi Latinè dictantem, quæ Græci Græcè proferebant, pro officio communis interpretis Græcorum, & Latinorum, à cuius muneris præſtatione illum eximiè laudat, nulla alia expreſſa conditione perſonæ, tanti alioquin æſtimatæ, vt illuſtre nomen ſibi præ cœteris interpretibus, ipſorum etiam, & vtriuſque nationis Conciliarium omnium applauſu, adeptus ſit. Eodem elogio, tametſi mutatis aliquando vocabulis, eum efferunt Andręas in Actis Concilij part. 2. collat. 2. pagina editionis Iuſtiniani 90. Math: Palmerius etiam præſens tunc teſtis, ad annum Chriſti 1441. ſui Chron. per Cardinalem Bellarminum laudati, vbi Nicolaum Euboycum vocat, Aeneas Syluius in hiſtoria Europæ Cap. 54. & de origine, & moribus Turcarum Aſiæ minoris cap. 100. qui illum Saguntinum,& Sagundinum appellat. Henricus Spondanus tom. 2. proſecutionis Analium Card. Baronij anno 1438. num. 29. Philippus Bergomas in ſupplemento ſupplementi chronicorum ad annum Chriſti 1449. fol. 382. Marianus Florentinus in huius noſtræ notæ textu citatus, Antonius Poſſeuinus in apparatu ſacro, Franciſcus Sanſouinus hiſtorię Venetæ lib. 13. ſub Ioanne Mocenico Duce, circa annum 1477. pag. 250. ex quibus colligo, virum omnium conſenſu Nicolaum nomen tuliſſe, natione Græcum, Patria Euboicum, ſeu Euboea Inſula oriundum, generis cognomento Sagundinum, Segundinum, vel Saguntinum, nam quod hanc appellationem ab Epiſcopatu Saguntino poſt abſolutam Florentiæ Synodum ipſi collatum ſumpſiſſet (quod Palmerius, & fortaſſis ex ipſo Marianus noſter affirmant) vana coniectura eſt, à ſyllabarum ſoni ſimilitudine deſumpta, vt quę mox dicturi ſumus, facile demonſtrabunt. Sanſouinus præterea Nicolai conſilio decemuirali Veneto à ſecretis, & cum alijs aliquot ingenij, & eloquentiæ eius monumentorum meminit. Ego ipſorum verba non refero, tum quoniam in locis impreſſorum librorum, quos allegamus, facile reperiuntur, tum quod, quæ diximus cum ampliori hominis notitia, & vetuſto M. S. monumento ob raritatem codicis, nondum, quod ſciam, typis editi, proprijs verbis authoris nunc deſcribam. Caſu enim incidi in codicem M. S. epiſtolarum Petri Parleonis, viri eo ſæculo Græcè, & Latinè eruditi, & Nicolao noſtro familiaris, & amiciſſimi, atque dum folia verterem inueni prolixam epiſtolam, ſeu iuſtum libellum, quo Petrus Nicolaum, de naufragij calamitate conſolatur, hac inſcriptione pernotatum, *Petrus Parleo ſalut. D. Nicolao Sagundino*.

Epiſtolam hanc Venetijs datam fuiſſe

ipſa

Digitized by Google

ipſa ſatis indicat, ſed quo tempore ſcripta fuerit, non aſſignatur, vt neſciam quantum ab abſoluta Synodo tunc effluxerit; quidquid hiſtoriæ ad Nicolaum pertinens complectitur, ad maiorem perſonæ notitiam, breuiter excerpo. Nicolaus igitur Sagundinus, poſtquam illuſtre nomen à Græcis pariter, & Latinis in Sacra Synodo reportaſſet, in Cyprum profecturus, nauem in portu Veneto ancoris alligatam auro, & argento, libris, ſupellectili, fortuniſque omnibus, longo tempore, & magno labore paratis onerauit: ipſeque arridente Cœlo, cum vxore moribus, virtutibuſque præſtante, ac morti per ætatem propinqua, & multa prole, cæteraque familia conſcendit; ſequenti mane vela facturus: ſed intempeſta nocte orta tempeſtate, fractaq; naui, ſubſtantiam vniuerſam, fortunaſque, & multo cariores vxorem, duoſque filios paruulos, & fœminulam vnam, opem in medio mari fruſtra implorantes, vno momento ſubmerſos amiſit. Ipſe tamen, Deo diſponente, ne omnes vnà perirent, nudus, & naufragus euaſit, cum vno filio adoleſcente & filiabus quinque, ſuique naufragij calamitatem ad Parleonem per epiſtolam deſcripſit, de qua ſic ipſe Petrus. *Cum ad manus meas epiſtola tua perueniſſet; omnem calamitatem abs te acceptam, apertius, pleniùſque cognoui, quod eam ita diligenter ſis amplexus, atque rem omnem ita ante oculos poſueris, vt mihi non ſcripta, ſed picta, nec ipſe legere, ſed cuncta oculis perluſtrare viderer.* Et poſtea conſolari eum exorſus. *Tametſi virum*, ait, *vltro ad omnes fortunæ ictus, inuicto animo excipiendos paratiſſimum, perfectèque omnibus maiorum præceptis inſtitutum ſingulari ſapientia præditum, quique multa ſibi conſolationis præcepta, doctiſſimè conſcripſerit, qui exiſteret ætate ſua doctiſſimus, atq; in vtraque fortuna ita exercitatus, vt iam in rebus humanis callum obduxerit, qui denique conſolandi afflictos, nunc pre cæteris præſtare & poſſet, & ſoleret:* quem (inquit Parleo) *paucis ante menſibus vidimus, Ioannis filij tui, & viri, & doctiſſimi quidem viri, ætateque florentis iacturam, qui decem tibi erat filiorum inſtar, in quo tuæ ſenectutis ſpem omnem collocaras, adeo moderatè, fortiſſimèque ferentem, vt nos pro officio ſalutandi, & conſolandi tui cauſa, domum venientes, non alio te vultu offenderimus in aduerſa fortuna, quam fueris ſemper in ſecunda, eamque conſtantiam, & tranquillitatem animi retinentem, quam in vero Philoſopho, vtraque ſapiente, hi requirunt, qui peracutè, ac diligenter philoſophiæ præcepta, & ſcrutati ſunt, & in vno quondam Socrate fuiſſe tradiderunt. Aderant mecum Phœbus Capellus, & Marcus Aurelius, viri doctiſſimi, ac vtrique noſtrum amiciſſimi, quo tempore multa grauiter, de morte diſſerendo, cum nihil in vita præter culpam dolendum eſſe oſtendiſſes, ita nos affectos abs te dimiſiſti, vt te admirantes congratularemur potius virtuti tuæ qui ita ferres, quod accidiſſet, quam doleremus filium amiſiſſe, in cuius doctrina, & virtute; ac omni rei familiaris adminiſtratione, ſenectus tua iam graueſcens quieſcebat.* Et poſt alia, infert operam, quam Nicolaus nauauit Synodo Florentinæ.

„ Illa verò ſunt, *inquiens*, & præci-
„ pua, & propria, & tua benè, & ho-
„ neſtè acta, ætas ſingularis, doctrina
„ ſumma, Græcarum, Latinarumq; litera-
„ rum cognitio, omnium præceptorum,
„ quæ à maioribus de morte, de exilio,
„ de naufragio, de cæteris huiuſcemodi
„ tradita ſunt, frequens, & aſſidua per-
„ tractatio, tuæ virtutis, & gloriæ fama,
„ cum multis ex rebus cognita, tum
„ verò ex his, quæ in Florentina Synodo
„ per te geſta ſunt, adeò illuſtris apud
„ Græcos, & Latinos, aliaſque exteras
„ nationes, vt nulla vetuſtate, nullis vm-
„ quam tenebris obſcurari queat. Cum
„ enim ex toto terrarum orbe in cele-
„ brem illum, frequentemq; Chriſtianorũ
„ omnium conuentum, ad diſceptationem
„ aduerſus Græcos, de Spiritus Sancti
„ proceſſione audiendam, tractandamq;
„ magno ſtudio, multi confluxiſſent, &
„ vtrimque tam Latinorum, quam Græ-
„ corum maximi, & electi viri ad diſcur-
„ rendum parati, magna expectatione
„ conueniſſent, quæreretur q; tantarum
„ rerum idoneus, ac dignus interpres:
„ tu ſolus ex omni Chriſtianorum nu-

„ mero, vtriuſque linguæ, ac diſpu-
„ tationis, doctiſſimus, atque excellen-
„ tiſſimus, & inuentus, & habitus es,
„ qui tanta verborum, ſententiarumque
„ proprietate, tantaque cognitione,
„ atque peritia diuinarum, humana-
„ rumque rerum, de quibus duæ ſum-
„ mæ nationes inter ſe contendebant,
„ memoriter, & commodè omnia refe-
„ rebas, & in vtramque vertebas lin-
„ guam, quæ vltrò, citròque diſcur-
„ rendo, acutiſſimè dicebantur: vt qui
„ aderant, omnes non Græci modo,
„ Latini, Galli, Hiſpani, Britanni,
„ & cæteri, qui Romanam ſequuntur
„ Eccleſiam, ſed Armeni quoque, Hi-
„ beri, atque Indi (nam & hi quoque
„ conuenerant diſceptaturi de hæreſi,
„ quam ſectantur) admirati. & quaſi
„ ſtupefacti, non hominem terrenum,
„ ſed cæleſtem quemdam in terris te
„ eſſe iudicarent, atque propterea ab
„ Eugenio IV. Pont. virtutis, & me-
„ moriæ cauſa, magnis es honoribus,
„ præmijſque donatus. Quas igitur vr-
„ bium expugnationes, quoſque trium-
„ phos, cum hac tua laurea compara-
„ bimus? cuius ductu, atque virtute,
„ eam victoriam Eccleſiæ Dei peperiſti,
„ quam annis pluſquam quadringen-
„ tis nunquam aſſequi potuit, vt duas
„ glorioſiſſimas nationes, tam diu in-
„ ter ſe diſiunctas, tandem ingenij tui
„ facultate coniunctas aſpiceret, & Græ-
„ cia quondam literarum, ac Italiæ pa-
„ rens, nunc Latinorum filia, & à ſuis
„ tùm nepotibus, tum maioribus aliena,
„ & diſſidens in priſtinam tandem gra-
„ tiam, & beneuolentiam, concor-
„ diamque rediret.

Poſt multa ad ſolatium naufragij, *tu apud Vrbem Venetias, quam tibi ſedem, & patriam elegiſti, naufragus vnà cum amicis, & familiaribus, & his, qui ſuperfuerunt, liberis, tuorum mortem piè flentes, lugenteſque illorum cadauera ſepulchro condidiſti. Denique tu tuis filijs, & filij, quos habes, tibi reſtituti, reduces in patriam rediſtis, qui mutuo ſolatio, præſidioque muniti, alter alterum ſolatur, iuuat, fouet, protegit*. In rerum verò iactura ſic eum inter alia conſolatur: *habes profectò pro tempore vnde tuum damnum conſolere, atque ita conſolere vt ſi (quod ſemper facis) volueris omnia conſilio, & ratione metiri, iudices plus tibi in tali naufragio dediſſe fortunam, quam ademiſſe. Nam cum euerſa naui, multi perijſſent, in quibus nonnulli erant patrij, re, ac fortunis omnibus amiſſis naufragi euaſiſſent, te nudum, & ad littora eiectum, ita ciuitas excepit, ita caſum tuum grauiter, ac moleſtè tulit, vt quaſi cæterorum malorum, quæ eo tempore acciderunt oblita, & tuam calamitatem miſerata, lugens, ac mœſta, in te vnum conuerteretur, & quanti te faceret, declarauerit benigno illo Senatus decreto, quo quidem, & Duce, & Principibus Senatus, & Conſiliarijs, & omni Collegio ad Senatum referente, adiunctis ſuffragijs decreti ſunt tibi ſexcenti nummi aurei Veneti; filio vero tuo, adhuc adoleſcenti, publicum cum honore, & commodo munus demandatum, quamuis nondum per ætatem liceret id muneris adire: tibi præterea reſtituto, vt veterem locum, & dignitatem ſcribæ Reipublicæ annuum ſalarium decretum aurei nummi Veneti ducenti, quæ omnia ſi diligenter conſiderare volueris, & à quibus, & quo ſtudio, quoue animo, & quo tempore profecta ſunt intelliges, certè aut nullam tibi accidiſſe iacturam, aut minime dolendam, quæ acciderit. Nam vt quæ tibi, ac filio in omnem vitam decreta ſunt, taceamus &c.* Hæc ad Nicolaum Petrus Parleo multo poſt abſolutum Florentiæ Concilium, qui eum abſque vllo veſtigio, vel vmbra Epiſcopatus Saguntini, ipſum Sagundinum cognominat, vt reliqui ſcriptores præter Bergomenſem, & Marianum, immo cum alia vitæ conditione, Pontificali ſtatui prorſus aduerſa, vt quæ de vxore, de liberis, de officio Secretarij Senatus Veneti, de migratione in Cyprum, verſo dorſo non tantum Sagunto in Hiſpania, ſed toti Ciſmarinæ Europæ, vt quæ dicta ſunt clarè demonſtrant.

Eodem Cap. XIII. Nota 16.

D. N. Epiſcopus. Is erat Frater Aloyſius, ſeu Ludouicus de Piramo, Ord. Min. Epiſcopus Foroliuienſis, quem Vghellus de Pirramo cognominat,

nat, qui, vt refert Vvaddingus, Ferrariæ in Concilio Eugenium Pont. publico ſermone excepit: cum priuſquam adeſſet Pont. ſecundæ ſeſſionis per Beatum Nicolaum Albergatum Card. Legatum celebratæ decretum Pontificalibus indutus, ex Vmbone publicaſſet, vt etiam alterum tertiæ ſeſſionis, præſente, & præſidente ipſo Pontifice. Hinc inter alios cum Græcis diſputaturus electus, id munus tam laudabiliter geſſit, per duos dies clariſſimè docens illud verbum filioque non nouum articulum Concilio Nicœno additum fuiſſe, ſed maiorem expreſſionem, & declarationem proceſſionis Spiritus Sancti à Filio, ipſi Niceno conſonam, & conformem, vt in communi Græcorum, Latinorumq; applauſu, & æſtimatione habitus ſit. Quod Andreas à S. Cruce Collector actorum Concilij, tunc præſens, his verbis confirmat. *His expoſitis vnuſquiſque intuebatur alterum, ex his, quæ iucundiſſimè graui ſermone à viro antiquo, verbis conuenientiſſimis, lætiſque audierant*. Et iterum: *tam læte, iucundeque verbis conuenientibus dicta fuerant, vt quiſque Patrum dicta collaudaret*. Aequiuocationem, qua Græcus Concilij ſcriptor, cum vocat Ioannem, explicat Vvaddingus anno 1437. n. 2. & Iuſtinianus in notis ad Collat. 2. part. 2. Concilij Florentini, num. 3. de alijs diſputationibus à Mariano non integrè deſcriptis, vide acta Concilij per Iuſtinianum edita, & Spondanum præcedenti nota citatum.

Cap. 24.

Quod a Capite 13. huius vitæ vſque ad Caput 20. excluſiuè nullas adhibuerim notas, in cauſa fuit, quoniam totam reliquorum capitum narrationem ex ipſius Alberti epiſtolis deſumpſi, quibus propriæ notæ vel neceſſariæ, vel magis opportunæ forent. Malui ergo epiſtolas ipſas illuſtrare, vt clarificatis fontibus, & firmatis radicibus hiſtoriæ, cætera clariora, & magis tuta prodirent. A Capite vero 20. vſque ad 24. excluſiuè nihil animaduerti quod eiuſmodi notas poſtularet.

Cap. XXIV. Nota 17. ſub anno 1586.

Mediolanenſis. Lector hiç, & vbi deinceps inueniet hoc additamentum nominis Alberti, quo Authores indicare vellent, ipſum Mediolani natum fuiſſe, redeat ad Cap. 2. huius vitæ, ex quo certam, propriamque patriam ipſius, & natiuitatis locum Sarthianum eſſe conſtabit.

Cap. XXIV. Nota 18. ſub anno 1639.
1598.

Compoſuit quoſdam tractatus de immortalitate animæ, & de Purgatorio. Hunc ſolum auctorem inueni, qui huius argumenti tractatus attribuat B. Alberto.

Cap. XXIV. Nota 19. ſub anno 1627.

Ex Sarthiano vnde Pius III. Pontifex originem duxit. Pius III. in baptiſmo vocabatur Franciſcus, & ex Patris Nanni cognomine Tudeſchinus, poſtea verò per adoptionem à Pio II. Pontifice, cui erat ex ſorore nepos, dictus eſt Picolomineus. Poterat ergo Nannus Tudeſchinus, vel eius maiores Sarthiani primùm ciues fuiſſe, ac poſtea Senenſi ciuitate donatos, quo fit, vt originem a Sarthiano duxiſſent, quamquam Senis naſcerentur, ita vt origine Sarthianenſes, natu verò Senenſes dici poſſint; quod ſi ita eſſet, non paruum honoris accrementum adferret Sarthiano.

Cap. XXIV. Nota 20. ſub anno 1640.
1653.

Vicarius Generalis noui inſtituti. Non noui inſtituti, ſed vniuerſi Ord. Min. vtriuſque inſtituti, Obſeruantum ſcilicet, & Conuentualium ſimul.

Digitized by Google

Cap. XXIV. Nota 21. ſub anno 1668.

Videtur is eſſe Albertus quem à Sartbiano. Et bene videtur: nam frequentes, & ſolemnes erant Alberti Sarthianenſis apud Ferrarienſes moræ, & intima familiaritas, cum Principibus, Prælatis, & nobilibus viris eiuſdem vrbis: vbi etiam epiſtolarum ſuarum vltimam ad Nicolaum V. Pontificem dedit 15. Martij 1447. decem annis priuſquam B. Catharina, relicta Ferraria, migraſſet Bononiam, & nouum monaſterium ibi fundaſſet, anno 1457. vt habet Graſſettus lib. 2. vitæ ipſius, Cap. 4. in fine.

Ibidem Nota 22. ſub anno 1668.

Videtur autem hæc res contigiſſe &c. Reliquus huius loci textus, vel corrigendus, vel omninò delendus eſt: nam neque Prouincia S. Antonij, eſt Bononienſis, ſed Veneta, neque Capitulum Romæ, ſed Patauij celebratum fuit: neque Prouincia in quam, vt in propriam rediret Albertus fuit Bononienſis, ſed Etruriæ, in qua natus eſt, & religionis habitum ſuſcepit, & eius vota nuncupauit, vt ex noſtra narratione clarius innoteſcit.

Cap. XXIV. Nota 23.

Academia Senenſis. Ex elegantia huius elogij non exiſtimet lector crudītiſſimos eius auctores magis obſeruaſſe Rhetorica pigmenta quam veritatem hiſtoriæ. Nam trophæa, quæ ad ornandum Alberti in Cœlum aſcendentis triumphum explicant, res ipſæ ſunt, quæ ex hiſtoriæ veritate conueniunt Alberto.

Cap. XXIV. Nota 24.

B. Albertus de Bendinis à Sarthiano. Alij omnes, qui Alberti cognomen exprimunt, ijque natione Etruſci Berdinum eum vocant, vt propterea exiſtimem typographi lapſum hic eſſe, non authorum huius elogij, facile enim eſt, vt pro Berdino Bendinum dicant.

BEA-

Digitized by Google

BEATI ALBERTI SARTHIANENSIS ORD. MINOR. OBSERV.

OPVSCVLA.

OMnes, quas reperire potuimus, Beati huius viri lucubrationes, præter tres Orationes, quas pro concione dixit, epiſtolari charactere ad diuerſos conſcriptæ ſunt: aliæ maiores, & parænetica, aliæ familiares, aliæque officioſæ. Viſum cuipiam longiores vt illas primo loco daremus, deinde minuſculas. Sed magis placuit ordinem temporis obſeruare; quem pleriſque, etſi non omnibus, adnotatum inuenimus; quique ſeruatus, rebus ipſis percipiendis non parum luminis allaturus eſt, & actorum eius hiſtoriam amplius elucidabit. Nec deſunt exempla doctorum hominum; qui in Sanctorum Patrum, aliorumque edendis epiſtolis exactam temporis, quo ſcriptæ fuerunt, rationem ſecuti ſunt: orationes tamen, quamquam diuerſo tempore dictas, omnes tres initio proferemus, ne epiſtolarum ſeriem interrumpere cogamur.

ORATIO I.

De Sanctiſſimo Euchariſtię Sacramento.

ARGVMENTVM.

Exorſus à pauore de virium ſuarum diffidentia, reique magnitudine concepto, cum pene coactus dicendi munus obierit, culpam, ſi minus bene ſuccedat, in eum reijcit, cui poſtulanti, hortanti, ſuadenti, inſtanti, iubenti morem gerere oportuit; ſi ſecùs ad votum, id in Deum omnis boni fontem, & obedientiæ vim referendum præfatur; & inuocato prius Dei Matris auxilio, tria ſibi ex vaſtiſſimo dicendi campo ſecernit, myſterij magnitudinem Sacramenti vtilitatem, & rectam diſpoſitionem eorum, qui ipſum dignè ſuſcipiunt, quæ omnia eruditè, & eloquenter pertractat. Hinc opportuna digreſſione in eorum hæreſim inuehitur, qui olim dicebant, & hodie dicunt, Chriſtum in Euchariſtia extra eius vſum non perſiſtere.

Cre-

Digitized by Google

CRedo vos, Patres clariſſimi, quoniam me principio Orationis, non modò magnopere exalbeſcere cernitis, ſed quaſi exanimatus ſim, ita initio dicendi debilitari, ac prope frangi animaduertitis, ſanè non ſatis admirari, proque ingenita vobis humanitate, cui ſummum beneficium debeo, angores iſtos, quibus profectò maximis in præſentia perturbor, haud dubium communes exiſtimare; verum id ego aliter, verè loquor, efficere non queo: vſque adeò enim cum exiguo ingenio meo diffido, quod id ſcio, quàm nullis eloquentiæ viribus fretum ſit, atque id, quod maximè opus eſt, nulla doctrinarum vbertate valeat. Tum præſtante, atque eruditiſſimo veſtro Conuentu ita permoueor, vt quia pertimeſcam, quiaue tota mente, artubuſque deſtituar, os ſanè confuſum, abſona vox, & tremula lingua, denique vehementiſſimè hæſitans, ac penè balbutiens, magno vobis argumento eſſe poſſunt, haud quaquam mihi ex ſententia orationem procedere. Accedit, cum magnitudo, tum ſumma cauſæ bonitas, qua maius, meliuſue nihil in veriſſimo Eccleſiæ dogmate inueniri compertum eſt, vt Sacratiſſimo de Corpore Domini Noſtri Suauiſſimi Ieſu Chriſti ſummo mihi cum timore dicendum ſit. Arduum enim eſt opus, & quod viros, cum ſingulari, & copia, & ſubtilitate ornatos, tum maximarum virtutum gloria excellentes magis deceret; præſertimque præſtantiſſimi *Patris mei M. Da.* (1) id intereſſe putaui, qui clarus Theologiæ Profeſſor per ſe rem tantam, eoque dignam, perfectum iri cenſere debuerat.

Sed is, quod ego omninò eram neſcius fore, infinitum *à me hunc laborem, ne longè quidem res minores adhuc experiri ſolitum* (2) ſubire maluit, cui cum comiter, & facetè id ex me poſtulanti ſæpè verecundè negaſſem, primò quidem iucunditate ea, quæ eſt in homine mirifica, ſuaſit, atque, quoad potuit, id vt aggrederer, hortatus eſt. Tum tandem, non quidem laboris mei fugiendi, ſed tam multam cauſam, tam maximis in rebus conſumere poſſe diffidenti mihi ſummopere inſtitit: morem verò illi gerere, cum pro eius in me authoritate, cui quoad vita ſuppeditabit, mihi parendum eſſe intelligo, negare non poſſem: neſcio, an incautus, an verò inuitus aſſenſus ſum. Quo in conſilio cum *obedientiæ virtus* (3) atque integritas ſpei plurimum afferat, tum ſumma Chriſti noſtri humilitas, & clementiæ magnitudo, qua ſe hominem efficere voluit, bono animo eſſe iubet.

Si quid igitur bene depromptum erit, Summo Principi Deo gratiæ habendæ, atque dicendæ erunt; ſi quid minus, cum ignorationi meæ, tum rei amplitudini attribuendum eſſe cenſeo, quæ etiam maiorum noſtrorum diuina illa ingenia ſuperauit. Aut ſi quid veſtros animos, vel minus accurata oratione, vel parua dicendi grauitate, ſiue rerum ſiccitate offendi cenſueritis, pace eius dixerim, in eum culpam referetis, qui me tanto onere leuandum eſſe non cenſuit. Mea enim ſententia, & ſi exercitandi mei cauſa, quemadmodum in animo fuiſſe arbitror, ei, cui in præſentia pareo, huiuſce orationis genus ex me faciendum fuit; Primum tamen fragili cimbæ creditum, adri-

Digitized by Google

adridenti ſtagno dedi oportuit, ac tum doctum nautam magnifica poſt claſſe deuectum per obliquos vndarum, ac pelagi expoſitos late campos traijci me quidem conuenerat. Sed de his ſatis.

Nunc ne nimius ſim, de re dicere incipiemus, ſi prius, *pro honeſtiſſima conſuetudine* (4) Mariam pudiciſſimam Virginem, quæ Sacratiſſimo vtero Rectorem, Dominumque Mundi geſtauit, toto cum ardore orabimus, quo Spiritus Sanctus nobis illius interceſſione adſit. AVE MARIA.

Tres res tota oratione complectemur, quæ non ineptè nobiliſſimo iſto de Sacramento abſoluendæ videntur; magnitudinem, vtilitatem, & eorum, qui ſuſcipiunt, diſpoſitionem. Primam quidem maiores noſtri, qui in eo ſtudij operam omnem, curamque conſumpſerunt, ita tractandam cenſuerunt, vt dicerent Chriſtum noſtrum animo aduertendum; quid toto ſimplicis ſuæ perſonæ contineret; Sacramentum autem, quod in dies ſacro Presbyterorum ore conficitur, quod mirificis, ſtupendiſque miraculorum claritatibus adornetur, conſiderati oportere. Poſtremum verò multis ante temporibus, ac propè ſæculis à vetuſtiſſimis Eccleſiæ Patribus, quos Spiritus Sanctus illuſtrarat, egregiè geſtis rebus eſſe præfiguratum. Magnificæ ſane res, & ſalutares, Patres optimi, & cum ad excogitandum ampliſſimæ, tum memoriæ iucundiſſimæ, tum denique firmiſſima ſtabilitate ad credendum Chriſtiano nomine, ſanèque libero, dignæ ſunt.

Vt enim prima de parte magnitudinis loquar. Nonne perpetua recordatione digniſſimum? nonne amplum? nonne præſtantiſſimum illud fuerit, carnem eam puriſſimam, nulla commaculatam ſorde peccati, nulla labe pollutam, ex Regia Matre, etiam poſtquam is prodijt, Virgine manente, cum eſſet ſtatutum tempus, detraxiſſe. Eam prætereа nobis modo ſuo, quem ipſe nouit, profectò impoſſibili dictu, atque ſtupendo, ad quod omnis noſtræ naturæ vis, niſi fide, non poſſit accedere, in cibum, quo nihil conducibilius eſt, nobis dediſſe. Quæ profectò ſanctiſſima caro nullo, vt nos peccatis obnoxij, obſcœnæ perturbationis applauſu allici; nulla, ne leui quidem, virtuti contraria affectione adiri poterat. Quid verò Sanguinem pretioſiſſimum loquar? quem cruentus inimicus, & pernicioſus humanæ naturæ hoſtis, cum is eſſet in pretium Summo Patri reddendus, auidiſſimis faucibus ſitiebat; primo enim prælio, primaque calamitoſiſſima congreſſione, cum omnium primo progenitore, quoniam victoriam Diabolus reportarat, captiuos nos diu vinctos, ſeruoſque catenùs tenuit, quòad Chriſtus cruce affectus, atque affixus opulentiſſima largitate redemit.

Itaque carnem cibo accepimus, quam niſi qui manducauerit, vita carere, ſententia ſua Chriſtus aſſeruit; ſanguinem verò, niſi qui biberit, cum æſtuantiſſima ſiccitate torreri. Illa ergo cibamur, iſto potamur. Illa alimur, iſto inebriamur. Illa ſuſtentamur, iſto irrigamur. Illa reficimur, iſto redimimur. In illa quod de Virgine nata eſt, colendam pudicitiam edocemur. In iſto ſæuiſſimum hoſtem ſubactum, proſtratum, reiectumque experimur. O clementiæ magnitudinem? non ſatis erat creaſſe,

Ioann. 6. 54.

creaſſe, id quod ſolum etiam in pecoribus maximum eſt; ſed creauit hominem rationis, & cogitationis participem, cuius reliquæ animantes expertes ſunt, figuramque corporis habilem, & aptam ingenio humano dedit, claritate mentis ornauit, ſenſus, æque ac nuntios, adhibuit, rerumque plurimarum obſcura enodauit. Sed hæc nobis cum gentibus communia ſunt. Veriſſima nos, ac peculiari religione donauit: neque ea, quæ pecorum oblationibus, vel Deum placaret, vel corpore inquinatos, vt olim in lege, emundaret; ſed quæ veriſſimo Chriſti immaculati agni ſanguine parta perniciosas animarum noſtrarum labes ablueret.

At ne id quidem ſat eſſe Diuina Charitas arbitrata eſt. Cum enim Spiritus Sancti manantes in nos gratiarum fluuios emiſerit, veræ ſapientiæ, iam vſque à primorum patrum prolapſu obſoletæ, cum illuſtrarit lumine, tum vberrimis fontibus irrigarit, qui in Chriſto admodum fertiles conquieuerunt, id quod habes in Euangelica lectione, Chriſtum, cum ſacram ad turbas concionem haberet, puto qua anima ſibi conſultum vellet clamaſſe, *ſi quis ſitit veniat ad me*, veriſſimum ſcilicet vitæ fontem, & bibat, ne verarum doctrinarum ſiti exæſtuet. Sanguinem Chriſti, quo peccata ablueret, in veram antidotum, carnem pro alimento ſubminiſtrauit, ſalutare prorſus conuiuium. Ac ne quis, vel ſe ignobilem non admitti, vel rebus inopem deſpici, vel minus ingenij nobilitate præſtantem ſe detrudi queratur; nulla eſt natio, neque tam fera, neque tam inhumana, neque tam barbara (id, quod ex Beato Petro accepimus, vas quadrupedibus, ſerpentibuſque refertum Cœlo emiſſum, rurſumque receptum proſpectante) quos non læto ſinu excipiat Chriſtus. O rem dignam, in qua non modo docti, ſed etiam agreſtes; non modo clari, ſed etiam obſcuri; non modo diuites, ſed egeni; non modo ſancti, immaculati, frugi, modeſti, ſed iniuſti, fœdi, incontinentes, furioſi, inglorij ſuſcipiuntur; modo culpâ vacare velint, qui ſe quondam addixerant vitijs; modo ſalutari Baptiſmatis fonte ablui, modo pane, veriſſimo quidem cibo, qui de Cœlo deſcendit, ideſt, Chriſti ſanctiſſima carne, pretioſoque Sanguine, quo de in præſentia loquimur, refici, potari, atque ſanctificari deligant: neque ciues potiores eſſe, quam peregrinos, quam alienos; exteros, quam noſtrates.

Ioan. 7. 47.

De Corporis, & Sanguinis magnitudine, pro anguſtia temporis, ſatis multa. Animam illam diuinam deinceps breui conſiderandam cenſeo, prorſus verò firmiſſimè, quamquam hac in re, minime vobis me monitore opus eſſe exiſtimem. Neq; enim quiſquam veſtrum is eſt, qui impia credulitate deluſus, cum animam habuiſſe neget, *cuius vaniſſimæ opinionis* (5) fuere quondam nonnulli, ſtultiſſimè quidem ita exiſtimantes. Quorum falſum commentum cum præſtantiſſimorum hominum, & iudicio, & prudentia, & ratione contritum ſit, tum ſumma Chriſti noſtri authoritas, atque ſententia reiecit, & ſuſtulit, quem rectè noſtræ fidei fundamenta iacientem, quam & ipſam nunc moris vetuſtate firmatam, amplectimur; eum ſæpe de anima audimus verba promentem, quemadmodum illud eſt: *Triſtis anima mea eſt vſque ad mortem*: Ioan. 10. 15.

&item

Io.an.10.18 & item *Animam meam pono pro ouibus meis*, atque illud *poteſtatem habeo ponendi animam meam*, & *venit filius hominis ponere animam ſuam in redemptionem pro multis*. Matth.20. 28.

Quam ſanè Patri gratiſſimam, diuinoque verbo deuinctam, vſque adcò virtute præditam, immò fontem virtutum ſublimemque fuiſſe, nobis credendum eſt, vt ea nos velut clariſſimo ſpeculo ad virtutem comparandam vti oporteat, vſque adcò lumine veritatis præclaram, atque ſapientiæ ſplendore præcelſam, nihil vt ignorarit, quod verbum ſciuerit, tantum in ea gratiarum fuiſſe, vt plus quicquam nullus vnquam hominũ, ſed ne Angelorum quidem capeſcere poſſit, hanc pro nobis crucis ignominiæ ſubdidit. Hanc ſupplicijs addixit, hanc morti adiudicauit, per hanc ex priſtinis inimicitijs Angelorum reuocamur in gratiam, & qui ſe quondam, velut ſeruis nobis hoſpitio recipi, ſibi ſeruiri, ſe lauari, adorarique ſiuerant nunc (anima Chriſti pro aberrantibus pridem ouibus morti expoſita) alloquuntur humaniſſimè Sanctos, hortantur in vitiorum prælio dimicantes, iuuant imbecilles, ad virtutem verò torpentes, ac ſegnes experrectos, & expeditos, habiles, & ſtrenuos reddunt adorari ſe prohibent, conſeruos ſe clamant, non Dominos, fratres ſe dicunt, Amicos ſuauiſſime profitentur, per hanc Deo Patri, cui debito pro ſupplicio primorum parentum, magno iam pridem odio fueramus, perfectæ beneuolentiæ iucunditate conciliamur, & qui dudum Regibus igneum ſe, ac terribilem plebi Iſraeliticæ demonſtrarat, per hanc Chriſti diuiniſſimam animam, ſe facilem, ſe benigniſsimum præbet, & præclariſſima humilitatis inſignia, ſummumque, & manſuetudinis, & lenitatis vexillum exhibet. Sed quoniam vos multis, & magnis de rebus breuiſſimè dici poſtulauiſtis, de anima hæc hactenus.

Tunc tribuenda opera, ac potiùs omnis cogitatio, & cura ponenda eſt, nec profectò in nobis quicquam virium relinquendum, quod non id, hoc loco mâximo cum ſtupore, ingentique admiratione conferatur: diuino enim de verbo, ſanctiſſimo animo coniunctiſſimo, oratio nobis habenda eſt; verùm nequidem forte exiguum in mentem veniat, quid ipſum eſt verbum, quo de loquemur, ſummum bonum cuius inter Philoſophos, ſumma diſſentio, illorum ingenia, quamquam nobilia, atque acerrima cuncta contriuit. Deus verùs, Deus inquam verus. Quid hinc? per quem mundus ipſe perfectus eſt, noſque creati, quid tandem effeciſſe, vti nos libertate donaret, ſe hominem effinxiſſe. O rem mirificam, ò ſingularem dilectionem, ò profundiſſimam Charitatem, Deum inquam, Deum eſſe hominem factum, Deum excelſum, humilem hominem aſſumpſiſſe; ſummum omnium ſpiritum induiſſe carnem peccati ſimilem ſed peccato, culpaque vacantem, veſtiſſe lutum noſtrum, vt nos luto eximeret, è media Paradyſi amœnitate, immò verò è paterni pectoris profunditate (ſemper enim in ſinu Patris eſt) ſumma non reliquiſſe, petiuiſſe ima, obſcura adiuiſſe, vt nos ad ſumma veheret, & ex imis exutos, & ex obſcuris liberatos Cœlo donaret, quos in humeros ſuos errantes extulit.

Hic, hic Patres deuotiſſimi voſmet totos per Deum optimum mihi præbete, erigite animos, ſenſuſque

veſtros admoueatis, oro; quis quid huic humilitati anteponendum ducas? quid recordatione iſta, ac memoria dignius? quid charitate iſta profundius? quid amore iſto præſtantius, ardentiuſue? quid hac bonitate ſublimius? quid hac iucunditate voluptuoſius? cui lachrymas non moueat? imò verò cui ex intimis mentibus, huius amoris magnitudo non eruat? vbi mihi fortis, vbi ad commouendos, concitandoſque animos virilis oratio? qua dicendi facultate, complecti? qua conflagrata abundantiſſima, ardentique dictione, infinita erga nos Dei charitas, enodari poſſe credenda eſt? prorſus nulla. Iuuat igitur velut ſublimi quadam in ſpecula coſtitutum, vnde omnes exaudire poſſint, ſumma pro rei amplitudine Apoſtolicum illud proclamare: *O altitudo diuitiarum ſapientæ, & ſcientiæ Dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius*; pro infinita autem clementiæ ſuauitate, Dauidicum illud ſæpe congeminare, *quam magna dulcedinis tuæ multitudo, Domine, quam abſcondiſti timentibus te, vbi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ Domine*; hic prorſus, hic prorſus, omnes hic igitur mentes ſtupere conuenit, hic admiratione deficiendum, hic relaxandus eſt animus, hic vires effundendæ profectò ſunt, nec turpius, nec ingratius, nec inſenſibilius quidquam, infinita clementia non moueri. Sinite ergo me Patres, ſinite affectus profundere, immo verò vos vna mecum effundite; neque id iniuria, ſed prorſus rectiſſimè.

Ad Rom: 11. 33

Tollebant enim exteri ad ſydera ciues ſuos (6) qui inanis gloriæ fama capti, mortem ſibi pro Patria conſciuiſſent, illos miris laudibus efferebant. Ad eos ornandos non inuiti torrentes eloquentiæ conſpergebant, donabant ſtatui, honoribus illuſtrabant, quorum prærepta vita, amiſſiſque corporibus, animæ in Baratrum Diaboli trahebantur. Nos verò Chriſtum noſtrum, quem pro vita, quam integerrimè dedit, ſanctiſſimèque vixit, atque omnium ſapientiſſimum, quo nemo neque integrior, neque ſanctior, aut vnquam extitit, aut poſt hac exiſtere poterit, omnis innocentiæ exemplum habemus, non laudabimus? non efferemus? non prædicabimus? quem tanta nobis beneficia contuliſſe experimur, vt nos etiam æterno mortis periculo liberarit, ei non ampliſſima oratione gratias dicemus? quem verum, ac Summum Deum, rata, atque certiſſima veritate cognoſcimus, eum non adorabimus? de eo non loquemur? ei non animos proſternemus?

Sed tam multam operam, tam maximis in rebus ſentio me equidem haud poſſe conſumere, atque etiam rei amplitudine deterreri. Maiorum noſtrorum, ſiquidem illi dumtaxat corpore reuiuiſcerent, nam animæ fœliciſsimam vitam viuunt, alicuius viri grauiſsimi hoc ſanè magnificum munus eſſet, qui & ætate prouectus, & ſanctitate clarus, ac deniq; ſapientia præditus, cum verbis lectis, & grauibus, tum ſententiarum lumine faceret id, quod tanta res poſtulat orationem ſplendeſcere. Quorum ſi alterum abſit, aut inanium verborum ſonitu, aut ſubtilitate, ſententiarumque inculta oratione, promantur, Auditores ipſos, & propèmodum offendi, & admodum conturbari ſolere. Quibus me rebus

ſanè

ſane nobilibus; ac præſtantiſſimis priuatum inficiari non vereor. Eniterer tamen etſi ſupra vires quantacumque facultatula poſſem: verum veſtra me, Patres, voluntas è curſu reuocat, quæ, quamprimum cenſet orationi modum habendum. At id equidem vos affectos certò ſcio, vt ad cæteros præſtantes viros, qui conciones illuſtres, hac de re, hodierno die, ſunt habituri, maximo cum ardore audiendos ire pergatis. Rectiſſimè id quidem, nam & ingenio, & ſtudio, doctrina præditos, egregiè dicturos arbitror, & hac mea oratiuncula ſane illuſtrius; ſed ſi quid in dicendo poſſem, extorquerem profectò à vobis longiuſculam moram, vt ſapientiſſimo, atque eruditiſsimo veſtro Conuentu, in omni vita mea, vel diem fruerer, verùm hæc aliàs.

Sacramentum deinceps quot miraculorum exornationibus decoretur, id quod reliquum eſt, ſedulò amplectemur. Cum igitur panem ipſum, quem aræ Sacerdotes imponunt, ſimul ac ſacra in eum verba effuſa ſunt, tùm quamprimùm in veram Chriſti carnem conuerti, firmiſsima ſubtilitate credendum ſit, neque verò in nouam aliquam, ſed eam, quæ glorioſiſsima nunc Chriſto conregnat. Tunc ea, vt vocant, aut accidentia, aut ſpecies, per ſeſe non conuerſa, abſque eo, cui inerant, vt dicunt, ſubiecto, potentia diuina perſtare. Magnum autem, vt eſt in Cœlis, Corpus ipſum, & vt Cruci affixum eſt, neque id quantitatis, ſed totius ſubſtantiæ ratione, ipſis ſub ſpeciebus contineri. Idem præterea ipſum vnum, ijſdem horis compluribus eſſe locis, neque id ſitu áliquo, ſed præſentia. In ea poſtremo tota, quam rectiſsimè Hoſtiam nominamus, atque in eius omni quamuis tenuiſſima parte, totum Chriſtum exiſtere: multiplicari verò, aut exaggregari, plura vt corpora ſint, quam ſimplex, aut ſatiari eo, ſi multum, aut inebriari, ſi nimium quiſquam ſorbuerit, ſiue frangi, vel conſumi, aut morderi dentibus, aut ardere ignibus, aut denique rodi poſſe ſoricibus, ſpecierum, quæ non conuerſę perſtant, proprietates iſtæ ſunt, non conuerſi in carnem panis.

Perdifficiles ſanè res, & perobſcuræ, Patres amantiſſimi, neque tamen aliquo exemplorum cum adiumento cognitu penitùs impoſſibiles, vt enim diuinam illam omittam omnipotentiſſimam Dei virtutem, qua eſt nihil eorum, quæ diximus miraculorum, quod id cum omnibus in rebus, tùm in hoc Sacramento effici non queat, ſubiecta certè è multis pauca exempla, ſi ante oculos proponantur, comprehenſa tamen animo, cætera etſi ampliora ſint, poſſe tamen fieri, ad fidem plurimùm adducunt. Quando enim non modo ab ijs, qui mediocres ingenio computati ſunt, Philoſophis, quorum tamen complures id aſſequuti ſunt, ſed ab ſummis illis Philoſophorum Principibus, vnquam hoc negatum, vnquam non comprhehenſum, & cognitum eſt, hominum animas immortales eſſe oportere. Eaſdem verò propter admirationem eius naturæ, in qua egregium quiddam, atque præclarum eſſet, eorum quibus ineſſent, corporum, quæ & ipſa ſemper tota complerent, ſingulis quibuſque minutiſſimis partibus, perfectiſſime totas adeſſe. Angelos autem quorum eſt eximia quædam, præſtanſque natura, cum aliquo in loco ipſa ſua

Digitized by Google

præſentia ſemper ſint, locum tamen ab ipſis non occupari, & Maiores noſtri aſſerunt, & Philoſophi non diſſentiunt. Deum præterea omnium Summum, ac præſtantiſſimum, quē omni æternitate præditum, neque principium habuiſſe, neque finem Philoſophi fatentur, eundem totum iſtum Mundum amplum, & prope infinitum, eiuſque omnes partes perfectè complere diſputant. Quæ res magnæ, atque ampliſſimæ, cum ab illis comprehenſæ, & eis probatæ ſint, quos ſi Chriſtiano tempori comparare velis, profectò omnes veræ lucis iudicabis expertes. Nos in hoc noſtræ redemptionis, noſtræque fidei nobiliſſimo Sacramento ea, quæ, vel ſimilia, vel maiora, tam multa mira, atque ſtupenda fieri diximus, quamquam ingenij aditu occulta, atque obſcura ſint, Summi tamen Dei noſtri infinita illa potentia fieri poſſe negabimus? non firmiſſimè credemus? non ſummo quodam ardore, pro nobis facta omnia complectemur? non ſemper magnificentiſsimis laudum præconijs extollemus? non integerrima vita venerabimur? colemus? adorabimus? imo verò magnopere.

Itaque qui non inſania exardeſcere vellent, eos ſupra vires perſcrutari, & ſapere vetat Apoſtolus, vt præſertim de rebus, quæ niſi fide conſequi, quiuis ingenio excellens, minimè poſſit. Admirabili enim religione freti, & incredibili quadam eloquentiæ magnitudine præditi, atq; florentiſſimis ingenijs illuſtrati Eccleſiæ viri, cum rem iſtam, magna cum gloria accuratiſſimè perſequerentur, niſi fide ſua, pro infinita amplitudine nunquam plenè ſunt conſequuti. Quare non eſt cur ego, vt me ad me aduocem, paucitatem doctrinæ verear, cum illi vetuſtiſſimi Eccleſiæ Patres, quorum & induſtriam, & diligentiam admiramur, integritatem colimus, ingenia, cum nouimus, prędicamus; id plenè perficere minus quiuerunt. Nos verò omnes non eſt, cur magno cum diſcrimine eiuſce profundiſſimæ rei rationem curioſius, quam neceſſe eſt ſcrutari velimus, cum maiores noſtri ſubiectiſſima quidem, atque ingenti cum reuerentia huius loci obſcuritati ceſſerint. Acceperant enim ex mente ſapientiſſimi Salomonis, eum qui Maieſtatem curioſius ſcrutaretur, gloriæ magnitudine obrui, ſed ea habere rata oportere, quæ ſua amplitudine capeſcere nequeamus; quæque ab eo, qui nobis probatur Deus, ſapientiſſimè, potentiſſimèque iudicata videmus. *Prou. 25. 27.*

Trahor hoc loco vehementiſsimè, Patres, *illis vt reſpondeam* (6) qui iniquiſsimè à Patrum inſtitutis degenerantes impia fraude, & Diaboli pernicioſo commento, imperitorum animos anili ſuperſtitione obligauerunt, quos perfecto cum ſuauiſsimo iſto de Sacramento hæretici peſſimè ſentiant, illorum ſimiles dixerim, qui febri exæſtuantes, ſi quidem immoderatius cibos ſumpſerint, cum poſt periculoſius elaborarent, identidem ſi ſæpius egerint, cibis etiam delicatiſſimis obruuntur. Audere enim dicuntur ſtultiſſima temeritate aſſerere Corpus Chriſti ſimul ac confectum eſt, diuinis illis verbis, atque populo adoratum, tum primum eſſe deſinere. Hoc ſi cui probatur, is Patrum inſtituta infirmat, is Apoſtolorum ſententias conterit, is Chriſtum, qui veritas eſt, mendacij incuſat. Quo enim pacto vt cætera prætermittam, id quod ingens Chriſtianorum

ſola-

Digitized by Google

ſolatium eſt, Chriſtum quòad mundus perſtabit nobiſcum futurum exiſtimabimus ? Quanam via veriſſimam, ac puriſſimam Chriſti carnem communicabimus , ſi ea in panem priſtinum redit ? ſed gratia eſt, inquiunt, in pane, quæ conducat accipientibus , quemadmodum & in Baptiſmo gratia eſt in aqua, quæ abluat. O ſordidiſſimi homines, ò ſceleratiſſimi hęretici, ò impiæ, atque crudeliſſimę belluę, Chriſtus carnem ſuam ſacratiſſimam aſſerit, & vos triticeum neſcio quem panem ſimplicium mentibus Chriſtianorum obijcitis, ac ne prorſus hæretici videremini, & funditùs ſuſtuliſſe religionem, ſanctum panem gratia conditum inducitis. Animaduertite miſeri, oculos aperite, excitate vos ſomno, tenebris effundentibus vos eximite, veſtraſque aures vociferanti Chriſto
Ioan: 6 54: accommodate. *Niſi*, inquit, *manducaueritis carnem filij hominis*, *&* *biberitis eius Sanguinem*, *non habebitis vitam in vobis*, atque illud *Caro mea eſt verè cibus*, *&* *Sanguis meus eſt verè potus*, & item. *Qui manducat meam Carnem*, *&* *bibit meum Sanguinem habet vitam æternam*, & *qui manducat meam Carnem*, *&* *bibit meum Sanguinem in me manet*, *&* *ego in illo*. Ac tandem diuina illa verba: Τȣ̃το ἐστι τὸ Σῶμά μȣ. ſumite. Pane ergo, ac non carne potiùs ſub Sacramento veriſſima illum communicaſſe diſcipulos arbitramini, quamquam autem eum ſæpe panem ſeſe dicere certò ſcierimus, ne putaretis tamen, ò hæretici, panem illum veſtrum triticeum, atque, vt dicitis, gratia conditum, huic noſtro comparandum, quem quotidianum dicimus, Græci verò ἐπιούσιον ἄρτον · ideſt ſuperſubſtantialem panem vocant, Panem profectò carnem ſuam diu aſſeruit. *Panis*, inquit, *quem* Ioan: 6
ego dabo mea caro eſt pro vita mundi. 52

Nos igitur, qui Sacramentaliter, Carnem veriſſimam nos manducare arbitramur, veſtrum iſtum panem, non carnem, ſed ex carne in panem, neſcio quem triticeum, vt dicitis ſanctum, velut exitioſum repudiantes, ab his veſtris ineptijs magnopere diſſentimus, vbi enim in iſto hoc veſtro pane, non dico caro, quam ſtultiſsimè inficiamini, ſed Sanguis pretioſiſſimus, quem Corpori ineſſe, pura, ſtabili, ac ſalutari aſſertione tenemus? vbi ſapientiſſima anima, quæ ab illo Corpore ſane glorioſiſſimo, nunquam abeſſe credenda eſt ? vbi potentiſſimum Dei verbum, id quod animæ æterna ſocietate vinciri, Catholica fide pectoribus Chriſtianorum defixum eſt ? Quid vos tam humili abiectione fœdari; quid tantum vobis detrahere vultis ? quid vos diuinæ potentiæ magnitudine, clementia theſaurorum exhaurire nitimini ? quid religionem diuina authoritatę inſtitutam, & præſtantiſſimorum hominum conſenſu firmatam, labefactare, funditusque euertere impudentiſſimè quidem contenditis; & calice Babilonio inebriati, commentum ſordidum, & obſcurum, temerè ac falſe defenditis, quod luce putatis clarius ? ſed ad iſtos, atque cæteros ſatis, atque aliàs fortaſſe pluribus. Longa enim, luculenta, graui, & quod opus eſt, vera oratione ad hoſce homines refellendos perorandum, imò potiùs pertonandum eſſet. Verum enim verò quoniam ad finem expectatione veſtra, quæ mihi minime negligenda eſt, ſummopere impellor ad reliqua properandum cenſeo.

Cum

Digitized by Google

Cum verò ità à principio diuiſimus vt inter cæteros locos illum diceremus, Maioribus noſtris viſum eſſe conſiderandum, quibus magnificis rebus, ex ſeſe fœliciſſimè geſtis, vetuſtiſſimi Eccleſiæ Patres, hoc Sacramentum præfigurarint, rem breuiſſimè abſoluemus. Verum quia nec omnia vno, vt aiunt, oris hiatu dici, immò effundi poſſunt, ſi quid minus copioſe è ſcripturis dicemus, quam id voletis, cùm tempori, tùm veſtræ feſtinationi aſſignare debetis, qui multis, & magnis de rebus, quâm breuiſſimè dici poſtulauiſtis. Sed iã ad inſtituta pergamus: Apoſtoli ſententia eſt, ea, quæ veteris inſtrumenti Patres geſſiſſent, propter nos, qui rerum earum veritatem lucidiſſimè quidem experimur, in figura illis omnia contigiſſe. Ac ne Sacramentum iſtud, rem nouam, & commentitiam, neque eam propheticos viros cognoſſe, neque geſtis ex ſeſe rebus præfiguraſſe, quiſquam inficiari poſſit, nobiliſſimo Melchiſedech munere confirmamur; quem & Regem Salem, & Dei Sacerdotem excelſum, Patriarchæ illi ſanctiſſimo Abrahæ, cum is prælio captum fratrem, Regibus hoſtibus propulſatis reduceret, redeunti victori occurriſſe accepimus, quem cum benedictione donaret (id enim erga alios Sacerdotibus moris erat) panem ſimul, & vinum, huius ſcilicet Sacramenti figuram, ſcripturę illum obtuliſſe teſtantur: quid verò duodecim illos candidiſſimos panes loquar, quos cum Dei iuſſu è puriſſima ſimila Sacerdotes per ſeſe confeciſſent, aureæ menſæ ſenos altrinſecus impoſitos, ac Deo oblatos, ſoli conſumebant, ac tùm item nouos ſingulis hebdomadibus imponebant, ſæculi autem hominibus, neque ex eis ſumere, neque quicquam guſtare licebat, præter eos, qui ab vxoribus, & omnis coitus genere, nonnullos ante dies abſtinuiſſent. Quid præterea manna illud Cœlicum? nonne in huius ſignum diuinum penitùs, ſtupendumque miraculum fuit? quod roris in modum cum noctu plueret album manè compertum, earum rerum, quas quiſque cuperet, eum guſtum cuique præberet. Quadraginta annos innumerabilem prope, & contra Dominum murmurantem, ingratum populum aluit. Quid tandem agnum illum in lege, qui cum immaculatus, tum maſculus, tum anniculus, tum ſtatuta menſis, & quidem primi, præclara die, tum noctu comedi iubebatur, neque is quidem lixus, neque crudus, ſed igni torridus, atque aſſatus, nullo oſſe confracto, ex agris nactis lactucis. Paruæne res cognitu iſtæ? ac non potius magnificæ, & ad conſiderationem erga id Sacramentum excellentiſſimæ: ſed incidit tempus difficillimum, quo tumultuariè potius dicere, quam grauiſſimè, vt tanta res poſtulat, maturare oporteat. Eſt enim cum ampliſſimus, tùm verò vtiliſsimus perorandi locus, ſed quoniam haud honeſtandæ rei cauſa laborandum eſt, cum ſit ipſa & præclara, & honeſtiſſima, & vos alio ire conſtituiſtis; Ad reliqua pergamus.

Supereſt enim ſecundus nobis conſiderandi locus, quem breui quidem abſoluentes, quid emolumenti? quid præſidij? quam maxima vtilitas? ex Sacramenti huius receptione, nobis obueniat conſiderabimus. Ac primò quidem ſic Patres optimi habetote: nullo vnquam in genere commodorum, poſtquam in lucem humanum genus editum eſt, quemadmodum

in

Digitized by Google

in hoc Sacramento, Dei erga nos opulentiſſimas diuitias patuiſſe. In hoc enim Domino noſtro, quod non perparum eſt, primùm quidem omnis innocentia omniſque integritas reſtituta eſt: (*ſub intellige de gratia in præſenti, & de gloria in futuro, vt in Nota* 8.) quas res primi noſtri parentes amiſerant, vt & innocentiæ comparandæ, & ſequendæ exemplum pudicitiæ, omniſque continentiæ viam præbitam eſſe intelligeremus. Hic omnis ſcientiæ amplitudo, immò ipſa eſt nobis ſapientia tota ſubminiſtrata. Hic omnis veræ humilitatis vexillum. Hic mitiſſimi hominis forma, hic complectendæ manſuetudinis diſciplina tributa eſt. Quò fieret, vt & mente hebeſcere, & animo tumere, & ſuperbi etiam, & immites, & improbi eſſe, veriſſimo præceptore edocti, tandem aliquando deſineremus. Parua ne iſta exemplorum emolumenta? Eius præterea mortis, totiuſque Sacratiſſimæ Paſſionis, in dies memoriam renouantes, hic tenemus. Quæ dum erit in noſtris mentibus infixa, firmiſsimo, tutiſsimoque nos muro ſeptos arbitrari conueniet, vt nulla improborum Dæmonum vi, quibuſcum cotinuum eſt nobis ſpiritualeque prælium, ſingulari illa, & ſuæ paſſionis miſericordia muniti, & fortiſſima ſuæ Crucis virtute roborati, atque protecti, neque ſuperari, neque vinci poſſumus, neque vllum de nobis immaniſſimus, & crudeliſſimus hoſtis acerbiſſimum ſuppliciũ ſumat: niſi quantum nos, non quidem ad perdendos, ſed ſiue ad erudiendos, ſiue ad purgandos, ſiue ad coronandos victores, bonitas illa ſumma conceſſerit.

Hoc etiam in Sacramento, & eorum culpa nobis criminum relaxatur, ſine quibus, ne à perfectiſſimis quidem viris, viui ſolet, & illorum mortalium pœna, ſi quidem ſumma cum reuerentia ſumatur, quia etſi illorum culpa ſacra confeſsione abſterſa ſit, maxima tamen poſt hanc lucem nos non plenè purgatos manet. Quid multa? tanta eſt huius vis, tanta ſummæ potentiæ magnitudo, vt ſi quem etiam deteſtandis criminibus obrutum, minùs confeſſum repererit, quod caſu nulla ei confitendorum peccatorum facultas fuerit, (*intellige ſi communicandi neceſſitas vrgeat, vt in Notæ 9. & 10.*) ſi quidem id obtigerit, modò ſumma cum reuerentia, maximo cum ardore, ſumma cum fide accipiat, ei ad purum, etſi ſordida, etſi ſceleſtiſsima donet, (*dummodo propoſitum habeat quam primum conſiderandi, vt in Not. 9. & 10.*) Remittendis enim peccatis mirabili ſua ſententia ſe hoc Sacramentum conſtituiſſe Chriſtus aſſeruit. Hoc gratis donamur, & quibus donati ſumus ea in nobis ob ſingularem quandam Sacramenti virtutem conſeruantur, quemadmodum & potione, & alimento, & valetudine corpus.

Largitæ denique gratiæ, plus minuſue, vt quiſque deuotior fuerit, ita cumulatius augentur; fortitudinem autem qua & noſtrarum paſsionum perturbationibus obſiſtamus, & virtutes facilè conſequamur, huius ſolùm virtus, & magnitudo tribuit. Accuratam verò quandam diligentiam, atque induſtriam, & vt aptiùs dicam, mentis lumen, quo perſpicaciſsimas, verſutaſque tot perfidorum hoſtium, comprehendamus inſidias, quas nobis infinitis propè modis capiendis, dies, noctеſque dormientibus, ac vigilantibus machinantur, & occu-

occulunt, huius auxilio Sacramenti donari, quo & eas intelligimus, & à nobis depellimus, & perfringimus, & vincimus, & de hoſtibus triumphamus. Nihil eſt etiam à maioribus noſtris, aut Sapientiſsimè dictum, aut præclariſsimuè factum, aut aliqua in re egregiè geſtum, quod non huiuſce ſuauiſsimi Sacramenti auxilio, lumine, ac fortitudine ſit perfectum. Nam verberibus torti, igne fatigati; ferro trucidati, morte mulctati, fortiſsimi Chriſti Martyres, huius ſola virtute Sacramenti verbera perfregerunt, ignem extinxerunt, ferrum humiliarunt, morti obſtiterunt, ſubegerunt Tyrannos, domuerunt feras, contriuerunt Idola, ſuperauerunt tortores, omnia denique ſupplicia deuicerunt.

Huc, huc patres, huc adducere poſſem, vt ea ante noſtros oculos verſarentur quot, quantaſuè, quam ſummas voluptates, prçclariſſimi noſtri Maiores acceperint, quot ex huius ſummi Sacramenti ſtupore varios mentis exceſſus incurrerint, quot ex huius ſuauitate pene defecerint, quot ingenti amore prope modum arſerint, quot miro illuſtrati lumine ſecreta perſpexerint, ſcripturarum ſublimia enodarint, obſcura quæque diſſeruerint. Et neque eo torpore, quo nos ſegnes obruimur ignaui, ſed amoris Chriſti incendio conflagrati, ardentia potius, quam calentia corda geſtarint. Sed quod veſtra me expectatio properare impellit, vnus tantum nobis exemplo erit ſtrenuus, ac præſtantiſſimus Chriſti miles, & neque obſcurus, ſed profectò clariſſimus Noſtri Ordinis Dux Franciſcus. Hunc accipimus, tanta Chriſti in hoc Sacramento ſuauitate affectum, & ob profundiſſimam Domini noſtri, quã animo Franciſcus verſabat cum humilitatem, tùm, quæ certè non ſatis cogitari poſsit, erga humanum genus excellentiſsimam charitatem, vt cum frequenter ſuo more communicaret, ſæpiùs illum cum ad Altare accederet, vires corporis defeciſſe.

Quis igitur hunc Deum noſtrum Summum, ac veriſsimum, ſatis admirari poſsit? quiſnam cùm cultu, ac Religione collendum, adorandumq; non cenſeat? quid eius præſtantius bonitate, ac beneficentia? qui cum ſe totum hic nobis largiatur, etiam maiora pollicetur, ac tribuit. Nam cum vita excedimus in ſuum nos conſortium, ſi quidem bene moratam conſuetudinem geſsimus, in Cœlos admittit, & ſi, & corpora iſta noſtra, in humum verſa, vel exuſta ignibus, vel vorata feris, vel tortoribus dilaniata, atque conſumpta, mirabili ſuæ potentiæ magnitudine huius virtute Sacramenti, reſuſcitabit: idq; quod maximè proprium erit, in optimam quandam, & hac noſtra ſublimiorem, præſtantiſsimamque naturam, immò verò conditionem. Ità æterna in Cœlis Chriſto ſocietate deuincti ſatiabimur, &, vti propheta lætus decantat, illius vbertate domus, & ſummarum torrentibus voluptatum potabimur, atque illius *Pſal. 35. 9.* maxima multitudine dulcedinis perfruentes, ſemel per Chriſtum morte eruti, nunquam poſthac morituri, eâ, quæ finem neſcit, vita perpetua donabimur. Hæc, Patres, ipſa per ſeſe veritas, quæ nequè falli vnquã, neque fallere poteſt, nobis facturam profeſſa eſt, vt eos qui hoc Sacramento reficiuntur, & ſuſcitaturum ſe dicat, & nunquam eos morituros, *Ioan. 10.* noſque in illo, & ſe in nobis perpetuò

tuò manſuros confirmet, & nequè aut famê vnquam, aut ſiti, veritatis ſcilicet, afficiendos: ſed huiuſce iam partis finis eſt.

Extrema nunc noſtræ Orationis parte, id quod reliquum eſt, quodq; noſtrarum eſt partium, ac magnopere nobis conducit, quonam modo eos, qui tam maximum Sacramentum ſuſcipiunt, paratos eſſe oporteat, edicemus. Id etſi breui dicendum eſt, non tamen non accuratè conficiendum, cum & ad nos ipſos omnis oratio dirigenda eſt, & id præclarè intelligendum, quid ſequi, quid fugere, atq; euitare, operæ pretium ſit. Quarum duarum rerum cognitu, cum & illa Philoſophiæ pars, quam ſcilicet tertiam in mores, & vitam diuidunt, hic tota verſetur, & ſcripturarum ſacrarum omnis ad nos docendos vis ad virtutes confugiendum, & à vitijs abeundum præcipiat, quid ſit iucundius non intelligo. Quid eſt enim in omni vita nobis tantopere quærendum, quam vt omnem bene viuendi diſciplinam, rectèque degendæ vitæ rationem, & teneamus, & amplectamur? Quis igitur alienum ducat noſtræ eſſe dignitatis, qui nos Chriſto deuouimus, eique in Baptiſmate conſepulti ſumus? quid vt optimum expetendum? quid fugiendum, vt malorum extremum? quidue in omni munere vitæ ſummum, ac veriſſimum ſit exquirere. Moralis profectò locus, & qui per ſe ſola, & magna oratione indigeat.

Verum vt vos prudentiſſimi eſtis, quibus pauca ſat erunt, & ego vehementiſſimè cohortor ad modum ita habendum, vt ſic pauca dicturus. Sed his ipſis ſi obtemperabimus, Summum Deum confido hodierna die, legem in nobis viuendi, & diſciplinam, ſiquidem ea aut nutat, aut prolapſa eſt, & confirmaturum, & erecturum, vt ad id veriſſimum Sacramentum ſuſcipiendum, quod ad nos attinet, paratiſſimi accedentes, haud quaquam vel indigni, vel abalienati repudiemur. Oportet ergo, Patres, cum ad hunc Summum Cœli, terrarumque Dominum accedimus, quem omnes amare, pro eius eximia ſuauitate debemus, fide nos pura, & ſimplici, & firmiſſima, nihil in fide hæſitantes, ſumma cum reuerentia, mente pronos, animo demiſſos, confeſſione puriſſima lotos, & quod iuſtum, atque honeſtiſſimum, Summoque Chriſto acceptiſſimum eſſet, lacrymarum primum fontibus expiatos, accedere. Aeam enim in Sanctis Viris, noſtriſque maioribus, conſuetudinem ſanè laudandam accepimus, tùm cum Domini noſtri cruor ardentiùs in cordibus fidelium æſtuabat, qui cum erat proximè communicandum, orationi inſiſtere, cura, & negotijs vacare.

Quem nos morem rectiſſimè quidem imitari oporteret, quod Sacramentum, cui à Patribus, ac primarijs, clariſſimiſq; Principibus, ſumma cum reuerentia honos omnis eſt habitus, apud nos quoque maximo in honore permaneat, vt non minuiſſe maiorum inſtituta, ſed, ſi id fieri poteſt, exaggeraſſe; neque ab eis degeneraſſe, ſed optima velut indole, illorum præſtantibus moribus enituiſſe videamur: quibuſcum & omnis rectè viuendi ratio, & virtutum amplitudo morata eſt. Diuinis præterea legibus obtemperandum, quas qui perruperit, is eſt iniuſtus, Diuina præcepta ediſcenda, illorumque ſeruandorum, & gratiam, & facultatem ex Deo peti oportere,

neque ea, quæ ad beatam vitam pertinent, ventre metiri. Benè morata conſcientia, atque optimè inſtituto animo regi malle, cui qui non parebit, is, cum ſit eius ad comparandam virtutem anhelare, Deo, cuius optima quæque fiunt munere, vera ratione iniuſtè reſtitiſſe intelligetur. Vitæ pudiciſſimæ cum ab electis fœminis, tùm à viris, quorum & ſapientia maior, & animus fortior eſſe debet, longè conſtantiſſimè inſeruiendum: improbiſſimas autem malarum cupiditatum, perditarumque voluptatum in nos coercendas, ac perfringendas acies. Alijs verò qui nulla largitate, nulla beneficentia in alios mouentur, ſed contra odio in fratres, & tenacitate, cæteriſque pernicioſis facinoribus ſe obligatos ſentiunt; mortiferum virus ſcripturarum in eis propulſandum eſſe teſtimonijs, ac funditùs è mentibus eruendum. Neque deniq; id remorandum, vti rectæ vitæ, quam Diuinis decretis honeſtare oportebit ſingularia in nos ſtudia, minus hebeſcere patiamur.

Pari nos præterea ſtudio, pro communi defendenda animarum, corporumque ſalu e, vitijs eſſe aduerſos oportere, in er nos vero & ad officia, quæ Deus iubet, firmiſſimam coniunctionem habendam: quam coniunctionem, & ad virtutes comparandas, & ad vitia profliganda, confirmatam, perpetuamque ſi tenuerimus, confirmo vobis, Patres, immò Chriſtus confirmat, & magnis nos præmijs eſſe donandos, & Sacramentum non quidem ſupplicio, id quod

1. Corint. 11. de indignis veriſſimus Apoſtolus aſſerit, ſed & gloriæ, & emolumento nobis tum dignis eſſe futurum.

Eos tandem, qui ijs, quæ diximus non parebunt, non ex Deo ſunt, maxima indignos manent ſupplicia: quos hortari velim, vt fœda relinquant, & perditam vitam ſuam reformidantes, pœnas quas luent, ante oculos ſibi proponant. De ſua enim ſalute, de ſuo periculo ſumma cum ſollicitudine cogitantibus, atque ex labe malarum conſuetudinum, ac fæce emergere obnitentibus, Saluatorem noſtrarum animarum affuturum eis confido, quo & boni, & benè morati, & optimarum artium ſtudijs expoliti, atque virtute clari, & integritate ſanctiſſimi, tandem aliquando euadant. Quo fiet, vti & hac in vita decora quadam omnis officij præſtantia honeſtentur, & apud immortalem Deum primarij, eam perpetuis abundantem bonis, vitam beatiſſimam æterna ſiquidem cum gloria viuant.

Hactenus, Patres, ſi quid præſidij ad rem conficiendam ex Deo accepimus, pro rei ſumma obſcuritate, pro ingenioli mei captu, proque cum anguſtia temporis, tum ingenti veſtra feſtinatione, omnes partes tota iam oratione arbitror eſſe complexus. Quarum primam magnitudinem ſatis inter cæteras exiſtimo abſolutam, in qua quidem illud, primo loco conſiderantes perſonam Chriſti, quoniam duabus eſt confecta naturis, cùm humana, tùm Diuina, carne puriſſima, ſanguine pretioſiſſimo, ſanctiſſima anima, ſummaque verbi Diuinitate conſtare diximus. Miraculorum verò ſummorum, quæ in Sacramento fiunt, magnitudine id decorari oſtendimus, tum ſimilitudine nonnulla firmauimus. Rebus prętерea à Maioribus magnificè geſtis præfigurari hoc Sacramentum, & confirmari aperuimus. Tum in hæreticos pauliſper inuecti ſumus, deinde

Digitized by Google

de quid emolumenti conſequeremur ita mouimus, vt diceremus modis compluribus, & culpas criminum, & pœnas dimitti, vt quiſque eſſet vel amore ad Chriſtum affectus, vel benè de pœnitudine meritus, augeri gratias, eaſdem conſeruari ad virtutem comparandam, & contra hoſtes lumen ſubminiſtrari, & vires, veram noſtrorum corporum reſurrectionem promitti, ſatietate nos gloriæ reficiendos cum Chriſto, coniunctam perpetuam vitam geſturos, æterna denique, ac beatiſſima vita donandos. Poſtremo dedimus operam vt rectè degendæ vitæ rationem, & quomodo accedentes ad totius vitæ fontem parari conueniret, quam poſſemus breui, & accuratè comprehenderemus, eoſque primùm, ac præcipuum puriſſimam fidem, veram, cum ad proximos omnes, tum ad Deum timore, & ſumma reuerentia conditam dilectionem, corpus caſtiſſimum, mentem liuore, ac mortali quouis crimine ſolutam afferre oportere commonefecimus.

Reliquum eſt, vt à nobis veniam mihi concedi, & obſecrem, & orem. Atque hæc ego primum, ita enim vobis velim perſuadeatis, non vt vobis, qui me longè ſtudio præcurrentes, melius me ea tenetis, præciperem, loquutus ſum; ſed ſi quo, pluſquam eſt opus, vel fortunarum veſtrarum, vel liberorum, vel coniugum, vel Reipublicæ occupationes, moleſtiæque tenerent, ſiue ſummopere afficerent, quibus hæc, aut vos fugiſſent, aut ea minus perſpiceretis, illa tandem aliquando monerem: quę ſi ſequemur, tantum ex ijs præſidij, non ſolum ad ſalutem, ſed etiam ad dignitatem obuenturum confido, vt etiam hic egregij, atque ornati, quoad viuemus, honori nobis, atque emolumento ſint, & apud ſummum poſthac Deum, æterna profectò nos gloria honeſtent. Errata igitur mihi ſi quæ ſunt, Patres amantiſſimi, pro ſingularibus ſtudijs veſtris, atque illuſtriſſimis moribus, munificentiſſimè dimittetis. Nimius autem ſi quid vobis, vel oneri, vel moleſtiæ fui, mihi pro veſtra humanitate quemadmodum id oro, minimè imputabitis. Vos verò interim, & corporis, & quod præſtantius eſt, animæ bonæ valetudini operam dabitis mei profectò ætate memores. Qua quidem re nihil gratius, nihil mihi poteſt iucundius obtingere. τὸ τέλος ἐπὶ. 1422. IESVS.

NOTAE.

Nota I.

Patris mei M. Da. Per hos apices Albertus ſignificare voluit, Magiſtrum Daliſmanum Patauinum Miniſtrum Prouincialem, Prouinciæ S. Antonij, quem propterea Patrem ſuum appellat, quique ipſum ad hanc orationem habendam hortatus eſt, & coegit.

Nota II.

Me hunc laborem ne longe quidem minores adhuc experiri ſolitum. Dubiam hæc ſententia quæſtionem in hiſtoria habet: videtur enim Albertus innuere hanc primam eſſe concionem, quam ipſe ſaltem in re ſacra ad populum habuit. Quem ſenſum amplius aperiunt quæ ſequuntur. *Etſi exercitandi*

R 2 *mei*

Digitized by Google

mei cauſa, ac illa. *Primum tamen fragili cimba*. Hoc autem cum eius vitæ, & ſtudiorum ætate minus conuenire videtur. Nam cum anno Chriſti 1415. quo à Conuentualibus ad Obſeruantes migrauit trigeſimum ætatis annum habuiſſe diximus, anno Domini 1422. quo hanc orationem dixit, ſeptimum ſupra trigeſimum habuiſſe conſtat. Nec ſimile vero videtur hominem à pueritia Religioni addictum, ſi nondum græcè, ſaltem Latinè diſertum, tanto tempore roſtris abſtinuiſſe. Ego tamen in priori ſententia perſiſto, nec abſurdum cenſeo Albertum ætatem ſuam vſque ad trigeſimum annum Donato primum, Priſcianoque, ſeu magis Guarino, vel vt alij volunt, Chryſoloræ, aut Caſcari, deinde Ciceroni, ac Demoſtheni, vel Quintiliano, hoc tempore per Poggium è ſcrutis ad ſcamna euecto; poſtea Logicorum argutijs, & naturæ cognitioni, & ſcholaſticis ſacræ doctrinæ diſputationibus impendiſſe; & colligendis tunc varijs eloquentiæ floſculis animum à Diuinis diſtraxiſſe, potius quàm illis imbuiſſe. Neque ſecus ad eum profectum, quem in his rebus adeptus fertur, peruenire potuit ſub magiſtris, et ſi bonis, ſed mundanis inter diſcipulos eiuſdem conditionis, & ſodales tunc minus aſceticos: præſertim cum hiſtoria doceat ipſum ſacras literas à S. Bernardino poſt trigeſimum ætatis annum didiciſſe, ſub cuius magiſterio, vt ſeuerioris diſciplinæ ſtudio, tùm ſanctimoniæ morum, cùm ſacræ Philoſophiæ ſe aſſueſceret, non multum erat ſi ſex, vel ſeptem annos in eis conſumpſiſſet, quibus poſt Rhetoricum puluerem, plures inſumpſerunt Cyprianus, & Auguſtinus, vt & Hieronymus Dei manu liuidus vapulare debuit, vt ſuauitatem Tullij cum Prophetarum aſpera ſanctitate commutaret.

Nota III.

Obedientiæ virtus. Hoc auſpicandi ſolatium non Religioſis tantùm frequens eſt. Auſonius Poeta verſus ſuos petenti Theodoſio Auguſto reſcribens ſic ſe excitat,

Nil dubites, Authore bono mortalia quærunt
Conſilium, certus iuſſa capeſce Dei.
Scribere me Auguſtus iubet, & mea carmina poſcit.
Penè rogans blando vis latet imperio.
Non habeo ingenium: Cæſar ſed iuſſit, habebo:
Cur me poſſe negem, poſſe quod ille putat.
Inualidas vires ipſe excitat, & iuuat idem
Qui iubet: obſequium ſufficit eſſe meum

Immo etiam orationis vitia, ſi quæ committantur, in dicendi, ſcribendiue authorem vertunt, quod Albertus hìc facit: *pace*, inquiens, *eius dixerim in eum culpam referetis qui me tanto onere leuandum eſſe non cenſuit*: & ante ipſum vtrumque Paulus Horoſius hiſtoricus ad Auguſtinum ſcriptionis hortatorem initio libri 1. *Præceptis tuis parui Beatiſſime Pater Auguſtine, atque vtinam tam efficaciter, quam libenter, quamquam ego in vtramuis partem parum de explicito mouear, rectenè, an ſecus egerim: tu enim iam iſto iudicio laboraſti, vtrumne hoc quod præciperes, poſſem: ego autem ſolius obedientiæ, ſi tamen eam voluntate conatuque decoraui, teſtimonio contentus ſum*.

Nota IV.

Pro honeſtiſſima conſuetudine. Hanc conſuetudinem recitandi in principio ſermonis Angelicam Salutationem, ad implorandam Deiparæ Virginis auxilio Spiritus Sancti gratiam concionatores omnes Catholici per totam Occidentis Eccleſiam etiamnum hodie obſeruant. Sed citra, vltraque montes diuerſimodè: Itali enim cis montes ante exordium ſermonis, erecto corpore, & iunctis manibus, oculos, & mentem in Deum ſurſum paulisper colligunt: dein genuflexi verſus altare maius, vel effigiem Crucifixi, quam ſinguli pulpito affixam ea parte habent, perceptibili voce recitant integram Salutationem Angelicam, ijs verbis latis quibus ab Eccleſia publicè, & priuatim recitanda proponitur. Vltramontani verò exordium ipſum hac prece concludunt, melius exiſtimantes poſtquam captarunt populi beneuolentiam, eundem ad communem orationem conuocare, per quam & ipſi rectè dicendi & iſte cum

fru-

fructu audiendi gratiam obtineant. Nec mouet ipſos ratio Ciſmontanorum, quod nimirum ſermo non ſit interrumpendus hac prece, & ſic tam qui dicit, quàm qui audiunt omnes eam ſubmiſſa voce recitant: non enim exiſtimant exordium, ſeu, vt alij vocant, proœmium eſſe partem ſed diſpoſitionem præuiam orationis. Ex hoc autem Alberti more, quem in hac, & altera de pœnitentia oratione, quas ad populum dixit, obſeruat, conſtat vltramontanam conſuetudinem non omninò tunc apud Italos inſolitam fuiſſe, nec tamen ab omnibus obſeruatam, vt ex aliquibus coæuorum ipſius iam typo publicatis ſermonibus liquet. De eius origine quidpiam habet Paulus Areſius lib. 2. artis prædicandi cap. 5. & 6. videndus Petrus Caniſius de Maria Deipara lib. 5. cap. 31. vbi hanc Salutationem in Apoſtolicis, alijſque Patrum ac diuerſarum gentium vetuſtiſſimis liturgijs ſolitam oſtendit, ex quibus in Breuiario Romano vſu venit, vt ante ſingulas officij Diuini horas recitetur, & ex his poſtea fortaſſis Concionatores noſtri eundem morem iuremerito ad ſermonum ſuorum exordia tranſtulerunt.

Nota V.

Cuius vaniſſimæ opinionis. Veterem Apolliniſtarum hæreſim hoc loco indigitat B. Albertus. Illi, quod ad præſens pertinet, animam rationalem, ſeu mentem humanam à verbo Dei in diſpenſatione Diuinæ Incarnationis aſſumptam fuiſſe negabant, ſed carnem ſine mente animatam; quaſi dicerent, ſola anima ſenſitiua præditam, & locum animæ rationalis in ea per verbi Diuinitatem, ſeu mentem Diuinam ſuppleri, contra fidem Catholicam, quæ docet verbum carnem, & hominem factum eſſe. Hæc eſt enim fides Catholica, vt credamus, & confiteamur quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus Dei Filius Deus, & homo eſt. Homo ex anima rationali, & humana carne ſubſiſtens: Deus non per conuerſionem Diuinitatis in carnem, ſed per aſſumptionem humanitatis in Deum; non per commixtionem naturarum in vnam ſubſtantiam, ſed per earum hypoſtaticam vnionem in vna verbi Dei Diuina perſona. Interea qui plura cupit, poterit videre Bernardum à Lutzemburgo in Catalogo Hæreticorum, Gabrielem Patreolum in Elencho omnium hæreſum, Seuerinum Binium in Concil. III. Romano ſub Damaſo Papa, & in ipſius ibidem notis tom. 1. Conciliorum part. 1. pag. 514. Cardinalem Baronium ad annum 373. & Spondan. in Epitome eiuſdem anni, qui Sanctos Patres, & vetuſtos Eccleſiæ hiſtoricos, tùm qui Apoliniſtarum hæreſes retulerunt, tum qui refutarunt, exactè citant.

Nota VI.

Tollebant exteri ad ſydera ciues ſuos. Græcos, & Romanos, Gentiles, Oratores, & Poetas, Populos, & Principes, exteros vocat, quia non domeſticos fidei, vt Paulus loquitur ad Galatas 6. Ad eorum exemplar, quoniam de Patria bene meritos, quos, etſi inanes laruas, Deos, & Heroes vocitabant, ſummis honoribus, & præconijs exornabant, Chriſtianos prouocat, vt Chriſtum verum, ſolumque Deum, de toto hominum genere optimè, maximèque meritum, condigno, quo fieri poſſit; honore, amore, laude, & religione colant.

Nota VII.

Illis vt reſpondeam. Et infra. *Audere enim dicuntur ſtultiſſima temeritate aſſerere, Corpus Chriſti ſimul, ac confectum eſt Diuinis illis verbis, atque à populo adoratum, tum primum eſſe deſinere*. Hæc hæreſis vel eadem eſt vel ei proximè affinis, quam Alphonſus à Caſtro lib. 6. aduerſus hæreſes verb. Euchariſtia hæreſi 12. his verbis memorat. *Corpus Chriſti verum non eſſe in Euchariſtia, niſi tantum in vſu, hoc eſt, quando quis vtitur ea accipiendo, & edendo illam: Alias autem extra communionem Corpus Chriſti in ea non eſſe*. At eandem eſſe ex ipſo Alphonſo habemus cum ſubiungit iſta. *Ex hoc errore alium ſimilem errorem deducunt velut putridam aquam ex fonte corrupto. Dicunt*

enim

enim Euchariſtiam nunquam eſſe ſeruandam in Altari, aut in quocumque alio loco poſt Miſſæ celebrationem, propter quamcumque veriſimilem futuram neceſſitatem. Quod enim hic per communionem, & Miſſam Caſtro, id ipſum Albertus per populi adorationem intelligit, ideſt totum, ac ſolum tempus, & cultum omnem qui medio tempore conſecrationem inter, & communionem à conſecrante, populoque factum impenditur. O cæca hæreticornm libido contradicendi Catholicæ veritati. Vident hi cæci, & cæcorum duces manere ſub ſpeciebus Sacramenti verum Corpus, & Sanguinem intermedio illo tempore, vt adoretur à præſentibus, & Sacerdos populo ſumendum diſtribuat: & non vident, quia nolunt, eadem ratione debere manere, vt à tardiùs, vel alio tempore accedentibus adoretur, vel digne ſumatur; præſertim cum ipſi ſecundam Miſſam eodem die per alium errorem non admittant. Nec magis hic cæci quam in moribundos Chriſtianos ſæui ſunt, dum in extrema illa neceſſitate, cum tota Diaboli potentia pugnaturos, hoc ſingulari futuræ gloriæ pignore crudeliſſimè deſtitutos relinquunt.

Quod autem habet Alphonſus huius peſtiferi erroris inuentores fuiſſe Bucerum, & Lutheranos ex hoc Alberti loco corrigendum eſt, qui centum circiter annis Buceri, & Lutheri damnata nomina præceſſit: neque hæreſim, nunquam prius auditam, finxiſſe vir doctiſſimus, & ſanctiſſimus dicendus eſt. Malo proinde dicere Alphonſum vel curſu calami, vel typographorum inſcitia vnico verbo lapſum, inuentores pro renouatoribus habere, quam eam B. Alberto impietatem impingere: ante quem annis integris mille hæc hæreſis detecta fuit per Sanctum Cyrillum Alexandrinum, qui tom.2. operum edit. anni 1604. pag. 728. col. 2. in epiſt. ad Caloſyrium ſic ſcribit. *Porrò alios eſſe etiam audio qui myſticam benedictionem nihil ad ſanctificationem proficere dicunt, ſi quid ex ea fiat reliqui, in alium diem. Inſaniunt verò, qui hæc aſſerunt, nec enim alteratur Chriſtus, neque ſanctum eius corpus immutatur, ſed benedictionis vis, & facultas, & viuificans gratia, perpetuò in ipſo exiſtit.* Quam ſententiam cum Caſtro, etſi ex alio, vt videtur, quàm nos exemplari in refutanda hac hæreſi deſcripſiſſet, manifeſtum eſt, ipſum non ignorantia hiſtoriæ, ſed amanuenſis, vel typographi errore inuentorem, non innouatorem habere. His autem verbis deſignatos per Cyrillum Neſtorianos fuiſſe, author mihi eſt Iodocus Coccius tom. 2. Theſauri Catholici, lib. 6. art. 1. in initio, ſed quiſquis fuerit vetus, aut recentior huius erroris inuentor, ipſum egregiè conuellit Caſtro, & ante ipſum Albertus noſter, quod in illo tunc Concilio peropportunum fuit, cum in illa ſolemnitate peroraret, quæ non conſecrandæ tantùm, vel ſuſcipiendæ Euchariſtiæ, ſed eius diuturniori adoratioui, & ſolemni per vrbes delationi, in ſacris proceſſionibus conſecrata fuit. De quo videndus Nicolaus Serarius in opuſculo de ſacris proceſſionibus cap. 9.

Nota VIII.

In hoc enim Domino noſtro quod non perparum eſt, primum quidem omnis innocentia, omniſque integritas reſtituta eſt. Loquitur hic B. Albertus cum Apoſt. ad Epheſ. 1. *Qui benedixit nos omni benedictione ſpirituali in cæleſtibus in Chriſto*, in quem locum S. Ambroſius, *omne donum gratiæ Dei in Chriſto eſt, & ſi quis ſpreto Chriſto benedici ſe à Deo putet, errare ſe ſciat*, & iterum, *immortalis factus es, factus es liber, factus es filius, iuſtus es factus, factus es frater, factus es cohæres, ſimul regnans, ſimul glorificatus es, omnia tibi gratuitè data ſunt.* Vnde alibi Apoſtolus, *ſed non ſicut delictum, ita & donum, ſi enim vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in plures abundauit*; & hinc Iſaiæ 40. dicitur *ſuſcepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis ſuis*, in quem ſenſum D. Athanaſius lib. de humanitate verbi ait de Chriſto, *ſolus omnia recuperare potuit, & idoneus fuit*, & Agapitus Papa epiſt. 1. *validius factum donum libertatis, quam debitum ſeruitutis*, & D. Bonauentura 4. diſt. 4. art. 1. q. 1. dicit, *in Sacramento baptiſmi omnis culpa deletur, & reſtitui-* Ad Rom. 5

tur

Digitized by Google

tur homo in priſtinam innocentiam quantum ad animam . Hæc vero non ita intelligenda ſunt quaſi in ſtatu hoc naturæ lapſæ , omnes gratiæ , & omnia dona ſtatus innocentiæ, ſeù hominis integri reſtituantur , etiam renatis in Chriſto , cum id ſcripturis, & ipſi experientię manifeſtè aduerſetur . Neque id voluiſſe B. Albertum eſt veriſimile, licet generali, vt alij, locutione vtatur: ſenſus ergo eſt, omnem gratiam , & integritatem ſupernaturalem quam habemus, per Chriſtum haberi , communi modo loquendi quo aliquis dicit , omnia habeo à tali , quo non intendit dicere omnia quæ ſunt , ſe habere , ſed omnia quæ habet à tali habere . Quo ſenſu S. Io: Chryſoſtomus *hom.* 13. *in Ioann.* de Chriſto dicit , *ipſe fons eſt, & radix omnium bonorum* . Præterea abſolute omnis gratia , & integritas per Chriſtum nobis reſtituta eſt, etiam multo maior, & copioſior quam fuerit in ſtatu innocentiæ in præſenti initiatiuè per gratiam , & in futuro conſummatè per gloriam . Quò ſenſu gloſſa intelligit illud *ad Rom.* 8. *Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit* .

Nota IX.

Etſi ſordida , etſi ſceleratiſſima donet . Docet hic B. Albertus quod paſſim Theologi cum D. Thoma 3. *parte quæſt.* 79. *art.* 3. *Scotus* 4. *diſt.* 9. *quæſt. vnica , & alij* , Euchariſtiam interdum primam gratiam conferre , & peccatum mortale delere; *poteſt tamen*, inquit S. Th. *hoc ſacramentum operari remiſſionem peccati dupliciter : vno modo non perceptum actu , ſed voto , ſicut cum quis prius iuſtificatur à peccato : alio modo etiam perceptum ab eo qui eſt in peccato mortali , cuius conſcientiam , & affectum non habet : fortè enim primo non fuit ſufficienter contritus , ſed deuotè , & reuerenter accedens conſequetur per hoc ſacramentum , gratiam charitatis , quæ contritionem perficiet, & remiſſionem peccati* ; & 4. *diſt.* 9. *quæſt.* 1. *art.* 3. *quæſtiunc.* 2. *Si aliquis facta diligenti diſcuſſione ſuæ conſcientiæ , quamuis fortè non ſufficienti , ad Corpus Chriſti deuotè accedat, aliquo peccato mortali in ipſo manente quod eius cognitionem præterfugiat , non peccat immo magis ex vi Sacramenti peccati remiſſionem conſequetur : Vnde Aug. dicit in quodam ſermone , quod quando corpus Chriſti manducatur , viuificat mortuos* . Porrò vt licitè quis communicet ſine præuia confeſſione debet copia confeſſarij deeſſe , & neceſſitas communicandi interuenire : neque enim cum debita reuerentia accedit qui nulla neceſſitate conſtrictus , poſt commiſſum peccatum mortale , ſine præuia confeſſione , quæ præcipua eſt diſpoſitio à Tridentino , Theologis & ipſo Alberto infra requiſita , communicat ; vnde dum ſummam reuerentiam , ſummam fidem , ardorem ſummum hic requirit B. Albertus illam neceſſitatem tacitè inſinuat, & alteram de inopia confeſſarij expreſsè ponit . Varij autem aſſignantur caſus huius neceſſitatis . Scotus loco citato n. 3. exprimit caſum ſcandali his verbis , *ſi autem non occurrat opportunitas confitendi , ſi poteſt ſine ſcandalo vitare , ne tunc communicet , tenetur non communicare , ſed expectare confeſſionem propter eandem rationem , quæ dicta eſt nunc . Si verò occurrit ſcandalum niſi ſtatim communicet , vtpote ſi eſt indutus , & poſtquam indutus eſt , occurrit ſibi conſcientia de peccato mortali , de quo non fuit confeſſus , & non habet in promptu idoneum Confeſſorem , tunc cum contritione , & voluntate confitendi tempore opportuno poteſt celebrare, vt ſcandalum euitetur, & ſimiliter de alio communicaturo, qui non celebrat, vtpote conſuetudo eſt in aliqua religione , vel Eccleſia , vt omnes non Sacerdotes communicent in ſimili caſu, ſcilicet ſi tunc cum debet communicare non habet idoneum Confeſſorem poteſt tunc non confeſſus communicare* . Cenſetur etiam ſufficiens neceſſitas ea , quæ oritur ex articulo mortis , quatenus quis ſtante non copia Confeſſarij periclitaretur mori ſine viatico ; item neceſſitas dandi alteri viaticum , neceſſitas celebrandi ex officio pro populo quando non poteſt declinari ſine infamia , & aliæ nonnullæ in quorum aliquibus conueniunt , in alijs diſcrepant authores . Cęterum iure Tridentini Sacerdos , qui neceſſitate vrgente ſine confeſſione celebrauit , tenetur quam primum confiteri , quod tamen ad laicos non extendi docent Hiquæus , Herinx , & alij . Quæ

verò

Digitized by Google

verò diſpoſitio requiratur in ſic communicante non ſpectat huc diſſerere, communiter equidem, & probabilius requiritur contritio, ſaltem exiſtimata.

Nota X.

Remittendis enim peccatis &c. Per Euchariſtiam conferri remiſſionem peccatorum docetur cap. *ſpecies*, & c. *quid ſit ſanguis, de conſec. diſt.* 2. licet non ſit præcipuus, & primarius eius fructus, vt docet Trident. ſeſſ. 13. can. 5. in idem conſpirant Patres apud Suarem diſp. 62. ſect. 1. citati, & Theologi paſſim.

Nota XI.

E'n 1422. Hinc apparet B. Albertum eo anno ſcripſiſſe hanc orationem. Dictam autem fuiſſe ad aliquem conſeſſum Patrum ordinis in proœmio, decurſuque orationis facile videtur, & Vvaddingus in Comitijs congregatos affirmat. Sed hæc generalia non fuiſſe conſtat, nam inter Foroliuienſia anni 1421. & Ferrarienſia 1424. non reperiuntur alia, nec locus Comitiorum exprimitur. Ego verò in Capitulo, ſeu Congregatione aliqua Prouinciali Prouinciæ S. Antonij habitam hanc orationem inde ſuſpicor, quod Albertus in exordio dicat ſe hanc dicendi Prouinciam ſuſcepiſſe, poſtulante, hortante, ſuadente, inſtante præſtantiſſimo Patre ſuo M. Da. claro Theologiæ Profeſſore, quem non dubito fuiſſe Magiſtrum Daliſmanum Patauinum, cui poſtea Miniſtri Prouincialis officio cum vita defuncto Albertum ipſum per Patrum ſuffragia ſuffectum fuiſſe, iam in vitæ hiſtoria docuimus. Immò & diem, & anni tempeſtatem, cogendis ad Comitia Patribus, opportunam nobis innuere videtur verbis his paulò inferius. *Ad id* (finem orationis) *equidem vos affectos certo ſcio, vt ad cæteros præſtantes viros, qui conciones illuſtres, hac de re, hodierna die ſunt habituri, maximo cum ardore audiendos ire pergatis*; per quæ verba Corporis Chriſti ſolemnitatem indicare videtur, in qua multæ de Sanctiſſimo Sacramento conciones haberi ſolent. Nec in ſecreto Comitio, ſed in publico templo peroraſſe, ea docent quæ in Epilogo, de auditorum coniugibus, liberis, & cura Reipublicæ commemorat. Locum etiam eiuſdem Prouinciæ S. Antonij deſignat codex Capiſtranenſis, ad nos poſt hæc ſcripta delatus, in quo ad prima orationis verba in margine notatur Zeronæ 1422. immo author ipſe in eiuſdem codicis epiſtola, quæ noſtrarum 9. eſt ad Guarinum: *oratiunculam meam*, inquit, *quam de Corpore Chriſti, vt ſcis, ad Populum Veronenſem, anno ſuperiori habuimus*, ideſt 1522.

ORATIO II.

In Laudem Pœnitentiæ.

ARGVMENTVM.

Latinè ad Populum dicendi munus, & ſibi, & ſui ſimilibus ingratum ait, quod cùm aliqui grauiter ferrent, & recuſantibus religioſis iraſcerentur; ille rectè recuſatum defendit, & facti rationem alibi promittit, ſimulque refellere id munus ab ipſo inſtanter poſcentes. At quod nunc eſt, boni ſucceſſus fiduciam in virtute obedientiæ, auditorumque iudicio, & beneuolentia collocat: atque inprimis, in auxilio Diuinæ gratiæ,

quam

quam Dei Matris interceſſione, per Salutationem Angelicam, ſeù ſolitam, vt vocat, precationem inuocat. Pœnitentiæ laudes ab eius neceſſitate auſpicatur. Reliquam eius laudem ab vtilitate, per plurimorum excellentiſſimorumque effectum coaceruationem, prolixo, & pulchro præconio comprehendit. Hortatur deindè Patres, ad quos maximè dicebat, vt pęnitentiam diligant, & amplectantur, eiuſque vſum per partes breuiter docet, & ęterno pręmio, per Euangelij verba propoſito, ſuadet, & neglectum per æternæ pœnæ interminationem dehortatur.

APleriſque, & multis locis, ſuauiſſimi Patres, hoc munus dicendi, quod in præſentiarum non ſatis equidem libenter ſuſcipio, inſtantiùs, frequentiùſque expoſcor, quod ego agere, cùm ſæpè recuſem, illi ipſi qui hoc fieri vehementiùs expetunt, iraſci mihi non deſinunt. Nec mihi modo, verùm etiam reliquis omnibus ſuccenſere videntur, quos, quod illi poſtulant, liberè ſatis, ac fidenter ſibi inficiari grauiter ferunt, quod eorum peccatum, eò eſt tetrius, quò illud non in paucos agunt. Nam ſunt plurimi, aduerſus quorum reſiſtentiam, non modo acriùs, verùm etiam indigniùs efferuntur. *Quicumque enim quod mirum eſt dicere, Serui Dei hoc noſtro tempore appellantur, id negotium publici muneris Grammaticè dicendi ad populum ſuſcipere prorſus horreſcunt.* (1) Neq; id iniuria, habent enim, mea ſententia, vt hoc non deformiter negent, cauſam quandam ſui huiuſmodi inſtituti, cuius rationem alio quodam loco aliquandò forſitan afferemus, ſimul omnibus illis reſpondentes, quos aduerſus eos, qui hoc agere laudabiliter negligunt, vitia potiùs, quam rectè facta duriùs, atque acerbiùs commouerunt, noſtramque tunc cauſam agentes, illorum etiam, ac multò magis iniuriam in aduerſarios refellendo tuebimur.

Nunc, quod eſt inſtituti operis agere, pergamus, de laude pœnitentiæ pauca pro tempore differentes, tantò confidentiùs, quantò & tu Reuerendiſſime Præſul hoc fieri iubes; in quo mihi obedientiæ virtus ſpem affert, & vos integerrimi Religioſi adeſtis, in quo conformitas propoſiti familiaritatem parit, & vos egregij, ac doctiſſimi viri adhibetis iudicium, in quo veſtra diſcretio diſciplinam tribuit, & vos omnis populus ſuſpenſi ora conſiſtitis, in quo mihi attentio ardorem, diligentiamq; exuſcitat, & poſtremo nos cuncti ſimul, quod priùs dicendum fuit, de Deo noſtro confidimus, in cuius manu, vt Sancta Scriptura commemorat, & nos, & ſermones noſtri ſunt conſtituti. Ad illius igitur Chriſti noſtri Dei excellentiſſimam, ſummamque maieſtatem obſeruandam, ne quid in dicendo offendiculi patiamur, interceſſione pudiciſſimæ Matris eius mente ardentiſſima accedamus eidem Virgini Matrique Sanctiſſimæ precationem ſolitam offerentes. AVE MARIA gratia plena Dominus tecum, &c.

Etſi non benè dignæ vitæ (quantum attinet ad impuros homines, ac perditos loquor) *beatè tamen viuendi cupiditatem omnibus, & corruptis, & integris in eſſe hominibus* (2) quoniam compertum eſt, non eſt quiſpiam ſanè, nedùm apud *Vide Epiſt. xxv. infra.*

Chriſtianos, ſed nec apud Barbaras quidem Nationes, qui hac de re vel ambigat, vel contendat. Veram beatitudinem ipſam non facilè poſſe quemquam conſequi, qui peccatis grauioribus irretitus ſit, ideſt, illis, quæ latiore conſuetudine iam mortalia dici ſolent, Chriſtiani ſatis exploratum habent. Nihil enim in illam beatitudinem ingreditur coinquinatum, ab qua, vt Beati Ioannis Apocalypſis teſtatur, canes, veneficique pelluntur. Apocalip. 21. 27. Cap. 22. 15 Supereſt igitur ad conſequendam beatitudinem, vt media curatione morbo careamus. Omnium autem adiumentorum, vt à peccatorum ſordibus eruamur, nec aptiùs eſt quicquam, quam quod errata nobis diſpliceant, quæ res pœnitentia dicitur; nec alienius, quam quod nos peccaſſe delectet, quod obſtinatio vſitatiùs nominatur. Quæ cùm ita ſint, obſtinationem miſſam facientes, de pœnitentia ipſa quædam dicemus, quæ, & tempori congruant (nam quadrageſima hodie cœpta eſt) & à remedio conſequendæ beatitudinis non abhorreant.

Nè autem multis immorer, præconium ſanctæ pœnitentiæ, primò quidem ex hac vna re latiſſimè nobis patet, quibus ſit in Cœlum laudibus efferendum; quod pœnitentia quidem, ea profectò eſt, ob quam ad nos miſeros afferendam, pijſſimus Pater Chriſtum de ſublimioribus miſit, ſicut Iſaias ex perſona Saluatoris teſtatus eſt, dicens, *Spiritus Domini ſuper me, euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, & prædicare captiuis remiſſionem, cæcis viſum, dimittere confractos in remiſſionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis*. Iſaia 61.1 Luca 4.16 Ecce audiuimus pauperes, cæcos, captiuos, confractos atque contritos: Pauperes, inquam, haud dubium quin virtutibus; cæcos veritatis percipiendæ; captiuos Diaboli, contritos, atque confractos ab integritate benè inſtitutæ naturæ. Quibus tamen omnibus largioris gratiæ Spiritu vnctus Saluator, in anno accepto Domini, ideſt, in tempore nouæ legis, æternæ retributionis diem illam in atrijs Domini ſuper millia potiorem, certiſſimè pollicitus eſt. Sed non niſi contritis corde primum, ideſt, pœnitentibus de peccatis, vt facile intelligeremus, quæ præmia pœnitentiam conſequerentur. Ac nè ſolo blandimento promiſſæ beatitudinis, Chriſtus ad pœnitentiam Apoſtolos animaret, eoſdem æternam mortem ſententia minitante perterruit; cùm alio loco dixit: *Niſi pęnitentiam egeritis omnes peribitis*.

Nè verò amplior formido ſpem ſalutis eriperet, eandem pęnitentiam, medentem morbis omnibus medicinam ſaluberrimam nobis attulit, ſicut ex euangelica lectione comperimus, vbi homo ille, qui ab Ieruſalem in Hierico deſcendebat, licet à latronibus ſpoliatus extiterit, licet plagis confoſſus, Sacerdote etiam, & Leuita illius minimè miſerentibus; pijſſimi tamen Samaritani cura ſanatus refertur, eo clementiùs, quo vini aſperitatem, leniſſimo miſericordiæ oleo temperauit, alligauit vinculis charitatis, quando nos peccatores ſua dilectione deuinxit, at in humeros ſuos, quaſi in iumentum, extulit, quando dolores noſtros ipſe tulit, ſtabulario commiſit, quia maioribus Eccleſiæ credit: futuræ curæ pretium protulit, duos id quidem denarios, quia iuxtà

Apo-

1. Thimot. 5.17. Apoſtolicam veritatem : *Qui benè præſunt Presbyteri duplici honore dignì ſunt*; vt, & in hoc ſæculo gratia meliores, & in altero gloria habeantur beatiores. In cuiuſlibet autem hominis fine, *extra diem extremam iudicij*, (3) ſe rediturum ſpopondit, atque impenſas omnes inſtauraturum pollicitus eſt, quod fiet quando maiore prœmio nos in Cœlis donabit quàm ſimus labore hic
Rom. 8.18 acriore defatigati : *non enim ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*, ſicut Apoſtolus Romanos hortatus eſt.

Qua propter rectè quidem Chriſtus noſter, in quo ſunt *omnes Theſauri Sapientiæ, & Scientiæ Dei*
Coloſſ. 2.3. *abſconditi* pœnitentiam primò prædicans, eam ante omnia ex vberrimo omnium doctrinarum ſui pectoris
Matt. 3.2. fonte produxit, dicens : *pęnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum Cęlorum* : Sed, quod eſt longè incredibiliter mirabilius, nobis quidem omnibus, quorum quiſq; à puero baptizatus eſt, cum nec iterum liceat baptizari, ſi fortè poſt baptiſmum, vel in maximis peccaremus, pœnitentiam ipſam aduerſum culpas omnes alterum genus, vt ita dixerim, baptiſmi conſtituit, vt facilè conijceremus pœnitentiam in primis homini eſſe perneceſſariam, quam ad terras è Cęlo Chriſtus traduxit, quam Sacramentis annumerauit, quam denique ſibi pro nobis adiudicauit, ſicut ſcriptum eſt : *Vi-*
Iſaia 53.2 *dimus eum nouiſſimum virorum virum dolorum*. Et, *Dominus po-*
ibid. 6. *ſuit in eo iniquitates omnium no-*
Ibid. 11. *ſtrum*. Et, *iniquitates omnium noſtrum ipſe portabit, & propter ſce-*
Ibid. 8. *lus populi mei percuſſi eum*. Et, *ipſe*
peccatum multorum tulit. Ac ple- Ibid. 12
raque multa quæ de ſcripturis Sacris in vnum corpus coacta idem efficiunt, quæque breuitatis cauſa omitto.

Nec tamen præteribo *Ioannem Baptiſtam, omnibus mulierum natis maiorem*, (4) quem, *vt pęnitentiam ſemper in primis populis prædicandam afferret, Chriſtus edocuit, Chriſtus miſit, Chriſtus iuſſit*. (5) Ita enim & ipſe ante Chriſtum prædixerat : *pęnitentiam agite, appro-* Matth. 3.2
pinquauit enim Regnum Cęlorum. Et ne perlaberetur, præcepta leniter, ſed tenaciùs animis adhæreſceret, clamore, terroribus, & vocis contentione, & in ſenſum audientium, & in mentes introgreſſa perſiſteret, aiebat : *genimina viperarum, quis docebit vos fugere à ventura ira*. Et *iam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*; *facite ergo dignos fructus pęnitentiæ*. Cumque iſta Ioannes diceret, tanta animi conſtantia loquebatur, vt neque Herodi à vero parceret, neque carcere terreretur, neque morti cederet, pęnitentiamque prædicans, eam camelorum veſte acerrima, cibo locuſtarum, ne dum parco, ſed vili laxantis aquæ potu moderatiſſimo : Deſerti loci habitaculo, verbiſque potentiſſimis, & ardentiſſimis confirmabat : Et, vt vel inuitum omne genus hominum, inquam, tùm Phariſæorum, Saduceorumq; tùm Publicanorum, tùm deinde militum, poſtremò turbarum huiuſmodi, & vitæ exemplis, & doctrinæ perſuaſionibus pœnitentiam intra audientium præcordia, velùt telis validiſſimis, ingerebat.

Sed quid loquar de his, qui vi-

debantur eſſe columnæ: Petrum, dico, & Iacobum, & Ioannem, qui, quo à Chriſto ad ſecretiora omnia familiarius vocabantur, eo, vt de pęnitentia, & de reliquis omnibus certiorem poſſunt ferre ſententiam? Nonnè Beatus Petrus Eccleſiæ Princeps, cum Apoſtoli die Sancto Pentecoſtes ebrij putarentur, ipſeque eis, qui ita deſipiebant, verbis plurimis de Ieſu teſtificaretur, compunctis corde, & quærentibus quidnam facerent, ad lamenta pęnitentiæ ſe protinùs conuertit dicens: *pœnitentiam agite; & baptizetur vnuſquiſque veſtrum, in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorum veſtrorum, & accipietis donum Spiritus Sancti*. Alio quoq; loco, ſicut eadem Apoſtolorum acta teſtantur, Iudæos, piè quidem de pęnitentia ſubeunda audientes, idem Petrus admonuit, vt ab eis mortis Chriſti facinus perpetratum aboleretur; *Et nunc fratres*, inquiens, *ſcio quod per ignorantiam feciſtis, ſicut & Principes veſtri, pęnitemini igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra*.

Iam verò quid Iacobus Minor, quamuis non ſit iſte Frater Domini, ſed nec Ioannis; qui ipſe Chriſto ſimillimus extitit, quamobrem, & Frater eius eſt appellatus, vultu placidus, moribus admirabilis, caſtitate mundiſſimus, conſtantia ſolidus, aſperitate ſeuerus, religione præcipuus, veritate rectiſſimus, doctrina ſalutaris; dignitate præcelſus, vita clarus, morte clarior, gloria beatitudineque clariſſimus, quid inquam is de pęnitentia dicat, audiamus. Apud quem pęnitentiam laudantem arbitror dictum: *ſuper exaltat autem miſericordia iudicium*. Miſericordia verò pęnitentibus exibetur, pœnitentia eſt igitur apud illum, quantum exiſtimo, verbum inſitum quod poteſt ſaluare animas noſtras. Ea eſt opus perfectum, ſine quo fides mortua eſt. In hac ſi quis offenderit, factus eſt omnium reus, etiam ſi totam legem ſeruauerit, quia à pęnitentia reſiliens, omnes iuſtitiæ eius, iuxta Prophetam Ezechielem, nequaquam recordabuntur. Hæc eſt ſapientia, quæ deſurſum eſt, pudica, pacifica, modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens, plena miſericordia, & fructibus bonis, iudicans ſine ſimulatione, hoc eſt, Diabolo reſiſtere, vt fugiat à nobis, hoc eſt, *patientem eſſe, vſque ad aduentum Domini*: hoc eſt triſtantem æquo animo pſallere, & orare; *hoc eſt vngi à Presbyteris* (6) oleo, hoc eſt alterutrum confiteri; hoc eſt clamor cordis orationis aſſiduæ. Et, vt apertè concludam, audite quid in fine Epiſtolæ idem Iacobus inferat. *Si quis autem ex vobis*, ait, *errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, ſcire debet, quoniam qui conuerti fecerit peccatorem, ab errore viæ ſuæ ſaluabit animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorum*. Hoc eſt ergo operire multitudinem peccatorum conuerti facere peccatorem. Tunc verò conuerſus eſt quiſque cùm pęnitentiam, quam peccando expulerat, pęnitendo reuocarit.

Epiſt. B. Iacobi cap. 2

Ezech. 33. 13.

Cap. 5. 20.

Ioannem verò Euangeliſtam, cùm eſſet dilectus Domini, & volucer Trinitatis, ac Matris Virginis curâ & familiaritate ſublimis, quod maxime credendum eſt, remedia illum pęnitentiæ non fugerunt; ſed pietate iam lenis, dulcedine manſuetus, candore virginitatis præfulgens, eam

vitæ

Digitized by Google

vitæ munditiam, quam à puero in ſenectam ipſe poſſederat, in omnes filios ſuos ſpe tutiſſima pęnitentiæ transfundebat, oſtendens primò nulli deeſſe, de quibus pęnitentiam arripere oporteret, cùm omnes ſint peccato obnoxij. *Si dixerimus* inquit, *quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt*. Et paulo poſt, *ſi dixerimus quoniam non peccauimus mendacem facimus eum, & verbum eius non eſt in nobis*. Tum denique docet neminem deſperatione frangendum, quia multis, & quia maximis, quia diuturnis, & quia turpiſſimis, quia frequentibus denique criminibus obrutum; cùm habeamus Chriſtum, tanto nobis ſui ſanguinis pretio, & tanta largitate propitiantem, dummodò pœnitentiam prompta confeſſione ſuſcipiamus. *Si autem*, inquit, *confeſſi fuerimus peccata noſtra, fidelis & iuſtus eſt, vt remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate*, & poſt pauca: *Filioli*, ait, *mei hæc ſcribo vobis vt non peccetis; ſed & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris; non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius Mundi*.

1. Ioann. 18: 10.

Verſ: 9

1:Ioan:2:1

Taceo præcipuum Vas illud electionis Apoſtolum Paulum, qui pęnitentia ſtimulante peccatorum Principem ſe ſe vocat, pro quibus Chriſtus ſaluandis ad infima noſtra deſcenderit; eadem vrgente pœnitentia, ſe Apoſtolorum minimum eſſe dicit, qui Eccleſiam Dei fuerit perſecutus. Se autem ipſum miſericordiam aſſerit conſequutum, vt in ſe primò oſtenderet Chriſtus omnem patientiam ad informationem eorum, qui credituri eſſent illi in vitam æternam. Suam verò præteriti temporis conuerſationem accuſans, ſupra modum ſe dicit, & ſupra omnes coętaneos ſuos in genere ſuo, Dei Eccleſiam perſecutum, in expugnandaque illa abundantius profeciſſe: de quo tamen poſt conuerſionem, vt mirabilia infinita prætercam eius Apoſtoli, fructuoſiſſimè auditum eſt: *quoniam qui perſequebatur nos aliquando, nunc euangelizat fidem*, quam aliquandò expugnabat, Deuſq; ipſe conuertens animas, dignè quidem, de tanta atrociſſimi hoſtis reuerſione, teſtificatione, perfectione tunc laudatus eſt, & hodie quoque digniſſimè laudatur; cumquè tandem filijs ſuis Corinthijs, pro diluendis culpis, pœnitentiæ documenta propoſuiſſet, quantis eam laudibus proſecutus ſit, & quanto ordine ſapientiæ illam diſtinxit, attendamus. *Et ſi contriſtaui vos*, inquit, *in Epiſtola, non me pęnitet, & ſi pęniteret, videns quod Epiſtola illa (& ſi ad horam) vos contriſtauit: nunc gaudeo; non quia contriſtat, eſtis, ſed quia contriſtati ad pęnitentiam. Contriſtati enim eſtis ſecundum Deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis: quæ enim ſecundum Deum triſtitia eſt, pęnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur: ſæculi autem triſtitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipſum ſecundum Deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſollicitudinem, ſed defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed vindictam. In omnibus exhibuiſtis vos, incontaminatos eſſe negotio*.

1:Corinth: 15:9

2.Cor. 7. v. 8. 9.

Ma-

Digitized by Google

Magis magiſque prætereà, nobis diuinitùs adiutis, dilectiſſimi, copiam de Scripturis Sacris, tùm nouis, tùm veteribus pro laudanda pęnitentia, exempla ſuppeditant, ſi pluſculum temporis haberemus. Sed quoniam quam primùm terminanda oratio eſt, vno complexu, & vno impetu multa fundemus, vt magnam quidem atque eximiam pœnitentiam oſtendamus: cuius magnitudinem prædicantes, quanta ſit ipſa potentia pœnitentiæ, qui neſciunt, non aduertunt; eorum verò, qui ſciunt, quis vnquam cuncta dixerit? verùm ſi tantummodo crediderimus, eam eſſe, ad quam totos nos conuerti oporteat, deuotis nobis, & colentibus eam, ſe forſitan non parua ex parte longè libentiſſime demonſtrabit, quænam ipſa, quantaue ſit, ideſt, quæ ſit eius vis, quæ ſit eius vtilitas, quæ ſit eius poſtremò potentia.

Quoniam, quantum mihi quidem videtur, ea profectò eſt deſperatorum omnium tutiſſimus portus, perditorum refugium, deſtitutorum omnium patrocinium, quæ fędos purgat, turpes exornat, Deo inimicos conciliat. Hæc perdita inſtaurat, parta conſeruat, acquirenda conquirit. Hæc impios iuſtificat, iuſtos lætificat, lætos glorificat. Hæc ſenectam reuocat, iuuentam corrigit, vtramque conſeruat. Hæc morbos diluit, ægrotationes delet, ægritudines curat. Hæc portenta innouat, ſoli imperat, Cęli ordinem vertit, ſed non peruertit. Hæc flagella differt, vindictas transfert; iratique Dei atrociſſimas ſententias aufert. Quo nos igitur, fratres, oro dicite, quo nos miſerrimos verteremus, ſi pęnitentiæ nobis remedia præriperentur? deſperandum profectò eſſet, & cum vitijs ſolummodo paciſcendum, cum Diabolo inſuper ſempiterna coniuratio facienda.

At verò nunc contrà, magis nobis lætandum eſt, quoniam ex hac pęnitentia parata, oblata, præbitaq; liberaliſſimè in nos miſeros Deus ſuæ miſericordiæ pelagus fundit, ſuæ lenitatis manſuetudinem affert, ſuæ teneritudinis dulcedinem præbet. Hæc honores reſtituit, carceres reſerat, ſecretorum abdita pandit; hæc ora leonum obturat; hæc vincula ſoluit; hæc ignes irrorat; vt amictus humanos ardore refugiant, & carnes Sanctorum mandere recuſent, vt do- *Daniel. 3 91: 92*
lores non inferant, vt oblectamenta præbeant, vt ſpeciem quarti, quaſi filij Dei, inter tormentorum inſtrumenta exhibeant, &, quod incredibile forſitan pęnitentiam minus experientibus videatur, illi ipſi quos pęnitet non rectè factorum, dum triſtiùs mœrent, ſimul lætitia efferuntur.

O ſublimitas pœnitentiæ, quæ neminem abijcis, ſed omnes complecteris, neminem dedignaris, ſed cunctos ſuſcipis: Tu tartaro animas adimis, tu Diabolo præripis, tu peccatis exuis, tu ignotos celebras, tu viles dignitate ſublimas, tu illa ipſa es, quæ filios Dei ex filijs Diaboli facis, quæ putentia redolentes gratos conſtituis, vt audiant *ecce odor filij mei ſicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus*: quæ turpes pulchros reddis, quibus dicatur *pulchra es amica mea, & macula non eſt in te*. Quæ Angelos lætos facis. *Quoniam gaudium eſt Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente*: quæ denique Paradiſo animas inſeris; quemadmodum ait Saluator. *Pęniten-*

niten-

nitentiam agite, appropinquat enim regnum Cœlorum.

Tibi extranei fiunt hoſpites, tibi exteri ſunt conciues, tibi pauperes ſunt conuiuæ; omnes doces, omnes paſcis, omnes diligis æque atq; tuos. Tu mœrentes, hilares reddis, tu turbulentos, quietos conſtituis, tu infeſtos pacificas, tu debilia fortificas, tu delicata roboras, tu incompta componis. Tibi efferati miteſcunt, tibi indomiti manſueſcunt, tibi crudeles liqueſcunt, tu arida fœcundas, tu ſicca reuireſcere facis, tu exanimata viuificas. Non pompas diuitum aſpernaris, non dignitatē ſublimium deterreris, non fortium vires paues, non potentium arrogantiam aliquando contemnis; ſed omnes ad te trahis, omnes ſuperas, omnes in tuum Dominium vendicas.

Meminimus Dauid fornicaria labe pollutum ante te fleuiſſe: ſcimus Nabuchodonoſor potentiſſimum Regem, quamuis ſuperbia elatum, per te gloria eminenti refloruiſſe: Manaſſen ſanguinaria cæde fœdatum, poſtquam per pœnitentiam coanguſtatus eſt ſpiritus eius, valde pœnituiſſe, Dominum Deum ſuum intentè obſecrauiſſe, eumque ad hæc omnia à Domino iterum regni gubernacula ſuſcepiſſe; ſe ſe verò pleroſq; reliquorum Regum, potentiū, atque Pontificum ad te conuertiſſe cognouimus. Nam per te Conſtantinum perſecutorem, fidei defenſorem poſſedimus, vindicantem ab aduerſarijs Chriſtianos, religionem noſtram plurimùm augentem. Theodoſium occiſorem ſub iugum tuum legimus colla miſiſſe, ac plectenti ſe Ambroſio Sanctiſſimo Chriſti Antiſtiti paruiſſe. Marcellinum Pontificem Max. tua onera comperimus tam libenter ſubijſſe, vt Pontificio ſe priuaret, vt ſepultura, ſententia ſua careret, vt ſe ſepelientes ſpiritali animaduerſione feriret. Recordamur denique te fortiſſimis fortiorem Samſonem perdomuiſſe.

Ne verò longior euadat oratio, ſingula quædam breui quidem ſuperioribus referamus. Hæc eſt igitur pœnitentia, quæ Petrum flentem ſuſcepit, hæc Mariam lacrymantem excepit, hæc adulteram mulierem tutata eſt, Publicanum diluit, Zacheo ſalutem præſtitit, filium prodigum in gratiam pij patris, atque in hæreditatem reduxit. Latronem è Cruce in Paradiſi amœniſſima, tutiſſimaq; euexit. Ipſumque Iudam proditorem nefarium Chriſtus, quod dictu mirum eſt, fuiſſet haud dubium iucundè complexus, niſi veram pœnitentiam reieciſſet, immò verò in eo plus Chriſtum, quam proditoriā venditione offendit, quod pœnitentiam complecti contempſit, quia in altero ſaluti Corporis Chriſti, in altero vero Diuinitati eius iniuriatus eſt.

Et, vt vno verbo cũcta complectar, hæc eſt profectò pœnitentia, qua nulla res in vniuerſo genere creaturarum potitur, præter hominē ſolum dum hanc vitam etſi miſeram degit; nam neque Angelorum Sanctorum quiſpiam, aut perditorū Dœmonum, aut animarum, quæ iam hoc corpus mortale, & caducum non amplius agunt, pœnitentiā capeſcere queunt, quod alij ſemper culpa vacarunt, alii nunquam culpa carere poſſunt. Animarum autē corpore ſolutarum, quæ iucundum habuere in gratia Chriſti occaſū, pleræque vel tranquillæ aduiuunt in Cœlis, ſolutæ nexibus peccatorum,

vel

Digitized by Google

vel eis quietem vitæ æternæ exoptantibus firma ſpes eſt, qua ſe cum Chriſto aliquando victuras certiſſimè norunt, quamuis interim in locis pęnalibus culparum pœnas luentes, pro menſura peccatorum plus minuſue plectantur. Quæ verò animæ moleſtam in peccatis ſui corporis extinctionem perpeſſæ ſunt, quia cum in his artubus viuerent ea egerunt digna plagis, quorum eas quando emigrauerunt minus pœnituit. Hæ profectò in baratrum Diaboli ſine mora ſempiterno æuo ſunt deuolutæ. Soli igitur homini quoad vixerit pœnitentia ipſa ſingulari quodam Dei beneficio præbita eſt. Neque enim quiſquam tam deformiter deſipuerit, vt æſtimet aut Mundi machinam, quæ ſenſu caret, aut animantes, quæ ratione non præditæ ſunt, pœnitentiæ aliquando eſſe capaces. Quamobrem *abeant hæreticorum calumniæ*(7) quoniam non eſt cur apud nos contraria pœnitentiæ à quoquam dici ſinamus tam aperta veritate certiſſimos; non eſt cur de pœnitentia nos dubitare oporteat, tanta grauiſſimorum teſtium authoritate admonitos, non eſt cur ab ea arripienda nos torpore retardet, tam ardentibus perſuaſionibus concitatos, non eſt poſtremo cur ab aſſumpta pœnitentia, inertia, ignauiaque nos reuocent; tanta præcipuorum virorum ſanctitate firmatos.

Quæ cum ita ſe habeant, *Patres Cariſſimi* (8) reliquum eſt, vt vos horter, quo pœnitentiam ſemper in primis diligatis, eamque intimis præcordijs omninò recipiatis; vtque eandem opere oſtendatis: quæ omnia fient à vobis ſine reprehenſione ſi contritis primùm cordibus ieiunia celebretis, ſi diſciplinarum rigorem, cilicij aſperitatem, cineris vilitatem aſſumatis, ſi pectora veſtra tundatis, ſi lacrymarum imbribus vos vberiùs perfundatis, per ſingulas noctes cum Sanctiſſimo Propheta lectum conſcientiæ veſtræ lauantes. Neque hęc ſatis, oportet enim erga fortunas aliorum nos eſſe homines frugi, vt ne quid vel vi vel fraude rapiamus, & vt rapta reſtituamus. Erga proximos autem beneficos, vt noſtras indigentibus Eleemoſynas libenter, atque abundanter impartiamur; miſericordes, vt ſi quid nos lęſerint dimittamus; benignos, vt eos ſemper imprimis ardentiſſimè diligamus. Erga nos verò continentiſſimos, vt nulla luxuria fędi; moderatiſſimos, nulla re ſuperflui, nulla perturbationi animi turbulenti, ſed omnibus grati, nullis oneroſi, omnibus bene morati reperiamur; prudentiſſimos, vt mortis meditationem, vt antiquioribus noſtris, hiſque maximis, longeque clariſſimis placuit, prę oculis ſemper feramus. Erga Deum poſtremò religione nos pręcipuos eſſe conuenit, pietate deuotos, fide claros, ſpe firmos, charitate ardentes, vt ſua beneficia recolamus, ſuos miniſtros reuereamur, ſuas Eccleſias frequentemus, ędificemus, tueamur, ſua verba attentius audiamus. Quo enim Dei cultus eſt auctior, eò deuotio maior, qua deuotione freti hoc pręſertim tempore deuotiſſimo Quadrageſimæ, ſcurrilia, ineptias, iocos, & quęcumque fręnis effuſioribus laxata, animos viriles effęminant, ſollicitiùs euitabimus.

Hęc eſt pęnitentia, quam qui ex mente perturbant, vel ſua, vel aliorum, hos æternis flammis arſuros, certiſſimum eſt. Qui verò illam fuerit alacer, ac libens complexus,

Ioan:4.25 cum æternis gaudijs fruiturum, Chriſtus confirmat, vbi ait, *Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam*; *qui verò mala in ignem æternum*, & alio Math.15.45. loco, *ibunt hi in ſupplicium æternum*, ſempiterna gloria carituri. Iuſti autem in vitam æternam, æternam beatitudinem ſemper victuri. His autem ex rebus illud proculdubio perfecerimus, quod hodie ex Sancto Iohele lectum audiuimus: *Conuertimini ad me in toto corde veſtro*. In lect. & Euangel. Miſſæ f. r. 4. cinerũ. Euangelium quoque compleuerimus vt omnia, quæ ibi ſcripta ſunt, rectè gerentes, nullo hypocriſeos prauitate, nulla auaritiæ tenacitate, nulla gulæ voracitate fœdabimur, ſed lætitiæ oleo linitis capitibus, & aqua Chriſti lotis vultibus noſtris, non hominibus, ſed retributuro nobis abundantius Deo, Principi noſtro, qui cuncta in abſcondito intuetur, ieiunaſſe videbimur.

Hæc de laude, & exhortatione pœnitentiæ pro anguſtia temporis ſatis dixerimus: pro dignitate verò illius nihil ſatis. Neque id iniuria, magna enim, & præclara eſt pęnitentia, quam tanto nobis conſilio Deus præbuit, quam Prophetis præuidentibus nunciauit, quam dênique Apoſtolica doctrina peruexit. Amen. 1432. (9)

N O T Æ.

Nota I.

Quicumque enim, quod mirum eſt dicere, ſerui Dei hoc noſtro tempore appellantur, id negotium publici muneris grammaticè dicendi ad populum ſuſcipere prorſus horreſcunt. Exordium huius orationis adeò ænigmaticum eſt, vt commentarium potius expoſitorium, quam breuem notam poſtulet: Multa enim complectitur, quæ alioquin difficulter capiuntur; ſeruos Dei Latinè ad populum dicendi genus horrere, id tamen adeò inſtanter, adeòque frequenter ab ipſis expoſci, vt quibus negaretur, ij omnibus ſanè indignè, & efferatè iraſcerentur, vt eorum paſſionem Albertus tetrum peccatum, & Seruorum Dei iniuriam appellet: quam alibi forſitan tueri, & harum rerum cauſas explicare promittit.

Mirum ſane cogi eos, vt latinè dicerent ad populos, qui Latinam linguam non intelligebant, niſi multò minùs eo tempore, quam hodie. Non adeò mirum tamen cur id facere horrerent, & recuſarent ſerui Dei, tùm ob hanc ipſam inutilitatem proponendi verbum Dei ea lingua, quam auditorum pars longè maxima non caperet, contra ipſum verbum Dei: *vbi non eſt auditus, noli effundere ſermonem*: tùm quod non linguis Rhetorica dictione poliendis, ſed conſcientijs Euangelica doctrina expurgandis ſtudium ſuum impendere ſtatuerunt. Habet præterea Rhetorices profeſſio annexum neſcio quid faſtus, pompæ, & oſtentationis, quæ ſummæ humilitatis amatoribus non congruebat, habet floridus ſtylus, ſine quo Latina dictio non placet, tantum oblectationis aurium incitamentum, vt mentem ipſam ab vtiliore rerum attentione quandoque ſuſpendat, & non rarò prorſus abſtrahat. Serui Dei, de quibus Albertus agit, profundos ſcripturarum ſenſus, & robuſtas Prophetarum ſagittas, ſimplicemque Euangelij ſtylum, non Ciceronis lenocinium, ad inculcandum virtutis amorem, & vitiorum odium eligebant, ſcientes veritatis pulchritudinem gentilium oratorum pigmentis non indigere; præſertim cùm rudi populo perſuadenda res eſſet. Nec orator noſter conquęſtus eſt, quod oratorius ornatus eruditis, & doctis auditoribus exhiberetur, ſed

Digitized by Google

Ioanne: & occurrens obiectioni, quæ fieri poſſit ſubiungit: *dicet forte aliquis ſi inter natos mulierum maior eſt Ioannes, numquid etiam maior eſt Saluatore? Abſit, Ioannes enim natus mulieris, Chriſtus autem Virginis natus eſt*: eiſdem per omnia terminis loquitur S. Auguſtinus ſerm. 21. de Sanctis, & in indice apud eumdem S. Ambroſium de Ioanne Baptiſta legitur: *maior omnibus natis mulierum*: conſonat Chriſoſt. hom. 27. in cap. 11. Matthei. *Scriptura quidem non dicit Ioannem maiorem eſſe cæteris Sanctis, ſed cæteros Sanctos non eſſe maiores Ioanne, coæquauit cæteris, non præpoſuit. Sed cum tanta ſit iuſtitiæ altitudo, vt in illa nemo poſſit eſſe perfectus, niſi ſolus Deus, puto quod omnes Sancti quantum ad ſubtilitatem Diuini iudicij inuicem ſibi aut ſuperiores ſunt, aut inferiores. Ex quo intelligimus, quoniam qui maiorem ſe non habet, omnibus maior eſt, hoc denique ſequens ſermo demonſtrat, dicens, qui autem minor eſt in Regno Cœlorum maior eſt in eo: quis autem eſt minor, & maior? Chriſtus videlicet, minor in corpore, maior in ſpiritu. Vide ergo quia omnibus Sanctis eſt maior cui ſolus Chriſtus eſt prior*. Cęterum textum illum Matth. 11. *inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta*, alij ſtrictius interpretantur, & forte conformius ad literam, vt ſignificet æqualitatem, non ſuperioritatem, vt Lyranus: alij vt ſignificetur eſſe maiorem Prophetam, quibus fauet S. Lucas c. 7. dicens *maior inter natos mulierum Propheta Ioanne Baptiſta non eſt*, vt Menochius, & Tirinus, qui addit; *agit tamen hic Chriſtus de ſolis hominibus veteris teſtamenti, & præcedentium ſæculorum quibus præfertur hic Ioannes, primò munere prophetandi, vt iam dixi: ſecundo donis, ac priuilegijs gratiæ, & ſpiritus Sancti*, vt S. Hilarius, & Ambroſius exponunt, 3. *vitæ ſanctitate, ac meritis*, vt S. Hieronymus, Auctor imperfecti Et Aug. Quidquid verò ſit de hac ſententiarum varietate, ſatis nobis ſit Alberti noſtri ſententiam, & locutionem Ambroſio, Auguſtino, Chryſoſtomo, & alijs probari.

Nota V.

Vt pœnitentiam ſemper in populis prædicandam afferret, Chriſtus edocuit, Chriſtus miſit, Chriſtus iuſſit. His paria dat Aug. tract. 5. in Ioan. *veracem*, inquit, *veritas miſit, & ideo verax erat, quia à veritate miſſus erat, ſi veritas Ioannem miſerat, Chriſtus eum miſerat, ſed quod Chriſtus cum patre facit, pater facit, & quod pater cum Chriſto facit, Chriſtus facit, nec ſeorſim pater aliquid facit ſine filio, nec ſeorſim aliquid filius ſine patre, inſeparabilis charitas, inſeparabilis vnitas, inſeparabilis maieſtas, inſeparabilis poteſtas, ſecundum hæc verba, quæ ipſe poſuit, ego & pater vnum ſumus, quis ergo miſit Ioannem? ſi dicamus pater, verum dicimus, ſi dicamus filius, verum dicimus, manifeſtius autem, vt dicamus pater & filius, quem miſit autem pater & filius, vnus Deus miſit, quia filius dixit, ego & pater vnum ſumus, quomodo ergo neſciebat eum, à quo miſſus eſt? dixit enim ego neſciebam eum*, & poſtea miſſionem Ioannis à filio identidem replicat, & hom. 43. inter 50. probat quæcumq; facit pater, Criſtum facere, & ſerm. 63. de verbis Domini; *teſtimonio ſcripturæ doceamus non ſolum per ipſum facta, & creata omnia, ſicut ex Euangelio commemorauimus omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil: ſed per ipſum etiam regi, & diſponi, quæ facta ſunt. Agnoſcitis ergo Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam, agnoſcite dictum & de ſapientia, attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Non ergo dubitemus per ipſum regi omnia, per quem facta ſunt omnia, nihil itaque pater ſine filio, nihil filius ſine patre facit*, & ſerm. 44. inter 50. *ipſum Ioannem creauit Chriſtus, poſtquam creatus eſt Chriſtus, & creator, & creatus, creator ante matrem, creator matris, creatus in matre. Et quid dicam creator ante matrem, ante Abraham ego ſum ipſe dixit*, & infra, *omnia viſibilia, & inuiſibilia, cęlum, & terra, & Virgo Maria, quia & Virgo Maria de terra, & Chriſtus factor terræ*, & paſſim patres opera Diuina ante Incarnationem Chriſto attribuunt, vt li-

Digitized by Google

berationem ex Aegypto, dationem Legis, & mannę in deſerto, aquas de petra &c. Quod ſi hæc Chriſto tribuantur, quanto magis opera incarnationem ſubſecuta, qualis eſt miſſio & prædicatio Ioannis Baptiſtæ, cui & ipſa ſcriptura, quæ de eodem intelligitur, ſuffragari videtur Malach. 3. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam*. Verumtamen verba B. Alberti in rigore ſermonis intelligenda ſunt de Chriſto vt Deo, non de Chriſto vt homine, vnde dicitur Ioan. 1. *Fuit homo miſſus à Deo &c.*

Nota VI.

Hoc eſt vngi à Presbyteris oleo. Hoc in moralem ſenſum vſurpat, quæ non derogat literali, per quem hic locus Iacobi Apoſtoli, extremæ vnctionis Sacramentum ſignificat, oleum enim in ſenſu morali, Dei gratia eſt, quæ per peccatum amiſſa, per pœnitentiam recuperatur. Hæc eſt, de qua legitur Pſalm. 44. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, quæ ſunt partes pœnitentiæ. Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, ideſt gratiæ, quæ per abſolutionem confertur, præ conſortibus tuis, ideſt iuſtis, & innocentibus; qui licet ſint conſortes gloriæ, maius tamen eſt gaudium in Cœlis ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, quam ſuper 99. iuſtis, qui pœnitentia non indigent. Iuſto enim iuſtitia remanet, pœnitenti autem, & amiſſa gratia reſtituitur, & ipſius pœnitentiæ merito, noua confertur, & ſic vngitur oleo lætitiæ præ conſortibus ſuis, à Presbyteris, beneficio ſcilicet abſolutionis. Nec refert quod ille locus pſalmi intelligatur de Chriſto, qui peccatum non fecit, ſine quo pœnitentia non eſt, nam plurima, quæ in Sacra Scriptura dicuntur de Chriſto, intelliguntur etiam de membris eius, qui ſunt non minus pœnitentes, quam innocentes. Albertus ergo morali hac applicatione non derogat communi ſenſui Eccleſiæ, quæ illum locum Iacobi ad literam accipit de Sacramento extremæ vnctionis.

Nota VII.

Abeant Hæreticorum calumniæ. Antiqua hæreſis, ante Alberti noſtri tempora, erat Nouatianorum, qui dicebant eos, qui ſemel lapſi ſunt, nunquam poſtea conſequi remiſſionem, quantumlibet eos pœniteat. Alias multas commentus eſt Lutherus, qui vt Alphonſus à Caſtro loquitur, ad hunc ſcopum ſuam doctrinam viſus eſt dirigere, vt peccatores à pœnitentia diuerteret, & ad peccandum impelleret. Sed vtrumque hæreſiarcham cum ſuis pernicioſiſſimis erroribus fusè, fortiterque refutat idem Alphonſus lib. 12. aduerſus hæreſes verb. pœnitentia.

Nota VIII.

Quæ cum ita ſe habeant, Patres Cariſſimi. Huc vſque noſter Orator totus in pœnitentia laudanda verſatus eſt; hic verò ſe totum ad Religioſos tunc præſentes conuertit, eoſque ad pœnitentiam diligendam, intimis cordibus recipiendam, & opere oſtendendam hortatur. Quod vt rectè fiat, omnia verè pœnitentis officia breuiter ante oculos ponit.

Nota IX.

1432. Hæc æra in authographo meo ſubſcripta eſt huic orationi, & in ipſa oratione mentio eſt primæ diei Quadrageſimæ, tanquam qua dicta fuit, & in fine author vtitur epiſtola, & Euangelio, tanquam eo die lectis, quo dixit, quæ Feria IV. Cinerum publicè in Eccleſia ex Miſſali Romano legi ſolent. At Lucas Vvaddingus ad annum 1433. n. XI. in Comitijs Generalibus eodem anno Bononiæ celebratis, vltimo die Maij dictam narrat, in quem diem non poterat cadere Feria IV. Cinerum, quæ ſex circiter ſeptimanis præcedere debet lunam decimam quartam menſis Martij, nec ex ordinis vſu eſt, vt Comitia Generalia celebrentur in initio Quadrageſimæ, ſed ex S. Franciſci inſtituto ſub feſtum Pentecoſtes, de qua re vide notam noſtram in epiſtolam Alberti vigeſimam ſecundam, quam ad Nicolaum Nicolum Vrbino dedit, vbi cætera huic rei declarandæ opportuna reperies.

ORA-

Digitized by Google

ORATIO III.

Pro Electione Miniſtri Generalis.

ARGVMENTVM.

Exordium à tranſitione ſumit ab omiſſa ſolemni feſtiuitate Pentecoſtes, quæ illuſtrem orationem requirit, ad neceſſarium argumentum electionis ſupremi capitis tantæ Religionis. Quam cauſam, quod morali potius, & laconico, quam culto & Rhetoricis circuitionibus vago ſermone tractari conueniat, propterea huius, non alterius modi dictionem expectandam eſſe, atque auditores attentionem ſuam ad verborum ſenſum percipiendum, magis quam oblectandi ſtudium, aut ornatum conuertant, magiſque multò ad ea pro rei magnitudine rectè agenda, quæ perceperint. Totam exhortationem dirigit in eum finem, vt vir integer ad communem vtilitatem fratrum eligatur, cuius partes, & officia proſequitur per media, hoc eſt, pacem, veritatem, charitatem: quæ clarè explicat, & eleganter, fortiterque inculcat: & modum, ne hæc inuiti, & coacti, vel ſiniſtra quapiam intentione, ſed ſpontanea conſcientia, & (quod præfixus finis fuit) ad ordinis decus, neceſſariam conſeruationem, &, vbi opus eſſet, reſtaurationem, adque Dei gloriam, integerrimæ Chriſti Matris, Angelorum, Patris Franciſci, aliorumque Sanctorum, quos laudum litania quadam inuocat: ipſiuſque Matris Eccleſiæ, & Eugenij Pontificis lætitiam, & certam ſatiſfactionem perficiant, & inuocato demùm ad hæc Spiritu Sancto abſoluit.

QVamquam nos omnes, Clariſſimi Patres, geſtorum maximorum *Sacratiſſimam diem illam præuenientes* (1) quæ, vt vetuſto more, & propter typici numeri Sacramentum, græca appellatione dicitur Pentecoſtes; orationem illuſtrem, ſi modo id efficere poſſem, in hoc vigiliarum ſanctarum præuio tempore, & me quidem, pro officio, cui immeritus præſum, Fratribus exhibere, & vos pro deuotione celebritatis audire oportere non dubitem, quia tamen eligendi nobis Paſtoris idonei, qui tantæ Religioni noſtræ præſideat, hodierno die præcipua quidem, atque ea cunctis cura habenda eſt, ſed alijs authoritate, alijs charitate, cunctis vtilitate. Ac ne propter anguſtiam temporis, in exordijs diutiùs morantibus neceſſaria tempora reliquis præripiantur agendis, atque ei maximo negotio, quod inter maxima noſtra præclarum eſt: oro vos primùm, religioſiſſimi Patres, ac fratres in Domino amantiſſimi, vt à me cultum aliquem ſermo-

ſermonem non expectetis, qui ſine longa dictione, à quoquam etiam eloquentiſſimo viro exhiberi vix poteſt, præſertim cum Rhetorici campum eloquij expetens eloquentia, ſine multis verbis non exhibeat elegantiam.

Ac tum deinde vos omnes pariter, & inſtanter per crucifixam mundi ſalutem, & obſecro, & obteſtor, vt tantæ gerendæ cauſæ, quæ nunc verſatur præ manibus, toto, & ſano ſenſu toti, & ſani ſtudeatis incumbere; ſtudio quidem imprimis magna cum attentione audiendi, quæ per nos Dominus veraciter perſuaſerit, ac tùm demùm omni diligentia, ea, quæ ſunt recta, gerendi: ſplendeat enim licet ſermo doctrinæ, niſi vitæ ſanctimonia componatur, citius ſordet, languet, deflorescit, emoritur: nam & dicentis, & longè veriùs audientis conatus omnis inanis eſt, vbi fructus agendi ab vtroque non carpitur. Opus enim dicentis, & perſuaſionis eſt ornamentum, & perſuaſi exemplum. Actio verò audientis, & lætitiæ perſuadentis, & fructus audientis merito æſtimanda eſt. Ego verò, ne longum faciam, implorato Spiritu Sancto, & per illius clementiam exorata gratia ipſius (de quibus duabus partibus, ſi nobis vacauiſſet, fuiſſet à nobis ſtudioſius diſſerendum) me totum ad exhortanda corda, atque animos veſtros breuiter quidem, quantum cum Domino potero, ſed iuxtra Patrum veteres ſanctiones, diligentiſſimè conferam.

Omnis autem exhortatio, ne vos Patres multis immorer, tribus hac in re deſtributionibus, vel maximè conſtat; vt primò vir aliquis probus, vt pace, deinde charitate, veritate media; vt denique non inuito à nobis animo, pro noſtræ religionis ſaluberrimo capite eligatur: quorum primum in eo, quem præficiemus, poſtremum in nobis ipſis, medium verò in adiumentis medijs reperire fas eſt. Propitio igitur Spiritu Sancto, qui in agendis omnibus, veluti ſummus auriga noſter nobis præficiendus: ne quid aut temerè, aut inſipienter agamus, & comite gratia illius ſine qua ſemper per deuium iter errabundi, ac cæci vagantur: hoc vos Patres imprimis exhortor, & moneo, vt quemadmodum regula illa noſtra Euangelica, atque ſublimis edocet, & proclamat ad ſeruitium, & communem vtilitatem fratrum, virum nobis in cuſtodem, ac patrem communem totius noſtræ Religionis præficiamus, ea ſanctimonia præditum, quæ tantum miniſterium deceat: ea ſapientia clarum, quæ tantę claſſis gubernaculis moderetur: ea poſtremò diſcretione, modeſtia, moderatione, iuſtitiaque pollentem, vt & contumaces per conſtantiam arceat, & fragiles miſericordiæ ſinu confouendos excipiat, & probos honorandis miniſterijs pro virtute pręficiat, illuſtret officijs, & illorum in rebus, pręſertim grauibus, ſapienter ſtatuendis, fœliciterque gerendis vtatur conſilijs ſalutaribus.

De cuius eligendi nobis integri capitis, ac paulò poſt de electi viri virtutibus complura non dico: ſatis enim ſuperque ſunt ea, quę diximus ſi ab his ipſis virtutibus is, qui alios gubernabit nunquam deſciuerit, ſi vt eſt virtutis fœcunda natura, qua fit, vt virtus altera ex altera pendeat, ita quoque à paucis optima quęque manabunt. Sanctimonia quidem fateor

ſteor opus eſt in regimine, quę & merita in maioribus, etiam pro communi vtilitate efficiat, & iram zelantis Domini à tranſgrediente fratrum turba cohibeat; ſanctimoniam verò Fides, Spes, Charitas omni tempore pepererunt, vt B. Auguſtinus in libro Enchiridion apertiſſimè profitetur. Quæ omnia, quo pacto illi deerunt, vt reliqua perfectionis inſignia aſſequatur, quem præter vitæ integritatem vſus quoque gerendarum rerum edoceat, ac eruditorum Sanctorum, veterumque, in quibus vera ſapientia vigeat, ſobriæ conſultationes, & ſana nimis conſilia dirigant. Et præter propriæ cuiuſdam regulæ normam, & continentiam, quod ad ſe attinet, cęteris ita præſideat, vt iuxta Beatum Petrum *forma factus gregis ex animo* omnibus conſulat, omnibus pro meritis, quæ ſunt propria cuique, diſpertiat. Non infletur honore, non inſoleſcat dignitate, non ardeat cupiditate, ne direptor, & prædo, magis quam paſtor, meritò poſſit haberi: ac ne dominatione tyrannica, quod aſſerente Domino, Principum, qui ſunt gentium, proprium eſt; durè in ſubditos dominetur, & imperet.

Nam præclarè nimis à Beato Dominico, quem deuotionis cauſa nomino, frater enim in Chriſto noſtri Patris Beati Franciſci, in Chriſto patruus itidem nobis eſt. Hic, durum, aiebat, imperium contemptum prouocat, & ſciſſionem inducit: cuius rei teſtis eſt ſtultitia Roboam, quem acriter imperantem populis adeò repulit, vt ne nunc quidem cicatrix illa obducta ſit. Tunc enim decem diuiſæ tribus, atque à domo Dauid prorſus reſciſſæ, nuſquam in regiam obedientiam domus Dauid vllo tempore rediiſſe leguntur. Igitur, vt de virtutibus ſtatuendi nobis noui Paſtoris, ac patris iam ſileam, quæ prima partitio noſtra erat: nunc de adiumentis medijs, quæ ſecundo loco dicenda poſuimus, & quibus nos ipſi fortiſſimè fulti, virum nobis, ſi detur, probum inuentum iuxta cor Domini rectè præficiamus, aliquid breuiter explicemus.

Et quidem, cum iuxta Apoſtolum Paulum arma militiæ noſtræ, non carnalia, ſed ſpiritualia ſint, ac Deo potentia, adiumenta ſanè omnia ad charitatem, & pacem referenda putamus, quę duo inter fructus Spiritus enumerat idem Apoſtolus. *Fructus autem*, inquiens ad Galatas, *Spiritus ſunt Charitas, gaudium, pax; patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas*. Quæ quidem omnia ex ordine diſſerere, quoniam & longum & difficile eſt, ſola charitas, pace comite, nobis ſufficient. Nam quid vnquam deerit vbi vel ſola charitas erit? iucunda eſt enim, pacifica, manſueta, ac modeſta charitas, quandoquidem nullo conſcientiæ agone triſtatur, nulloque irritamento fracta malorum, ad intolerabilem nequitiam defluit. Patiens in aduerſis perpetiendis, benigna in bonis, etiam hoſtibus exhibendis: fidelis, cum nulla perfidia violatur, continens ac caſta, cum nulla obſcęnæ fęditatis labe polluitur. Bona, & longanimis cum in his omnibus vſque ad vitæ terminos, & in ſanctis hominibus perſeuerat, & cum electis fœminis ſemper graditur.

Cum itaque charitati bona omnia ſuppetant, præcipua tamen quadam cognatione ſimul affectæ pax, & charitas,

ritas, indiuidua ſocietate pariter comitantur. Charitas quoque, cum & ipſa ſit amor, vt & Spiritus Sanctus amor eſt, ſed alter temporalis, alter æternus, amicitiam præcipuam habet comitem. Pax verò concordiæ iuncta eſt. Verùm & paritèr omnes charitas, pax, amicitia, atque concordia procul dubio pariunt vnitatem. Sed ipſæ illæ virtutes quales erunt: ſi admiſſa fraude, dolo, ſimulatione, ac mendacio falſæ, fallentes, ſimulatæq; erunt? Certe inanes futuræ ſunt. Ergò & veritas eis adijcenda eſt, ne nos fictio vlla vanæ oſtentationis, ſumma cum iactura decipiat; Ad has igitur ſex pro duabus conflatas virtutes, ſi nos totos, tanquam ad ſapientiſſimas quaſdam dominas conſulendas ſinceriter conferamus, vt quiſque in portum tutiſſimum, ita in illarum nos domicilium ſine vlla dubitatione recipiemus. Erunt nobis reuera cuncta felicia, facilia, proſpera, vt nè infructuoſa quidem ſit exhortatio noſtra, nullus labor perſuaſionis inanis.

Nec verendum eſt quo minus putemus illas nobis omni curà colendas, omnique ſtudio ſemper adhibendas rebus cunctis gerendis. Comperta eſt enim illarum omnium, & dignitas, & vtilitas, quibus quidem ſummis virtutibus fiet, vt abiecto malo tempore, qui frequenter comite negligentia remiſſiùs quippiam nos agere compellit, maximo quidem, ſed ſobrio incitamento ſemper omnia noſtra, præſertim hodie opus illud noſtrum, quod ingentis eſt operis. Deſignandus eſt enim nobis hoc vtinam fauſtiſſimo die pater communis, paſtor ouium Euangelicarum. Quærendus Dux exercitus Chriſti, à Sancto Spiritu exorandus. Hunc quales erimus, talem eligendum à nobis, omnis ratio perſuadet.

Ne igitur in malum aliquem hominem incidamus, quod eſt miſeriæ; nec ſponte noſtra corruptum quemq; malimus, quod eſt perditæ malitiæ, damnatæ nequitiæ, ac poſtremæ maleuolentiæ: ac nè quando his vitijs ſubiectis nobis dicatur: *Dabo eis Regem in furore meo*: Adſit nobis pulcherrima charitas, quam perſuadet Religio: Adſit pax, quam & natura ipſa proclamat; Adſit concordia, quam Chriſtianum nomen ſublimiter edocet: Adſit veritas, quæ ſuis viribus nixa, omni tempore ſuperat, vincit, triumphat: Adſit denique vnitas, quam parit Eccleſia, quam præbet gratia, quam tribuit Chriſti Domini, ac Dei noſtri ſumma beneuolentia: Verùm ex his quæ amicitia Chriſtiana conflctur, quis dixerit? ea verò omnia adeò præclara ſunt adiumenta, vt audenter dixerim, nihil, quamuis clariſſimorum operum ſpe vlla permagna nos erigit, ſi hæc ipſa non erigent. Non enim, vt ait quidam è Patribus, quiſquam rectè fertur in ſpem, cui malæ conſcientiæ ſcrupulus ineſt. Peior autem conſcientia nulla profectò eſt, quam quæ pacem abijcit, charitatem ſpernit, vnitatem ſcindit, concordiam perſequitur, amicitiam ſpernit, veritatem fictione corrumpit, & contra Apoſtolum Paulum *in mendacio detinet*; præſertim cùm ad hæc tam præſtanter egregia tantis incitamentis ab omni prorsùs torpore, non dico mortis, ſed vel negligentiæ excitentur.

Etenim quid aliud inſtitutio noſtra proclamat? quæ charitatis eſt, non naturæ, niſi, vt ea nos concordia diligamus, quæ matris ad filios amo-

amorem præcellat. *Nam ſi mater,* inquit B. Franciſcus, *diligit,* & *nutrit filium ſuum carnalem, quanto diligentius debet quis diligere,* & *nutrire fratrem ſuum ſpiritualem.* Pace ergo vnanimi nos inuicem complectamur. Verum quoque, ac Diuinum, ideſt, Chriſtianum dogma; nulla ſanè re cæteris religioſis ritibus præſtat, qui vnquam fuerunt, quiq; futuri ſunt, quàm charitate, quàm vnitate, quàm amicitia, pace, concordia, veritate: Eo enim vel maximè eſt, vt amoris legem, Chriſti legem vocemus, quod charitatem præcipiat, pacem, & amicitiam colat, concordiam ſeruet, ſeruandæ vnitati omni tempore ſtudeat, veritate ſemper præcellat.

Hæ ſunt deliciæ, quibus Mater Eccleſia, &, vt lacte ſuos paruulos alit, & vt ſolido cibo fortiores filios nutrit. Hic eſt panis noſter, charitatem dico, dico pacem, dico amicitiam, vnitatem, concordiam, veritatem; quem panem qui faſtidit, & ſuper quo quiſquis nauſeat, eum deſperata ſalute mors vaſtiſſimi deſerti ſequetur, conquiſitio terræ promiſſionis merita conſumptione fruſtrabitur. Quid quod ne barbaros quidem, etſi Chrſtianæ charitatis, ac veritatis ignari erant, vnitatis tamen, pacis, amicitiæ, atque concordiæ, virtus hæc permaxima latuit? Quod ne longum faciam, vnico & præclaro exemplo firmabo.

Scipio ille Africanus (2) vt veteres hiſtoriæ ferunt, cum deleta Numantia, cæteras Hiſpaniæ partes, pace componeret, Thyreſium quendam Celticum Principem conſuluit, qua ope res Numantina, aut prius inuicta duraſſet? aut poſt fuiſſet euerſa? Thyreſius autem audacter reſpondit, concordia inuicta, diſcordia exitio fuit. Quod Romani tanquam ſibi, ac de ſe dictum, exempli loco acceperunt; quippe quibus iam de ſeditionibus diſcordantis totius Vrbis nunciabatur. Græco per ambitionem irato nobilitati, quod inter Authores Numantini fœderis notaretur. Numantia autem citerioris Hiſpaniæ, haud procul à Vacceis, & Cantabris, in capite Galliciæ ſita, vltima Celtiberorum fuit. Quod igitur noſtrum inſtitutum nos edocet, quod Chriſtianum dogma proclamat, quod mater Eccleſia proponit, quod Barbari pro gloria coluerunt, nos non colemus? pacem, dico, concordiam, amicitiam, vnitatem, & quæ noſtrarum tantùm partium ſunt, charitatem, & veritatem, quæ nomina idcirco veſtris auribus frequenter inculco, & replico, vt per aurium inſtrumenta infixa intra noſtra præcordia, nulla valeant obliuione deleri.

Diximus ſatis de adiumentis, quæ nos fauore mirabili, quem debeamus nobis præficere, ſine vlla ſimulatione iuuabunt. Poſtremò nunc loco exhortandi potius paucis mihi eſtis, ò probi Patres, ò progenies Franciſcanorum, ò proles Minorum, qui de Euangelico faſtigio nati fuiſtis; quos vita Apoſtolorum illuſtrat; quos tituli illi præclari, regiæ Chriſti paſſionis, in patre tantæ exiſtimationis exornant; quos decorat cœtus Sanctorum; quos illuminat ſplendor doctorum; quos claros reddit elegantia, atque conſtantia prædicatorum; quos fortes facit frequentia humilium; quos redimit nobilitas aduentantium: ſed de morientium fortitudine, de omnium hunc cœtum intrantium multitudine, quid loquendum eſt?

Digitized by Google

nulla enim Religio, nullus ordo nos vincit, non dico eis omnibus, quæ prædiximus, ſed ne dignitate quidem honoratorum, vſque ad ſummos apices Apoſtolatus, non diffuſione illa longè omnium ſaluberrima, qua ſoli toto etiam barbarico orbe, Chriſti ſonum pertulimus; non deuotione maiorum, qua ad nos etiam peccatores, & honore Religionis, & amore tanti parentis, quem admirantur, Chriſto præ cunctis ſimillimum mira dilectione afficiuntur.

Compleo quod iam cœpi, ſi mirandam illam erga nos Diuinæ prouidentiæ curam vobis ante oculos propoſuero. Quibus cum volatilium more nullus de meſſium fœcunditate prouentus ſit, omnia tamen, etſi non ad luxum, quod præcipuè nolle deberemus, Religioſam tamen parcitatem, quotidie ſuppetunt, ac quod cunctis maius exiſtimo, ſi qua interdum deſint, aut quid deſierit iucunda ſanctæ paupertatis fragrantia, ſi ſimus veri parentum filij, de inedia plurimum gaudeamus. Erigite itaque dilectiſſimi animos, & pariter imploremus merita vetuſtiſſima Patrum, exuſcitemus gratiam maiorum noſtrorum, aſciſcamus nobiſcum fratres noſtros, accerſamus Religionis filios, toto orbe diſperſos, cuncti in vnum coacti aggerem, vno ſimul agmine ad deuotionem rei tantæ gerendæ, nobis inuicem noſtros animos concitemus: Et quæ Deo, quæque primoribus noſtris, noſtram neceſſitatem ante oculos ponant, tametſi qui beati ſunt, de viſione Sanctæ Trinitatis, noſtra omnia nouerint, ſolita ſancti amoris diligentia ſignificemus.

Pio quoque gemitu, ſub Patrum præcordia ſubornantes, eos Chriſtianę compaſſionis, clementi ſuſurrio in has voces lamentabiles erumpentes, ad noſtri miſerationem, pro communi, proque priuata vtilitate flectamus. Itane, inquientes, ò integri Patres, ò pij parentes, nec minus clementes alumni, ita ne vlla nos ratione, etſi male meritos abhorrebitis? vllo nos pacto aſpernabimini? vlla ſeueritate nos deſtitutos veſtris auxilijs relinquetis; quibus paterna, ac materna viſcera Chriſtiana, veraciſſima clementia, ſunt dulcia, pia, ſuauia. An non aderitis nobis hac hora orbatis? non ſolum vobis, qui fuiſtis primarij morum, & vitæ huius authores, obſeruatores, exhibitores; verum etiam omni nunc merito ſucceſſore ſolis, priuatis, deſtitutis, & viduis.

Veni, pariter conclamemus, optime Pater Franciſce, Euaugelici expletor eloquij. Veni ò veſtigium ſequendæ viæ, ac vitæ, quam perfecti quique amplexi ſunt, quam Apoſtoli inceſſerunt, quam mater Domini ſeruauit, & coluit, quam poſtremò Chriſtus inſtituit, ſacrauit, & fecit. Veni ò imago crucifixæ ſalutis, ò ſignaculum victoriæ, pacis, & ſimilitudinis Chriſti, ò noſtra ſpes veniæ, forma iuſtitiæ, ac norma perfectionis, virtutis, & chariſmatum domicilium: ſed & tu Pater Antoni, tuis nunc confratribus ſubueni: Tu Euangelici ſator ſeminis, adſta tu exemplum conſtantiæ, nobis conſule, tu veritatis tuba nos edoce, Tu miraculorum fulgor, declara quem eligas, & maiore miraculo, huic Capitulo noſtro præſideas, illud regas, illud efficias, atque compleas, qui nuſquam, qui nunquam reliquiſſe compertus es, quiſquis te iuſtam vllam poſtulationem efflagitauit. Te Fratres

tres colunt, te Padua ſeruat, te Sanđi diligunt, te peccatores implorant, te denique omninò omnis orbis miratur. Ne nos, ò Pater, te oramus, magnopere vlla ex parte hac hora deſeras, tuis ſacris oſſibus aſſiſtentes, ſalutemque gregis, iam non puſilli, ſed maximi, ac hæreditatis Dominicæ poſtulantes, læti abs te abſcedamus, benigniſſime Pater Antoni, qui huc fatigati maximis laboribus venimus.

Erigite inquam, iterum dico, dilectiſſimi, animos veſtros, & cauendum nobis, ſumma cura putate, ne in gloriam noſtram maculam vllam ponentes infamiæ, notam religioni noſtræ, vel exiguam inurere comprobemur, quin potius demus operam, vt ordinem tantæ gloriæ, amplificatione quadam clariſſima, ab excidio luctuoſæ cladis inſtaurantes (quod ab optimis Patribus, veriſque filijs ſine gemitu dici non poteſt) cum inuidia, noſtri laudatiſſimi nominis etiam hoſtibus, gloriam religionis auxiſſe credamur. Quæ omnia deſperata ſalute fieri à nobis nequibunt, niſi diligentiam adhibendi nobis ſani, atque integri capitis, ſano, atque integro ſenſu, miroque ardore reſtaurandæ quidem, atque reædificandæ, ſi opus eſt, euerſæ funditus noſtræ Religionis arripuerimus, non odio immani, non cupiditate regnandi, non amore vllo corrupto, non pertinacia reſiſtendi, non maleuolentia deijciendi, non peruerſitate iudicij, ab hoc ſancto propoſito nos abripiat, aut alterutra, ſed nequiſſima perſuaſio, aut culpanda fraus, aut noſtra vlla carnalitas.

Virum Sanctum, quem orantibus nobis Spiritus Sanctus præbuerit, eligamus; pacificum qui vnanimes nos gubernet; clementem, qui errata fragilitatis remittat, & poſſit compati infirmitatibus noſtris, prudentemque, qui gerenda conſilio dirigat; iuſtum denique, qui obſtinatos zelo tuendæ, ac ſeruandæ Religionis percutiat. Hæc ſi rectè fecerimus, Patres optimi, tanquam refloreſcat noſtra religio, ædificabitur ſæculum, lætabitur Eccleſia, congaudebunt Angeli, congratulabitur Chriſtus, collætabitur Deus, Trinitas. Illa quoque integerrima Mater Domini (vt de B. Franciſco nihil dicam) in cuius pio gremio noſtra religio, & aluit, & creuit, iucundo præſidio nobis aderit, vt Euangelium filij, quod ante profeſſi ſumus, tanta fautrice adiuti, ſine macula grauioris calumniæ, obſeruemus. De Pontifice Maximo, ac Papa omnium Chriſtianorum, Eugenio Beatiſſimo, nihil dico, qui ob id, in fine orationis noſtræ, à me conſulto ſeruatus eſt, vt certo nouerimus, eam nos, vel lætitiam, vel dolorem illaturos ſancto pectori eius qualem, vel bonam, vel ſecus prouiſionem, noſtræ immò ſuæ religioni fecerimus.

Moralem magis, quam aut acutam, aut excultam, aut eruditam orationem, optimi Patres, ad vos habuimus; tum quia ita res poſtulat; indagatio enim rerum ſublimium, etſi excellens eſt, minus tamen habet vtilitatis ad vitam, tùm verò ac maximè quia Chriſtianos loqui ad oſtentationem ſcientiæ, ac ventoſam iactationem, non decet. Adſit nobis omnibus Spiritus Sanctus, quo per imperium potentiæ prohibente, ab agendis perperam reuocemur: quo per clementiam miſericordiæ, adiuuante ad gerenda recta, quæ deceant, conuertantur, & volentes, &, vt ſapienter orat Eccleſia, etiam rebellantes noſtræ voluntates. Amen 1443.

Digitized by Google

N O T AE.

Nota I.

Sacratiſſimam diem illam præuenientes. Ex his, & quæ ſequuntur, manifeſtum eſt, hanc orationem habitam fuiſſe, in Vigilia Pentecoſtes, quo autem anno, quoque die, menſe, & loco, ſeqnens nota, ex margine noſtri codicis deſcripta, & ordinis hiſtoria docent. *Sermo habitus Paduæ in Capitulo generali* 1443. 8. vel vt codex Capiſtranus 9. Maij, quibus addenda eſt, Sancti Antonij tanquam præſentis inuocatio: conuenerant autem tum illuc, vt ſcribit Vvaddingus, ex vtraq; ordinis, hoc eſt, vltra citraque montes, familia, & vtroque ſodalitio, Conuentualium ſcilicet, & Obſeruantum, ad ea comitia fratres bis mille. Quibus, quod ſæpe diximus, præfuit Albertus noſter, totius Ordinis Franciſcani Vicarius Generalis, & Comitiorum Prouiſor, & Præſes ab Eugenio Pontifice conſtitutus, qui propterea hanc orationem inſtituit, *pro officio*, inquit, *cui immeritus præſum*.

Nota II.

Scipio ille Africanus. Hanc hiſtoriam clarius refert Beyerlinck. tom. 2. theat. vitæ hum. verbo concordia, fol. 351. col. 1. & 2. litt. D. E. cuius verba ad lectoris commoditatem hic deſcribenda cenſui: ſunt ergo hæc. *Scipio Africanus quum Numantinos ſæpe victores iam fregiſſet, obſeſſoſque tandem expugnaſſet Tyreſium Principem celticum rogauit: qua de cauſa Numantia aut prius inuicta, aut poſt euerſa fuiſſet. Reſpondit Tyreſius concordia victoriam, diſcordia exitium præbuit. Bruſ. lib. 2. cap. 4.*

BEA-

Digitized by Google

BEATI ALBERTI SARTHIANENSIS ORD. MINOR. OBSERV. EPISTOLAE.

EPISTOLA I.

FRATRI BONAVENTVRA VENETO (1)

ARGVMENTVM.

Iulianum adoleſcentem ſibi carum , cui pro lubrica ætate prꝑſtanti prꝑceptore opus erat , Venetijs Paduam ad Bonauenturꝑ contuberniũ transijſſe gratulatur, mutuamque ſuam, & huius beneuolentiam, ſuamque de eo æſtimationem explicat , & Iulianum eius humanitati , & ad virtutem auxilio, & conſilio obnixe commendat, ſe pro illo vadem obſtringens .

NVper ex Iuliano noſtro literas accepi, *Idibus Octobris Paduæ datas*, (3) quibus ſe conſtituiſſe dicebat, conſilio tuo, & quidem optimo, ac ſuaſione, rogatuq; alterius , cariſſimi fratris Andreæ Florentini, Venetijs prorſus decedere, idque tandem effeciſſe, atque in præſentia, & tecum, & cum cæteris confratribus, qui mihi ſemper maximæ æſtimationi fuerunt Patauij commorari. Quæ res ita mihi iucundiſſima fuit, ita ſanè lætitia quadam incredibili me affecit, vt quantũ ex ea voluptatis acceperim profectò nec oratione complecti , nec verbis conſequi, nec quauis dicendi copiã apud te poſſim differere . Tanti equidem te facio, mi ſuauiſſime Bonauentura , tamque vehemens in tẽ eſt amor meus, ac tanta tui exiſtimatio, vt ad amorem meum nihil poſſit accedere . Quamobrem nihil mihi iucundius, nihil gratius contingere poteſt , quàm ſi inſeparabili quadam coniunctione ij , quos ego amo, & tibi deuinciantur, & hꝑreant, & cohabitent, præſertim verò nunc cum Iulianum meum apud tẽ eſſe certò ſcio : cui quid commodiùs, quam amicitia tua ? mihi verò quid, quod maiore me lætitia, ac gaudio efferat, vnquam fore poſſit, procul dubio non inuenio, maximè hac iniqua ætate noſtra , cum bonorũ mira paucitas eſt, adeò vt rarum experi-

periri exiſtimem, cui cum altero honeſtis in rebus ſit vera cum beneuolentia, & charitate conſenſio. Itaq; ſi quid pro mutuo noſtro amore, vel gratia, vel authoritate, apud te poſſum, Iulianum meum, imo noſtrum, nunc ſummo tibi conatu, cunctiſque viribus commendaſſe velim. Cui, quia per ætatem prona via eſt, vel præceptore præſtanti, quo in præſentia caret, vel optimo quodam ſocio, quem te vnum eſſe non dubito, opus eſſe cognoſco. Quare dabis operam quod de te ſpero, ſi me amas, nè in aliquo illi deſis, diligentiſſimè conficias, ſi quid adiumenti ad vtilia ſtudia, ſi quid humanitatis ad iucundam conuerſationem, ſi quid conſilij ad honeſtam ſocietatem ei contuleris, id totum in me factum exiſtimabo. Tibi verò gratias, & ſi vires meas perexiguas eſſe noſti, vtcumque tamen, vel habebo, vel dicam. Amplè ſiquidem, quamquam non rebus ipſis, quibus me beneficijs tuis imparem ſentio, voluntate tamen præcipua tibi pro illo ſatisfacturum me vadem ſpondeo, etiamſi ampliſſima quædam in eum feceris. Vale *Ex Verona* (3) 1422.

NOTAE.

Nota I.

Bonauenturæ Veneto. Hunc Ordinis Religioſum fuiſſe, tùm ex adiuncto vocabulo fratris, tùm illis Epiſtolæ verbis: *Et tecum, & cum cæteris confratribus*, tum ex altera ad eum Epiſtola, hoc anno data, ſatis conſtat. Sed qualis fuerit non reperio, præter ea quæ Albertus de ipſo in vtraque Epiſtola ſcribit. Nam, quem huius nominis fuiſſe regularis obſeruantiæ ſodalem, & Catharinæ Cornariæ Cypri Reginæ, dum viueret, confeſſarium apud Vvaddingum reperio, & anno 1538. cum incolis eiuſdem inſtituti, & Cœnobio Caſtri Franchi, ad Capucinos tranſijſſe, Alberti Synichronus eſſe non poterat. ſed alius ætate poſterior, niſi centum, & quinquaginta amplius vitæ annos illi concedamus: ſed de Iuliano nihil, niſi ille ſit, quem in alijs literis inferius, inter nobiles Venetos Guarini diſcipulos Andream Iulianum commemorat.

Nota II.

Idibus Octobris Paduæ datas: Præſentem hanc Epiſtolam anno 1422. ab authore ſcriptam ex eius fine conſtat, idque Veronæ, quo anno, vt poſtea videbimus, Menſe Septembri, prius Veronam ad Guarinum ſe contulit Albertus, cum Græcas literas docentem auditurus: Vnde fit, vt has quibus ad alias Paduæ Idibus Octobris datas reſpondet, vel verſus finem Octobris, vel initio Nouembris exaraſſet. Immò & reliquas omnes, quas hoc anno Veronæ ſcripſit, non ante Septembrem dediſſet.

Nota III.

Ex Verona. Si phraſis iſta ab Alberto vbique ſeruata, vitium latinitatis habere videatur, at non ſolius Alberti, ſed ſeculi illius phraſis fuit, qua etiam vtuntur, qui eo æuo eruditione conſpicui habiti ſunt, Aeneas Syluius, Antonius Campanus, Poggius Florentinus, Antonius Panormitanus, Ambroſius Camaldulenſis, Io: Franciſcus Mirandulanus, &, qui ad eum ſcribebant, Antonius Fauentinus, Philippus Beroaldus, alijque paſſim. Et fortaſſis non tam vehemente criſi digni ſunt, dum præpoſitionem, quam nos hodie ſubintelligimus, illi in Ablatiuis exprimerent, quod autem Ablatiuis efferrent, etiam propria locorum nomina, vbi nos Genitiuis vtimur, non latinitatis vitium,

ſed

ſed ſenſus diuerſitas eſt, Genitiuus enim quietem, Ablatiuus motum à loco ſignificat, vnde non video cur nobis etiam hodie, non liceat ſubſcribere Romæ vel Româ, per primum ſignificantibus, quod noſtræ in Vrbe ſcriptæ fuerint, per ſecundum, quod eas Româ emiſerimus: nulla etiam eſt, vel vnquam fuit lingua, cuius & phraſes, & ipſæ dictiones plurimæ non mutentur cum tempore. Quamquam igitur aliquæ poſteris antiquatæ ſint, non proinde priſcis illegitimæ cenſendæ ſunt.

Laudamus veteres ſed noſtris vtimur annis Ouid. in Faſtis lib. 1.
Mos tamen eſt æquè dignus vterque coli.

EPISTOLA II.

FRANCISCO BARBARO. (1)

ARGVMENTVM.

Albertus Franciſcum laudat, & replicatis argumentis, ad literarum commercium ſecum ſeruandum hortatur, & quodam vtriuſque voluptatis commodo, & boneſtatis iure expoſtulat, non exiguo Lectoris in hoc genere documento.

NOn ſatis apud te, *Barbare humaniſſime* (2) *indignitatem, qua magna perturbor* (3) explicare valeo. Inſperanti enim & quod eſt longè importabilius, atq; inuito mihi ſubrepit, id genus mœſtitiæ, qua me in ipſam perturbationem exiſtimationis abs te in me, quod cum venia dixerim, non rectè factorum incidiſſe, grauiter fero.

Ego enim cum ab ineunte amicitiæ cognitione, quæ inter te, ac *doctiſſimum Guarinum Veronenſem* (4) ſumma perdiu contracta eſt, magnificum illud, & ampliſſimum munus nactus eſſem, vt medius, quem pro veſtra humanitate benemeritum, de alterutro iudicaſſetis, recipi poſſem, ita vtriuſque veſtrum ſtudio exarſi, tui verò, quo cum frequentiùs eſſem conuerſatus, adeò ampliore dilectione incenſus ſum, vt mihi certiſſima quadam veritate perſuaderem, ſpeque adducerer, neutrum veſtrum, eas ad res, quæ ad beneuolentiam comparandam pertinerent, & in me conſolando, & ad amicitiam augendam fouendo, atq; alendo, vllo vnquam tempore, quouis in negotio defuturum.

Quam ſpem exiſtimationum mearum, verè loquor, cum eloquentiſſimus Guarinus noſter, mira erga me diligentia, ac ſtudioſiſſima opera ſanè indies augeat, atque confirmet, tu, pace tua dixerim, adhuc ore reprimens, ac prope conuellens, fefelliſti: Nam, & cum per me coram egiſſem, vt oratione tua graui, & te viro eloquentiſſimo digna, me græculum futurum cohortareris, atque loquacem, ſi ita iudicares, reprimeres, & quæ ſoleres in dicendo obſeruare, tua pro humanitate doceres, nunquam penitùs impetrari potuit. Id ego aliquot poſt menſibus,

ſibus, *cum imperitiſſima Epiſtola mea*, (4) tum tumultuariè ac maxima feſtinatione, quæ natura improuida ſemper, & cęca eſt, ad te talem virum data poſtulauiſſem, tu, & magnopere obſecranti, & plurimum oranti, ne verbo quidem obſequi voluiſti. Cumque idem, *per fratrem mei Ordinis*, (6) virum ſanè frugi, ac modeſtiſſimum, mihique iuſtis de cauſis amiciſſimum idem tentauerim, num ſi ex te impetrari poſſet, vt per exiguas literas tuas, vel tribus verſiculis exaratas, & quas ſæpè longas pollicitus fueras, ad me datas eſſe, & ſi non redditas, lætari, gloriariq; mihi liceret, nunquam aliquid præter ſolitas pollicitationes illum elicere potuiſſe, mihi ex eo renunciatum eſt. Hoc ego, mi Barbare ſuauiſſime, quamquam ægrè tuli, niſi occupationibus tuis tribuerem, quibus maximis te nuper deſignatum Prætorem, & teneri, & ſummè occupari aiunt, ſuperbia elatum inhumanè quidem te effeciſſe cauſarer, atque exiſtimarem, ſiue vt mitius, commodius, & æquius dicam, ruditate literarum mearum, quas ad te ineptas, atque incomptas dedi, perturbatum eſſe, quod exangues, exiles, & tenues, ieiune & inſuauiter fluerent, tandemque ſtomachatum, grato illo in me animo tuo, & ſolita beneuolentia, refugiſſe. Quod ſi id cauſæ fuiſſe fatebere, tùm maximè te ſcribere debuiſſe, nullus qui rectè ſapiat, dubitabit. Tuarum enim partium erat, opem orationis tuæ flagitanti afferre, mihi pręſertim, qui ita debere fieri orauiſſem, & quem cum pro amicitia, qua tibi coniunctiſſimum eſſe me arbitrabar, tum etiam pro religione, loquor equidem purè, & Chriſtiane, quæ ſentio, qui nedum amicè monentibus, verùm & ijs, qui inimiciſſimè me laceſſerent, gratias habiturum profeſſus ſum; non modo æquiſſimè laturum, verùm etiam gratiſſimè ſuauiſſimas reprehenſiones tuas me optimam in partem accepturum fuiſſe, ambigere haud quaquam debueras. Ac ne multa conſecter, vel ſola vtilitate mea, hoc abs te faciendum fuit. Nihil enim mihi cum iucundius, tùm maiore emolumento fructuoſius vnquam fore credidi, quam ſi ſuauiſſimas literas tuas, vel pro humanitate tua mihi blandientes, vel pro erratis meis me mordentes, accipio. Pari equidem lætitia efferor, cum, aut me reprehendis, aut doctrinarum ſalubria mihi pręcipis, niſi quod ignorationi meæ, etiam inter præcepta eruditionis, pauliſper indoleo; quibus quam flagranti opera vacare exoptem, & quam diligentiſſimo ſtudio inſeruire, ac ingenti quadam ſolertia incumbere velim, profectò noſti. Sed agreſti ingenio, & tardiore memoria fretus es, forte inquies: Hoc cum veriſſimè de me ſentires, quamquam non vereor, ne id ſentias. Verum eſto ita putes. Ego verò plus inferam, mihi os confuſum, hæſitantem linguam, memoriam perexiguam, neque tenacem, ne dicam nullam, eſſe. Nihil denique præter voluntatem, quam æſtuantem fateor, atque ingeniolum, & illud quiſquam forſitan putabit inſanum. Quæ res, etſi veræ ſunt, tu qui pro animi tui bonitate, haud tam humilia de me ſentire ſoles, niſi quid aliud cauſæ afferas, nunqnam ab ſcribendo iuſtè ceſſaſſe ſane mihi videberis. Quamquam etiam animi, atque ingenij acutos quoſdam motus, & celeres, diuturnamque memoriam

Digitized by Google

moriam, ac præſtantiſſimis rebus maturam, ſummè habilem, me non habere mihi facile perſuaſerim; tu tamen quoſdam non admodum nobiliſſimis ingenijs præditos ita limari poſſe, vt diligenti quadam eruditorum opera, atque ſummo diſcentium ſtudio, & politiores eorum res in dicendo ſe habeant; & eorum ingenia auctiora, atque accuratiora reddantur, fieri poſſe non dubitas.

Quamobrem, ſi poſt hac, quas periucundas mihi futuras haud equidem ſum neſcius, vel inter iſta, quibus in præſentia flores, honorum tuorum onera, moleſtiſſimoſque labores, vel inter turbulentas ambitionum occupationes, ad me literas tuas dederis, magnum mihi atque ampliſſimum tuæ humanitatis officium te præſtitiſſe & lætabor, & magnopere gaudebo. Hoc quam primum facias obſecro, atque oro. Quæ quidem res cum fuerit impetrata, maximæ mihi voluptati erit. Tibi verò, & ſi non dignas gratias dicere potero, ſaltem habebo, ſi modo abs te quicquam literarum, ad me gratuler eſſe perlatum: ſin verò minus, huic meo ſtudio rectiſſimo quidem, vt iudico, atque optimo obſequi, ac ſatisfacere volueris, præſertim cum nullo in genere officij, atque humanitatis, neque mihi percontato, aut aliquid quærenti vnquam defueris; agam tecum, lege Euangelicę mulierculę, ἢ χήρας inhumanum iudicem inſtantiſſima atque importuna expoſtulatione flectentis: ſcilicet de reliquo mea culpa ſit, ſi te quamquam prætorem in cæteros, tamen in me reum, niſi mihi omnibus in rebus, quæ poſtulauero morem geſſeris, quo ad mihi longiſſimas reddas, conquieſcere non ſinam. Quo autem animo, ea res à me gerenda ſit, potiundæ videlicet amicitiæ tuæ cauſa, ac tui mihi magnopere amantiſſimi, vel iraſcentis, literarumque tuarum accipiendarum cupiditate, non ignoras.

Id eſt Vidua. Luca 18. v. 3.

Non enim te fugit, virum, qui pro eruditionis præſtantia, & graue, & verum hiſce de rebus iudicium habere potes, nihil tam liberale, tam magnificum, egregium, tamq; munificum eſſe, & homine ſapientiſſimo dignum, quam beneuolentiæ ſummo quodam ſtudio, ac ſinceriſſimo amicitiæ cultu contineri, coniungi, fortiſſimeque vinciri, atque eam omnibus in rebus humanis Lelij ſententiæ præſtare debere, quod ea nihil melius, nihil naturæ aptius, nihil conuenientius, & quod ad ſecundas atque aduerſas omnes res magis conducat ab illo ſummo Principe Deo (ne Deos nefariè dicam) datum profectò ſit; & res tibi vt in mentem veniant, cures diligentiſſime velim, quas maximis, & Reipublicæ, & domeſticis negotijs occupatus, minùs fortè perſpicere potes; quamquam vires tuas, præſtantioribus rebus, ac longe ampliſſimis dignas putem: Quod vnum ſi cogitabis ad me, qui valdè te diligo, & valdè amo, viciſſitudinem literarum tuarum, quæ amicis maximo beneuolentiæ indicio ſunt, reddere, vel in ſummis occupationibus non grauaberis. Sola enim res eſt, quæ vt Turpilius Comicus inquit, abſentes, præſentes facit. Quare mihi quam primum ſatisfacere, honeſta quidem petenti obſecro, non retardes. Vale ex Verona 1422.

N O T AE.

Nota I.

Franciſco Barbaro. Quatuor nobis B.Alberti Epiſtolæ ad clariſſimum hunc virum ſuppetunt, ex quibus non pauca virtutum, ac dignitatum eius argumenta ſumuntur. Prima eſt, quam nunc tractamus, in qua, vt vides, Barbari humanitatem, eruditionem, eloquentiam, grauitatem, ſuauitatemque, & cum eruditiſſimo Guarino, ac cum ipſo Alberto, contractam amicitiam commemorat. Et licèt cum eo neglectum, & olim promiſſum, literarum commercium acriter expoſtulet, cedit tamen comiter cauſæ taciturnitatis: erat quippe tunc Barbarus Taruiſij Prætor, cuius muneris moleſtiſſimis laboribus, vt Albertus ipſe loquitur, quibus maximis eum teneri, ſummeque occupari dicebatur, ſilentium attribuit: Quis verò quantuſque fuerit vir Barbarus iſte, tam carus amicus Alberti, quæque ſtrenuitate ſua, conſilio, & prudentia in alijs deinde munijs Reipublicæ præſtiterit, cumulatè ſparſim in ſua hiſtoria Veneta narrat Petrus Iuſtinianus, alijque rerum Venetarum Scriptores, & hæc inter alia Petrus, Lib.9. pag. 329. & 330. *Quam vrbem* (Brixiam) *paulo ante Zacharias Barbaro Proprætor ingreſſus, ab omni hoſtium incurſu tutam reddidit. Fuit autem hic Franciſci illius filius, qui Bello Philippico, eandem Vrbem Brixiam, à grauiſſima obſidione, ſua eximia virtute liberauit, dignus certè tanto parente filius, à quo Hermolaus ille, græca, latinaque eloquentia vir inſignis, procreatus eſt*. Hermolaum autem etiam ab eximia pietate, & paſtorali zelo, vigilantia, & factis, inter Taruiſinos primùm, ac deindè Veronenſes Epiſcopos laudat Vghellus. Itaque Franciſcus Zachariæ pater, Hermolai verò auus fuit. Ipſum Geſnerus Chryſoloræ in Græcis diſcipulum, clarum Philoſophum, & ſummum in vtraque lingua oratorem appellat, & quæ ſcripſit ipſe, vel è Græco in Latinum vertit, recenſet.

Nota II.

Barbare humaniſſime. Appropiatiſſima Antitheſis, qua nomen communi ſenſu amarum, eleganter dulcorauit Albertus. Alij enim Barbarum vocant, ſi quis contra Grammaticæ leges vocem proferat aut peregrinam, craſſam, rudem, aſperam dictionem Græco, Latinouè ſermoni miſceat, vel ſermonis puritatem non ſeruet, ſi quis moribus peregrinis inurbanus, ſæuus, crudelis incultus fuerit: qui nimirum non iudicio, & ratione, quod humanum eſt, ſed phantaſmate, primis apprehenſionibus, & vehementi appetituum impetu, & corrupta conſuetudine ducuntur, & plus de genere, quam de ſpecie habere videantur, hoc eſt, plus de animali, quam de homine, quod inhumanum eſt. Qua propter Albertus noſter, vt vniuerſum huiuſmodi vitiorum genus, rem acutangens, ſolo humanitatis vocabulo tollat, à quibus omnibus cum Franciſcum alieniſſimum iudicaret, eum reipſa humaniſſimum pronunciauit, vt vacuo vocabulo Barbarum oſtenderet; Quo igitur quiſque magis, minuſuè à ductu rationis, & moderamine ſenſitiui appetitus recedit, in eo magis minuſuè inhumanus, adeoq; barbarus cenſendus eſt. Vocem à *Bar*, quod apud Chaldeos peregrinum ſignificat, ad Græcos tranſijſſe ferunt, qui cum cæteris nationibus, morum & ſermonis cultu, iudicio, & ratione præcellere cenſerentur, quoſcumquè alios à moribus ſuis, & diſcipulis alienos duplicata ſyllaba, Barbaros vocabant. Qua ratione Romani poſtmodum eodem cultu politi, Græcoſque ſecuti, gentes omnes Barbaros appellabant.

Nota III.

Indignitatem qua magna perturbor. Indignitatem, vel indignationem ſuam qua magna turbatur, intelligit, vel quod ſequenti ſententiæ magis congruit, indignitatis ſuæ opinionem, quam apud Franciſcum fortaſſe conceptam verebatur,

Digitized by Google

tur, *inuito mihi ſubrepit, id genus mæſtitiæ, qua me in ipſam perturbationem exiſtimationis, ab te in me, quod cum venia dixerim, non rectè factorum incidiſſe, grauiter fero*; Indignatio enim ipſa, perturbatio eſt; cauſa autem indignationis, ſuſpicio, ſeu timor exiſtimationis, non recte factorum, ſeù indignitatis ſuæ apud Franciſcum, qui illum prius plurimi feciſſe videbatur, vt in reliqua Epiſtola fuſius explicat: ergo Albertus indignatione ſua formaliter turbatur, indignitate autem non recte factorum, quam timebat, obiectiuè, vt ſcholæ loquuntur.

Nota VI.

Doctiſſimum Guarinum Veronenſem Huius meminit Conradus Geſner, in Bibliotehca vniuerſali, vbi eum Chryſoloræ Biſantini quondam auditorem, Græci & Latini ſermonis peritiſſimum vocat, de vtroque, Chryſolora ſcilicet & Guarino, Spondanus in proſecutione Baronij ad annum 1397. num. 6. *cæterum vna cum iſta legatione putamus veniſſe in Italiam ibique reſediſſe ingenti rei literariæ bono, Emmanuelem Chryſoloram ex illuſtri familia Conſtantinopoli oriundum, potius quam poſtea cum Emmanuele ipſo Imperatore, cum plerique omnes eius aduentum hoc vel ſequenti anno conſtituant, non autem niſi poſt triennium Imperator venerit. Is vero mox incipiens docere literas Græcas, quæ per annos penè ſeptingentos, temporum iniquitate in Italia conticuerant, Venetijs primum, & mox Florentiæ, Romaque, ac demum Ticin Italorum ingenia adeò excitauit, vt non ſolum eam linguam feliciter ſuſceperint, verum etiam latinam, quæ multam barbariem à longo tempore contraxerat, in antiquum nitorem reſtituerint. In quorum primis recenſendus Guarinus Veronenſis, qui author fuit vnius ex ſcholis, quæ ad vtramque linguam addiſcendam inſtitutæ fuere.* Sed de Guarino fuſius eius conciuis Onuphrius Panuinius antiquitatum Veronen. lib. 6. p. 64. vbi de illo ait: *Hic eſt, qui eloquentiam, in auorum memoriam deperditam, longo poſtliminio primus reduxit, cuius ætate cum bonæ literæ, ob triuialium Grammatiſtarum inexplicabiles ambages, in tenebroſis angulis deliteſcerent, primus ipſe more Platonico, multos annos peragrata Græcia, exhauſtiſque ad ſatietatem veræ doctrinæ, à præſtantiſſimis Philoſophis atq; Doctoribus, erudimentis, demumque in Patriam reſtitutus, eas in apertam lucem, tùm ſcribendo, tùm docendo laborioſiſſimè reuocare cœpit. Cuius dubium eſt, an boni mores, vitæque ſanctitas, an optimarum artium cognitio, plus nobis præſtiterit. Ipſe etiam adoleſcens quum Chryſoloræ Bizantini auditor fuiſſet, Græcas literas primus Italicorum, poſt Imperij Romani caſum, in Italia ſuſcepit: ſcripſit verò &c.* ſed nec pauca acceſſio Guarini laudibus, ab his Alberti, quæ damus, monumentis facta eſt: decuit enim Alberti bonitatem, & gratum animum cum laude profiteri, per quem ipſe tantoperè profecit.

Nota V.

Imperitiſſima Epiſtola mea, & infra, *ruditate literarum mearum, quas ad te ineptas, & incomptas dedi*; Hac modeſtia & religioſa humilitate plena ſunt hæc Beati viri opuſcula, per quam, cum alios, etiam aduerſus quos ſcribit, extollere, ita ſe, ſuaque ſemper extenuare ſolet. Vnde aliud etiam documentum Albertum ſcilicet multo plures Epiſtolas dediſſe quam nos conſequi potuimus.

Nota VI.

Per Fratrem Ordinis mei. Hunc Becinum fuiſſe, ad quem Albertus ſequentem dedit Epiſtolam, ex ipſa ſatis conſtat, quæ etſi hic in codice poſterior ſit, ratio tamen ſuadet, eam ante præſentem ſcriptam fuiſſe.

Digitized by Google

EPISTOLA III.

IOANNI BECINO VENETO.

ARGVMENTVM.

Hominem prius diſſolutæ vitæ, à graui corporis morbo, ipſius Alberti ſtudio releuatum, ſed ab animi inueterata ægritudine nondum plane liberatum, eruit tandem, & Becino ad rem maximè idoneo commendat, vt eum ex noſtris, inquit, quodam in loco collocet, & vt græcè loquitur, ex puteo malarum conſuetudinum liberet, atque extrahat, id eſt, vt interpretor, Religioſum Minoritam Regularis Obſeruantiæ faciat, quod hominem ipſum iam cupere, & vt Becinum propoſito potiundi authorem haberet, deſiderare Albertus in Epiſtola docet. Rogat præterea, vt Taruiſium cum Bernardino Senenſi, nunc Sancto, iturus Franciſcum Barbarum inibi Prætorem oret, vt ipſum Albertum literarum ſuarum communione ditiorem faciat.

NIhil ego, ſuauiſſime Pater, ſeu dictu, ſeu cogitatione ipſa æquè mihi iucundius, aut ſatius arbitror, quam ſi cum mearum primas ad te dare conſtituo, ea mihi occaſio præbeatur; vt & eorum ſaluti tecum vnà congratuler, & charitatis compendia audentiùs præ cæteris abs te poſtulem. Quid enim vtrique noſtrum, vel magnificentius, vel præclarius, quam aliorum vtilitati conſulere? quanam ex re maiorem, aut apud nos voluptatem aut apud homines laudem, aut apud Summum poſtremò Deum gloriam cumulare, nobis commodius, æquius, honeſtius; quam ſi egregijs in proximos geſtis rebus, non modo eis, non inuidere videamur verum etiam *Maiorum noſtrorum ſocios*, (1) nos omnium opinione aſcriptos, & fauere & opitulari recte quiſquis exiſtimet. Quamobrem non vereor, ne tibi videar, aut inuerecundius, quam æque, vel ætas, vel nulla mea dignitas patiatur, aut ineptius quicquam abs te petere, & obſecrare, ſi te vt in *Petrum bonum*, (2) noſtri ſi quidem amantiſſimum omne ſtudium tuum, curam, & diligentiam conferas; omnemque operam conuertas, orem. Eſt enim id tùm charitati erga alios accommodatum, tùm verò Chriſti Domini noſtri legibus, & voluntati, mirum in modum conſentaneum.

Hic igitur iam vſque à Kal. Iunij moleſtijs atque angoribus contrariæ valetudinis affectus, præſertimque totius capitis doloribus ita laborauit, ita opreſſus eſt, vt penè in inſaniam prolapſurus, non tam κεφαλεῖς, quam ἐγκεφάλȣ carere hominem putauiſſes. Cui cum ad recuperandam valetudinem diligentiſſimè adfuiſſem, tùm verò poſtquam ad ſe ſe redijt in conſilijs capien-

Ideſt capite quam cerebro.

pien-

piendis, quibus ſaluti ſuæ conſuleret, non inſtantiſſimè modo, ſed ferè importunè, atque etiam acerrimè illi inſtiti. Nihil equidem ſibi blanditus ſum, nihil penitùs aſſentatus; eo vel maximè, quia à doctiſſimis medicis, adeò dubia res afferebatur, vt facillimè eum quamprimum vita excedere vererentur. Itaque cum ego illum exhortarer, vt leuare ſe animi ægritudine, quam ægrotatione corporis mallet; & ſuaderem vt vaniſſimæ, ac perditæ vitæ ſuæ, & re, & animo, prorsùs renuntiaret: aſſentiri equidem ſe ea mente reſpondit, quæ alacri ab animo eſſet profecta; ſuaſionem autem meam, vel ex eo optimam ſibi videri, quod & virtute prædita eſſet, & animo ſuo ſummè accommodata. Quem quidem ea quæ dicerem, agere ſæpè conantem, ignauia quædam, neſcio quæ, perterruit, qua ſe ad virtutem comparandam, animi firmitudinem habere diffideret, ac malarum cupiditatum iam pridem pernicioſa eum oblectatio adduxiſſet; verum ſe eſſe neſcium, quo authore id gereret. Putare ſeſe etiam in re tanta cuiuſcumque non egere conſilio, impudentiſſimum quidem arbitrabatur. Cumque ego animo ſæpe reuoluerem, quem mihi iſtam ad rem pro illo iuuando aptiorem deligerem, omnium pace dixerim, nullus mihi idoneus, ac tu in mentem venire potuit, qui erga illum ſumma cum beneuolentia, pari coniuncta prudentia, inuigilabis, cuiuſue tibi ſalus admodum cara futura eſt, ac pietas, quam in eum referes, & æque ampliſſima. Quo circa, quam tua ſemper in me maxima, atque clariſſima beneficia extiterunt, non dubito in huiuſce generis honeſtiſſimis rebus hoc à te petere, vt in Petro noſtro ſtatuas, non ſolum in officij tui fructum, verum & pietatis merita debere te quærere. Ille enim in te vno, vſque adeò ſpem ſuam omnem locauit & fixit, vt præter te quemquam, qui tanto ſibi adiumento futurus ſit, cuiue tantæ curæ ſalutem ſuam fore confidat, habiturum eſſe neminem ſperet. Tu igitur ſi me amas, ſi dignum me, vt ſemper facere conſueuiſti, tuis beneficijs iudicas, te illi ducem, ac moderatorem quemdam, & quaſi gubernatorem præbeas, proculdubio velim. Qui probitate, ac mira prudentia, vel, vt verius dicam, ingenita, ſingulariq; charitate, vnus ad rem iſtam prope conficiendam, optandus es. Dabis itaque operam, vt & qui tibi omnem cauſam ſuam, ſeque ipſum commendat, & tradit, te opitulari, atque obſequi certò ſciam. Quo fiet, vti cum illum ex noſtris quodam in loco, te ipſo authore locaueris, & penè quondam mortuum ἐκ τοῦ φρέατος συνηθειῶν τῶν κακῶν liberaueris, atque extraxeris, & mihi, vltra quam dici poteſt, rem gratiſſimam feceris. Vetor hac de re pluta ad te loqui, cum ſumma tabellariorum feſtinatione, tùm verò nè tibi penitùs diffidere videar. Si hoc abs te impetrauero, tibi profecto, ac ſi res mea acta fuiſſet, habebo gratiam.

Ideſt ex puteo malarum cõſuetudinũ.

Sed de his ſatis. *Cum Taruiſium vt ſcribis*, (3) cum clariſſimo Chriſti oratore Bernardino noſtro concedes, quam humaniſſimum illum Barbarum, digniſſimumque Prætorem conuenturum te arbitrabor: hoc meo nomine eum orabis, tu qui apud illum, quantum vis, po-

potes, vt me, quamquam minimè dignum, aliqua tamen ex parte, cum reliquis amicis, ac neceſſarijs eius, in ſocietatem ſuauiſſimarum literarum ſuarum venire patiatur; quarum mihi communicatio, & ſi tardiſſima videatur, diutiſſimè enim non modo eas concupiui magnoperè, verùm etiam inſtantiſſimè exoptaui, tamen gratiſſima ſemper futura eſt. Sum equidem auidior, pluſquam σφόδρα aliquarum è ſuis. Ad hunc ego, quamquam mihi prope perſuaſerim ne verbum quidem facere, niſi longiſſimas ſuas ad me dederit: ſi non tabellarij ad modum feſtinantes impellerent, aliquid nugarum noſtrarum in præſentia ſcriberem. Tù me apud illum excuſatum diligentiſſimè reddes, ſuiſque me literis ſanè eruditiſſimis, tua interceſſione facies ditiorem. Vale ex Verona 1422.

Idest vehementer,

N O T AE.

Nota I.

Maiorum noſtrorum Socios, ſui, & Becini Ordinis Maiores intelligit, quibus id ſemper maximè ſtudio fuit, poſt animarum ſuarum ſalutem, egregijs in proximos rebus geſtis fauere illis, & opitulari; nempè ſequaces Seraphici Patris, de quo in ſolemni eius officio canitur. *Non ſibi ſoli viuere, ſed & alijs proficere vult, Dei zelo ductus*. In quo genere plura præſtitit ipſe B. Albertus. Quæ vero huiuſmodi beneficia Eccleſiæ, & ſęculi Principibus, & populis contulerit ordo Minorum, & indies conferat, nos per anacephalæoſim indicauimus, in Epiſtola ad Lectorem noſtræ Epitomes annalium eiuſdem Ordinis.

Nota II.

Petrum Bonum. Mirum cur proprio nomine, & cognomine detegat perſonam, quam in eadem epiſtola vaniſſimæ, & perditæ vitæ iam actæ vocat. Sed minimè mirum eſt, quod Albertus Euangelicæ vitæ Profeſſor, & Euangelij præco, Euangeliſtas, & Paulum, immò Chriſtum imitetur. Matthæus ſe ipſum è telonio vocatum dicere non veretur. Paulus ſe perſecutorem Eccleſiæ, Chriſti voce conuerſum, prædicare non erubeſcit. Alij Euangeliſtæ Mariam Magdalenam, mulierem in ciuitate peccatricem, ſed à ſeptem dæmonijs Chriſti gratia liberatam narrant. Petrum negaſſe Chriſtum, ſed pœnituiſſe, & ſexcenta eiuſmodi tum illi, tum Chriſtus ipſe, tum Chriſtiani hiſtorici ſine admiratione, ſine culpa faciunt; Faciunt autem ad gloriam Dei, vt ipſius gratiæ fortiſſima virtus magis, magiſque eluceſcat, qua peccatores quotidie ex puteis malarum conſuetudinum mirabiliter, & ſupra ſpem hominum extrahuntur. Faciunt ad vtilitatem noſtram, ne in profundo peccatorum immerſi, de Diuina miſericordia deſperemus. Faciunt ad conuerſorum cautelam, vt recogitantes, quid fuerint de peccato propitiato non ſint ſine pauore, vt eo feruentius gratias agant liberatori ſuo. Sic Albertus Petrum Bonum, non ad vituperium nominat, ſolummodo peccatorem, ſed ad ampliorem honorem, iam pœnitentem, ſed ſuis viribus humiliter diffidentem, & pœnitendi ſtatus, loci, ac directoris idonei auidum. Quid hic mali eſt? Immò ex vno malo peccatoris plurima bona, & eiuſdem, & narrantium, & lectorum commoda.

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

No-

Digitized by Google

Nota III.

Cum Taruiſium, vt ſcribis &c. Vide notam penultimam in Epiſtolam ad Franciſcum Barbarum ſupra, & confer cum ijs, quæ hic ſcribit Albertus.

EPISTOLA IV.

ANTONIO FLORENTINO.

ARGVMENTVM.

De neglectu veteris amicitiæ, & literario ſilentio Antonium redarguit, cum ipſe plures literas, non accepto reſponſo, ad eum dediſſet. Inde ſilentij cauſas diſquirens, eam præcipuè ſuſpicatur, quod ipſe verbis oratorijs, & ab Antonij conſuetudine penitùs alienis vſus fuerit, quem proinde vſum, ſi Antonius monuerit, ſe mutaturum offert.

PVtaui ad hanc vſque ætatem nunquam ſanè ex te mihi accidere poſſe, Antoni mi ſuauiſſime, vt etſi perditis meis de facinoribus, peſſimè meritus tibi videar, tam me vel indignatus, tua ab amicitia longè repelleres, vel publicanum hominem, quem forte me putas, contemptui iure optimo habendum exiſtimares, tu præſertim quo cum tanta mihi vis amicitiæ ſumma perdiu contracta eſt, vt profectò in te vno quidquid beneuolentiæ, quidquid humanitatis, & ſolatij, & iucunditatis, & commodi, & gratiæ, ac denique auctoritatis, ſummam ad amicitiam conficiendam ſperari ſolet, nactum eſſe me quidem non dubitarem. Sed quemadmodum iudicabam, ita id eſſe conſiderem, & vt lætari, & magnopere iucunditate gaudere, conſtanterque apud omnes gloriari, mediusfidiùs haud vnquam meritus ſum.

Verum enim verò opinionem hanc ad te meam, quod equidem incredibiliter, ægrè, ac moleſtiſſimè fero, vehementiſſimè falli, in præſentia certò ſcio, cum animus tuus, vt mihi perſuaſum procul dubio eſt, ſit à me alienior. Eiuſce verò negotij, quod, vt cenſeo res ità ſe habeant, quid magis indicio eſſe poteſt, quam diuturnum erga me ſilentium tuum. Quo profectò etiam ſi literarum mearum nunquam ad te quicquam dediſſem, niſi plus iuſto vſus fuiſſe haud quaquam videberis: cum verò plures ad te mearum, longas quidem, & modo, & ſæpe datas, aliàs non dubitem, quas & redditas arbitror, quam excuſationem afferre poſſis, non venit in mentem, niſi tu contra, vel ad te perlatas negaueris, vel de me queri malueris, qui *Guarino Veronenſe, præceptore eloquentiſſimo fretus* (1) illius omnes ad res gerendas, mira diligentia, ac maxima gratia donari meritus ſim, vt fortaſſe oratorijs verbis, & tua ab conſuetudine penitus alienis, ità vſus fuerim, quod & te mouerit, & capiendæ rei facultatem omnem ademerit. Egregiè id quidem ſentis, ne dicam ineptè,

maximè

maximè vero cum reliqua omni ætate mea, eis noſtratibus, ac ſanè vilibus, me vti ſolitum tu optimè quidem noris. Quod tamen ſi ita cenſes, vt me ſiue is, doctiſſimus ſanè vir, erudierit, ſiue ego flumen ex eo eloquentiæ vſque adeo mea ſtudioſiſſima diligentia hauſerim, vt tanta mea induſtria dicendi copiam, atque elegantes grauium verborum ſententias, me comparare potuiſſe, tibi perſuadeas. Ego Summo illi Principi gratias agam, à quo tam egregio ingenio prædirus ſim, vt tanti exiſtimari tuo iudicio poſſim, ac tandem ad patruum dicendi morem me conferam, ni tu moderatius, quid tuis literis fieri iuſſeris, aut mihi communibus, & vſitatioribus poſthac vtendum eſſe me admonueris. Vale ex Verona 1422.

N O T A.

Guarino Veronenſe præceptore eloquentiſſimo fretus. Per hæc, & quæ ſequuntur manifeſtè profitetur Albertus, ſe ornatum latini ſermonis, ex Guarini præceptionibus, mira diligentia, & maxima gratia didiciſſe. Quem etiam in Græcis literis addiſcendis audiuiſſe ſe alibi fatetur, nulla vel Emmanuelis Chryſoloræ, vel Ioannis Laſcaris facta mentione, ſub quibus alij dicunt Albertum Græcis literis incubuiſſe, contra ſimilem profeſſionem ipſius Alberti, quam ſuo loco notabimus, & fortè conciliando diuerſitatem harum opinionum.

EPISTOLA V.

BONAVENTVRA VENETO.

ARGVMENTVM.

Grata ſcribenti gratias agit, Angelum Tuſcum, ſui Ordinis fratrem; quem chariſſimum ſibi parentem vocat, eximiè laudat, ipſiuſque in ſe olim officia, & beneficia, grato animo profitetur.

IVcundiſſimæ tuæ fraternitatis literæ, quas ad me pridie Idus Iunias dederas, decimo ſexto Kal. ſextiles mihi redditæ ſunt, quibus, & pro ſingulari in me ſolita beneuolentia tua, qua haud dubium refertiſſimè mirificum quendam amorem tui animi redolent, & pro ſumma hilaritate rerum, quas mihi gratiſſias fideliſſimè quidem, vt certo ſcio, per illas renuntiaſti: ſi qua tamen acceſſio amicitiæ noſtræ ſperari poſsit, quantum alacrior ad perpetuò eam colendam redditus ſim, hoc ſanè grauiſſimo tuo iudicio relinquo. Cumque his tuis in literis complura ad me pergrata attuleris, tùm veo illud longè iucundius, longèque

gèque gratius, abs te diligentiſſime præſcriptum eſt, de quo me id penitus neſcientem certiorem feciſti, cariſſimum ſcilicet mihi parentem, ac virum profectò *integerrimum mei ordinis fratrem Angelum Tuſcum*, (1) qui ſuo merito & nunc Prouinciæ præſit, cui illum noſtri ordinis maiores præfecerunt, ſummum illum Chriſti oratorem, virumque Sanctiſſimum, Fr. Bernardinum Senenſem viſendi cauſa, iſtas nuper partes petiuiſſe. Eſt enim Angelus iſte vir talis, qui de me, pro ſummis beneficijs eius ità ſit meritus (taceo enim reliquos, qui virtuti illius plurimum debent) vt ſi maxima ſua in me officia, & quo me ſemper amore complexus ſit, quantumque illi debeam, dicere vellem, quamquam vacuo animo eſsem, & magna dicendi copia præditus, equidem id me conſequi poſse diffiderem. Quis enim quauis oratione complecteretur, *cum ego in Etruria illius curæ commendatus exiſterem*, (2) ſua omnia erga me ſtudia: omnem operam? curam, induſtriam, mentem denique omnem? Quibus ſanè me rebus dies, noctesque, meæ ſalutis incredibili quodam, ſanctiſſimoque metu ſolicitus, ita deuinxit, ita obligauit, vt veritus, ne ſuſtinere ſua in me innumerabilia officia non poſſim, vel non capere animus meus, aut in accipiendo ſiue in remunerando, cumulandoque verbis, illius acta illuſtrare non valeam, habere, quam dicere gratias malle delegi. Quod verò abs te, illi de me perſuaſum dicis, *Vt cui non antea probaretur, meum conſilium*, (3) quo ego optimum factu cenſui, vt ad præſtantiſſimum Guarinum audiendum me contulerim, nunc magnoperè lætus probet, atque laudum magnitudine efferat, hoc mirum in modum mihi ſcias eſſe gratiſſimum, tùm quia tanti viri authoritate afflammor, & ſolidor, vt quibus artibus virtutes facilè comparantur, quarumve tandem parta emolumenta, & mihi, & cæteris vtilitati, vſui, iucunditati, veræ, ſolidæque gloriæ eſſe poſſunt, in his eſſe elaborandum mihi ſtatuerim: tum etiam, quia vt ſum, tuque id noſti, non tam ægrotatione, quam ægritudine affectus, hominum de me iudicia, maximèque grauium ſummopere pertimeſco; Quæ cum ſedata ac repreſſa intelligo, & tibi gratior, & mihi poſthac certior victitabo.

De vitæ vero meæ, vt dicis, integritate, qua me apud illum mirificè laudaſti, quod ſecus eſſe is verebatur, quanquam amore fallaris, ſed tamen ita prorſus exiſtimas, feciſti quidem pro ſuauiſſima conſuetudine tua, qui & de te cæteros metiri ſoles, & me, quem ità diligis, optimè de te meritum arbitraris; atque in dies prædicas. Ego enim cognoui te quidem gratiſſimum omnium, idque nunquam deſtiti prædicare, neque verò tu mihi habuiſti modo gratias, ſi quid ego de ſola beneuolentia erga te mea meritus ſum, verum & cumulatiſſimè reddidiſti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus, pari me in te ſtudio, & amore, eademque voluntate, atq; ardore, quo ergà te eſſe ſoleo, recognoſces. Plura in hanc rem ſcriberem, niſi perſpectum apud me, & exploratum diligentiſſimè eſſet, haberi inter nos, quam dici gratias oportere.

Oratiunculam meam de Corpore

Chriſti, quam & elegantem, vt dicis, & eruditam, & grauem, ſummis quoque precibus obſecras, vt verò ipſe ſentio, impolitam, & tenuem ac ſubruſticam, cum primum librarius, qui mihi ſe illam ſcripturum pollicitus eſt, eam abſoluerit, & ſi ſtylo ineptam, ſaltem diligentiſſimè emendatam, ad te perferri faciam. Si quid eruditionem tuam in ea offendet, & ignorationi meæ, & pudori attribues, quo mihi iubentibus, vel ineruditè nolui non parere; ſin verò aliqua ex parte oblectabere, in primis Deo, deinde *Eloquentiſſimo Guarino Veronenſi gratias habendas*, (4) exiſtimabis. Nam ipſius præceptoris mei nobiliſſimi, & opera & induſtria factum eſt, vt ſi quæ ea digna res eſt, ego illam conficere, & ſcierim, & potuerim, & hortatu, ac voluntate, & iuſſu id venit, vt vel inuitus voluerim. Vale ex Verona 1422.

N O T Æ.

Nota I.

Integerrimum Ordinis mei fratrem Angelum Thuſcum, nihil in hoc viro laudando mentitum, nihil illi adulatum Albertum fuiſſe teſtantur, quæ de eo ſcripſit Vvaddingus tom. 6. anno 1405. n.21. & ad ann. 1455. n.93. quibus locis eum Angelum à Ciuitella agri Aretini vocat, & fratrem laicum fuiſſe docet, ſed tantæ prudentiæ, & ſanctimoniæ vitæ, vt Prouinciæ Thuſciæ obſeruantum Vicarius bis, terque præfectus fuerit, quam ſumma integritate gubernauit. Et poſt relatas alias eius virtutes, corpus ipſius quadrageſimo ſecundo poſt mortem anno, integrum, hærenteſque capillos conſpectos fuiſſe narrat.

Nota II.

Cum ego in Etruria, illius curæ commendatus exiſterem. Oportet Angelum Alberti olim ſeuerioris diſciplinę Magiſtrum, & Spiritus directorem extitiſſe, eumque illi à S.Bernardino commendatum fuiſſe, vt amplius explicant, quæ ibi, & quæ ſequenti nota exprimuntur. Nec mirari quiſquam debet, laicos fratres aſceticis doctorum alias ordinis tyronum exercitationibus aliquando præfici, qui in ſchola orationis per vnum diem plus diſcunt rerum cęleſtium, quam alij per multos annos in publicis Academijs. Talis Magiſter Ioannis Capiſtrani tyrocinio præfectus eſt, poſt quam celebris ipſe I.V. doctor, multa eius profeſſionis opera edidit & in Vicaria Neapolitana multo tempore ius, ex officio iudiciario dixit: talem ſibi ex noſtris ſpiritualis vitæ rectorem S. Franciſcus Borgias, adhuc ſæcularis, & vitæ ſanctimonia inſignis, aſſumpſit, quo ipſum plurimum profeciſſe, nos alibi fuſius docemus. Tales multi in Ordine Franciſcano nunquam defuerunt, & etiamnum hodieque ſunt. Quid acciderit Sancto Auguſtino ſimplicis Antonij vitam audiendo ipſe doctor enarrat lib. 8. confeſs. cap. 8.

Nota III.

Vt cui non ante probaretur meum conſilium. Id eſt latinæ, græcæque eloquentiæ operam dandi. Sic ſuperiori Epiſtola ſuſpicatus eſt oratoria ſua verba Antonio Florentino diſplicuiſſe: Metuebant quippe illi Serui Dei, aſceticæ vitæ & moralis, myſticæque doctrinæ, magis quam prophanæ eruditionis & eloquentiæ Zelantiſſimi ſectatores, ne iuuenis Albertus amœnitate ingenij ſui, & ſæculi eruditorum, Ethnicorumque authorum conſuetudine pinguedinem Spiritus, quo illum imbuerunt, in prophanæ eruditionis, & elo-

eloquentiæ ſtudium conuerteret; at cum intellexiſſent, cum ita eloquentiæ ſtudere, vt multum fructum in eo faciens, Cypriani, Auguſtini, Hieronymi, exempla ſectando eloquentiam ſuam in ſacris rebus exerceret, tunc magnopere læti, vt ipſe loquitur, eius conſilium probarunt. Et certe vtilitatem inde ſenſerunt, cum ille eius dicacitatem eleganter, & neruoſe retunderet, qui ordinem penè vniuerſum vituperare conatus eſt, aliaque eodem ſtylo conſcriberet, quæ ordini ipſi & chriſtianæ populorum diſciplinæ, & Eccleſiæ totius bono multum conferre potuerunt, ſemper interim regularis, quam profitebatur, obſeruantiæ tenaciſſimus. Immo magis in eos palam inueheretur, qui per gentilium blaſphemas phraſes, & deteſtandum aliquando ſcriptionis argumentum, eruditione, & eloquentia, quibus alioquin præditi erant, abuſi ſunt.

Nota IV.

Guarino Veronenſi gratias habendas exiſtimabis. Hic iterum ſuum latinitatis profectum à Guarino acceptum conſtanter refert: Quamquam ego ipſum, priuſquam ad Guarinum ſecundò acceſſiſſet, non parum in latinis literis profeciſſe vel indè colligere mihi videar, quòd harum Epiſtolarum aliquę, eodem ipſo tempore, ſcriptæ ab eo fuerint.

EPISTOLA VI.

FRANCISCO BARBARO.

ARGVMENTVM.

Literas Franciſco ad Nicolaum Nicolum tutò mittendas commendauit, quas iſte à ſe receptas negat, & apud Franciſcum quæri rogat, quapropter Albertus nunc ſecundo Franciſcum, & ſilentij erga ſe, & erga Nicolaum negligentiæ arguit, rogatque, vt quæſitas literas apud eos quibus Franciſcus eas fortè commiſiſſet, vel ad Nicolaum, vel ad ſe, remittere velit. Guarinum laudat.

POſteaquam mearum primas ad te ſcribere cœpiſſem, ſuauiſſimi atque præſtantiſſimi antiquitatis authoris, *Nicolai Nicoli noſtri*, (1) ex Florentia literas accepi: in his cùm multis de rebus me amici more admoneat, tùm de vna maximè, quam ad te vult ſignificem, magnopere queri mihi videtur. Nam cum ego ad Guarinum noſtrum Græcæ & Latinæ eruditionis fontem, pro illius mira doctrinarum copia ebibenda, *Idibus Septemb.* (2) Veronam proficiſci conſtituiſſem, & ad te per eum noſtri Ordinis chariſſimum fratrem, cuius alijs in literis mentionem feci, & ad Nicolaum per te illi mittendas, longas ineptiarum mearum, vt pro illarum merito loquar, literas dedi, hoc cur facere auſus ſim, vt te tanto viro tunc mihi tabellario vterer, quem plurimi facio, breuibus accipe.

Cum enim ſuperiore anno, vel negligentia tabellarij, vel eius culpa, cui mittendas commendaueram, nunquam eas, quas ad ſe dederam,

Nicolaus redditas accepiſſet humanitati tuæ ſummoperè confiſus, apud quem mihi plurimum licentiæ vendicare non veritus ſum, alias non minus longas, quæ tua diligentia tutò illi redderentur, ad te etiam minimè obſignatas mittere, quod & feci, confidentiſſimè ſtatui. Verùm & eas ipſas ſibi non redditas, velut ægrè ferens, ſatis apud me queritur. Hæc res quid interceſſerit, vt ita accideret, vehementer admiror, cum is frater, per quem ad te perlatas eſſe eius literas certior factus ſum, te illas miſiſſe, velut ex te acceperat, & teſtimonio ſit, & certiſſimè profiteatur. Itaque cum à me longè abſit, vt hoc te induſtria feciſſe exiſtimem, ſolum te precor per Dominum, vt an obliuione aliqua id à te prætermiſſum ſit aduertere cures, ac cum illas inueneris, ſi fortè apud eos recuperare poſſis, quibus illas commiſeras, vel Nicolao, cui deferri debent, vel mihi, cum ad Guarinum ſcribis, mittere non graueris: vale mea ſuauitas, & me ama, qui admiratione quadam virtutis ſic te diligo, ſic te veneror, ſic colo, vt nec amori meo in te, nec exiſtimationi, nec cultui, aut honori, & reuerentiæ quicquam poſſit accedere. Cogita, cogita, te mihi ſæpe dixiſſe, quod tenaciſſima memoria fixum teneo, conſeruo, nunquam te in amore ſuperari, nunquam vinci ſolere, quin potiùs nonnunquam in amicitia torpentes complures ad beneuolentiam prouocaſſe. Illud præterea Ciceronis, finem iam faciens, reminiſci te velim, nihil minus eſſe hominis, quam non reſpondere in amore, his à quibus prouoceris. Eſſet ſiquidem tunc Barbari potiùs, quàm hominis; vide ergo ne Barbarus fias, cum tamen alium, quam Barbarum, ſed humaniſſimum, vt ſoles eſſe, te nolim. Iterum vale ex Verona 1422.

NOTAE.

Nota I.

Nicolai Nicoli noſtri. Inſignem clariſſimi huius viri morum & eruditionis memoriam celebrauit Michael Pocciantius in Scriptoribus Florentinis. Et laudationem funebrem illi dixit Poggius, qui eius opibus & conſilio in literis profecerat. In qua laudatione hæc inter alia protulit: *Operam dedit* (Nicolaus) *vt Emanuel Chryſoloras Conſtantinopolitanus Græcorum omnium facile Princeps in hanc Vrbem* (Florentiam) *legendi gratia accerſiretur, veriſſime mihi videor poſſe dicere etiam his, qui illorum temporum memoriam tenent, approbantibus Nicolai maximè vnius verbis ac ſolicitudine Græcas literas longè poſt in Italiam reductas. Quæ quantum vtilitatis noſtris hominibus attulerint, tum ad eloquentiam, tum ad plurimarum rerum ſcientiam quis ignorat? videntur priſca illa tempora quibus eloquentia cum ſapientia coniuncta vigebat eſſe hoc ſæculo renouata. Ita quidquid vtilitatis Græcarum literarum beneficio accepimus, vni Nicolao poſſumus acceptum referre, Nam à Manuele, tanquam doctrinæ quodam ſeminario, multi viri doctiſſimi prodiere. Venit deinde Florentiam, & Nicolao authore vir peritiſſimus Guarinus qui & ipſe plurimum profuit ad Græcarum literarum cognitionem. Acceſſit deinde vir præſtans ingenio & doctrina Ioannes Auriſpa, Nico-*

Digitized by Google

colai procuratione . Tum vltimus omnium Nicolai quoque opera ad nos adijt Franciſcus Philelphus . Nicolaus, vt Pocciantius ait, etſi nihil vnquam ſcripſerit, nullum opus docti viri ediderit, tamen vt erat incomparabili ingenij felicitate præditus, Coſmographus, Hiſtoricus, & Philoſophus inſignis ipſa natura ad inueſtiganda grauiſſimorum authorum monumenta quaſi deperdita & ad reuocandas in Italiam longo poſtliminio Græcas literas quaſi emortuas eſt progenitus. Quod quomodo præſtiterit Pocciantius ipſe fuſius proſequitur. Non defuit attamen pro corrupta quorundam illius æui conſuetudine, qui turpem profectò inuectiuam (quam nauſeabundus ad bonum finem perlegi) flammis quam luce digniorem impotentis animi partum in eum euomuit rectius, quam edidit. Erat Nicolaus & bonis, & eruditis viris, ſic Alberto noſtro amicus, ac propterea Poggij in Religionem opprobria ad ſe miſſa confeſtim ad Albertum tranſmiſit, quamuis vel ab ipſo Poggio vel aliundè priùs allata, quæ cauſa fuit, vt Albertus viciſſim ſua ad Poggium reſponſa Nicolao cum alijs ſuis remiſiſſet.

Nota II.

Idibus Septembris. Hinc habemus hoc anno 1422. Menſe Septembri Albertum Veronam auditum Guarinum, idque non Græcas tantum ſed latinas etiam literas profitentem acceſſiſſe qui annus ætatis Alberti fuit 37. illum Græcas literas à Ioanne Laſcaro didiciſſe refert Marcus Vliſſiponenſis: ſed Lucas Vvaddingus ab Emmanuele Chryſolora. At ipſe Albertus tacitis horum nominibus ſolum Guarinum Veronenſem, ſuum in vtraque lingua Latina, & Græca præceptorem profitetur. Ego verò quidquid de Laſcaro dicatur, cum Vvaddingo cenſeo, Albertum Græcæ linguæ rudimenta ſaltem à Chryſolora didiciſſe, in eaque proprio ſtudio, & capaciſſimo ingenio cum Nicolai Nicoli, aliorumque doctorum hominum conſuetudine in ea profeciſſe vt de latina prius notaui, idque penè à puero vt ipſe affirmat Epiſt. 20. Ad Guarinum autem ſe contuliſſe, vt vtriuſque linguæ nitorem & copiam adipiſceretur; quod & ipſe ſignificaſſe mihi videtur, tum Epiſt. 3. vbi ſe eloquentiſſimo Guarino præceptore fretum, vt loquitur, Oratorijs verbis vſum fuiſſe fatetur, cum reliqua omni ætate mea, inquit, eis noſtratibus, & ſane vilibus me vti ſolitum tu optimè quidem noris. Quod tamen ſi ita cenſes, vt me ſiue is doctiſſimus ſanè vir erudierit, ſiue ego flumen ex eo eloquentiæ vſque adeò mea ſtudioſiſſima diligentia hauſerim, vt tanta mea induſtria dicendi copiam atque elegantes grauium verborum ſententias me comparare potuiſſe tibi perſuadeas; ego ſummo illi Principi gratias agam à quo tam egregio ingenio præditus ſim, vt tanti æſtimari tuo iudicio poſſim. Et hac ipſa Epiſtola 6. nam cum ego ad Guarinum noſtrum Græcæ & latinæ eruditionis fontem pro illius mira doctrinarum copia ebibenda Idibus Septembribus Veronam proficiſci conſtituiſſem, & Epiſt. 8. vt illius viri clariſſimi doctrinarum, maximeque Grecarum vbertate ditarer. Aliud enim eſt libare doctrinam, quod prius fecit, aliud doctrinarum copiam ebibere, & vbertate ditari, quo apud Guarinum conſummatus euaſit. Quod Græcas literas attinet id mihi nimium difficile videtur, vt niſi eas prius didiciſſet, potuiſſe eum per non integros decem menſes, hoc eſt ad Kal. Sextiles anni ſequentis per quos non ampliùs Veronæ Guarinum audiuit, illam eius peregrinæ linguæ perfectionem conſequi, vt Græci illum in Concilio Florentino dicentem in Græcia natum crederent: cum ergo per ætatem & loci commodum potuerit Chryſoloram Florentiæ docentem audire, dicendum cenſeo id factum, ac poſtea vtriuſque linguæ eloquentiam à Guarino hauſiſſe: nec me moratur de ceteris Alberti ſilentium, qui ſub Guarini ferula hæc ipſa ſcribebat, & aliorum ſtudia cum Guarini coronide comparata non æſtimabat. An propterea dicendum exiſtimabimus Religioſum Clericum ab adoleſcientia profeſſum, & ſacerdotem ætatis annorum triginta ſeptem acri ingenio, doctrinæque auidum, nullum vnquam ſeu La-

IDibus Septemb. cum *poſt reuerſionem è Florentia*, *ac reliqua Etruria*, (1) Patauium (diebus aliquot primùm in itinere prorogatis) me contuliſſem, de ſolicitudine mea, quod ab imperitiſſimis, neſcio quibus, commoda præſtantium ſtudiorum mihi præriperentur; quodque ſumma auiditate eruditiſſimum Guarinum viſendi, velut immenſis tùm ardoribus tùm verò angoribus cruciarer, longiſſimas literas ad te dedi. Statueram equidem, vt ad te ſcripſi, ſententia quidem tua, quæ mihi ſemper exiſtimationi maximè ſane fuit, Veronam quamprimum poſſem, omnibus poſthabitis proficiſci; vt illius viri clariſſimi, & amicitia fruerer, quam in ſummam beneuolentiam prouenturam non dubitabam, & doctrinarum, maximeque Græcarum, vbertate ditarer, quæ poſt omnes ſtudiorum labores, quos in eis conſequendis perpeti oportere non eram neſcius; cùm magnæ voluptati tùm incredibili fructui eſſe poſſent. Quæ profectò cogitatio, atque ſpes, & beneuolentiæ ad amicitiam, & ſolertiæ in me illius ad eruditionem comparandam, poſteaquam virum illum conueni, haud quaquam fefellit opinionem meam. Talem profectò, mi ſuauiſſime Nicolaë, illum erga me indies experior, cui neque in docendo benignitas, neque in me perferendo vllum patientiæ genus deſit. Ita enim rei nouitas, ac difficultas peregrinæ linguæ ediſcendæ me mouerat, & quod eius amaritudo, quæ felle aſpergebat omnes græcas ſuauitates, ita deſperatio me fortiſſimè perterruerat, vt mihi de futuro penè prorſùs diffiderem; cum primùm ita vehementiſſimo labore me grauari cernebam. At verò contrà, humaniſſimus Guarinus, & in me releuando, & concitando, quam ingentibus calcaribus vteretur quis dixerit? Artificium enim ingens illius, quo illas, de quibus loquimur, græcas literas facilius omnes diſcipuli ſui imbiberemus, mira cum arte adhibuit. Tolerantiam deinde ad nos rudes futuros græculos ferendos, apud illum cum fortiſſima patientia vidimus, facilitatem poſtremò eius viri: cum quemquam è diſcipulis aduerſus græcum ſtridorem ſtomachari conſpiceret, tam ſingularem ego ipſe expertus ſum, vt ob hæc omnia nemo dumtaxat ex ſæculi hominibus, neque illo maior, quantum attinet ad rem iſtam, neque par, ſi quod valde pro illorum virtute animi opinor huius temporis eruditi ferant. Hac enim noſtra ætate inter latinos, ne dicam inter grǽcos, hoc in genere eruditionis, mea quidem ſententia, nemo aptior, nemo liberior, nemo ſolutior, liberalior, doctior eſt. Mentior ſi non re ipſa vera, quod dico in dies cumulatiſſime comprobatur. Quis enim ęque, vt Guarinus noſter, Nicolaë chariſſime, vt tu optimus teſtis es, gregem quidem ob copiam, ſed tamen egregiorum diſcipulorum, nobis ex omnibus doctis, labore literario, in Italia pepererunt? Taceo complures, cum de viuentibus, tùm verò multò magis de his, qui mortem, vt ſpero bonam, iam diutius obierunt. Franciſcum tantummodò Barbarum, Leonardum, Iuſtinianum, Andream Iulianum, doctos viros, & nobiles Ciues Venetos, prolem Guarini ad eruditionis præſtantiam capeſcendam, ne diutius immorer, commemoraſſe ſufficiat. Multa prętereea

terea dici poſſent de hac vna re, cum ſit locus ampliſſimus: ſed ego interim omiſsis Guarini laudibus, quas verbis conſequi non poſſem, ad me redeo. Bono animo ſum mi Nicole ad has literas Græcas comparandas, cum ardore animi, ac ſemper imprimis propitio Chriſto, tùm verò ipſius Guarini continua inſtantia, atque fortiſſima validiſsimarum illius rationum, extorquente perſuaſione, nedùm à nobis impetrante quod cupit, vide quomodo mihi ſurrepit, vt quem obmiſeram rurſum loquenti ſe offerat, & de quo loqui ceſſaueram is ab integro diligenti occurrat; ſed hoc habet amor, vt quem dilectum ſilentio præterire conſtituit; de eo non poſsit, vel interrupto ordine ſermonis, non loqui, præſertim cum caſtiſsimis integrorum hominum officijs ſuperatur. Is enim in dies ante oculos omnibus ponit, quàm ſit honeſtum hoc genus occupationis, quo auocamur à vitijs; quam periucundum, cum ipſa veritas eruditionis, digna libero homine oblectet mirum in modum animos, at contra ignoratio ſemper excruciet, quam denique ſit vtile futurum, non nobis ſolis, tum ad maiorum ſcripta aptius capeſcenda, tum ad ſacrarum literarum, quas quiſquis eſt Chriſtianus, toto animo amplecti, meditari, diligere, venerari, colere, ac tueri debet, & eruditionem facilius comparandam, verum etiam Chriſtianis omnibus, tam mediocribus, quam præſtantibus. Quibus nos ipſi, & viuentes verbis conſulere, & morientes ſcriptis noſtris relictis in quibus viuimus, ſemper adeſſe, ac poſtremum iam mortui, atque excellentiſſimis præmijs, apud ſummum, piumque donati bene, beateque ſemper, non ſolum viuere beatiſſimam quidem vitam, ſed etiam ſuauiſſima, atque æterna deuincti in Cœlis ſocietate caſti, frugi, pudici, ſobrij, iuſti, fortes, prudentes, ſani, pulchri, læti, pacati, & alacres, & quod eſt longe præſtantiſſimum; ſumma fęlicitate, beati tandem aliquando conuiuere mereamur. Cum iuxta propheticam ſententiam, *ij qui ad iuſtitiam erudiunt multos, ſint quaſi ſtellæ, in perpetuas æternitates futuri*. Tu ergo mi Nicolae, cum idem ſentias, ſi me ſponte currentem, tuis literis ad hæc adiumenta ſapientiæ, Græcas dico literas conquirendas, concitatiorem fore, tuo grauiſſimo iudicio cenſes, id quam primum conficias, oro. Impertiet enim hæc tua dilgentia mihi vel hoc vnum, vt ſi quidem ad id Negotij non fiam auidior, cum profectò incredibiliter ardeam, nequaquam tamen ad præclara ſtudia fiam remiſſior. Quod certe non firmis animis ſolere accidere non ſemel ſed ſæpe numero vidimus. Vale ex Verona 1422.

N O T A.

Poſt reuerſionem è Florentia, & reliqua Etruria. Reuerſio hæc indicat, Authorem prius Paduæ vixiſſe, fortaſſis in ſtudijs Theologiæ, Collegij Sancti Antonij, quæ etiam imperitiſſimos quoſdam ſibi præcepturos metuebat, vt proinde immenſis ardoribus; angoribuſque ſe cruciatum quereretur.

Res

Res eſſe potuit, vt Albertus in illo inſigni collegio Patauino Sancti Antonij ſcholaſticæ Thelogiæ auditor eſſet, & per æſtiuum tempus intermiſſis ſcholis, parentes, & amicos, Florentiæ & per reliquam Etruriam inuiſiſſet, reuerſus autem Paduam, detexiſſet aliquos minus idoneos, qui alijs medijs, præter merita commoda præſtantium, vt ipſe loquitur, ſtudiorum ipſi præriperent. Vnde ipſius ſollicitudo, & angores; vel certe intelligit ſtudia, quæ apud Guarinum ardenter cupiebat, à quibus aliqui ſimplices, & imperiti, ipſius regularis obſeruantiæ, alias boni, & deuoti zelo, vt credebant, bono (quod ante tetigimus) ipſum impedire cupiebant, vnde hinc inter ardorem deſiderij, & angores impedimenti cruciabatur, ac proindè à Nicolao viro erudito, prudenti, & amico conſilium, & ſolatium optabat.

EPISTOLA IX.

GVARINO VERONENSI.

ARGVMENTVM.

Albertus, vt Franciſcum Barbarum, & Bernardinum Senenſem conueniret, Veronâ Taruiſium digreſſus eſt, ibique benè habitus vtriuſque amicorum ſuaſu ſtatuit Bernardinum prædicantem ſequi, quem hic fusè laudat: Huius conſililij ſui rationem Guarino præceptori reddit, & ipſi & Græculis, vt vocat, condiſcipulis ſuis humaniter valedicit.

C*Vm Septimo Kalendas Sextiles iſtinc abijſſem*, (1) humaniſſimum Barbarum noſtrũ, digniſſimumque Prætorem, atque ætatis noſtræ apoſtolicum virum, clariſſimumque Chriſti oratorem Sanctum mei ordinis Fratrem Bernardinum viſendi, & vtrorumque dulciſſima conſuetudine fruendi gratia, Taruiſium me me contuli. *Quorum eruditorum, ac præſtantiſſimorum hominum*, (2) & familiaritate, & conſortio, ita abundè, itá cumulatiſſime vſus ſum, vt voluptatem, quam ex te mi Guarine egregiam, atque honeſtiſſimam capere ſolebam, ſalubrium ſcilicet doctrinarum, & iucundiſſimæ amicitiæ tuæ, cum me tibi amicum, quam diſcipulum dici malebas, per illos mihi in animo conſeruari, redintegrari, & augeri ſentiam. Quo circa Bernardini conſilio confirmatus, ad quem pro vitæ integritate, ſumma fide afficior, optimum factu cenſui, ſi eum virum imitatus, quo pergeret, quouè illum dux eius Chriſtus deduceret, vna ego ab illo erudiendus, vel menſes aliquot proficiſcerer. Quam ſanè rem eo liberiùs, atque iucundius, perficiendam aggredior, quæ & honeſtiſſima eſt, ac magnopere conducibilis, & eam ſuauiſſimo Barbaro noſtro plurimum probari intelligo; tu ſi idem ſentis, idque mihi ſignifices, nouum calcar grauiſſimo iudicio tuo, mihi adhibiturus es, quamquam ſatis exploratum habeam, hac de re, cum tibi ſcribendum eſſet, tua ſententia quid decerneres, maximè verò, cum illius item ſententia, res ea mihi, de qua loquor, admodum per-

perſuaſa ſit, à quo ne in maximis quidem rebus, te facile diſſentire ſolere, certò equidem ſcis: Vellem mi Guarine otium mihi concedi, & eloquentiæ non minimam partem, vt ſcribendo, vel mediocriter conſequi poſſem, quam diſciplinam honeſtandæ vitæ, quam morum probitatem, quod magiſterium virtutis, quo ſe ipſos homines conſeruare, ac tueri poſſint, in dies homo integerrimus & meæ religionis, vir ſane egregius, Fr. Bernardinus noſter, & ſapienter, & diſcretè præcipiat. Quis ardor, Ieſu bone, quibus viribus, quę iucunditas, quam ſplendidiſſimè, quanta luculentia, viuax illud ingenium, prorſus diuino munere donatum, audientes, & viuaciſſimè conſtruxit, & ornatiſſimè oblectauit, & vehementiſſimè ſæpè perterruit, vt etiam doctiſſimis viris, cum de pudicitia, ac iuſtitia, de pudore, de religione, de pietate, de continentia, omnique genere virtutum, eum flagrantiſſimè, ac mira τῶν παιδῶν doctrinarum veritate orantem audiuerint, tantæ admirationi ſit, vt nullis propè magis exiſtiment opus eſſe magiſtris viuendi, quam ſibi, qui in earum rerum diſputatione verſentur. Tanta præterea vi, in iracundos, cupidos, libidinoſos, proteruos, ac reliqua vitiorum genera pertonat, atque inuehitur, & cum res ipſa poſtulat, tanta facilitate blanditur, vt nullos penè, neque pecuniæ cupidos, neque inani gloriæ deditos, neque libidini adiudicatos, ad virtutem comparandam, non ſumma auiditate, ſummo ardore impellat; ab illo ſiquidem vno, qui ſit ita moratus, ita animo, ac vita inſtitutus, vt ratio poſtulat, quique diſciplinam veram, non oſtentationem ſcientiæ, ſed legem vitæ exiſtimet, qua aliorum ſaluti rectiſſimè conſulatur, qui obtemperet ipſe ſibi, & decretis pareat ſuis, ac verbis cum vita congruentibus, ab illo tanquam præſtantiſſimam, veriſſimamque doctrinam, omnes ſibi velut ex Summi Principis noſtri de latiſsimo fonte manantem dari non dubitant; quam ſanè magiſtram vitæ, beatæque vitæ profectricem, haud dubium arbitrantur. Sed in præſentia de his ſatis. Non vereor Guar. cariſsime illa tua fretus humanitate me tibi oneri fore ſi abs te poſtulem, vt condiſcipulis meis, & te ſcilicet præceptore nobis clariſsimo, & Chriſti charitate germaniſsimis græculis meo nomine ſalutem plurimam dicas, ad quos nunc mearum aliquas procul dubio dare non poſſum. Iacobum meum veritatis fratrem mihi dulciſſimum oratiunculam meam quam de Corpore Chriſti, vt ſcis *ad populum Veronenſem, anno ſuperiori habuimus* (3) obſecro petere non graueris: quam mihi puriſſimis digitis ſuis, ſe ſcripturum ſponte ſua pollicitus eſt. Quod ſi eam abſoluerit, ſolita ſpe te oro, vt Patauium illam ad Gaſparem noſtrum Cornelium mitti facias, à quo facile eam mihi reddi poſſe confido. Poſtquam Bernardinus Feltrenſibus, ac Bellunenſibus prædicarit, ad quos poſtridie proficiſcemur, tum quam primum *Florentiam verſus ire pergemus* (4) Tu igitur ſi quid me authoritate illic apud quempiam tibi amicorum, ac familiarium, pro te fieri voles, tuis literis, quas Gaſpari ad me perferendas dabis, quaſque ſumma auiditate expecto, me facies certiorem. Quantas tibi & quales Bernardinus ſalutes, per has meas dici velit, quamue te plurimum

rimum valere optet, atque exoptet, vt ſuo ſenſu cupit, ita meis verbis dicere non poſſum. Vale colende mi Præceptor. Taruiſij 4. Nonas Septembris 1423.

N O T AE.

Nota I.

Cum 7. Kal. Sextiles iſtinc abiiſſem. Ex Epiſtola 6. & 8. nobis conſtat Albertum Idibus Septembris anni 1422. Veronam ad Guarinum audiendum acceſſiſſe, ex præſenti autem Epiſt. 9. habemus eum 7. Kal. Sextiles anni 1423. ab eo receſſiſſe, ita vt totum tempus Veronenſis diſcipulatus ipſius ſub Guarino fuerit à die 13. Septembris ſuperioris anni, vſque ad vigeſimum ſextum diem Iulij anni ſubſequentis, quæ conficiunt decem menſes, ac dies circiter tredecem. Quo tempore an tam conſummatam Græcę eruditionis copiam ebibere, & vbertate diteſcere potuerit, niſi aliquid prius didiciſſet, iudicent qui illius linguæ diſcipuli, magiſtrique fuerunt.

Nota II.

Quorum eruditorum, & præſtantiſſimorum hominum. Franciſci Barbari, & Bernardini Senenſis. Albertus à Guarini ſchola receſſurus, & ſequuturus prædicantem populis Bernardinum, hic incipit conſilij ſui cauſas aperire, ac primum quod honeſtiſſimam voluptatem eruditionis, & amicitiæ, quam ex Guarino percipiebat, per Barbarum, & Bernardinum ſibi in animo conſeruatam, redintegratam, & auctam ſenſerit. Quod vtriuſque conſilio tranſmigraret. Quod Bernardini ſequela, & in populis erudiendis imitatio, res honeſtiſſima, & maximè conducibilis eſſet, quam rem Bernardini exemplo, & vberrimo ſermonum eius fructu, demonſtrat, de quibus copioſius Lucas Vvaddingus tom. 5. ad annum 1405. n. 3. & ſeqq.

Sed à Bernardino ad Franciſcum tranſeo, neque nota indignum exiſtimo, ipſius exemplo, veram amicitiam non eſſe, vel perpetuam eſſe debere, nec increpationibus facile violari, vt longo Franciſci ſilentio in Alberto violata non fuit, quin eo magis exarſit, vt cultum eius exigendo per binas literas, quas dedimus, Franciſcum increparet, argueret, reprehenderet, & vix non re ipſa Barbarum vituperaret. At Franciſcus his minimè offenſus, non modò non deſeruit Albertum, quin potius hoc ipſo teſte, amicitiam priſtinam animo conſeruauit, & vbi amico vtile redintegrauit, & auxit; ſciebat eruditiſſimus Barbarus, amicas increpationes, amicitiæ partes eſſe. *Corripe amicum, ne forte non intellexerit, & dicat: non feci, aut ſi fecerit, ne iterum addat facere*: Eccl. 19. nec Albertus neglexit præceptum Domini, ſciebat vterque *melius eſſe, à ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi*. Eccleſ. 7. & id ſapienter tolerauit Franciſcus: verùm quia ſciebat etiam docente Plutarcho tria ad amicitiam requiri, virtutem vt pulchrum, conſuetudinem vt iucundum, vſum, vt neceſſarium, in lib. de amicorum multitudine, ideò quod minus eſt, occupationibus impeditus, diſtulit iucundum, & quæ maiora, amorem erga Alberti virtutem, & vſum occaſione exigente, promptum animo conſeruauit, redintegrauit, & auxit: quod & Hieronymus ad Paulinum poſſe, imò ac ſubinde debere docet: *Vera illa neceſſitudo eſt, & Chriſti glutino copulata, quam non vtilitas rei familiaris, non præſentia tantum corporum, non ſubdola & palpans adulatio: ſed Dei timor, & Diuinarum ſcripturarum ſtudia conciliant*; diſtulit ergo præſentiam corporum, literarum commercium, quo abſentes præſentes fiunt, cœtera conſeruauit, redintegrauit, & auxit.

Guarinum verò in Franciſci Bernar-

dini, & Alberti ſententiam concurriſſe, poſtea monſtrauit, cum, vt in vita diximus, Ferrariæ ſenex vt Albertum dicentem audiret, & diſcipulos ſuos ad id ipſum concieret, dicere ſoleret, audiſtis theoriam, eamus nunc auditum praxim, quaſi dicere vellet eloquentiam, quam theoriam vocabat, vt medium tantum praxi, ſeu ſacro ſermoni vt fini ſubſeruire, ac proinde illa eos vti, hoc frui debere quod Albertus Bernardinum ſequendo facere conſtituit.

Nota III.

Quam ad populum Veronenſem anno ſuperiore habuimus. De tempore, & loco quo illam orationem, de Corpore Chriſti habuit, vide vltimam notam noſtrã ad ipſam orationemſupra.

Nota IV.

Florentiam verſus ire pergemus. Hoc eſt poſtquam Bernardinus Feltrenſibus, & Bellunenſibus prædicaret: ſed ex ſequenti epiſtola clarum eſt, ipſum Mutinenſibus interim prædicaſſe eo fructu, qui in ipſa epiſtola narratur.

EPISTOLA X.

MARCHIONI FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Gratulatur Albertus impoſitum ſibi populis tam Chriſtianis, quàm barbaris prædicandi munus: idque poſt Idus Nouembris apud Mutinenſes Marchionis ſubditos auſpicatum ſe fuiſſe narrat, deleuiſſeque in ea vrbe pernicioſas Guelforum, & Gibellinorum factiones, & pacem ciuibus perſuaſiſſe. Quæ vt perennis eſſet, Principem ex ipſorum ciuium deſiderio hortatur, vt ſua ipſis authoritate adeſſe vellet, & fomentum factionum è medio tollat, eoſque, etiam inuitos, in pacis ſtudia cogat? Deinde in ludorum peſtem, & longam vitiorum cateruam, quam in Reipublicæ perniciem poſt ſe trahunt, grauiter, & ardenter inuehitur, obteſtaturque, vt illam, tum ex hac ipſius ciuitate, tum aliјs ditionis ſuæ locis propulſet, eradicet, & funditùs euertat. Hinc Brandeliſium Mutinæ Prætorem Equeſtris ordinis clariſſimum virum, tum ob ipſius propria merita, tum ob eius in ipſum humanitatem, dum Mutinæ concionaretur, Principis fauoribus enixè commendat.

NIhil mihi vnquam, clariſſime Princeps, in omni genere literarum iucundius obtingere ſolet, quam cum eam, quæ modo tribuitur, etiam apud Barbaros, nedum apud Chriſtianos nobiliſſimam occaſionem ſæpè mihi præberi conſpicio; quæque & Summo Deo gratiſſima eſt, & aliorum ſaluti admodum conducibilis. Accedit ad gratiam, quod ego nunc ad te ſcribo, quem pro religione nulla ſane pars honeſtatis magis decet, quam omnium vtilitati conſulere, & ad te talem virum, mihi profectò cariſſimum, & amiciſſimum, hiſce de re-

bus

Digitized by Google

bus literas meas do: cuius quod ad Principum clementiam attinet, nihil neque humanius, neque aptius intereſſe exiſtimo. Hæc idcirco dixerim, vt intelligas primùm quantum te amem, qui cum primas mearum ad te dare conſtituo, eas ita rerum naturâ tibi gratas futuras cenſeo, ſcio enim quantum rebus magnificè geſtis gaudeas, vt nihil à me ſatius dici poſſe exiſtimem: deinde quantum tuos Mutinenſes diligam, quibus cum tui, & eorum, tùm Chriſti noſtri amore, quantum ad mores inſtituendos adiutus ſum, in nullo defui. Nam cum Pridie Idus Nouembris eò me contuliſſem, quod tibi gratum, eis vero mirum in modum vtile, & quod his maius eſt, diuinis præceptis admodum conſentaneum, rectiſſimè credidi, ad eas factiones, quas ſuo more *Guelfos*, *Gebellinoſque* (1) nominant delendas, ac funditus ex animis euertendas, eis quas Chriſtus tribuit in dicendo viribus, flagrantiſſimum animum intendi. Cumque omnes, quanta ſit ea peſtis animorum, poſt aliquot dies aperta luce intellexiſſent, me ſuadente, ſed Dei maxima gratia factum eſt, vt à cunctis miro animi feruore, eis Diaboli diſſentionibus renunciaretur. Habita deinde ad eos de pace ſeruanda oratione, tanta animorum concordia deuincti ſunt, vt & nomen ipſum omnium diſſentionum ſublatum ſit. Verum quo plenius cępta animo concordia potiantur, eo animo ſunt omnes, vt ſi tu eis tua authoritate adiumento eſſe voles, fomentum ipſum omnium factionum è medio prorſus auferant. Quanta ſit iſta vis charitatis inter Chriſtianos, quæ ſeruata te plurimum regendis longè ſecurius populis adiuuet; non dubito quin intelligas, quam ſi exemeris ex natura rerum, nec vlla domus, vt ait quidam, nec vrbs ſtare poterit, nec agri quidem cultus permanebit. Quæ cum ita ſint, non modo te hortari, verùm etiam magnopere obteſtari velim, vt hanc amicitiæ coniunctionem inter populos, omnibus rebus humanis anteponere velis. Nihil eſt enim tam naturæ aptum, tam conueniens ad res ſecundas vel aduerſas. Ego ſi quid iudicij habeo, ita nos eſſe natos perſpicere mihi videor; vt inter nos ſocietas quædam ad virtutes comparandas, & perpetua beneuolentia conſeruetur. Quamobrem per Domini noſtri charitatem te vehementer obteſtor, vt quod te ſumma cum ſpe poſcere minimè vereor, ne illorum optimis ſtudijs deſis, mihi concedere non graueris, quin potius ſolita beneuolentia tua in me, illud tua authoritate Mutinenſibus tribuas, vt in ea re honeſtiſſima, tuo illos fauore, tuis adiumentis ſponte currentes adiuues, quo ſi etiam inuitos in hæc ſtudia cogeres, maiore apud Deum præmio donareris. Deſino plura de hoc loqui, ne & tibi diffidere videar, & compluribus negocijs occupato oneri ſim. Illud ſolum adijcio, me etiam de rebus maximis, & te Principe dignis, vt ſpe adducor, apud te poſse vſque adeò audere, vt non minus tibi perſuadeam, atque te orem, quo peſtem illam Iudorum, virtutum omnium voraciſſimam, tum ex hac tua, de qua loquor, ciuitate, tum ex omnibus omninò propulſes. Cuius ſummam inſaniam, & ſerpens latè virus, cuiuis tenuiter docto hinc facilè animaduerti poſse exiſtimo, quod hiſce deteſtabilibus, ac

Diaboli

Digitized by Google

Diaboli turpiſſimis ludis eos, qui illorum frequentia coaleſcunt, & educantur, omnis iniquitatis procul dubio effici filios lucidiſſimo perſpectu in promptu eſt, quod quotidie peierantes Deum ab ſe depellunt, & immani quæſtu, ſi quando proſperantur, gulæ, luxuriæque deſeruiunt, facinoroſiſque rebus facillimè aſſentiuntur, atque eo cęcitatis, eo hebetudinis demerguntur, vt cum omni malorum generi dediti ſint, vel ſibi de tantis malis blandiri alios, vel ipſi alijs adulari non erubeſcant. Itaque illuſtriſſime, & amiciſſime Nicolae, ex his populis in quos tibi à Deo & poteſtas præbita, & cura commiſſa eſt; hoc genus mali ſanè immane, & turbulentiſſimum eradicare, fundituſque euertere non retardes. Quod quidem ita Maiorum noſtrorum iudicio, ſententia, & ratione perniciosum eſt, vt inde homines, rapiendi cupiditate exæſtuantes, vi ac fraude, dum vter vtri applaudit; proditoria colluſione ſe nudent, & charitate in Deum, proximoſque reſciſſa, inſania & belluarum immanitate furentes, ferro ſæpè ſe trucident, & ò rem crudeliſſimam, blaſphemias in optimum Deum, in Chriſtum ac pudiciſſimam Matrem eius, in Angelos, Sanctoſque omnes, ore illo vipereo ingerentes, non abſint ab hæreſi, qui Deum, Rectoremque Mundi, & omne Cœlum perditiſſimis, quod ipſos attinet; contumelijs replent. Hinc boni dolore afficiuntur, hinc iuuentus omnis nefaria colluuione violatur, & frangitur, dum & animam eo veneno inficiunt, vt corpus, omnemque pudicitiæ caſtitatem, honeſtatem, peſſimo perditorum hominum contubernio, cunctis malis addicunt. A quibus profecto nefarijs hominibus, ipſi addiſcentes, vel cum non habent, quas cupiunt, pecunias, ludorum gratia, ætate teneri in vitia præcipites ruunt, vel latronum, furumque more, furtorum & rapinarum crudelitatibus ſe ipſos adiudicant: ſeque omni funditus euerſa virtute ſceleſtiſſimorum hominum, pellicum, ſicariorumque obſcenis admodum moribus penitus dedunt. Quo fit, vt eo vſu, ab eis vitium omne virtutis loco habeatur, diligatur, colatur, & ea cęcitate capti, cœterorum deindè corruptores, ſolo ſint apti ſuſpendio. Tu ergo cum non ignores, nihil eſſe præclarius, nihil magnificentius, optimo & clementiſſimo Principi; quam ſi pro virtute, & ſibi & cæteris diligentiſſimè colenda, cum eſt opus, in eos qui refugiunt Catoniana cenſura, imò Chriſtiana ſeueritate vtatur, magno animo aggredere, & hoc ingens malum, hanc peſſimam labem ex finibus perturba, vnde & qui non reſiſtunt, cum poſſint, & qui adminicula præbent, & qui inde gaudent, vel ditantur, vel ſuo malo inopes fiunt, omnes æterno interitu, niſi inde ſe abſtinuerint, & ſatis omnibus fecerint, ingentibus pœnis, digniſque cruciatibus, à Deo plectentur. Vellem latiùs tanti mali indignitatem, & ſceleris magnitudinem proſequi: ſed cum mihi in præſentia minimè vacet, & apud te nimius eſſe nolim, de his me iam multum dixiſſe, volo mihi videri, cum tamen pro rei indignitate, ne ſatis quidem diſſeruiſſe me arbitrer.

Verum, ſiquidem vita ſuppetet, me coram de his rebus tecum alias loquuturum confido. Optimum, & cla-

clariſſimum Brandeliſium, Prætorem Mutinenſem nobiliſsimum, Equeſtris ordinis virum, pro virtutibus, quas in eo deprehendi, non habeo quibus dignis præconijs illum apud te efferam; hic profectò, meo iudicio, prudens, & magni animi, & quod his omnibus maius eſt, virtutum integritate maxima præditus, cum Mutinæ prædicarem, tanta me humanitate refouit, tanto in Dei verbo fauore, & adiumento me proſequutus eſt, immò Chriſtum Dominum honorauit, qui dixit: *Qui vos recipit, me recipit*; vt & illum Dei timore fretum eſſe claruerit, & te rectiſsimè in Chriſto gloriari conueniat, qui tanto orneris homine, cui & conſtanti, & iuſto, & graui, & fideliſsimo, tua omnia, teque ipſum liberè poſsis credere, quaqua verſum omni ſuſpicione abiecta. Hunc ego, ni fallor, talem, vt dixi, virum, ea fiducia, quam mihi tua humanitas præſtat, etſi ſuo merito charum, chariorem hac mea commendatione eum fore confidam, & optem, & ſummopere abs te poſtulo. Vale *ex Bononia* (2) *Idibus Ianuarijs* (3) 1423.

N O T AE.

Nota I.

Guelfos, Gibellinoſque. Quam pernicioſæ fuerint iſtæ factiones, tam famigeratæ ſunt in illorum temporum hiſtorijs: ſed, quam multi deſiderant, illarum originem prodit Paulus Aemilius de geſtis Francorum lib. 7. in Ludouico IX. quem Eccleſia Romana ſanctum colit: pag. nobis 212. in fine, *vbi auorum*, inquit, *memoria, Siculus Rex Rogerius veritus, ne ſi Conradus Tertius Auguſtus in Italiam veniret, Regno ab eo pelleretur Cæſarum armis Siculorum dominatui ſemper infeſtis, miſſis in Germaniam Oratoribus, hoſtem Guelfonem, Bauariæ Ducem, in Cæſarem concitauit, belloque ibi conflato, ex Italia Duci, & ſuo, & vt viribus ſanctitatis ſpeciem adderet, Pontificis Maximi, cuius ſe beneficiarium profitebatur, nomine, ingentia miſit auxilia: cum bis ſigna contulit Henricus Cæſaris filius in oppido Gibellino natus: quo etiam memoria natalium, velut gentilitio cognomine gaudebat. In hac igitur acie, Io Gibellino, in altera, Io Guelfo, clamabatur: eo bello exemplum memorabile coniugalis fidei mulieres ediderunt. Victor Cæſar, cum oppido capto in viros ſtatuiſſet duriùs conſulere, emigrare iuſſit mulieres, rerum ſuarum iure conceſſo, quantum quæque humeris poſſet, efferendarum. Flagrantiſſimus amor, & menti conſilium, & infirmitati robur dedit, viros exportarunt: hoc egregio dolo ſe captum, deluſumque Cæſare non indignante, victor etiam victum ducem in gratiam poſitis armis recepit, nomina tamen manſere, ac ex ea die ſeruatum, vt Guelfi Pontificum, Gibellini Cæſarum partes dicantur: ſed iam memoria prope exoleuerat: Federicus Siculus reſtituit, ac immortales peſtes eas effecit, quibus Italia, & vniuerſa, & ſingulæ propè ciuitates laborarent.* Ac deinde ſic inter alias Mutina, donec Alberti noſtri auſpicatiſſimæ prædicationis initio liberata fuit.

Dimidium facti qui bene cœpit habet.

Nota II.

Ex Bononia. Hinc colligo Albertum, vt ſuperiore Epiſtola Guarino promiſerat, cùm Bernardino Florentiam iuiſſe, nam Bononia illuc via fuit.

NO-

Nota III.

Idibus Ianuarijs 1423. Hic fortè Albertus veteri ſtylo vſus eſt, quo prioris anni æra vſque ad diem 25. Martij non mutabatur, alioquin 1424. ſcribendum erat, ex huius enim, & præcedentis Epiſtolæ 4. Nonas Septembris datæ anno 1423. narrationibus manifeſtum eſt hanc illa poſteriorem eſſe.

EPISTOLA XI.

BARTHOLOMEO ALDOBRANDINO.

SCHOLION.

Hanc non ex Capiſtranenſi, vel noſtra Alberti Epiſtolarum codicibus excripſimus: ſed in alio noſtri ſcrinij variorum codice ſeparatim inuenimus: eſt autem familiaris, & amicum ad ſcribendum prouocat, non propterea inutilis, vt Notæ noſtræ comprobant.

ETſi mihi pro ingentibus occupationum moleſtijs nulla, ſuauiſſime Bartholomæe, neque te inuiſendi frequentius, neq; dulciſſima conſuetudine fruendi facultas conceſſa eſt; Tu tamen qui liberiore ſæcularium negotiorum aura, ne dicam procellis, iactaris, profectò abſolutum te putes nolim, quo minus literarum tuarum aliquid ad me des. Tametſi enim nobis ad dulcia, & conſueta colloquia tempus abſit, aderit certè mihi, vel inter ſomnos meos, literas tuas lectitandi per exiguum temporis ſpatium, cum ſuper ſoporati pectus dulcis tua paginula conquieſcet; dicas fortaſſe quales eas ſperem futuras: ego quidem quod ad credulitatem meam attinet, plenas ſuauitatis, plenas amicitiæ, beneuoliſſima charitate, quæ me non parum tanto onere leuabunt, illas fore optimo iure cenſuerim. Maximè verò ſi mihi verum officium præſtabunt. Præſtabunt autem, & cumulatiſſimè largientur ſi vera illa ſolidæ amicitiæ, libertate errata mea, de quibus inter nos alias, & ſæpe conuenimus, corrigas, emendes, ſeces, polias, tergas, exornes. Deficit. Vale *ex Sena* 1424.

NOTAE.

Nota I.

Nullius negotij Epiſtolam oppreſſum penè laboribus Albertum gratis ſcripſiſſe ne putes. Hic enim, nec paruus amicitiæ fructus eſt, & officium, vt qui verè amici ſunt, ij profectò per literas mutua recordatione, & bonorum pariter, malorumque ſuorum communicatione, ſe à moleſtijs, & mœroribus abſentes, tanquam præſentes, viciſſim eximiè recreent, & conſolentur: nec fruſtra nos hanc Epiſtolam legimus, cuius exemplo, eiuſdem officij, fructuſque

Digitized by Google

ctuſque monemur, & pariter erudimur, inſigni humilitate Alberti, qui ſcripta ſua, non hac ſola amicorum charitati tanquam amplioris eruditionis, & ſolidioris iudicij cenſoribus, corrigenda, emendanda, ſecanda, polienda, tergenda, exornanda offert, & vt id faciant, veri amici officium cenſet, & æſtimat: ſimilia ſcripſit Nicolao Nicolo cum ſuam ad Poggium religionis laudationem illi miſit.

Nota II.

Ex Sena 1424. Hinc etiam in opinione confirmor, Albertum ſcilicet hoc tempore in Ethruria, non ſolum Florentiæ, ſed & Senis, & fortaſſis etiam Sarthiani ſui Bernardinum comitatum, & vt ipſe ait, ingentibus occupationum moleſtijs, vt opinor in quotidiana, vel frequenti ſanè prædicatione, detentum fuiſſe.

SCHOLION.

Hic hæreo ambiguus, an dicere debeam intercidiſſe nobis tot Epiſtolas Beati Alberti, vt anni 1423. non niſi duæ nobis ſuperſint, & ſequentis vna ſolummodo, ab anno verò 1424. ad trigeſimum, per quinque continuos annos nulla: an itinere, & perpetuis dicendi laboribus præpeditum, nullas interea ſcripſiſſe. Certè ex ijs quas habemus, diſcimus claris verbis ipſum plures dediſſe, quas non habemus. Diſcimus etiam aliquando ſcribere non vacaſſe. An idem nunc, vel quando alias acciderit, non ſcimus. Hoc ſanè dolemus, plures ipſius ad alios, & omnes aliorum, ad ipſum nobis non ſuppetere, ex quibus heroicas ipſius virtutes, & acta præclara amplius ediſcere poſſemus.

EPISTOLA XII.

GVILIELMO CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Poſteaquam Albertus Magiſtrum ſuum, & prædicandi normam Sanctum Bernardinum ex Lombardia, Bononia, Florentiam, vt priùs notauimus, ſub anni 1423. *initium comitatus eſt, hucuſq; ſemper eum in Etruria hæſiſſe exiſtimo. Nec enim eius veſtigia interim alibi reperio, & ſe per præcedentes annos Tuſcis prædicaſſe indicat Epiſt.* 20. *ad Nicolaum Nicolum, & quæ ſequuntur huius anni literæ ferè omnes in Etruria ſcriptæ ſunt, atque Bernardinum ipſum, ſub ea tempora in Tuſcia pacem Senenſibus inter ſe, & cum Finitimis colendam prædicando perſuaſiſſe ſcribit* Orlandus Malauoltus initio lib. 2. partis 3. Hiſt. Senen. *Interea Ciues Viterbienſes peſte peioribus factionibus agitati, inteſtinis odijs, ac ſæuis cędibus, ſe mutuo miſerum in modum trucidabant. Igitur Guilielmus Caſalenſis, Ordinis Minorum Primicerius, illi Ciuitati compaſſus, Albertum ad eos ire iuſſit, vt*

Digitized by Google

quod alibi fortiter faciebat, eos efficaciſſima ſua prædicatione ad pacem, & charitatem concieret. Albertus autem, ad omnem ſui ſuperioris nutum cæteroqui promptiſſimus, non imprudenter ſanè, rem tunc importunam ſibi; religioni, ac ciuibus diſcriminoſam, optimis rationibus per hanc Epiſtolam diſſuadet, & Caſalenſis, ijs ponderatis, iudicium, & voluntatem rogat, vt quid ſibi denique faciendum foret clarius ediſceret, vel ad Martyrium pro obedientia promptum ſe offerens.

Accepi heſterno die literas tuas, in quibus, mea quidem ſententia, rectiſſimè arbitraris, non modo tuarum partium eſſe, ſi laboranti, vt ais, Viterbienſi Ciuitati occurras, verum etiam operæ pretium fore, ſi mea opera ea Ciuitas ad concordiam reuocetur. Honeſtiſſima profectò hæc animi tui cura mihi videtur, ſuauiſſime Pater, & nihil iſta tua diligentia ſalutarius, ſed quantum ego ſentio, mihi eo difficilius, quæ ſit, *& dictu incredibilis, & factu impoſſibilis, quæque nec tentari ſine metu, nec impetrari ſine periculo, nec extorqueri ſine temeritate poſſit* (1) ex quo fit, vt ego ipſe, qui tibi, quo ad vita ſuppeditabit, parendum à me eſſe intelligo, non paruo angore, maiore dolore excrucier, dum, ſi non pareo, timeo tuæ ſuauitatis offenſionem, ſi ſatis vero tibi fecero, vereor tui, mei, atque in primis Chriſti, & amicorum, ac totius noſtræ religionis confuſionem, ne dicam ſubuerſionem. Quis enim, *vt breui cuncta complectar* (2) inter eiuſmodi homines, niſi penitus amens, tutò ſe proficiſci poſſe exiſtimet: Homines inquam, non armatos, non togatos, non cordatos modo, ſed furentes, diſſentientes, proteruientes, atque inteſtina rabie inſanientes, qui incitati furore, partium mortem vltro deſperatiùs appetunt. Quis cum eis confligere audeat, qui non vnica cæde, ſed frequenti ſe ſauciant, qui non alienis, ſed mutuis vulneribus concidunt? qui non antiquo, ſed recenti ſanguine madent, qui non extero, ſed inteſtino, & vt ita dicam ſuopte bello pertinacius diſſident? qui denique non modeſto, neque digno libera ciuitate, aut forti homine, ſed acri, atque agreſti prælio, in morem ferarum in dies Vrbem cruentant. Tu ergo, qui me, ac ſi filium, pro tua in me humanitate iam diutius diligis, & ad me afficeris, ac valde, ego vero te colo, ac veneror.

Tu tu inquam Pater, tu me miſerum, atque inermem, ad hoſce homines animoſos, qui odiorum facibus ardent iubes accedere: Qui forte me perſuadente de pace, alioquin in ipſo frequentiſſimo hominum conuentu ſeſe ad diſcordiam potius concitabunt, nacta occaſione tanto peiore, quanto pacatiore. Quid ni, dum enim alter alterum cenſebit vacuo animo, atque tranquillo eſſe, maiores vires accipiet audacia, ac *facile ero ſecundus ab eo, qui pro eadem cauſa fouet in præſentia carceres* (3) Quamobrem, vt cum venia tua loquar, & ſi pluſculum quam deceat, non aliter tamen quam veritas habeat. Vide quid inferam, ſi tu me tutum futurum, ne dum illis pro-

profuturum, inter tot aduerſa exiſtimas, procul dubio multum me diligis; quia multum de me præſumis: ſin verò minùs, certè nihil me amas, quia ſine fructu ad apertam periculorum impudentiam, immò verò ad inſaniam profundiſſimam, ac naufragia me impellis. Obſecro itaque præſtantiam tuam per crucifixam mundi ſalutem, vt vel me tanto onere leues, vel ſi magis placet, *Pontificis hoc mihi iuſſione agi mandetur*(4). Tunc accedam lætus, hilaris, alacer, ac libens; neque verò eſt penes Pontificem Maximum res ipſa difficilis: maiora enim quotidie impetrantur. Tibi autem cum pro tua induſtria, ac prudentia, tùm præſertim pro tua dignitate, vel vt humilius loquar, pro tuo officio in nos, adhibitis etiam magnis ad hoc negotium adiutoribus perleue erit, perque facillimum. Habes ibi egregium Dominum *Cardinalem Bononienſem*, (5) quo cum alias de hac re ardua verba feci. *Amiciſſimus etiam mihi Poggius* (6) pro me ageret longè maiora, vt fide adducor, quia longe honeſtiora. Nunc quia me ſimul ſcribentem, ac dictantem harum tabellarij vehementius vrgent, & impugnant, feſtinantiamque mihi faciunt ingentiſſimam, his paucis finem facio, oro te ad conſideranda diligenter, quæ dixi, animum adhibeas, atque haud inſalubre remedium apponas: ſi verò ſolum tibi placeat vt vadam, idque tu mihi reſcribere non grauaris: *ecce modo me ad Martyrium quaſi proficiſci exiſtimans, ire iam pergam*, (7) ſi mihi pauperi vires ſuppeditarent opum, & non inopiæ, nunc ad te curſorem quendam dirigerem, vt eſſem de tuo animo certior. Nunc autem vt potero, non vt volam, efficiam, ac tua reſcripta in his regionibus præſtolans ad quæcunque tua volet Paternitas, me accingam. Vale ex Aretio 1430.

N O T AE.

Nota I.

Dictu incredibilis, & factu impoſſibilis, quæque nec tentari ſine metu nec impetrari ſine periculo nec extorqueri ſine temeritate poſſit. Hæc & quæ ſequuntur ita fuiſſe credere nos cogit veritatis amor, & ſanctimonia vitæ ſcribentis, vt rectè intulerit: Vereor tui, mei, atque imprimis Chriſti, & amicorum, ac totius noſtræ religionis confuſionem, ne dicam ſubuerſionem. Vnde elucet ipſius prudentia, qui & ipſum ſuperiorem, & ſeipſum, & Chriſti cauſam, & Rempublicam, & Religionem leuitèr, vel temere, ex ſola ſuaſione ſuperioris, abſque præcepto obedientiæ, abſque ſpe fructus, tantis malis exponere noluit ab Eccleſiaſtico doctus: *Qui docet fatuum, quaſi qui conglutinat teſtam: Qui narrat verbum non audienti, quaſi qui excitat dormientem de graui ſomno. Cum dormiente loquitur, qui enarrat ſtulto ſapientiam, & in fine narrationis dicit: Quis eſt hic?* Eccl.22.7.

Nota II.

Vt breui cuncta complectar, Coaceruat hic argumenta, ad ea quæ propoſuit comprobanda, quæ & iuſtum metum, & pericula, & audentis temeritatem demoſtrant, vſque adeo, vt ſuperior præcipere Alberto amplius noluerit, imò & ſuadere deſtitit, & ſane euitare non poterat, quod ſequitur.

Digitized by Google

Nota III.

Atque facile ero ſecundus, ab eo qui pro eadem cauſa fouet in præſentia carceres. Cauſam ergo huius incarcerationis habemus, quia nimirum ille ſuadebat Viterbienſibus concordiam, charitatem, & pacem, quam cauſam Albertus poſt eum agere iubebatur. Quis porro ille fuerit, vel per quos carceribus mancipatus, quamquam adhibita diligentia, diſcere non potui, ſuppono tamen factum ab ijs qui pacem oderant hominibus, videlicet factioſo tunc animo perturbatis, quales dum affectibus furunt, efferantur, nec orationem admittunt, nec Deum, vel Dei Seruos, & Nuncios verentur, aut audiunt, & quamquam in ciuili diſſentione, communem Reipublicæ vtilitatem falſo vtrimque prætexere ſoleant, nihil tamen non patrant eorum, quæ publicam piuatamque ruinam adferre conſueuerunt, quo auaritiam ſuam, ambitionem, inuidentiam, odium, vindictam, aliaque vitia, publici boni cæco intuitu, vel ficto obtentu, potenter, impotenter exerceant. Quæ modo huius generis de Viterbienſium tunc temporis calamitate profert Beatus Albertus, publico ipſius ciuitatis ſuffragio comprobantur, in ſupplici libello quem in vita Sanctæ Roſæ noſtræ Viterbienſis deſcripſit Petrus Coretinus, & Calixto III. Pontifici nomine Archipresbyteri, Canonicorum, & Capituli maioris Eccleſiæ, atque Priorum populi, & communitatis ciuitatis Viterbienſis, Abbatiſſæque, & ſanctimonialium conuentus, & Monaſterij ordinis S. Claræ, vulgo dicti S. Roſæ, obtulerunt oratores duo, ipſius ciuitatis, aliorumque ſuperius nominatorum ad id ſpecialiter legati, vt eiuſdem S. Roſæ Canonizationis cauſam promouerent. In eo enim libello narrant, illam cauſam S. Roſę, per multos annos à morte Alexandri IV. Pontificis impeditam fuiſſe, infelicitate temporum, & calamitate ciuitatis Viterbij, iterumq; ſub Eugenio IV. ob negligentiam eorum, quibus res incumbebat, & ob malam qualitatem accidentium, quæ ſuperuenerant (atque hæc ſunt ea, quæ clarius exprimit Albertus) ac iterum ſub ipſo Calixto propter noua infortunia, & miſerias afflictæ ciuitatis, & grauiſſimas ſeditiones eiuſdem, vt iam appareat non modo quam ſæua, & grauis, ſed etiam quam diuturna, indurata, & inueterata fuerit illa ſeditio Viterbienſium, nimirum à morte Alexandri IV. (aut forte prius) qui obijt anno 1261. menſe Maij vſque ad Pontificatum Calixti III. cui ille ſupplex libellus oblatus eſt 1456. vt vndequaque clarum ſit, B. Albertum non ſine graui cauſa, & prudenti conſideratione, cenſuiſſe pacis prædicationem, præſertim ſub Eugenio Pontifice, non modo inutilem, ſed etiam periculoſam fore, dum ciues inueterato odio, & præſenti cæde, in ſe mutuò ſæuirent.

Nota IV.

Pontificis hoc mihi iuſſione agi mandetur. Tunc inquit, accedam lætus, hilaris, alacer & libens, ſed cur etiam non iuſſione ipſius Miniſtri Generalis ordinis? Quia Generalis nondum præcepit, & ſi præcepiſſet, non tanti à furibundis ciuibus æſtimaretur. Nec Albertum ab eo miſſum magis venerarentur, quam venerati ſunt alterum, qui eodem tempore ob eandem cauſam carceres fouebat. Quia Pontificis erat Eccleſiaſtici ſtatus paci prouidere. Voluit ergo Pontificis authoritate fulciri qua ab ipſo offendendo deterrerentur, & ſi quid auderent, compeſcerentur; vt etiam in Apoſtolico Pontificis Breui monerentur, Albertum pro ipſorum communi bono accedentem charitatiuè ſuſcipere, & libenter audire. Non refugiebat laborem, ſed grauiter, & prudenter cauit, & ſua, & aliorum damna ſupra relata.

Nota V.

Cardinalem Bononienſem. Hic titulus abſque alia perſonæ notitia prolatus aliquos in errorem hiſtoriæ huius temporis induxit, ſcientes quidem eodem tempore, ciuem & Epiſcopum Bononienſem fuiſſe B. Nicolaum Albergatum Cardinalem S. Crucis, atque

adeò

adeò exiſtimantes, ea verba ſic abſolutè prolata, de ipſo intelligi debere: Albergatus autem, nec ipſe ſe, nec alij vnquam vocarunt Cardinalem Bononienſem, ſed S. Crucis. Qui verò hoc tempore Cardinalis Bononienſis dicebatur, erat Antonius Corarius Venetus, qui prius Epiſcopus Bononienſis, inde poſtea Cardinalis Bononienſis dici voluit, eandemque appellationem, factus etiam deinde Epiſcopus Portuenſis, ac demum Oſtienſis, vſque ad mortem retinuit, vt liquidò monſtrat inſcriptio ipſius ſepulchri apud Ciaconum, in additione Victorelli: Et euidentius ab Albergato diſtinguitur in vtriuſque ſimultanea ſubſcriptione decretorum Eugenij IV. Pontificis, & Concilij Florentini de vnione Græcorum & Armenorum cum Eccleſia Romana, quibus Corarius ſubſcripſit ſic: *Ego Antonius Epiſcopus Oſtienſis Cardinalis Bononienſis*. Albergatus autem poſt illum ſic: *Ego Nicolaus Cardinalis S. Crucis ſubſcripſi*: ex editione Iuſtiniani pag. 318. & 374.

Nota VI.

Amiciſſimus etiam mihi Poggius. Quæ Poggium inter & Albertum hoc ipſo anno interceſſerint, aliæ literæ huius anni inferiùs proferendæ monſtrabunt.

Nota VII.

Ecce modo me ad Martyrium quaſi proficiſci exiſtimans ire iam pergam. Egregia religioſiſſimi Alberti reſignatio ad mortis periculum, ſi non ipſam ſubire ſuadetur, ad eam tamen quaſi ad Martyrium pergere promptum ſe offert, dummodo ſuperior ordinis abſolutam ſuam voluntatem aperiat, & obedientiæ vim profectioni adiungat.

EPISTOLA XIII.

EIDEM CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Ad ſuperiorem Epiſtolam, nullum reſponſum accepit Albertus: Quapropter inter obediendi affectum, & malorum ante expoſitorum pericula anxius iterum in idipſum ſcribit, eoſdemque ſenſus aperit, & periculorum, & promptitudinis obtemperandi. Inſtat ſibi reſcribi, quid in re ſtatuat ſuperior.

OMnibus poſt habitis, per quæ debere me tibi plurimum attribuere non ſum neſcius, quam breuiſſimè ad rem venio, ſcripſi nuper ad te literas meas, per quoſdam noſtri Ordinis fratres, qui tuas ad me attulerant, egique tecum compluribus rationibus, quantum potui; ne tibi tua ſententia, de meo acceſſu Viterbium, ob ingentia pericula probaretur, niſi priùs compertum haberes, eam itidem apud Summum Pontificem vehementiſſimè, exploratiſſimeque probari. Dixi præterea in illis literis voti mihi eſſe, tibi quam inſtantiſſimè morem gerere, modo ita cenſeres, ac me de tuo animo faceres certiorem. Quod vt fiat, mitto in præſentiarum ad egregiam beneuolentiam tuam duos è noſtris fratribus, vt literis tuis me admoneas, quid de negotio ſentias,

quid

quid iubeas, quid item ex me fieri decernas, ſimulque perſpicias, oro, rerum pondus, grauiter id quidem & ſapienter, nec minus quam cautiſſimè animaduertas pericula, quæ impendent? Quid fortè mali? & quantum diſpendij ſint illa ciuitati importatura? A nobis enim, ſi id vſu veniat, quo exiſtimationem non inanem, ſed ſolidam atque conſtantem, illa ipſa pericula nobis minuant, quæ quidem exiſtimatio, ſecundum Deum ſit quæque ſalubris, & à noſtris maioribus non abhorreat, etiam ſine noſtra culpa, mihi crede, vehementer, turpiter acta omnia videbuntur. Ipſe tùm præſertim ſtultiſſime paruiſſe exiſtimabor. Taceo tutè, quam inſulse quam procacitèr, quam imprudentiſſimè, hoc maluiſſe fieri iudicabere. Inde in nos audebunt ſæculi homines, etiam petulantes, in me verò tota ſimul malorum vicinia conclamabit. Ego nihilominus niti me polliceor, Chriſto propitio, ea gerere, ac rogare, quæ ſint ad pacem. Vtrum autem aliena in me malitia conuertenda ſit, me vadem futurum non ſpondeo. Quamobrem etſi non mihi præciperetur, vellem quidem, vt vel tibi ex Pontifice hoc graue negotium, ſuo nomine conficiendum, committeretur: Quo ſaltem aſſecuto, quamquam non quantum vellet, quantum tamen aptius fieri poſſet, meus inter hæc animus conquieſceret. Tu modo pro tua prudentia, vide quid ſtatuas, ac mihi quia humaniſſimus es, id quam primum reſcribes: Ego vero is ero, qu ſemper obtemperem. Vale ex Cortona 1430.

EPISTOLA XIV.

DOMINICO PISTORIENSI.

ARGVMENTVM.

Non ſolus Caſalenſis, Ordinis Præfectus, Alberto ſignificauit, ſibi videri, vt Viterbienſibus pacem prædicaret; ſed & Dominicus hic Piſtorienſis, cui Albertus per hanc Epiſtolam reſpondit, cauſam ſuam etiam cum iſto agens, & vt videtur, eas ipſas rationes quas ad Caſalenſem prius dederat, his literis adiunctas, vt ſatisfaciat, illi tranſmiſit.

MIrari te dicis, Dominice ſuauiſſime, propter ea, quod acceſſum meum Viterbium differre maluerim, tibique magis videri, vt eo pergam, cum primùm facultas præbebitur; tametſi apud me, vt ais, fortè legitima cauſa induciarum non deſit. Tu fortè inquis mi Dominice, verùm, ne fortè falſo exiſtimes cauſam legitimam mihi deeſſe, quin potiùs fortiter, & non forte cenſeas mihi non modo vnam, verum etiam complures exploratiſſimas cauſas ſuffragari, ne pergam; nihil aliud in præſentia velim compertum habeas, niſi eas

ra-

rationes quàm multas, vt mihi videtur, & quàm efficaciſſimas, quibus maximè commotus, ſuperſedi negotio, atque illis ipſis rationibus, noſtris Maioribus ſum conatus perſuadere, ne pergerem. Quas ne iterum dictare cogar, tibique vt ſatisfaciam, quem credere malo, non fortè, ſed fortiter, ſcienter, ac prudenter, me feciſſe, ſi non acceſſerim; quemadmodum à me ſcriptæ ſunt, eas ſubijciam, & tu illas, adhibito iudicio, ac bono ingenio tuo, quo à Chriſto donatus es, diligentiſſime perſpicies. Videbis, niſi fallor, non forte, quippe qui neque fortuna, neque caſu, quicquam conſtitui, egiſſe me quæ egi. Sed ne in forte, ac fortuna, ideſt, ne in caſum ac triſtem euentum inciderem, per quàm vigilantiſſime Chriſti cauſam maluiſſe tueri, quo & tibi, ac reliquis amicis rubor minime ora ſuffunderet, & me me præterea omni ratione, quæ pro me à quoquam potuiſſet conflari, pudor, non decor, haud quaquam confunderet. Luſerim ego tecum his paucis. Vtinam cum illis iocari ſempiternis exultationibus, & tibi, & mihi, tandem aliquando contingat, vbi ſi iocus, ſale; ſi ludus, maturitate; ſi omnis exultatio, ſumma grauitate condiuntur, nemo eſt certe Chriſtianorum, qui dubitet. Habes defenſionem meam longiuſculam, quam putabam, ſed pace tua dixerim, contra te ambigentem, quam tibi tamen gratiſſimam certò ſcio, qui vel paruam occaſionem deſideras, vt aliquid ad te ſcribam. Vale & me ama, vt ſoles. Ex Monte Sancto Aluernæ 1430.

EPISTOLA XV.

IACOBO PERVSINO.

ARGVMENTVM.

Inter ea quæ expoſuimus, Albertus in epidemiæ morbum, per Italiam eo tempore graſſantem incidit, eoque diu afflictus eſt; ſed conualeſcens tandem nouam accepit occaſionem de Viterbienſi profectione iterum ſcribendi, ex literis nimirum Iacobi Peruſini ad ſe perlatis, in quibus ipſe de eo negotio, ſub quibuſdam verborum inuolucris, mentionem fecit. Albertus Iacobo per has literas reſpondens rogat ea de re certior fieri, vtque abſoluta, & aperta Generalis Miniſtri propria ad ipſius priores literas reſponſio, & firmæ voluntatis expreſſio, vel prece, vel vi importunitatis obtineatur, idque alijs, quos apud Generalem eſſe credebat, communicatum, commendatumque voluit, vt quidquid ille reſcriberet, promptiſſimo animo, etiam inter pericula exequeretur; quantum per valetudinem, & corporis vires liceret.

Acci-

Digitized by Google

ACcepi nuper librum, quem ad me diligenter, & ornatè compoſitum tranſmiſiſti, ſimul cum literis tuis, mihi quidem gratiſſimis, pro quibus omnibus gratias ago humanitati antiquæ, & charitati in me tuæ, qui ſemper me, & officijs, & beneficijs obligaſti, ſimulque te oro vehementiſſime, vt de negotio Viterbienſi tua diligentia fiam certior, quod quidem tute ad me, vt cum venia loquar, ſub quibuſdam verborum inuolucris attuliſti. Mallem autem, mi Iacobe, vt ſiquidem apud vos eſt egregius Pater noſter, ac præcipue meus, Generalis Miniſter noſtræ Religionis, illum meo nomine conuenires, atque ex eo quicquam literarum ſuarum, vel prece, vel vi, igni, ac ferro, vt ita dixerim, extorqueres, cum id à me impetrari non poſſit, quo poſſim enucleatiùs, quid mihi faciendum cognoſcere. Ego enim illi, cum is ad me ſcriberet, reſpondi quantum attinet ad voluntatis meæ alacritatem, & obedientiæ puritatem, ac mundiciem, eo quo volebat hilariter acceſſurum. Tantum mihi videri rem eam periculoſam admonui, propterea quod mutua ſe cæde recenter ciues, & crudeliter concidiſſent, feci vt dixi, ac me paulatim verſus Viterbium deducebam, eſſemque iam propius, ſi me non peſte percuſſum, grauiſſima valetudo non parum detinuiſſet. Nunc ergo fac tua opera, ab eo cognoſcas quid factum ſit, idque mihi renuncia, atque age vt ex eiuſdem ad me literis, aliquid impetres. Confer etiam de re iſta cum amiciſſimo mihi Magiſtro Galaſſo Neapolitano, eique expone, quæ in præſentia ad te ſcribo, poterit etiam tibi eſſe adiumento ad rem conficiendam, ſi volet. Imò verò quia volet tibi, vt ſpero, vehementer aderit, ac me illi, & imprimis Patri Generali, plurimum & commendabis, & excuſabis, quia non quaſi renitens illius iuſſioni non parui, verum caute intuens Ciuitatis ſubuerſionem, ratiorem conſilij mei illi expoſui. Modo videat eius prudentia, de me quid agat, cui me prorſus committo. Si me illuc eundi magno quidem onere leuabit, lætabor magnopere, & mirum in modum gaudebo: ſi vero me proficiſci potiùs volet, obedientiæ ſanctæ confiſus, ac Chriſto ſpei non parum conferente, nequaquam accedere deterrebor. Scripſiſſem hæc omnia meo chariſſimo Frati Bartholomæo, niſi eum abeſſe dubitaſſem, cui has literas, & hoc negotium, ſi caſu adeſt, pro virtute ſuâ, & pro illius in me charitate, communes facio, ſibique amice ſcripta hæc ipſa omnia arbitretur, itidemque ipſe rem meam, immò Chriſti, ac ſi ſuam diligentiſsime gerat: illius me ac reliquorum Patrum, præſertim vero Gabrielis Boletani, orationibus valde commendo. Vale ex Cortona 1430.

EPI-

EPISTOLA XVI.

GVILIELMO CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Albertus adhuc, qua erat conſcientia tenerrimæ, inter ſyllam timoris offenſi ſuperioris & charibdem malorum Viterbienſium anguſtiatus, has ad eum ea de re vltimas dedit, per quas ſeipſum totum ipſius voluntati, & prudentiæ committit, remque ita conficiendam precatur, vt nec obedientiæ ſuæ erga ipſum quippiam ſubtrahatur, nec ipſe diuturna dilatione reſponſionis excrucietur: Se demùm à peſte liberatum integra valetudine potiri ſignificat.

COmmendo me me totum Pater optime prudentiæ tuæ, cauſamq;meam, imò Chriſti, valde difficilem, an ſcilicet tua voluntate ſim iturus Viterbium, nec nè, tibi tuendam prorſus committo, vt ego quid ſim facturus, firma tua deliberatione tandem aliquando ex te cognoſcam; conficiet autem hæc tua diligentia, vt nec obedientiæ ſuæ à me quippam ſubtrahatur, nec ego diuturna dilatione reſponſionis excrucier. Ternas iam de re iſta ad humanitatem tuam ſemper mihi colendam literas dedi, fac oro te, illa ipſa humanitate imperante, quicquam ex tuis literis ad me perueniat. Me quidem, ſi ita facies, quem ad diem iſtam peſte percuſſum, ſub ipſo mortis pauore, grauis moeror affecit, ſed gratia Chriſti, nunc integra valetudiue potientem, tuis literis plurimùm conſolabere. Vale ex Cortona 1430.

EPISTOLA XVII.

EIDEM CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Poſtquam ſerpens Euam in mortis damnationem induxit, poſtquam Cain fratrem Abelem occidit, nunquam deinceps virtuti defuit pediſſequa æmulatio, nec Seruis Dei, Chriſtum verè ſequentibus, aliqua probatio tentationis; accepit tandem Albertus, vt in his literis innuitur, & in ſequentibus fuſius exponitur, Miniſtri Generalis literas, quibus eum, ne Viterbium iret, ſua licentia liberauit. Sed alia mox moleſtia inſecuta eſt, à quibuſdam ſtudioſè conantibus, vt idem Generalis ipſum adhuc à peſte debilem, & pro inſtanti Quadrageſima Cortonienſibus obſtrictum, aliò prædicatum deſtinaret. Quæ cauſa fuit

vt magno ſuo mœrore, ſe iam ſecundo apud Generalem excuſare cogeretur, quod ſuo modo demiſsè pariter, & prudenter per duas ſequentes Epiſtolas præſtat.

PEruenit ad aures meas nuper, ſuauiſſime Pater, quoſdam apud te ſtudiosè conari, vt tua in me iuſſione neſcio ad quæ loca tranſmittas, prædicaturum quidem in eiſdem locis, quantumuis *impendente iam quadrageſima*: (1) Quos ego non rectè agere arbitror, quippè qui nihil de aliorum iactura atque grauiſſimo incommodo, pace eorum dixerim, valdè improuidi cogitant, vt ſuæ vel voluntati, vel cupiditati liberius ſatisfaciant. Inſpiciat itaque diligenter tua prudentia, ac certiſſimè nouerit, *poſt liberationem, ac licentiam de me tuam*, (2) ne irem Viterbium, obligationem apud Fratres noſtros pro Ciuitate Cortonæ penitus à me factam, ne ipſe, qui ſum *ad diem hanc* (3) longa debilitate præteritæ valetudinis preſſus, cogerer pro congruo, & apto tempore diutius euagari. Quam obligationem meam ita ſanè gratam accepit *eiuſdem Ciuitatis Epiſcopus*, (4) vt eam etiam publicè, me inuito, ſemel atque iterum, inter prædicandum populo ſuo manifeſtarit. Si igitur tempore debito prædicandi iam iam in Ciuitate inſtante, tu non rectè perſuadentibus annuens, me ex ea Ciuitate proturbes, turbabuntur fratres, quibus ſuper negotio me vadem conſtitui, ſcandalizabuntur ciues, quibus inſtanter rogantibus aſſenſus ſum, fidei meæ ſponſio violabitur, ac, quod eſt longè moleſtius, ipſe Præſul Ciuitatis mihi vehementiſſimè ſuccenſebit, cuius multò iam tempore beneficijs ita obligor, vt verbi Dei prædicandi admodum beneficentiſſima libertate, imò verò liberalitate, ac fauore, proque confirmatione iam prædicatæ doctrinæ, ac pro repreſſione inſolentium aduerſus veritatem, quam defendendo, conſeruando, probando permultum adauxit, ego illi dignas gratias non queam rependere, & mea Religio, vt mihi quidem videtur, illum haud iniuria diligere debeat, & plurimum venerari. Peto ergo à te obnixius, mi Pater optime, vt ob hæc omnia te nihilo moueant aliquorum conſilia, ſi ab eis, vt de me illis obtemperes per id tempus rogeris: Sed ex quo ligatum his ciuibus me fide & libera ſponſione ex me cognoſcis, hoc parum temporis, te oro, me quieſcere ſinas; præſertim verò cum idem Epiſcopus in præſentia ſit Romam iturus, atque interim ſe abſente gregem ſuum, per paruitatem meam alendum, lætetur mirum in modum conſolari: Vale ex Cortona 1430.

N O T AE.

Nota I.

Impendente iam Quadrageſima. Has literas Idibus Ianuarij à ſe datas in ſequentis Epiſtolæ initio affirmat, poſt quam iam à peſte conualuit, vt iam ſtylo nouo, annus 1431. ſignari deberet. At cum author anno 1430. ſcribat,

Digitized by Google

bat, iam euidens eſt; quod ante notauimus, ipſum veteri ſtylo vſum fuiſſe, in deſignando annorum numero, quæ animaduerſio multam confuſionem ab his eius literis abſtergit.

Nota II.

Poſt liberationem ac licentiam de me tuam, ipſa verba literarum Generalis recitat Albertus in ſequenti Epiſtola, vbi ipſius propoſito non parum inſeruiunt.

Nota III.

Ad diem hanc, Id eſt ad Idus Ianuarij: ergo anno 1430. peſte percuſſus eſt, & initio 1431. iuxta recentiorem computum, ea liberatus.

Nota IV.

Eiuſdem Ciuitatis Epiſcopus. Quis fuerit Cortonenſis hic Epiſcopus qui ſuo populo ſæpè prædicabat, qui etiam Romam per Quadrageſimale tempus prædicatum ibat, qui Alberto noſtro tantopere delectabatur, vt gregem ſuum inſtruendum abſens illi fidenter committeret, docet Vghellus inter Epiſcopos Cortonenſes numer: 61. vbi Franciſcum de Bilijs Eugubinum, Abbatem Sancti Petri, Ordinis Sancti Benedicti Eccleſiam eam ab anno 1407. vſque ad annum 1444. rexiſſe narrat.

EPISTOLA XVIII.

EIDEM.

Eiuſdem Argumenti, ſed coipoſior & æmalorum inſidias magis explicans.

HIs Idibus Ianuarijs ad te *literas meas dedi*, (1) ſuauiſſime Pater, *querimoniam meam de nonnullis*, (2) paulo quam hic, latius continentes, quod te, quemadmodum ad me ante paucos dies, quam illas ſcripſiſſem, perlatum fuerat, vehementius impellebant, quo me adhuc penè languentem, & certè ſuperioris ætatis viribus deſtitutum, contra voluntatem beneuolentiæ erga me tuæ, nec minus *contra inſtitutum tuum*, (3) diutius, ac frequentius, quam mea patiatur facultas, inquietares; quam veritus nè quæ audiueram, vera eſſent, ſcripſi ad te licentius obſecrans, ne ijs morem gereres, qui ſua, vel religione, vel ſaltem opinione, de me tecum infenſius, atque infeſtius agunt. Itaque cum intera penderet animus meus: Ecce tum primum ſubito nuncio conſternatus ſum, qui literas tuas offerens, ore ſimul expreſſit, te prorſus velle, *me Regium proficiſci* (4) verè tibi fateor, dicere non poſſum dolorem meum, ita enim te ardentiſſimo amore, vel ab ipſo congreſſu amicitiæ noſtræ complector, vt penè dixerim, morior, cum tu aliquid mihi iubes quod implere nequeam, neque id iniuria. Percupio equidem amicitiam noſtram, & eſſe ſtabilem, ac perpetuam, & in ſummam beneuolentiam peruenire, quam etiam ipſam pertimeſco, viciſſim in aliquo violari, nec putari verum, niſi ab eis qui probe omnia metientes, nulla quæ factu impoſſibilia ſunt, in amicitia facienda, & po-

Digitized by Google

poſtulanda ſanxerunt. Nam ſi omnia, vt Cicero ait, facienda ſunt, quæ amici velint, non amicitiæ tales, ſed coniunctiones putandæ ſunt, cum verò in amicitia, quæ honeſta non ſunt, poſtulantur, religio, & fides anteponatur amicitiæ. Neque hoc dico quia tu mihi turpe aliquid iubeas, verum id ipſum, *quod alijs, vt cupis, eſt vtile futurum* (5) quoniam præripit à reliquis honeſtatem, ſit proculdubio indecorum: At verò cum id, quod vtile videatur, in amicitia, vt quidam ait, cum eo quod honeſtum eſt, comparatur, iaceat vtilitatis ſpecies, vt valeat honeſtas. Accedit etiam ad moleſtiam, quod ego ipſe literas tuas, teſtes apud me habeo, in quibus cum plura mihi diceres, quæ ad amicitiam noſtram magnopere cum res Viterbienſis inter nos ageretur, hæc tandem dulcis, ac placidus, intuliſti. *Igitur mi Alberte liberum te facio, ad quaſcumque prædicationes ſumendas, ſi tuo deſiderio ſatisfactum iri à me poteſt. Tecum enim familiariter agere noſtra iam confirmata conſuetudo facit, quia neminem mibi magis familiarem inueneram qui poſſet vita, moribus, & doctrina, Viterbienſis Ciuitatis periculis prouidere.* Gaudeo mi Pater, mirum in modum, & tuo teſtimonio, ac beneuolentia, & te mecum agere familiariter, qui agere potes, non modo familiariter verum etiam imperanter, ac fortiter, vt ita dicam, potenter tuo optimo iure vſus, pro ipſa authoritate, quæ tibi in me primum, atque in omnem noſtram Religionem præbita eſt, verum quia te colo & veneror, mira mœſtitia afficior, propterea quod non arbitror, te ea mente feciſſe me liberum ad quaſcumque, vt ais, prædicationes ſumendas, vt ſi ego ea libertate vſus, quam mihi conceſſeras, alicui ciuitati mea me ſponte ligarem, tu quidem modo properè, ac perniciter in ipſa iam Quadrageſimæ fronte diſſolueres, clamantibus latè ac paſſim aduerſum, vt putant, fidiſſimam ſponſionem meam, illis quibus me liberè ſe fruituros in publica prædicatione ſpopondi, non arbitratus poſthac cogentes ad me nouas literas peruenturas, abs te præſertim, qui me longè ante liberum feceras, ad quaſcumque prædicationes ſumendas, quamuis huiuſce rei rumor, ſeu poſt perfectam acceptationem vtcumque apud me increpuerit. Itaque diligentiſſimè perſpicias oro, quam vera moleſtia perturbor, qui prius liber à te factus, atque ob id Cortonenſibus obligatus, nunc literas tuas accipio, quæ nec de mea obligatione quicquam excipiunt, nec reliquas omnes moleſtias magni pendunt. Nonne compertum habes mi Pater, quod grauiſſima valetudine ad diem hanc preſſus extiterim, eiuſmodi ſcilicet peſtilentiæ, quæ penè vbique Italiæ noſtræ populos, de Dei noſtri mira clementia male meritos, occupauit? Ex qua mihi defecto viribus, tanta adhuc debilitas ſupereſt, vt nequaquam aut meis pedibus longius poſſim incedere, aut perpetuæ orationis, quotidianæque prædicationis, ſolitum laborem ſine magne difficultate perferre. Quonam igitur modo diſcretiſſime, vigilantiſſime, prudentiſſimeque virorum, ego infirmus, ego debilis, varietatem, & diſcrimina temporum, duriciem hyemis, acerbitatem frigoris, vim ventorum montes niuium, profuſionem, imò, allu-

Digitized by Google

alluuionem imbrium tolerabo? qui vix vernum tempus, florentemque æſtatem, abſque corporis reſolutione, valeo ſuſtinere. Pone tibi ante oculos iter non dico longum, maximè pro exiguo hoc tempore, ſed concluſum latronibus, viaſque obſeſſas prædonibus, ſi rectum iter pergendum conſtituam: ſin vero minus, peto vt tibi in mentem veniat, quomodo mea feret debilitas Alpinas difficultates, tùm montibus, tùm horrenda vaſtitate, tùm hominum ſolitudine, tùm errore viarum, tùm ferarum incurſibus, tùm ſterilitate rerum, tum habitaculi penuria partas? quem oportet abſque ductore, & bonis veſtibus deſtitutum, atque itinera ignorantem, non pecunijs fretum, non equo vectum incedere, nec præ inopia aliter poſſe, cum vellem. Taceo de fratribus, quos ſocios dicis mihi adiungam, qui veniunt fere nunquam, niſi ſpontè, & ſua quadam vtilitate ſæpius tracti, vel ſi cogantur, remurmurantes non perſeuerant. Prętereoque qui inuiti non ſe exhibent adiutores, vt ſileam qui ſe exhibent deſtructores. Num difficultas ferendorum librorum mihi, qui nec præ manibus, nec vſquam quicquam nummorum habeo, ad impoſſibilitatem meam præ valetudine, parua eſt? reliqua verò omnia comparata meæ promiſſioni ac iam factæ obligationi, omninò nihil ſunt? Quam obligationem tua voluntate factam, qui me liberum feceras, ad quaſcumque prædicationes ſumendas, ſi modo perfringam; conſidera attentiùs quid ſit dictura illa ciuitas, & quam in partem accepruri ſint reliqui. Quid loquuturi ſint æmuli: Epiſcopus autem Ciuitatis, quod me magis torquet, hoc moleſtiſſime fert, qui & ipſe nec ſuſcipit perſuaſionem, nec paruam recipit excuſationem, dicens ſibi hoc antea debuiſſe me dicere, qui non iuiſſet Romam, non reliquiſſet gregem ſuum, quem lætus, & hilaris, omni populo exultante, verbo Dei à me alendum mihi commiſerat. Vadit enim Romam prædicaturus, qui mihi forſitan indignatus, & amicitiam repellet, & aduerſum me Romæ aliquid machinabitur: obſecro igitur præſtantiam tuam, vt meos angores communes pro tua charitate tibi exiſtimes, mihique ægrotanti, debili, ac languenti, paulum amice compatiare, atque vt tuis verbis vtar quæ ad me pridem ſcripſeras, meis acceptis literis ſtudium conuertas tuum, vt mihi, non dico gratus, vt tu ipſe addis, neque enim de te ita ſum optime meritus, ſed animo coniunctus videare: quemadmodum etiam, mihique prouidendum, maxime indigenti, quam *Ciuibus Regiæ Ciuitatis* (6) tibi pro mutua inter nos beneuolentia perſuadeas. Illos verò conſolare, vt potes: potes autem multifarie: maximeque conſiderent, *quid eſſent ipſi dicturi*, (7) ſi ego apud ſe promiſſione mea aſtrictus, eos in ipſo, vt dicitur, procinctu temporis reliquiſſem. Me verò, vt ſoles, ama, & ſine, ſi tuæ hmanitati placet, me vires conquirere, vt vegeto corpore ſuperioris conſuetudinis labores tandem aliquando reſumam. In fine hoc dico, hoc profiteor, hoc ſentio, promptum me ſcilicet ad omnia quæ iuſſeris. Tantummodo inſtantiſsime per Crucifixam mundi ſalutem hoc vnum à te peto, hoc expeto, hoc expoſtulo, opto, atque exo-

exopto, vt cum ante longum tempus me liberum facis, huiuſmodi celeribus nuncijs me inſperantem non concidas, qui plus quam dici poteſt, conturbor, cum tibi imperanti negare aliquid cogor, quantumcumque ratione ſuffultus, ſed vel paruitatem meam inter labores occupationum mearum, *quos mibi pro augenda noſtra religione cenſui ſubeundos* (8) alas, diligas, atque tueare; vel ſi magis placet, vti me tuo filio, vt libet, hoc tanto ante mihi ſignifices, vt neque ſim obligatus alijs, quos mea ſolutione conturbem, neque tibi ſim oneri, quem verè diligo, neque aduerſarij, qui me obligatum in dies audiunt, aut leuitate vſum, aut violentia expulſum me fuiſſe exiſtiment. Id ipſum poſtea fallaces, mendaces, mordaces, quaqua verſus diſſeminantes, ac denique improuido tabellario ſæpè ac multum exagitatus, nequaquam ego pro tua pietate, clementiaque excrucier. Vt vero aptius intelligas me iſta ſcribere, non reſiſtentis animo, ſed impotentis experimento, & conſideratione plura perſpicientis, fugiendique ſcandali cauſa, quod tu ipſe vitari mea ſententia à me cupis: hoc tandem, finem faciens, prædictis adijcio, ſi tibi meis rationibus moto placet, vt in his Regionibus maneam, lætabor, & maximas tibi habebo gratias; ſi autem poſt Paſcha videbitur, vt quouis pergam, paratiſſimum profectò reperies, ſi verò omninò ac penitus ſententię tuę eſt, vt modo relictis pollicitationibus meis, neglecta fama, ſcandaliſque omnibus poſthabitis, illo accedam, non grauetur tua paternitas, iſta itidem mihi cuncta renunciare, & ego accinctus quamuis difficillimum iter, quamuis debilis, quamuis rumores exuſcitans, lætus, libenſque proficiſcar. Magis enim tibi, cùm pro amicitia, tùm imprimis pro officio tuo in nos obſequar, quoad vita mihi ſuppeditabit, reliqua omnia paruipendens, quam tuam iuſſionem, tuam authoritatem, tuamque dulcedinem, quibuſlibet rebus, perſonis, temporibus anteponens, quauis incommodorum acerbitate, ac diſpendio deterrebor. Vale ex Cortona. 1430.

NOTAE.

Nota I.

Literas meas dedi, Proximè præcedentes intelligo.

Nota II.

Querimoniam meam de nonnullis, Aemulos ſuos indicat de quibus iterum inferius, de me tecum infenſius, atque infeſtius agunt, & poſtea quid loquuturi ſint æmuli, atque iterum. Neque aduerſarij, qui me obligatum in dies audiunt, aut leuitate vſum, aut violentia expulſum me feciſſe exiſtiment. Idipſum poſtea fallaces, mendaces.

Nota III.

Contra inſtitutum tuum, Valde enim inculcat, tam in Regula quam alibi Sanctus Franciſcus, & iniungit Superioribus charitatem, & curam infirmorum, ac debilium fratrum.

Nota VI.

Regium proficiſci. Bina huius nominis ciuitas in Italia eſt, altera in Brutiorum finibus, quæ cum aſpiratione Rhegium ſcribitur, Ptolomęo Rhegium Iulium dicta: Altera quam abſq; aſpi-

aſpiratione ſcribendam docuit Manutius in orthographia Regium Lepidi, vel Lepidum, eſt in Lombardia Ciſpadana: Et Calepinus vndecim linguarum quo vtor ab illa Rheginos, ab iſta Regienſes dici vult. Ad hanc ergo non ad illam Alberto proficiſcendum fuiſſe, ipſe ſatis indicat, tùm ſeruata eius diſtincta orthograhpia, tùm commemoratione Alpium, qui Etruriam, in qua tunc erat, a Lombardia diſterminant.

Nota V.

Quod alijs, vt cupis, eſt vtile futurum. Regienſium vtilitatem, cum Cortonenſium cauſæ honeſtate comparat, & ex veræ amicitiæ regulis hanc illi anteponendam ſuadet.

Nota VI.

Ciuibus Regiæ Ciuitatis. Regienſem Ciuitatem intelligit, cuius vtilitatem, & ſibi maximè indigenti & Caſalenſi ipſi compatienti, & ipſius angores communes ſibi exiſtimanti poſtponendam iterum ſuadere nititur: charitas à nobis incipit, vt neceſſitatem noſtram aliorum vtilitati præponamus, & nobis ipſis prius quæ neceſſaria ſunt, quam alijs, quæ tantùm vtilia, prouideamus. Neque enim etiam in genitoribus laudandum eſt, ſi mortem oppetant, vel miſeri ipſi viuant, vt proles luxuriosè vitam degant. Senſus ergo eſt debere Generalem, & ipſum Albertum ex ordine charitatis ſibi indigenti, quam Ciuibus Regienſis Ciuitatis non egentibus prouidere.

Nota VII.

Quid eſſent ipſi dicturi. Illius dicti Regienſes tacitè monet: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, vt conſiderent, quid ipſi eſſent dicturi, ſi Albertus libera promiſſione, & propria neceſſitate eis obſtrictus eſſet, & cum res agenda foret, abire vellet, atque id nunc in Cortonenſibus conſiderent, quo monito inter alia etiam poſſet Caſalenſis ipſos vel conſolari, vel Alberti æmulos iniuſta ſuadentes compeſcere.

Nota VIII.

Quos (labores) *mihi pro noſtra augenda Religione cenſui ſubeundos*. An vt Religionem à Poggij inuectiua defenderet, de quo mox dicemus; an vt alia quæ Vvaddingus indicat anno 1429. num.8. & 1430. num.3. & 4. curaret, an aliud quid, dubius ſum.

EPISTOLA XIX.

NICOLAO NICOLI.

ARGVMENTVM.

Cupiebant Florentini, vt hoc anno veteris æræ 1430. *& nouæ noſtræ* 1431. *Beatus Albertus Quadrageſimali tempore, in maiore ipſorum Eccleſia conciones ad Populum haberet; excuſauit ſe tunc ipſe; Quare Nicolaus in menſe Sextili ſiue Auguſto præterito, per literas id ipſi vitio vertit; quibus cum tunc reſpondere non potuerit, nunc ſe excuſat, quod peſte laboraſſet. Quod autem oblatas conciones non admiſiſſet, veras cauſas aperit Nicolao, quarum partem in ipſum quoque reijcit. Mittitque illi recenſenda aliqua ſua ſcripta, & per latorem quædam oretenùs communicanda, quæ literis committenda non cenſuit.*

Poſtea-

Digitized by Google

POſteaquam querimonias tuas, vt ita dicam, præterito menſe Sextili anni ſuperioris accepi, mi Nicolae cariſſime, non potui præ valetudine reſpondere literis tuis, in quibus paulùm mihi commotus viſus es, quod cum prædicandi laborem, quem voluiſſes, Florentiæ hoc anno in maiore Eccleſia non ſuſceperim, dicíſque hoc ipſum debere mihi adſcribi, qui mea dilatione pendentes animos in contrariam partem conuerti. Nihil inficior, dulciſſime Nicolae, nihil excuſo, ſi quid tibi à me erratum videtur, ſed hoc tantum de meo ſenſu, qui mihi quam cæteris, & quam cæterorum notior eſt, tibi ſinceriſſime, veriſſimèque renuncio, me ſcilicet ea tempeſtate bellorum, ea acerbitate ciuilis diſſenſionis, ea denique peſtis voracitate, quæ paſſim tuam indies ciuitatem depopulantur, non magnopere curare, ſi valdè opportunum tempus, ad rem agendam, *impedientibus fortè perditis, vel etiam gaudentibus inuidis*, (1) non ſe dedit. *Muſica enim in luctu importuna narratio, ſilentque inter arma annales.* Si verò tu contra, rectius mecum actum fuiſſe aſſeras, proficiſcendo libentius, quam declinando prudentius, vt interim tibi aſſentiar, pace tua dixerim, in te omnis iſta culpa eſt referenda: Tam enim parum de me præſumpſiſti, vt, quod ego non prorſus negaueram, tu non vehementer aſſeruiſti. Poteras enim, cum ita tibi videbatur, etiamſi omnino negaſſem, liberè, vt amicitia poſtulat, acceptare: quod ſi feciſſes, tibi velim perſuadeas, me non fuiſſe tuas ſponſiones aliquando fracturum: Sed de his ſatis. Dabit enim Dominus poſt hac tempus aptius, & tu interea mecum familiarior ſemper in amicitia conualeſces. Harum portitor quædam Scriptorum meorum ad te affert, quæ pro tua prudentia dijudicabis, atque ad me remittes, & nonnulla tecum coram de me conferet, quæ ſcribenda non cenſui. Vale ex Cortona 1430.

NOTA.

Impedientibus perditis vel gaudentibus inuidis. Nemo Propheta in Patria ſua. Albertus alibi ſemper gratus, deſideratuſque, Thuſcus in ſola Etruria patitur inuidiam, ſed omnia vincit virtute.

EPISTOLA XX.

EIDEM NICOLO.

ARGVMENTVM.

Morbum ſuum, conualeſcentiam, & conſilium commentandi quidpiam aperit. De qua verò re ſcribendum, dum deliberat, materiam per Poggij, Nicolique allatas literas oblatam eligit. Quid de illis cenſeat,

ſeat, per iſtas narrat, & quod Religioni iniurioſæ fuerint, & alijs pernicioſæ futuræ eſſent, indè ad ſcribendum coactus, non Poggium vituperando, ſed cæteroqui laudando, & amicè monendo, ſed innocuos læſoſque laudando, ſe id facturum promittit, & factum Nicolai cenſuræ, & correctioni ſubijcit.

NVper equidem, Nicolae chariſſime, vt te arbitror ex alijs audiſſe, eram eiuſmodi peſtilentiæ ægrotatione grauiſſima affectus, quæ latè ac paſſim omnes penè Italiæ noſtræ populos, *vt reliquos taceam*, (1) de Dei noſtri clementia malè meritos occupauit: ob eam autem cauſam, id mihi vſu venit, vt quotidianæ prædicationi paulò mihi eſſet ſuperſedendum, quam ſuperiore tempore, vt tu ipſe optimè ſcis, *noſtræ reipublicæ, noſtræque Eccleſiæ*, (2) indies à me habitam, noſtris illius, quæ ſurſum eſt Ieruſalem, futuris ciuibus, quemadmodum & ſperare, & optare nos conuenit. Id etenim Chriſtianis noſtris hominibus accuratius ſolebam impendere. Cumq; fratrum meorum charitate, & ſumma erga me diligentia, ac ſemper imprimis propitio Chriſto, valetudinem meam Medicorum opera, ſtudioque curarem è veſtigio, & mihi & alijs, quibus eram pro eorum virtute animi carus, nonnulla ſpes meæ recuperandæ ſalutis oborta eſt, verum quamquam periculum euaſiſſem, eſſemque iam liber, adhuc tamen longiore debilitate mihi defecto viribus, à Fratribus ardenter, atque amanter conſultum eſt, vt itentidem à prædicatione aliquanto diutiùs abſtinerem, quo tandem commodius, integra valetudine potientem, labor me conſuetus exciperet.

Ego itaque, & ſi recte, quantum attinet ad rem iſtam, & vt mihi quidem videor, tunc illis aſſenſus ſum, non cenſui propterea literarium munus à me penitus negligendum: ſed magis ſcribendum eſſe quidpiam mihi quidem facillimè perſuaſi, vt etiam in otio, vel mihi calamo ſaltem prodeſſem, qui per imbecillitatem virium, coactus, voce ſilerem, vel alijs Scriptorum meorum ſedulitate, quamuis non eloquentiæ dignitate, neque ſenſuum vbertate, proculdubio non obeſſem. Ex quo fieret, vt id perparum temporis, quod reliquum ſupereſſet, ſobria hilaritate lætus, nequaquam extinctum ducerem, cæteris verò conſulerem, quibus forte quod ſcribimus, eſt vtile futurum, ſimplicibus dico, nam ſapientibus, longè maiora capeſcentibus, non conducet, ac me me primùm multò magis meis contra me verbis erectius concitarem.

Cum igitur complura mihi ante oculos verſarentur, quæ ſcribenda iudicarem, eſſemque neſcius quid potiſſimum primò aſſumerem, tùm quàmprimum venerunt ad manus meas, & illæ ipſæ literæ, quas ad me Poggius nuper dedit, & illæ item eius viri, quas tibi redditas ſuperiore anno, vt quid de illis ſentirem, audires, tu ipſe ad me diligentiſſimè tranſmiſiſti. Inſpexi, illas perlegi, reuolui, perpendi ſæpè ſtudioſius. Fateor viſus eſt mihi Poggius noſter paulò liberior, ac ſolutior, quàm non dico, Chriſtianam charitatem, & religioſam ſobrietatem, ſed animo audacior, &

lingua effrenatior, & calamo feſtinantior extitiſſe; quàm officioſam atque eruditam deceat grauitatem.

Tam enim aduerſus Dei Seruos, pene omnes, faciliore licentia exerit eloquentiam ſuam, tamquè acriter pertonat, atque inuehitur, vt quantum mihi quidem videtur, non modo innocentiſſimos Seruos Dei, ac reliquos omnes exiſtimem ab eo iniuria laceſſitos, verùm etiam vehementiſſimè pertimeſcam huiuſce Poggij authoritate, ac eloquentia, ſi apud exteros à Religione literæ ipſæ peruenerint, perquam facile eoſdem Religioſos vocari in odium, ac deſpectum iri, ſæculique homines (quod eſt grauius) quibus forte ab inquietantis mundi turbulentiſſima tempeſtate ad tutiſſimum, & ſanctiſſimum portum integerrimæ Religionis confugere voti fuerat, complures poſſe ijſdem literis potiſſimum euocari.

Quamobrem non credidi, neque me dedecere hoc genus, quod pro Religione mihi aſſumendum putaui, neque ab re cuiquam videri, neque Poggio noſtro moleſtum eſſe debere, ſi non in eum (cum hoc oneris aduerſus illum ſuſcipere nolim) Sed pro veritate, pro Religione, & pro his, qui aliquando hæc noſtra forſitan legent ego ſeruorum Dei omnium, non quidem defenſioni, ſed laudationi paulisper incumbam; Cum igitur ita ſe res habeat, Nicolae chariſſime, feci, vt propoſueram, ac ſcripſi quicquam pro ſeruis Dei, in eorum laudibus, quantum mihi ſatis eſt viſum, valde libentiſſimè immoratus. Hanc itaque quidquid illa eſt, quam laudationem vocari placet, antequam ederem, tibi prius haud iniuria deſtinandam exiſtimaui, quem & dictorum, & actorum meorum, atque omnium, quæ à me ſcriberentur, æquiſſimum iudicem, ac cenſorem penè à puero mihi conſtitui.

Cui ſi dicta mea probari videro, ad complura longè præſtantiora meum ſtudium prouocabitur: ſin verò minùs, vel tua authoritate deterritus, ignarus ipſe, tum ſileam, vel quod magis arbitror fore, magno ardore animi, & diuturna diligentia, atque hortatu tuo, ad ſcribendum prouocatus, in dies abs te fiam limatior. Tu modo vide, quid de illa ſentias, ac mihi reſcribes. Quam ad te mitto, vt ſi tibi videtur, illam tergas, emendes, ſeces, polias, atque exornes.

Hoc tamen in fine Epiſtolæ, te admonitum volo, me in hoc otio redintegrandæ valetudinis meæ, ad hoc negotium eo libentius trahi, quo illud non tam conficiendum, quam proficiendum à me eſſe cognoſco. Id ipſum enim iam tunc ad Poggium noſtrum ſcribere cœperam, vt in principio Epiſtolæ huius præfatus ſum, cum ſummis interdiu quotidianarum predicationum laboribus occuparer, iam vero cum mihi in præſentia vacat, & intermiſſum opus longo, vt aiunt, poſtliminio repeto, vt non tam diutius elaboratum intelligas, quam inter ſoſpitatem meam, dum ſenſim valerem, properè, ac perniciter editum. Vale, & me ama *ex Cor.* 1430. (3)

NO-

N O T AE.

Nota I.

Vt reliquos taceam. Hic indicat non tantum Italiæ, ſed aliarum etiam gentium populos hoc tempore peſtem paſſos fuiſſe, ex quibus narrat Bzouius ad hunc annum n. 1. & 2. apud Aragonios arſiſſe, quod autem addit noſter author: *De Dei noſtri clementia malè meritos*, non gentium, aut populorum diſtinctio eſt, ſed ad omnes pertinet: nam peſtis, bellum, & publica fames, peculiaria Dei flagella ſunt, quibus populos, vel proprijs, vel Principum peccatis de ſe malè meritos caſtigare ſolet: vt propterea Regi Dauid cum Regni ſui populum numeraſſet, ex tribus his plagis quam vellet electio data fuerit 2. Reg. 24. ver. 13.

Nota II.

Noſtræ Reipublicæ, noſtræque Eccleſiæ. Rempublicam, & Eccleſiam ſibi, & Nicolo communes deſignat, quæ aliæ eſſe non poterant, quam Etruriæ.

Nota III.

Ex Cor. 1430. Hoc eſt ex Cortona, quæ Etruriæ ciuitas eſt, in qua diximus Albertum cum Iacobinorum legatis poſt plures annos, Florentiam ad Concilium properantem ſolemniter exceptum fuiſſe. Cum autem hic habeamus annum 1430. quo has ad Nicolaum dederat, deeſt tamen dies, & menſis. Ego verò propter locorum vicinitatem exiſtimo circa vltimum diem Ianuarij ſcriptas fuiſſe: nam Nicolaum pridie Nonas Februarij eodem anno mortem obijſſe Florentiæ docet Pocciantius.

EPISTOLA XXI.

POGGIO FLORENTINO.

ARGVMENTVM.

Audita, quæ Poggius in ordinis detrimentum facere dicebatur, & lecta, quæ ad vituperium ſcripſit, breuiter exponit, lenius primum, mox acrius, ſed amicè hominem redarguit. Contrariam Religionis laudationem aggreſſus, eadem opera tres res, & factu vtiles, & lectu delectabiles, & imitatione boneſtiſſimas docet, nam quidquid virtutis in claris Ethnicis eſſe cenſebatur, aſſignatis perſonis, ordine recenſet, & ſeruos Dei, quos laudandos ſuſcepit, illos in omni virtutum genere ſuperaſſe, perpetua, & perſpicua comparatione ita demonſtrat, vt omnes ſimul vniuerſæ Chriſtianæ Philoſophiæ exercitationem, non minus diſertè, quam grauiter, explicet. Aduerſarium deinde ad aduerſa prioribus tam dicta, quam facta dulciter, & neruosè hortatur, & orat, atque in priſtinis perſiſtentiam doctè diſſuadet: emendationem authoritate, & exemplis facilem eſſe, Diuinæque vindictæ certa alioquin expectatione neceſſariam demonſtrat. Denique monet famam illi curandam eſſe, merita dum viuit acquirenda, rumores hominum fugiendos, iudicia eruditorum magni pendenda, beneuolentia perſpicua deuinciendos animos bonorum. Quæ qui adipiſcatur, & quanto ſuo id bono breuiter docet.

Digitized by Google

NON ſatis dicere poſſum, Poggi chariſſime, quantum equidem ægrè fero, vt cum primas ad te mearum dare conſtituo, ea dicere me oporteat, quæ & mihi moleſtiſſima ſunt, certè id quidem, & tibi fortè non multum pergrata: maximè verò quia ita pro ingentibus occupationum moleſtijs, *quas quotidie prædicando perpetior* (1) ab ſcribendo maturè auocer, vt quantum res iſta poſtulat, loqui diutiùs concupiſcam. Cum verò anguſtia temporis excludar, haud dubium penè ſilere, quàm loqui malim; aggrediar tamen vt Beatus Cyprianus ait, facultate, qua valeo.

Al. ita.

Cyp. ad Donat. Epiſt. 1 tom. 1.

Frequens rumor de te, ad me per multos delatus, aures meas, quæ vt Salomon ait, auditu non ſatiantur, adeò tædio affectas reddidit, vt iam perferre nequeam, quin etiam in ſummis laboribus meis aliquid vel ineptiſſimè ad te virum eloquentiſſimum ſcribam. Inculcant aduerſum te quidam, & replicant tua prorſus opera factum, ne locus ille noſtræ Religionis (de quo dicam intelligis) vt cæptus erat, ædificetur, ac quod longè moleſtius eſt, futurum nonnulli ſuſpicantur, vt id murorum, quod fieri cęptum eſt, demoliatur, & proruat, clamante aduerſum te tota ea Prouincia, quod nullius, quam tua apud Pontificem inſtantia, aut factum ſit, aut futurum quippiam. Quam inſtantiam tuam plerique, vt vulgò fit, variè interpretantur, vt dicant vel nequitia tua, vel odio Religionis, vel errore falſæ de nobis omnibus æſtimationis tuæ, vel quod magis omnes penè arbitrantur, ſuggeſtu quorumdam perditorum, qui hiſce fratribus iniquo animo aduerſantur, hoc abs te factum eſſe.

Eccl. 1. 8.

Vide Vitam n....

Accedit inter hæc omnia, quod mihi ad Nicolaum noſtrum Nicoli literæ tuæ perlatæ ſunt, per quas te falſo culpari vehementer quereris, de quibus literis, ſi mihi propoſitum eſſet cauſam eorum fratrum defendere, ac non potiùs te rogare, dicerem omne quod ſentio. Mallem enim, vt hoc tantummodo apud te, & amicè, & Chriſtianè confitear, te in cooperiendis eorum culpis, ſi quæ perparuæ ſunt, fuiſſe concitatiorem, atque ſi magis putabas, in accuſandis pia charitate, ac manſuetudine mitiorem. Oro te ſuauiſſime mi amice, vt æquiſſimo animo, quod ſubijciam feras, *ac me parum mordentem ſalubrius patiaris* (2) quam mihi adulanti periculoſiùs compatiaris. Mallem, inquam, te in tot bonis viris accuſandis, quos tamen perpaucos eſſe dicis, fuiſſe caſtigatiorem, quam aduerſus illos pene omnes, *præter fratrem Bernardinum, & me* (3) in fingendis horrendis criminibus, ac turpiſſimis moribus, aſperiorem, ne dicam audaciorem.

Verè mirari ſatis non poſſum, quonam modo in tantam licentiam accuſationis eruperis, vt cum ſcriptum ſit ab Apoſtolo. *Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum, ſuo Domino ſtat, aut cadit: ſtabit autem*. Tu tamen hos omnes, perpaucis exceptis, voces ſimulatores ſanctitatis, ſatores errorum, ſceleribus implicatos, peruerſè agentes, abſque virtute, ſine ſcientia, impudentes, inſolentes, animo impotentes, ſuperbos, qui nulli ſubeſſe velint, & parem ſpernentes, magis præeſſe cupiant. Hæc puto te reclamante animo, & conſcientia accuſante, dixiſſe. Illud verò quis non

Ad Rom 14. 4.

Digitized by Google

non ſtupeat? quod præter publica ſcelera, eis abdita, & ſecluſa, & domeſticis parietibus obſepta tam confidentiſſimè obijcis, vt loca eorum non ſis veritus, vel prohibente literaria facultate, & ſi non Chriſtiana charitate, officinam ſcelerum nominare. Miror quomodo non aptius, ex quo eiuſmodi ineptijs inſoleſcere delegiſti, ea ipſorum loca, & lupanaria proſtituta, & probris libidinum inquinata, & turpiſſimorum complexuum fœdata labe, tibi procaciter, & petulantiſſimè nominanda cenſueris. In quibus ipſi, vt dicis, improbi circulatores, ſordidi, capite demiſſo, cum vulgo reproborum, tumidi, inflatique deliteſcunt.

Immò verò, vt cum venia tua dixerim, vt non grauiter adijcis, non in ſolitudine, ſed in ſumma hominum frequentia, *in locis delicioſis*, *amœnis*, *iucundis* (5) voluptuoſis ſe ſe immiſcent. Atque vt cum gemitu, tua illa verba, talia, qualia ſunt, in calce ſubnectam, nec proprio nomine, vt dignum eſt, eloquar. Qui & ipſi, vt ais, non vt menti vacent, ſed corpori, rectius ventri dixiſſes. Nam quod dicis, nectare illo, nedum exteros, peregrinoſque allici, ſed etiam ciues tuos ſuauius delectari, valde eoſdem ciues, quam ſint homines frugi commendas, dum non ſolum hi ſunt, qui non continenter, non ſobriè, non ſeuerè, vt naturæ dignitas poſtulat viuunt; ſed potius illi ipſi, vt mihi quidem videtur, temulenti, & vt ita dicam, meribibuli, abs te ſecretius appellantur.

Quod verò ais, potum illum eſſe Iouis nectar, ſiquidem ioco magis, quam ex ſententia tibi hoc dicendum cenſuiſti, nihil te incuſo, qui forte gentilium literarum facetijs delectatus, illorum ſententijs velut porcorum ſiliquis, id quod de prodigo filio Euangelica authoritas perſonat, tuum ventrem, quamuis inaniter, ſatiari maluiſti. Te inquam in hoc genere nihil culpo, quod Poetarum, Oratorum, Hiſtoricorum, ac Philoſophorum ſententias vel legas, vel tuis ſcriptis inſeras, ſi modo inter legendum nihil ipſe noceare, ſi ſcribendo nihil alios lædas, quæ & ſe te imitari debere arbitrentur; & te his iudicent nimium delectari, atq; eiſdem Ethnicorum literis, pluſquam oporteat, & quam deceat, attribuere. Si poſtremum nihil in te fidei, nihil authoritatis, & veritatis, & charitatis ad ſcripturas ſacras, Paganorum frequentiore lectione, atteſtatione, ſcriptioneque minuatur, quod an fieri poſſit in te, tu ipſe videris. Ego verò in mei ſimilibus, niſi difficile fieri poſſe, non video.

Luc. 15. 16

Si igitur tam continenter, vt perſtrinximus profanas literas colas, vt dicere cœperam, non te accuſem: nam hæc quæſtio de externorum ſententijs, cum Chriſtianarum literarum mundicie miſcendis, atque interſerendis, à doctiſſimis Eccleſiæ viris, ac maximè apud Hieronymum noſtrum elegantiſſimè abſoluta eſt in ea notiſſima Epiſtola, quam eum ad Magnum Oratorem Vrbis Romæ ſcripſiſſe non es neſcius: at verò contra, ſi ſeriò potius, quam iocando, potum illum eſſe Iouis nectar conſcripſeris, & ſi de hoc ſentire, quia Chriſtianus es, neque ſanè aliam ob cauſam, minimè auſim, ſi tamen forte id ſentias, penè dixerim, nihil aliud verius ſentire mihi videris, quam quod Iouem Deum tuum eſſe

Tom. 1. Ep. 84. ad Magnum.

con-

confirmes. Neque enim niſi tribus ſubiectis his modis vſu ſcilicet, iure, & conditione, aliquid alterius eſſe dicitur; vſus autem, aut malus eſt, qui loquendi latiore conſuetudine abuſus nominatur, aut bonus, qui & ipſe rectus vſus vſitatius dici ſolet.

Eliquata igitur ratione, ac ſententia vnum horum conficitur, vt ſi abuſu potum Iouis eſſe ſentias, præclarè, & verè dixeris. Fuit enim, ſicut vitijs reliquis Princeps, ſic omnes quoque gulæ ebrietate, ac crapula debacchatus: ſi autem recto vſu, ſuum dicas potum, falſum id quidem ſit, atque abſurdum: nam quis rectè vtetur, ſi eum abuti conceſſeris? ſicut è contra nemo rectè vtens abutitur eo, quo vtitur, ſin verò iure, vel poteſtate ſit eius potus, idque tu aſſeras hoc turpiter deſipis. Quo enim pacto ſuum eſſe nectar exiſtimes, cum nec ipſe quidem ſuus extiterit; Sed vitiorum, ſed Dæmonum, ſed omnis iniquitatis
Ioan 8.34. ſeruus. *Qui enim facit peccatum ſeruus eſt peccati*, vt veritas ait, quod ſi poſtremo contendas, neque peruerſo vſu, neque iure æquiſſimo dici Iouis potum, reſtat profecto, vt vel nullo modo ſit Iouis potus, & tu eius eſſe potum, illud veſtrum nectar, improbè dixeris: vel dicas potum eſſe conditione. Quod ſi cenſeas, egregiè id quidem facis, vt Chriſtiano ore Iouem tuum eſſe commemores. Immò verò ſi id ſentias, quid hoc eſt ſtultius? quid iniquius? quid infidelius dici poteſt? hoc enim dicere, quid aliud eſt, quam veriſſimo Deo maledicere? quin potius quid aliud eſt, quam Iouem Deum ſuum eſſe manifeſtiſſimè dicere? nemo enim poteſt eſſe conditor, & creator, niſi Deus extiterit. Nos igitur Chriſtum Deum noſtrum eſſe contendimus, dicimus, & conſtantiſſimè profitemur, in quo nobis omnis ſpes comparandæ ſalutis locata eſt.

In ore autem Chriſtiano, vt apud Hieronymum veriſſimè dicitur, *quid facis Iupiter æternus? & me Hercule, & me Aedepol, & Polux, & Caſtor*, ac cætera magis portenta, quam numina? ſuum itaque dicant Iouem, qui volunt, & quos Chriſtianos non eſſe dubium eſt, vtque præclarè Beatus Cyprianus ait, Iouem ſuum iſti exprimant, non magis regno ſuum, quam vitijs. Principem exprimant, inquam, illum in terrenos amores, cum ipſis ſuis fulminibus ardentem, nunc in plumeos colores albeſcere, nunc aureo imbre defluere, nunc in puerorum pubeſcentium raptus miniſtris auibus proſilire.

Vide Tertull. de Idolatria cap. 20. & 21.

Cypr. tom. 1. Epiſt. 2. ad Donat.

Huius impii Iouis nectar, tua ſententia, horum Sanctorum animos vehementer allexit, vſque adeò vt haud iniuria amęniſſima patria ſe priuari querantur. Qui non abſtinentia affecti, non panibus, quos ſæpius à ſoricibus rodi contingit, non alterius generis cibis, non modo vilibus, vt fabis, lente, oleribus, ac potibus acidis, verum etiam, ſicut ea pecora domus ab aliis accipiunt, tabe miſeranda confectis, & reuera eſt, ſed vt dicis, idque ipſum ego, & grauiter, & acerbiſſimo animo, itidem iuſtiſſimè repetam, illo veſtro nectare, Iouis potu allecti morantur. Latinius mi Poggi dixiſſes, tamen nihil minus, quam turpius, ſi eos ebrios, atque ructantes heſternam crapulam, qua vſque ad vomitum ſatientur, procul dubio nominaſſes.

Hei talia ne decent, Poggi mi

ſua-

Digitized by Google

ſuauiſſime, eruditionem tuam, prudentiam, moderationem, modeſtiam, & Chriſtianam profeſſionem? an non rectè perſpicis non poſſe iſta ab homine tincto literis, ne dum doctiſſimo, vt tu ipſe, mea ſententia is es, niſi turpiſſime dici, quamobrem nullo profectò neque tu vel falſa opinione fallaris, vel temerario iudicio pericliteris, neque reliqui, ad quorum manus literæ tuæ vel peruenerunt, vel forte peruenturæ ſunt, tua authoritate magis quam veritate deterriti, ab ipſo nitidiſſimo portu *Sacrarum Religionum* (6) ad quas forſitan ab inquietantis ſæculi turbinibus confugere voti fuerat, eiuſmodi verbis tuis, vel aliorum perſuaſi fallacijs, auocentur.

Patiare igitur, mi Poggi chariſſime hoc loco, non contra te, quem magis errore quam maleuolentia deliquiſſe mihi perſuadeo, non vt tibi in aliquo adſim, cum me adiutore ad bona ſtudia, bonoſque mores nequaquam indigeas; poſtremò, non vt tute ipſe tibi conſulas, qui iam is es, quem probè emendatum confido: ſed pro veritate, pro iuſtitia, pro Religione, pro pietate, pro eis, qui hæc aliquando lecturi ſunt, ac denique pro iſtorum integritate, non defendenda (cum hoc oneris contra te ſuſcipere nolim) ſed paulum commendanda, in eorum laudibus immorari.

Tu itaque adeſto animo, atque erecto corde ſis, teque ipſum ad ea quæ ſum dicturus vultu, fronte, oculis totum in præſentia, oro, conuertas. Tu eos Poggi, non ſummo in honore habendos putas? qui ſummo conatu, *non Diogenis acerbitatem*, (7) non Curtij paupertatem, non ob mundi gloriam, vel ſi magis placeat illius amatoribus, ob virtutem, Socratis Tebani contemptum, ſed Chriſti lenem ac ſuauiſſimam auſteritatem feliciùs imitantur. Qui non alterius Socratis fractam ſpem, quem dicere ſolitum aiunt, *quod ſupra nos nihil ad nos*, ſed ſpei ſuæ robuſtam, inconcuſſamque firmitatem ſuper electum ſummum, angularemque lapidem, de quo Petro dictum eſt, *ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, aduerſus quam nec portæ inferi præualebunt*, ſolidius collocarunt. Qui non Platonis inſalubrem Academiam, ſed gremium Eccleſiæ delegerunt; Qui non Ariſtotelis, ac Cryſippi acumina, *ſed aſcenſiones in corde ſuo, in valle lacrymarum* diſponentes aſcendunt in palmam crucis, & apprehendunt fructus eius, ſpinas, Chriſti ſanguine tinctas, lingentes, quæ quàm roſcida mella ſint eis longe ſuauiores.

Matth.16 18. *Pſal.83.6.*

Qui non Democriti ſtultas atomos, quibus mundum hunc noſtris expoſitum obtutibus mentiens conficit, ſed diuinas literas venerantes audiunt. *In principio fecit Deus Cœlum & terram.* Qui non Epicuri luxuriam, qui & ipſe turpiſſimis flagitijs inquinatus, dicebat; Poſt mortem nihil eſſe & mors ipſa nihil eſt. Non Sardanapali ingluuiem; qui cum infelicem mortem obiret, non autem quæ probis viris digna iudicaretur, quale exemplum ſordidiſſimæ ante actæ vitæ reliquerit ſuperſtitibus, Cicero tuus, vt reliqui docti, teſtatur. Is enim in ſepulchro moriens hæc ſcribi iuſſit, habeo quæ edi, quæque conſumpta libido exhauſit. Non, inquam, hos, qui iuxta Apoſtolum deſperantes,

Geneſ.1.1.

tes,

Digitized by Google

tes, ſemetipſos impudicitiæ tradiderunt; Non denique Fabricij continentiam, ij, de quibus loquimur, ſunt complexi: *Sed mortificationem Chriſti in ſuo corpore circumferentes, ſupplent ea quæ deſunt paſſioni illius*, & quotidie cum Paulo clamant *qui autem ſunt Chriſti*, carnem ſuam cruci, cum vitijs, & concupiſcentijs affixerunt.

Ad Galat. 5. 24.

Non Pythagoræ ænigmata, qui cum ſuperſtitioſè mutus indiſcretum quinquennale ſilentium ſuis diſcipulis indixiſſet, ob id fortè vſu venit, vt nihil ab eo, vel in membranis, vel in chartis præclarè ſcriptum futurorum vtilitati relinqueretur, nihil enim eum ad conſulendum poſteris ſcripſiſſe ferunt, ſed publicis æneis literis ſtatuit ſtateram non tranſiliendam, arundinem domo pellendam, ignem gladio non fodiendum, ac poſt multa ſecula primò Euforbium, deinde Talidem, tum demum Nermotinum, quarto Pyrrhum, ad extremum Pythagoram in ſe ſe renatum, ſacrilega temeritate, & ſtultiſſima leuitate atque cæcitate perhibuit. Verum hi Euangelij maniſeſtiſſimam veritatem diligunt, de qua ait Apoſtolus, *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit &c. nos autem reuelata facie gloriam Domini ſpeculamur*.

Pythagoræ dogmata fuſius recenſet Gualenſis par. 3. florilegij c. 8.

Ad Rom. 13. 12. 2. Corint. 3. 18.

Deijciunt Gorgiæ vanitatem, omni leuitate inaniorem, qui de quaqua re propoſita, humana eruditione fretus, ac ſuo ingenio confiſus, publicè ſe ex tempore dicturum pollicebatur: ſed iſti audiunt Dominum ſuum, verius eis dicentem; *Nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis. Et ego dabo vobis os, & ſapientiam cui non poterunt reſiſtere, & contra dicere omnes aduerſarij veſtri*. Triumphant de grauitate Craſſi, quem ſemel tantum in vita riſiſſe ferunt, malentes Chriſtianam grauitatem, & grauem ſobrietatem, de qua dicitur. *In populo graui laudabo te, cuius planta pedis ſicut planta pedis vituli eſt*. Quo etiam in ipſo laborioſæ prędicationis boatu, boni Chriſtiani ita verborum ornamenta ſectentur, vt vtiliora quam tumidiora diligentes, abundantius quam religioſam deceat grauitatem, nimia profuſione non inſoleſcant.

Matth. 10. 19.

Luc. 21. 15

Vel Catonis.

Pſal. 34. 18

Ezech. 17 vel ardore

Suppeditant Solonis, Liturgique ac reliquorum Græciæ ſapientum inſtitutis, maiorem in modum ſapientiæ facultatem, immo vero tribuunt, quam illa haud habebant, excellentiſſimam ſanctitatem: cum Euangeliorum præcepta, Apoſtolorum leges, ac Patrum vigilantius documenta ſcrutentur; vincunt Marci, Catonis, Reguli, Atilij, Romani Imperatoris, fidem, nec minus ſuppetit eis, vnde Curtij conſtantiam antecellant. Eorum enim facta præclara, luculentium hominum elegantiſſima loquacitate, in Cœlum quidem laudibus efferuntur. Sed Cœlum ipſum, vacua pietate deluſi, ſunt minimè conſequuti. Quippe alterum, aiunt, captum à Carthaginenſibus, miſſumque Romam, vt ſi perſuaderet Romanis Carthaginenſium reddi captiuos, eum liberum facerent; ſin verò minus, adſtrictus iuramento rediret, veniſſe Romam, perſuaſiſſe contrarium, ſponte rediſſe Carthaginem, ex quo incluſum anguſto ligno, vbi ſtare cogeretur, clauiſque acutiſſimis vndique confixum,

Digitized by Google

xum; vt ſe nullam in partem inclinare, ſine pęnis atrociſſimis poſſet, tandemque poſt excogitatos, horrendoſque cruciatus, peremptum à Carthaginenſibus triumphantem, vt pro illorum deſiderio loquar, eum mortem obijſſe. Alterum verò, ſe ſe pro patria liberanda in abruptum hiatum, equo concito armatum præcipitem dediſſe ſcribunt. At verò iſti quos ſuſcepimus laudandos, inuictam potius Chriſti Martyrum, atq; inſuperabilem fortitudinem, & in ſe ipſis plerìque magno cum ardore affectant experiri, & in alijs admirantur. O felicem eorum mortem, immo vitam, quam, nec mora, felicitas ſuperna conſequitur.

Proinde pugnant cum Cicerone tuo, ac Demoſthene, cum Gracchis, cum Craſſo, cum Antonio, & Græco Lyſia, ac reliquis ſummis Oratoribus, non verbis, ſed rebus: quoniam illorum linguam, iſtorum pectus, qui ſapiunt, admirantur, illorum dicta præſtantiora, iſtorum facta nobiliora, qui non inſaniunt, efferunt. Creſo fortunis præſtant, ille quidem, ac reliqui ſui ſimiles auri, atque argenti immenſa pondera congregantes, potentiores iſti, cum audiunt Apoſtolum dicentem, *habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſumus: & tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes*, mirabiliores exiſtunt. Maximè quippe, vt tuus Tullius inquit, homines admirantur, eum, qui pecunia non mouetur. Quod, in quo viro perſpectum ſit, hunc dignum perſpectu arbitrantur, ob eandem cauſam, fidem, & admirationem concipiunt. Quod eas res ſpernit ad quas plerique auiditate inflammati rapiuntur, immò verò vt præclarè quidam ex noſtris ait, libidine incenſi, pro his rebus digladiantur, quas poſſunt amittere inuiti.

Al. Victum 1. Timoth. 6. 7. 2. Corint. 6. 10.

Cicer. de offic. lib. 2. cap. ij.

Congrediuntur cum Liuio, Herodoto, ac reliquis hiſtoricis, non rebus veris narratis, ſed fortibus opere ipſo confectis, ſuperare autem Carneadem, Zenonem, Cleantem, Heraclitum, Empedoclem, Pyſiſtratem contendunt, ac reliquorum, quorum nominibus nonnulli terricrepo ore inflantur: tum Philoſophorum, tùm Oratorum, tum Hiſtoricorum perditam vanitatem, ne dicam ſtultiſſimam temeritatem, nihilo magni pendunt, cum iuxta Apoſtolum, de his omnibus Romanis loquentem, *illi ipſi dicentes, ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt*. Non his ſe comparant, rerum exploratiſſima notione, ſed authoritatis dilectione, vſque adeò, vt Chriſtum noſtrum, verum, ſummumq; Deum, ſibi ipſis longè ſatius, omnis virtutis loco, procul dubio deſtinauerint.

Ad Rom. 1. 22.

Illi enim curſus ſyderum laborioſa indagatione compererunt, iſti ſe ſe noſſe laborant; illi Cœlorum, maris, terræque amplitudinem metiti, ſe ipſos ignorant, iſti mentis aſpectu puriore, & cordis affectu rectiore latitudinem Paradiſi deambulantes, dicunt illud Apoſtolicum, *noſtra conuerſatio in Cœlis eſt*; illi vires lapidum, ſuccos herbarum, fructus arborum, iras animantium, quid cui prodeſſet agnoſcere curauerunt, quod quo naſceretur, purgaretur, frequentaretur, domaretur, animaduerterunt ſumma cum diligentia, iſtis curæ eſt, montes peccatorum ſuorum, aſpera facinorum, prærupta flagitiorum, quæ vel carne victi, ſuperiore acta vita fecerunt, vel ſe facere poſſe

Ad Philip. 3. 10.

verentur, cum gemitu, qua facilius euitentur, meditari, cum dolore perpendere, cum acerbiſſima ſeueritate horrere, plectere, vindicare, quaqua verſum curioſa eruditione neglecta eatenus, vt neque Ptolomæi illius Philadelphi nobiliſſimi Aegyptij Regis, exactiſſimam diligentiam multi faciant, qui totius gentilis, humanæque eruditionis, ac Diuinæ ſapientiæ Bibliothecam, ſummis nummorum ſumptibus, magna cum gloria ſibi coemit, ſed quemadmodum Beato Petro conſulente,
2. Petr. 1. 10. eniti intelligunt oportere per bona opera certam ſuam ipſorum vocationem, atque electionem facere ſatagentes, timidiore cura, ne de libro vitæ aboleantur, elaborant, de quo libro, ad amicum Moyſen loquitur
Exod. 32. 33. Dominus, *eum*, inquit, *qui peccauerit mihi, delebo eum*. Vtque nihil, quo Deus læſus exagitetur, in libris conſcientiarum ſuarum fœdum poſſideant, de quibus dicitur,
Apocal. 20. 12. *& libri aperti ſunt*, ſollicitiore in dies ſancto pauore, velut angorum acerbitate penetrantur, caſtigantur, purgantur, ſolidantur, ſicut ſcri-
Pſal. 88. 41. ptum eſt. *Poſuiſti firmamentum eius formidniem*.

Ex quo fit, vt ſæpe numero æque atque de ſublimi ſpecula humana, ac Diuina plurima contemplati, quanta ſit rectitudinis Diuinæ aſperitas, quanta humanæ obliquitatis impuritas, eo pernicioſior, quo ſibi ipſi latentior, quamquam Deum mundiſſimos ſeruos habere deceat, quanti contra ſint miſerandi hominis, tùm receſſus culparum, tùm labes flagitiorum, tùm gurgites ſcelerum, vſque ad apertiſſimam, & obſtinatiſſimam impudentiam perſpicientes, vehementiſſimè frequentiùs expaueſcunt, cum alios, tùm ſe enim verò multo magis. Inde ſeſe iudicant, ne iudicentur, cum, vt Propheta docet, nequaquam in id ipſum bis miſericordiſſimus iudicet Dominus, Apoſtolique præcepta intentiſſimo 1. Corint. 11. 31.
corde hauriunt, vtiliter, ſaluberrimèque dicentis. *Si nos metipſos iudicaremus, non vtique iudicaremur, dum iudicamur autem, à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur*.

Inde puriſſimo mentis aſpectu, flagranti animo, & diuturna huiuſce rei conſuetudine, ſua, quoad poſſunt, omnia intuentes, id tandem aſſequuntur, vt ſe totos, quàm ſint deformes, aſſequi poſſe diffidant, & neque ſuperbia elati, neque, vt ſuperborum mos eſt, ſe multi exiſtimantes, atque etiam oſtentantes, verùm humilitatis ſuæ in ima deflexi, cogantur iam iam pene anguſtia moribundi, ſuper altiſſima calamitate, cum omnium hominum pietate, tùm ſui iactura commoti, lacrymarum fluuios rogantes, orantes, obſecrantes ad Deum emittere, atque moleſtijs preſſi, ſancti, & fidelis Dauid, fortiſſimos gemitus clamare. *Delicta Domine, quis in-* Pſal. 18. 13.
telligit, ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo. Et ne Pſal. 142. 2.
intres iudicium cum ſeruo tuo Domine, quia non iuſtificabitur ante te omnis viuens: immò verò, vt quidam è Patribus ait, vè etiam laudabili vitæ hominum, ſi remota miſericordia diſcutias eam.

Inde cum audiant Dominum ſuum Luc. 17. 10
præcipientem, *quando hæc omnia feceritis, dicite ſerui inutiles ſumus quod enim facere debuimus, fecimus*: in ſe prorſus remiſſi, de ſe penitùs deſperati, eò liberiùs feruntur

in

Digitized by Google

in Deum, quo de eo ſolo omninò confiſi, atque ſpe freti audiunt: *Bonum eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine*; & *bonum eſt ſperare in Domino, quam ſperare in Principibus*, ſeque, haud mora, Deo ſuo liberè committentes, imò verò ſe ſe in illum proijcientes, qui eos in humeros errantes extulit, eum auidius alloquuntur. *In te proiectus ſum ex vtero, de ventre matris meæ tu es protector meus*. Admirantur autem Diuinæ lenitatis facilitatem, ac ſuæ humanitatis ingenitæ manſuetudinem, quod nos perditos, opulentiſſima largitate redemit, quod eoſdem malos ſeruos benigniſſimè habere dignetur, quod illos, qui abs ſe Dominum nimium audaces perpulerant, tam frequentiſſimè, vt ad ſe redeant, vocat, quærit, rogat, & pollicetur, quod eos, qui verè reuertunt, comiter, & facetè, ac dulciter ſuſcipit, quod prolapſos erigit, & frequentius curat, atque ne in vitijs immorentur, caſtigat de malorum immanitate, docet, vt caueant, de virtutum ſplendore commonefacit, vt appetant, de pœnarum autem futurarum acerbitate deterret, tùm gelu confecta, tùm glacie, tùm fame, tùm putoribus, tùm tenebris, tùm Dæmonum turpiſſimo contubernio, tùm fletu, ac ſtridore dentium, tùm auditu blaſphemiæ, tùm dolorum gemitu, quid plura? ſiti, angoribus, pœnis, moleſtijs, & quod eſt longè grauius, perpetuitate damnationis affecti, apud inferos ſubtus, qui conturbantur, adeò contruſi detinentur, exulant afflicti animos, nigri corpora, fumo tumidi oculos, membra denique ipſa indefectis ignibus torridi, in quibus improbos arſum iri, niſi non Chriſtianus, nemo eſt ſanè qui dubitet.

Pſal. 117. 8. 9.

Pſal. 21. 11

His atque huiuſmodi cogitationibus eruditi, quibus intereſt ſapientia de Diuina bonitate ſuccenſi, iſti, vt dicere cœperam, admirantur, & ſtupent, quia hominem Deus, non ſolum nimia charitate dilexit; ſed quia in Cœlum ex cœno tam ſublime tamque feliciter hominem ipſum, Diabolo præreptum victorioſo prælio, & æquiſſimo iure euexit, & in ſe ipſo ad Patris dexteram perpetuo conſeſſurum collocauit, clamant, & dicunt: *Quid eſt homo Domine, quod memor es eius*. Itaque ſpe ſubnixi ſupernorum ciuium gloriam præſtolantur, metu verò compreſſi dies illis iudicij lugubris, vt ſæpius metu mentem dilaniet, in quo ſe audiunt veritate incutiente timorem, de omni verbo otioſo, quod locuti fuerint, etiamſi à ſceleribus, & culpis maiuſculis vacui ſint, rationem apud Dominum reddituros, tunc ſcilicet, vt apud Hieronymum eleganter eſt dictum, cum ad vocem tubæ pauebit terra cum populis, cùm lugubre mundus immugiet, & tribus ad tribum pectora ferient, cum potentiſſimi quondam Reges nudo latere palpitabunt, exhibebitur tunc cum prole ſua verè tunc ignitus Iupiter, adducetur & cum ſuis ſtultus Plato diſcipulis, cum Ariſtoteli argumenta non proderunt. Tunc verò iſti, quos exiſtimas ruſticanos, cæteris metu coercitis, quos nunc pœnæ, quibus plectentur, manent, vehementiſſimè lætabuntur.

Pſal. 8. 9.

In Reg. Monac. titulo de timore vlt. iudicij.

Quapropter mea quidem ſententia, hi ſunt qui ſe dignos agunt, vt ab omnibus diligantur, colantur, tutentur; amicis grati, inimicis haud infenſi, alienorum periculorum ſoliciti, ſuæ verò iacturæ non negligentes, quæ de terrenis fęcibus eruti

damnant quod erant, de futura vita amant quod futuri ſunt, de erratis ſuis ſe in dies afficiunt, de inquietantis ſæculi turbinibus, grandi tempeſtate ſe euaſiſſe plurimum gratulantur, & ſolo altior eorum animus, mundo maior, omnique terrena poteſtate ſublimior, eatenus ſe excolendum virtuti, ac iuſtitiæ dedidit, vt poſteriora obliti ad ea, quæ ante ſunt, ſe extendentes, illis vita ſit tædio, mors iucunditati, aurum luti loco exiſtiment. Diſtincta laquearia gemmis, & cruſtis marmoreis domicilia veſtita, eiuſmodi hominibus ſordeant, quibus curæ eſt, vt vitijs neque cedant, neque ſub eis iaceant, ſed contra ea laudabiliter dimicent.

Ad Philip. 3. 13.

Inde vitam perditorum deplorant, ſuam autem tenaciſſimis quibuſdam continentiæ frænis aſtringunt. Iam vero ſenſus omnes, qui illecebris malè ſuauibus facilè capiuntur, ne ab importuniſſimis Dominis voluptatibus ſuperentur, tam caſtigant, vt quæ proſpectum oblectant, & lenocinantes ſpectaculorum contagiones, quo ab eis ſalubriùs euitentur, ductis in terram luminibus fugere annitantur, ſuauitatem aſperitate commutant, ipſam vocum molliorem modulantiam, iucundumque concentum niſi grauiter ferre non ſuſtinent, lenem contactum, ſucculentam, robuſtam, ac virentem ætatem, in putorem, in ſordes, ſqualoremque verterunt, qui contraria valetudine ſæpius gaudentes, ſuſpirant ad patriam, & pias aures Domini Sabaoth validiſſimis, atque importuniſſimis vocibus, illud quotidie clamantes pulſant. *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt*; fama autem, atque infamia, algore, & inopia, omnique genere moleſtiarum, cum ſapiunt, libentius quam vulgi fauoribus, ac tardioris intelligentiæ, imperitorumque populorum inanibus rumoribus gloriantur. Et quod ijs omnibus maius eſt, ſe totos ſubiectione humillima ſuperantes, & vincentes, & animo demiſſi, & pauidi, ac trementes, ne forte caſus eis obrepat, & corpore fragiles, imbecilli, inualidi, pallentes, exangues, tam ſe pro Chriſto negligunt, vt omnem intellectum in Chriſti obſequium captiuantes, ſe deſpectos, & ſtultos, pro Chriſto exiſtimari non vereantur, & Apoſtolo obſequuntur dicenti. *Si quis videtur ſapiens in hoc ſæculo, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens*. Et præſentia odientes mundum calcent, diuitias aſpernentur, & ad futura ſe in dies ſolicitius præparent.

Pſal. 119. 3.

1. Cor. 3. 18

Ecce quales hoſce homines cenſeam, quos tibi à me, non pro illorum merito expreſſos, putes velim, ſed multo magis pro anguſtia temporis deſignatos. E quibus complures eam, quam dixi, vitæ mundiciem excellentiſſimam degunt, reliqui bonam, omnes verò ſaltem non malam. Qui cum penè cuncti ante in ſæculo, vt tibi placet, perditam vitam egiſſent; nunc Dei ſui præſidio adiuti, eiuſque gratiæ auxilio roborati, labem ſuperioris æui deterſam, in expiato, ac puro pectore diutiùs poſſederunt, confiſiq; Diuinitùs, eandem ſibi de futuro vitæ ſanctimoniam pollicentur, & ad ipſam æternorum collium ſublimem ſpeculam oculos erigentes, vnde exaudiri haud inane operiuntur iucundiſſima collacrymatione; grauiter enim ferunt ſe Cœlo fraudari, ac differri diutius, & moleſtiſſima,

atque

Digitized by Google

atque acerbiſſimā expectatione congeminant. *Aſperges me Domine hyſſopo, & mundabor; lauabis me, & ſuper niuem dealbabor*; quibus mitiſſimus Ieſus reſpondet in eorum de ſe corda fiduciam ingerens. *Si fuerint*, inquit, *peccata veſtra, quaſi coccinum, velut nix dealbabuntur*, indeque ipſi, Dominum ſuum pro ſe, quique viciſſim, atq; anxij rogant. *Quando veniam, & apparebo ante faciem Domini*, & *oſtende nobis Domine miſericordiam tuam*, & *oſtende faciem tuam, & ſalui erimus*. Ac ſuis quidem virtutibus nihil, Dei verò ſui viribus omnia præclarè acta adſcribentes, & hic in terris Paradiſum ameniſſimum è Cœlis traduxiſſe videntur; & tamen à Deo ſuo Corpore peregrinantes, & à patria exules, ad manentem futuram ciuitatem ſuam aſpirantes, ſummis animi ardoribus, atque incenſo mentis affectu ire, & ſi graui corpore preſſi, ac peruenire contendunt, illa ipſa ſua corpora prius excuti, & eadem potiora congruo tempore recepturi, vt integro homine potiti, liberius in Deum ſuum, nulla moleſtia præpediti, ferantur.

Pſal. 30.8. Iſaia 1.18. Pſal. 41. 2. Pſal. 83.8. Pſal. 79.4. 8. & 10.

Tu igitur dilectiſſime mi Poggi, is eris, qui eiuſmodi homines contemnas? quorum ego à puero, ſi quidem ſapio, ſolo nomine recreor, ac non potius, vt eis, quemadmodum Chriſtianum decet, obſequaris, & affectus tuos erga illos viros, ſummo honore habitos, ſumma cum reuerentia dedicabis? eloquentiam verò tuam omnem, & elegantem, & terſam, & abundantem, & politiſſimam, & quod me magis delectat, apertam, & planam, & dilucidiorem, nonne abs te, illis debendam magis cenſebis? omnia autem, quæ à te egregiè, atque honeſtè, & probè geri valebunt, vt tantis viris præcipuis, & claris perpetuò aſſis, nonne procul dubio tibi conſtitues? immò verò tu te, vt ſpe adducor, alacer, ac libens, id tandem efficies?

Sed ſunt plerique, qui vſque adeò in tenebris, atque in nocte cæca diutius conſederunt, vt exui quemquam ante actis vitijs poſſe non credant (8) nam cum alta, & profunda radice, longoque ſenio, perditorum vita obduruit, & diuturna vetuſtate inoleuit, honeſta omnia difficilia, immo verò impoſſibilia, pro ſuis moribus opinantur. Impudicitiam enim pudicitia poſſe mutari, impudici non arbitrantur: & eum, qui luxuria turpiter, & delicatè, molliterque defluxerit, quique & ventri, & gulæ, & deliciis inſeruierit, vt continenter, vt ſobriè, vt parcè, ſeuerèque viuant, fieri poſſe inficiuntur. Auaritiam parſimonia mutari negant. Donatos honoribus, ac laudibus celebratos; inaniſſima gloria non intumeſcere, profectò deſperant. Quapropter aliorum licet rectè facta, ex ſuis infectis metientes, peiorem in partem quæque interpretantur, quorum cęcitatem, ac perniciosum errorem, cum de ſe loqueretur qui fuerat quondam & ipſe animo cœcus, beatiſſimus ſcilicet, & eloquentiſſimus Martyr Cyprianus, Carthaginenſis Epiſcopus, quodam loco ſcriptorum ſuorum eleganitiſſimè, fortiſſimèque refellit, ac retrudit, cum ea de ſe dicit, quæ quantum ad rem noſtram pertinere exiſtimabo, breui hoc loco ſubiiciam, vt rectè perſpicias, quo teſtimonio, & qua eloquentia, impudentium temeritas reuincatur. Epiſt. 2. ad Donat. 1.1.

Ego,

Digitized by Google

Ego, inquit, *cum in tenebris, atque in nocte cæca iacerem, cumq; in ſalo iactantis ſæculi, nutabundus, ac dubius fluctuarem, vitæ meæ neſcius, veritatis ac lucis alienus, difficile prorſus, ac durum pro illis tunc moribus opinabar, vt quis in nouam vitam interius animatus, quod prius fuerat, exponeret, & corporis licet manente compage, hominem animo, ac mente mutaret, quia impoſſibilis, aiebam, tanta conuerſio, vt repente, ac perniciter exuatur, quod vt genuinum, ſitu materiæ naturalis obduruit, vel vſurpatum diu ſenio vetuſtatis inoleuit. Quando parſimoniam diſcit, qui epularibus cœnis, Et largis dapibus aſſueuit? & qui pretioſa veſte conſpicuus, in auro, atque in purpura fulſit, ad plebeium ac ſimplicem cultum quando deponitur? faſcibus ille oblectatur, honoribus eſſe priuatus, & inglorius non poteſt, hic ſtipatus clientium cuneis, & frequentiore comitatu officioſi agminis honeſtatus, pœnam putat eſſe, cum ſolus eſt. Tenacibus ſemper illecebris neceſſe eſt, vt ſolebat, vinolentia inuitet, inflet ſuperbia, iracundia inflammet, rapacitas inquietet, crudelitas ſtimulet, ambitio delectet, libido præcipitet.*

Hæc interim, Poggi, de Cypriano partim, quæ cum prima fronte, aduerſarijs ſuffragari videantur, quantum idem Doctor, illa ipſa cuncta quæ dicta ex eo ſunt, labefactata conſtituat, vide quid ipſe itidem inferat. *Hæc egomet*, it, *ſæpe mecum, nam & ipſe, quam plurimis vitæ prioris erroribus implicatus tenebar, quibus exui me poſſe non crederem, ſic vitijs adhærentibus obſecundans, eram deſperatione vilior, malis meis velut iam proprijs, ac vernaculis fauebam; ſed poſtquam vndæ genitalis auxilio, ſuperioris æui labe deterſa, in expiatum pectus, ac purum deſuper ſe lumen infudit, poſtquam cælitus ſpiritu hauſto, in nouum me hominem natiuitas ſecunda reparauit, mirum in modum protinus confirmare ſe dubia, patere clauſa, lucere tenebroſa, facultatem dare, quod prius difficile videbatur; geri poſſe, quod impoſſibile putabatur, ita vt eſſet agnoſcere terrenum fuiſſe, quod prius carnaliter natum, delictis obnoxium viueret. Dei eſſe cœpiſſe quod iam Spiritus Sanctus animaret.* Et poſt pauca. *Vitæ iam facultas datur, caſtitate ſobria, mente integra, voce pura, in medelam dolentium, poſſe venenorum virus extinguere, animorum deſpicientium labes, reddita ſanitate, purgare, infeſtis iubere pacem, violentis quietem, ferocientibus lenitatem, immundos, & erraticos ſpiritus, qui ſe expugnandis hominibus immerſerint, ad confeſſionem minis increpantibus cogere, vt recedant, duris verberibus vrgere conflictantes, & vlulantes, ac gementes incremento pœnæ propagantis extendere, flagris cædere, igne torrere.* Complura dicit iſte Doctor, pro re iſta tuenda, quæ inſerere longum eſſet.

Non fugit autem doctos viros, quid Afer noſter, Beatiſſimus Auguſtinus, vnus quidem inter omnes præcipuus, & clariſſimus Doctor, quo neſcio vtrum apud Latinos, inter Græcos verò quis ſui par, & animo dilucidior, & ingenio auctior, & eruditione præſtantior, quiſquam extiterit. Quod, inquam, is, contra

tra eorum hebetudinem, qui eiuſmodi erroribus implicati tenentur, quos interim explodimus, & de alijs, & de ſe ipſo præcipuè ſenſerit, libri eius teſtantur, ac de ſe quidem in libris confeſſionum ſuarum ita ſe quondam ait, non alieno ferro, ſed ſua ferrea voluntate, ac ſpurciſſimis voluptatibus fuiſſe ligatum, vt de vera humani generis felicitate, & difficillimis, & grauiſſimis concertationibus, quibus inter ſe magno ingenio præditi Philoſophi diſſenſerunt, victus luxuria, ac libidine, penè Epicuro palmam tribuerit. Qualis tamen poſt iſte vir in Eccleſia fuerit, nemo niſi ignarus veritatis ignorat.

De cæteris autem libro de Chriſtiana Doctrina tertio, poſt multa, quæ ad rem noſtram magnopere pertinerent, quæque breuitatis cauſa omitto, aduerſus eos, qui vna vxore libidinosè abuſi, antiquos Patres noſtros, caſtè, ac temperanter vxorum plurimarum fęcunditate vti potuiſſe, vehementer negabant, quid & verè, & eleganter loquatur quæſo aduertas. *Sed qui effrenata*, inquit, *libidine, vel per multa ſtupra deſfluentes euagantur, vel in ipſa vna coniuge non ſolum excedunt ad liberorum procreationem pertinentem modum, ſed etiam immanioris intemperantiæ ſordes, inuerecunda omnino licentia ſeruilis cuiuſdam libertatis accumulant, non credunt fieri potuiſſe, vt temperanter multis fœminis antiqui vterentur viri, nihil ſeruantes in vſu illo, niſi congruum tempori propagandæ prolis officium. Et quod ipſi laqueis libidinis obſtricti, vel in vna non faciunt, nullo modo in multis fieri poſſe arbitrantur: ſed iſti poſſunt dicere, nec honorari quidem, atque laudari oportere viros bonos, & ſanctos, quia ipſi cum honorantur, atque laudantur, intumeſcunt ſuperbia, tanto auidiores inaniſſimæ gloriæ, quanto eos frequentius, atq; latius lingua blandior ventilauerit. Qui ita leues fiunt, vt eos rumoris aura, ſiue quæ proſpera, ſiue quæ aduerſa exiſtimantur, in quaslibet inuehat vorągines flagitiorum, aut in facinorum etiam ſaxa collidat. Videant ergo quam ſibi arduum ſit, atque difficile, nec laudis eſca illici, nec contumeliarum aculeis penetrari, nec ex ſe miſeri alios metiantur*. Pleraque hic adduntur ab Auguſtino copiosè, ac ſapienter, quibus, quod facile eſt cuiquam per ſe ea legere, ac ne longior euadat oratio, ſuperſedeo.

Taceo præterea Bonifacium, ante conſtupratorem, poſt è veſtigio Martyrem. Silere non poſſum latronem cum Domino cruci affixum, qui de obſeſſo parricidiis itinere in crucem agitur; de cruce verò in Paradiſi tutiſſima, atque amęniſſima euolat. Præterea alium Cyprianum Romanum, primo quidem Magum, poſt Martyrem. Atque vt illuſtriùs veritate patefacta intelligas, nec temporis breuitatem, nec multitudinem flagitiorum, nec errata deformia efficere poſſe, quin mutata diuturna conſuetudine, ex vetere vſu in nouam probitatem emergant, quicumque illi fuerint, qui ſe quondam vitiis addixerunt, paulùm iterum me conferam ad illum alterum Cyprianum, cuius ſuperius memini, Oratorem Carthaginenſem, qui Lactantio noſtro teſte, magnam ſibi gloriam ex artis Oratoriæ profeſſione quæſierat, & admodum multa

con-

conſcripſerat, in ſuo genere miranda. Erat enim, vt ait, idem Lactantius ingenio facili, copioſo, diſerto, & quæ ſermonis maxima virtus eſt, aperto, ita vt diſcernere non queas vtrumne ornatior in eloquendo, aut facilior in explicando, an potentior in perſuadendo fuerit. Vt igitur clareſcat patentiùs poſſe, & ſæculi tenebras reuelari, & caliginem malorum detergi, ac prioris vitæ errores illuminari, vide quid placidè, ac iucundiſſimè idem Cyprianus adiiciat. [*Epiſt. 2. ad Donat. ſ. 1.*] Quantus, inquit, hic animi potentatus eſt? quanta vis, non tantum ipſum eſſe ſubtractû pernicioſis contractibus mundi, vt quis expiatus, & purus, nulla incurſantis inimici labe capiatur, ſed adhuc maiorem, & fortiorem viribus fieri, vt in omnem aduerſarii graſſantis exercitum, imperioſo iure dominetur.

Vidi ego, Poggi, proinde hiſce oculis plurimos optantes bona omnibus, & proprias fortunas tribuere, qui aliena rapere conſueuiſſent: probra etiam omnia eis illata, æquo, vt taceam læto, animo tolerantes, qui paruo conuicio exagitati facile digladiabantur. Quotidie inſuper ieiunantes, qui lautiſſimis prius epulis marcidum corpus diſtenti, tridui crapulam, quam violenter ingeſſerant, violentiùs, ac deformiùs emouebant: ſe ſe vero pleroſque conſpexi tenui, vilique veſte amicientes, neglecto capite, nudis pedibus, & lutatis incedere, aquam ſuauiùs bibere: fortes hi equidem, atque incolumes; qui primùm neque pellibus, neque trifaria vti veſte, aut capitis pretioſo operimento, aut multiplici, ſtrictoque calceo, quamlibet delicatè, & molliter, quam exquiſitiſſimis potibus ac cibis vitam ſuam, grauiſſima cum valetudine, aut degere vix poſſe, aut tueri ſolere. Magnoperè itaque, mi Poggi, cenſeo quemuis hominum ab hac ſeruorum Dei nobiliſſimorum iniuria iure æquiſſimo arcendum; ab qua quicumque non abſtinuerint, iuſtiſſimè quidem illos plectendos eſſe perinde atque confido, quemadmodum [4. Reg. 2. 23.] improbos pueros Heliſeo [4. Reg. 1. 10.] Sancto illudentes, vrſorum feritate dilaniatos, & geminos quinquagenarios milites, qui ſuperbè ac procaciter ardentiſſimum Dei virum Teſbitem Heliam impetiuerunt, diuino igne conſumptos Sancta Scriptura referente cognoſcimus.

Quæ cum ita ſe habeant, tu interim his paucis quæ ſequuntur diligenter attende. Ego verò iam mihi ipſi modum, atque huic laudationi meæ finem imponendum conſtituo, quam pro Seruis Dei à me pertenuem perexilemque habitam fateor; quamque equidem inuitus modò ſuſcepi. Si quos ea, vel delectat, vel ſibi illam conducere arbitraretur, Deo noſtro maximas gratias, in quo viuimus, mouemur, & ſumus, & mecum habeant, & agant. Si quis autem illius ruditatis moleſtia afficit, omnes profectò, pro ſua humanitate, ad quos eſt hæc noſtra laudatio peruentura, quibus eam paritèr tecum communem facio, quo ego tandem ex ignoratione emergam, atq; euadam doctior; illique ipſi eruditi, ac præſtantes viri, ſua diligentia, cura, atque induſtria, huic oro, meæ, & ignauiæ, & inſcitiæ vigilantiſſimè, ſolicitiſſimè, ac miſericordiſſimè medeantur.

Ad te verò, Poggi, me modo

totum

Digitized by Google

totum conuerto: ac primùm quidem præſtantiam tuam inſtantiſſimè obſecro, vt in omnibus, quæ apud te perpetua oratione expreſſi, mihi proculdubiò non arguenti, non defendenti, ſed amicè, & Chriſtianè monenti, ingenita illa tua humanitate dimittas; ſi vel parum in his verbis te læſum ex me exiſtimas. Propterea enim, quod plerique me rogauerunt, vt ad te ſcriberem, putantes literas meas non parum apud te, pro mutua inter nos beneuolentia, valituras. Ideò his paucis tecum luſi, commotus fateor paulùm ipſa, ni fallor, rei indignitate; præſertim, cum in eos fratres, quaſi omnes, præter Fratrem Bernardinum, & me, tam acriter, & acerbè inuehereris: quos colere, ac venerari potius debuiſſes præter admodum paucos: quorum perpaucorum etiam nota, atque comperta ſcelera, ſi ea in alios cunctos, quos probas innocentes, referenda cenſeres, eo inſipientiæ, & erroris, eoque impudentiæ demergendum te video, vt omnes Apoſtolos Chriſti cum Iuda exiſtimes proditores. Immo verò ita ſe magis veritas habet, vt ſicut ignis experimento conflatum aurum purius comprobatur, ita bonorum vita improbis comparata, & dignitate præſtat, & laude.

Peto abs te præterea, quemadmodum in tuis literis polliceris, apud Pontificem Maximum hoc iuſtum negotium non impedias. Iuſtum dico, quia auctoritate Bullæ cœptus eſt locus, & tunc cęptus eſt, cum decreta illa, de quibus & me vocas in teſtem, & te dicis opificem fuiſſe, non authorem, nondum in notitiam perueniſſent; cum certo ſcias, nec tunc edita in lucem prodijſſe, cum tot expectantes fratres Romæ pro his explendis, ac propalandis conſtitutionibus diutius adeſſemus, impediente vel peſte, vel quouis alio negotio, de quo haud dubium te exiſtimo certiorem. Poſtremum obteſtor humanitatem tuam, vt his ſeruis Chriſti, non modo neq; verbis accuſando, neque rebus ipſis eos lædendo infenſus eſſe nolis: ſed velis potius tuis illos adiumentis proſequi, eis in cunctis adeſſe, eos quoad vita tibi ſuppeditabit, non aſpernari imperitos ſermone, ſed in vera ſcientia crucis Chriſti gloriantes colere, diligere, ac tueri. Præſertim verò me Albertum tuum, cui magis his ad te paucis occaſionem præbitam putes velim, religionis æmulos arguendi, cohibendi inſolentes, commonefaciendi ignaros, ac pigros, & nutantes animos hominum trahendi, prouocandi, & accendendi, qui laqueis ſæcularibus irretiti, quo à Deo vocantur intenſiùs, eo ſe nodis Diaboli inextricabilius deuinciri quotidie patiuntur, quam te in aliquo offendere maluiſſe, quem niſi pauliſper tecum iocantem, hoc in genere exercendæ facultatis, ac poliendi ingenij, limandæque huiuſce noſtræ locutionis, vt taceam eloquentiæ, pene dixerim puerilis, æquiſſimo animo te arbitrarer laturum, non feciſſem ne verbum quidem.

Sed quia me ab iſtorum vulgo eximis, ac per hoc non vulgarem, ſed ſingulari quadam & vita, & doctrina præditum me egregium facis, habeo huic exiſtimationi tuæ de me tam bonæ ingentes gratias, ſimulque in ea re tibi congratulor plurimum, cum ex bene inſtituto animo tuo hæc tua de me opinio certè proficiſcatur. Tamen Alberto tuo, tibi quidem

ex animo vera teſtanti, velim credas, complures inter hos fratres eſſe, qui cum aſpectu, & auditu iuſtiores, tum verò eruditionis præſtantia longè me doctiores exiſtunt. Si tamen ipſe tuo iudicio is ſim, quem doctum cenſendum putes; Eos igitur & propter me tibi amiciſſimum, illis ipſis verum, compertum, & exploratiſſimum teſtimonium perhibentem (nam inter eos quatuordecim annos verſatus ſum) & propter eorum merita non parua ex parte præclara tuendos ſuſcipias. Me verò, vt ſoles ama. Nobis autem omnibus de loco illo non modo impedimento non ſis, ſed cura potius, vt locum illum, quem dicunt de Gangareto, vel vt vulgus loquitur de terra illa tua noua, pro ſingulari adiumento, & commodo illius patriæ habeamus. Quod quidem aliquando futurum opera tua, prorſus non deſperamus; cum ad iſtam prouinciam te contuleris, ad quam ſi vita comes fuerit, *nec ab infeſtis præpediamur* (9) hominibus Chriſto propitio, vt te ſcio percupere, poſt Paſcha prædicando me conferam. *Nunc in his locis verſor, quæ ſicut luto ſordida, ſic non nihil hæretica prauitate infecta reperio* (10) Aduersùs eiuſmodi homines quantum datur quotidie pertono. Quos Deus miſeratus ad fidem veri Pontificis Chriſti Papæ Martini V. & ad gremium Eccleſiæ per paruitatem horum fratrum, ac ſeruorum Dei, contra quos exeris eloquentiam tuam, redire permiſit. Harum portitor te plenius edocebit.

In fine, Poggi chariſſime, hæc dico tibi curandam eſſe famam tuam; merita dum viuis acquirenda, rumores hominum ſopiendos, iudicia eruditorum magni pendenda, beneuolentia præcipua deuinciendos animos bonorum. Quorum omnium mea ſententia primùm quidem virtutum probitate re ipſa vera tibi haud iniuria comparabis; alterum morum mundicie, & bonitate, qui moralis locus, cum maximè in actione verſetur, eum tenere perparuum eſt, ſi non diligenter agatur. Alterum autem facile tibi aſciſces, ſi rem eam de loco iſto, non ſecus, ac tuam vigilantiſſimè geras. Reliquum etiam egregiè conficies, ſi præſtantium iudicio adquieſcas. Poſtremùm denique, imò verò ſimul omnia aſſequeris, ſi purgata primùm infamia, quæ in prouincia tua latè, ac paſſim, contra te volitat hos fratres diligas, quorum laudationi ſumus paulò diutiùs immorati. Conciliabuntur tum tibi, mihi crede, viri integerrimi longè facilius, cum & animi beneuolentia, & rei beneficentia, ſummam erga illos charitatem expreſſeris.

Quorum apud Deum opera fiet, quemadmodum bono animo ſum, vt bene tibi inſtituatur animus, augeatur opinio, cumulentur merita, ac te illi probi homines, quibus geſſeris morem, mirum in modum magni faciant, & ſancti viri, quorum animus tuo facinore paulum abs te factus fuerat alienior, tuis beneficijs deliniti te diligant, tibi cohæreant, & fortiſſimo charitatis vinculo copulentur. Ita enim, vt mihi quidem videtur, Poggi dilectiſſime, non iniquè cum huiuſmodi hominibus comparatum eſt: vt quibus pro obſequio debemus officia noſtra, ea etiam aduerſarijs tribuamus, illis muneribus prouocati, quæ, niſi ingratus, nemo eſt, qui abnuat. Cum verò

rectè

Digitized by Google

rectè ſapimus, curamus, quæ ab alijs non accepimus, ea beneficia abundanter tribuere, quibus nobis vel inimiciſſimos obligemus. Qui ſi nos contra laceſſunt, noſtrum eſt æquo animo ferre: quæ in quo homine reperiuntur, eum non ſolum & beneficum, & magnanimum iudico; verum etiam, quod incredibiliter præſtat, virum illum equidem conſtanter Chriſtianiſſimum eſſe dico. Qui etſi ab imprudentibus, à perditis, & corruptis hominibus, qui penè ſemper leues iniurias ſanguine expiandas contendunt, is ex numero hominum eijciendus, ex finibus humanæ vitæ exterminandus, atque in vltimas terras exportandus, qui non ſe læſus vindicet, cenſeatur, ego tamen eum contrà mitem, lenem, facilem, ac manſuetiſſimum hominem prædicauerim. Cortonæ 1430.

N O T AE.

Nota I.

Prædicando perpetior. Quo tempore hoc ſcripſerit author, non vt ſolet ſubſcribit: ſed hic locus indicat non eodem anno 1430. ſcripta eſſe, quo ipſe à morbo conualeſcens, ea ad Nicolaum tranſmiſit, ſed præcedenti, quo ante contractum contagium, in ſermonibus ad populum declamandis diſtendebatur, & Nicolai, Poggijque literas accepit; quod ipſe ad Nicolaum in epiſtolæ fine clariùs docet, & ex hac ad Poggium iterum colligere licet, vbi ait, ſe cum ſcriberet, quatuordecem annos inter obſeruantes verſatum fuiſſe, vbi in authographi noſtri margine notatur 1429. *hoc opus editum eſt*, ſi enim annos enumeres à 1415. quo ſe obſeruantibus adſcripſit, ille annus 1429. erit ipſius inter eos conuerſationis rectè decimus quartus.

Nota II.

Ac me parum mordentem ſalubrius patiaris. Sapientis, & viri amici conſilium Eccl. 7. v. 6. *Melius eſt à ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi*, & prouerb. 16. v. 19. *Vir iniquus lactat amicum ſuum, & ducit eum per viam non bonam*; etenim *vitijs ſemper ſeruiunt blandimenta, lenocinantur dulcia delictis, virtutibus auſtera, & fortia ſunt amica*, vt rectè Petrus Rauen. vel ſi poetæ magis placent.

Lingua aſſentatrix vitium peccantis aceruat, *Iacob. Billius in Anthol. ſacra.*
Et delectatum crimine, laude ligat:
Nulla ſit vt lapſo reparandæ cura ſalutis,
Blanditur ſonti, dum male ſuaſus honor.
Libera ſit potius vox correctoris amici,
Serpere nec fibris cæca venena ſinat.

Nota III.

Præter Fratrem Bernardinum, & me. Hæc iterum inferius repetit, & magnam præ ſe ferunt Alberti commendationem, quod vniuerſæ Religionis vituperator acerbiſſimus ipſum excipiat, & ſolum ſoli ſanctiſſimo, doctiſſimoque Bernardino Senenſi, vt erat eius diſcipulus, ſic vitæ, ac virtutum optimè æmulum aſſociet. Quo etiam collimant, quæ ipſe Beatus Albertus, ex Poggij ad ſe literis vel ijſdem ipſis vituperatorijs, vel alijs vnà miſſis refert in hæc verba: *ſed quia me ab iſtorum vulgo eximis ac per hoc non vulgarem, ſed ſingulari quadam vita, & doctrina præditum me egregium facis &c.* Certè multi tunc erant non ſolùm per totam Italiam, & extra, ſed in eadem ipſa prouincia Tuſciæ eiuſdem inſtituti docti, ſanctique viri, & miraculis illuſtres; & tamen aduerſarius vnicum par Bernardinum, & Alber-

Digitized by Google

tum nominatim eximendos cenſuit: quo non extra gregem tantummodo ipſos extulit: ſed eminentes, & ſingulatiter inſignes, etiam inter proceres religionis, vita, & doctrina eſſe ſignificauit.

Nota IV.

In fingendis horrendis criminibus, & turpiſſimis moribus aſperiorem, ne dicam audaciorem. Hinc pergit Albertus Poggij in religionem probra eidem exprobrare, non quod illi eadem impingat vitia, ſed quod inſontibus impegiſſe, vitio vertat, & quamquam pluribus, iiſque claris, & fortiſſimis argumentis, eadem probra poſtea reprobet, non fortiori mea ſane ſententia vſus eſt, quam hoc ipſo, vt ea tantum detegat, quemadmodum alio tempore, & loco Diabolum pinnati cerui ſpecie laruatum, dolum detegendo diſparere, confeſtim euaneſcere, & diſperire fecit. Etenim non ſola hæreſis eſt, quam ad ſuam originem reduxiſſe, refutaſſe ſit; ſed quæcumque hominum actio, quæ ex ira, odio, inuidia, audacia, acerbitate mentis, ex omni denique inordinati animi perturbatione procedunt, quem ex fructibus cognoſci veritas ipſa nos docet, & cognoſcere nobis concedit. Qui fructus in vehementi, & impotenti oratione Poggij manifeſti ſunt, aliter enim turbati animi paſſio, & aliter tranquilla, & recto iudicio ordinata voluntas, partus ſuos edere ſolent, & longe diſparem produnt affectum radicis. Hec probabilem, ſuauem, pulchrum, amabilem; illa vel primo aſpectu fidem ſibi derogat, turpitudinem prodit, audientem exaſperat, charitatem vel diminuit, vel impedit, ſeque aliis horrendam, ac deſpicabilem reddit. Hinc tot Rhetorum flores, & figuræ, tot beneuolentiam captandi genera, & modi, quibus etſi celare prorſus animi ſui motus aliquando non poſſint, exornare ſaltem, ac dulcorare conantur, ne quos conciliare cupiunt, magis exaſperent, irritentque: quod & Chriſtiana charitas, non raro ſuadet. *Reſponſio mollis frangit iram, ſermo durus ſuſcitat furorem.* Prouerb. 15. v. 1. *Et manſuetus Moyſes, dilectus Deo, & hominibus, verbis ſuis monſtra placauit,* Eccl. 15. 1. 2. Quem imitatum in hoc opere noſtrum Albertum effectus conſequuti oſtenderunt. Nam quæcumque in hac epiſtola petijt, obtinuit, & Poggij amicitiam ſibi conſeruauit. Vide aliam eius epiſtolam ad eundem quæ ordine 89. eſt. Inter Poggij opuſcula edita extat eius Reſponſio, qua ſe excuſat, & epiſtolam ſic incipit. Tantum abeſt mi Alberte, vt grauiter feram, quæ à te ſcribuntur, vt etiam maximas tibi, & habeam, & debeam gratias, quod me pro tua in me beneuolentia, & charitate admonere voluiſti, eorum in quibus me aberraſſe arbitratus es.

Nota V.

In locis deliciosis, amœnis, iucundis. Hæc Poggij querelarum cauſa fuit, quod cœnobij fundo fratribus iuſtè acquiſito, Deoque, & Religioni dicato, ſe vel ſuos tanquam amœniſſima patria, & in eo naſcente Iouis, vt prophanè vocat, nectare priuatos lamentatur, eaque data fuiſſe tam vili hominum generi, vt ipſius quidem dicterio prædonibus domus, hoc eſt ſoricibus, ſeu canibus, & cattis comparandi ſint. Quos tamen Albertus Dei ſeruos, & Sanctos vocat, & ipſa vilitate, ſeu vt religioſiùs dicamus, Euangelica paupertate, & nectaris illius aliarumque voluptatum voluntario contemptu meliorum rerum, ac cœleſtium deliciarum dignos demonſtrat.

Nota VI.

Sacrarum Religionum. Non ergo proprij tantùm inſtituti, vel ſuorum fratrum philautia, ſed communi ordinum omnium religioſorum cauſa, & animarum ſalutis zelo, & vt prius dixit multorum inſtantia hanc religioſæ vitæ laudationem inſtituit. Quo etiam ſpectant, quæ fuſius ad Nicolum in ſuperiori epiſtola in hanc ſententiam ſcripſit.

No-

Digitized by Google

Nota VII.

Non Diogenis acerbitatem: Deſiderabit fortaſſis quiſpiam, vt Diogenis, aliorumque gentilitatis procerum, quos in virtutum certamine Chriſtianis religioſæ vitæ profeſſoribus in hoc opere poſtponit author, perſonas, & qualitates, ex quibus cum his comparantur explicaremus. Sed res alioquin eruditis familiaris tam longa eſt, vt excreſcentes notæ textum ſuperarent: moleſtam propterea, ac ſuperuacaneam omittimus, ne paginas fruſtra duplicare cogamur: videre poterit, qui cupit Diogenem Laertium in vitis Philoſophorum, Ioannem Gualenſem noſtrum de dictis, & factis eorumdem, per Lucam Vvaddingum Romæ editum, eorundemque Philoſophorum ſententias, & Apophtegmata in Polianthæa, ac theatro vitæ humanæ, quæ confirmant, elucidantque omnia, quæ author noſter in hoc opuſculo ex gentilibus in medium producit. Id verò hic omittendum non duxi, aptè quidem ipſum, & ad hominem, quod aiunt, huiuſmodi comparationem in Poggium aſſumpſiſſe, quem ante dixerat Poetarum, Oratorum, Hiſtoricorum, & Philoſophorum gentilibus literis nimium delectari, eiſdemque pluſquam oporteat, & quam deceat attribuere; quo ille cernat, præſtare prophanis Chriſtianam Rhetoricam, & Philoſophiam, quæ ſola vera, cum falſa & ficta Ethnicorum compoſita veram virtutem & docet, & operatur, & ſola cæleſte, æternumque præmium, & ſolidam laudem expectat, & promeretur.

Nota VIII.

Sed ſunt plerique, qui vſq; adeò &c. vt exui quemquam ante actis vitijs poſſe non credant. Vtiliſſima, & pulchra præoccupatio. Talis fuit veterator ille malorum, quem ſuaui, facilique conſilio, & procul dubio etiam precibus, Albertus ipſe, quod in eius vita diximus, Venetijs olim ad frugem reduxit. Tales innumeri in ſacris hiſtorijs reperiuntur, & vtinam aliqui non ſemper ſint, qui vt Auguſtinus eleganter expreſſit, catena conſuetudinis peccandi, per Diabolum deſperatione emendationis conſtricti detinentur: ſed ſemper etiam fuerunt qui à ſummis flagitijs, & inueteratis ſceleribus ad ſummam ſanctitatem morum, & maximam copiam cœleſtium gratiarum repente conuerſi reperiuntur. Qui cum Pſalmiſta dicere poſſunt: *ſecundum multitudinem dolorum meorum in corde meo conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam*. Sed ſatis ad rem perſuadendam Albertus hoc loco ex Auguſtini, Cyprianique, & aliorum tam documentis, quàm exemplis produxit. Verè quondam Seneca Epiſt. 107. dixit. *Non quia difficilia ſunt, multa non audemus, ſed quia non audemus, difficilia ſunt*: quæ ille Socratis exemplo confirmat. Duo autem hoc argumento præſtat Albertus Poggio ſuo, alterum, vt videat facilem ipſi Dei gratia viam eſſe, ſi recipiſcere vellet ad Dei, atque hominum, quos offenderat, recuperandam amicitiam: alterum vt intelligat, male ſe collegiſſe, ſi qui ſeruorum Dei, in quos inuectus eſt, in ſæculo flagitioſi fuiſſent, eoſdem factos religioſos poſt conuerſionem tales eſſe oportere.

Nota IX.

Nec ab infeſtis præpediamur. Infeſtos hoc loco non inimicos intelligit, quos nullos habuit, præter pauciſſimos virtuti ipſius malè æmulos, ſed importunos exactores prædicationis ipſius: qualem in eius vita diximus fuiſſe Franciſcum Barbarum, Brixianum tunc Prætorem, qui ipſum ad pacem ſæuis in ſe mutuò ciuibus perſuadendam rogabat: in eo tamen ab alijs eadem importunitate diſtractus ante octauum poſt annum, eo ſe conferre non potuit. Tales etiam hoc tempore fuerunt Cortonenſes, Regienſes, & Florentini, ac Miniſter Generalis, qui Albertum, vt vidimus, ad Viterbienſes, alioſque prædicatum proficiſci cupiebat. Tales multos refert Vvaddingus in actis vtriuſque Bernardini Senenſis, & Feltrenſis, Ioannis Capiſtrani, Iacobi Piceni, & aliorum huius

Digitized by Google

ius inſtituti hominum, quorum prædicatio adeò grata, & proficua probatur, vt populi Ciuitatum, & Principum literis, & procuratis diu ante mandatis Pontificijs, & adhibitis aliquando militaribus cuſtodijs ne alio migrarent, eos ad ſe certatim rapere, & retinere nitebantur.

Nota X.

Nunc in his locis verſor, quæ ſicut luto ſordida, ſic non nihil hæretica prauitate infecta reperio. Vbi fuerit Albertus quando hæc ſcripſit, niſi forte Florentiam intelligat per illa verba pręcedentis Epiſtolæ ad Nicolum; *quam* (prædicationem) *ſuperiore tempore* (fortaſſis anno præcedenti quo ad Poggium ſcripſit) *vt tu ipſe optime ſcis noſtræ Reipublicæ, noſtræque Eccleſiæ accuratius ſolebam impendere*, per quæ an Vrbem ipſam Florentiam, an alium illius ditionis locum (qualis Cortona eſt) deſignet, dubium eſt. Florentinam Rempublicam forte deſignat, (quam noſtram vocat) id eſt ſibi, & Nicolo communem. Sed vt Cortonam intelligat, magis mihi perſuadeo, vbi nimirum inter prædicandum morbo correptus eſt, iacuit, & conualeſcebat. Cum hac ad Poggium epiſtola dicat, hos hæreticos ad fidem Martini V. Pontificis, & gremium Eccleſiæ per illos ſeruos Dei, quos Poggius vituperabat, conuerſos fuiſſe; Ego, fraticellos intelligo, qui tempore ſchiſmatis, ante Martini Pontificatum liberius per omnem Italiam graſſabantur, & regularis obſeruantiæ Minoritarum ſtudia, & acrem inquiſitionem, ſibi grauem, multiſque vtilem ad ſalutem, alijs ad ſupplicium, ſentiebant. Maximè verò Ioannis Capiſtranenſis, & Iacobi Piceni quos Pontifices ad id ſpecialiter hæreticæ prauitatis inquiſitores deſignarunt: quibuſque Albertum, & alios operam ſuam in Tuſcia contuliſſe, ex hoc eius loco habemus. Quamquam dum veri, vt loquitur, Chriſti Pontificis Martini, hac differentia ipſum ab Antipapis diſcernere videatur, poſſit etiam intelligi de ſchiſmaticorum reliquijs, qui ante Martinum ſub diuerſis Antipapis diuerſis quoque forſitan erroribus imbuti fuerunt.

EPISTOLA XXII.

NICOLAO NICOLI.

ARGVMENTVM.

Scripta quædam ſua anno ſuperiori Nicolao promiſſa iam tandem mittit, rogatque, vt ea, poſtquam illis vteretur, Andreuccio Senenſi, viro docto, & vtrique communi amico communicet, vbi de ſua profectione Neapolitana.

CVM eſſem ſuperiore anno, mi Nicolae chariſſime, *vrgentibus maiorum iuſſionibus Neapolim acceſſurus* (1) decreueram, tum ad te mittere ſpiritualia munuſcula memoriæ apud te meæ, *libellos ſcilicet duos* (2) quos ipſe nuper edideram. Quod cum certa ratione ante non fecerim, ecce nunc, ſi quid erratum eſt, emendo peccatum meum, & tu veniam dabis. Oblata ergo in præſentia aptiore occaſione fideliùs, ac tutiùs, quæ velim ad te mittendi, poſt reuerſionem meam ex Neapoli, ac reliquo omni eiuſdem Ciuitatis Regno, mitto ad te

Digitized by Google

te eoſdem libellos, quos huic noſtrarum baiulo, qui pro rebus gerendis illuſtris Comitis Vrbinatis Florentiam accedit, ad te perferendos dedi. Horum opuſculorum alterum libens quidem, ante hoc fermè triennium, ipſe confeci, cum ab ægrotatione paulùm conualeſcerem: alterum verò inuitus elaboraui, habitum publicè ad populum Vrbeuetanum, in capite Quadrageſimæ, cum eiuſdem Ciuitatis Epiſcopo inſtantius flagitanti, immò verò iubenti, id negare non poſſem. Hi libelli titulos habent ſinguli prænotatos, quos tu cum amicis omnibus, vt libebit, tùm verò Andreuccio noſtro Senenſi, homini quidem docto; ſed quod eſt ſatiùs, & ſanctiùs vtriuſque noſtrum amantiſſimo legendos, & ſcribendos tribues. Ità enim illi me facturum, cum is nuper huc veniſſet, pollicitus ſum, vt vel tu eos ad illum, vel ego quantocius mitteremus. Tui itaque,atque *Ambroſij doctiſſimi Monachorum* (3) præſtantiſſimo derelinquo iudicio perpendendum, vtrum ego clamator importunus, contra quod oporteat, & quod deceat rectiùs ſileam, ne iuxta Ciceronem ſtultitiæ meæ complures domeſticos faciam: an vel perexiguus orator ad ſcribendum me penitùs dedam, vt tandem aliquando mediocrum eloquentium gregi annumerer, & noſtris Chriſtianis hominibus, vel in paruis cauſis, vel in maiuſculis proſim, conſuetudine auctus, & tua frequentiore admonitione limatus: aduerſa corporis valetudine, quæ me diu tenuit, dum ad te nunc ſcribo, ita premor, vt quid velim dicere, penè non ſciam, & quod ſcribo, cum conor eloqui, vix ſtylum manu tenere queo. Scateat ergo vitijs oratio, modo amicitia beneuolentiæ non perdat officium, immò verò partes ſuas Chriſtiana charitas non omittat. Abbatem digniſſimnm, iterum, atq; iterum dico, Ambroſium noſtrum Monachum, religione conſortem, ætate fratrem, dignitate parentem, vt meo nomine ſalutes, ac me illi commendes, plurimum precor, cuius, vt ante dixi, grauiſſimo iudicio vnà tecum noſtra iudicanda committo. Vale, & me, vt ſoles, ama, & pro me ad Chriſtum inſtantius ora ex Vrbino 22. Octob. 1433.

NOTAE.

Nota I.

Vrgentibus Maiorum iuſſionibus Neapolim acceſſurus. Poterat hoc iter effeciſſe, vt multæ Alberti literæ ſuperioris anni nobis non ſuppetant. Totum enim Regnum peragraſſe (procul dubio prædicando) ipſe in alijs poſterioribus Nicolao ſcribit. Tam magnæ quondam Græciæ, quam totius penè oræ Italicæ, quam multo labore luſtrauimus.

Nota II.

Libellos duos, quos ipſe nuper edideram. Horum libellorum titulos author non exprimit: ſed alterum eorum fuiſſe laudationem Religionis ad Poggium, inde colligimus quod ſe illum ante triennium confeciſſe, ſcribat, cum ab ægrotatione paulùm conualeſceret, quæ vt epiſt. 20. vidimus, illi laudationi conueniunt: alterum libellum credimus eſſe orationem de laudibus

bus pœnitentiæ, de qua in hac epiſtola ſcribitur. *Alterum verò inuitus elaboraui habitum publicè ad populum Vrbeuetanum in capite Quadrageſimæ, cum eiuſdem Ciuitatis Epiſcopo inſtantiùs flagitanti imò vero iubenti id negare non poſſem*. Quæ omninò conueniunt cum eis, quæ in ipſa oratione habentur, & in noſtris ad eam notis, atque imprimis in ipſo exordio ſtatim. *Quod munus impræſentiarum non ſatis equidem libenter ſuſcipio*, & hoc eſt, quod in hac Epiſtola dicitur. *Alterum vero inuitus elaboraui*. Et iterum verſus finem. *Hoc præſertim tempore deuotiſſimo Quadrageſimæ*. E paulò poſt. *Quod hodie ex Sancto Iohele lectum audiuimus*: Et iterum. *Euangelium quoque compleuerimus &c.* vbi refert verba Iohelis in Epiſtola ſeu lectione Miſſæ, & ſummam Euangelij eiuſdem Miſſæ exponit, quæ Feria quarta Cinerum in Eccleſia leguntur. Et hoc quoque eſt quod in hac Epiſtola dicit, habitum publicè ad populum Vrbeuetanum in capite Quadrageſimæ. Ex quibus clarè conſequi videtur, illam orationem de laudibus pœnitentiæ habitam anno 1432. vt in fine ipſius orationis notatur, idque coram Epiſcopo Vrbeuetano, quod ijs verbis orationis huic Epiſtolæ conſonis oſtendit. *Quando & tu, Reuerendiſſime Præſul hoc fieri iubes*; & coram Religioſis, & populo ciuitatis, vt iterum loquitur. *Et vos integerrimi Religioſi adeſtis, & vos egregij, ac doctiſſimi viri, & vos omnis populus ſuſpenſi ora conſiſtitis*. Quibus verbis auditorum tunc ſuorum ordines ſecernit Albertus. Atque ego his conuincor; vt cenſeam eam orationem fuiſſe ſecundum libellum, quem Albertus ad Nicolum cum hac Epiſtola miſit, & eandem ipſam iubente Epiſcopo ad vrbeuetanos habitam; vbi etſi nulla tunc fuerint ordinis comitia erat tamen aliorum Conuentualium, alterumque Obſeruantum Franciſcanorum, aliaque aliorum ordinum cœnobia, quorum Religioſi peroranti Alberto aſſiſtebant; ad quos vt ad cæteros auditores ipſe ſermonem dirigere potuit. Nec obſtat Vvaddingum dixiſſe, quod Albertus eam orationem 1433. Bononiæ in generalibus ordinis comitijs habuerit: poterat enim Vrbeveteri prius habitam alibi poſtea mutatis mutandis recitaſſe, quam mutationem ipſe author in alijs literis ad Nicolum ſcriptis indicat, dicens alia eiuſdem orationis exempla, ab hoc noſtro per ipſum emendato, in aliquibus differre: vide Epiſtolam XXV. à nobis poſt hæc ſcripta lectam, ex cuius noſtra nota colliges orationem illam ſtilo nouo habitam fuiſſe anno 1433. nimirum in fine Februarij, vel initio Martij, in quos dies incidit Feria quarta Cinerum, quamuis Albertus ſignauerit annum 1432. ſcilicet ſtilo veteri, quo vtebatur, & annum nobis primo Ianuarij præteritum vſque ad 25. Martij protrahebat.

Nota III.

Ambroſij doctiſſimi Monachorum. Is fuit Ambroſius Camaldulenſis, ſui ordinis Generalis, Græcè, & Latinè eruditiſſimus, Eugenio IV. Pontifici, & Coſmo Mediceo maximè familiaris, & in Baſileenſi, & Florentina Synodis Pontifici vtilis.

EPISTOLA XXIII.

ANDREVCCIO SENENSI.

Duos illos Libellos per Nicolaum tradendos eſſe monet.

HOmini cuidam fideli, quantum mihi videtur, & diligenti, qui pro rebus gerendis Illuſtris Comitis Montisfortis, vel vt vulgo dicitur, Vrbinatis Florentiam accedit, libellos noſtros ad Nicolaum perferendos

rendos

rendos commiſi, quem ſum inſtantiùs meis literis obſecratus, vt ad te illos, cum eos ipſe peruiderit, legendos, ac ſcribendos det. Ita enim mi Andreucci, data occaſione non modo fideliſſimi, verùm etiam velociſſimi nuntij fieri debere ſum arbitratus. Tu verò eos cum voles, vt me vehementiſſimè poſtulaſti, poteris a Nicolao noſtro non ſolum alienarum rerum, ſed quod eſt maius, ac rarius, ſuarum largiſſimo tributori eoſdem libellos facillimè mutuari: Quos cum impetraueris, eos leges attentiùs, ac me diliges. Vale ex Vrbino 22. Octob. 1433.

EPISTOLA XXIV.

GASPARI CORNELIO.

ARGVMENTVM.

Tota familiaris, & feſtiua, in eaque iucundè ludit, accuſando, excuſandoque mutuum decennale ſilentium inter ſe, & Gaſparem, iam tandem ſolutum.

DEcennale fermè ſilentium, mi Gaſpar in Chriſto chariſſime, quo mecum maluiſti diutius pariter tacendo confligere, cum ex Bononia nuper ad me ſcriberes, tua tandem humanitate rupiſti. Quamobrem diuturnam ruſticitatem erga te meam, iam abs te ſuperatam eſſe confiteor: nam ſi vt poteram, & tua amicitia poſtulabat, ad te ſæpe ſcripſiſſem, fuiſſem, quantum arbitror, primo quidem tua dulciſſima dilectione in Domino fruitus. Deinde eſſem, quod te non ſcribentem longo iam tempore viciſſem, gloriatus. Poſtremò verò, niſi fallor, fuiſſem ad te ipſe ſcribens, te non parum in Domino conſolatus; compluribus quidem curarum cruciatibus in gubernandis fratribus angi ſolitum, ſed in alenda amicitia, pace tua dixerim, ſomno profundiſſimo dormientem. Quid dico dormientem, imo verò ne culpas quidem diuturni ſilentij ingenuè confitentem: quandoquidem eaſdem culpas, quas liberè confitendo diluere poteras, magis augeas, dum neſcio quæ argumenta obtendens crimen tuum in alterum referre conaris. Ais enim præterea, te haudquaquam ad diem iſtam ad me quicquam ſcripſiſſe, quod me occupatum quotidianis prædicationibus audieras; quaſi verò niſi ego ſiluerim, & mihi non vacauerit legere, & tu ſcribere non potueris. Dicis præterea ob hoc tacuiſſe te, quod fueris arbitratus, quam verò leuiter ipſe videris, amicos mihi ex animo excidiſſe diſtento tantis laboribus, quid ſibi velit iſte diſtentus non ſatis intelligo, niſi forte diſtentum voces diſtractum, effractum, effuſum ad omnia, aut diſtentum intelligas, qui ſit inflatus, turgidus, & ventoſus. Quod ſi hæc ſentis, habeo huic exiſtimationi tuæ de me tam bonæ ingentes gratias, cum il-

lum me his verbis appelles, neſcio & an arbitrere, qui & in rebus gerendis non ſatis integer, & admodum inſolens ſit. Hæc ſunt argumenta tua, quibus te iuſtis ex cauſis decem circiter annos rectè tacuiſſe excuſas. Verum vt ego ſentio te multo rectiùs ſimpliciter excuſaſſes: quod pro me equidem facere nunc aggredior. Ego inquam, ego de errore meo, nec me tuebor, nec excuſabo: imò verò ecce ruſticitatem meam tantùm, vt dixi, paulò confiteor à te victam. Non prætendo occupationes, non labores prædicandi iugiter Euangelij, vt pro me ipſe facis, rectè ne an perperam, ſileo, quia verò magnitudine laborum meorum, vt ais, præpeditus, vel tuas literas legere non potuerim, ſi illas ſcripſiſſes, præſertim tanto chariores, ac faciliores, quanto rariores, cum frequenter multorum legam, vel ad te paruulam ſcedulam exarare, qui etiam in mediis occupationibus libellos quoſdam non paruos edidi. Quos ſi videre volueris, prius eſt, vt te ad me longo iam tempore non ſcribentem non tueare, ſed turpiter feciſſe accuſes, vt te læſiſſe amicum confiteare, vt poſtremò te victum intelligas. At verò vt hac de re & mihi, & tibi, tanto ſalubrius, quanto communius iam conſulam, ſupereſt mi Gaſpar cariſſime, vt cum ambo in excitanda, fouenda, & confirmanda amicitia torpuerimus, errata noſtra ſuperioris temporis nobis inuicem dimittamus. Poſthac verò agamus frequentibus epiſtolis inter nos diligentiùs, qui tam culpando ſilentio tanto in tempore egimus negligentius. Sed de hoc ſatis: nunc de aduentu meo Venetias, quem tu vehementer & amice expectare videris, quantum attinet ad ſuperiora tempora, quibus venire diſtuli: hoc tibi reſpondeo, voti quidem mihi diu fuiſſe eo accedere, quamuis autem complura impedimenta, ipſaque præſertim impotentia mea tardiùs proficiſcendi cauſa fuerint: hoc tamen velim tibi perſuadeas, prudenter factum eſſe, quod huc vſque non veni, ne aut temerè accederem, ſi intempeſtiuè, aut inconſultè differrem, ſi nunquam veniſſem, ſpei itaque plurimum mihi eſt, frater in Chriſto chariſſime, niſi iter meum aliquid intercipiat, ad vos Chriſto propitio, & ſi vita comes fuerit, proficiſci; at verò hoc ipſum non admodum propere efficiam, tamen tandem aliquando ſi mea valetudo ferat, vt in altero, ideſt dum differo, mihi præpares animum tuum; in altero autem, ideſt dum interim hæc pauca ad te ſcribo, quia mea præſentia delecteris, quam licet ſimus exigui, te percupere minùs ambigo. Accipe itaque has Vicarias, & vt ita dicam, præcurſorias literas meas, non ad te ſolum, ſed & ad reliquos amicos in Chriſti viſceribus honorandos, tam noſtri ordinis fratres, quam omnes, qui ſe in his literis meis nominatos arbitrentur, & tu illos ſuis nominibus expreſſos putes velim, quam & ſæculi homines Chriſtianiſſimos, Guarinum dico, F. Barbarum, ac pleroſque cæteros, qui nos amant, vel potius amare ſolent. Hoc quidem quantum mihi videtur iuſtiſſimè dixerim, cum apud nos ſcribendi ad inuicem diligentia omnis ſublata eſt; immò verò negligentia vſu iam conſuetudinis inoleuerit. Vale ex Arimino 1433.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA XXV.

NICOLAO NICOLO.

ARGVMENTVM.

Indefeſſum Nicolai ſtudium in conquirendis libris, & promouendis literis laudat, ſe luſtrato Regno Neapolitano, ac tota penè ora Italica, nullos veterum libros, quamquam diligentiſſimè quæſitos, reperiſſe nunciat: & ſterilitatis huiuſce cauſas fuſius proſequitur, librorumque, & literarum in eo Regno contemptum exagitat. Nicolaum ex aduerſitate mœſtum ſcripturarum exemplis conſolatur. Tertullianum cautè legendum admonet. Denique de libellis ſuis ad Nicolum nuper miſſis, ac de Guarino Magiſtro aliquid.

CVm ex *Vrbino* (1) poſt curatam *valetudinem meam* (2) Ariminum me contuliſſem, profecto inde mihi in Lombardiam literæ illic tuæ redditæ ſunt. Quibus lectis, quam magno ſim affectus, & gaudio, & mœrore dicere ſanè non poſſum: quorum mihi alterum tua proſperitas, alterum tua aduerſitas præbuerunt: vtrumque verò amor erga te meus. Nam, vt lecta antea referamus, de tuis literis, mi Nicolae chariſſime, cum pro nouitate illarum (diu enim ad me non ſcripſiſti) tum verò maximè pro hilaritate rerum, quas ad me attulerunt, ſum plurimum gratulatus. Quem enim amicorum tuorum, inter quos pro tua humanitate, haud mediocris mihi locus præbitus eſt, non lætitia ingentiſſima efferat, audientem proſperitatem bonæ valetudinis tuæ, tanto iucundioris, quanto ſalubrioris. Neque enim iſtam tui corporis ſanitatem, vt in pleriſque nouimus, libido effuſior populata eſt, inquam, non graſſatur voluptas inſanior, non luxuria fœdior, & quam conſueuiſti à teneris, vt dicitur, annis in acquirendam ampliorem veritatis notionem, conſilio prudentiore potiri, immò verò in omnium, & doctrinarum, linguarumque peritiæ cupiditate conſumere. Verum hæc ſæpe noxia ſunt: & frequentiſſimè tam malis, quàm vanis inſunt. Illud autem, quod eſt longè præſtantius, & quod apud te fateri ad me maximè attinet, quis non miretur non ſolum amiciſſimorum, ſed inimiciſſimorum, perditorumque hominum te virum iam ſenem, tam incredibili ardore animi, & tam continua ſanctarum ſcripturarum non modo deuotione Chriſtianiſſima, & lectione inſtantiſſima; verùm etiam propriæ manus laborioſiſſima ſcriptione feruere. Tibi ergo, non quantum per me fieri (quid enim illud niſi perparum eſt) ſed quantum per te optari poteſt alacer, ac libens ſatisfacere vellem: non quidem tanquam homini defecto viribus, non vt iam diuturnis laboribus, ac vigilijs flacceſcere

inchoanti, non denique quia cano capite, & frigido ſanguine, vt in antiquioribus fieri ſolet, remiſſiuè laboranti, ſed velut nouello cuidam viro, nunc præclariſſimam viam ſanctorum ſtudiorum florentiſſima ætate ingredienti, quem pro robore ætatis, ac ſubtilitate ingenij, proque ſummis ſtudijs, quibus ſumma diligentia feruoris incumberet, fore grandi fruge fœcundum, & vberrimis fructibus opulentum, non dubium eſt, præſertim verò *de Biblia illa* (3) quam Græca & lingua, & literis exaratam, apud noſtræ religionis fratres Arimini reperiri à fratre Bernardino accepiſſe te ſcribis; cuius tamen habendæ cupiditate, mi Nicolae, fruſtra laboras. Nam nedum noſtri Conuentus, ſed omnium religioſorum, omniſque illius Vrbis peragrata prouincia nihil græcarum literarum à me repertum eſt, ſed & ipſi fratres annoſi, admodum veteres, & antiqui, qui omnes Bibliothecarum libros frequentiore lectione hactenus percurrerunt, quicquam aliquando fuiſſe in eorum locis græcæ eruditionis penitùs negant: ex quo fit, vt vel de alia ciuitate quæ te fugerit apud te Fr. Bernardinus iſta narrauerit: vel illum de illa ipſa obliuio profunda fefellerit; vera tamen ſe attuliſſe exiſtimantem. Tute ipſe ergo poteris ab illo fieri certior, qui tibi quam mihi eſt longè vicinior: adeò vt ſuperfluè à me quæras de eius ſoſpitate tibi reſcribi. Audio enim illum *in noſtram Etruriam* (4) nuper ingreſſum, vel Aretium, vel Cortonam, vel Peruſiam applicuiſſe, in vna illarum, ſiue in altera qualibet noſtræ patriæ ciuitatum Diuinæ prædicationis ſalubriter, vt aſſolet, verba ſaturum. De libris verò cæterarum prouinciarum quod quæris, tam magnæ quondam Græciæ, quam totius penè oræ Italicæ quam multo labore luſtrauimus, inciderimus ne inter eundum in libros quoſdam veterum tam Eccleſiæ quam ſæculi magiſtrorum? breuiter tibi reſpondeo, nihil ad manus noſtras, *quamquam diligentiſſimè quæſiuerimus* (5) perueniſſe, nedum vetuſtatis, quod potuit & diuturnitas, & negligentia aboleuiſſe, ſed ne communium quidem opuſculorum quorum ſolent tam veterum, quam nouorum referta eſſe omnia. Omnis enim ea patria iacet in tenebris, nullum literarum lumen, nulla eruditio, & quæ quondam græcis literis, & Pythagorea ambitione floruerat, nunc ignara rerum, & literarum fœda conſumitur: quæ olim græcis, & latinis doctrinis fuerat expolita, nunc vtriſq; expoliata eſt, ac Barbarum potius frendens Pythagoreum tantum ſilentium quinquennale, quod ad literas attinet, immò pluſquam centennale concelebrat, verba ab alijs mutuata, ſi integrè loqui velit, quæ ad vltimas terras rerum hactenus documenta tranſmiſerat; apud ipſam verò Neapolim, & reliquum etiam omne Regnum vacare literis penè non poſſunt, & penitus nolunt: quorum alterum miſeriæ eſt, alterum ſuperbiæ, ac negligentiæ. Incurſante enim eandem prouinciam ſuperiore tempore Rege Aragonum, & vrbem ferro, incendioque vaſtante, ita milites eius depopulati ſunt ciuitatem, vt præter alia ludibria, magna quædam claſſis de ſpolijs onuſta libris præcipuis, ab eis in patriam ſæuiſſimi hoſtis aduceretur. Quæ cum in medium pelagus poſita, æquora vento flante ſulcaret, maris tempe-

ſtate

ſtate vorante ſummerſa eſt. Quod ego naufragium, etſi lugubre, diuinitùs tamen factum non ambigo, vt neque latrocinijs dediti malè parta conquirerent, neque apud ſponte ignaros, ac literas aſpernantes ſacra illa diutiùs remanerent. Dedecori enim fore, mi Nicolae, quod mirum eſt dicere, ſibi penitùs exiſtimant ij, qui regio genere gloriantur, ſi dent operam ſtudijs vel humanis, vel Diuinis. Ita de ſtirpis nomine inflati, ita de ſanguinis nobititate tumentes, vt vel hoc turpiſſimum ſibi eſſe non iudicant, ſi ab Patrum inſtitutis degenerantes Maiorum ſuorum veſtigia non ſequantur: nam illa eſt Ciuitas, vt tuus Cicero ait, quæ ſummum Poetam, ac eruditiſſimum hominem Aulum Lucinum Archiam Anthiochiæ natum, quem cunctæ Græciæ, & omnis Aſia celebrabant, Ciuitate, præmijſque donauit. Ea eſt Ciuitas, quæ Maronem illum tanto nomine, ac celebritate notiſſimum diutius poſſederat. Illa eſt poſtremo Ciuitas, quæ non longe ante noſtram ætatem Illuſtriſſimum, & Chriſtianiſſimum Regem protulit, Regem dico Robertum, qui intermiſſa ſtudia literarum, imò verò obliteratam diligentiam diſciplinarum, & penè funditus euerſam inſtaurauit. Nunc verò in tantum dedecus venire omnes regiæ dignitatis, quòs maximè eruditos oportere eſſe non dubium eſt, vt beatum putes eum, qui ſi doctrina careat, ſtupris, & corruptelis, otio, & infinitis vanitatibus non deditus ſit. Non ergo ex illis locis de me queraris, à me inquiri negligentius libros, vbi diligentius ventres, quam chartæ replentur, & vbi ſepulchrum patens gutturis Baccho, quam animus Mineruæ amicitior eſt. Sed his relictis, quibus emendatio magis expetenda eſt, quam ſupplicium, me me paulum ad te confero, quem de tuis anguſtijs, quas ad me ſcribis, quamuis eas mihi communes facio, illud tamen iuxta ſententiam ſacrarum literarum veriſſimè admonitum volo, fuiſſe ſcilicet vnquam neminem, ſed neque eſſe, neque fore quemquam ex ijs dumtaxat, qui Deo placuerunt, ideſt qui piè viuere ſtatuerunt, qui paſſione plectente, velut probanda vaſa figuli, Babilonium ignem effugerit. Verùm interea conſolatur nos ſpecies quarti quaſi filij Dei, *id eſt, noſtri Dei, atque hominis Chriſti*, (6) qui voraci flammæ ſe ingerit, ignes irrorat, pueros vt Dei canticum concinant docet, combuſtiſque vinculis, quibus ligati in medium ignis præcipites ruerant, corpora timens flamma non tangit, ſed relinquit intacta, & non ſolum arſuros liberat Deus, atque incendij miniſtros comburit, ſed è media fornace erutos, Rex paulo ante furens, conuerſus dignitate ſublimat. Pleraque ſunt iſtiuſmodi exempla, quæ de ſcripturis ſacris, in vnum corpus coacta idem efficiunt, quæque breuitatis cauſa omitto. Tu verò hæc omnia quanto iam tempore perlegeris, quis ignorat? nunc ſupereſt, diuturni temporis lectionem breuiſſimi momenti perpeſſione compenſes: nec te apud omnes inaniter legiſſe teſteris: quod quàm turpe ſit, tibi tali viro, tu ipſe videris: quid enim ſunt ſcripturarum ſacrarum documenta, niſi animi quædam conrra Diabolum ornamenta, quibus noſtræ mentis claſſe munita, in huius mundi turbulentiſſimo pelago, cum pyratarum cruenta dæmonum turba nauali nobis prælio dimi-

dimicandum eſt: nec minore animo, ſi oporteat, terreſtris pugnæ congreſſione certandum: vt ex omni parte trophæa referentes, hinc quadriga Euangelica vecti, in patriam triumphemus, illum in equis albis inter exercitus cœleſtes ſecuti, qui vocatur fidelis, & verax, cum iuſtitia iudicans, ac pugnans, cuius oculi vt flamma ignis, in cuius capite diademata multa, qui habet nomen quod nemo nouit niſi ipſe, qui veſtitus eſt veſte aſperſa ſanguine, & vocatur nomen eius verbum Dei, de cuius ore procedit gladius bis acutus, vt in ipſo percutiat gentes, quas reget in virga ferrea, qui calcauit torcular vini furioris iræ Dei Omnipotentis, habens in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum: Rex Regum, & Dominus dominantium: in quibus ego cœleſtibus Diuini hominis verbis intelligi oportere arbitror, Chriſtum neque fallere poſſe corruptum, qui ſit fidelis, ac verax, iudicans cum iuſtitia, ac pugnans, neque falli ignarum, qui flammeos oculos, ideſt ardentem notionem poſſideat, neque inſuper angores noſtros nullo præmio donare ingratum, cui ſint diademata multa: neque prætera ſalutem noſtram nulla miſeratione tueri inclementem, cum ſit veſtitus veſte aſperſa ſanguine: neque deinde errata noſtra nulla caſtigatione ferire iniuſtum, de cuius ore procedit gladius bis acutus, neque poſtremo virtutem eius deficere impotentem, qui ſit verbum Dei habens nomen quod nemo nouit niſi ipſe Rex Regum dominus dominantium. Non eſt ergo Chriſtus noſter, aut deprauatus, aut inſcius, aut bonorum immemor, aut immitis, aut iniuſtus, aut denique impotens. Nunc itaque, Nicolae Cariſſime, tantum, talemque Dominum ſuper equum album ſedentem, ideſt carni immortali, & corpori virgineo præſidentem, nos etiam, vt dicere cœperam, in equis albis, ideſt glorioſis corporibus, integriſque ſequemur: ſi neque aduerſis rebus fracti, neque ſecundis effuſi, languidiores, quam clariores, hoſti ceſſerimus. Quæ ſi præclara ſunt omnia, tu, qui tot, & tanta legiſti, cur huiuſmodi adiumentis non orneris? ſi turpia quam ob cauſam his fœderis? ſi leuia, quamobrem ſupereris? ſi fortia, quo pacto non animeris? nam & glorioſa ſunt appetenda, & turpia fugienda, & leuia contemnenda, & fortia ſuperanda Philoſopho, ſapienti, forti viro, quanto magis Chriſtiano, cui nihil eſt glorioſum, niſi quod de felicitate beatum, non in terris, ſed in Cœlis; nihil turpe, niſi quod de ſceleribus vitioſum, non in Cœlis, ſed in terris; nihil leue, niſi quod de Chriſti onere virtuoſum, non de iugo grauiſſimo legis veteris, ſed de leuiſſima, ac mitiſſima ſarcina Euangelij; nihil poſtremò forte, niſi quod pro Chriſto victorioſum eſt, non in delicijs, ſed opprobrijs, probris, ſupplicijs. Age ergo, mi Nicolae dulciſſime, mi Parens optime, & hæc poſteris, & qui vitam degunt, tui ingenij, immo tuæ fidei monumenta relinque, vt intelligant te tot Bibliothecas tanto tempore haud infructuoſo, quamuis laborioſo ſudore expetiſſe, vertiſſe, legiſſe, exaraſſe: dicant de animi tui virtute, de conſtantia, de moribus, de meritis, dicant, inquam, veriſſimè prudentes viri, quod ſolidæ gloriæ eſt, atq; addant, te re ipſa verba compleuiſſe, factis verba ſuperaſſe, opere perfeciſſe

Digitized by Google

ciſſe, & moleſtias omnes, quamuis ſæuiente mundo, viciſſe, illius integris viribus, robuſta mole firmatum, qui ait: Confidite, ego vici mundum. Sed de his ſatis, ſuperque tibi grauiſſimo homini, à me præſertim, qui tibi & eruditione, & virtute ſum longè impar. Quæ cum ita ſint, non fuiſſem, nec hæc ipſa quidem dicere auſus, niſi quidam ad me rumor, ante dies pauciſſimos pertuliſſet, te eſſe *ob anguſtias*(7) virili penè animo deſtitutum. Iam verò de Tertulliano, quem in Alamania repertum, de Baſilea Theutonicorum, ad te perlatum dicis, quamquam non opus ſit, tibi cenſori ſinceriſſimo, & optimo rerum æſtimatori, hoc tamen pro anguſtia temporis loquor, cauendum tibi eſſe hominem non ſolùm eloquio ruſticanum, vel vt mitius interpreter, legentibus in loquendo difficilem, quo equidem illum minus vitupero, hoc enim apud Chriſtianos calumniam non meretur, ſed fide corruptum, quod religio noſtra non ſuſtinet. Relege Auguſtini librum, quem de hæreſibus edidit, & videbis Tertullianum, non ſolùm hæretica prauitate fœdatum, ſed animo minus firmo, & vt ita dixerim, vago de Chriſtiana veritate ad Cathaphrigas confugiſſe, quibus fuerat ante infenſus: de Cathaphrigis autem pulſum, ſua quædam hæreſeos conuenticula propagaſſe. De his partim noſtri Hieronymus, & Lactantius teſtes ſunt, à quibus noſter Auguſtinus, quod vehementer admiror, in hoc diſſentit, quod in prædicto eius libro dicit, Tertulliani vſque ad ſua tempora multa extitiſſe opuſcula eloquentiſſimè ſcripta, cum tamen ſupradicti Hieronymus, & Lactantius dicant, eum in loquendo difficilem, & multum obſcurum, quamuis in ſententijs crebrum, & præter hæreſim, omni diſciplinarum genere peritiſſimum. Cuius differentiæ cauſas, inter tam doctos Eccleſiæ viros, præſertim in cauſa eloquentiæ, quæ vel manifeſtiſſima eſt, tuo iudicio, & eruditorum ſententiæ derelinquo: fidei tamen eius, immo perfidiæ, res notior eſt. Reſtat nunc pauca dicere, de opuſculis noſtris, quæ ante non permultos dies ex Vrbino ad te perferri feci, de quibus quid ſentias præſtolabor. Quod ſi apud me ingenuè fateare, grande profecto beneficium mihi præſtiteris, tanto præſtantius, quanto celerius, vt vel tuo teſtimonio gaudeam, ſi probaueris, vel contra ſi repuleris, mea ſtoliditate affectus, ſalubri dolore fiam abs te quotidie emendatior. Libello autem illi noſtro, quem à me nuper editum, *de laude pœnitentiæ* (8) accepiſti, mallem vel pauca hæc verba præponi, quam ſic imperfectus maneat, vt videlicet non diceret, poſt exordium. Benè, beatèque viuendi cupiditatem, & cætera, vt ad te ſcriptus eſt, ſed magis poſt proemium, tale illi eſſet, principium. Etſi non benè degendæ vitæ, quantum attinet ad impuros homines, ac perditos loquor, beatè tamen viuendi cupiditatem omnibus corruptis, & integris ineſſe hominibus, quam compertum eſt, ac reliqua quæ in eodem contextu orationis ſequuntur, quæque vel tarditate mea vel infirmitate minus aduerti, vel ſcriptoris vitio prætermiſſa ſunt. Scis enim omnes homines eſſe, qui beatè; qui verò benè viuere velint, admodum paucos. Expecto in dies gratiſſimas literas ad me tuas, quas huc Ferrariam mihi mittes, vbi ſum ad Paſcha inuitus, ideſt cogente Ciuium

cha-

charitate, ac maiorum noſtrorum iuſſione manſurus. Mihi verò tua ſcripta, vt cenſeo, tutò reddentur, ſi ea ad me perferenda dabis, viro illi græcè, ac Latinè omnis linguæ excitatori, rectius fortaſſe dixerim illuſtratori, & literatiſſimo præceptori quondam meo, nunc verò per ætatem patri meo Guarino Veronenſi, qui tamen & ipſe non eſt mihi præceptor, etiam nunc, ſed honeſtioris rei, meliorisque doctrinæ, vt Firmianus Demetriano hactenus extitit: nam is eſt, *qui me in literis Græcis, & Latinis linguam tantum inſtruentibus auditorem, alioquin non ſatis ſtrenuum in adoleſcentia habuit* (9) Nunc verò illum ego in Diuinis pectus erudientibus poſſideo directorem: vt quæ in quotidiana prædicatione habeo à Sanctis Eccleſiæ viris, vt dicam bona, à Guarino tributum eſt vt fortaſſe benè, atque aptè dicantur; vtrumque tamen à Deo eſt, cui debemus ingentes gratias, quas illi etſi non dicimus, etſi non rependimus, dignas ſaltem vel habeamus, & tu interim vale, flagitor enim vehementer finem à tabellarijs. Iterum vale ex Ferraria vj. Kalen. Februarias 1433.

NOTAE.

Nota I.

Cum ex Vrbino. Hic narrat ordinem locorum, ex quibus in itinere ſcribebat, Vrbinum, Ariminum, Lombardiam: vbi Ferrariæ hanc tandem ſcripſit: Quem locorum ordinem ſi cum ordine dierum quibus literas huius 1433. anni numero ſignatas dedit, conferre voluerimus, inueniemus eas, quas Vrbini 22. Octobris, & quas Arimini poſtea dedit, præſentibus, quas Ferrariæ 6. Kal. Februarij ſcripſit, priores eſſe, cum tamen omnibus idem annus ſubſcriptus ſit, vnde Ianuarium, Februarium, & Martium vſque ad huius 25. diem, non anno nobis incipienti ſed deſinenti adſcribere, & annum à Chriſti Incarnatione, ſeu Virginis Annunciatione ſuo more computare.

Nota II.

Valetudinem meam. Non à peſte Cortonenſi iam dudum depulſa, ſed ab ægrotatione Vrbinate, de qua nuper queſtus eſt Epiſt. 22.

Nota III.

De Biblia illa, quam. Aeui tunc vſus admittebat, vt dicerent Bibliam Chronicam, & ſimilia, ſed hunc barbariſmum credo magis Librarij ruditate, quam authoris noſtri ignorantia irrepſiſſe.

Nota IV.

In noſtram Etruriam, & mox *in altera qualibet noſtræ patriæ Ciuitatum*. Vbi Etruriam patriam ſuam, vt Nicolo, & Bernardino communem clariſſimè vocat.

Nota V.

Quamquam diligentiſſimè quæſiuerimus. Eam curam libros veteres inquirendi, à Coſmo Mediceo inter alios Alberto, & Bernardino incubuiſſe hæc epiſtola nos docet, & conteſtatur Auguſtinus Florentinus in vita Ambroſij Camaldulenſis cap. 4. Huc acceſſit & Clariſſimorum Theologorum ſtudium, qui Quadrageſimali tempore prouincias

Digitized by Google

cias adeuntes, ac luſtrantes prædicationis gratia, eandem operam magna ſolicitudine nauauerunt: velut Matthæus Viterbienſis, Antonius Maſſonus, Andreas Ariminenſis, Thomas Serezanenſis, Franciſcus Piſtorienſis, Albertus, Bernardinus, & præterea multi, de quibus Ambroſius frequenter ſuis in Epiſtolis mentionem facit.

Nota VI.

Ideſt noſtri Dei, atque hominis Chriſti. *Noſtri*, non autem *non*, vt quidam mendosè. Si enim Albertus dixiſſet, non Dei poſtea iungeret, ſed Angeli, aut quid ſimile, & reliqua, quæ affirmat, debuiſſet negare, deinde diceret, non ingerit, non irrorat, non docet. Si verò dicamus *noſtri* iam filium Dei Patri conſubſtantialem in forma Chriſti Dei & hominis in fornace, cum pueris comparuiſſe tenet, de quo vide Cornel. à lapide in illum locum Danielis, vbi plures interpretes in eum ſenſum citat.

Nota VII.

Ob anguſtias. Calumnia conturbat ſapientem. Exiſtimo ergo has Nicolai anguſtias natas fuiſſe ex inuectiua à nobis ante indicata, quam in eum, aliorum teſtimonijs immeritum, pro illius æui facilitate conſcripſit Franciſcus Philelphus, vt proinde illum in hac Epiſtola tam prolixè laudet, ac tam robuſtè confortet pro officio amici Albertus noſter.

Nota VIII.

De laude pœnitentiæ accepit. Quod nos ante comparatis huius opuſculi, & Epiſtolarum clauſulis inquirebamus, hic iam vltro, & patenter occurrit; ſecundum ſcilicet libellum ad Nicolaum ab Alberto miſſum, fuiſſe illam orationem de laudibus pœnitentiæ, vnde firmantur cætera, quæ ibi ſubintulimus.

Nota IX.

Qui me in literis & Græcis, & Latinis auditorem in adoleſcentia habuit. Si Guarinus Albertum adoleſcentem in Græcis, & Latinis auditorem habuit, iam conſtat, quod ante diximus, in neutra lingua ignarum eum fuiſſe quando 37. ætatis anno, iam vir ad hunc præceptorem audiendum Veronam iuit, vt ſcilicet, quæ tam ab ipſo, quàm à Chryſolora, vel alijs in adoleſcentia didicit, ea maturo iudicio vir, Guarini præceptis, & conſuetudine limaret, ſolidaretque.

EPISTOLA XXVI.

PAVLO VVLTERRANO.

ARGVMENTVM.

Excuſat non peractam rem ſibi commendatam.

Redeunti nunc mihi ex publica concione; quam ex more, vt ſcis, quotidie ad Chriſtianos populos habere ſolemus, homo, vt mihi quidem videtur, rus incolens, tuæ paternitatis literas ad me attulit, per quas flagitas hoc ipſum, quod per alteras tuas ante non

multos dies inſtantiſſimè poſtulaueras, agi ſcilicet mea ſolertia apud Maiores noſtros tuum negotium, cuius gerendi deſiderio, mi Parens optime, fateor fruſtra laboras. Exceſſerat enim, atque abierat noſtri ordinis Generalis, tùm cum primas ad me tuas miſiſti. Itaque, quod ad te hucuſque non ſcripſi, non negligentiæ, ſed deſperationis tuæ conſequendæ cupiditatis fuiſſe exiſtimes. Quod verò illas, quas tibi poſtulaſti impetrari, literas ad te nec miſi, nec impetraui, non prætermiſſi officii excuſatione defenditur; ſed tu hoc eorum abſentiæ, qui ſatis tibi facere poterant aſſignabis. Vale, & pro me ora. Ex Ferraria Idibus Febr. 1433.

EPISTOLA XXVII.

MARCHIONI FERRARIENSI CREDENTIALES.

CHriſtiane Princeps, pax Chriſti tecum Amen. Harum mearum baiuli, & meæ Religionis chariſſimi fratres, ad tuam humanitatem à me miſſi proficiſcuntur, quædam, quæ ſum neceſſaria arbitratus, meo nomine tibi dicturi. His igitur tutè quantum Principis clementia poſtulat, & pias aures, & ſolidam fidem adhibere, & liberam conſenſionem non dedignaberis: ac per eoſdem minimè mihi reſpondere grauaberis. Vale ex Ferraria 4. Idus Aprilis 1434.

EPISTOLA XXVIII.

GASPARI CORNELIO.

ARGVMENTVM.

A Gaſpare pluribus literis ad partes Venetas accitus, ſpeque fructus concitatus, meſſemque falci Euangelicæ maturam proſpiciens, dat ſpem ſe quamprimum Patauium acceſſurum.

CVm tuæ beneuolentiſſimæ charitatis ardore prouocatus, tum verò maximè, ac multo magis, magna quadam ſpe futuri in iſtis Regionibus fructus incenſus, tandem aliquando eo, quò poſtulas, appropinquare conſtitui, vt & tibi ſuauiſſimo, atque amiciſſimo homini morem geſſiſſe videar, qui tuis conſilijs, iam per ternas tuas literas hoc

hoc mihi perſuadere conatus es ; & vineam Chriſti, vt agrum Dominicum, pro modulo noſtro, in prædictis Regionibus excoluiſſe lætemur: quas quidem magna cum lætitia audio, non modo ob ingentem expectationem ſeminis auidas, verùm etiam ob bonę voluntatis cupiditatem fructibus ingraueſcere : adeò vt maturarum vuarum profluentiſſimo muſto libandus, immò verò inebriandus quilibet Sanctus Prædicator rectè quidem ſperetur, & ſegetum vbertate, ac ſi fructu cumulatiſſimo ſaturabundus. Quoniam ergo maturæ ſunt vuæ vinearum botri Diuini, verbi falce ſecandi ſunt: quia verò regiones albæ ſunt ad meſſem, iuxta Euangelicum inſtitutum. *Rogandus eſt Dominus meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam; quoniam meſſis quidem multa, operarij autem pauci*. Roga ergo, mi frater optime, vt qui meſſes, & operarios ſua bonitate, non noſtra iniquitate, creauit, me vnum, & fidelem diſpenſatorem, & idoneum Miniſtrum noui teſtamenti, non litera, ſed ſpiritu, eadem illum ſua bonitate prouocante efficiat ; quo grandes ipſius fruges ad horrea illius, & grana ſolida, ideſt manſuros fructus, quemadmodum ſuis diſcipulis repromiſit, veriſſimè, ac fideliſſimè aſſeramus, ſi nihil aliud interceſſerit, quod noſtro propoſito aduerſetur, credo me quamprimum Patauium profecturum. Vale ex Ferraria Idibus Aprilis 1434.

EPISTOLA XXIX.

NICOLAO NICOLI.

ARGVMENTVM.

Nicolaum incuſat omiſſæ reſponſionis ad priores ſuas: ſilentij cauſas latiùs diſcutit, dolet ſe ea, quæ ſcripſit oris pręſentia, & viua voce perſuadere non poſſe, quæ quantum ad perſuadendum præſtat ſcripturæ, eruditè docet.

SAtis diù miratus ſum, Nicolae chariſſime, quam ob cauſam, neque mihi, neque imprimis Guarino noſtro tibi mecum ſcribenti, vnquam reſponderis, quorum vterq; pari quidem amore, vt cenſeo, & ſi non pari eruditione, qua me ille longius antecellit, te conſolatus eſt. Et quidem, quantum ad me attinet, cur mihi reſponſum non ſit abs te, præſertim qui nihil in officio reſpondendi negligere ſoles, ſatis apud me elucet, quod ſcilicet aut noſtræ literæ tibi redditæ non ſint, aut in eis ipſis te virum eruditum quicquam ineptiarum mearum offenderit, aut denique tibi ipſi tot pondera moleſtiarum ſuccreuerint, vt neque tempus, neque voluntas, immò verò neque tua infirmitas facultatem tibi reſpondendi ſuppeditauerit. Hæc omnia, mea quidem ſententia, in

cauſam venire potuerunt. Sed tamen illud primum ego in dubium verto, alterum verò diſtinguo: poſtremum autem penè affirmo. Nam fieri prorſus poteſt, vt iniqui tabellarij literas meas haudquaquam ad te pertulerint. Hoc enim peccatum frequenter, & fecerunt, & faciunt, niſi ſpes pręmij negligentiam illis ademerit. At verò ſi te quippiam in noſtris literis mouerit, id non ſatis diſcerno, niſi aut longitudo, quam tu tamen ſemper deſideras, tœdium tibi intulerit, aut eloquendi ruſticitas, quod magis ęſtimo, tibi fecerit nauſeam: vbi neque lepos vllus te oblectauit, neque ſententiarum quæuis grauitas tenuit, neque vis vlla dicendi accendit, permouit, impetrauit: verum tu hic mihi reſpondeas velim, cum noſtræ literæ, ſemper quidem, & his ornamentis, & hortamentis, & monumentis caruerint, quid ſibi vult, vt nunquam alias non reſponderis, nunc verò ne verbum quidem reſponderis? profectò aliquid afferas oportet. Itaque ad tertium illud me confero, in quo mihi penè facillimè perſuadeo, tantis te ſiue animi angoribus premi, ſiue corporis moleſtijs vexari, ſiue facultatum penuria cruciari, nihil vt te amicorum affectiones permoueant, nihil eorum te literæ iuuent, aut moleſtia leuent, aut perturbationi ſuccurrant, aut quod vltimum eſt, periculoſis deſperationibus liberent. Supereſſet igitur, vt te ore, non iam literis ex amicis aliquis conueniret, cui profectò ori à natura hoc excellentius datum eſt, vt quæ mandata literis nihil ferè ſæpe ſentimus, eadem ore erudito, & pectore ardenti expreſſa mirum in modum torquentes excitent, afflictos conſolentur, aduerſos concilient, remiſſos prouocent, ignauos animent, frigidoſque accendant. Quæ, cum ita ſe habeant, mallem equidem me me ad præſentiam tuam contuliſſe, vt eſſem hæc ipſa, quæ ad te ſcribo, ore dicturus, quàm calamo nunc ea dicturus. Scio enim mi Nicolae, ſcio, ac frequenter expertus ſum, multo vehementius, omni quidem tempore omne hominum genus, & perſuaſum eſſe, & perſuaſum iri, ad rectæ vitæ quælibet peragenda, ne dicam ſceleſta abijcienda, ſi verbo potiùs conueniatur, quam ſi etiam ſcripto fortiſſimè reuincatur: quod quidem veriſſima illa veterum ſententia perſpicuum ſit, qua ſcriptorum quidem mortuas, dictorum autem viuas voces ſapienter, ac verè vocamus. *Neque enim Græca illa percunctatio* (1) peperit ſcriptionem in oratore eſſe præcipuam: ſed primum, idemque ſummum pronunciationi tribuit, quæ ſine voce fieri nequit, non ſemel, ſed iterum audacter profeſſa eſt. Sed quoniam pro negotijs vrgentibus nunc non ſe præbet occaſio, vt te quemadmodum opto, reuiſam; agam hoc, ac libens, quod modo vetor, cum ad horam congruentiſſimam ventum fuerit, quæ celerius, vt ſpero, ſedabit. Interim nobiſcum bene agitur, ſi quod corpore, atque voce, ideſt communibus aſpectibus, mutuiſque alloquijs implere non poſſumus, frequentium Epiſtolarum officio compenſemus *XIII. Kal. Maias* (2) Ferraria decedens, poſt longam illic, & gratam, Deoque faciente, communem omnibus in verbo Dei ſaluberrimam moram, Patauium Chriſto Duce prædicaturus accedam, vt eis ſicut & cæteris,

non

non iam gentibus, ſed Chriſtianis hominibus, quod minoris operis, aliquid gratiæ ſpiritualis impertiar. Eo celerius ad me literas dabis tuæ in me beneuolentiæ ſigna, tuæque proſperæ valetudinis teſtimonium, dulciſſimis apicibus perloquentes. Vale ex Ferraria X. Kal. Maias.

NOTAE.

Nota I.

Neque enim græca illa percunctatio. Hæc percunctatio, & eius reſponſio Latinè profertur apud Stobeum lib. 4. Apophtegm. Demoſthenis pagin. 190. n. 19. his verbis: cuidam percontanti, quid eſſet in eloquentia præcipuum, reſpondit; Hypocraſis, hoc eſt actio: roganti quid proximum, reſpondit actio: roganti quid tertium, nihil aliud reſpondit quam actio: tantum tribuens pronunciationi, vt in ea totum ſitum exiſtimaret. Eam verò Albertus græcam vocat, quia inter Demoſthenem Græcum, & illum quendam fuiſſe fertur.

Nota II.

XIII. Kal. Maias. Librarij mendum exiſtimo. Quomodo enim conueniunt, quod XIII. Kal. ſe Ferraria diſcedere affirmet, ſi X. Kal. ideſt triduo poſt literas Ferrariæ conſignet. Mutandum ergo numerum puto, & primo loco ſcribendum X. Kalend. ſecundo verò XIII. ità vt Epiſtolam dederit XIII. affirmans ſe X. ideſt poſt triduum abiturum, vel dic, ſi malueris, iuxta Ephemeridem ſequentis epiſtolæ, hanc ſcriptam fuiſſe Ferrariæ XIII. Kal. ſed X. Kal. Rodigio ſimul cum ſequenti miſſam, atque hunc diem in fine notatum fuiſſe: quod tamen cum illis verbis *Vale ex Ferraria* non bene cohæret.

SCHOLION.

Cum hanc, 22. & 25. Epiſtolam inueniamus à B. Alberto ſcriptam ad Nicolum, primam quidem anno 1433. ſecundam 1434. licet ſubſcribatur 1433. ſecundum veterem modum computandi ſæpius animaduerſum, vt & hanc ipſam eodem anno 1434. vt colligitur ex circumſtantijs, corrigendum venit, quod ex Pocciantio ſupra relatum Epiſt. 20. Not. 3. Nicolum videlicet mortuum Pridie nonas Februarij anno 1430. cum ex 25. conſtet eum 1433. vel 1434. ad B. Albertum literas dediſſe, & hanc ad eum eodem anno x. kal. Maij Ferraria dederit B. Albertus, quod non feciſſet, ſi Pridie nonas Februarij Florentiæ mortuus eſſet Nicolaus (vt refert Pocciantius) ex loco enim tam vicino mortem eius debuiſſet intelligere. Vnde in ſequentem 1435. vel poſteriorem aliquem annum mors eius conijcienda eſt, vel certè dicendum erit, hunc eſſe alium Nicolaum Nicolum ab eo, de quo Pocciantius, & ad quem priores ante has tres literas dedit B. Albertus, pro quo fundamentum non inuenio; quin potius eundem eſſe, Epiſtola 25. indicat, eius ſtudia, magnam lectionem, diligentiam in libris inquirendis, & inſtruenda Bibliotheca commemorans, vt de Nicolao refert Pocciantius. Nec de alio Nicolao Florentino illius æui inuenitur memoria; dicendum ergo arbitror, vel præli mendum irrepſiſſe, vel Pocciantium in annorum numero lapſum eſſe.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA XXX.

FRANCISCO MARESCALCO, & PHILIPPO BENDEDEO. (1)

ARGVMENTVM.

Pridianum diſcurſum ſuum cum Franciſco Mareſcalco, & Philippo Bendedeo, ad quos ſcribit, repetit de grauitate ſententiarum Sanctorum Eccleſiæ virorum, & vana quorundam ſui temporis verborum venatione, idque in leuibus, turpibuſque argumentis: nominatim verò de libello inſcripto Hermaphrodito Anton. Panormitani, contra quem, ſi illi duo amici vellent, vt Albertus aliquid ſcriberet; quod inſtanter expoſcebant, petit, vt Antonij ad Poggium, & Poggij ad Antonium de hac re literas ad ſe mitterent, vt ex altero coarguendi, ex altero reuincendi materiam ſumat.

NVdiuſtertius cum poſt exaturatam, vel potius refectam inediam, in cœna veſtræ dilectionis pariter commeantes, & moleſto quidem, quantum ad popularis auræ contemptum, turbulenti vulgi impetu ſepti; ſed quod ad charitatis laudem attinet pia Chriſtianorum frequentia inuicem comitati eſſemus, de inanibus noſtri temporis ſcriptoribus, in itinere, Philippo nos paulùm præcedente, mi Franciſce, ſimul fabulari collibuit in ea comparatione Sanctorum quam fecimus ad iſtos profectò indignam, quandoquidem Sanctos Eccleſiæ viros, & veræ ſapientiæ ſectatores, diximus ſententiarum potius pondus, quam verborum ſonitum eſſe ſequutos.

Iſtos verò contra, qui ſapientiam profitentur, præter elaborata, præter turgida, præter expolita, & vt ita dixerim, emendicata verba, totum eſſe inane, ieiunum, exangue, quod dicunt; nec neruos, aut lacertos, nedum Chriſtianos, vel vt nouum nomen excudam, Philoſopheos, ſed nec oratorios quidem habens. Quippe qui nihil præclarum, nihil ſanctum, nihil graue, nihil virile ſcriptitant, quod aut decoris, ideſt honeſti, aut Religionis, aut ſapientiæ, aut intenti ad virtutem animi, aliquid afferat. Sed nunc viles cauſas, quod eſt ignobilis, nunc nullas, quod eſt vel cauti, vel ignaui, nunc poſtremò turpes, *quod eſt corrupti hominis* (2) frequenter aſſumunt.

Hæc ſanè dicebamus errori hominum ſuperborum condolentes; non autem detrahentes doctrinæ, quam non habent indocti, & habere aſpernantur à doctis, nec infirmantes ſapientiam eruditorum, qui ſaltem quod neſciunt, à quibuſuis, ſiue eloquentibus, ſiue impolitis, nec ſtudioſo labore ediſcere erubeſcunt, nec laborioſo ſudore per ſe ſe eruere ex illorum libris faſtidiunt, ſiue

in-

inſuauibus, ſiue ſuauibus, dummodo ipſa veritate paſcantur, atque à tenebris ignorantiæ liberentur, & in ipſo vero, quod aſſecuti fuerint, conquieſcant.

Cumque & hæc, & pleraque iſtiuſmodi morbi colloqueremur, in *ſceleratiſſimi libelli* (3) Hermaphroditi, nec minus perditi illius authoris, niſi reſipuerit, mentionem incidimus: quem vt citiùs coarguerem, et ſi res poſtularet, confutando reuincerem, me vehementer, & ſæpe hortatus es, hoc vel maximo argumento tua dicta confirmans, ne non ſolum, ſi tacuerimus, ſcribentis ſtultitia perſpicua non fiat, *cum ſatis, ſuperque per ſeſe pateat* (4) ſed quod eſt grauioris iacturæ, ne ipſa noſtri temporis iuuentus indomita, cui per ætatem prona in pericula via eſt, amplius, ac deſperatiùs corrumpatur; cum certò ſciamus, abſque huius deteſtabilis authoris incitamentis ad luxuriam, eamque fœdam, atque inhumanam, in ea pubeſcentis adoleſcentiæ ætate campus vitiorum quam latè pateat, quamue adoleſcentium conditio magnis expoſita periculis nutet.

Addidiſti præterea, te non iniuria, me in iſta congreſſione hortari, cuius nihil, neque vtilius, neque ſanctius intereſſe exiſtimares; quam ſi hoc munus ſuſciperem, quoniam pro religione nulla ſanè pars honeſtatis me magis deceret, quam omnium ſaluti conſulere; nec minoris emolumenti apud te eſſe, ſi ad compeſcendum hunc procacem aliquid temporis triuero, quam ſi quotidie populis Chriſtianis, genere quodam peruagato dicendi, omnem diſciplinam honeſtandæ vitæ, morumq; probitatem, atque virtutis magiſterium omne præcepero: præſertim verò, cum non deſint alij Eccleſiæ viri, quamuis ad meſſem perpauci ſint, qui in iracundos, cupidos, libidinoſos, blaſphemos, irreligioſos, proteruos, ac reliqua vitiorum genera in dies inuehantur, & pertonent. Hunc verò nullus, maximè ex ſæculi hominibus, pulſare præſumat, vel vocare in ius audeat, verentibus, vel putidam linguam eius, vel ob ignauiam torpentibus, vel fortaſſe ſuis ipſorum vitijs adulantibus: Nos autem nequaquam calumnias improborum timere debeamus, pro veritate certantes, cum ſciamus, & verè,& eleganter dictum apud Hieronymum: *non minoris eſſe peccati ſequi malum, quod bonum putaueris, quam non audere defendere quod bonum pro certo noueris* (5) cum igitur exploratam, ac certiſſimam habeamus pudicitiæ honeſtatem, fœditatemque luxuriæ non minus compertam, alteram impugnare, expugnare, & oppugnare, alteram tueri, laudare, & colere, præclarè aiebas eſſe virtutis.

Ego verò, Franciſce, pro his omnibus tibi reſpondi, non inimici more, ſed diligentis Chriſtiani amore agendum, cum eo mihi prius videri, ideſt vt ante parentis affectu admoneretur; deinde iraſcentis Iudicis aſperitate deterreretur, vt ſicut periti medici facere ſolent, primum turgidum vulnus oleo liniamus, ac tum deinde ferro ſecemus, ne nimia miſericordia virus putridi membri totum corpus inficiat. Hoc enim magis ad nos ſpectare, pijſſimum in Hieroſolymitam Samaritanum ardore fidei imitantes, qui vini aſperitatem leniſſimo miſericordiæ oleo temperauit.

Quo-

Quoniam igitur nunc mihi quidem, non furor ille poeticus, ſiue in bonam, ſiue in alteram partem interpretari malueris, ſed ipſa mentis tranquillitas liberata parumper in hoc locelli à tumultuantium ſtrepitu populorum, ipſeque in primis Chriſtus Dominus noſter occaſionem præbuit in hoc otio aliquid tranquillius, quietiuſque dictandi, obſecro vos, mi Franciſce, ac Philippe, vt ſi aliquid vultis me ſcribere, antequam ingens laborum annus, ad frequentiores, & doctiores homines prædicandi me premat, illas epiſtolas, quas Poggius, & Panormita ad ſe inuicem ſcribunt diligentiſſimè perſcriptas ad me mittere nihilo differatis: quoniam ex altero, quamuis tenuiter arguente, coarguendi; ex altero verò, quamuis inſipienter reſpondente reuincendi nonnullam materiam ſentio aptiſſimè mihi præberi. Valete mei fratres in Domino ſuauiſſimi: *ex Rodigio* (10) X. Kal. Maias 1434.

NOTAE.

Nota I.

Franciſco Mareſcalco, & Philippo Bendedeo. Quinam iſti fuerunt Alberto noſtro tam amici, vt fratres in Chriſto chariſſimos vocet? Ferrariæ fuiſſe ſuſpicor, à qua Rodigium, vbi Epiſtola ſcripta fuit, viginti quinque dumtaxat P. M. diſtat, pios profectò, & eruditos fuiſſe diſcurſus, quem cum Alberto habuerunt, argumentum oſtendit.

Nota II.

Quod eſt corrupti hominis, & infra, *perditi illius authoris niſi reſipuerit.* Hinc Poggius ad Panormitanum, quod in Alberti vita ſcripſimus, ne, inquit, arguatur vita impura libelli obſcœnitate. Et ipſa veritas Chriſtus Deus noſter: ex operibus, inquit, eorum cognoſcetis eos.

Nota III.

Sceleratiſſimi libelli. De hoc ſatis diximus in vita Alberti.

Nota IV.

Cum ſatis ſuperque per ſeſe pateant. Vide ſupra Epiſt. 21. Not. 4. vbi turpia detexiſſe reprobaſſe eſt, vt enim pulchra ſolo ſui aſpectu delectant, ita turpia horrorem ſui pariunt, & qui de iſtis verecundiuſculè loquuntur, figuris, & ænigmatibus ea cohoneſtare ſatagunt. Immo ipſe imprudentiſſimus Dœmon aliquem decepturus, ſe varijs aliarum rerum formis obtegit, & aliquando in Angelum lucis conuertit, & vt Cyprianus loquitur. *Ita Diabolus artifex, quia idololatriam per ſe nudam ſciebat horreri, ſpectaculis miſcuit, vt per voluptatem poſſit amari*: omnis turpitudo tenebras quærit, & *qui malè agit, odit lucem*, ſi vel impudentiſſimus, vel furibundus haberi nolit.

Nota V.

Non minoris eſſe peccati, ſequi malum quod bonum putaueris, quam non audere defendere quod bonum pro certo noueris. Hæc verba, vt hoc loco allata, apud Hieronymum non reperio: ſed author fortaſſis alludit ad ſenſum Hieronymi in illa verba pſalm. 33. tom. 3. *Diuerte à malo, & fac bonum*, vbi ſic loquitur: *Hoc eſt deſtruere vitia, & ædificare virtutes: nihil prodeſt, ſi deſtruis, & non ædificas, hoc eſt ſi deſtruis vitia, & non ædificas virtutes. Ac ſi dicat. Quis eſt homo, qui ſine his velit vitam, quia*

in

Digitized by Google

in eo nullum bonum eſt , qui nullum malum deſtruit : voluit enim Mareſcalcus perſuadere Alberto , non magis ad ipſum pertinere , vt alijs prædicando ædificet virtutes , quam vt Hermaphroditi libellum oppugnando deſtruat vitia .

Nota VI.

Ex Rodigio . Alij cum aſpiratione Rhodigium vocant , & Vernaculè Rouigo , eſtque oppidum ditionis Venetæ 25. vt dixi- M. P. à Ferraria diſtans ſedes Arienſis Epiſcopi , & viri doctiſſimi Cœlij Rodigini , ac Bartholomæi Rouerellæ Rauennatium Archiepiſcopi patria. De eo agunt Leander Albertus in Romanulæ pag. edit. Latinæ 543. Ferrerius in lexico geographico pag. 628. & Io. Bapt. Pigna in hiſtoria Principum Eſtenſium lib. 2. pag. 114.

EPISTOLA XXXI.

BONAVENTVRÆ VENETO.

ARGVMENTVM.

Eum ad ſe Paduam venire rogat .

VEllem te , chare frater , pro communi vtilitate noſtræ Reipublicæ Chriſtianæ , paulùm alloqui : ſed cum mihi ob quotidianas occupationes , te adeundi facultas minimè detur , reſtat , vt pro tua humanitate te te ad nos viſendos huc Paduam quamprimum transferre non dedigneris , tanto hilarius , quanto tardius : iam enim 12. anni penè elapſi ſunt , quibus ad inuicem ruſticati , nec præſentia , nec literis nos alterutrum , vel obliti , vel ingrati , conuenimus . Vale ex Padua v. Non. Maias 1434.

EPISTOLA XXXII.

FRANCISCO MARESCALCO.

ARGVMENTVM.

Nuperas preces repetit .

SCripſi ad te nuper , & ad Philippum noſtrum communes literas , rogans inſtantiùs , quo mihi ſatis de quibuſdam Epiſtolis Poggij , & Panormitæ , quas ad ſe inuicem ſcriptitarunt , actutùm facere deberetis . Id ipſum nunc à te peto , immò vos ambos poſtulo , ne me ex illarum carentia ab ſcribendo , quæ tecum in itinere propoſueram , diutius retardetis , nec ob dilationem mihi obſequendi , apud me in ſugillationem negligentię veniatis , quos ſemper diligentiſſimos exiſtimaui . Vale in Chriſto Ieſu , ac pro me ora . Ex Patauio Non. Maijs 1434.

Digitized by Google

EPISTOLA XXXIII.

PHILIPPO BENDEDEO.

ARGVMENTVM.

Tenerum Bendedei inſe affectum Albertus grauiter, & amœnè perpendit. Philippi nominis interpretationem in Bendedei laudem conuertit, laudeſque ab eo ſibi tributas deprimit, & ſibi non conuenire, doctè declarat, & quæ deceant modeſtè admittit. Quæ mala hyperbolicæ laudes, laudanti ſequantur, exponit. Guarinum in Panormitanum prouocat, ſalutat amicos.

ACcepi nuper & tuas, & meas, & aliorum, vt abs te volueram, literas. Sed in tuis cum omnia me magna iucunditate affecerint, præter laudes meas, tum vel maximè hæc me de te præcipuè oblectarunt: ſumma animi tui gratificatio, paritas eloquij, aperta ſinceritas, ardor viuax dicendi, extricatæ ſententiæ, atque, quod eſt longè præſtantius, erga amicum affectus tener, ſi dici liceat, pluſquam maternus, immò vt aptè loquar quod ſentio, amor in me tuus, ſine vitio zelotypus, pluſquam vxorius. Quid enim aliud rectè dixerim, mi Philippe dulciſſime, cum tu ad paruam abſentiam literarum mearum, vt verbis tuis vtar, fueris inquietus, ſubiratus, triſtis, excruciatus hæſeris, tacueris, frontem rugaueris, contraque exultantem te, & viſceribus ipſis commotum, ſuperbiola quadam elatum, & pro ipſis literis glorioſum, vt ſcribis, effecerit. Quæ omnia equidem rectè interpretor, ideſt amicè abs te facta, & vnde tibi triſtitia obrepſit, inde mihi riſus obortus eſt, quemadmodum & tibi ipſi, & cæteris amicis accidiſſe perſcribis, quibus ego, vt optas dulciter, ſobriè, lubenterque corrideo, & te (ſi meo amori accedere quicquam erga te poſſit) ob hoc ardentius diligo, tuoque vulneri adeò promptus ſubuenio, quamuis non rectè vulnus dixerim, in Chriſtianum hominem Chriſtiani hominis Chriſtianum amorem, niſi fortè eo ſenſu dicatur, quo Sponſa Chriſti, ac fidelium mater Eccleſia, in Canticis queritur dicens: *vulnerata charitate ego ſum*: quod in bonam partem intelligi oportere, nemo eſt ſanus, qui neſciat. Neque enim charitas mala vulnera efficit; alioquin non rectè dicitur ab Apoſtolo. *Charitas non agit perperam*. Huic ergo ſancto vulneri tuo, adeò, inquam, promptus ſubuenio, vt qui mea occaſione illud acceperas, quando ad ambos, te dico ac Franciſcum, ſcripſeram, mea item opera nunc cureris, quando ad te ſingulum tantummodo ſcribo; niſi forte mihi cautius prouidendum quiſquam putauerit, ne qui ambobus tunc ſcribens, te in fratrem, & ſocium ad inui-

inuidiam concitaueram, dum nunc te ſolum conſolor, ille ſe derelictum iuſtiſſimè cauſetur: ſed hoc periculo facilè liberabor, ſi, vt volo, ac peto, hoc agetis, vt & communes ſigillatim, contraque ſigillatim communes, ſemper ad vos literas æſtimetis. O ſanctum amorem, ò caſtam dilectionem erga me tuam! verè profectò nomen congruens tuis moribus ſacro de fonte, parentum pietate, traxiſti; at verò virtute viciſti, adeò vt non iam quia amator ſis equorum, ſed quia obſeruantiſſimus Chriſti præcipuorum Prædicatorum, qui equorum nomine in ſcripturis ſanctis ſignificantur, iuſtiſſime Philippus dicaris. Neque hoc dico quia veteribus, aut vita, aut doctrina re ipſa ſim comparandus. Sed quia tu mihi ea opinione, ea exiſtimatione, ac veneratione loquaris: tanquam ſi vnus è Patribus, ſanctimonia, atque eruditione præclarus inſigniter euaſiſſem. Quod ego prorſus laudis genus reijcio: ob idque maxime in ipſo huius Epiſtolæ noſtræ principio dixi: tuarum litterarum magna iucunditate me omnia affeciſſe, præter laudes meas, in quibus omnibus, pace tua dixerim, tuo vitio parum inepte dicta attribues, qui auſus ſis, me homunculum imperitum, qui vix ſcripturas ſacras, pene dixerim, adhuc totas diligenter perlegi, & ſacrarum literarum interpretem, & Euangelicæ legis tubam, licentiùs, faciliùs, ne dicam leuiùs, nominare. Nam ſi quidam Philoſophi in humanis rebus diſſerendis longe acutiſſimi, quamuis ventoſitate vaniſſimi, comperta ignorantia ſua, duce tamen ratione, & veritate è ſchola ſua, vſque adeò elatum, & iactitans nomen ſapientiæ pepulerunt, vt ſe Philoſophos, ideſt ſapientiæ amatores quam ſapientes appellare maluerint; quanto magis ego tardiſſimus, imperitiſſimus, infandiſſimus, qui ſcripturas ſacras, vt dixi, iterumque, & iterum dicam, vix adhuc totas perlegi, & oratorias primis penè labris, Guarino noſtro præceptore doctiſſimo, in adoleſcentia paululùm parùm attigi, oblatam eiuſmodi abs te laudem, non quidem maleuolentia, ſed amoris errore à me explodam, præſertim tam ſummam, atque in ſcripturis Diuinis: quarum non dicam me, qui nihil ſum, ſed præter Apoſtolos, quibus ad eas intelligendas apertum eſſe ſenſum à reſurgente Domino, Lucas Euangeliſta teſtatur, plenam intelligentiam habuiſſe neminem credo. Ac ne nimia hoc humilitate dictum exiſtimes, fateor equidem, me in Chriſtiana lege meditanda verſari, illam tenere cupere, & vt quicquam ex illa eruam aliquando conari, atque eam velle in dies multo magis veraciter intelligere; ac tum demum, vt mea mediocritas tulerit, Chriſtianis populis ſæpius pro animarum charitate, quod tantillum intelligimus, enodare. Ex quo fit, ſapienter quidem, quantum arbitror, vt neque ſicut Aquila, arcana contemplaturus, ſuper altitudinem nubium me ſubſtollam, ne ſuperbus ad ima periculoſius detrahar, neque vt talpa per ipſum ſolum irrepturus terræ latebris, omni quidem tempore hæream: neque poſtremò vt noctuam, me cæcum confitear, quæ tenebras diligat, oſa lucem. Ita verò quodam loco & noſter Hieronymus ait, *vt mihi excelſa non vendico, ita terræ hærentia me ſupergredi poſſe credo*. Cuius

forte elegans dictum mihi ſuperbius arrogauerim. Verùm tu amicè cuncta accipies, atque ad me ſuauiſſimas literas tuas dabis, ad amicitiam conſeruandam ſane frequentiores: ſed ad paruitatem meam extollendam temperatiores, caſtigatiores, grauiores. Quod ſi continere te non poteris, amoris intemperantia, audacter dixerim, mallem nullas, ne forte aut te adulatio blandientis linguæ, aut me elatio prurientis auris, aliquando tandem leuius ventilauerit, aut vtroſque eſca illectos inanis rumoris aura, vt quidam è Patribus ait, in quaslibet inuehat voragines flagitiorum, ſiue in facinorum etiam ſaxa collidat. Vale incolumis, ac mei memor, ſuauiſſime Frater. Atque illuſtri Leonello Principi me commendes, quem magis amo, quam dicere queam. Ad ipſum cum ero quietior diligentius exarabo, non vnam epiſtolam, ſed fortaſſe libellum. Apud communem verò præceptorem noſtrum Guarinum idem mihi officium prorſus efficies, quem digno quidem præceptoris honore meo nomine admonebis, non eſſe & illa penitùs negligenda, quæ in Hermaphroditum librum non modo maledicum, verùm etiam putidicum ſimul aliquando contulimus, ſi famam ſuam velit tueri, quæ hic à pleriſque ſanè literarum ſtudioſis, nec meo iudicio contemnendis pro ſua epiſtola ſatis carpitur: ſi quod mihi ſe facturum pollicitus eſt, vt peto, & oro, dictabit, fac ad nos copia literarum perueniat, cum aliquid præclarum ediderit. Franciſcum Barbarum humaniſſimum his adiunges, qui cordis mei altiſſimo loco quieſcit, quiq; extremam hic pagellam complere videatur. Iterum vale, & amicos ſalutandos expreſſos puta, eoſque ſaluta in oſculo ſancto. Ex Patauio XV. Kal. Iunij 1434.

EPISTOLA XXXIV.

LEONELLO ESTENSI PRINCIPI.

ARGVMENTVM.

Perſuaſit Albertus Nicolao III. Eſtenſi, Marchioni Ferrariæ, vt legem ſanciret contra ſuperfluas caudas veſtis mulierum. Poſt abſens vario rumore percepit illam legem abrogatam eſſe, alijs dicentibus confirmatam potius. Ille, facti dubius, ad Leonellum Principem, qui abſente Patre gubernabat, ſcripta hac epiſtola, abrogationis primi decreti incommoda, & confirmationis dignitatem exponit: rogatque, vt pro Patris, ac ſuo honore tuendo, proque Ferrarienſis, aliorumque populorum vtilitate primum decretum ratum, firmumque velit.

Cœpi iam pridem ad te ſcribere, *non epiſtolam, ſed libellum* (1) quem adhuc habeo in manibus, nec mihi illum pro anguſtia temporis vacat explere, cogentibus adeò occupationibus quotidia-

tidianarum prædicationum, quas ex more, vt ſcis, ad Chriſtianos populos habere ſolemus, vt quæ me delectant ſtudia priuata, muneribus publicis intermiſſa conſpiciam. Itaque cum necdum completum opus mittere poſſim; nolui tamen ad te ſcribere nihil, ſed quod nequeo longis epiſtolis, agam breuibus ſchedulis, tuque viciſſim paucis, cum multis non poteris, me ſcriptis tuis ſuauiſſimis, atque chariſſimis conſolabere.

Mallem tamen rebus, quam verbis, ſatis meo deſiderio per te fieri, quod quidem & ipſum fateor ardentiſſimum: nihil ſane neque expetit, neque petit abs te Principe nobiliſſimo, niſi pro te ipſo primùm omnem ſanctimoniæ puritatem, nitorem morum, & tui tuendi nominis, conſeruandæque famæ omnia præclara præſidia. Pro tuo autem populo inſtitutiones ſanctiſſimas conſeruari, & nouas, quoad per te fieri poteſt, quotidie augeri, quibus & fræna perditis adhibeantur, & bonis ad virtutem aditus latiſſimè pateat.

Hæc idcirco dixerim, quoniam ad me nuper, neſcio quis rumor, vtinam inanis, attulerit eas leges, quas dixeras caudarias, à Patre tuo, vt aiunt, muliebri importunitate deuicto, ante ſuæ peregrinationis profectionem abrogatas fuiſſe; alij verò contra, tanta illum dicunt conſtantia in ſententia perſtitiſſe, vt quantumlibet nobilibus viris pro fœminis ſuadentibus, ne ad horam quidem in hoc dedecus, non modo fœditatis, ſed leuitatis aſſentiri voluerit: ſi tamen aut nobiles aut viri habendi ſunt, qui ad leuitatem fœmineam ſatiandam, ab honeſtorum morum firmitate deſciuerint. Addunt quoque plerique, quod præclaræ quidem virtutis eſt, eum quem dixi, Patrem tuum non iam amplius ſupplicantium muliercularum moleſtias ferre valentem, tandem & viris, & mulieribus aduerſantibus reſpondiſſe: ſi quæ eſt mulier, quæ ſe malam haberi velit; aut ſi quis eſt maritus, qui malit ſcortum ſuam coniugem, quam vxorem putari, ijs caudas dumtaxat ferre concedimus: cæteras verò, & graues, & honeſtas matronas portare caudas prohibemus, etiam edicto publico; quippe quas etiam ſtatutæ iam per nos pœnæ ſubijci volumus; ſi ſecus quam ſtatuerimus, facere auſæ fuerint.

O verè præclaram vocem, & Chriſtiano Principe dignam, quæ viros effœminatos perculit, & muliebrem repulit impudentiam, quæ ſtabilis ſententiæ latæ firmitatem oſtendit. Immo grauis animi teſtimonium, & ad reliquos æmulanda virtutis exempla tranſmiſit. Quale enim eſſet, mi Leonelle chariſſime, vt lex heri lata hodie abrogaretur: nonne & maieſtatem leuitatis, & conſcientiam criminis argueret; *dicente Beato Petro. Canis reuerſus ad vomitum ſuum, & ſus lota in volutabro luti* (2) Nonne licentiam impudentibus, & impunitatem facinoroſis polliceatur? Taceo læſionem exiſtimationis cum tui, ac ſemper imprimis Patris tui, tum totius omninò ciuitatis, cuius opes non dico diuitiarum, ſed morum hæc peſtilentia populatur: quid quod cæteræ ciuitates, ſi quod fertur ſit verum, hoc exemplo prius incenſæ, nunc ab ſtudio ſimilia faciendi deterrebuntur. Ex quo fit vt non noſtro-

rum

rum tantùm peccatorum pœnas luamus, qui fræna malis non adhibuimus, & adhibita non ſeruauimus: ſed etiam aliorum errata, qui hoc flagitio, & facinore, admonitione noſtra abſtinendum cenſuerant.

Nobis quidem de ingenita leuitate, atque inerudita vanitate male meritis, *cuncta profecto imputabuntur* (3) qui eos illicibilibus inconſtantiæ noſtræ irritamentis ad inania vanitatis impulimus, & à veris, & grauibus ſinceritatis ſolidæ auocauimus. Quamobrem te obſecro vehementiſſime, quia Chriſtianus es, mi frater in Domino ſuauiſſime, ſed quia Dominus es, mi Domine excellentiſſime, vt animum meum, qui cunctabundus huc atque illuc paulo momento impellitur, huius incertæ dubitationis angore mœrentem, certiſſimo teſtimonio tuo liberes: vt ſiquidem hæc mala ita ſe habent, ſalutari triſtitia; ſin verò minus, ſolida Chriſtianæ charitatis iucunditate afficiar, cum videro, meo quidem ſatu, ſed faciente Chriſto Diuini verbi ſemina in veſtris mentibus profeciſſe, dicente Ioanne Apoſtolo. *Maiorem horum non habeo gratiam quam vt audiam filios meos in veritate ambulare*. Quæ quidem veritas, cum ſemper vincat, omni tempore creſcit in augmentum Corporis Chriſti: quod teſte Paulo eſt Sponſa Eccleſia.

Adeò cordis noſtri arua fœcundiora, non ſolum voluntaria Domini pluuia irrigata, verùm & iactis ſeminibus fœta, aut centenos fructus, quod ſummum eſt, attuliſſe gaudeamus, aut, quod eſt extremum, tricenos iuxta Euangelicam veritatem ex animorum noualibus allatura ſperemus, vt in altero egregij, ac rari, ideſt præclari, atque ijdem perpauci; in altero verò communes, ideſt quantum ſatis eſt, boni reperiantur, præſertim à Chriſto, qui & iuſtiſſimus Dominus, & clementiſſimus Pater eſt; apud quem Chriſtianarum mentium nulla procul dubio dubitante, aut iniuſti antiquæ impuritatis pœnas acerbiſſimas dabunt, aut iuſtos laborum, angorum, ſudorum, dolorum, ac meritorum triumphi præclariſſimi perenniter profecto manebunt.

A te autem hæc omnia, mi Leonelle, & populo tuo, quia ardentiſſimo corde percupio, vt & mala abſint, & bona proueniant, pro his omnibus ad Dominum noſtrum preces humillimas oblaturus; ſicut ante iam feci, & ſi non corpore, ſaltem mente, ori ſuo Chriſtianæ pacis ſancta oſcula imprimens, iterum, iterumque, ac tertiò Trinitatem veram, quæ Deus eſt, confeſſionem laudis conſtantiſſimè ſignans, tibi, ac populo ſæpius repetens dico. Vale ex Patauio IV. Idus Iunij 1434.

N O T Æ.

Nota I.

Non epiſtolam, ſed libellum. Ego omne ſtudium adhibens, vt inuenirem hunc libellum quem incœpiſſe ſaltem ſe cum ſpe perficiendi ſignificat Albertus, incidi in M. S. de hac re libellum inter opera B. Ioannis à Capiſtrano, qui Alberti nec methodum, nec ſtylum præferebat, & Vvaddingus

gus inter Alberti opera hoc non recenſet: vnde vel non abſolutum, vel perditum exiſtimo, nec fragmentum ad poſteros perueniſſe. De officijs honeſtæ fœminæ, virginis, nuptæ, in moribus, & cultu corporis legendus S. Paulus ad Corinth. 7. & ad Tit. 2. & eius ibidem interpretes. Præterea Tertullianus lib. de habitu muliebri, & altero de cultu fœminarum, & obiter in oratione de pallio. Cyprianus de diſciplina, & habitu virginum, & de diſciplina, & bono pudicitiæ: Hieronymus in vita Pauli Eremitæ, & Marcellæ, & in epiſt. ad Lætam, & pluribus alijs, quæ tom. 1. operum reperiuntur. Auguſt. de adulterino habitu virorum, & mulierum tom. 10. ſermon. 147. pag. 393. S. Anton. in ſum. moral. tom. 2. tit. 4. cap. 51. & alij veteres. Recentior autem extat lingua Gallica liber inſignis Fratris Iacobi du Boſc, Franciſcani Pariſienſis inſcriptus *l'honeſte Femme*. Et Italicè alius Ioan. Leonardi Fundatoris ordinis Clericorum Reg. Matris Dei, de vano ornamento fœminarum, cui appendit epiſtolam cuiuſdam Paulini viri illuſtris, de eadem re ad ſuam neptem. Multa alia ſunt loca ſcripturæ, quæ veſtis abuſum reprehendunt, & quorum interpretes non poſſunt non multa in eundem ſenſum contuliſſe quæ in indice biblico notantur verbo *abuſus veſtium*.

Nota II.

Dicente Beato Petro. Totus Petri locus epiſt. 2. cap. 2. à ver. 20. vſque ad finem huic rei accommodatiſſimus eſt, ac proinde hic integrum deſcribere placuit. *Si enim*, inquit, *refugientes coinquinationes mundi, in cognitione Domini noſtri, & Saluatoris Ieſu Chriſti, his rurſus implicati ſuperantur, facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus: melius enim erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quam poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo quod illis traditum ſancto mandato. Contigit enim eis illud veri prouerbij. Canis reuerſus ad ſuum vomitum, & ſus lota in volutabro luti.*

Nota III.

Nobis quidem &c. *imputabuntur* &c. *qui impulimus*, & ſupra *admonitione noſtra*, & infra *meo quidem ſatu*. His clarè ſignificat Albertus, ipſo impellente, legem illam caudariam contra inanem, prodigum, & pernicioſum luxum veſtium muliebrium ſancitam fuiſſe: quam proinde leuiter abrogari, ſibi etiam dedecori fore, non leuiter metuebat.

EPISTOLA XXXV.

IOANNI BENCINO VENETO.

ARGVMENTVM.

Albertus Taruiſium prædicatum inſtanter vocatus, ſe excuſat quod Vincentinis pro ſecunda die Auguſti promiſſo ſuo, & ciuium expectatione obſtrictus ſit, ſperans ſe aliquando Taruiſinis eſſe ſatisfacturum.

HEſterno die cum valde eſſem grauioribus *diſſentionibus conciliandis intentus* (1) quidam nuntius ad me venit afferens literas, tam tuo nomine, quam viri honorabilis Chriſtophori Donati Taruiſini Præ-

Prætoris, cuius virtuti ſæpe, cum hic eſſes apud me, teſtimonium præbuiſti: nunc verò illum vocas hominem ſecundum cor meum: quod cum tibi homini ſinceriter vera teſtanti facilè credam, quid mihi moleſtum non eſſe exiſtimas, quod & tui, & illius, ac reliquæ omnis Taruiſinæ Ciuitatis ſanctiſſimæ petitioni non valeo ſatisfacere? Profectò moleſta mihi res eſt: ſed quæ prorſus ſine ſcandalo, aliter fieri nequeat: nam in ipſa nuper publica concione prædixi, me penitus ſecunda die Auguſti Vincentiam acceſſurum. Quod ſi ſecus facerem, exiſtimare debes, quia inconſtantiæ, ac leuitatis arguerer. Ipſi præterea ſocij mei, ex Vincentia ad me proximè redeuntes, magnam omnium poſtulationem noſtri illuc acceſſus mihi expoſuerunt: cum ergo illis ciuibus, me acceſſurum media penè, non fide, ſed ſpe quadam; fuerim ante pollicitus, ſe vehementer deceptos conquererentur. Verùm ne tantum mihi crederem, conſului hic fratres: qui omnes voce conſona me Vincentiam accedere debere conſtituerunt. Itaque mi Pater optime, & reliqui omnes, qui ad me ſcripſerunt, hæc pauca ſuſcipite, quibus, cum iam nunc ad pulpitum iturus, reſpondere non poſſim, has tibi, & illis communes facio. Te verò, & illos rogo, pro æquo animo ferre velitis, ſi vobis nunc non obſequor. Dabit enim Dominus benignus, & miſericors aliquando forte aptius tempus, cum volet rogatus operarios in meſſem, albis iam Regionibus, deſtinare. *Clara iam nunc die* (2) vocor ad pulpitum; ideò plura ſcribere non valens, dico valete. Ex Padua iij. Iulij 1434.

NOTAE.

Nota I.

Diſſentionibus conciliandis intentus. Non ſola prædicatione, ſed priuatis, publiciſque diſcordijs conciliandis, diſtrahebatur Albertus. Vbique deſiderabatur. Sed vbique ſimul eſſe non poterat. Sed vt ante vidimus, & nunc præ manibus habemus, ea ipſius ſinceritas fuit, vt quibus acceſſum ſemel promiſerit, eos nunquam fallere voluerit.

Nota II.

Clara iam nunc die. Quaſi diceret præter ſolitum: nam, vt alibi dictum eſt, populus auiditate illum audiendi, viciniorem dicturo locum occupare contendebat, ac tot horis protrahebat ſermonem, vt ſummo mane ad pulpitum accedere oporteret: Ferrariæ aliquando per quinque continuas horas declamaſſe ſcribitur.

EPISTOLA XXXVI.

PAVLO VERONENSI.

ARGVMENTVM.

Paulo multa præclara ſcribenti reſcribens Albertus, reſponſi ſui breuitatem excuſat, ſed ſui inter alia celebratas laudes, tam vrbanè auertit, vt ele-

Digitized by Google

elegantí paradoxo oſtendat, ſicut multa vera falsò, ſic mula falſa verè dici poſſe, adeòque Paulum etſi falſas Alberti laudes, eas tamen verè dixiſſe, quo & ſe humiliter abijcit, & alterum à mendacio humaniter excuſauit.

STatueram quidem iam pridem, Paule frater, plurima ad te ſcribere, te complecti, tecum in literis ludere pariter atque iocari, & iocis noſtris, quoniam illi quidem de religione profecti eſſent, ſeria multa miſcere. Nunc verò Deus teſtis eſt, quia vix hæc pauca eloqui poſſum: malo tamen ea ipſa tandem aliquando, quam nihil vnquam penitus ad te ſcribere. Otium enim omninò mihi magis deeſt, quam facultas, vt percupio, ad te multa dictandi, quamuis forte vtroque caream. Sed hoc alij viderint. Tu verò hæc interim, qualiacumque ſunt, quia vel pauca ſunt, hilariter ſuſcipe, quibus liberè profiteor te mihi eſſe amicum, ac me tibi, ita vt totum tibi me dedam, quidquid ſim: quemadmodum & tu te in me dilectionis magnitudine effudiſti, vel ſi rectius dicitur transfudiſti.

Ecce tuus ſum omninò Chriſtianiſſimè: ſi tibi ſatis non fuero, in te culpa eſt omnis hæc referenda, qui me tantis nolo dicere falſis laudibus cumulaſti, hoc eſt enim quod tibi dixi per hunc ipſum perlatorem harum ineptiarum mearum, virum tui obſeruantiſſimum, mihi Patrem, vtriuſque noſtrum amantiſſimum; omnia videlicet in tuis literis præclara mihi videri, præter laudes meas, quas tamen abs te non tam ridiculè dictas, quam veraciter creditas, quamuis falſas, mihi de tuo beneuolentiſſimo animo perſuadeo. Non enim fugit iſta ſententia, *Maiores noſtros, doctiſſimos Eccleſiæ viros* (1) quos non piguit dicere, facile quidem eſſe videre, & vera infideliter, & non vera fideliter dici poſſe.

Nam qui, aiunt, ſic credit vt loquitur, & ſi non vera loquitur, fideliter loquitur; at verò contra qui non credit quod loquitur, & ſi vera loquitur, infideliter loquitur. Tu igitur quoniam ea de me credis, quæ mihi ſentio deeſſe, fideliter non vera dixiſti, ſed quod fideliter dixeris, quidquid dixeris, tuæ dilectioni attribuo. At verò quod non vera ſcripſiſti, Franciſco noſtro Mareſcalco imputare debetis: cui tamen de falſitate minus ſuccenſeo, qui talem me prorſus exiſtimans, talia dixit, & tanta tibi de homine non ſolum ignaro, ſed extremæ profeſſionis abiectiſſimo abortiuo, benigniſſimè potius quam veriſſimè, pollicitus eſt. Vale, & pro me ora, mihique de tua reſponſione qui otioſus es, aliquid Chriſtianæ dilectionis per literarum ſigna præbebis. Ex Vincentia XV. Kalend. Septemb. 1434.

N O T A.

Maiores noſtros doctiſſimos Eccleſiæ viros. Auguſtinum deſignare videtur, qui Patriarcham Iacob excuſat à mendacio, qui ſe interroganti

Patri Iſaaco, num eſſet primogenitus eius Eſau? reſpondit ſe eſſe, & ſimilia. Non quod illa vera eſſent, quæ dicebat: ſed quoniam vera ſaltem per figuram eſſe, ab ipſo credebantur. Vide Auguſt. contra mendacium, cap. 10. poſt initium tom. 4.

EPISTOLA XXXVII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Percepit B. Albertus, & quotidianis colloquijs expertus eſt, quorundam errores, qui ſuo tempore detrahebant gloriæ Martyrum, eorum præſertim, qui ſe vltro obijciunt periculo mortis, vt Chriſti fidei teſtimonium ferant. Ipſe contrario zelo, & ſubeundi martyrij cupidine æſtuans, eos commentario ſcribendo refellere meditatus eſt. Interea dum otium per quotidianam prædicationem non eſſet, ideam ſaltem operis deſcripſit in hac Epiſtola; Eugenij Pontificis iudicium, iuſſionemque ad ſalutaris obedientiæ meritum poſtulans: in qua primum aduerſæ obtrectationis damna perpendit; quæ ipſum ad ſcribendum concitabant. Hinc obſtacula conſilij ſui, propter quæ breuiori Epiſtola, priuſquam opere ipſo agendum cenſuit: exponit deinde meditati operis partitionem. Tota interim oratione, & Martyrum gloriæ, & ei obtrectantium dedecori, & exhortationi Martyrij ſemper inſiſtit. Mox breue præconium Martyrum, peruerſo vituperantium dogmati opponit: denique preces ſuas Pontifici porrigit, rogatque deſcriptorem præcipui operis, cum abſolutum foret, vt vel hanc ipſam Epiſtolam, tanquam ædificij veſtibulum, ac totius operis argumentum, non ſeparet, & fauſta Pontifici apprecando Epiſtolæ finem imponit.

CVm aduerſus ampliſſimæ gloriæ fortiſſimos viros, Beatiſſime Pater, quos Martyres Chriſti latè iam, ac paſſim Eccleſiæ conſuetudine nominamus, quoſdam nefarios homines inſolentius garrire cognoſcerem, illicò fateor, pro Martyribus contra impudentes excandui. Nec ſum paſſus eos, *ad quos imitandos* (2) amor in me quidem impatiens, ante aliquot annos de munere Chriſti ad ſimilia ſuſpirans vota perurget, inſanorum moribus lacerari, ne lingua maledica cęleſtis munditiæ in Martyribus ſanctimoniam tam iniuſtis quam grauiſſimis conuicijs inſectetur, neq; eximiam Chriſti de tam inſignibus ducibus claritatem nefandiſſimæ criminationis maledictis obnubilet: ac ne Matris Eccleſiæ de tam præſtantibus filijs gloriæ micantem fulgorem indigniſſimæ infamiæ fœdiore nota commaculet, vitiet, & obfuſcet: neque poſtremò longè patentis Martyrum præclariſſimæ famæ, de tam glorioſis triumphis egregium, præſtantiſſimumque odorem, ſabeo, vt

vt dicitur, thure, & ſuauiſſima fragrantia redolentem, in horrendæ mortis fœtulentum nidorem, putores abominabiles exhalantem, teterrima mendaciſſimæ obtrectationis peſte conuertat. Quos & ipſos Martyres, pro rerum geſtarum magnifica quadam, ſummaque probitate, noſtros heroes (ſi hoc nomen Chriſtianæ diſciplinæ ſanitas, ac ſobrietas pateretur) rectiſſimè appellari Maiores noſtri, ijdem veteres, atque chariſſimi conſuerunt.

Quamobrem nè apud Chriſtum veritati infenſi, diuturni ſilentij pœnas acerbiores iuſtè pendamus, ſtatui tandem, iſtos procaces, tanquam inuerecundius oblatrantes, atque quos fuimus ſatis ſuperque diutius moleſtè perpeſſi, & Patrum inſtitutis, & ratione certiſſima, & quod eſt grauius, ſcripturarum ſanctarum authoritate refellere: quam ſanè ad rem probè conficiendam, quamquam & me, & Chriſtianos omnes niti ſummopere oportere, venenoſi morbi, *teterrimique erroris* (3) iactura communis mihi facillimè perſuaſerit; Plurima tamen ſunt, quæ nobis impedimento eſſe videntur. Quæ profectò omnia, ſi aptè à quoquam refutari debebunt, nemo eſt neſcius, omnia ea vacui temporis otia commodiſſima poſtulare. Mihi fere verò quotidie apud Chriſtianos, vtinam & vtiliter, & feliciter, concione publica diſſerenti pene nulla ſunt otia, nullum à magno etiam labore, vacuum tempus. Quamobrem licet erecto animo ſim, ad temeritatem inſolentium confutandam; cum tamen mihi in præſentia, pro anguſtia temporis, minimè vacet, cenſui interim hoc, quantum arbitror, optimo conſilio mihi magis vtendum, vt prius hac mea qualicumque epiſtola perfidiam improborum apud ſanctitatem tuam deplorem, quam negotium condendi totius operis maturius ſubire feſtinem.

Quod vt perſpicuo ordine à me fiat, quatuor partibus epiſtolam conſtare diſpoſui. In quarum prima timorem meum, quamuis ſingulari quadam in ſpe ſublimiore, iuxta vocem propheticam conſtitutum, tibi aperte, & ſimpliciter confiterer: quid præterea mihi conſilij eſſet in cauſa agenda exponerem: errorem deinde aduerſariorum, & blaſphemantium gloriam Martyrum explicarem: vltimo verò loco, quia inter ſe iſti inſani, contra quos agimus, & agemus, varijs opinionibus nutent, diligenter edicerem. Quæ omnia ab ordine propoſito, & adiuuante Domino, cum recte effecero, tu Chriſtiana pietate iſtam epiſtolam noſtram, ſi ita fieri debere cenſebis, probabis, & ego ad prædicandam Sanctorum Chriſti teſtium gloriam, & ad tuendam Martyrum ignominiam, quod de honore Domini augendo, de dilatanda Eccleſia, de fidei ſtabilitate firmanda, de veritate ſerenda, de moribus fidei componendis, mirabili cupiditate arſerunt, aduerſus immaniſſimum errorem illorum, qui inaniſſimis cæcæ falſitatis rationibus fœdant gloriam triumphantium, promptus, libens, & ardens poſtea ſcribere pergam.

Hunc interim, vt cœpta proſequi iam incipiam, duo ſunt, quæ maximè ab ſcribendo me reuocant, vnum ipſa cauſæ magnitudo, quæ de media rerum ab ipſis Martyribus magnificè, ac probè geſtarum, amplitudine, ac dignitate profecta

Digitized by Google

eſt. Vereor equidem, ne tantæ veritati aſſerendæ, & tam ingentis ponderis cauſæ tuendæ ſuccumbens, minus idoneus tractator accedam. Nam ſi tanta eſt Martyrum gloria, vt eam laudandi cauſa dumtaxat aſſumptam, vix quilibet peritiſſimus, atque eloquentiſſimus, dignè pro ingentibus trophæis agere queat, quanto magis, quiuis ingenio excellens, doctrina præſtans, ac lingua præpolitus, haudquaquam poterit, tam vaſtam molem, æquis, vt ita dicam, humeris ſuſtinere? qui ſibi non modo commendandam, verum etiam ab aduerſarijs pugnaciter tuendam ſtatuerit, illis præſertim, qui tantæ de ſe audaciæ congredientibus formidinem præbeant. Quis enim illo amplius in congreſſu eſt formidandus, qui tam fortiſſimos duces audeat quouis temerè gladio obtrectationis appetere.

Sed quoniam hoc opus noſtrum, ad te præcipuè cenſui dirigendum, hoc eſt item maximum in cauſa, quod me reuocat. Cum enim coram illo res agitur, apud quem iudicio fortaſſe oporteat, pro eruditione, pro grauitate, pro authoritate periclitari, quale obſecro eſt munus, quod onus, magnis de rebus apud Summum Eccleſiæ Principem diutius proloqui? cui cum non eſt præbitus dignus honos, quam ineptè cum loquentibus agitur. Quis igitur non pertimeſcat, ei ſcripta dirigere, à quo poſſit, qui ſcripſerit, non ſolum pro ſtudio eruditionis à cauſa excidiſſe exiſtimari, veluti de quo Martyres laudati multa deſiderent: ſed pro tutanda Martyrum gloria, multo id magis de Martyribus malè meritus credi: & quod eſt durius, pro authoritate, ſi ab vero in aliquo aberrauerit, queat à poteſtate Petri diiudicari, corripi, reſpui, plecti, contemni. At rurſus vbi auocor, ibi me ipſe reprehendo, non ſolùm ignauiæ, ſed iniuſtitiæ. Nam quem veritatis amicum magnopere non delectet, vel rectè ſcribentem à Sede Petri in Domino collaudari, probari, prouocari? vel longius aberrantem reuocari, inſtrui, corripiendoque corrigi.

Hæc ſanè mihi, Beatiſſime Pater, in aſſumpta cauſa cuncta contingunt, quæ me, vt dixi, vehementius ab ſcribendo deterreant: verùm nos benè gerendæ huius totius rei ſumma, cum ſpe Chriſtum Dominum noſtrum Ducem nobis præſtantiſſimum exhibemus, quem compertum eſt Chriſtianis neminem vnquam deſeruiſſe, qui illum tota fiducia præ ſe tulerit: huius igitur Chriſti noſtri ſummo adiumento confiſi, & præclaro eius præſidio nos totos dedentes, hoc quamuis inculto opuſculo noſtro, quod condere diſpoſui, & ad te inſtituto, cauſam Martyrum commendandam ſimùl & tuendam modo ſuſcepi, ea vel maxima ratione, ne Martyrum contumeliam, iniuriam Eccleſiæ, probrum Chriſti, Religionis opprobrium, & Chriſtiani nominis iacturam, quæ omnia efficiunt, qui conſtantiam Martyrum criminantur, diutius tolerarem, ac ne ſcelerati homines fragilium animos, tergiuerſationum cauillationibus irretitos, & ad ineptias aſſertionis commentitiæ deuolutos, à veritate fidei ſolidioris decipiendo, mouerent.

Nunc quod ſequitur conſilium rei gerendæ, atque intentionem meam, tibi Beatiſſime Pater, exponam, & rectè id quidem, quamquam

Digitized by Google

quam enim mihi conſtituam, toto conatu tuendæ cauſæ Martyrum incumbendum, optauerint tamen fortaſſe nonnulli audire quo ordine. Quibus breui reſpondeo, eam me malle diſtinctionem ſuis partibus ſtantem ſeruare, quæ partitionem triplicem complectatur, cuius primo quidem loco, Martyres pro exilis ingenij noſtri viribus extollemus. Tum deinde in hoſtes Eccleſiæ de Martyribus malè meritos inuehemur: Poſtremò quid te Summum Principem Chriſtianorum, pro Eccleſiæ filijs facere conueniat, exponemus: & quidem fieri poſſe non credo, quòminus nobis contingat, aut primo illo bona ingenia concitari, aut altero deprauata proſterni, vel emendari, quod profectò magis optamus, aut tertio tua graui cenſura huic grauiſſimo, deteſtandoque morbo, quo mea ſententia nihil tetrius, & moderato rigore quantum Chriſtiana veritas, & pietas poſtulat, occurratur.

Seruato tamen propoſitæ eiuſmodi trinæ partitionis non illepido ordine, antequam ad partem illam errorum improborum explicandam perueniam, quędam mihi adijcienda conſtitui. Etſi enim laudis, ac vituperationis ſingulę partes ſigillatim ſuis locis dirigendæ, abſolui diligentius à me debeant, tota tamen oratione laudandi ſunt Martyres, tota in illos perditorum hominum facinoroſum dedecus lamentandum, tota denique refellendus eſt hoſtis, & quaſi per omne corpus inuectionis mucrone confoſſus, fortius lacerandus, ne nimium reſpirare permiſſus, nouis in nos viribus valens inſurgat, ſed potius inculcata importunius percuſſione, tanquam frequentibus telis, atque ictibus ingeminatis, deficiat.

Exhortationis autem robuſtior vigor, non tam in ipſo calce libelli, neque tam veſtræ beatitudini, quam perpetua ferè oratione, ad ſimilia Martyrum vota præclariſſima imitanda, ideſt ad Martyrium pro Chriſto vltrò arripiendum, omnis omninò Chriſtiani pectoris ardentiſſimâ fides, quæ per dilectionem, vt ait Apoſtolus, operatur, ſummis conatibus excitanda, ſummis viribus excitanda, atque ingentiſſima impauidi cordis, & perpetuæ ſtabilitatis mole firmanda eſt: non quo omnes fideles, aut poſſe, aut debere ſpontaneos pro Chriſto Martyres fieri arbitremur, ſed quo, abiecto errore, qui malè de Martyribus ſapit, diſcant, qui volunt, & qui nolunt ab his, qui tanto animo, egregij pro Chriſto, tam fortia, præclaraque audent, opus agi non obtrectatione, ſed honore ſummo digniſſimum, rem virtutis permaximæ, & apud Dominum meriti præſtantiſſimi: rem de Diuina ſanctione, de Apoſtolica operatione, de Euangelica eruditione manantem. Quid plura? rem Chriſtiano nomine dignam, innocentium cruore ſacratam, Martyrum honore dicatam, Eccleſiaſtico dogmate confirmatam, doctiſſimorum ſententia roboratam, Sanctorum penè omnium documentis clariſſimis illuſtratam, cœleſti, atque ingenti præmio deſtinatam.

Horum omnium, quæ enumerauimus ſiue præcepta, ſiue perſonæ; digeſta, diffinita, grauis, & probatiſſima diſciplina hoc diffiniuit, hoc ſtatuit, confirmauit, non eos damnatos, neque damnandos, vt perditi homines criminantur, *qui ſe*

vltro

vltro pro Chriſto perſecutoribus offerunt (4) vt infideles proſternant, & erroribus reluctentur, vt fidem Eccleſiæ compluribus patefaciant, longius porrigant, & in vltimas terras, ſi fieri poteſt, aſportent. Sed eſſe potius eos ornamentum Eccleſiæ, & decus Religionis, atque è numero electorum militum Chriſti, fortiſſimos ſui corporis domitores, victores diaboli, ſæculi magnanimos contemptores, etiam ſi nihil horum hactenus extiterunt. Qui de hominum mundi tyrannica rabie triumphantes, mortem ſuam, iuxta propheticam vocem Chriſto pretioſiſſimam præbuerunt, & tanto præſtantiorem, quanto præter fidei, & Chriſti confeſſionem, quæ cauſæ præcipuæ ſunt, maiore animo, & nulla data cuiuſcumque alterius perſecutionis occaſione, magis ſponte quæſitam.

Sed iam nunc Beatiſſime Pater nè vel te, vel lectorem longius traham, veſanus explicandus eſt error, quem nos tertio loco contra blaſphematores Martyrum, expoſituros polliciti ſumus, vt in quæ intendere animum, eum qui legerit, oporteat, certo ſciat, nec generatim, & ſub nube loquentes, notionem vtiliorem abominandæ hæreſeos legentibus occultemus, quos potius nefandæ falſitatis admonitos ſperamus illam nobiſcum vehementer deteſtaturos, atque quod vel maximè ab omnibus poſtulamus, imbecillitatem noſtram, quæ contra hoſtes Martyrum dimicatura eſt, ſuis orationibus adiuturos, tanto feruentius quanto non vnus nobis confutandus hoſtis obijcitur: ſunt enim tam innumerabiles per orbem, latè vagantes: in Italia verò noſtra ingentior copia qui non ſunt à Chriſtiano nomine alieni: vtrum ab opere, à merito, à præmio, ipſi viderint. Sed quod eſt calamitoſius, tales ſunt, quorum pleroſque religionis, & ſeruorum Chriſti inſtitutum decorant.

Hi priſcos audent, & ad nos vſque priſcis poſteros Chriſti Martyres impia temeritate damnare, futuros verò, ac præſentes, qui animo inſignes, audaci mente, & corde impauido, pro Chriſti confeſſione mori percupiunt, meticuloſa procacitate, & ignauiſſima inſolentia terrere conantur. Aiunt enim, immò contendunt, imputenti prorſus, quanta mihi videtur, atque imprudenti nec minus falſo, ſacrilegoque commento, omnes omninò homines, ſiue ſint illi futuri, ſiue vitam nobiſcum degant, ſiue hactenus fuerint, tanquam proprios parricidas æternæ morti, atque extremæ damnationi eſſe obnoxios, qui inter paganos, & alios hoſtes Chriſti, fidem Catholicam liberius prædicantes, vltro quondam animoſius defenderunt: vel modò non rogati, non inuitati, & vt totum complectar, ab non credentibus non præuenti, aut præoccupati, ſponte defendunt, annunciant, prædicant, monent, publicant, manifeſtant, præſertim verò ſi hoc aſperis verbis agatur, atque vt occidantur ab iniuria laceſſitis, non vt illi conuertantur ad Chriſtum, ſi de induſtria ad eorum fana concedant, quæ vulgato inter Saracenos nomine vel Chiniſie, vel Moſchete vocantur. Propterea, inquiunt, quod illorum templa conſulto ingredientibus, aut abnegatio fidei, aut periculum mortis, quamuis ex confeſſione Chriſti, certò ſæpe, immo penè ſemper, immineat, aut illos diſpendium, extin-

tinctioque ſequatur. Sed ò nequiſſimam vocem dicere Martyres non eſſe, qui ſunt, & quos reuera quanto ex animo promptior, tanto ſublimior confeſsio potius præclara veritatis exornat.

Addunt præterea, vt moderari videantur inſaniam, confeſsionem fidei non eſſe abhorrentibus ab illa tyrannis, paganis, atque infidelibus ingerendam: ne margaritas ante porcos, aut ſanctum dare canibus videantur; niſi cum illam ſibi à nobis exhiberi, aut deuotio deſiderantis expoſcit, aut ſagacitas interrogantis explorat, aut violentia perſecutoris extorquet. Iſto verò, quod extremo loco poſuimus, illud fit, inquiunt, vt cum hoſtis fidem perſequitur, religionem vaſtat, nemini liceat ſponte confiteri, nec vltro confitendo infidelibus reluctari; fugere autem, ſi quidem fieri poſsit, ad ſapientiam pertinet, & per hoc, legem perfectæ mentis non abroget. Si verò carpere fugam minimè vacat, arreptum tyrannicis manibus, non data optione aut negandæ fidei, aut perpetiendæ mortis, poſſe ſibi remedia ſeruandæ vitæ, ſiue parata fuga, ſiue impartita pecunia comparare; iuſtèque id & rectè quidem licere. Data autem optione, mortem quamuis duriſſimam ſubeundam. Et hæc quidem in perſecutione.

At verò in pace Eccleſiæ, inquiunt, haudquaquam ſponte confiteri debere, neque non præbita optione, neque data à paganis occaſione, neque quauis cauſa per ſe ſe inuenta, id eſt à quoquam, data opera ſe offerre. Verum quod ſequitur totam illos pectoris inſaniam effundere cogit. Quod ſi de vltronea, aiunt, confeſſione quiſquam à ſui parricidio liber exiſtit, hoc ad prædicatores Diuini verbi maximè ſpectat, quibus per orbem Euangelium ſerere tanquam neceſſitas quædam annunciandæ veritatis impoſita eſt. Cæterum Chriſtiani cœteri, quibus illud officium, eiuſmodi ſarcinam non imponit, hanc prorſus temerariam audaciam eſſe, & eò magis mortiferam, quo prohibitam ſibi omninò exiſtiment: quoniam procurandæ ſibi ſpontaneæ mortis cauſa, ſicut & inferendæ meritò in omnibus Chriſtianis, tanquam præſumptio deteſtabilis eſt ſemper damnata. In illis verò, inquiunt, multo eſt peruicacior audacia, ſi ſponte ſua id agant, quos per ſubiectionem alteri obtemperare oportet, & quibus inſtituto quodam profeſſionis canonicæ maiorem aliquem, ac patrem omnibus, qui ſimul humiliorem in congregationibus vitam agunt, religionis ordo præfecit. Quorum ſubiectorum vltima ſalus, ſi tam arduum opus per ſe aggredi attentauerint, ne dicam verè amiſſa, certè dubia eſt, niſi maiorum ſuorum in hunc congreſſum, aut iuſſione cogantur, aut hortatione mittantur, aut laxatione latioris licentiæ permittantur. Quid illud tandem, inquiunt, quale eſt, eos feciſſe noſtra cauſa homicidas? qui inuocati incurrimus, imò quos noſtra occurſione, vt interficiant, irritamus, ac pene inuitos cogimus? cum aut in nos indignatione feruntur, ſuæ laceſſitæ fidei, immò perfidiæ iniurijs agitati, aut legis, quam habent, ſanctio, ſi tamen habenda ſit lex, quæ tam turpia præcipit, noſtro illis facinore obſeruanda eſt, quæ apud eos indubitata contradicentibus pœnas indicit.

cit. Si quis autem audax, pluſquam ſapiens, & furens, pluſquam feruens nobis obijciat, veteres quoſdam Martyres ſe perſecutoribus promptius obtuliſſe; diſcant illi, inquiunt, hoc fuiſſe, quando & fides, & lex, & Chriſtianum nomen, omni penè mundo ignota erant, & ipſorum quoque Martyrum neſciebatur à paganis profeſſio: ad quos oportebat, vel ſic aliquando veri notitia, perueniret: *Nunc verò mille iam quadringentos, triginta, ſeptemque annos* (5) ante quos Dominus noſter, ex Virgine natus eſt, Euangelicæ candor doctrinæ, lumen ſui fulgoris ad mundi fines vſque porrexit, & Apoſtolicarum clangor tubarum, toto vehementius orbe perſtrepuit, vſque adeò vt fidem Chriſti, ſanguine Martyrum irrigatam, Eccleſiæ inſtitutis fortioribus ſolidatam, eruditorum hominum rationibus, defenſionibus, & argumentis tutatam, atque illuſtratam, & auctam, aut nullus, aut prorſus rarus, etiam infidelis ignoret; etſi non omnis eam ſuſcipiat, amplectatur, & credat; quo fit, inquiunt, vt qui ſe vllis infidelibus vltroneum prædicaturum ingreſſerit, nihil eos docuerit quod ante neſcierint, ſe verò caſſo labore, etſi non caſſa damnatione, perdiderit.

Hæc ſunt, Beatiſſime Pater, quæ de pertinacia reſiſtentium, vel forſitan inuidentium Martyrum gloriæ, amaro pectore, & maximo cum dolore, tibi narranda, diutius fortaſſe quam debui, conſeruaui; quos equidem perditos in quotidianis collocutionibus moleſtè perpeſſus, verbis quibus potui, & quæ illos audire deceret, acriter, & pugnaciter refutaui. Nunc verò ſi iuſſeris, ſcriptis eos improbare diſponens, perſtrinxi, vt potui, illorum vanas, ſacrilegas, ac prophanas opiniones, quibus non minus quam mala, ac nefaria eorum in corpore geſta vita, pertimeſco confeſſionis conſtantiam eneruari, qui fidem religionis, religionem fidei inſulſa Veſania funditus euertere moliuntur.

Poſtremò tandem iam loco B. Pater, vt ad calcem aliquando perueniamus, orationis quarta partitionis diſtributio exponenda ſe obtulit, vt ſcilicet doceamus, quam varijs opinionibus, ſtulti iſti, contra quos agimus, inter ſe inuicem diſſidentes fragiliter, & inconſtantiſſimè nutent: ita vt profectò ipſa eorum in re tam certa diuerſitas, imo aduerſiſſima, vt ita dixerim, ſententiarum nouarum, falſarumque varietas, & in alijs diſſentio, eos erroris manifeſti conuincat. Quem ſane errorem immaniſſimum, atque mortiferum quidam illorum, & pertinacius tenent, & occultius docent tanquam nouæ ſtultitiæ repertores. Quidam verò ingenio tardiores, & reſiſtendi artis ignari, velut authoritate territi cedunt. Alij potius opinantur: verum illorum multo eſt copia ingentior, qui nihil definitum de nefaria ſententia arbitrantes, titubant, hærent, hæſitant, & in neutram partem, quamuis toti perturbati, declinant. Dum enim apertè proſpiciunt rem tantam ambiguè ventilari, ſicut non penitus hæreſi manum porrigunt, ſic Martyrium, quod ante vel optare fæliciſſimum fuerat, quanquam corde in ſententiam Eccleſiæ tranſeant, opere tamen ipſo agere deterrentur, cui libenter arripiendo prius flagrauerant.

Et quod extremi periculi eſt, inie-

iniecto eorum mentibus grauiſſimo de Martyribus ſcrupulo, eo ſtultitiæ, ac cœcitatis ſunt deuoluti, vt quos pro Chriſto fortiter mortuos beare ſolebant, nunc verane ſalute cum Domino potiantur addubitant, maximè alijs veritati inimiciſſimis contra iſtos fragiles vehementius aſſerentibus priores Martyres, qui ſe ipſos pro fide noſtra ſæculi poteſtatibus obtulerunt, fuiſſe damnatos: futuros verò, etſi non alio ſcelere, vel hoc vno damnandos, quod aut vi tormentorum fidem negabunt, aut negandi diſcrimini, pondere ſupplicij vincendi, ſe credent. Quod ſi vel accidit, vel acciderit, quanto ſatius, aiunt, ſuſceptæ vltro pœnæ temeritate procaces illi abſtinuiſſent, quis cæcus non videat? At etiam negantes, quanto dedecore religionem noſtram, & fœdam factam tabeſcentem affliêtent, quis quibus verbis, aut vllis ſermonibus explicet? O ingenia obtuſa, quæ tandem impudentiam ſuam mendacio affirmant horrendæ blaſphemiæ. Hæc ſunt, inquiunt, quæ de Martyrio veteres Eccleſiæ cenſuerunt, ne nos forte de magnarum rerum congreſſu, & appetitu loquentes, quiſquam maleuolus arbitretur tanquam friuolis opinionibus niti, atque à Patrum præſtantiſſimis ſententijs deuiare.

Sed quam apertiſſimam falſitatem hoc loco dicant, non eſt opus detegere. Quibus autem fictis rationibus fulciantur, & quam deprauata intelligentia maiorum dicta repugnantia ad ſe trahant, & ſcripturarum ſenſa violenter extorqueant, cum ad partitionem refutandæ huius hæreſeos ventum fuerit, commodius arbitror differemus; hic verò contra iſtos, quis non clamitet? ò indolem obſcœnam, ò eruditionem peſtiferam. Nam cur non magis Martyribus, nequaquam detractionem, ſed imitationem ſe debere conſpiciunt: ad quam ſi ſe inferiores eſſe intelligunt, hoc ipſo ſubactam, atque abiectam virtutem ſuam, ſi tamen eis vlla eſt, Martyribus ſubſternere debuiſſent: quam ad ſequendos nobiliſſimos illos ſentiebant imparem. Sed iam ad finem pergamus, longior enim euaſit hæc Epiſtola, dum in explicando metu, qui me hactenus à ſcribendo deterruit, atque in referenda mea in cauſa tractanda intentione, ſimul cum fætulenta opinione ſtultorum ſumus, pluſculum quam putaueram, immorati.

Prędicanda ſunt autem nunc mihi, ſi modo tua beatitudo probet, & iubet, fortiſſimorum Martyrum geſta, & magnifica, quæ res primum ſibi locum in noſtra partitione ſortita eſt, quamuis totius operis, ideſt diuiſionis propoſitæ trinæ particulæ, tres potius libelli fortaſſe, non ineptè appellabuntur. In Martyribus autem laudandis, vt tibi Patri omnium Chriſtianorum arcanum meæ mentis ſimpliciter eloquar, non ſolum me oblectat, & trahit magnitudo factorum; ſed neſcio quis in me amor, quem velim eſſe Chriſti, impatientius vrgens ad ſimilia vota pro Chriſto imitanda ſuſpirat. Quod onus & laudis, & imitationis vtinam tandem aliquando fauſtè abſoluendum, felici vt dicitur temeritate arripuerimus; quamuis non arbitrer præcipuo nobis adiumento, ad vtrumque gerendum, neque Chriſti noſtri ſuffragia, neque Martyres, quos defendimus, defuturos.

Tu igitur Beatiſſime Pater, ne merito

rito ſanctæ obedientiæ caream, impera, atque adeſto cenſor, vt iuſtus ita & pius, ac pro laude Martyrum dicere exorſum, tale per hanc Epiſtolam me exiſtimato facere debuiſſe principium, non quo ab alio futuro exordio condendos libellos, iam ſumma mentis intentione conceptos, tanquam à ſuo capite priuare debere me putem, ſed quo nunc incipiam de Martyribus ſcribere, qui hactenus ſilui: de quorum honore plura loqui, & dictare conſtitui, ſi hæc Epiſtola noſtra tibi, non dicam ſtylo, ſed veritate placuerit. Quæ quoniam ſequuturi operis ſcienda neceſſaria plurima continet, non mihi videtur ab edito poſt opere reſecanda. Eam igitur qui ſcripturus eſt, addat oro libellis, cum editi fuerint, habet enim non ſolum exordij aliquid ſimile, quod tamen ita vocari pro longitudine nolim: ſed argumentum proprium omne complectitur, quo tanquam veſtibulo, reliqua futuri ædificij erigenda ſtructura queat abſque vllo errore dijudicari. Dominus Deus Omnipotens ſempiterno æuo tuam tueatur clementiam, Domine Beatiſſime, & merito excellentiſſime, Chriſtianorum omnium Pater, & Papa, Chriſti Vicarie, Succeſſor Petri, & mundi totius æquo iure præſtantiſſime Domine. Amen.

NOTAE.

Nota I.

Beatiſſimo Papæ Eugenio. Duo mihi ſuppetunt vetera huius operis exemplaria. Alterum ſecundis Alberti curis expolitum, & eodem nitido charactere, quo reliquus codex deſcriptum, ſed abſque inſcriptione. Alterum prioris elucubrationis, & alieni characteris, ex quo hanc operis Epigraphem deſcripſimus. Cur autem hanc Epiſtolam author ad Eugenium direxerit, ipſe in ſequentibus docet, præterquam quod in Pontificis obſequia ſegregato non expediebat opus abſque ipſius voluntate incipere, quod ad eius mandata, vt euenit, vocandus perficere non poſſet.

Nota II.

Ad quos imitandos Amor me per urget: eadem infra expreſſius repetit. Nec ſolum verbis, ſed re ipſa deſiderium ſuum, ſubeundi pro Chriſto Martyrium, oſtendiſſe ea quæ Cayri contigiſſe in vitæ hiſtoria narrauimus, clarè demonſtrant. Vbi ad mortem pro fide tuenda condemnatus, deſignati Martyris præconium reportauit, & confirmat periculum, cui ſe expoſuit, quando contra expreſſum Soldani mandatum, ditionum eius fines tranſiliuit, vt Eugenij Pontificis perficiendæ commiſſioni non deeſſet, & Aethyopes, Indoſque, ad fidem, & Eccleſiæ Matris obedientiam conuerteret: quod in eadem eius vita retulimus.

Nota III.

Teterrimi erroris. Indignam, & ſiniſtram de Martyribus opinionem ſic vocat: & infra *blaſphemiam*, *& errorem immaniſſimum*, *& veſanum*, & quod caput eſt, *abominandam hæreſim*, nec immeritò, nam S. Hieronymus eandem peruerſam opinionem, eodem abominando titulo indigitauit, cum aduerſus Vigilantium ſcribens tom. 2. pag. 409. *Scribit*, inquit, *aduerſus hæreſim tuam, quæ erupit aduerſus Eccleſiam* (*ne in hoc quaſi repertor noui ſceleris glorieris*) *Tertullianus vir eruditiſſimus*

ſimus inſigne volumen, *quod Scorpiacum vocat*, & quibuſdam interiectis. *Et multo*, inquit, *tempore dormiens*, *&* *ſepulta*, *tunc à dormitantio* (ſic Vigilantium deridet) *ſuſcitata eſt*. Scorpiacon autem Tertulliani contra Gnoſticos vniuerſum conatum in Martyrum detractores exerit. Ex quibus Vigilantium vnum fuiſſe, apertius docet Hieronymus per hæc quæ ſequuntur. *Miror*, *quod non dicas nequaquam perpetranda Martyria*, *Deum qui ſanguinem hircorum*, *taurorumque non quærat*, *multo magis hominum non requirere*. *Quod cum dixeris*, *immo etſi non dixeris*, *ita habeberis*, *quaſi dixeris*. *Qui enim reliquias Martyrum aſſeris calcandas eſſe*, *probibes ſanguinem fundi*, *qui multo bonore dignus eſt*. Sic enim legit Pamelius in argumento Scorpiaci, quamuis meus Hieronymus habeat, *nullo bonore dignus*, fortaſſis Vigilantij ſenſum referens. Hæc eadem hæreſis, cuius authorem fuiſſe Eunomium refert eodem loco Hieronymus, iterum in Hiſpania ſuſcitata fuit, præſertim contra eos Martyres, qui ſe tunc vltro fidei hoſtibus offerebant, quando Saraceni Mauri rerum potiebantur, maximè in Vrbe Corduba. Sed tunc ipſorum gloriam inſigniter tutatus eſt S. Eulogius Cordubenſis electus Epiſcopus Toletanus, & Martyr, in opere, quod *memoriale Sanctorum* inſcripſit, & habetur tom. 9. par. 1. Biblioth. vet: PP. quæ ſic laudat Card. Baronius in notis ad Martyrol. Rom. 24. Nouemb. *vt omninò eiuſmodi ita ſcripta ſint*, *vt in pyxide Spiritus Sancti calamum intinxiſſe S. Eulogius videatur*. Tempore B. Alberti noſtri reſtabant aliquæ eiuſdem peſtis reliquiæ, maximè in Italia, quas ipſe tollere, & voce, & ſcripto ſtudebat. Et quanquam opus integrum exarare non licuit, ob impedimenta, quæ in eius vita diximus, in hac tamen Epiſtola, ſeu operis idea ita hæſit ſenſibus S. Eulogij, vt licet eius ſcripta legiſſe non cenſeam, quæ quippe longè poſt è tenebris in lucem prodierunt; dixiſſes tamen eodem ſpiritu doctum vtrumque, in eademque pyxide calamum intinxiſſe. Quod enim promittit Albertus hos hæreticos, & Patrum inſtitutis, & ratione certiſſima, & ſcripturarum ſanctarum authoritate refellere, id ipſum triplici hoc argumentorum genere præſtant Tertullianus in Scorpiaco (etſi de perſecutionis fuga excedat) & Sanctus Eulogius magis ad Alberti conſilium. Scripſiſſe etiam in illos, qui in Hyſpania Martyribus detrahebant, ignoti nominis authorem, opus nondum typis editum, inſcriptum *Indiculus luminoſus*, docet Ambroſius Morales in Commentarijs ad Memoriale S. Eulogij.

Nota IV.

Qui ſe vltro pro Chriſto perſecutoribus offerunt. Qui veri Martyres ſunt, congruo, condigno cultu colendos eſſe Fides Catholica docet, ſed quod indiſcriminatim omnes, qui ſe vltro pro Chriſto perſecutoribus quoquo modo offerunt, veri Martyres ſint, & SS. Patres, & graues Theologi negant, ſed quos vel internus Dei inſtinctus, vel extérius manifeſta neceſſitas fidei ab iniuria defendendæ, vel confirmandi labentium Chriſtianornm animos, vel ipſos perſecutores conuertendi ſpes ad id faciendum impellit, cum firma fiducia euadendi proprij lapſus periculum. De qua re videndus ſolidi iudicij vir doctrina, prudentia, & pietate clarus Eminentiſſimus Dominus Cardinalis Brancatus de Laurea Ord. Min. Conuent. part. 2. de Fide, & eius propagatione, vbi diſp. 7. & diſp. 2. art. 11. Omnes huius dubij venas diſtinctim detegit; & Catholicè docet, quid in eo tenendum; quid reijciendum ſit: neque S. Eulogius, qui pro ſe vltro offerentibus defendendis acerrimè diſputat aliud à fidelibus exigit, quamuis enim indiſcriminatim alicubi loqui videatur, ſemel ſaltem ſuam mentem aperuit, cum diceret: *Et licet formidoloſis facultas collata ſit declinandi rabiem perſecutionis*, *non tamen paſſim hoc obſeruandum eſt à perfectis*, *qui iam præſcia Redemptoris potentia denotati*, *&* *conſcripti*, *quaſi ab immenſis legionibus ad exercitium præliorum Dei electi ſunt*. Vbi, vt vides, & formidoloſos à fortibus, & perfectos

ab imperfectis, & præſcij Dei inſtinctum à propria temeritate, & electionem a præſumptione ac fatua animoſitate diſcernit. Quod Seraphicus P. N. Franciſcus vt columbina ſimplicitate, ſic Euangelica ſerpentis prudentia plenus, in ſua regula cauit cap. 12. *Quicumque Fratrum*, inquiens, *Diuina inſpiratione voluerint ire inter Saracenos, & alios infideles, petant inde licentiam à ſuis Miniſtris Prouincialibus, Miniſtri verò nullis eundi licentiam tribuant, niſi eis, quos viderint eſſe idoneos ad mittendum*. Quam regulam cum neutiquam violandam cenſeret noſter Albertus, obſeruantiſſimus, & zelantiſſimus eius profeſſor, non hac de ſe opinione contentus ſenſum ſuum, dum ſe ad Martyrium offerentes defendit, manifeſtè declarauit, non ſolum cum ſe delectari profiteretur, à Sede Petri longius aberrantem reuocari, inſtrui, corripiendoque corrigi, cumque obſecraret, errori obtrectatorum per Pontificem occurri, non vt cumque tamen, ſed, inquit, moderato rigore, quantum Chriſtiana veritas, & pietas poſtulat: Sed amplius, cum diceret. *Non quod omnes fideles, aut poſſe, aut debere, ſpontaneos pro Chriſto Martyres fieri arbitremur, ſed quo abiecto errore, qui male de Martyribus ſapit, diſcant, qui volunt, & qui nolunt, ab his qui tanto animo egregij* (ideſt ex vulgi grege ſelecti) *pro Chriſto tam fortia, præclaraque audent, opus agi, non obtrectatione, ſed bonore ſummo digniſſimum.*. Horum autem, & in ſacris hiſtorijs innumera eſt multitudo, vt in ipſius vita diximus, quorum vt Sanctus Eulogius loquitur, *O incomparabilis magnanimitas, ò fortitudo admiranda, laudanda, atque imitanda Sanctorum, qui etiam ſi torpeat inimicus, ac perſequi Eccleſiam Dei ſinat, irrumpere tamen latebram eius, & inuitare ipſum ad bellum iubemur, vt hoſtem frigidum ſtrenuus Agonotheta accendat, proferat latentem, erigatque ad conſerenda certamina deſidem. Et quamquam effuſo cruore, conſternatis membris, ſuccumbat, feret tamen ad Sedem Patris captum ex hoſte triumphum ſpiritus belliger, victoriæ laurea potiturus*. Quales proinde, quod dixi, innumeros tanquam glorioſos, cum Chriſto triumphantes, ſolemni veneratione colit Eccleſia, eiuſdem iudicio relinquendum eſt vt diſcernat, quis Dei impulſu, ac debitis circumſtantijs, quiſque ſecus, mortem pro Chriſto vltro oppetierit. Quæ nimirum Spiritu Sancto veritatis certiſſimæ docta, nec falli poteſt, nec fallit, cum Sanctos Martyres nobis colendos proponit. Quod Albertus noſter ſe velle non ſemel in hac Epiſtola profeſſus eſt.

Nota V.

Nunc verò mille iam quadringentos triginta, & ſeptem annos. Ex hoc æræ calculo, poſſet aliquis putare, authorem hanc Epiſtolam eodem anno ſcripſiſſe, cum ipſe, licet contra ſuam conſuetudinem, nullam anni quo ſcripſit notam huic Epiſtolæ ſubſcribat, ei tamen exemplari, quod Vvaddingus deſcribi curauit, præfigatur annus 1435. quod ego verius exiſtimo. Nam in Epiſtola ipſa, ſignificat ſibi, cum illam ſcriberet, ferè quotidie apud Chriſtianos concione publica differenti penè nulla otia fuiſſe, nullum à magno labore vacuum tempus, quo propoſitum opus proſequi poſſet, contra eos hæreticos, quorum in Italia plures tunc fuiſſe queritur. Hæc autem anno 1437. contingere non poterant. Nam cum ſub finem anni 1435. anchoras prima nauigatione in Orientem ſoluiſſet: nec niſi 1438. redierit, conſtat ipſum ibi hæſiſſe per totum annum 1437. vbi non poterat, vt in Italia, quotidie ferè prædicare, Pontificiæ commiſſionis laboribus, & itineribus impeditus. Vnde exiſtimo prius illud exemplar vetus, quod in Italia anno 1435. ſcribi curauit, poſtea Ieroſolymis emendaſſe, & annum illum 1437. quo id fecit inſeruiſſe. Inde verò hæc coniectura maximè mihi confirmatur, quod priori exemplari, ſua, vt videtur, manu hæc inſcripſerit. *Hæc Epiſtola contra Martyrum vituperatores alium habet ordinem in Epiſtolis noſtris, & ille ſeruetur, non iſte*. Præterea in eodem ipſo priori exemplari charta diligenti ſtudio raſa eſt, & loco prioris

notæ

Digitized by Google

notæ diuerſo atramento ſcriptum, triginta, & ſeptem, ita etiam vt cum prioris notæ ſpatium omnia capere non poſſet, illud ſeptem extra lineam in margine poſitum ſit. Neque veroſimile eſt ipſum petijſſe Pontificis mandatum ad opus propoſitum Ieroſolymis ſcribendum, vbi rerum neceſſariarum longe minor erat commoditas, quam in Italia: ſed magis voluiſſe vt anno 1435 in Italia exiſtens, Pontificis, cuius obſequijs iam tum deſtinatus erat, licentia à quotidiano prædicandi munere liberaretur, vt operi tam vtili, & neceſſario conſcribendo vacaret, Pontifici verò, vt in vita dixi, id minimè viſum fuiſſe, cum eodem tempore illum, vt fecit, in Orientem miſſurus erat. Et ego his omnibus perſuaſus hanc Epiſtolam hoc loco inter alias illius anni 1435. collocaui. Cœterum omnia hæreticorum dogmata, & argumenta, quæ tota hac Epiſtolæ parte recenſet, abſolutè refutare voluiſſe cenſendus non eſt, ſed partim refutare, partimque bono ſenſu declarare iuxta ea, quæ in præcedenti nota diximus.

EPISTOLA XXXVIII.

PATRIBVS, ET FRATRIBVS REG. OBS.

ARGVMENTVM.

Accepta præcedenti Epiſtola Pontifex accerſit Albertum, eum in Orientem legaturus, qua de re cum præſens ageret, expoſuit quoſdam Fratrum ſcrupulos de maiorum Cœnobiorum, & argentei templorum ſupellectilis vſu, retulitque Eugenij Pontificis oraculum, quod per hanc Epiſtolam, eiuſdem Pontificis iuſſu, Fratribus intimauit.

Honorandi Patres, Deuotiſſimi Fratres.

POſt deuotam in Chriſto Ieſu commendationem, & cordialem ſalutem, fraterno affectu, vobis intimandum iudicaui, quod Sanctiſſimus Dominus, die 9. Iunij huius anni, dignatus eſt mihi reſpondere circa calices, cruces, paramenta, vtenſilia, & domos ipſas, quæ vel in magnitudine, qualitate, aut opere, videntur ſtatum noſtrum excedere, ait enim, quotidie inter fratres de his diſceptari, idque graui ſuæ Sanctitatis moleſtia, & proinde omninò velle, huiuſmodi ſcrupuloſis quæſtionibus, modum, & finem imponi: iniunxitque mihi, vt eius vobis mentem aperirem, & decretum tranſmitterem. Statuit, vt liberè abſque vllo conſcientiæ reatu fratres noſtræ obſeruantiæ, tam in Cœnobijs, quam in oratorijs, vtantur rebus prædictis, quantumuis videantur excedere in quantitate, qualitate, pretio, aut numero. Inſuper prohibet ne vllo prætextu diſtrahantur, aut deſtruantur, ſed in templorum vſum reſeruentur. Cupit tamen, & iubet, vt deinceps ea dumtaxat admittantur, aut procurentur in domibus acquirendis, quæ noſtro pauperrimo inſtituto congrua iudicebuntur. Hoc oraculo ſatisfactum vult omnium fratrum conſcientijs, diſplicebitque valde, ſi am-

amplius pro huiuſmodi terminandis dubijs ad ipſum recurrerint. Hoc cupierunt noſtri prædeceſſores ſibi declarari, neque obtinuerunt. Debemus itaque nos lætari, quod adeò placidam ægris conſcientijs medelam ſua Sanctitas adhibuerit. Inſuper omnibus Italiæ Vicarijs poteſtatem conceſſit, ſuos ſubditos abſoluendi ab omnibus peccatis, & cenſuris, quæ vſque ad illud tempus vel commiſerant, vel incurrerant exceptis falſificatione literarum Apoſtolicarum, homicidio voluntario, bigamia, & mutilatione membrorum. Valete in Domino Ieſu, & pro ſua Sanctitate orate. Ex loco S. Spiritus extra Ferrariam 13. Iulij anno 1435.

N O T A.

PRomiſi euidenti argumento monſtare, quam parum fuiſſet, pro quo in Deum translato Poggius tam acerbè in totam Religionem inuectus eſt. Atque id hæc Epiſtola eſt: quis enim credet Religioſos tanti zeli paupertatis, vt de magnitudine ampliorum ædium, quæ à Patribus Conuentualibus ad ipſos tranſibant, & eorum ſacra ſupellectili, adeò anxijs conſcientijs Pontifici moleſti eſſent, velle tantum terræ, vel tam amplum palatium, in colle montis Caroli poſſidere, vt adeo diram à Poggio vituperationem propterea mererentur.

EPISTOLA XXXIX.

RICHARDO TRAMONTENSI.

ARGVMENTVM.

Dum B. Albertus Venetijs ſuæ Hieroſolymitanæ nauigationis neceſſaria prouideret, deſiderabat Richardum inter ſocios habere, quem ex literis colligo ſtudijs forſitan Patauij tunc incubuiſſe: Quare per duas Epiſtolas, quas hic exhibemus, illum hortatus eſt, vt ad ſe Venetias veniret, inde cum ipſo Hieroſolymam profecturus.

SCedula tùa, quæ mihi reddita eſt, dicit te, neſcio quibus nexibus, detineri, ne comes gratiſſimus huius tranſmarinæ, & veræ Chriſtianiſſimæ Hieroſolymitanæ peregrinationis, nobis iungaris: verum alius quiſpiam aliud mihi de te perſuaſit, non te ſcilicet cauſa ſtudij auocari; ſed quadam diffidentia grauiorum ſumptuum occurrere nequeas. Sed ò te ferreum hominem, qui primo quidem vlla occaſione fragilium ſtudiorum poſſis à feruore tam religioſi arripiendi itineris quouis pacto remitti, vt cunam vagientis Dei infantis conſpicere

non

non deſideres, vt terram quam Dei Filius, non ſolum pedum veſtigijs informauit, verùm etiam pretioſi ſanguinis viuificis fontibus irrigauit, & videre oculis, & oſculari labijs, & fœcundare moribus minimè appetas. Taceo magnos viros Hilarionem, & Hieronymum noſtros, quorum alter noluit eam ante diem extremum penitus non videre, alter verò, poſt multorum annorum longiſſimam moram, noluit in ea non mori. Immò verò noluit alibi mori: vetulas mulierculas tibi obijcio Hyſpanas, Gallicas, Alemannas, ac reliquas totius Chriſtiani orbis, quæ ſummis difficultatibus, laboribus, medijs mortibus à viſendis ſanctis illis locis quotidie prohiberi non poſſunt. Deinde quis non miretur te mecum venturum aliqua futurorum ſumptuum timida cogitatione ventilari. Nolo hic ſcribere quanta bonorum fidelium, ſine mea diligentia, pro complendo itinere ſtipendia nobis ſuppetant. Profectò ſtuperes, & gauderes charitate in nos perſpecta bonorum, ac maximè noſtrorum Ferrarienſium, tam magnorum, quam puſillorum, qui pondus omne dari aſſumpſerunt deſiderio fructus. Non quæro, ait Apoſtolus, datum, ſed requiro fructum. In hac hilaritate dantium, quidquid mihi pro Deo factum eſt, tibi præbitum æſtima, & veni, & rumpe vincula, & tolle moras, non territor penuria impenſarum, ſed prouocor amplitudine gratiarum, non ſolum quas habemus ab ore Summi Pontificis, ſed quas illis in locis à Chriſto Domino expectamus. Frater Iacobus Delphinus ſummopere te rogat, vt venias. Ego verò Vicario Prouinciæ huius pro te ſatisfaciam, & duos pro te vno ei tribuam fratres; ſi conſilium meum feceris, experieris animum erga te meum alium quidem eſſe quam hactenus. Veni ſaltem nos nunquam forſitan redituros vltimò inuiſere, & complecti. Nec verearis morbos, vt dicis, virulentos, quia vbi in tanta populi frequentia viuimus, & tu viues. Si ſoluemus tibi nauem tam longè venienti, quid times non ſoluturos, tam paruo nos ſpatio viſitanti! quid amplius tibi dicam non habeo, niſi quod ſi hoc renuas, quod offerimus, pace tua dixerim, te iterum, atque iterum ferreum hominem appellauerim, qui tanta humanitate minus dulceſcas. Vale à tuo propoſito, & vale. Ex Venetijs 7. Septembris 1435.

EPISTOLA XL.

EIDEM FRATRI RICHARDO.

EXpoſui voluntatem tuam *Hieroſolymæ Sanctæ Patri communi* (1) Is procul dubio ægrè fert, te propter neſcio quam ſcientiolam tuam acquirendam, nolle nunc nobiſcum Hieroſolymam pergere, & dicit ſe non poſſe tibi licentiam vllam poſt ſe veniendi dimittere,

tere,

Digitized by Google

tere, ſed ſecum proficiſcendi, ſi vis liberè tribuet. Licentiam ergo aliunde tibi procura. Quod verò dicis de ſocio vno ex meis tibi pro comite itineris relinquendo, credo te ſcire non habere me ſocium, *præter vnum Antonium Cremenſem* (2) Reſtaurus, & Angelus in Tuſcia ſunt. Laicus quidam ex noſtris Bononiæ infirmus remanſit, Clericus Hyppolitus, me volente, propter adoleſcentiam in Italia remanet, quem ad Vicarium huius Prouinciæ modo remitto. Frater Ludouicus Senenſis non eſt mihi ſocius, niſi huius itineris, ſed potius Pater. Et puto te intelligere, non poſſe me, nec debere de homine veterano, cuncta quæ vellem ſtatuere. Quem ergo ſocium poſtulas? ſatius feciſſes noſtro conſilio, & vocationi tuæ hilariter acquieſcere; qui te ad omnia parata occiſis vitulis, & altilibus indignum reddidiſti, tam iucundè vocatus. Vale, & nos ama. Ex Venetijs 15. Septemb. 1435.

N O T AE.

Nota I.

Hieroſolymæ Sanctæ Patri communi. Is fuit Iacobus Delphinus, in ſuperiori Epiſtola nominatus, quem primum ex obſeruantibus Terræ Sanctæ, ſeu Hieroſolymorum Guardianum Eugenius Pontifex anno præcedenti conſtituit, & in eadem forte naui cum Alberto, & ſocijs illuc transfretabat.

Nota II.

Non habere me ſocium præter Antonium Cremenſem. Paucos admodum ſocios hic nominat Albertus, cum alij quadraginta fuiſſe ſcribant, ſed forte eos inter ſocios non numerat, qui negotio adminiſtri, & ſubdelegati Commiſſarij eſſe debebant: vt ipſe hic indicat, de Ludouico Senenſi loquens: aut cæteri poſt ſcriptam hanc Epiſtolam illi adiuncti fuerunt, ſeu potius in ſecunda miſſione ad Aethiopes, & Indos. Attendenda etiam ſunt verba Epiſtolæ 44. ad Ducem Burgundiæ. *Adueniens multos mecum fratres adduxi*, quæ à ſecunda legatione rediens ſcripſit.

EPISTOLA XLI.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Iniunxit Pontifex Alberto à ſe diſcedenti, ne ex Italia abiret, niſi prius ad ipſum ſcriberet. Iam verò, vt videtur, omnibus ad nauigandum paratis has ad Eugenium rei nuncias dedit, benedictionem petit, & ſe rem fideliter acturum, & Apoſtolicæ Sedi ſincerè obtemperaturum profitetur.

Me-

MEmor tuæ mihi nullo tempore contemnendæ iuſſionis, Beatiſſime Pater, audeo Apoſtolicas, ſed pias aures, meis ineptijs confidentius appellare; dixiſſem potius importunius moleſtare, niſi non modo Apoſtolicas, verùm etiam pias aures præmiſiſſem. Et ſi enim ſummo apice loci ſuperioris, ideſt Apoſtolici faſtigij, paruitatem humilium terreri oporteat; quia tamen celſitudini Chriſtianæ ſublimitatis, pietas ipſa comes indubitata ac fidiſſima vincta eſt, paruulos tanquam ſub alis ſuis foueri non eſt iniuſtum. Licet ergo alterum ab ſcribendo me arceat, alterum tamen prouocat, præſertim diuncto pondere iuſſionis tuæ. Accipe igitur me promptulum, vt ita dixerim, paruulum tuum, Beatiſſime Pater, non ſolum pro maieſtate te reuerentem, nec tantum tibi pro pietate confidentem, verum etiam pro iuſſione tua tibi obtemperantem: non enim me fugit, quamuis hominem imperitum, quid tu mihi præceperis, cum Florentia à tua Sanctitate diſceſſi, ne ſcilicet ex Italia abirem, niſi prius meas literas ad tuam ſublimitatem dirigerem, receſſum meum tibi certius explicantes. Nunc ergo ago, quod iubeor, & peregrinationis meæ ad loca ſancta transmarina profectionem tuæ eximietati penè iam cœptam, vel in promptu paratam eſſe ſignifico. Tuum eſt autem, qui veri Paſtoris Petri ſucceſſione canonica ſublimaris, noſtrum iter confirmando tueri, benedicendo protegere, noſtræ autem paruitatis erit ſubiectius, humiliuſque parere. Quod quam promptiſſimè facere, omni quidem tempore cupiam, iube, & experieris, an renitentem pulſaueris? an verò ſubmiſſè obedientem repereris? Sanè hoc tibi de mea exiguitate, obſecro, perſuadeas, nihil mihi eſſe, ac fore vnquam acceptius, nihil optabilius, quam Sanctæ Sedi Petri, cuius tu vicem tenes, obtemperare. Ac ne in aliquo, vel paruo fidei ſenſu, contra Apoſtolica præcepta pereffluamus, nèque aberremus à recto tramite Eccleſiaſticæ veritatis; iterum quod diximus repetamus. Vicem Petri te tenente, ſcripſi vicem, inquam, perſonæ, non Sedis. Nam & fidem, & ſedem, & auctoritatem eandem omninò poſſides, etſi non perſonam eandem. Chriſtus Dominus noſter miſericorditer de Cœlo eidem perſonæ tuæ Petri præbeat Sanctitatem, ſicut illi eandem tribuit largiter poteſtatem. Opto te proſperè valere, in augumentum Chriſtianæ Religionis, & Cœleſtis gratiæ, vt tibi ſicut poteſtate debetur orbis, ſic re ipſa cuncti colla ſubmittant. Ex Venetijs 1435.

EPISTOLA XLII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Incolumis Hieroſolymam appulit Albertus, & rebus ibi per aliquot menſes ritè cognitis, concepit ingentem ſpem vberrimi fructus, ſi ipſi per Pontificis

Digitized by Google

cis voluntatem vlterius progredi liceret, per quem Florentia diſcedenti iuſſum eſt, vt intra annum in Italiam rediret: ergo vel multorum animas, vt ſperabat, Chriſto lucrari, vel ſuam pro Chriſto tradere promptus, has literas, & Antonium Bononienſem latorem, Nuncium ad Eugenium deſtinauit, per quas petijt, vbilibet Chriſtum, & Catholicam Fidem prædicandi poteſtatem, & facultates ampliſſimas, & neceſſaria adiumenta in ipſis literis explicat.

SPirans inflata Gentilitas, Beatiſſime Pater, de ſuorum magnificentia ciuium inſolentius gloriata, ad memoriam poſterorum ſcriptum reliquit, Alexandrum illum Macedonem Regum omnium, vel orbis, vel Græciæ, vt aſſerunt, præſtantiſſimum abiecto cuidam homini præclariſſimè reſpondiſſe: etſi te non conuenit magna recipere, Regem non decet parua præbere; poſtulauerat enim ille exigua quædam, cui cum permagna darentur, abnuit; ſe illis proclamans indignum. De Salomone quoque ſcriptum ſæpius legimus, dedit Deus Salomoni latitudinem cordis, quaſi arenam, quæ eſt in littore maris: quod in illo ad amplam largitionem, & magnificam quandam exhibendarum rerum profuſionem pertinere veteres cenſuerunt: quam & ipſam in Reginam illam Saba, ſapientiæ miram cultricem, largiſſimo contulit apparatu, ſicut Regum liber teſtatur, vbi de Salomone apertiſſimè dicitur. Rex autem Salomon dedit Reginæ Saba, omnia, quæ voluit, & petiuit ab eo, exceptis his, quæ vltrò obtulerat, in munere Regio. Si hæc de Regibus, aut in ſæculo vanis, aut in vera religione ſanis, glorioſè dicuntur: Quid de illo credendum eſt, penes quem ſuper omnes omninò Reges, & ſuper omnem quoque ſub Cœlo poteſtatem, ſumma poteſtas eſt conſtituta, qui claues habeat Regni Cœlorum, & à quo ritè ligatos in terris, ac ſolutos, ligari etiam in Cœlis, ac ſolui non dubitemus, qui Petri, imo verò qui Chriſti, et ſi rectius dicitur, qui Dei perſonam gerat: neq; hoc in nocte veteris inſtrumenti, vbi gratiæ parcior charitas, & auara benignitas, & contractior humanitas, anguſtis, & indignis limitibus terminata imperfectiſſimè loquitur, & dicit, diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum, ſed in fulgentis diei noui teſtamenti claritate conſpicua, vbi Euangelica ſublimitas clamat, *Diligite inimicos veſtros, benefacite eis, qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos*. Vbi Apoſtolico culmini dicitur. *Dimitte fratri tuo, non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties*, vbi etſi non alterius cuiuslibet rei, charitatis tamen inuicem exhibendæ inuenimur continuò debitores, dicente Apoſtolo. *Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis*, vbi poſtremò, & de ipſo Filio Dei legimus, *qui poſuit animam ſuam pro nobis*, & de Patre ſcriptum inuenimus. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret*. Vt ex his omnibus quanta nobis habenda ſit largitas, noſceremus, prodigæ ſcilicet cuiuſdam, & vt ita dicam, intemperantis ſine vitio effuſionis, ad largitionem ampliſſimam pertinentis. Quæ cum ita ſe habeant, Beatiſſime

Pater,

Digitized by Google

Pater, nequaquam ambigimus abs te petere, quæ non dico Regem ſæculi, inſtantiſſimè poſtulatum, ſed mundi totius Dominum, quem te iure æquiſſimo credimus, rogatum, aut negare ſit contumeliæ, aut non tribuere auaritiæ videatur. Peto igitur pro auſu, quem mihi in te Chriſtianæ, atque Apoſtolicæ largitatis beneficentia præbet, Vt qui me filium eximiæ Sanctitatis tuæ, cum abs te è Florentia poſtremum diſceſſi, ad redeundum in Italiam viſis poſt annum locis Sanctis coegeras, nunc me liberum facias ad quaſcumque orbis partes, quaſuis admodum remotiſſimas, ſiue fidelium, ſiue infidelium peragrandas, & ad quantumlibet barbaras nationes adeundas, & gentes extraniores conueniendas, eis vndecumque liberè ex noſtra Religione aſſumptis adiutoribus meis, & illis fratribus comitibus fretus, qui mihi negotio vel ſeminandi latius verbi Dei, vel ampliandæ, confitendæque fidei, vel dilatandæ paſſim gloriæ Saluatoris, vel publicandi diffuſius nominis Chriſti, aut vtiles, aut idonei, aut neceſſarij videbuntur: huic vero meæ, quantum arbitror, religioſæ petitioni illæ, ſi placet, adijciantur cautelarum conditiones, quas harum noſtrarum baiulus, mihi Pater, Ludouicus Bononienſis, cum quo mihi Religio noſtra communis eſt, vita comite, ad culmen tuæ Apoſtolicæ celſitudinis diligentius feret. Homo, verè dixerim, rectus corde, & in commiſſo fidelis, quo in integritate iuſtæ, & amicæ conuerſationis nemo eſt mihi notior, &, quod mihi magis in eo placet, qui ſit ab aſſentationis peſte, & hypocriſeos fictione remotior: hic cum per nouam de locis ſanctis prouidentiæ tuæ prouiſionem officio curandæ fratrum familiæ Hieroſolymis conſtitutæ nuperrimè ceſſerit, cui illum multos iam annos noſter ordo præfecerat, nunc ad Sanctitatis tuæ veſtigia oſculanda ſe confert, quem tibi commendare ſuperfluum puto, qui vltro rectorum hominum notitiam expetas, & bonorum ſemper contubernio delecteris. Tantum humanitatem ſublimitatis tuæ humilius obſecro, vt quæ te iuſtiſſimè poſtularit, vlla ei ratione non neges, præſertim quæ ſibi publica vtilitas vendicat, vt ſe habet, meæ paruitatis, mea quidem ſententia, poſtulatio; cui ſi animum inclinabis, feret, arbitror, tua nobis ſatisfactio fructus vberrimos. Spes enim quædam pergrandis ingentium frugum, & magni cuiuſdam futuri in externis regionibus fructus neſcio quo pacto, ſublucens in animo mihi ſuborta eſt, quæ me ab Italia reuocet, arceat, atque propellat: Vbi tot quotidie prædicantium labor, vtinam non inaniter, perſtrepit, vt ad nationes longe diſtantes proficiſci vehementius cohortetur. Vnde nullus Eccleſiæ Catholicæ, ac Fidei Orthodoxæ Diuinæ ſationis fructus accreſcit, deficientibus qui otioſos conducant, & fortaſſe, quod triſtius eſt, qui Dominum meſſis admodum rogent, vt regiones fieri albas ad meſſem, aut operarios in illam, tanquam miniſtros fideles, & idoneos, mitti velit: Hæc ipſa verò quæ flagito, à meæ Religionis Maioribus cumulo mihi hactenus fuiſſe conceſſa, tuæ eximietati aliquando coram expoſui, in quibus nunc tibi moleſtus non eſſem, niſi illa tua authoritas verbo me vrgens, poſt annum ad redeundum

in Italiam coegiſſet. Oro igitur, aut eadem pro gloria Catholicæ fidei inter Paganos, Hæreticos, & Schiſmaticos commoranti, quaſi inter Scorpiones, & colubros incedenti ampliora mihi concedi, aut me ad veteres omnes mei ordinis ſiue licentias, ſiue permiſſiones, ſiue præcepta remiſſum, ab ea cohibitione, qua me in Italiam redire iuſſiſti, vt auctior in alienis Prouincijs Diuinæ magnificentiæ honos inde perueniat, tua conceſſione laxari. Verum ne apud tuam Sanctitatem ſim garrulus, impudens, & ineptus, vno tantum præclaro exemplo de magnificentia Chriſtiani Principis expoſito, finem facio. Theodoſium illum Chriſtianorum Principem nobiliſſimum, atque pijſſimum accepimus, Maioribus noſtris clariſſimis referentibus, dicere ſolitum, illum ſe diem penitus perdidiſſe, in quo nihil beneficentiæ præbuiſſet: quamuis hoc de Tito, Veſpaſiani filio, nonnulli certius arbitrentur: quem delitias humani generis appellauit antiquitas. Opto, te Beatiſſime Pater, hoc ipſum de tua Sanctitate erga me arbitrari: vt vel ſic tandem poſtulata concedas, nec te moueat petentis indignitas, aut poſtulatæ gratiæ magnitudo. Recordare potius huius rudis Epiſtolæ noſtræ principium, vbi etiam infideles, & Chriſti veritatis ignaros diximus in ſuis Regibus tanquam præclariſſimum ſtatuiſſe, ſi puſilla, & prope nulla rogati, maxima tribuiſſent, nec quid mereatur is, qui aliquid poſtulat, ſed quid illum deceat, qui daturus eſt, eos debere conſpicere. Ego vero interim Petri fiduciam reminiſcar, qui fragili pro Chriſto cymba relicta, non eſt veritus quod magnis donandus eſſet muneribus, à Domino liberius ſciſcitari. Ex Sancta Hieruſalem Kal. Martijs 1435.

EPISTOLA XLIII.

SCIPIONI FERRARIEN. EPISCOPO MVTINEN. (1)

ARGVMENTVM.

Vt faciliorem, frequentioremque ad Eugenium Pontificem Antonius haberet acceſſum, per hanc Epiſtolam ipſum, eique commiſſa commendat. Scipioni in Aula Pontificis potenti, ſed quia familiaris illi fuit, ipſum imprimis litterario ludo à Scipionis Africani, Ethnici hominis, rerum geſtarum oblectatione, ipſoque homine laudando dehortatur, cum quo nihil commune præter nomen habuit. Qua occaſione in eos inuehitur, qui eloquentia, & eruditione abuſi, ſe totos inani gentilium rerum ſtudio dedunt, & eloquentiam ſuam, nacta minima occaſione, in ſe ipſis mutuo laceſſendis, mutuiſque conuicijs, & obſcænis argumentis exercent. Monſtrat quidquid in Duce Africano virtutis cenſebatur, id longè præſtantius in Machabæis, in Dauide, in Salomone, in Patriarcha Ioſepho, in Prophetis, in Apoſtolis, in Martyribus reperiri; quorum acta magis, quam ina-

inanem Ethnicorum damnatorum hominum gloriam legere, loqui, ſcribere, & imitari Chriſtianam eruditionem decet, Chriſtianas virtutes ſolidioris gloriæ, & honeſtatis eſſe Amicos, denique nominatim ſalutat, ad quos ob feſtinantiam latoris ſcribere non potuit, & prolixum reſponſum â Scipione poſtulat.

CVm in locis Sanctis, & transmarinis munere Chriſti plurimum valeo, non poſſum Scipionis mei, etiam in Caluario orans monte, vbi à Saluatore noſtro Martyrum vexilla, ſimul & Regia trophæa erecta ſunt, non recordari. Nec mihi parua videtur res, cum Scipio in mentem venit: te dico, meum quidem Chriſtianum Scipionem, haud verò illum Africanum, cuius te tantum geſta delectant, quam autem id ob cauſam, & rectène an perperam ipſe videris: fortaſſe quod cum eo tibi, qui à ſuis, & ſi non à noſtris tantus eſt habitus, idem nomen obuenit, quamuis diſpar cognomen. Verum vtrum ſit præſtantius, tuumne, an illius, poſt videbimus. Interim hoc mihi perſuadetur, nulla te potiore ratione ad illum ita vehementer affici, atque tanta in illius laudibus te, nolo dicere inaniter, tempora terere, & vt ab alijs terantur, ac ſi melius dicitur conterantur, ſedulò agere te, ſi tamen is es, qui erga illum hactenus extitiſti, niſi quia idem voceris, illiuſque tibi nomen, & laudi eſſe, ac fore, & ornamento putes. Nam vt pace tua dixerim, quæ alia ratio eſſe poteſt præter ſtultiſſimam cur tantum illi ſemper tribueris, niſi quædam ſimillimi nominis oblectatio? Quæ & ipſa qualis ſit, & quam deceat Chriſtianum, omitto.

Reſpondebis, indolem te potius ac virtutem animi, & ingentia illius facta diligere. *Ita verò, atq; rectiſſimè* (2) quaſi pagani hominis res geſtæ, & qui pecora, & monſtra pro Deo coluerit, tam amplæ, tam dignæ, ac tantæ habendæ ſint, vt pro eiuſmodi infidelium, & per hoc in tartaro perditorum ingentiſſimis, & clariſſimis, rectius fortaſſe dicerem, ventoſiſſimis, & iactatione Diabolica tumidiſſimis, turgidiſſimis, elatiſſimis geſtis rebus, Chriſtiani quidam contra ſe inuicem, & in Italia eloquentes, præter offenſam Dei noſtri, ſummo cum dedecore digladientur, & pertonent. Taceo læſionem exiſtimationis eorum, taceo exempla ad poſteros, & præſentes tranſmiſſa, atque relicta, nacta perquam puſilla occaſione ſe inuicem laceſſendi, atque grauiſſimis, ne dicam *immundiſſimis conuicijs* (3) inſectandi: quorum profectò veſaniam ita ſæpe abominatus ſum, ita exhorrui, ita grauiter, & moleſtiſſimè tuli, vt penè dixerim emori maluiſſem, quam in illa ſcripta, ſiue inania, ſiue maledica, ſiue crudelia, & (quod peſtilentiſſimæ iacturæ eſt, ac nefandæ corruptionis) turpia, fetulentia, obſcœna, vel forte incidere. O ingenia! ò eruditionem! ò indolem! ò exercitationem præclaram! ò denique tempus non Philoſopho, ne dum Chriſtiano otio dignum.

Noſtra omnia præclara ſunt, quid externa delectant? ſed religio, ais, me in illo delectat, cæteriſq; id genus hominibus mihi placet magis. Non eſt Religio ſacrilegium. Amor Reipublicæ

blicæ? Machabæi vincunt; quorum Eleazarus per media hoſtium agmina veterana, armatum regium Elephantem ſolus appetijt, nec timuit, cadente ſuper ſe beſtia trucidata, interimi, *vt liberaret*, ait Scriptura, *populum, & acquireret ſibi nomen æternum*. Fortitudo? quis Dauid fortior? cui dictum in laude eius eſt. *Tu vnus pro decem millibus computaris*. Sapientia? Salomon præſtat. Noſter Ioſeph caſtimonia ſuperat. Prophetæ veritatis notitia antecellunt. Rerum contemptu Apoſtoli vincunt; mortis victoria Martyres ſuperiores exiſtunt Sed immoror multis, cum res in aperto ſit.

Ego verò iam vocor à Tabellario, tanta celeritate, quæ dictaueram, poſtulante, vt verè, mi Scipio, reuiſendi, ac corrigendi, ac tranſcribendi, quæ primum aſſumpto calamo dictaui, tempus mihi non ſuppetat. Itaque ſi impolita eſt dictio, ſi ſubruſticè etiam ipſis apicibus ſcripta, feſtinantiæ tribues portitoris, qui me nimium vrgens, reſcribere non permiſit: verum quid ago? placandus eſt mihi Scipio meus, iam mihi forſitan ſubiratus, contra Scipionem non meum, ſed neque velim ſuum, acerbius, vt æſtimat, diſputanti: at verò fieri non poteſt, vt mihi Chriſtiano, & amiciſſimo homini, pro infideli, & damnato ſuccenſeat. Quamobrem neque mihi reſtat conciliandus, qui de Paganorum conuicijs ſe læſum non putat, qui de me, vt ardentius loquar, eſt optimè meritus, vel ego de illo: & ſi non altero beneficio, ſaltem amore dumtaxat, quem erga illum ſinceriſſimum gero, quem his paucis ideò admonendum putaui, vt ad Diuina potius inardeſcat.

Scipionem te igitur meum, non illum ſanè Africanum, de quo ſpirans inflata Gentilitas, tanta, quamuis mortalia, atque inania iactitat; ſed quod eſt longè incomparabiliter excellentius, Chriſtianum imploro, non Romæ natum, ſed Romana fide renatum, nec ob Rempublicam ſæculi tutandam, ſed ob religionem pietatis colendam, præſtantius cognomen Chriſtianum ſortitum; non pulſo Italia Hannibale, ſed Diabolo ex animo profligato; nec domita Africa, ſed carne ſubiecta; non denique forti animo patria ingrata contempta, ſed mente conſtantiore, ſęculo ipſo nobis infenſius obſiſtente calcato. Hęc eſt enim mi Scipio gloria ſolidior, hi pręſtantiores tituli, hęc honeſtiora cognomina, hi nobis glorioſores triumphi, hæc geſta Chriſtiani pectoris fortiora.

Te te, inquam, Scipionem meum, quem talem, vt dixi, Chriſtianum, & credo, & opto, & ſpero, inſtantius imploro, rogo, oro, atque exoro, vt cauſam meam, quæ Chriſtianæ Reipublicæ eſt, apud Sanctiſsimum Chriſti Pontificem Eugenium Papam, & mundi Dominum, diligentius agas, quam ad te perferet *Ludouicus Bononien.* (4) harum baiulus literarum, ætate Pater, cum quo mihi religio noſtra communis eſt. Tibi verò, vt aſſerit, multo penè quam mihi familiarior. Quo fit, vt illum tibi commendare ſuperfluum ſit. Accedit autem ad Sancti Patris, & Pontificis Summi humiliter oſculanda veſtigia. Hactenus his in locis Sanctis, multos iam annos curandæ fratrum familiæ, maior Hieroſolymis conſtitutus, quædam autem poſtulaturus, quæ mihi concedi à ſummo apice

Apo-

Digitized by Google

Apoſtolatus depoſco. Peto, mi frater, coneris conſpectui Beatiſſimi Patris illum inferre, quo tua cura, & tibi amicorum induſtria, non ſemel cum illo conferat, vt faciliori aditu, quæ poſtulo conſequatur.

Anguſtia temporis facit, vt amicis ſcribere nequeam. Meo igitur nomine, non graueris *Nicolaum Nicolum* (5) ac Poggium Floren. ſalutare. Leonello autem ex mea vel perſona, vel nomine aliquid exarabis, ſalutans præceptorem meum Guarinum Veronen. Franciſcum Mareſcalcum, Auguſtinum, nolo dicere Villanum, quamuis de Villa, ſed verè Vrbanum, Philippum etiam Bendedeum, ac reliquos omnes. Si qui verò ſint prælatorum, qui ad rem noſtram adiumento tibi videantur futuri, fac vt ſapis. Nolim autem abs te æquo animo tolerare, niſi tuam longiſſimam Epiſtolam ad me miſeris: ecce ſcripſi diutius quam rogaſti me, ſi non te fallit obliuio, & quod nolui tibi polliceri, roganti reddo, ſcio certiſsimè incultam Epiſtolam hilariter, & gratiſsimo animo acceptanti. Vale ex Sancto Sepulchro Domini Noſtri Ieſu Chriſti 23. *Martij* 1435. (6)

N O T AE.

Nota I.

Scipioni Ferrarien. Epiſcopo Mutinenſi. Hæc ſua manu ſcripſit Vvaddingus, in margine authographi noſtri, quod non ita intelligendum eſt, vt fuerit Epiſcopus, quando Albertus hanc Epiſtolam ad illum dedit 23. Martij, cum Vghellus dicat eum fuiſſe creatum Epiſcopum 30. Octobris eiuſdem anni, qui eum vocat Scipionem de Mainentibus Ferrarienſem, & à doctrina, & maxima eruditione laudat, profertque Epitaphium ex templo Ferrarienſi S. Franciſci à ſuis fratribus ipſi poſitum, in quo doctiſſimus, prudentiſſimus, optimus, & vir rariſſimus appellatur: Quibus dotibus procul dubio meruit, vt etiam ante adeptum Epiſcopatum, præcipuum aliquem locum in Eugenij Pontificis aula habuerit, quod ex his Alberti ad eum literis, non obſcurè colligitur: & ex alijs ad eundem de ambitu dignitatis, quas poſtea dabimus, apparet ipſum poſt adeptum Epiſcopatum ſingulari confidentia apud Eugenium valuiſſe.

Nota II.

Ita verò, atque rectiſſimè. Per Ironiam ſic dixiſſe ſequentia docent, & quidem adeò perpetuus eſt Albertus inſectator eorum, qui in Gentilium rebus æſtimandis, laudandis, & imitandis nimij videntur, vt præter hæc, & alia, quæ alibi notauimus, in Epiſtola ſuperiori ad Eugenium Pontificem timuerit Martyres noſtros, heroes appellare: ſi inquit, hoc nomen Chriſtianæ diſciplinæ ſanitas, & ſobrietas pateretur: Si enim eloquentiam quærimus, non deſunt nobis Chryſoſtomi, & Chryſologi multi tam veteres, quam noui. Si virtutum exempla, quæ in Ethnicis, vana, & imperfecta fuerunt, in diſciplinæ noſtræ libris innumera, ſumma, ſancta, & imitatione digniſſima reperiuntur. Nec ea Sancti Patres ex eis nobis aliquando depromunt, vt ipſos gentiles imitemur, ſed vt pudeat nos pro Cœleſti, & æterno Regno non ſatis decertare, vel quantum illi faciebant pro terrena, & momentanea, vel pro ipſa naturali honeſtate virtutis, vel pro leui aura laudis, & va-

Digitized by Google

& vanæ gloriæ. Chryſoſt. hom. 17. in Matth. *Recogitate*, inquit, *Græcorum Philoſophos*, *& tunc ſcietis*, *quanto ſupplicio ſimus digni*, *qui leges Diuinas tranſgredimur*, *quando illi quidem pro deſtruenda deformitate humana tam multa fecerunt*. *Vos autem neque idem ſtudium tribuiſtis pro cæleſtibus*. Et S. Auguſtinus de Ciuit. Dei cap: 18. *Nobis proponuntur neceſſariæ commonitionis exempla* (Gentilium) *vt ſi virtutes*, *quarum iſtæ vtcumque ſunt ſimiles*, *quas ipſi pro Ciuitatis terrenæ gloria tenuerunt*, *pro Dei glorioſiſſima Ciuitate non tenuerimus*; *pudore pungamur*: *ſi tenuerimus*, *ſuperbia non extollamur*. *Quod ſi ea*, *ad hoc ipſum nobis neceſſaria*, *vel vtilia dixeris*, *caſtius tamen*, *tutius ex ipſorum Sanctorum Patrum monumentis*, *tanquam ex puris*, *decolatiſque fontibus hauriuntur*, *quam Ethnicorum libris*, *in quibus multa vanitate*, *multo vitiorum luto*, *& fœditate permixta ſunt*.

Nota III.

Immundiſſimis conuicijs, & infra *Turpia*, *fœtulenta*, *obſcœna*. Vide quæ diximus in vita Alberti, & in prima nota ad eius Epiſtolam ad Nicolaum Nicolum.

Nota IV.

Ludouicus Bononienſis. Hic non Magiſter Conuentualis, vt ſcripſit Rodulphus Toſſinianenſis, ſed Reg. Obſ. Frater laicus fuit, & ad magna negotia tractanda idoneus, & vltimus ex illis ſex, quos in vita Alberti diximus fuiſſe ſegregatos ad obſequia Pontificis, nec ſine fructu: multas enim graues legationes, & repetitas obiuit ad Principes Orientales pro diuerſis Pontificibus, & pro Duce Burgundiæ, ad Regem Perſiæ, quos qui voluerit in indice noſtræ Epitomes, vnico intuitu ſub ipſius nomine videre poterit. Quod autem Albertus in hac Epiſtola dicat ipſum in locis Sanctis, multos annos curandæ fratrum familiæ maiorem fuiſſe, hoc intelligo, quod Hieroſolymis Guardianus fuerit, quod fratribus laicis ſingularis in multis Cœnobijs induſtriæ concedi ſolet. Eadem enim phraſi vtitur inferius in Epiſtola ad Chriſtophorum Epiſcopum Ariminenſem, vbi de Nicolai Oſmenſis Guardianatu Hieroſolymitano diſſerit.

Nota V.

Nicolaum Nicoli. Hinc denuò confirmatur quod diximus in Scholio ad Epiſt. 25. Si enim verum eſt quod Pocciantius refert Nicolaum obijſſe anno 1430. pridie Non. Februarij quomodo iam ſexto poſt anno Albertus cum ex ſe ſalutari iubet? Nihil melius occurrit, quam Pocciantij notas corruptas eſſe, & pro anno 1430. imprimi debuiſſe 1436. quo ſi Nicolaus obijt Florentiæ pridie Non. Februarij facile id ignorare poterat Albertus Hieroſolymis, eodem anno ſcribens die 23. Martij eiuſdem anni. Quod verò Nicolaum, & Poggium ſalutare, Leonello autem, nempe Eſtenſi, ſcribere ſalutando Mareſcalcum, & Bendedeum, Guarinum, & Villanum roget, confirmat mihi imprimis ſuſpicionem, quam ſuperius expreſſi, hos nempe Ferrariæ fuiſſe, nam ibi eos Leonellus, per Scipionis literas rogatus, ex Alberto ſalutare poterat. Deinde viros nobiles fuiſſe, qui per Principem ſalutari iuberentur, Scipionem demum tunc Florentiæ cum Pont. fuiſſe, vbi Nicolum, & Poggium oretenus ſalutare poſſet.

Nota VI.

23. *Martij* 1435. Manifeſtus alicui videbitur error huius chronologiæ: nam cum conſtet Albertum menſe Iunij huius anni in Italia cum Pontifice tractaſſe de profeſſione Hieroſolymitana, & menſe Iulij Ferraria ad ordinis Patres, & menſe ſeptembri ad alios Venetijs Scripſiſſe, priuſquam proficiſceretur, non poterat fieri, vt ei uſdem anni menſe Martio Hieroſolymis ad Scipionem ſcripſiſſet. Vnde Vvaddingus hanc Epiſtolam anno 1436. ſcriptam refert. Et ſic habetur in codice Capiſtranenſi: ſed attendenda eſt diſtinctio ſtyli veteris, & noui, quam ſæpius ante notauimus.

EPI-

EPISTOLA XLIV.

DVCI BVRGVNDIÆ.

ARGVMENTVM.

Is fuit Philippus Bonus Princeps eo tempore Chriſtianiſſimus, & potentiſſimus, qui loca ſacra Hieroſolymorum frequentibus, copioſis, & opportunis eleemoſynis ſuſtentabat. Hæc ergo Alberti ad ipſum Epiſtola, tota, in actione gratiarum, & bonis apprecationibus verſatur.

SI te putarem, Sereniſſime Princeps, pro tuis eleemoſynis humana præmia præſtolari, quantum ſalua religione fieri poſſet, humanas tibi laudes referre conarer. Verum quia te magis arbitror, retributorem Deum in cunctis tuis operibus, vt Chriſtianos Principes decet, omni mente percupere, vanis mortalium adulationum aſſentationibus ſuperſedeo: reddens tibi potius vices gratificationis, quas Sancta Scriptura, Sanctarum omnium actionum doctrix, atque hortatrix, per Apoſtolica ora miſericordibus pollicetur; quam perditas aucupationes inanium rumuſculorum, quas lingua quæſtuaria, & palpans deceptio falſarum laudationum glorioſis ſæculi hominibus frequentius turgida parere, ructareque ſolet. Confero itaque me, quod ſatius exiſtimo, ad Diuinas literas, documentis omnibus grauiores, & per eas verè integrum, ac excellens laudis genus, tibi tutius exhibeo. Nam ſi Apoſtoli, quibus à fidelibus, omnia quæ voluiſſent, pro ſua dignitate meritò debebantur Chriſtianos illos tanto præconio extulerunt, qui bona ſua eis impertiuiſſent, quibus erant cuncta communia, & inter quos, quamuis nemo eſſet, qui diceret aliquid eſſe ſuum, non erat tamen quiſpiam indigens inter eos, quia diſtribuebatur vnicuique, prout opus erat: quæro, qua laude dignus ſit, qui ſuas diuitias tribuit tanto indignioribus (vt ſecundum mundi ſuperbiam eos appellem) quanto pro Chriſto minoribus, & tanto egentioribus, quanto pro Chriſto pauperioribus? maximè cum illi, de quibus Scriptura loquitur, inter multos Chriſtianos verſarentur: nos inter plurimos Barbaros habitemus, illis quoque fideles promptè tribuerent, nobis infideles promptius auferant. Adde quia tunc Diuinus ignis tolerantiores illius temporis fideles procul dubio faciebat, licet à nullis vitæ adminicula præberentur. Ex quo fit, vt maioris ſit meriti, imbecillioribus ſubuenire: ſed neque illud parui momenti mihi videri ſolet, quod Paulus, & Barnabas, qui tradiderunt animas ſuas pro nomine Domini Noſtri Ieſu Chriſti, alias Eccleſias pro ſuſtentandis fidelibus, qui Hieroſolymis habitabant expoliauerunt, tu ſponte tribuiſti. Illis, & multi, & hilariter, & non parcè ſeminabant,

ne parcè meterent; nobis rari, rariùs dant ſua ſuffragia, præter te vnum, præſertim in tanta copia: ego itaque nuper huc nouus officialis adueniens, multos mecum fratres adduxi, ſed multo plures inueni, quibus penè omnibus (vt eorum verbis vtar) abeundum ex hoc loco erat, niſi reperiſſem ſacrum locum Montis Syon, pijs eleemoſynis tuis, à debitorum anguſtijs liberatum, quibus antea diutius premebatur. Inſuper, & quæ nunc miſiſti ampliſſima pecuniarum ſubſidia, fidelis tuus Nuntius mihi fideliter reddidit. Pro quibus eximietati tuæ, cum omnibus fratribus meis, iſtis in locis degentibus, gratias agens, munus orationum noſtrarum fideliter, libenter, ac liberaliter offero, optans te in Domino ſemper bene valere, vt non ſolum te aliquando in hac Sancta terra videamus, pro deuotione fidei veſtigia Chriſti lacrymoſius oſculantem, verum etiam, ac multò magis, ſi ita Deus tandem aliquando ſtatuerit, pro zelo augendæ Chriſtianæ Religionis, felicius præliantem, pacato in ſe prius, ac tranquillato nobiliſſimo illo Regno Francorum, Quod quidem quanta pro tuenda fidei, atque Eccleſiæ iactura ſæpius facere ſolitum accepimus; magis quam vacare domeſticis litibus, ac ciuilibus, immo pluſquam ciuilibus bellis, de quibus ſi dicere velim, me tempus deficeret. Diuina te ſemper tueatur clementia, Domine præſtantiſſime, ac merito illuſtris Princeps. Vale ex Sancto Monte Syon, pridie Nonas Octobres 1436.

EPISTOLA XLV.

FRATRIBVS ANTONIO, & LVCÆ ORD. MINOR. pro Chriſto Hieroſolymis in Carcere conſtitutis.

ARGVMENTVM.

Hos duos Religioſos, in carcere pro Chriſto conſtitutos conſolatur, & ad Martyrium conſtanter, fortiterque conſummandum fortiter, & feruenter cobortatur, ſe ipſum, ſi opus eſſet, cruciatuum, & mortis pro Chriſto tolerandæ ſocium offerens.

SCriptum eſt, dilectiſſimi Fratres, ſpes quæ differtur affligit animam, lignum autem vitæ, deſiderium veniens. Afflixit vos diutius, & vehementer excruciauit ardor pro Chriſto, & deſiderium patiendi. Nunc quia deſiderium veniens delectat animam, conſequens eſt vt quantum pro Chriſto patimini, non quidem vt homicidæ, ſed vt Chriſtiani, vos iſta res tanquam lignum vitæ delectet: propterea quod nihil eſt beatius, quam pro Chriſto diuturno tempore cruciari, pro quo paſſi contumeliam, veluti magna gloria digni habiti, læti, & alacres à con-

conſpectu Concilij ibant Apoſtoli gaudentes. Ecce habetis quod tanto deſiderio à Domino poſtulaſtis: nunc ſequitur, vt gaudeatis, alioquin aut præſenti rei, quam concupiſtis, contumeliam facitis, tanquam quæ non ſit, vt credebatis, felicior, aut vos imprudentiæ arguemini, quia rem abſentem, charam, & pretioſam, præſentem verò vilem, atque abiectam exiſtimaueritis: ſed abſit à vobis fortiſſimi Chriſti milites, vt vel parua cogitatio horum criminum vos conturbet: quia tantum prius exiſtimaſtis fructum Martyrij, vt pro illo carpendo, *impetum in hoſtilia caſtra fortiter, & animo ingenti feceritis* (1) & arreptum, ne diriperetur à vobis, patienter, & fortiter reſtitiſtis. Video & gratulor dilectiſſimi Fratres, quorum apprehenſam beſtiam, & PſeudoProphetam, ideſt mundum, & immundiſſimum Mahometum, et ſi vobis pertinacius reſiſtentes ambos, dextra leuaque tenetis, & Serpentem veterem, quem Iſaias Leuiathan, Iob Behemoth appellat, impetu feruoris Chriſti, vobis crudeliter repugnantem fugatis, quippe qui & Diabolum, licet antiqua ſuperbia furibundum, & aduerſantem Sathanam, qui de Cœlo magnus Draco, & terrificus cecidit, Dominus Ieſus iuxta Apoſtoli pollicitationem, ſub veſtris Sanctis pedibus velociter conteret. ò diem illam felicem, ò beatiſſimam horam, qua vos tundi, cædi, trahi catenatos, & nudos contigit, *ea præſertim via* (2) qua Chriſtus Crucis onere pergrauatus inceſſit. Ibatis, vt ferunt, mites, pacifici, capite demiſſo non quidem pauore, non verecundia, ſed Chriſti agni imitatione, nihil aliud voce, quam mutua, & fraterna cohortatione, Ieſum dulciter reſonantes. Agite ergo fiducialiter, quod fortiter cœpiſtis. Tantum à vobis abſit vt mutata Chriſti confeſſione, ſupplicio liberemini. Cauete humanas perſuaſiones ne tacentibus vobis iniuriam blaſphemantium Chriſtum, id eſt negantium, illum Deum, & Redemptorem, & volentibus impijs, veſtram, ideſt Martyrum carnem mercari, vos non Martyres, ſed mortales, atque carnales, in veſtram contumeliam, & Chriſti opprobrium, & in velamen oculorum Chriſtianorum, vel ſani ad nos, vel ſanandi dumtaxat corpore, ſed mente abiecti vllatenus reuehamini. Attendite vobis ne paratam coronam puſillo animo amittatis, nec vos terreat, quod nolentibus, fragilibus, & infirmis hoc feciſtis, quia iuſto, ait Apoſtolus, lex poſita non eſt, & quid iuſtius illis, qui vltro pro Chriſto mortem conſtantiſſimè expetunt? Renouantur in vobis antiqua miracula, non putabimini vos talia auſuros, nec à me quidem tantum negotium aggreſſuros, viciſtis opinionem, vincite mortem, & poſſidetis coronam. Et quamuis non dubium vobis adeſſe cœleſtia remedia, tamen admoneo vos fratres, & hortor, vt agones, & victorias Martyrum vtriuſque ſexus vobis ante oculos proponatis. Quod ſi viua præſentia meæ paruitatis vobis neceſſaria eſt; *ego ad vos, mundo reſiſtente, medios inter gladios conuolo* (3) non enim me vetat metus, ſed ne incenſo iam igni qui vel carnales, vel impios cruciat, oleum adieciſſe blaſphemer, maximè vobis fortiter, & inconcuſſo corde perſeuerantibus. Valete dilectiſſimi. Chriſti pietas ſocium me vobis faciat

pœnæ, quem fecit comitem deſiderij. Valete ex Sancta Domini Bethleem 10. Octobris 1436.

N O T Æ.

Nota I.

Impetum in hoſtilia caſtra fortiter, & animo ingenti feceritis. Hoc eſt, vt explicat pro carpendo fructu Martyrij, vnde apparet iſtos Religioſos, Martyrij deſiderio, fidem Chriſti Saracenis prædicaſſe: idque diſſuadentibus alijs, vt in hac Epiſtola indicatur illis verbis. *Nec vos terreat, quod nolentibus fragilibus, & infirmis hoc feciſtis*. Sed Albertus ipſorum patientia confirmatus, id Spiritus Sancti inſtinctui refert, illis verbis Apoſtoli: *Iuſto lex poſita non eſt*: & iterum. *Renouantur in vobis antiqua miracula*, quaſi dicere vellet aliorum qui ſe vltro Martyrio expoſuerunt, vide ſi placet ipſius Epiſtolam 37. contra vituperatores Martyrum, & noſtras ibi notas. Et notanda ſunt alia verba huius Epiſtolæ, *viciſtis opinionem*, ideſt vt exiſtimo eorum, qui temerè negant, vllum eſſe Martyrem, qui vltro ſe obijcit periculo patiendi Martyrium, *vincite mortem*, ideſt conſtanter pergite, vt conſtet non temere vos obieciſſe, *& poſſidetis coronam*.

Nota II.

Ea præſertim via. Eſt Hieroſolymæ vna, quæ via Crucis vocatur, per quam nimirum Chriſtus Crucem ſuam in Caluarium baiulauit, & per quam, vt videtur, iſti fratres bono omine ad carceres tracti fuerunt.

Nota III.

Ego ad vos, mundo reſiſtente, medios inter gladios conuolo. Tum hinc ſanè, tum ex ijs, quæ ſcripſit Albertus contra vituperatores Martyrum, tum ijs quæ Cayri ipſi acciderant, tum ex ampliſſima illa infidelibus prædicandi facultate, quam à Pontifice petijt, manifeſtum eſt quam ardenter ipſe Martyrium ſibi cupiuerit, ſed æquè quam vbique prudenter: nam neque hic ſine neceſſitate ſe obtulit, cauens etiam, ne accenſo per iſtos fratres igni oleum inijciat, nec apud Pontificem defendit quoſcumque ſe temerè morti obijcientes. Neque Cayri carceribus, niſi ad Martyrium ſe extrahi permiſiſſet, niſi perſuaſus cauſam Chriſtianitatis, & Eugenij Pontificis propoſitum ipſius Martyrio irritum iri: quod ipſe tunc ſuperſtes poſtea feliciter perfecit, & tamen iuſti Martyrij deſiderio, his verbis expreſſo claudit Epiſtolam. *Inter catenas, & fuſtes mei nominis mementote, vt Chriſti pietas ſocium me vobis faciat pœna, quem fecit comitem deſiderij*.

EPISTOLA XLVI.

FRANCISCO MARESCALCO,

ARGVMENTVM.

Menſe Septembri anno 1435. *Venetijs Hieroſolymam abiens Albertus, tunc vltimas in Europa ad Eugenium Pontificem dedit Menſe Septembri, nunc*

Vene-

Digitized by Google

Venetias redux anno 1437. primas has ad Mareſcalcum inde dedit, gratias agens quod iſte omnium primus reduci, per literas reditum gratulatus fuerit: cætera familiaria ſunt.

VEteris, & quod eſt nobis antiquius, Chriſtianæ amicitiæ noſtræ ſinceritas, quanta erga nos ſoliditate ſtabilis, apud te nec minus fortis permaneat, Franciſce chariſſime, etſi ſatis mea de te fides, atque opinio me facile adducebat, hoc tamen argumento ſum factus certior, qui primas omnium ad me, ex Sanctis, & transmarinis locis nuperrimè redeuntem, diligentiſſimè ſcripſeris. Hoc non ſolum reliquos amicos, quod pace eorum dixerim, ſed me ipſum, qui poſterior ſcribo, diligentiore feſtinatione ſcribendi, & celeriore ſalutatione congratulandi, præueniſti, viciſti, ſuperaſti. Quo in officio, cum alios non accuſem, quibus forte poſt te, reditus noſter eſt agnitus, te ſummè laudo, & amplector, & in media hac Epiſtola, tamquam è corde medio reſaluto. Si tamen hoc verbum Ciceroniani illi tui, etſi non tui, ſaltem huius tempeſtatis admittant, qui de ſententijs non curantes, verba tantum expolita perquirunt, quos vt ſcis, ſoleo ludens, non quidem Rhetoricos, ſed *Bretbonicos* (1) nominare. De quorum alternis, & mutuis digladiationibus, pro abiectis, & quod eſt admodum triſtius, pro perditis, & fœdis tam cauſis quam hominibus, tanta ad me nuper à grauiſſimis viris perlata ſunt, vt penè dixerim, non modò non rediſſe, ſed potius emori, quam talia audiſſe maluerim. ſed hæc alio tempore deploranda ſeruentur. Te verò vt dicere cæperam, reſaluto, & gratias ago amori in me tuo. Me autem negligentiæ in ſcribendo accuſo, quamuis noſtræ occupationes in cauſa fuerint, & ſpes quædam ad vos citius proficiſcendi, quam paulo dilatiorem effecit, & diligentia *huius Sancti Antiſtitis* (2) & amor ciuium huius egregiæ Vrbis Venetiarum, quibus niſi primum iuxta Apoſtolum aliquid gratiæ ſpiritualis impertiar, *me abire non patiuntur* (3) Quod autem Chriſto propitio ex tranſmarinis locis, atque ex Sancta Hieroſolyma, Italicis oris, tam inuiti, quam inſperati, alias deſperati, quod ad reliquos attinet, redditi ſumus, quæ res tibi valde iucunda eſt, quamuis multa in hanc cauſam ſcribere vellem, nihil aliud nunc dico, quam Deo gratias. Quod verò Scipionem noſtrum ſcribis factum Epiſcopum, quamuis paulo ante audiueram, ſiquidem, vt in laudem veterum Iſrael aut Iudæ Regum Scriptura commendat, per vias Dauid toto, ac recto corde ambulaturus eſt, dicere non poſſum, quantum exulto, ſin verò quod Deus vnus, verus, optimus, maximus, & ſolus auertat, via illi Achab impijſſimi Iſraelitici Regis, & via lata multorum magis placuerit, quantum eum diligo, tantum pro illo contriſtor & paueo. Niſi me modo labor dicendi ad populum auocaret longiorem Epiſtolam texerem, quod te certè ſcio percupere. Ex cauſa ergo da veniam breuitati, nihil dico de eloquentia: cuius ſi quam partem nos hactenus habere exiſtimaſti, debes Saracenica barbarie non parum arbitrari obliteratam. Commenda me omnibus, vt libet, & vt

ratio

Digitized by Google

ratio amicorum habenda ſuggeſſerit, atque imprimis Domino Epiſcopo, illuſtri Leonello, & *præceptori communi* (4) Cæteri verò nominatos ſe putent, atque id amiciſſimè. Longior enim euaderet hæc Epiſtola, ſi omnium, quos diligo, nomina recenſerem: ſunt enim permulti; imo verò omnes, maximèque amici, vel noſtri ordinis, vel ſæculi homines. Valeant omnes, tu vale mi Franciſce dulciſſime, vt in buccam venit, ſic ad te ſcripſi celeriter, nec feſtinantiam ſcriptionis diligentia examinationis valui compenſare. Quare ſi non eſt nitida Epiſtola, ſi non habet mixtam cum decore grauitatem, ſi redolet ſordes negligentiæ, debebis æquo animo tolerare. Iterum vale, & ad me tu, & alij ſæpius ſcribite. Eſt enim id genus exercitationis meorum laborum non parua, nec iniucunda leuatio. Ex Venetijs ſtatim poſtquam tuas accepi ideſt. 7. Idus Septembris 1437.

N O T AE.

Nota I.

Brethonicos. Oedipus non ſum, vt abſtruſi huius nominis ſenſum eliciam; niſi fortè dicere voluerit Brethyonicos, ideſt vnguentarios: nam Brethyon vnguenti craſſioris genus eſt. Sed quid ad rem? forte magis quod ſequitur. Erat veteris æui in Anglia, Franciſcanus dictus Guilielmus Brithonus, vir doctiſſimus, & variæ eruditionis; cuius opera etiam viuente auctore, non ſolum in Anglia, ſed etiam in Gallia, & Italia, multis magno erant in pretio, & etiamnum in Bibliothecis extare dicuntur. Is multum intereſſe dictitabat, vt quis cuiuſque verbi propriam, & natiuam ſignificandi vim intelligat. Nam licet methaphoris, aiebat, & alijs figuris poſſimus vti, tamen proprietatem ſermonis ignorare non debemus. Quapropter librum ſcripſit, quem Vocabularium Bibliorum vocant; in quo multa vocabula S. Scripturæ genuina ſignificatione clariora reddidit. Ad huius fortè cognomen alludit noſter Albertus, illos, de quibus loquitur, Brittonicos dicere volens, quaſi magis dictionarios quam Rhetoricos: quemadmodum, ſi quempiam Grammaticum magis, quam Philoſophum dicere velimus, eum potius Calepinicum, quam Cathegoricum nominemus, ideſt magis addictum dictionibus Calepini, quam Cathegorijs Ariſtotelis.

Nota II.

Huius Sancti Antiſtitis. Beatum Laurentium Iuſtinianum intelligit, tunc Epiſcopum Caſtellanum, ac poſtea primum Patriarcham Venetiarum à Nicolao V. Pontifice creatum.

Nota III.

Me abire non patiuntur. Hic inter alia loca elucet, quàm grata vbique fuerit Alberti prædicatio, & quàm indefeſſum ipſi ſtudium prædicandi fuerit, qui poſt tam longam peregrinationem, & maris moleſtias, ſtatim quaſi è naue deſcendens, huic labori alacriter incubuit, vt infra. *Niſi me labor dicendi ad populum euocaret, longiorem Epiſtolam texerem*.

Nota IV.

Præceptori communi. Guarinum Veronenſem indigitat, non hic ſolum, ſed alibi ſæpius, quod ſemel à nobis notandum fuit.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA XLVII.

THOMASIO BIBIO CYPRIO.

ARGVMENTVM.

Saluum ſe Venetias rediiſſe, ac Thomaſij literas Rhodi recepiſſe narrat, ipſiuſque Catholicæ fidei integritatem inter infideles, hæreticos, & ſchiſmaticos laudat, & inter Aulæ Regiæ adulatores, quorum mores, & ſtudia perſcribit: ac Thomaſio, per ſui inde abreptionem, fugiendos ſuadet, & moras dehortatur. Animum laudat, ſed fructus impedimenta prætendit, & explicat, atque aulis omnibus communia deplorat, præſertim cum Principes, vt tunc Cypri Rex, adoleſcentes ſunt. Regem ex ſe amplecti iubet, cui omne bonum optat, & precatur. Libri cuiuſdam meminit, quem per Thomaſium, ad ſe in Italiam mitti rogat.

SAluos nos tandem, atque incolumes, vt optaueras, & rogaueras, Thomaſi chariſſime, ac ſpectatiſſime Medice *vigeſima, & prima die Auguſti* (1) portus, & Ciuitas ipſa Venetiarum, Diuinitate propitia, exceperunt, conſumpto feliciter maritimo itinere, quod quidem à nobis agi ex portu Cyprio Salinarum, vt ſcis, nona die Iulij cœptum fuerat: inter eundum verò, literæ mihi tuæ Rhodi redditæ ſunt: quibus adiuncta erant remedia, quæ à te antea poſtulaueram; in quibus literis, ex querimonijs tuis, de noſtro receſſu, amorem erga nos tuum, quamuis optimè nobis exploratum, apertè percepi. Reddo itaque tibi his paucis dilectionis vicem, petens à Domino, vt dirigat omni tempore vias tuas: tametſi te exiſtimem pro Catholica in te Romanæ fidei firmitate, inter multos patriæ tuæ, ne dicam hæreſeos, certè nefandi ſchiſmatis labe corruptos, diutius commorantem, ſicut lilium, vt dicitur, in ſpinis ſplendeſcere: Quo fit, vt licet tibi violandæ integræ fidei tuæ periculum minimè metuam; quod ſolidæ radici Apoſtolicæ eruditionis incumbis; tanquam tamen inter ſcorpiones, & colubros incedenti, officium beneuolentiſſimæ compaſſionis exhibeo, qui in tales incideris homines, immo qui inuitus cum talibus conuerſeris, & quod eſt grauius, ac longè moleſtius, quam eruditis viris, ac grauibus, ac moribus ſanis, fide integra, & veræ Religionis, atque inſtituto ſeruorum Dei fulgentibus careas, quorum me conſuetudine in Domino fruitum, & vel nouo, vel veteri colloquio, ſolatioque leuatum, ex tenebris Orientalium cæcitatum, ſi ad Chriſtianos ſchiſmaticos; ex perfidiæ fetulenta colluuione, ſi ad Saracenos; ex perditorum morum labe, ſi ad vtroſque te referas, me ad Occidentalem veræ fidei micantem fulgorem, nullis vn-

quam

Digitized by Google

quam errorum tenebris aduoluendum, admodum rediſſe delectat. His tu, & mille maioribus moleſtijs, ſi curas diligentiùs, vt propè diem eruaris, atque euadas liber, rectiſſimè ſapis: ſin verò tardus es, pace tua dixerim, inſipientiæ te accuſem. Neque enim vides, quam moræ, quam negligentiæ, atque induciarum, quam denique cuiuſuis metus afferas rationem, vt bonum ſecurè, ac liberè degendæ vitæ amittas; niſi forte putas, tuo arbitratu, ſi diutiùs in patria tua ſteteris; vel græcam per te duritiem leniendam, vel infidelium vires, atque pericula veſtris viribus ſuccumbenda, vel voluptatem Cypriam, quæ tamdiu inſulſa iſta tua, id eſt, in Veneris domicilio dominans, muliebri leuitate, ac mollitia diſſoluta eſt, in ſeueritatem, grauitatem, continentiam, ſiue Stoycam, ſiue Catonianam, ſiue Chriſtianam potius conuertendam. Quæ equidem omnia deſperata penè arbitrans, à te longè diſſentio. At verò, inquies, ea vel ſola cauſa me tenet, vt regios mores, & inſtituam, & regam. Hic verò ego, ò te felicem dixerim, ſi modo hoc aſſequi poſſis. Quid enim publicæ vtilitatis poteſt in rerum natura fieri ſalutarius, quam teneram Regis adoleſcentiam bonis moribus, optimis doctrinarum monumentis, & ſanis conſilijs inſtituere? vnde quam formatus, inſtructus, atque directus, ne dicam in omne hominum genus, certè in vnam vnius Regni ampliſſimam, Chriſtianam Rempublicam vel benè adminiſtrandam omne ſtudium conferat, vel in rectè adminiſtrata tutò quieſcat, quo vt Chriſtianis Principibus exemplo, & infidelibus poſſit eſſe formidini. Equidem adoleſcentis Regis egregij ab ipſa natura præclariſſimam indolem probè noui, & cereum, vt dicitur, ingenium, ſi modo periti plaſtæ erudita manus illi adhibeatur. Rex præſtantiſſimus, præterea pater eius etiam iam mortuus, ea laude eſt, quem dignè pro meritis, Rex filius imitetur. Sed mihi crede, grandis eſt verſutia, non modo Dæmonum, verum etiam perditorum hominum, qui florentem ætatem, atque ob id in vitia præcipitem, & in qua malorum campus facinorum latiſſimè pateat, aſſentationibus circumueniant; & tecto, ac diſſimulato periculo, honeſto ad hanc diem adoleſcenti Regi nefandiſſima perſuadeant. Solent eiuſmodi, non magis homines, quam feræ belluæ, intra aulas præcipuè Magnatum, Regibus, ac Principibus, præſertim iuuenibus adulari, laudare non rectè facta, errata cuncta conſulere, & tanquam pro ſtudio honoris, ac ſalutis maiorum, aduerſus rectiſſimos viros, ſceleratiſſima gerenda ingerere, ſe ſe verò tanquam maiores natu præferre, qui genere, qui diuitijs, qui meritis in Regem, & ſuis, & maiorum ſuorum, tanquam præ cæteris longè præſtantes, neminem omninò ferant, nulli præter ſe primas partes habendas putent: paribus inuident, maiores lacerant, minoribus rapiunt, aduerſus omnes nituntur, reſiſtunt, iactant, ambiunt, mirantur, inſultant. Si qua verò eſt laus meritorum, ſi qua bonorum apud Regem exiſtimatio, ſi quis honos, contra inſtant, aſſident, fingunt, peruertunt à latere Regis, quoad iuſtos ab eo omnes appellant, quoad boni vocentur in odium, in ſuſpicionem, in exilium, in proſcriptionem, in mortem. Hic eſt

Digitized by Google

mos vetus noſtræ tempeſtatis: hoc antiquiſſimum inſtitutum in domibus magnatum: hæc eſt impudentia, quæ in domibus Regum mollibus protegitur veſtimentis, ne deprehenſa, non vilis, ſed obtenta auro, pretioſa putetur. Tu ſi inter hæc te putas multa poſſe mereri de perditis, à vero longè aberras. Itaque magis mihi amicè admonendus videris, vt niſi Christó propitio noua quædam ſpes tibi ſuboriatur inſtaurandæ iam euerſæ patriæ tuæ, pro qua Deum inſtantius oro & obſecro, tuæ potius, ac tuorum, tam æternæ, quam temporariæ ſaluti conſulas, quam aliorum quotidie impendentibus periculis inuoluaris. Sed de his ſatis. Commenda me maioribus, vt ratio poſtulat. Regem verò imprimis, pro amore, quem erga me gerit, meo nomine dulcius amplexare, cui non ſolum ſalutem, fidem integram, atque victoriam hoſtium noſtræ Religionis, vitam, ac mores ornatiſſimos, qui Chriſtianum Principem deceant, è Cœlo ab Omnipotente Deo vberius ſubminiſtrari feruentiſſimè poſtulo, ſed etiam pro ætate, pro malitia hominum, qui ſe magis, quam Regiam Maieſtatem tueri ſatagunt, more veri amantis, etiam quæ tuta ſunt, vehementiſſimè pertimeſco. Dominus illi adſit, amen. Amicos ſaluta, inter quos Paulus Peruſinus apud nos Princeps eſt, ſi tua opera efficere poſſis, mi Thomaſi, vt ſi non gratis, vel aliquo emolumento impenſo, ab Epiſcopo Ebronenſi libellum quendam paruulum habeam, in quo & acta cunctorum Conciliorum, & errores omnium nationum orbis enumerantur, profecto rem gratiſſimam mihi feceris. Eo enim valde indigeo. Cura tu maximè, ſi illum obtineas, vt ad me tutò, & quam celeriter in Italiam perferatur. Vale ex Venetijs Pridie Nonas Septemb. 1437.

N O T A.

Vigeſima, & prima die Auguſti. Nota hic diem, quo Venetias appulit, & quo è Salinarum Cyprio portu ſoluit.

EPISTOLA XLVIII.

CHRISTOPHORO EPISCOPO ARIMINENSI.

ARGVMENTVM.

Neſcio quis rumor ad Chriſtophorum perlatus ſit, quod Albertus libellum ſcripſerit contra fœdum Hermaphroditum Antonij Panormitani. Quapropter, cum Albertus, poſt ſuum ex Oriente reditum, Venetijs vocatus, apud Pontificem Bononiæ per dies aliquot moraretur, Epiſcopus illi per aliquem ſuum nuntiari fecit, ſe illius libelli copiam percupere.

Albertus ergo per hanc Epiſtolam illi reſpondet, ſe eo tempore nihil contra quemquam ſcripſiſſe, præter vituperatores Martyrum: contra quos Epiſtolam dedit ad Eugenium Pontificem. Aduerſus Panormitanum autem hactenus nihil, præter familiarem Epiſtolam ad Mareſcalcum, & Bendedeum, quos laudat. Has, cum gratas Chriſtophoro percepiſſet, vtraſq; miſit, & ſimul hanc Epiſtolam, in qua rogat ab Epiſcopo precum ſuffragia: vt viuendo, ſcribendo, dicendoue non erret, rem Diuini verbi præconibus neceſſariam; in quo officio oſtendit, ſermonem doctrinæ quantumlibet ſplendeat, nihil ædificare, ſi vitæ ſanctimonia aſſociata non ſit. Tota deinceps Epiſtola in propbanæ, conuitioſæ, fœdæ, & nefandæ eloquentiæ ſectatores inuehitur, optatque ſi fœda facta non emendent, ea ſaltem occultè committerent, ne pernicioſo exemplo, & impudenti ſcriptitatione, malum in plures ſerpat, prolixius oſtendens eruditionem cum corporis voluptatibus coniungi non poſſe.

ANte *non multos dies*, vt præclarè noſti, cum *poſt reditum noſtrum* (1) ex transmarina Sanctorum noſtræ ſalutis locorum peregrinatione ad pia veſtigia ſublimis Beatitudinis Eugenij Papæ Sanctiſſimi meritò oſculanda eſſem aſcitus, aliquanto temporis ſpatio Bononiæ coram illo verſatus ſum, vbi redeunti mihi domum ab eo templo communi, in quo propter dicendi conſuetudinem in omnium ore quotidie eram aſſiduus, ſemel forte accidit, vt homo quidam, ſicut arbitror, tuus, idemque quantum mihi viſus eſt, Presbyter Chriſti nobis occurreret, quædam mihi tuo nomine referens, quæ tibi modo explicanda conſtitui. Aiebat libellum, neſcio quem, ſiue Epiſtolam quandam noſtram te vehementius videre, legereque percupere: quam nuper, vt dicebat, aduerſus perditum hominem, ſi non ſe ad meliora conuerterit, Antonium quendam Panormitam, ad repudiandum maledicum illum ſuum, vel potius impudicum, ſceleratiſſimumque libellum, quem inſcribit *Hermaphroditum*, edideramus. Huic ego è veſtigio apertè reſpondi, nullos me hoc tempore libellos, ſed neque Epiſtolam vllam aduerſus quempiam edidiſſe, præter vnam, quæ contra Martyrum vituperatores ad Eugenium Papam delata eſt: hanc ſi velles me liberè daturum ſpopondi. Is, cum hæc ita narrarem, libera aſſertione firmauit, te gratiſſimo animo accepturum, ſi etiam quæ non peteres, noſtro ad te ſtudio deferrentur. Quæ cum ab illo audiſſem, facilè mihi, fateor, perſuaſi, non te rectè de noſtro erga te amore, & prompto animi obſequio poſſe exiſtimare, ſi non tribuerem poſtulanti, quæ non inſipienter fortaſſe reſpuenti quoque audacter ingererem, non quidem ad te erudiendum, qui maiorum noſtrorum delicata ſimila ſaginatus, non opus habes noſtro furfure veſci, ſed ad me corrigendum, ſi in aliquo à vero aberrare perſpiceres: ſin verò, munere Chriſti, me rectè ſapere ſcribendo cenſeres, adderes pro tua charitate literis noſtris, orationis tuæ ſaluberrimum patrocinium, vt viuendo quoque, ſicut ſcribendo, ac dicendo rectè nunquam deſipiam.

Ego præſertim, cui conferendæ popu-

populis, ac publicè diſſeminandæ Euangelicæ eruditionis onus ingentis operis impoſitum eſt. Quo in officio, vt veritas ait, *Si ſal euanuerit, in quo ſalietur, ad nihilum valet vltra, niſi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus*. Splendeat enim licèt ſermo doctrinæ, & ardeat, & ædificet, niſi vitæ ſanctimonia componatur, citiùs ſordet, languet, deflorescit, emoritur. Accipe igitur Pater optime noſtram hanc iſti ſociam qualemcumque Epiſtolam, quam contra hoſtes Martyrum nuper edidimus, & pro me ora attentiùs, ita certò ſalueris, ita te poſſideat æterna ſuauitas, vt non modò pro Martyribus, quæ reliqua polliceor, verborum veritate perficiam, ſed antequam vita excedam, rerum imitatione conſummem.

Matth. 5.

In Hermaphroditi autem libelli nefarium authorem, quamuis longo mihi iam tempore voto fuerit, pro ſcelere turpitudinis eius, plurima detonare, ob negotium tamen, quod ad Chriſtianos populos quotidie diſſerendi habemus laborioſum, quia mihi non vacat, ſcias me nondum aliquid ſcriptitaſſe: extare autem adhuc ex noſtris vnam Epiſtolam, quam hoc fermè triennio, ante noſtræ profectionis initium, ad Ferrarienſes honeſtos adoleſcentes, & Chriſtianè educatos, ac liberaliter inſtitutos, Franciſcum Mareſcalcum, & Philippum Bendedeum amicos noſtros familiariter ſcripſimus, in qua, & cum altero eorum, qui eas partes mecum aſſumpſerat, nefarium opus abominor, & eis pariter exhortantibus, me quippiam aliquando ſcripturum videor polliceri. Quod ipſum iam effeciſſem, ſi non laborum meorum prædicta ratio reſtitiſſet. Sed aderit aliquando, ſi Deus dederit, aptius tempus, quo ſtylo poſſimus abominanda diluere, quæ ſumus in tot iam Italiæ Ciuitatibus lingua reſpuere, & delere conati.

At mallem equidem, & hoc mihi, fateor, eſt longè optatius, vt eo ſtatu rectæ degendæ & fidei, & vitæ, res Chriſtiana inſtituta eſſet, quo neminem eorum, qui veritatem tueri ſolent, oporteret aduerſus improbos, tam morum quam fidei corruptores, pro tutanda religione, libros aliquos cudere. Sed contra in hac temporum noſtrorum iniquitate, ita quidam perniciosiſſimè literati, infructuoſo ſatu, mores improbos ſerunt, vt omnia tutamenta doctrinæ, pro armis expugnandæ veritatis, honeſtatis, famæ, legum, religionis, libertatis, & amicitiæ debere ſibi videantur ſummis viribus acquirenda contendere. Quo fit, vt is, qui veritatem tueri debet, debet autem eam, quoad poteſt, ſi modo id facere norit, ſi præſertim qui faciat deſit omnis Chriſtianus tueri. Qui ergo debet, & poteſt veritatem, fidem, & Religionem defendere, fit ſanè magno cum dedecore, vt eis virtutibus, immò Deo noxiè, atque obnoxiè ſit futurus infenſus, ſi non defenderit.

Atque vtinam, quæ coargui debent, leuia eſſent, & facile tolerancda, fortaſſe pius aliquis ea potius diſſimulanda cenſeret: nunc verò, quod luctuoſum eſt, quis niſi iniuſtus æquo animo feret? cum apud pleroſque illorum, qui literis expoliti haberi volunt, vſque adeò præſtantia eruditionis flagitiorum labe permixta ſit, & tantis libidinoſarum ſordium ſpurcitijs ac fece corrupta, nec minore ſuperbiæ tumore cæcata, vt omnem ſtudiorum, artium, do-

ctrinarum, ac præſertim eloquentiæ ſplendorem, & copiam, tum rectè, & ſolùm videantur aſſecuti, ſi honeſta omnia præceptorum documenta ad licentiam impiæ maledictionis traijciant, aut ad procacitatem deteſtandæ temeritatis traducant, aut denique ad magiſterium nefandæ eruditionis, & fœdam luxuriem alternæ corruptionis conuertant.

Hi profectò ignari ſunt, eruditionem, ac voluptatem, duas res repugnantes, nullo modo poſſe coniungi, ne dum apud Chriſtianos, quos Deus haudquaquam in immunditiam, vt tuba illa Euangelij Paulus Apoſtolus apertè teſtatur, verùm *in ſanctificationem vocauit*, ſed ne apud Gentilium quidem quoſdam præclariores, qui ex communi vulgi errore, in aliquam veritatis lucem emerſiſſe, atque euaſiſſe crediti ſunt. Cicero, ne multos enumerem, quem iſti ſicut dicendi ſuauitate diligunt, ita ſaltem in hac ſententia veritate imitarentur, in oratione pro Marco Cellio de cura ſtudiorum diligentius loquitur, quæ vigilijs, ac ſudore dicit elaborari, quæque non rectè acquirunt qui laborem fugiunt, qui obſtricti ſunt voluptatibus, qui amoribus ſeruiunt; non qui luxuriæ, qui conuiuijs, qui laſciuiarum libidine occupati, impeditique tenentur.

1.Thes.4.7

Neque cupiditates, & ſtudia facile in eodem homine eſſe poſſe, nec fieri, vt animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, & copia impeditus, poſſit ingens illud, quod ab honeſtis viris in cogitando, dicendo, atque agendo fit, vlla ex parte ſuſtinere, nec aliam poſtremò cauſam eſſe vllam, præter voluptatis appetentiam, fugamque laborum, cur tam pauci ſemper fuerint, & nunc quoque ſint, qui in bonarum artium inſtitutis, atque in hoc labore verſentur, quamuis tam magna fuerint præmia eloquentiæ, tanta voluptas dicendi, tanta laus, tanta gratia, tantus honos. Obterendæ ſunt igitur, inquit, omnes voluptates, relinquenda ſtudia delectationis, ludus, iocus, conuiuium, ſermo penè familiaris deſerendus, Quæ res in hoc genere literarum, homines à labore, ſtudioque deterret.

Noſter quoque Hieronymus huic ſententiæ congruens. *Literæ*, inquit, *marſupium non ſequuntur*, *vigiliarum comites ſunt*, *ſudoris ſociæ*, *ieiuniorum*, *non ſaturitatis*, *continentiæ*, *non luxuriæ*. Et vt ad altiora præcepta veniamus, Scriptura Sancta nos admonet dicens. *In maleuolam animam non introibit ſapientia*, *nec habitabit in corpore ſubdito peccatis*: *ſpiritus enim diſciplinæ author*, *effugiet fictum diſcipulum*. Salomon etiam, vt oſtenderet nobis aſperum eſſe ſtudium ſapientiæ, nec delicata, & mollia conſectari: *Cogitaui*, inquit, *in corde meo abſtrahere à vino carnem meam*, *vt animum meum transferrem ad ſapientiam*, *deuitaremque ſtultitiam*, *donec viderem*, *quid eſſet vtile filijs hominum*.

In regula Monach. de contemplat. &c. tom.9.pag. 198.

Sap. 1. 4.

Eccl. 2.3.

Huiuſmodi homines, amplectende Chriſtophore, ſanè maleuolè perditos, & fictè ſapientes, ſed verè corruptos, quos ſcio mecum, pro vitæ grauitate & abijcis, & aſpernaris, vel huc vſque progreſſa malitia cohiberet: nam tum profectò, aliqua ex parte, magna moleſtia leuaremur, ſed peiorum comparatione parua ſunt omnia, quorum caput eſt primum, impudentia malorum, quæ celanda comittunt; ea nullo pudore

palam

palam gerentes, atque docentes, ſi corrigere nollent, vtinam quoad poſſent, vel clam omnibus agere conarentur. Nam ſi ſe perderent, ſaltem ab aljs corrumpendis ſibi laudabiliter temperarent. Eſt enim nonnulla, etſi non integra, laus, vitia noſtra pudoris velamento protegere, quæ paſſim effuſa poſſunt cæteros ingentis iacturæ colluuione nefaria violare: obtecta verò, quamuis ſe deſperatius nefandiſſimis flagitijs dedunt, nequaquam alios maiore damnatione corrumpunt.

Solum enim crimen hæreſeos, cuius labes, quo ſecretius ſerpit, eo non tam morum, quam fidei ædificia demolitur, & fundamenta veritatis euertit, quo verò apertius auerſatur, faciliùs obſiſtendo obteritur: nec effugijs, vel involucris latentium tenebrarum obtegitur, nec abditis ſecluſi cubiculi confouetur, ſed lucis ſplendorem non ferens cæcatur, hæret, capitur, truncatur, perit, emoritur. Præter hanc, inquam, labem nefandæ hæreſeos, quæ damnabilius in ſecreto ſæuit, quam in publico noceat, nullum eſt crimen tàm nefarium, tamque tetrum, quod non longè veniabilius ſit, ſi quodam pudore naturæ occultius fiat, quàm ſi quadam, vt ita dicam, impudica impudicitia, atque aperta temerè procacitatis impudentia perpetretur, quoniam alterum quidem, etiam in his, qui vitioſi ſunt, ab ipſa ſpectantium verecundia, & à timore exiſtimationis, atque ab amore adumbratæ ſaltem virtutis manare cenſendum eſt, ne aut illos offendas, aut illam lædas, aut poſtremum perdas; alterum verò, ſola inſolentia laſciuientis ſtultitiæ ſibi vendicat: quoniam non niſi inſano furore intemperantis petulantiæ ducitur, quem pudor honeſtatis, & probitatis, à ſpurcitia turpitudinum minus arcet.

Hæc aduerſum noſtri temporis imperitiſſimè literatos, quia locus Epiſtolæ ita ſe obtulit, à me pauca pro tempore dicta ſunt. Quorum vitia, ſi virtutibus eſſent obtecta, vel potius profligata, multo magis vellem vitæ ſuę ſinceritatem, ac ſanctitatem defendere, & ſanè longè lubentiſſimè lubricas adoleſcentiæ vias morum emendatione protegere, quam inſanam, etiam nonnullorum prouectæ ætatis, in flagitijs licentiam, atque impunitatem reprehendere. Quæ teterrima duo peccata, quidam ſibi illorum abuſu male ſanæ eruditionis, & pollicentur, & vendicant. Verum de his hactenus, atque alias maximè, ſi hæc pauca noſtra te probare comperiemus.

N O T A.

Ante non multos dies poſt reditum noſtrum. Hæc Epiſtola, vt vides, nec tempus, nec locum, quibus data fuit, ſignatum habet, tempus tamen ex his primis eius verbis conijcere poſſumus. Albertus quippe, vt ipſe Epiſt. 47. refert, ex Oriente Venetias appulit die 21. Auguſti 1437. ibique prædicando detentus eſt, ſaltem vſque ad Nonas & ſeptimum Idus Septembris, vt patet ex Epiſt. 46. & 47. illis enim diebus literas ibi ſcripſit, ita vt quamquam Vvaddingus habeat, illum ſtatim poſt reditum, Bononiam ad Pontificem per-

re-

rexiſſe; id tamen, non ſequenti ſtatim die factum exiſtimemus, ſed accommodè intelligendum eſſe. Demus ergo eum, vel ipſo menſe Septembri, vel etiam fortaſſis Octobri apud Pontificem Bononiæ fuiſſe, vbi & quando Ariminenſis Nuncium ſe excepiſſe in præſenti Epiſtola narrat, ante non multos dies, quàm eam dederat, ac tum reliquum erit, hanc dediſſe menſe Octobri, vel forte Nouembri eiuſdem anni 1437. immo forſitan menſe Februarij, vel Martij ſtyli veteris: id quod alia hæc ipſius Epiſtolæ verba corroborare videntur: *Hoc fermè triennio ante noſtræ profectionis initium*: etenim cum Epiſtola 30. ad Mareſcalcum, & Bendedeum, de qua loquitur, dederit 22. Aprilis anno 1434. conſequens eſt, vt hanc non multo ante Aprilem dediſſet anno 1437. ſtylo ſcilicet veteri, per ipſum vſitato, vt fermè triennium ab illa data ad huius expeditionem numerare poſſit.

EPISTOLA XLIX.

CHRISTOPHORO EPISCOPO ARIMINENSI.

ARGVMENTVM.

Albertus, cum ex Eugenij Pontificis imperio, Religionis ſtatum in Terra Sancta cognoſceret, reperit irrepſiſſe quædam, quæ ſine ſelecto Præſule non facilè reſtaurari poſſent. Proinde ſuaſit Fratribus, vt Nicolaum Oſmenſem, hoc eſt Auximanum poſtularent: & in Italiam redux obtinuit, vt Pontifex eundem Guardianum, vt vocamus, Montis Syon, ac totius Terræ Sanctæ Præfectum inſtitueret. Sed cum Albertus abeſſet à Curia, alij quidam amore Nicolai, alijque odio reformationis, quam ab ipſo verebantur, in eandem cauſam conuenerunt, & coloratis Argumentis perſuaſerunt Pontifici, vt abſoluto ab eo munere Nicolao, alium inſtitueret, & ipſe Nicolaus, vt non petitam dignitatem libenter abiecerit. Quæ Albertus Venetijs inaudiens duas ſcripſit Epiſtolas, hanc ad Ariminenſem Pontifici familiarem, alteram, quæ ſequitur, ad Generalem Ordinis Miniſtrum. Quibus petit, vt Nicolaus etiam nolens, & reluctans, reſtituatur neceſſario oneri, ac promeritæ dignitati. In priori hac, quid ab amico fidenter poſtulandum ſit, quid ſecurè concedendum imprimis; hinc petitionis ſuæ cauſas exponit, & neceſſitatem explicat. Contra nitentium aliorum imprudentiam, aliorum aſtutiam detegit, quibus clarius perſpiciendis Epiſcopum ad Miniſtri Generalis Epiſtolam remittit, cuius ad eum exemplar miſit. Nicolaum deceptum, & reſignationem ſuadentium amicorum imprudentem iniuſtitiam demonſtrat; quæ cum vera dilectione conſiſtere non poteſt. Fructus Præfecturæ Nicolai recenſens, ipſum eximiè laudat, idque agens, omnes ferè optimi Rectoris partes enumerat, eaque ex illo promittit, contraria vitia inſectatur, & petitionem enixius vrget, accuſationes diluit, & non ambientibus, ſed fugientibus, & reluctantibus, ſanctiſſimi veterum vſus exemplo, conferendas præfecturas diſſerit: ad quas quatuor hominum

num

Digitized by Google

num genera confert, & qui abijciendi, quique complectendi, in conferendis officijs ſint, prolixo, doctoque dilemmate demonſtrat. Humilitatem interim ex Maiorum perfectionis, propriæque imparitatis conſideratione naſci, eiuſque fructus quoſdam eximios, & neceſſitatem declarat, in eoſque ſui, inquit, ſimiles inuehitur; quibus, cum de virtute loqui, & ſcribere libet, exercere tamen non placet, ſed ab vtroque abhorrentes, ac tum ſcribentes, tum agentes, qui perſequuntur, & oderint, hos planè iam deſperatos eſſe, quibus dein conferenda regiminis munera ſint, clara diſſertatione concludit, & Nicolaum in hoc genere non vulgarem, ſed egregium eſſe. Epiſtolam denique prolixitatis excuſatione, ſed à cauſæ honeſtate, veritate, iuſtitia, & religione amplectendam claudit.

SOlet à veteribus, vir eximie, nullius maculæ loco poni, ſed virtuti magis aſcribi, ſi illa ab amicis liberè poſtulentur, quibus mos eſt, vt eſſe debet, ea etiam inimicis non poſtulata tribuere; tùm maximè, cum neque petentis ſinceritas, neque dantis bonitas, poteſt in alicuius delicti crimen, aut dando, aut poſtulando vocari. Verius, mea equidem ſententia, nihil eſt, quam quod dicimus, & dicemus. Si quis ius ſuum, vel pietate motus alienum rectè popoſcerit, id à ſanis Iudicibus dandum eſſe dubitat nemo. Iuſtitiæ æquitatem, ſi cuius ſit, comprobetur, etiam non petenti tribui debere compertum eſt. Si vera eſſe iſta omnia quiſpiam neget, ſtultitiæ ſuſpicionem meretur: ſin verò omnes homines, vt par eſt, vera eſſe concedant, nauata opera noſtra eſt. Nam mihi per ea manifeſtiſſimè apertus eſt aditus, quæ voluero abs te, facile omnia poſtulandi, nec vlla iniecta deſperatio impetrandi. Quod enim cauſæ caput, non mihi cuncta conſequendi initium fiat? vbi & iuſtiſſima flagitantur, & non propria, ſed aliena commoda ſtudiosè quæruntur. Immò verò, vbi non terrenæ cupiditatis, ſed Diuinæ religionis emolumenta ſpectantur. Quæ ſanè duo ſanctiſſima in petendo libertatem, in acquirendo ſibi fiduciam vendicantes, ſine omnis mali ſuſpicione, ab humanitate miſericordiæ, & à iuſtitiæ fonte proficiſcuntur. Quæ cum ita ſint, abs te, cui iuſtitiæ adeſſe laus eſt maxima, & à quo æquitatis gubernacula moderari, magna cum mercede officioſa exactio, non vereor illa rogare, quæ cauſæ ſanctitas, & rectiſſima veritas, meritò tribuenda eſſe procul dubio perſuadent.

Igitur, humaniſſime Pater, eſt aliquid pium, fructuoſum, ac perneceſſarium, quod mihi tua venerabilitas promptiſſimo animo poſtulanti, tanquam pro iuſtitiæ pondere, & pro amoris, & honoris erga te mei præcipua quadam viciſſitudine largiatur: Qua de re, ita te velim, non inaniter exorare, vt omnem curam, ſtudium, & diligentiam tuam, perficiendo honeſtiſſimo negotio adhibere non dubites. Quod vt apertè perſpicias, quædam mihi ſunt paulò altiùs repetenda, Sanctæ Hieroſolymæ, ac noſtræ ſalutis, & redemptionis tua celeberrima loca, cum valde gubernatore aliquo, & probo homine indigerent, illumque me authore, fratrum pars maior à Sancta beatitudine Eugenij Papæ inſtan-

ſtantius poſtularet, factum eſt, cum adhuc eſſem Bononiæ, vt vir bonus, & doctus, ac ſancta opinione ſuauis noſtri ordinis Fr. Nicolaus Oſmenſis, eiſdem regendis locis, ac fratribus gubernandis, ab ipſo Sanctæ Eccleſiæ Summo Paſtore præficeretur: hunc poſt diſceſſum meum quidam à ſuo honore, non niſi turpiter, ſunt conati depellere.

Quod ipſum eſſet aliqua ex parte ferendum, niſi huius priuationem damna communia illius Terræ Sanctæ, & proficiſcentium peregrinorum incommoda maiora conſequerentur: quæ profectò tam multa ſunt, vt eis ſubleuandis laborem tuum magno cum merito impertiare. Eſt enim hæc cauſa eiuſmodi, quam nec induſtrius, nec miſericors, nec officioſus deſerere debeat, quin ea, quo id fieri poteſt, apud Paſtorem Summum, & diligenter agatur, & agenda, atque inſtauranda ardentius procuretur. Nam quis non iniquo animo ferat, vt in eum hominem, qui præcipua virtutum fama, & meritorum laude claret, falſis accuſationibus erigantur iniuſti? inuidiam conflent, honore priuent? quæ res, præter communem iacturam Sanctorum locorum, mihi videtur maxima huius deformandi hominis cauſa, atque illius famæ plurimum detrahendæ; & ad extremum, magna cum contumelia ſpoliandæ ſine iuſta ratione dignitatis. Ad quam procul dubio deponendam, ſi iuſſus venit, vim iniuriæ perpeſſus eſt; ſi prouocatus, errorem; ſi ſpontaneus, timiditatem, atque puſilli animi leuem, inconſtantemque metum, quem ab aduerſarijs (vt taceam ab amicis) criminis loco haberi ſolere, exploratum habemus.

Verumtamen quis ferat, ſi non peccanti auferatur is honos, qui non petenti delatus eſt? illos verò quis non abijciendos cenſeat, qui ad ea, quamuis onera, tamen per quam ſalutaria, turpiter deponenda, probum hominem prouocarunt? vnde damna incredibilis iacturæ ſuboriantur? huius accuſationes à quibus fontibus profluxerint *quis author*, *&* *caput* (2) earum extiterit, haud equidem neſcio. Quam autem ob cauſam nunc dicere omitto: ſed ſunt qui nolint eum, qui modo in regendis gubernaculis (quam ineptè taceo) eſt Hieroſolymæ ante triennium conſtitutus, ad Italiam ab Oriente redire. Sunt item, qui Nicolaum iſtum, quem nuper Eugenius Papa *maiorem* (3) Hieroſolymis grauitate ſanctiſſima inſtituerat, ab Italia ægrè patiantur vllo modo diſcedere, abire, propelli. Hæc duo hominum genera, negotium totum euertunt: nam ſanctæ beatitudini Papæ, velut ineptum Nicolaum abſoluendum proponunt: Nicolaum verò laborum metu, ne proficiſcatur, deterrent: & fit profectò, vt alij amore præſentis, alij abſentis moleſtia, ne dicam odio, in vnam ſententiam abijciendi ab officio Nicolai pariter coeuntes, & pium Sanctiſſimi Papæ animum mendacio circumueniant; dum veras rationes, vel potius paſſiones occultant, & metum inanem Nicolao incutiant, quem falſis rationibus terrere conantur.

Quas omnes profectò facilè hic modò diluerem, ſi contra eas, vel modicè dicendum cenſerem. Verùm ne multa dictare compellar, mitto ad te alteram cum iſta Epiſtolam noſtram, quam ad Patrem communem noſtræ totius Religionis, ante paucos

dies

dies pro Nicolao tuendo edidimus, in qua videbis rationes aduerſariorum nos apertiſſimè refelliſſe. Quibus tamen Nicolaus noſter territus eſt; non quia veras, qui contra ſentiunt, eas attulerint, ſed quia Nicolaus, qui per humilitatem in nullo gerendo negotio ſe æſtimat tanti, eas arbitratur haud dubium eſſe veras, præſertim quæ ab his profectæ videntur, à quibus non ſe ambigit diligi: atque equidem etiam credo, aſſentior illos diligere Nicolaum, eaque dilectione fieri, vt nè parùm quidem velint illo carere: ſed an ſapienter, an ſobriè, an iuſtè diligant, prorſus inficior, nulla enim in amicis diligendis ſapientia eſſe poteſt, quæ iuſtitiæ rationem non habet, iuſtitiæ verò æquitate caret, qui maioribus minora præponit, ac perinde nec moleſtiæ ſobrietas eſſe poteſt, vbi inſipienter iuſtitia, vel exceſſu præſtat, vel defectu inferior eſt.

At verò quis neſciat, bonum illud eſſe præſtantius, quod ſibi publica emolumenta rectius vendicant, quam aut priuatis vtilitatibus, aut non ita communibus anteponant: cum igitur Sanctorum locorum diligentior conſeruatio complures vtilitates, etiam quas communes, & magnas nouimus, antecellat, perſpicuè iniuſtus eſt, qui Nicolaum amoris iniuſti perſuaſione prohibuit, ne vel impoſitum publicæ vtilitatis onus, charitate, obedientiaque ſuſcipiat, vel ſuſceptum ignaui animi timiditate reijciat: quæ quidem omnia, non rectè noſtra ſupputatio comprobaret, ſi non cuncta præclarè quæ in officijs religiosè adminiſtrandis, cum præcipua virtutis laude, de homine honeſtiſſimo, & modeſtiſſimo dici ſolent, in iſtum Nicolaum apertè, & Chriſtianiſſimè quadrare viderentur. Verum pro iſta non improbandæ rationis parte, breuitatis cauſa, ad noſtram Epiſtolam te remitto, de qua paulo ſuperius mentio facta eſt.

Fructus autem publici muneris, à Nicolao noſtro, ſi Hieroſolymam proficiſcatur, ampliſſimos obeundos nemo ſapiens dubitet: cuius famæ odore allecti, ex noſtro ordine multi & boni, & ſancti viri, cum ipſo pariter commeabunt. Per eius prætérea operam, temperatis ſumptibus, paulò hactenus effuſior vita, quadam frugi parſimonia commutabitur: is, ſicut decet religionem, ſanctiſſimis inſtitutis ſubditorum mores componet. Genus vitæ melioris ſua illic diſciplina conſtituet. Induſtria verò præcipua improborum morum præteritis corruptelis ſapientiſſimè prouidebit. Hæreticos, atque Schiſmaticos, quorum, maximèque Græcorum, Hieroſolymis permagna copia eſt, exemplo vitæ, atque eruditionis præſtantia, vt bono animo ſum, ad frugem, vt dicitur, bonam morum, fideique adducet. Infidelibus, ſicut res poſtulabit, nunc manſuetudinem, nunc veritatem, nunc conſtantiam exhibebit. Peregrinis autem Chriſtianis, pro vario conditionis genere, claris honorem, minoribus adiumenta, mediocribus conſilia præcipua tribuet. In rerum abundantia, temperantiam; in penuria, patientiam; in pace, gaudium ſanctum; in perſecutione, fortitudinem afferet. Animabus inferiorum ſuorum præcepta religionis, corporibus verò illorum curam diligentiſſimæ diſtributionis daturus eſt: in conuictu, quem communem cum

Digitized by Google

ſubiectis religionum ſuperiores habere oportet, bonis humanitatem, honorem, ac præmia; malis iuſtitiam coercitionis, dulcedinem compaſſionis, exhortationem emendationis exoluet: ſibi ſanctimoniam religioſæ conuerſationis, omnibus amorem, nulli regiminis arrogantiam aliquando præbebit. Quibus omnibus, ſanè præſtantibus rebus, nihil in vita melius pro locis Sanctis accidere poteſt.

Quid enim, aut vtilius, aut iucundius, aut honeſtius dici poteſt, quam vt illic, ob Sacramenta fidei, & homo integer inſtituatur, locetur, perſiſtat; qui cùm ad ſuos, tùm ad ſe munditiem rectè degendæ vitæ, ad infideles veritatem vere credendæ fidei, ad credentes ſuauitatem opinionis, ad omnes fructus deuotionis, Deo authore, tranſmittat. Talis, mea ſententia, eſſe debebit, qui ad regenda gubernacula Sanctorum locorum præficiendus eſt. Mihi verò pro ſua virtute de Nicolao ea ſpes eſt, vt eorum, quæ diximus, aut omnia ſibi adeſſe putem, aut admodum pauca defutura: quæ & ipſa, Chriſto propitio, in illo perficienda eo minùs deſpero, quo, ſi Hieroſolymam proficiſcetur, Sanctorum fratrum, qui illum ſequentur, prudentia, conſilio, charitate, ac præſidio ſubleuabitur: ipſe præſertim, qui per humilitatem ſuam, ſapientium virorum, ac Seruorum Chriſti, qui in via Domini triti ſunt, conſiliorum adiumenta minime aſpernabitur. In neminem ſe præferendi ſuperbia eriget. In ſubditos benemeritos nequaquam ſubijciendi iactantiam oſtentabit: quæ vitia, omnium ſapientum iudicio, ſi inſunt ei, qui præſidet, in omni genere dignitatis, oblitum illum tandem humanæ conditionis, ad impuriſſima nefariæ licentiæ conuertentes, crudeliſſimum Tyrannum efficiunt, qui non ob publicam vtilitatem prudenter inuigilet, ſed ad ſolius ſui inſolenter nutriendas delicias ſuperbè ſuſpiret.

Quæ cum ita ſe habeant, humaniſſime Pater, & nimium in Domino venerabilis, te obſecro, te vehementer obteſtor, per ſacrum dogma noſtræ Religionis, per profeſſam regenerationis fidem, per repromiſſam meritorum coronam, vt tua ſapientia, atque induſtria, pro cauſa Nicolai, immo potius Chriſti, is eſſe velis, qui ſaluti fidelium, & augmento religionis, in gubernatione Sanctorum locorum aduerſus contraria ſapientes, prouidiſſe videare: vtque id ipſum apud neminem efficias, oro, præter beatitudinem eius, qui verè Papa, Paſtor, & Pater omnium, Chriſti in terris perſonam magna ſolicitudine gerit. Cuius eximiæ Sanctitati ſalubriter vellem perſuaderes, vt *Nicolaum noſtrum* (4) qui per errorem gerenda bona publici muneris, & obeunda communis vtilitatis officia prætermiſit, priſtinis negotijs adminiſtrandis, etiam inuitum reſtituendum exiſtimet: ne multorum emolumentis priuatus error officiat; nec Sanctis locis aliena aut iniuſtitia, aut, vt mitius interpreter, ſtultitia noceat.

Quare propter accuſationes, quæ in Nicolaum conferuntur, ab re præclarè gerenda, debet abduci nemo: quoniam illæ quidem ſunt potius maledicta, quàm crimina, & conuitia magis, quam accuſationes dicendæ ſunt. Quæ ſi in alios coniecta ſint, malam in partem haud dubiè accipi poſſunt, ſi ad Nico-

laum

laum referantur, nequaquam in bonam, quamuis ab amore, ſed tamen ſtulto, manare videantur, quo cæcati quidam aſſerunt, ob id Nicolaum tanto onere leuandum eſſe, quod ſolitariæ vitæ otia honeſta cum natura, tum vſu libentius expetat: quaſi verò non omnes ſerui Dei hoc ipſum efficere debeant, & plurimi maiorum noſtrorum, qui clariſſimi habiti ſunt, hodieque habentur, ei vitæ, quantum in ipſis fuit, penitus ſe dediderint, quorum tamen plerique regendis Eccleſijs, etiam inuiti, foras ab otio ad negotium prodire impulſi ſunt; geminam ſuæ totius vitæ, & priuatæ, & publicę, tandem laudem reportantes: vnam quidem humilitatis, ſiue modeſtiæ, qui ad honores, libidine gloriæ inflammati, ſponte non rapti ſunt: alteram obedientię, qui vocati ad onera, immo iuſſi, pro charitate veniunt, non proteruè, non pertinaciter, non pugnaciter reſtiterunt.

Et ò Deus immortalis! vtinam huius contraria omninò conſuetudo, ſublata à Chriſtiano more non eſſet. Multi profectò hoc præcipuo laudis genere, in Eccleſia Chriſti noſtra ætate florerent, ſi non ſanctiſſimum illum veterem vſum iam pene prorſus aboleuiſſe conſpiceremus. Mos vetus erat, qui quos fructus vberes tùm pareret, nemo dixerit, vt illi gubernacula regenda ſuſciperent, qui ad ea cogerentur inuiti: quod genus immortalis laudis in Baſilio, & Gregorio Nanzianzeno, viris Sanctiſſimis, eruditiſſimis, eloquentiſſimis, & ſummis Gręcię, Eccleſięque luminibus: itemque in noſtris, Gregorio, atque Ambroſio, doctrina quidem inter Chriſtianos, ac Sanctitate dictorum paribus, & Latinæ linguę ſplendoribus enituiſſe memorię proditum eſt: & vt antiquiora repetamus, Marcus ipſe Euangeliſta amputaſſe ſibi pollicem legitur, vt Sacerdotio reprobus haberetur, quod tamen ipſum violenter ſuſceptum, ſumma cum gloria, ad finem vſque vitę Alexandrię, atque in Aegypto adminiſtrauit, produxit, compleuit.

Ita cupiam Nicolaum etiam renitentem, tua opera Hieroſolymę pręfici. Cogita, obſecro, ipſe tecum quanta res ſit, in qua pendere magnum pondus Religionis videatur; non ſane priuatę alicuius, ſed Chriſtianę omnis, ſi quorum ſint myſteriorum loca conſideres. Quibus cum ſapienti adminiſtratione regendis bonum aliquem pręfici oportere non dubium eſt: cum eſſe Nicolaum Oſmenſem mihi perſuadeo, cui quis par ſit inter noſtros, non mihi venit in mentem. Quoniam etſi nemo inueniatur, cui in regendo conditio nulla probitatis deſit, intereſt tamen quis, quo defectu laboret, & ideò habenda ratio eſt eius, qui paucis virtutibus caret, quarum defectus rei plerumque non multum officit, & eius, qui quamuis magnis virtutibus polleat, non minoribus tamen ſceleribus ſe deuinxerit: item eius, qui nullo virtutis decore veſtitur; cum tamen vitijs multis abundet: atque eius, qui morum omnium nitore, ac munditia prędítus, ſed nullo penitus vitio ſubiectus eſt.

Horum ego quatuor hominum generum media duo, ab omni prorſus dignitate alienos eſſe debere exiſtimo, quam ſi nondum ſunt aſſecuti, eos nec admittendos, nec vt eam vllo modo acquirant, cenſeo permittendos, ſin autem dignitatem

vllam palam corrupti iam tenent, tentandum eſſe, vt corrigantur. Quod ſi effecerimus, pręclare negotium actum eſt, atque id magno cum gaudio: quoniam quem hactenùs perditum moleſtiùs tolerauimus, emendatum caſta exultatione lętamur. Is ſi poſtremò in ſceleribus diutius perſtare maluerit, haud dubium eſt, quin ſit omninò à dignitate reijciendus, honore priuandus, gradu pellendus, gloria perturbandus. Reſtant duo genera reliqua, è quibus primum quidem ſummo affectu eſt amplectendum, efferendum laude, honore proſequendum.

Nam quis non magna veneratione ſuſcipiat, attollat dignitate, locet alto faſtigio, quem multis virtutibus fulgere perſpexerit, etſi nonnulla deſideret, præſertim, quæ cum deſint, non magna in regendo iactura eſt. Neque verò nunc Stoica illa diſceptatio, imò ſuperbior potiùs ambitio, me ab iſta diſputatione deterret, qua conſtituitur ſapientem in virtutibus non poſſe conſiſtere, qui vel vna caruerit. Apud Chriſtianos enim, à quibus omnis veritas manat, longe ſapientior eſt explorata de virtutibus, & comperta diſtinctio: quoniam altera eſt ſummorum virorum conſpecta perfectio ab eorum virtutibus, qui inferiores & extitere, & habiti ſunt. Hi tamen omnes in numero ſapientum meritò computantur, ſi præſertim ad finem vſque vitæ, in virtute verſati, cœpto ſuo, & voto, & inſtituto, & decreto perſtiterint, quæ tamen ratio, quo pacto ſtare poſſit, equidem haud video, ſi de ſapientum grege pellendus eſt, cui quamuis virtutes reliquas habeat, vna deſit. Sed hos cum ſua inſulſa ſapientia relinquamus, qui iuxta Ieremiam Prophetam *Sapientes fuerunt, vt facerent mala, bene autem facere neſcierunt.* Iuxta Apoſtolum verò Paulum: *dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.* *Ierem. 4. 19.* *Rom. 1. 22.*

Quarum illud genus ſine omni vitio proborum eſt potius expetendum, quam vt exhiberi poſſit; quoniam quos imiteris pauciſſimos habet, & quos habet, vt eos ſequare plus eſt, quam efficere poſſit communis hominum, & naturæ infirmitas. Præter Apoſtolos enim, & eorum nonnullos ſanè ſimillimos, ſummos viros, reuera huius generis exempla apud noſtros rariſſima ſunt, quanto magis apud cæteros omnes penitùs nulla. Quem enim reperias tam meritis, & virtute refertum, firmum, præſtantem, qui nulli vitio pareat, cui honeſta adſint omnia? qui nihil committat, nihil aberret, qui etſi non ſceleſtè aliquid (nam hoc ferendum non eſt) tamen ineptum gerat, cuius tam fortis, & ſtabilis non aliquando laxata virtus, licet non deſerta, remiſſius agit. Quæ non infirmitas, quamquam non euertat, non labefactet ſeuerum illud viuendi genus, & rigidum, & graue, & ſanctum, fragiliore tamen conceſſu paulò facilius ſoluat, etſi non diſſoluat. Quotus verò quiſque effugere poteſt, ne ſua aut facta, aut fama, aut ipſius ſermo, tanquam labeculis quibuſdam conuitiorum, maledictis, atque inimicorum infamiæ aſpernatur. Quis denique eſt, qui omnem vitæ ſuæ curſum, nullo ætatis robore, nulla vi voluptatis, nullo æqualium conuictu, non cum laude duxerit? Maiores tantùm noſtri, illi quidem viri ſapientiſſimi, atque Sanctiſſimi, ijdemque perpauci, ex hoc genere extiterunt, qui ſummis immortalis

Dei

Dei muneribus inſtructi, atque ornati, omnem vitæ rationem, re magis quam verbis ſapientiſſimè, mundiſſimèque geſſerunt; qui nunquam vlla ex parte morum ſuorum continentiam abſoluerunt, nullam in conſilijs imprudentiam, in cogitatione ſtultitiam, in verbo inconſtantiam, in re gerenda negligentiam, in geſtu leuitatem, in moribus corruptionem, in poteſtate inſolentiam, in aduerſitate deiectionem, in proſperitate elationem exhibuerunt.

Sed hæc Sanctorum præcipuorum, tam rara, quam præclara inſignia, animo nobis colenda ſunt, quoad poſſumus. Ea non tam in libris, atque ſermonum laude, quam in moribus proficientes præbere debemus, ſi cui è nobis tantum munditiæ nitorem, ac tam ſublimem vitæ gradum Diuina pietas largiatur. Ad hunc nos grandem profecto Sanctitatis, atque inſignem meritorum ſtatum, etiam nunquam peruenturos, ſuſpirare, ac niti ſummopere, & honeſtiſſimum, & iuſtiſſimum, & plenum decoris eſt. Pars enim non ſanè inferior eſt, ad ſapientiam, & iuſtitiam capeſcendam, intelligere nos eſſe doctioribus, melioribuſque minores. Nam is ſaluber mentis noſtræ proſpectus, magno ſolet eſſe incitamento bonæ indolis animis, vt ſtimulati alienæ virtutis conſideratione elaborent ſtudioſè eas partes probitatis acquirere, in quibus ſe viderint magna laude paucis antecellere. Quas ſi etiam ſummo labore, & magno quodam anniſu tandem conati aſſequantur, operæ pretium eſt, vel tardè virtute maioribus, aut coæquari, aut comparari, aut conferri; his præſertim, qui non mediocres in quaqua re habiti ſunt, ſed illuſtres, ſummi, & ornatiſſimi. Sin denique ſumma diligentia, cura, & induſtria ſtudiorum, ac ſudoris, neque in ſapientiæ ſplendore, neque in meritorum vbertate ſimiles clarorum virorum euadere non poſſimus, non tamen paruus comparatus eſt fructus apud nos intus detumuiſſe ſuperbia, humilitate creuiſſe, qui noſtræ infirmitatis anguſtijs prægrauati ad eorum præſtantiam nequeamus attingere. Qui cum nobis reſtent omni tempore laudandi, venerandi, & admirandi, colendi eos ſimul nobis ſequendos, etiam non habituri illa, quibus excelluerunt, non ſine fructu, quem nunc diximus, ante oculos proponere debeamus.

Verùm quod digna mœſtitia lamentandum eſt, quoſdam ſimiles mei, noſtra ætate, loqui de virtutibus, quam facere plus delectat. Atq: interdum, ne audire quidem de eis, neque loqui, neque ſcribere, neque diligere iuuat: quæ profecto deſperati de ſe hominis, ac male de virtutibus meriti, extrema vitia ſunt. Quid enim durius dici poteſt, quàm non ad bonum illud vel ſuſpirare, quo careas, neque in altero diligere, quod te non habere compertum habeas? Ego, vt totum dicam, quod ſentio, non exiguæ ſpei hominem habendum ſentio, qui ea indole inſigni præditus eſt, vt quem ſibi nouerit virtute præſtare, diligere malit, perſequi nunquam, contraque peruerſi animi nefarium ſcelus eſt, illum & facto flagitioſo, & animo inſectari, cui ornamenta clarorum virorum ineſſe videas, à quibus ſis ipſe tuo vitio alienior; verum hæc de quarto hominum genere, plura fortaſſe, quam breuitas Epiſtolaris, &

tuæ

tuæ occupationes deſiderent: ex quo genere, quamquam ad regenda Chriſtianorum gubernacula, ſiue ad conſeruanda Religionum fœdera, aut paucos, aut admodum nullos reperire poſſimus; non propterea animo debemus excidere.

Repudiatis enim medijs, de quibus dixi, duobus hominum improborum generibus, & quarto in dignitate ſuæ paucitatis ſublimiter perſiſtente, auctore Domino, de ipſo nobis genere primo, quamuis fragilium, tamen virtuoſorum quidam occurrent, quos moderandis regiminibus aſſumere valeamus; niſi fortè quis ita deſipiat, vt quos vllo, etſi exiguo, vitio laborare perſpexerit, haudquaquam ad dignitatem aliquam debere admitti vllo tempore arbitretur. Quæ certè inſaniſſima falſæ opinionis temeritas, omnem Sanctæ Eccleſiæ, & Chriſtiani populi ſtatum funditus euertit, atque peruertit. Nam cum ſublimes illos quarti generis viros, de quo penè poſt Apoſtolos exempla ſunt nulla, quoniam deſunt, aſciſcere nequeamus, ſi fragiliores, ſed tamen meliores abijciamus, ſupereſt, vt aut perditos homines mediorum duorum generum Chriſtianis regendis præficiamus, aut penitus nullos. Quæ quidem non ſanæ doctrinæ iniuſtiores partes, quam ineptæ, & ſtultæ ſint, perſpicuum eſt. Fit enim ex illis, vt ſi nefariè malos præficiendos putemus, Lupos Chriſti gregibus iniecisse; immo oues in ora Luporum contruſiſſe meritò iudicemur: ſin verò nulli, neque ex malis, neque ex bonis in Chriſtiana Religione prçficiendi erunt, nutabit Eccleſia, peribunt Chriſtiani fideliores, populi vagabuntur, quoniam nullo ſapientiæ pulcherrimo ordine diſtincta Chriſti Eccleſia ſine capite vertetur in monſtrum: Chriſtiani ſine doctore complectentur erronea, populi ſine duce prædæ patebunt, oues erunt ſine Arietibus ſteriles, & ſine paſtore vagantes, quç morſibus, & internecioni dœmonum, Tyrannorum, atque Hæreticorum, tanquam luporum liberiùs expoſitæ interibunt.

Eſt igitur ſingulare conſilium, quod & ipſum nobis maiores noſtri ſua ſapientia pepererunt, vt abiectis ab re Chriſtiana adminiſtranda palam facinoroſis hominibus, eos inſtituamus, qui integri ſunt ab his penitus vitijs, quç ab immanitate ſcelerum non abhorrent, fragilia verò, quç ex nobis aliquando etiam inuitis quotidie oriuntur, facileque dilui poſſunt, à melioribus geramus. Tantum in his virtuti pareamus, ne in vita noſtra ſit fœditas, quæ tolerabilis à ſapientibus haberi non ſoleat; ne in gerendis temeritas, quæ magnopere noceat, ne vlla errata, quæ ſopire queant ſua damnabili prolapſione virtutem. Cœtera omnia facilia ſunt, quæ ſuſtineas, in quo inſint, maximè ſi reliquarum virtutum decore inſtaurata, poſſint meliorum excuſatione defendi, & tanquam magno ære compenſata meritò tolerari.

Hoc ego in genere, vt ad cauſam redeamus, Nicolaum noſtrum non modo talem eſſe exiſtimo, qui enumerari cum cæteris debeat, verum etiam, quia conſilio, & ſapientia multum poteſt, qui poſſit facile multis ex hoc bonorum numero, meo iudicio, præſtare. Equidem ſuauiſſime Pater, pro hac cauſa oraui te ſatis, & vereor ne longitudo mea aliquod tempus tuis negotijs

tijs

tijs, ſi me ſimul tam multa ſcribentem totum legas, prçripiat. Nam de moleſtia, quam tibi ingeſſerim, nihil dico, quoniam auidè cupienti ſolet ſermo, qui placet etiam cum verboſior eſt, videri parua tempora conſumpſiſſe. Cupiditatis autem, ac dilectionis erga me tuæ, prçter reliqua omnia argumenta, illud eſt ingens, quod etiam ex ſcripturis noſtris à me per Sacerdotem quemdam ex tuis illa volueris mutuari, quę ſunt multò quam iſta Epiſtola longiora. Quo mihi perſuadeo, te nulla literarum noſtrarum prolixitate poſſe terreri: maximè cum ea ad te ſcribuntur, quæ ſunt eius naturæ, cuius eſt, ni fallor, hęc noſtra Epiſtola. Talia enim per noſtram paruitatem ad te nunc literis perferuntur, quæ palam eſt, quod ea tibi religio, honeſtas, veritas, & iuſtitia iure optimo vendicant. Vale ex Venetijs XV. Kal. Iulias 1438.

NOTAE.

Nota I.

Chriſtophoro Epiſcopo Ariminenſi. Hic erat Chriſtophorus à S. Marcello Vicentinus, Eugenij IV. Pontificis primùm Referendarius, intimuſque familiaris anno 1431. Ceruienſi Epiſcopatu donatus, anno verò 1433. cum Bartholomæo Archiepiſcopo Spalatenſi ab eodem Pontifice ad Baſileenſis Concilij Patres Legatus, anno 1435. ad Cathedram Ariminenſem tranſlatus, quam cum annos nouem cum laude rexiſſet, Senenſi demùm donatus eſt: inter cuius Sedis Præſules Vghellus ipſum hoc laudat Elogio: *Hic cum Sanctiſſimus moribus eſſet, decedens meruit, vt per ſolidum diem in Cathedrali exponeretur, illumque, vt planè ſanctum, ſupplex Senenſis populus veneraretur.* Certè Albertus noſter tres Epiſtolas tanta reuerentia ipſi ſcripſit, vt virum optimum eum fuiſſe oportuerit, in quibus nempe ipſum Maiorum delicata ſimila, quaſi diceret, ſacræ doctrinæ medulla ſaginatum, vocat meritò præſtantiſſimum, homines maleuolè perditos, & fictè ſapientes pro vitæ grauitate abijcientem, & aſpernantem: virum eximium; & in tertijs, cauſam rei ſubditi, quem Epiſcopus commendauit, prius quidem expoſitam, totam tamen ipſius Chriſtophori Sapientiæ, & charitati commiſit,ſeque in ſingulis ipſius orationibus commendat.

Nota II.

Quis author, & caput. Quæſtuarium illum, ſeu procuratorem non Sanctum Terræ Sanctæ hic denotari credo, de quo poſtea plurima Albertus in Epiſtola ad Cardinalem Sancti Angeli, quam ſuo loco daturi ſumus.

Nota III.

Maiorem. Sic Sanctorum locorum Rectorem, & Hieroſolymitanum Guardianum vocat, non ſolum hoc loco, ſed alia etiam Epiſtola ad Scipionem Epiſcopum Mutinenſem, quam iam ſupra dedimus, vbi de Fratre Ludouico Bononienſi loquitur.

Nota IV.

Nicolaum noſtrum. Quantus vir fuerit hic Nicolaus, non obſcure in his literis oſtendit Albertus, at quis fuerit, nondum dixit. Ergo ne quis deſideret, erat hic in ſæculari vita Nicolaus de Romanis, Sacræ Theologiæ, & Iuris vtriuſque peritus, rebus magnis obeundis idoneus, quem proinde Gregorius XI. Pontifex ſibi à Secretis aſcitum in pretio habuit, & creauit Archidiaconum Vercellenſem, multiſque alijs pinguis emolumenti beneficijs dotauit, adiuncta facultate condendi

pro

Digitized by Google

pro ſuo arbitratu teſtamentum, cuius ille executorem ſcripſit Guardianum Cœnobij Auximani Minorum; quibus & libros, & alia legauit, ſeſeque Regularis Obſeruantiæ Sodalitio adſcripſit, retento deinceps cognomine, non Domus, ſed Patriæ; vnde Auximanus, vulgo Oſmenſis, ab Auximo, ſeu Oſma Piceni Vrbe dictus eſt. Hinc pietate, ſcientia, & authoritate clarus, aliqua Religioſis vtilia doctè ſcripſit. Prouinciam S. Angeli laudabiliter adminiſtrauit, & cum B. Iacobo Piceno in Boſna laborauit. Obijtque Romæ in Conuentu Aracœlitano, vbi inter alios eiuſdem Sodalitatis viros clariſſimos ſepultus, locum reſurrectionis adeptus eſt.

EPISTOLA L.

GVILIELMO CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Modeſtè primùm expoſtulat Nicolai remotionem ab officio, in quo non ſolum matura deliberatione Generalis, & eruditorum, proborumque virorum conſilio, ſed Summi quoque Pontificis voluntate conſtitutus fuit. Quod non abſque inſtituentium, inſtitutique æſtimationis periculo, & graui Terræ Sanctæ iactura fieri potuiſſe contendit. Ea deinde, quæ Oſmenſis idoneitati obiecta fuerunt, hominum ambitioſorum argumenta, quibus viros optimos officijs, quæ ipſi male appetunt, & peius exercent, pellere nituntur, in ijs per totam Epiſtolam refutandis eſt author. Quod quaſi nihil agens, ac velut luſu quodam ſuauiter, fortiterque facit. Humiliter tandem orat Prælatum, & pro ipſorum vtriuſque, proque Nicolai honore tuendo, pro Terræ Sanctæ non ferenda iactura, pro hominum vitandis iudicijs, pro reprimendis ex officio maleuolis, & boni conſeruandi amore, Nicolaum oneri, & honori reſtituat: omnia tam dilucidè tam diſertè, vt hæc Epiſtola nulla nota noſtra, vel ad lumen, vel ad robur indigeat.

NOn poſſum eſſe, quod liberè fateor, quieto, & tranquillo animo, clariſſime Pater, cum ex Bononia, recentibus, & frequentibus literis, & fama, & nuncijs quotidie mihi affertur Nicolai noſtri Oſmenſis ab officio illo ſuo nuper facta demotio: quem tanto ſtudio, ad prohibendam Sanctorum locorum in moribus corruptis calamitatem, Hieroſolymæ regendæ præfeceras: ea præſertim grauitate, quæ non modo de virorum eruditorum, proborumque conſilio, verum etiam, quod imprimis dicendum fuit, de Summi Paſtoris, ac Principis mundi mente, & voluntate, qui Chriſti in terris perſonam gerit, ſententia ſinceriore profecta erat. Huius profectò, quamuis à magno onere abſolutionem, vndecumque illa manarit, quia opinio famæ, & honoris eius vehementius læditur, non ſine ratione grauiter fero.

Nam

Nam ſi inuitus à ſuo gradu depulſus eſt, quis non eum, quantum apud homines ſe res habet, magna iniuria laceſſitum putabit, quem multorum ſententiæ ante probauerunt; ſi verò volens, & ſciens ad abiectionem, vt fortè putat, inutilium moleſtiarum peruenit, non ſolum ignauiæ, ſed leuitatis, & inconſtantię, non dicam crimen, certè vel maculam non facile diluendam incurrit: Neque enim quiſpiam ad ſubeundas ſiue laborum ſarcinas, ſiue periculorum diſcrimina illum ante coegerat, quominus poſſet omnia facile, tum ſaltem abijcere, cum inuito, ac ferre nolenti, vel non valenti abs te illi imponebantur. Quod ſi feciſſet, nullus aduerſus eum iuſtè poterat commoueri, cuius officij vel minima notio nullum adhuc, ne oppidum quidem, attigerat, vt nunc Italiam penè omnem peruaſit: verùm, dixerit aliquis, alijs conſulentibus, aut prouocantibus hoc illum feciſſe: ego verò, audacter dicam, neminem ſapere, qui eis conſilijs aſſentiatur, vnde ſine fructu opinio leuitatis exoritur. Sed etſi aliqui ad hoc illum quouis conſilio concitarunt, eos dico de exiſtimatione huius hominis nullam, de conſeruatione verò Sanctorum locorum paruam rationem habere.

Quæ enim poteſt eſſe, in quoquam de Sanctis locis, niſi omninò inſulſa, ratio prouidendi, ſi pro homine religioſo, & docto, & frugi, ac ſancta fama celebratiſſimo ganeo aliquis, vt ita dixerim, & irreligioſus, atque effrenata mente immitis, aut conſtituatur, aut permaneat; quod ſi alium ſubrogandum religioſum virum putabis, is erit, quantum æſtimo, de quo magis publicæ vtilitatis diſpendium ſubſequetur; præſertim ſi è numero prædictorum extiterit, qui maior illis conſtitutus à populis in moribus, & fide inſtituendis, & ab Italia propellatur: ſin verò ignarus quidam illic futurus eſt, quæ ſequantnr incommoda probè noſti, vbi à viro aliquo ruſticano, nec proficiſcentes fideles exempla deuotionis, nec cohabitantes inferiores præcepta Religionis, nec aduerſantes fidei noſtræ vel documenta, vel conſtantiam, vel tutamenta vlla penitus reportabunt; quod ſi poſtremò doctum aliquem miſeris, quis, oro te Pater, is erit in quo tot partes integritatis, eruditionis, modeſtiæ, famæ, & multarum præterea virtutum, vt in hoc vno Nicolao conueniant?

Sed ſunt, vt ad me perlatum eſt, qui dicunt Nicolaum iſtum in rebus agendis non multum valere, corpore verò eum gracilem eſſe, negotijs minus exercitatum, ad tolerandos labores perquam fragilem, otia potiùs quietis diligere: illic autem, & pro muris, & tectis Eccleſiarum inſtaurandis, & pro Saracenorum rabie comprimenda, homine viua, vt dicitur, & ardenti conditione, aſtuto, & pene dixerim vafro, aliquo opus eſſe. O obtuſam hominum cæcitatem! quaſi verò murorum, quàm morum ratio potius Chriſtianis, & Religioſis habenda ſit, quorum alteri ſi non adſint, non magna iactura eſt: Ibi maximè, vbi ſæpius à Barbaris, ſalua in nobis Religione noſtræ fidei diruuntur. Alteri verò, ſi de medio fient, nè muri quidem in ſublime porrecti, quamuis fulgentibus auro laquearijs, aliqua ex parte poſſunt prodeſſe. Religio enim fidei ſine morum ſingulari præſtantia, aut funditus ex mentibus Chriſtianorum

euertitur, aut, vt mitiùs loquar, colluuione nefandiſſima violatur. Nonne præterea lenem magis, atque humanam facilitatem, Chriſtianam mititatem, veram ſinceritatem, Cœleſtem ſimplicitatem in Chriſtiano homine, infideles homines aut admirabuntur, aut laudabunt, aut imitabuntur, quam aſpera ſeueritate, & vulpina calliditate, & diabolica mendacitate deterrebuntur? in ſua præſertim Patria, vbi & decernendi pro ſe, & vindicandi aduerſum nos, ampla eis & libera facultas tribuitur.

Fragiles autem corporis vires mirum eſt quia iam vehementer quidam aduerſus Nicolaum noſtrum promoueant: quaſi verò eum, non præceptorem, & Patrem Seruorum Dei conſtituendum Hieroſolymis putent, ſed vel militem, vel athletam, vel nautam aliquem, vel metallorum foſſorem, exciſorem lapidum, montium ſubuerſorem, aut quempiam ex his, qui duro operi mancipantur, qui quoniam eis corporum permagna fortitudo neceſſaria eſt; idcircò Bubalorum, Boum, Porcorum, Aprorum, Ceruorum carnibus opus habent, qui armorum, & reliquarum rerum pondera vehunt, qui pugnis, & calcibus, & diuerſorum telorum generibus, ſua inuicem membra debilitant, qui remos trahunt, quorum latera ad clamandum, & ad dicendum ſunt valida, & qui ſub ſudore, atque imbribus dormiunt. Hi ſi ita de Nicolao ſapiunt, multùm deſipiunt, quoniam, vt noſter Hieronymus ait: *Religio noſtra non athletam, non nautas, non milites, non foſſores, ſed ſapientiæ erudit ſectatorem*.

Sed etſi aliqua debiliore valetudine prægrauatus, neceſſaria itinera non poſſet incedere, mos ei patrius etiam ſano erit, vel inuito ſeruandus, vt iumento aliquo, ac maximè aſinario ſubuehatur; neque enim furor Saracenicus pateretur inter eundum pedeſtres homines Chriſtianos remiſſo gradu, niſi magno cum periculo poſteriùs remanentium, tardiùs euagari, qui ea celeritate fideles peregrinos conducunt, vel potiùs trahunt, vt vix eos Sancta loca tranquillè ad paruam horam patiantur inuiſere.

Verùm eſto Nicolaus noſter inſigni ignominia maculetur, ſi diligat otia, ſi tardus ſit, ac remiſſus, ſi fragilior in rebus gerendis, num propterea, illa quibus præditus eſt, conſideranda non erunt? virtutem animi loquor, prudentiam, vitæ ſanctimoniam, doctrinam, religionem, quibus non muros ſed mores in fratribus, in Chriſtianis, in infidelibus inſtituere, componere, conſtruere queat. Vidi ego pleroſque eorum, qui Religionis, & Seruorum Chriſti cenſeantur nominibus, diligentiam erigendarum ingentium machinarum, & ſubuehendorum maximis molibus ædificiorum probe callere, qui verò noſcet ad bene, beatèque viuendum, vel præbere formulam, vel præbitam conſeruare, ac fouere, aut nullos, aut admodum paucos.

Sed etſi aliqua in re gerenda, ſiue ignauia, ſiue inſcitia remiſſior fuerit Nicolaus, ita enim ſe habet humana infirmitas, vt ſibi ipſa per ſeſe minus ſemper ſufficiat, vt à vero aliquando aberret, & inertia, & deſidia ſæpius ſuperetur: ſi inquam Nicolaus talis futurus eſt, quæro primum ab his, qui in huiuſmodi negotijs ſapientes

ſibi

Digitized by Google

ſibi videntur, quis in officijs adminiſtrandis, non frequenter inutilis ſit? nec tamen reliquis in rebus admodum vtilis. Ego præter Apoſtolos, & Apoſtolicos nonnullos viros, neminem arbitror extitiſſe: ſed neq; eſſe, neque fore, qui in officijs adminiſtrandis vitio omni caruerit, vt neque per morem, atque vſum, & proprium, & priuatum, & humanum, neque per ætatem, neque per errorem, etſi non corrupto, ſaltem per quam fragili animo in rebus gerendis quidquam peccauerit; aut agendo, aut non agendo, quæ & agi non debent, & agi debent.

Ita ne igitur ſtulti erimus, vt quoniam ſine vitio inſtituta religionis nullus adminiſtrat, præficiendum rebus gerendis vllum penitùs deſperemus? minimè: immò verò cum abundant, qui ſceleratè, qui perditè, qui nequiter cauſam religionis tuentur, rem communis vtilitatis negligunt, publica emolumenta non curant, tunc maximè etiam fragiliores, dummodo non peiores inſtitui debere cenſendum eſt; tantum abſit notanda enormitas ab his quibus gubernacula regenda committimus: abſit, inquinatæ vitæ, & famæ læſa opinio: abſit intemperans animus, & corruptus, abſint affectatæ morum ſordes; abſit contemptus, cum pro ſe, tùm pro alijs rectè degendæ, ac iuſtè regendæ vitæ; abſit deinde neglecta cura, ſemper melioris quærendi; abſit poſtremò nequitia præficiendorum, vllo modo penitus corruptorum. Hæc inquam omnia pro ſacris locis longè abſint, propellantur, abijciantur, tam ab his qui inſtituuntur, quam qui inſtituunt, & tum nullo cum metu illi inſtituantur, quibus etiam plurima deſunt.

Nam hoc in generē omnem hominem decet, & Chriſtianum maximè decet, magna cum ſpe bono animo eſſe, non defuturum Deum fidelium, qui, quæ deſunt, & reliqua ſuppleat; qui minus rectè facta, ſi modo non ſint ſcelerata, non imputet, qui aucto rectorum inſtitutorum ſpiritu, fieri crudeliter punienda non ſinat. Deinde, in quo ſatis Nicolaus ipſe non fuerit (quod de corporis dumtaxat viribus loquor) num à fratribus, num à ſocijs, num à ſubditis, vt Pater à filijs releuandus, iuuandus, fouenduſque non erit? nam quid cauſæ eſt, vt minoribus præficiantur maiores, niſi vt illis in omnibus quæ agenda contingunt, obtemperandi prompta voluntas, iſtis autem honeſtis in rebus imperandi ſit diſcreta poteſtas.

Equidem (vt quod ſentio eloquar) penè nulla ratio eſt inſtituendæ religionis, quæ non ad prædictas cauſas facile deducatur, aut ab eis emanet, proficiſcatur, deriuetur. Quæ profectò ambæ omnis veræ religionis cauſæ pacem pariunt, quietem augent, concordiam fouent, dum inter iuſtè obtemperantes, & rectè operantes, & rectè imperantes, diuiſa pondera, grauiora onera, leuiora efficiuntur: nam quod maiores per ſeſe efficere nequeunt, iubendo agunt: quod verò minores diſponere neſciunt, obediendo conſummant. Et fit profecto apud eos, qui mutua ſibi inuicem ſuffragia exhibent, vt alternis, communibuſque ſubſidijs ad calcem ea perducant, quorum exitus, & proprio, & priuato præſidio non patebat. Hoc eſt arbitror, quod Scriptura Sancta nos admonet dicens: *Frater qui iuuatur à fratre, quaſi firma Ciuitas*. Et alio loco

Digitized by Google

idem Salomon ait. *Melius eſt duos eſſe ſimul quam vnum, habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ, ſi vnus ceciderit, ab altero fulcietur: veh ſoli quia ſi ceciderit non habet ſubleuantem ſe, & ſi dormierint duo fouebuntur mutuò, vnus quomodo caleſit? & ſi quiſpiam praualuerit, contra vnum, duo reſiſtent ei, & funiculus triplex difficile rumpitur.*

Quæ cum ita ſint, ſuauiſſime Pater, proſtratus veſtigijs tuis, ea humilitate, quam mihi erga te omni tempore habendam profeſſus ſum; nec minore fiducia, quàm paternus in me amor tuus de te habere liberè ſinit, te obſecro, atque oro, te inſtanter admoneo, primùm tibi cauendos eſſe contra Nicolaum noſtrum talia ſubornantes, quoniam cum fallacibus argumentis nitantur, indigni ſunt, quibus in damnum, & nec ferendam iacturam Sanctorum locorum fides adhibeatur. Deinde propterea quod non mihi modo, qui huius adminiſtrandæ promotionis auctor viſus ſum, verùm etiam tibi, ac multo magis Nicolao, alteri promouenti; alteri promoto hanc abſolutionem turpiſſimam eſſe duco, prouidendum magnopere cenſeo, & diligentius occurrendum ſuſpicionibus hominum, qui id factum, vt vulgo fit, variè interpretantur; non quo omnia de nobis hominum iudicia, etiam quæ falſa ſunt, vitare poſſumus; ſed quo illis ſit, maximè noſtra ſapientia, ſilentium indicendum quæ iuſtè in nobis, vel leui occaſione vel veriſimili, ac probabili præbita coniectura carpi, ab aduerſarijs poſſe videntur.

Poſtremò cura mi Pater optime pro tuo ſtudio, pro tuo more, pro tuo inſtituto, atque officio, vt Nicolaus noſter priſtino honori, quamuis magno cum onere, etiam nolens, ſed potius renitens, & pugnans reſtituatur. Quod vnum, ſi tua induſtria compleatur, taceo quam mihi rem gratiſſimam feceris, illa dico potius quæ profecto maiora ſunt. Certè Sanctis locis præſidia permagna præſtiteris, maleuolos à temeritate præpediendæ ſaluberrimæ prouiſionis compreſſeris, Nicolao iuſtitiæ libram iuſtiſſimam exhibueris, bonorum tibi omnium, qui rectè ſapiunt, & amorem, & laudem comparaueris, quibus ſanè plus lætitiæ, Nicolai dignitas allatura eſt, modo recuperata, quam præbuerat ante ſuſcepta. Vale ex Venetijs 1438.

EPISTOLA LI.

IOANNI CAPISTRANENSI.

ARGVMENTVM.

Redditam Capiſtranenſi ſanitatem aggratulatur, ſed luget Nicolai Auximani ab officio Hieroſolymorum Præfecti depoſitionem, ſeu potius Sacrorum locorum per id factam iacturam: optat virum bonum illi ſubſtitui,

quod

Digitized by Google

quod ægrotus ipſe Capiſtrano commendat, atque ipſi ſuam aduerſus Martyrum vituperatores Epiſtolam poſtulanti promittit. Amicos ſuos Veronæ communes illis facit, & Gallicanæ Nationis ordinis tyrones quoſdam illi commendat.

SAluto te, Pater optime, & de reintegrata valetudine tua plurimum in Domino gaudeo, ſicut de ægrotatione doluiſſe Chriſtianæ pietatis argumentum eſſe non dubitas. Moleſtiam dimotionis, vel potiùs depulſionis, iniuriarum atque dedecoris plenæ, Nicolai noſtri Oſmenſis ab officio illo ſuo, certè fateor, moleſtiſſimè tuli: & nunc quoque acerbè fero: ſicut non ſolum veritas, ſed & charitas, & Chriſtianus amor, vt mihi perſuadeo, poſtulare videntur, quam huius hominis abſolutionem, quam ipſa beatitudinis Eugenij Papæ ſumma ſolemnitate, quidam, quos noui, & quo animo, noui, non minus aſtutè, non dicam maleuolè, quam imprudenter, atq; impudenter ſubripuiſſe; quàm rectè impetraſſe mihi videri ſolent. Quorum temeritatem commodis remedijs compreſſiſſem, ſi non me pectoris anguſtiæ, & huius anni crudeliorum frigorum ingentior tuſſis, mihi penè intercludens anhelitum, quadraginta iam dies impedimento fuiſſent. Vellem de hac re plura tecum conferre, & præter cætera huius negotij malefica, hæc duo teterrima lamentari; vnum, quod nec ad neceſſaria gubernacula Sanctorum locorum, & ſaltem poſthabito Nicolao, ſiue abiecto, alius quiſpiam idoneus ſubrogetur: alterum, quod ſi quis deinceps pro Nicolao adhibeatur; vereor, nè talis futurus ſit, de quo magna Sanctis locis iactura ſuboriatur; non ſolum à multis bonis præpediendis, quæ facilè prouenire permaxima potuiſſent, ſed etiam, quod multo durius eſt, à malorum licentia effuſiſſimè, perditiſſimè laxanda. Sanè illic, mea ſententia, mala pene omnia, aut ſaltem permulta, à probo quodam homine, quem æſtimaueram Nicolaum, honeſtè potuiſſent arceri, ſicut illa bona ſanè permulta, atque præclara laudabiliter prouocari. Epiſtolam noſtram contra Martyrum vituperatores, ſicut poſtulaueras, nunc emendatam, per harum baiulos ad te mitterem; ſi vel ego tantum ſcribere poſſem, vel, qui ſcriberet, aliquis mihi adeſſet. Faciam tamen, quamprimùm potero, vt ad te perferatur: maximè, ſi quo te loco contineris, & morari contigerit, me feceris certiorem. Veronæ, quo nuper audio te curaſſe debiliorem valetudinem tuam, ſunt mihi amici quidam, ſanè chariſſimi, & literati viri, quos ſi etiam tibi in amicos comparare volueris, non erunt opinor inſuaues. Petes illos à fratribus, atque ad te aſciſces, quos ſimul, oro te, Pater meo nomine ſalutans plurimum, Chriſtiano cum oſculo, dulciſſimè complexabere. Fratribus, vt pro me orent, me commendare obſecro, non graueris, & filios noſtros illos ex Francia benedicere, quorum alterum audio grauiter infirmari: ſit manus gratiæ Chriſti ſalubriter ſuper illo amen. Vale, & me ama, quia & ego te in Domino diligo, cauſamque Terræ Sanctæ, pro augendo tibi cumulo meritorum, non æſtimes relinquendam 1438.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA LII.

ANDREÆ LANCIANENSI.

ARGVMENTVM.

Vnum ex tyronibus Gallis, ante memoratis, nomine Marianum, corpore, & animo curandum Lancianenſi enixè commendat: & neſcio quæ munuſcula ad ipſius tunc ægrotantis ſolatium mittit.

PErlatum eſt ad me nuper, frater in Domino dilectiſſime, filium quendam ex noſtris, quem nobis Galliæ pepererunt, tua curandum diligentia, á noſtris maioribus ad te miſſum, vt & in moribus Chriſtianis, ac diſciplina Religionis inſtituas: & bonam corporis valetudinem, qua nunc mala laborat, tua illi charitate procures. Quare his te paucis hortandum putaui, vt erga illum, cùm in ſalute corporis, tùm in animi inſtitutione, noſtro ſis amore erectior, ea præcipuè tua miſericordiæ vſus temperatura, quam indigentiorem partem hominis eius ſiue interioris, ſiue exterioris, conſulta ratione potiùs pro tempore, & pro infirmitate illius poſtulare cognoueris. Dignus eſt planè hic bonus adoleſcens, vt illi præſtes omnem humanitatem, non ſolum pro ſuo merito, & noſtro hortatu, quos diligis; ſed etiam pro tuo inſtituto, & noſtro teſtimonio: quod ei de ſtabili Religionis propoſito ſinceriſſimum exhibemus. Nam is apud Cyprum, atque in ipſo Rhodo, cum eſſet nobiſcum, magni ex ſua Gallia quidam illum moleſtius vellicantes, nunquam eum, non modo reuocare; ſed ne parum quidem ab cœpto ſalutis itinere mouere, aut diuertere potuerunt. Reſtitit, contempſit, omnia ſua Chriſto lætus diſtribuit. Quis ergo in eo colendo, atque curando, non ſe illi facilem præbeat? quamuis, aut leui aliquo animi vitio, vt ſolet accidere, aut corporis infirmitati ſubijciatur. Quem enim reperias in rerum natura, cuius etiam præſtantiſſima vita non ſaltem minoribus flagitijs aſpergatur, & cui minutiora peccata ſubtilius obrepentia, velut in cibo exquiſitiſſimo muſcæ fædiores, maximè infeſtiora non ſunt. Verùm hæc ex abundanti, apud te præſertim, qui & Chriſti gratia, & noſtri amicitia flagras plurimum; quo mihi perſuadeo, nulla eos ex parte abs te poſſe pacto aliquo deſeri, quos iuſſa Chriſti, & iura noſtræ amicitiæ curandos præcipiunt. Mitto ad te ſolatia charitatis, ad noſtri adoleſcentis, & filij Mariani moleſtias releuandas, vt credens à nobis ſe vehementius diligi, labores valetudinis patientiùs ferat. Vale ex Venetijs 1438.

EPI-

EPISTOLA LIII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Nicolao Oſmenſi in Italia relicto, Miniſter Generalis in Sacrorum Terræ Sanctæ locorum præfectura alium ſubſtituit, qui cum Pontifici non placeret, ei ad ſe venienti perſuaſit, vt officio ſe abdicaret. Ipſe Pontifex instituit Gandulphum Siculum, Regularis Obſeruantiæ virum. Iſti quoque, ſicut prius Oſmenſi reſtiterunt oſores diſciplinæ: atque ille maximè, qui clauum illius regiminis per plures iam annos indignè torquebat, ſeſeque in eo perpetuare nitebatur. Albertus, Sacrorum locorum zelo accenſus, hanc Epiſtolam ad Pontificem ſcripſit, ſuadens, & orans, vt ambitioſum illum amoueret, & clauum Gandulpho tradere cogeret: nec deſtitit, donec ita factum fuit, vt in eius vitæ hiſtoria narrauimus.

NVper, Beatiſſime Pater, ex quo Eremitam quendam cum noſtris literis, pro negotio conſtruendi, ſi Deus tandem dederit, celeberrimi hoſpitalis ad tuam Sanctitatem direximus, quem iam ad te credimus perueniſſe; *vir venerabilis Epiſcopus Caſtellanus* (1) me repente ad ſe aſciuit aſſerens literas Domini Arſenij, tuæ Sanctitatis nomine ad ſe eſſe delatas, quibus contineretur, debere eundem Epiſcopum, ſimul cum alio Epiſcopo Treueſino, ſuper negotio reformandæ Terrę Sanctæ cum mea paruitate conferre. Ac poſt competentem collationem, quemlibet per ſe noſtrum, ad ſe quamprimum renunciare, quid ſentiat; propterea quod mercatores ex Syria eum, qui nunc præeſt, poſtulauerint confirmari? Ego cum prædicto Epiſcopo Caſtellano, vt iuſſeras, quæ pro cauſa Terrę Sanctæ expedire cenſerem, ſimpliciter, & liberè contuli: nam Epiſcopum Teruiſinum, qui celeriùs hinc ad Eccleſiam ſuam profectus eſt, nec videre pro labore quotidie prædicandi, nedum alloqui potui. Poſt longam verò confabulationem, nolens mihi Caſtellanus Epiſcopus de ſuo ſenſu aliquid aperire, monuit, vt iuxta præceptionem tuæ beatitudinis, apud te ſenſa mea meis literis velocius propalarem. Quod ego, quamuis ſuperfluum putem, paucis tamen, vt tuæ beatitudini paream curabo diligenter efficere. Ac principio quidem, proſtratus veſtigijs tuis, pluſquam dici poſſit admiror, quanam ex cauſa poſtuler literis ſenſum mei animi de reformandis Sanctis locis Sanctitati tuæ exponere, quem toties, coram pedibus tuis poſitus, apertius explicaui, videri ſcilicet mihi, vt probus quiſpiam ex noſtra Religione abs te locis Sanctis præficeretur: quoniam id fieri debere,

Terræ

Terræ Sanctæ calamitoſa, non tam murorum, quam morum ingens, & ruinoſa neceſſitas poſtularet: Tu verò, B.P. opinor, vt mitis, cum nolles alienorum non rectè factorum auditu pias aures tuas affici, non me interrogaſti, quæ illa eſſet morum calamitas? Ego autem apud Apoſtolicum non ſciſcitantem nequaquam cenſui mihi aliena exaggeranda facinora, ne detractoris aduerſus proximos meos impuriſſima labes nomini meo adſcriberetur: præſertim cum his, quæ poſtulabantur, te facilè aſſentiri conſpicerem. Nolui, fateor, cum non eſſet neceſſarium, cuiquam putari detrahere; ſed ne nunc quidem contra quempiam, vel calami, vel linguæ laxabo prorſus habenas: tantum hoc dicam, ne impoſitæ mihi obedientiæ deſim, illum, qui huc vſque Sancta loca Hieroſolymæ regit, bene gubernandæ familiæ Seruorum Dei, vſque adeò eſſe aut ignarum, aut omninò nolentem, quorum alterum imperitiæ, alterum fragilitatis, vel malitiæ eſt; vt ſi illum cenſeas confirmandum, tanquam nauem deſperato gubernatori, periculoſo naufragio perituram, ita loca Sancta, & Seruorum Chriſti familiam inepto illi adminiſtrandam commiſeris, tanto maiore iactura, quanto animarum, & morum, quam corporum, atque rerum damna luctuoſiora eſſe non dubium eſt. Si horum cauſas ſcire voles, cum tandem iuſſeris, aut ſcribam, licet inuitus, aut coram tuæ cuncta Sanctitati exponam, & tunc videbis perſpicuè, quæ mea fuerit modeſtia in alienis vitijs ſubticendis, quæ veritas futura in me ſit in perditorum conuicijs explicandis. Interim quoad tua nos iuſſio magis vrgeat, per Romanæ fidei grauitatem, per Sedem, cui præſides, Petri, per dignitatem tui Principatus, per poteſtatem clauium Regni Cœlorum, te vehementer obteſtor, vt veterem illum gubernatorem, tot iam annis ſine reprehenſione vllius inſolentem, atque inter barbaras Saracenorum nationes, à cenſura tua tam longè remotum, ſed non ſine barbaris moribus diu verſatum, à Terra illa Sancta amoueas, reuoces, & propellas: ac præeſſe fratribus ambientem, etſi non dignè punias, ſaltem ad Italiam reuoces, quamuis ſi ſeuerius ageres, in locum eum quempiam detrudendum, haud dubium, iuſtius relegares. Virum autem venerabilem noſtræ Religionis *Gandulphum Siculum* (2) quem eiſdem Sanctis locis religioſè adminiſtrandis verè vtiliorem, & ſalutari conſilio paulò ante conſtituiſti, confirmes, cogas, ac tueare: quamuis illum quidam, quos noui, & quo animo noui, de quibus quædam tibi referet hic perlator, nouo præſtigiarum genere, ab officio depellere moliantur; ſicut & Nicolaum Oſmenſem magno cum dedecore hactenus abijcere ſtuduerunt. Nec apud te plus valeat B. P. emendicata, ne dicam redempta, ab illo mercatorum Syriæ ſupplicatio, quam Sanctorum fratrum iuſtiſſima poſtulatio, quorum tibi honeſta deſideria vir iſte fidelis, ac noſtrarum baiulus iuſtiſſimè explicabit: ſcit tua ſincera Sanctitas, cum ſis in Seruorum Chriſti cœtu penè à puero educatus, quantum inter ſe differant verorum Seruorum Dei ſapiens, & exploratum de Religione iudicium, & ſæcularium hominum ſtulta ſuſpicio, carnalis prorſus mundanorum ſententiæ non minoris inſipientiæ tenebris

nebris

nebris obuoluta, vana vulgi, ac negotioſorum exiſtimatio. Quorum tamen neceſſitatibus, quoad curationem attinet animarum, & in ipſa omni Syria, atque in tota Aegypto ſalutarius ſatisfaciet ſapiens quilibet, ſobrius, & modeſtus: qui etiam fratres ſanctiore inſtitutione nouerit gubernare, quam inſipiens vnus aliquis, & ganeo furibundus, diſciplinæ peritioris penitùs expers, & qui reliquos neſcierit, cuius ipſe exterioris eſt vitæ ſanctimonia exortes efficere. Si præterea, quidem neſcio, Epiſcoporum ſententia à noſtra diſſentit, pace eorum, vetus tibi prouerbium replicabo: Vnumquemque ſui doloris magis conſcium eſſe, quam alieni, & neminem eſſe, cui non ſit notior ſua valetudo, quam alteri. Nam ſæpe præter me vnum ſcit ſanè nemo, etiam Phyſicus peritiſſimus, qua parte doleam caput. Pro hac certè cauſa riſum eſſe ruſticum quendam imperitiæ, vel potiùs ſtultitiæ vulgo referunt: quem cum Medicus defeſſum doloribus ſolicitè rogaret, quid plus doleret? Heus, inquit, ſine vllo meo narramine Medicum non decet ignorare quid doleam? & eleganter ſane noſter Hieronymus: Legimus, ait, quendam apud Romanos nobilem cùm eum amici arguerent, quare vxorem formoſam, & diuitem, & caſtam repudiaſſet, prætendiſſe pedem, & dixiſſe eis: & hic ſoccus quem cernitis, videtur vobis nouus, & elegans, ſed nemo ſcit præter me, vbi me premat. Ita prorſus B. P. ingenium meum eſt, vt de aliena Religione ad purum, & ſine vllo penitùs errore, neminem, quamuis religioſum hominem, credam rectè cenſere; cum ſæpe contingat, vt de ea, in qua fuerit, ad extremum ſpiritum educatus, ſapientem & probum virum à vero longius aberrare. Si ergo tua Sanctitas volet fieri certior, quid efficere debeas de homine, quem prouocaris, vt pro gubernatore in Sanctis locis diutius habitaturum confirmes, iube diſtrictius, vt tua præceptione fratres omnes, qui cum eo ibidem verſati ſunt, tuo conſpectui præſententur, atque eos coge ne mentiantur; ſunt enim in Italia, qui eum redire nolint, *tanta eſt conuerſationis eius ſuauitas* (3) Sunt item qui inimicitias furoris eius formident. Sunt deinde qui, niſi vocentur, ignauia quadam pigri, nec pro veritate, quamuis periclitetur, foras prodire audeant. Sunt præterea qui ei velint, vt cum eo inaniter aliquando lætentur, perículoſius aſſentari. Sunr inſuper quos mendacijs deceperit, ne vera cognoſcant. Sunt inſuper quos beneficijs deliniuerit. Sunt poſtremò quos, non dicam pretio, ſed precibus ipſis redemerit, ne vera contra ſe dicant. Hi autem omnes, aut penè omnes, vera aduerſus eum non liberè fatebuntur. Sed mala communis iacturę etiam perniciosæ tacebunt, dicentes: fiat tantum pax in diebus noſtris: coge ergo omnes iurare ne mentiantur; immo adiura, atque interminare, ne mentiantur, ſed quæ vera ſunt, ſimpliciter, & apertè profiteantur: & liquido prouidebis quam ſint vera, quæ narro: Hoc autem de his, qui inde iam ad Italiam redierunt. Reliquis autem, qui adhuc Hieroſolymis vitam amariorem cum ſuſpirijs degunt, quo ſint affecti mœrore ex eorum literis cognoſcere poteris, quas iſte noſtrarum portitor illorum ſcriptas, & manu, & nomine ad te

Qq affe-

afferet. In quibus quanta abs te diligentia curari ſe flagitent, eorum humiles precum inſtantiæ, per ſe clamitant. Hæc cum ita ſe habeant B. P. & illi Sancti viri, & ego peccator, cum eis pariter exoramus S.T. inſtantius omnes fratres, qui in Domino Sancta loca, ob paſſionis Dominicæ reuerentiam reformari ſatagimus, vt ſicut inſtituiſti animo, ita diligentius illa cures: quo poſſint, qui cupiunt, ſub Sancto aliquo capite, quem elegeris in diſciplina Religionis Chriſto vacare, in feruore Sanctitatis, & amore pietatis noſtræ ſalutis illic acta Sacramenta recolere, atque in pace tranquillæ degendæ vitæ Domino quietius militare. Ex Venetijs 1438.

N O T AE.

Nota I.

Vir venerabilis Epiſcopus Caſtellanus, & poſt *Epiſcopo Taruiſino*. Iſti duo Epiſcopi fuerunt, Caſtellanus quidem B. Laurentius Iuſtinianus, & prius Canonicus regularis S. Georgij in Alga: Taruiſinus autem Ludouicus Barbus ex ordine S. Benedicti, prius Abbas Patauinus S. Iuſtinæ, vterque nobilis Venetus. Quos etſi religioſiſſimos, & magni nominis viros, à mercatoribus tamen Venetis in Syria perſuaſos, vt alium nobilem ciuem ſuum, quem alij amotum cupiebant, in Terræ Sanctæ gubernio perdetuare conarentur. Albertus ſanè vel ſciuiſſe, vel metuiſſe videtur. Vnde ipſe Pontifici ſerio ſuadet, vt neglecto in re Religionis mercatorum Syriæ iudicio, vel affectu, auocaret potius ipſos proprij ordinis religioſos, qui hominis ineptum regendi modum præſentes experti ſunt, & melius omni alio quantumlibet religioſo, & integro viro ſciebant, quid ſibi in proprio capite dolebat.

Nota II.

Gandulphum Siculum. Vide quæ de bono hoc viro, ac tota re diximus, in vita Alberti.

Nota III.

Tanta eſt conuerſationis eius ſuauitas. Ironicè dictum, cum aſperitatem intelligi voluiſſet.

EPISTOLA LIV.

IVLIANO CARDINALI S. ANGELI. (1)

ARGVMENTVM.

Huic Principi de negotio Terræ Sanctæ longam Epiſtolam apud ſe exarauit Albertus, quam ob rationes mittere differt: propterea breues has mittit cum aliquo viro venerabili, cui rem fuſiùs expoſituro fidem haberi, & rem ipſam per Cardinalem curari rogat.

Lon-

Digitized by Google

L*Ongam ad te Epiſtolam*(2) exarauceram, Iuliane vir Illuſtris, quam necdum emendatam, partim pro feſtinantia perlatoris, partim alia quadam ratione, quam cum voles exponam, nunc mittere diſtuli. Interim breuem hanc ſcedulam, ſicut me præſentem pro tua ſoles humanitate, læta fronte ſuſcipito: nec minore hilaritate baiulum illius excipiens, vt ei in his, quæ honeſtè poſtulaturus aduenit, & tuæ claritatis vetuſtiſſimo more, & tuæ virtutis merito, & noſtri erga te amoris, atque honoris rationem, te facilem exhibeas, oro. Eſt enim ea cœleſtis lenitatis interiùs Sancta vnctione perfuſus, quam per manſuetudinem, vt videbis, homo etiam illius exterior diſſimulare non queat. Quare dignus eſt, qui abs te audiatur attentius, & cui quæ noſtro, & quæ ſuo, ac Seruorum Dei nomine explicabit, haud dubium vera eſſe concedas. Exemplaria ſanè literarum, quas *nuper ad Papam Eugenium ſcripſimus* (3) huic Epiſtolæ interclusa, tibi nunc legenda, ſicut faciendum antea conſtitueram, mitto, vt vel paruam occaſionem habeas meditandi, quod ſint tibi, vt Patri, loca iſta ſublimia Terræ Sanctæ diligenter, pièque curanda. Vnde etiam ea pro ſuauitate, ac dignitate noſtræ illic actæ redemptionis ab importunis tuenda penitus arbitreris: quamuis meo iudicio, ſi per literas prouocari ad hoc poſſes, qui tua ſponte curris, concitatior certè, atque ardentior fieres, ſi quæ dictaueram, nunc ad te mittenda putaſſem. Verum dilationis, vt opinor, non inſulſa ratio eſt. Vale & exiguitatem meam vnicè dilige, qui te & digno amore complector, & alto cordis honore ac reuerentia proſequor, Domine eximie, & meritò honorabilis Pater. Ex Venetijs 1438.

NOTAE.

Nota I.

Iuliano Cardinali. Hic fuit Cardinalis Iulianus Cæſarinus, Romanus, vir eximius, ac toti Vrbi ſuo tempore notiſſimus, pluribus, & magnis titulis doctrinæ, prudentiæ, aliarumque virtutum, & rerum pro Eccleſia in Oriente, & Occidente geſtarum meritis, verè magnus, quæ in eius vita celebrant Ciaconius, & qui eum Commentarijs auxerunt, alijque Sacri Hiſtorici. Is in Concilio Baſileenſi ſub Martino V. & Eugenio IV. PP. Legatus cum aduerteret eum cœtum multa in Eugenium, & Pontificiam poteſtatem indignè moliri, ijs deſertis in Italiam ad Eugenium acceſſit, & Florentinæ Synodo, Ferrariæ primum ſedenti interfuit, vbi præter egregiam operam Græcorum vnioni impenſam, Eugenius eum peculiarem Terræ Sanctæ protectorem inſtituit. Et hoc nomine Albertus hanc, atque ſequentem Epiſtolam de rebus Sacrorum locorum promouendis ad ipſum direxit, vt pro ſua hac authoritate, malis remedium adhibere vellet; & ille negotium ad Alberti votum, & maximam Sacrorum locorum vtilitatem, denique perduxit, eo modo quo in Alberti vita factum narrauimus.

Nota II.

Longam ad te Epiſtolam. Eſt quam præſenti immediatè ſubijciemus, contra Quæſtuarium, præcipuum Terræ Sanctæ malorum machinatorem.

Digitized by Google

Nota III.

Quas nuper ad Eugenium Papam ſcripſimus. Eſt quinquageſima tertia Epiſtola ſuperius deſcripta.

EPISTOLA LV.

EIDEM CARDINALI S. ANGELI.

ARGVMENTVM.

Poſtquam Albertus primùm ex officio luſtraſſet Sacra noſtræ redemptionis loca, ſemper deinceps exarſit zelo melioris in eis conſtituendi regiminis, & conuerſationis regularis. Quæ, cum à bono capite plurimum dependere ſciret, egit pro præficiendo Auximano, quæ binis iam productis Epiſtolis explicata ſunt. Nunc verò, cedente Nicolao, ſubſtitutus eſt alius vir bonus, eiuſdem Sodalitij Obſeruantiæ, Gandulphus Siculus; at qui excludendo Auximano ſtuduerunt; huic etiam conſtituendo obniſi ſunt. Albertus ergo videns deſiderium ſuum, hoc eſt Sanctiſſimorum Chriſti monumentorum, non tam murorum, quam morum reſtaurationem his artibus iterum præpediri, ſtatuit neceſſarium tandem remedium, ſecurim ad radicem apponere. Igitur probè gnarus turbarum fontem, & fomentum fuiſſe ineptum quendam Terræ Sanctæ Procuratorem, quem proinde Quæſtuarium vocat, hanc Epiſtolam ſcripſit ad Iulianum Cæſarinum Cardinalem S. Angeli, & Ferrariæ nuper in Sacra Synodo conſtitutum Terræ Sanctæ Protectorem, vt homuncionem illum Sacrorum locorum ruinæ magis, quam rerum prouiſioni aptum, amoueri omninò curaret. Totus eſt in deſcribendis miſeri nebulonis turpi vita, malis artibus, maioribuſque malis, quæ Terræ Sanctæ locis, & Chriſtianæ Religioni, inde timeri poterant, ſi remedium efficax non apponeretur: qua occaſione cuiuſdam Sinaitæ Monachi, & Sergij illius damnatæ memoriæ Magiſtri Mahometis Apoſtatarum exemplis demonſtrat, nullum eſſe malum tam ingens, quod non pariat malorum Lerna, & mater ambitio; de quo plura, & pulchra Cyprianus de ieiunio, & tentationibus à num. 5. vſque ad finem. Sed tanti ſtudij, & conatus Beati viri fructum ſi curioſus lector deſideret, videat hiſtoriam vitæ ipſius ſupra Cap. 14.

POſt priorem *ſuperioris anni* (1) prouiſionem, vir inſignis, & merito præſtantiſſime Domine, qua Nicolaum Oſmenſem Sanctis redemptionis noſtræ locis, ſublimis Beatitudo Eugenij Papæ præfecerat, iterum ſecundo eius eximia Sanctitas, calamitatem Terræ Sanctæ miſerta, de altero gubernatore cenſuit prouidendum. Quamobrem nuper illi, vt ſcis, ſalutari conſilio viſum eſt, virum venerabilem no-

ſtræ

Digitized by Google

ſtræ Religionis, *Gandulphum Siculum* (2) eiſdem locis religioſè adminiſtrandis, Patrem omnium Hieroſolymæ inſtituere, quod & fecit; ſapienter id quidem, & omninò Chriſtianiſſimè. Verùm hunc probatiſſimum virum, Gandulphum noſtrum, quidam, vt audio, nouis præſtigijs ab officio depellere moliuntur, ſicut & Nicolaum maximo cum dedecore hactenus abijcere ſtuduerunt; quorum iniquis perſuaſionibus Beatitudo Domini Noſtri Papæ pene iam aſſenſa videtur: nulla quidem nequitia corrupta, ſed tantùm malitioſæ illorum circumuentionis, abſque omni vitio illius, ignara; nec tamen ſine mendacio talium fallentium pernicioſè decepta.

Quæ cum ita ſint, me peccare non credam, ſi fontem tibi erroris huius oſtendero: immò verò de iactura ſilentij, apud te male mereri exiſtimem, ſi malitiam decipientium occultauero; tibi præſertim, qui & obeſſe vlli non cupis, & prodeſſe potes, nec dubito, quin etiam velis. Verùm illa potior ratio eſt, propalandæ à me tibi Sanctorum locorum iacturæ, quod pro deuotione Terræ Sanctæ quam habes, & pro affectu noſtræ illic actæ redemptionis; cum te Patrem fratrum omnium, in ea terra habitantium, vel potius peregrinantium, in Concilio Ferrariæ commorantem flagitaremus, tu magna humilitate, & Sancta pietate, & vera charitate, patronum ſemper futurum humaniſſimè obtuliſti. Indignum igitur cenſeo, ſi te lateat, vnde origo tam variæ mutationis, & fons ipſe turbulentiſſimus manat. Dicam itaque, pro tuenda veritate, quæ mihi pro modeſtia vitandæ procacitatis, & fugiendæ detractionis viſa ſunt hactenus ſilentio contegenda.

Caput totius cauſæ, in qua toties, & tanto iam tempore, Sanctorum locorum reformatio agitatur, penes quendam inſolentiſſimum reſidet, quem Procuratorem Terræ Sanctæ, ſane non neceſſarium quidem futurum, imprudentes ante aliquot annos inſtituerunt. Hic eſt, de quo apud tuam eximietatem aliquando ſermo eſt à me habitus, qui à puero gregarius miles extitit, vel potius de turba plebis vile mancipium, non integer ab his vitijs, quibus illud hominum genus implicari ſolet. Is cum valde iactandæ potentiæ inſolentia ſemper fuerit elatus, atque hucvſque in comminando ferus; ad gerenda tamen, quę militis virtutem probarent, nemo ignauior, in ſtabulo quam in bello aſſuetior; amicitior tabernæ, quam prælio; accommodatior ſternendis animalibus, quam experiendis viribus, atque equorum frenis, imo coquorum verubus verſandis, atque exhauriendis gulæ partibus aptior, quam aut telorum ictibus excipiendis fortior, aut ſæuis mucronibus in hoſtem ferendis audacior. Hunc tandem nequaquam Religonis amor, ſed metus forte viuendi cum relinquere ſæculum compuliſſet, religio quædam à callidè fallente decepta, malè de illo habitura, excepit.

Mentior, ſi non vita illius nefaria teſtis eſt. Nam nullo ordini Clericatus inſignis Sacerdotem non æſtimat, nullo gradu ſublimis maioribus ſubijci dedignatur. Stultus iam Senex, non Senes ſapientes honorat, ignarus non eruditos veneratur, non patribus defert, Sanctimonia nitidos infamat, deuotos ridet, zelo Religionis accenſos, fatuos vocat. Quos

verò

vero ſibi conciliari cupit, miris aſſentationibus decipit: quos ſuis vitijs iratos nouit, ſi fallere poſſe ſe putat, mulicrcularum eos lacrymis flectit: ſi non putat, vel clam eis eos carpit, vel palam eos, non deprehenſus, mendacio fallere ſatagit; deprehenſus autem negat. Nulli verus, ſapientibus multiplex, ſimplicibus ſagax, omnibus mendax. Huius, præter reliquas leuitates, Græcorum more, omnis magna Barba ingens gloria eſt, in veſtitu vanus, in inceſſu temulentus, in ſermone varius, procax, inconſtans. Gloriatur in neſcio quarum bullarum apparatu, quas vehementiſſimè ſibi auferri veretur, ne eis priuatus, ſibi vana, & diſſoluta pro voto vagandi, ac fallendi præripiatur facultas.

Eas, vt arbitror, à Concilijs, atq; ab ipſa Petri Sede, aut importunus extorſit, aut fallens ſubripuit, quibus tamen fretus, intra Gallias, atque Hiſpanias, Alamanniam, & Italiam, Vrbes, Oppida, Vicoſque omnes, Quæſtuarius impudens perluſtrans, ſolus quidem à fratribus, ſed comes diſſolutorum, eques pompaticus, Prouincias diſcurrit, domos penetrat, voluntarios expoliat, ab inuitis extorquet, cautos etiam faſcinare contendit, propriam pietatem ſimulat, qua vacuus eſt; alienam paupertatem oſtendit, quam falsò mentitur; Religionem Terræ Sanctæ mentibus ingerit, quam perſequitur; *neceſſitatem Sanctorum locorum iurat, quæ nulla eſt* (3) nam pro fratribus ſuſtentandis Chriſtiani Peregrini alimoniæ pluſquam ſatis Hieroſolymæ afferunt. Pro muris verò ædificandis, ſi tandem facultas detur, vnus ſolus prædiues in Italia pius ciuis ſumptum omnem erogare paratus eſt. Perſpicuè igitur irreligioſi hominis huius diſcurſus inanis eſt, vbi nulla alimentorum cogit neceſſitas, ſuperflua quærere: immò vbi inſatiabilis vrget cupiditas, egentium eleemoſynas vſurpare, pauperum vitam crudeliſſimo furto prædari, ſurripere, populari.

Quoniam ergo, Iuliane vir Illuſtris, Si Hieroſolymæ homo integer quidam præficiatur, aſtutus iſte circumforaneus, ab illo ſuo veteri vſu vagandi cohibendus eſt: &, quod ſatius eſt, penitùs abrumpendus, à delicijs verò voluptatis, quibus ſine reprehenſore effuſus inſoleſcit, arcendus, atque ad humilitatem obtemperandi, quam neſcit; ad viuendi certum ordinem, quem ignorat; ad aſperitatem Religionis, quam hactenus abiecit, compellendus, traijciendus, & tanquam inanis bellua furibundus, *Hipocratis vinculis*, vt dicitur, *alligandus*(4) Ideò, vt paulò ante dixi, rabula iſte inquietus, cauſam totam Terræ Sanctæ importunius vexat, inquietat, abrumpit; nunc illum muneribus corrumpens, nunc alterum mendacio circumueniens, modo fletibus duritiem ſe non cognoſcentium leniens: In compitibus impudens adſtat, inſolens aulas magnatum incurſat, importunus curias potentium frequentat, forum inquietus diſcurrit. Huic itaque plus monſtro quam homini, aduerſus Religionis, & honorem, & honeſtatem crudelia bella gerenti, quis bonus rerum æſtimator, & ſanæ mentis verus arbiter, non cenſeat, æqua iuſtitiæ lance ſeuerius occurrendum. Sed & hoc munus, Iuliane chariſſime, tuum eſſe quis neſciat.

Si igitur optas, grandiora tibi merita cumulari, ſi Sancta loca per huius

Digitized by Google

ius digno odio inſectandam inſolentiam decolorari non cupis, ſi vis noſtræ Religionis glorioſam inediam conſeruari; *habentes enim alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſumus*, ſi multorum Seruorum Chriſti feruentiſſimos animos æterna beneuolentia tibi cupis conciliare; qui hanc petulantiſſimam, tam vilis auaritiæ, quàm prodigæ effuſionis occaſionem, mira animi inſolentia aſpernantur; Te rogo, mi Iuliane Pater, te per noſtrę ſalutis pretioſa Sacramenta obſecro, & obteſtor, vt apud Beatiſſimum Eugenium Papam diligentius agas, quo iſtum inuerecundum, atque inſtabilem Helluonem ab illis ſuis vagis, ac varijs diſcurſibus æſtimet compeſcendum, qui profeſſione mendicus, ſitim quærit auro extinguere, qui Euangelicam paupertatem commaculat, qui Religionem fœdat, qui mentes vulnerat, qui ſcandala ſerit, parit mendacia, concitat iras, fouet ambitiones. Quid plura? ſi illum forte offendas, potentem quendam, atque potantem, ſed periculo occurſantium crapulatum è veſtigio iudices: qui aſpectu ipſo teterrimo, vinariam potius temulentiam ſpirat improbiſſimi cauponis, quam deuotam Religionis redoleat grauitatem.

Nam huius literis prouocatus is, qui nunc Hieroſolymæ pręſidet, ambit, ſuſpirat, veretur, ne ſibi vir probus quiſpiam ſubrogetur; quo metu territus redimit quotidie mercatorum Syriæ tam vilia quam emendicata ſuffragia, quæ pro ſe ex Oriente ad Pontificem Maximum deferantur; minatur præterea ille talis, per hunc talem, ſe tandem iratum hæc, & illa facturum, ſi quiſpiam fuerit auſus eum loco depellere. Veniat, inquit, Hieroſolymam licet digniſſimus, mittatur à Papa, viderit cui facile cedam. Nec ſatis eſt blaſphematori, vt optimè noſti, clariſſimorum Martyrum, Confeſſoribus Chriſti detrahere, & qui illos diligunt mendaciter infamare, atque aduerſus eorum, immo fidei defenſores falſa confingere, niſi etiam contra Chriſtianam Religionem prophanus, ſed de communi tandem fide ceſſurum ſuſpicionibus comminetur. Neſciunt, inquit, iſti qui me mea dignitate pelli procurant, quid faciat deſperatio. Atque, vt apertè intelligamus, quid dicere velit, breuem, & elegantem, ac verè ſe ipſo digniſſimam retexit hiſtoriam. Quam ſanè cum horrenda fidelibus, fugiendaque ſit, huic Epiſtolæ non infererem, niſi eam poſteris vtilem futuram exiſtimarem.

Ad fugiendæ ergo, vitandæque exemplum perfidiæ ſingulare, cui, nec raro quidem, par aliud æquari ſoleat, eam nunc tibi narrare verbis pauciſſimis pergam, vt proſpicere omnibus liceat, quovſque periculorum, quovſque ruinæ, quovſque cœcitatis, ac perfidiæ ſoleat imperandi cupiditas humanam mentem, ſtultam quidem, ac temulentam immergere, gurgitare, proſternere: cum eam ad mortalem, perituramque gloriam ambientem, honorum amor poſſederit. Accipe ergo breuem, ſed lugubrem hiſtoriam. In Syna, inquit, monte, quo lex diuinitùs data eſt, Græcorum vetus monaſterium extat, vbi ex Monachis, quos Caloyros vulgus appellat, quidam paulò ante fuit, vir ſanè, qui alterum ſe ipſo non facile inueniret deteriorem. Is à reliquis Monachis, neſcio quo exagitatus conuicio,

uicio, cum Chriſtianam fidem penitus abieciſſet, vnus ex Saracenorum militibus factus eſt, qui apud Arabes, Mammaluchi vocantur.

Cum igitur abnegatus iſte acerbè ſubiratus, vicem inimicis Monachis ſtatuiſſet rependere, obtinuit precibus à Tyranno Aegyptiorum, ac ſuper Monaſterium, vnde iam Apoſtata factus fuerat, magnam extruxit Saracenorum Eccleſiam, quæ communi vſu Syrorum, aut Moſcheta, ant Chiniſcia dici ſolet; Hoc eo animo homo perfidiæ in probrum Chriſti, & decus Chriſtianæ Religionis effecit, vt qui iniuriam vindicare, quam obliuiſci malebat; Arabum more, clamoribus, & maledictis, Monachis hoſtibus eſſet infenſus; ſicque factum eſt, vt ex hoc vno homine, aduerſum reliquos Monachos, tanquam in magna Sylua ex parua Scintilla magnum conflaretur perſecutionis incendium: quoniam inexpiabili odio eos, qui ſe hactenus cum eis Monachum laceſſiuerant, mille moleſtiarum generibus impacatus iſte ſtatuerat inſectari. En igitur, inquit, quo peruehat animum deſperatio.

Nunc verò, mi Iuliane, quis ſapiens, & intelligens hæc: vides enim quam obſcura ſit fabula, & vnde perfectum ſenſum, etiam perſpicaces, ac ſudantes elicere vix poſſumus. Sed tandem fortaſſe ſolis ſapientibus, magnum poſt laborem, atqne induſtriam, adiuncta etiam oratione, tanquam de Propheticis oraculis intelligere detur, iſtum ornatiſſimum hominem, tam elegantem hiſtoriam, non ſtylo, cuius eſt ignarus, ſed aureo ore narrantem, & lacteis ſermonibus recitantem dicere velle, ſe defecturum à fide, negaturum Chriſtum Dominum, abiecturum Religionem. Atque vt ſciat nos altiorem verborum eius intellectum aliquando aſſecutos, potuiſſe penetrare tanquam de ſecretis, & latentibus foueis, abditos ſenſus illius velut ſerpentes regulos ex abſtruſis eruere conati, apertiùs quid ſentiat proferemus.

Attendite, obſecro, diligentius ò boni fideles, quos ſenſus habeat iſte Propheta. Hic enim eſt ſapientia iuxta Apocalypſim Ioannis. Qui habet intellectum computet numerum beſtiæ: Audite me apertioribus verbis interpretantem, quid dicere velit. Hic eſt ſenſus eius qui habet ſapientiam, ſcitote Chriſtiani, me ſuperibiùs regnare volentem, nec valentem, iam iam pœnituiſſe, quod vnquam fuerim Chriſtianus, & perennem ſalutis fontem velle deſerere, ideſt, credite me, propter honoris mei quamuis ſolitam in alijs Sanctis viris mutationem, baptiſmum planè reſpuere, communionem abijcere, Religionem mutare, non in Sacratam quandam, ſed ſacrilegam ſectam perfidiæ, & hoc tenete, ſi non mihi meus reſtituatur, & confirmetur honos, me Apoſtatam perfidiorem futurum: etiam ſi paulo aſperius agitato, dignitatem mihi tanti Principatus, quo nefariè abutor, curabitis auferre: ò Chriſtianæ Religionis zelum, Iuliane vir inſignis, qui torqueat digno ſupplicio tam ſuperbæ ambitionis affectum, qui priuet in delicijs quieſcentem, qui extinguat, exhauriat, necet, honorum longa ſuſpiria, & periculorum ingentium pernicioſa fomenta.

Nam quid eſt hoc aliud comminari, quàm ſe ipſum malefico illi Sergio ſimilem profiteri? Quem ſiue

Neſto-

Neſtorianæ hæreſeos, ſiue Romanæ Eccleſiæ, vel vt alijs placet, Antiochenæ, ſed Iacobitarum dogmatis Clericum, aiunt perdito illi Mahometo ex latibulis reſponſa de futuris, tanquam Diuina oracula ſolitum exhibere. Et quod mendoſius eſt, non terreni hominis vlla fallacia, ſed veritate cœleſti: cum doloſum eundem Sergium, ipſe Mahometus Angelum Gabrielem, diuinitùs ad ſe miſſum, ex abditis ad ſe loquentem aſſereret, qui ſibi reuelaret ſecreta, qui de futuris ſe admoneret, qui præberet populis præcepta ſalutis. Atque adeò homo impurus, eiùſmodi præſtigijs, gentem in Arabia ſimpliciſſimam, prudentiæ exortem, literarum ignaram, & tantæ malitiæ neſciam, crudeli imagine Sanctitatis, tanquam imago beſtiæ doloſæ decęperit, nullam ſane ob cauſam, vt fertur, niſi quod dignitatem quandam honoris, ad quam ſuperbius ambiebat, pro voto in Catholica Eccleſia, vel alio quouis loco, ipſe Sergius nequiuit acquirere. Qua ex re vehementiùs indignatus, mari tranſmiſſo, in Arabiam ſe contulerit; vbi nefarij Mahometi, & imperiti vulgi inſtitutorem, velut erroris improbiſſimi, ſpurciſſimique fomentum ſe tandem præbuit, eo noſtræ fidei magno dedecore, & Chriſtianæ Religionis ſumma iactura, vt quod lugentes aſpicimus, exempla quæ paria detrimenta nobis intulerint, non facile ſuppetant, quamuis ea cenſeas ab ipſo penè orbis initio repetenda.

Nam non dico, quem dabis quondam fuiſſe, ſed quem deinceps fore putabis, qui vnquam temporis, & vſquam locorum, tanta mala, & tantorum maximè annorum Chriſti Eccleſiæ importarit, ſicut ille parricida, & proditor Mahometus, iam octingentos, & eo amplius annos; damnis lugendæ populationis Chriſtianos affecit? nonne noſtra hac tempeſtate, etſi flentibus oculis, & ſummo animi mœrore confectum videmus, vt abiecta Euangelica, atque Apoſtolica veritate, puritate, Sanctitate, grauitate, Saraceni, Turci, Barbari, Tartari, gentes profanæ orbem penè totum poſſideant? vbi ſub lege ſacrilega carnalium præceptorum quis enumeret turbas, aut turmas vulgarium populorum, vt taceam nobiliſſimas regiones, Regna, Prouincias, Perſidem dico, atque Aegyptum, Syriam, Iudæam, Arabiam, Paleſtinam, & præter Occidentales oras, quæ adhuc in Trinitatis recta fide Chriſtum Deum, & Redemptorem vel ore fatentur, omnes penè Aquilonis, & Orientis Africæ, ideſt Meridionales plagas vſque ad Hiſpanias fœda pollutio inquinatæ legis infecit.

Prætereo veteres, & pręclariſſimas Vrbes, Babiloniam, Alexandriam, Carthaginem, atque Athenas, & in ipſo toto corpore Gręciarum, ac totius orbis quot, & quantę extitere Chriſtiana pietate ſublimes, inſignes, & ornatiſſimę Ciuitates, quę tamen & ipſæ in egregijs quondam ciuibus, abnegatæ, præreptaque pietate fidei, à veritate Religionis, impietati deditæ reſciuerunt. Cuius profecto omnis deditionis, tam Vrbium nominatarum, quam maximæ partis, ſicut breuiter deſcripſimus, orbis, vt ad propoſitum aliquando reuertar; tota & cauſa, & caput, & male iacta fundamenta ab ipſa appetentia principatus exorta ſunt. Vnde in ipſo perditiſſimo Sergio, de quo

ſumus diutius quam putabam locuti, tanta & tam nefanda fidei detrimenta, tanquam de barbaro aliquo infero-rum, & tanquam de ſemine diaboli duxere principium: quin & ipſum deteſtabilem Sergium miſerę, quidem ſed non miſerandæ ſuperbiæ cæcata ambitio tantum extulit, vt pro amiſſo fumo vani honoris, in occaſionem tam ingentis gloriæ Deo præripiendę, immo iam præreptæ, & damnanda-rum funditus nullo numero anima-rum materiam ſe ſe dederit, quia di-gnitatem terrenæ ſublimitatis, quam-uis fugaci pernicitate labentem, cum damnis communibus, & priuata iactura impacato animo, vendicare non habitam, quam cum ſalute om-nium maluit aſpernari.

Hoc memorabili exemplo extòl-lentiæ, atque ambitionis, Iuliane clariſſime, ſi rectè ſapere, quam inſanire malimus, fundamenta no-bis humilitatis tutiſſima iacienda ſunt, & omnis eſt aſpernanda gloria ſæcularis; ne quos inaniter iuuat ef-ferri, aut mundum adepti, aut amiſſi honoris perniacioſa triſtitia prouocati, ac mero venenatæ appetentiæ, & ſtultæ promotionis incenſi, ad ea malorum genera deuoluamur, in quæ ſolet omnis mortalis gloriæ malè appetens, difficile tandem eripien-dus, contrudi, vel fortaſſis nunquam eripiendus præcipitari. Nam quid eſt aliud dominandi libido, niſi gur-ges flagitiorum? quid principandi amor, quàm puteus immanitatis, & ſcelerum! quid oblectatio imperandi, niſi peccandi cum impunitate licen-tia? quid denique eſt voluptas ſubij-ciendi, niſi opportunitas ſæuiendi? etenim qui gradus honoris erat hacte-nus Chriſtianis penè omnibus one-ris, ad communia tantum commoda, quamuis ſummo cum labore, ſudo-reque percipienda; nunc præter ad-modum paucos, factus eſt omnibus libertas ſatiandæ luxuriæ, prædandi facultas, & tumoris occaſio.

Quamobrem vt ab hac labe peri-culoſæ ſuperbiæ, abſque alijs vitijs liberarentur ex noſtro ordine fratres, magnum, aduerſum hoc præſertim flagitium, ſtudium fuit Patribus, & religionis noſtræ maioribus, ne am-bitioſus iſte, per cuius fabulæ occa-ſionem tanta iam diximus, nos con-tra ſe garriat noua figmenta moliri: commentitia inuſitata confingere, in-ſolita decreta componere. Non ne iam olim in noſtro ordine vetus mos eſt, vt quamuis præclari Prælati Hie-roſolymæ, atque in eius Sanctis lo-cis præfuerint (nam de reliquis ta-ceo) poſt tertium tamen euolutum annum, nouis illuc miſſis, veteres ad Italiam reuocentur; ne quod eſt humilitatis officium, nimio vſu do-minandi, atque imperandi, in vſur-pati veluti principatus tyrannidem conuertatur: quamuis non dominari dicendi ſint, etſi diutiùs ex officio imperent, qui nulla ſuperbia elati, & per Chriſti iuſtam manſuetudinem, manſuetamque iuſtitiam fratribus ſer-uientes humiliter, atque obedienter minoribus præſunt.

Verùm, quia properamus ad fi-nem, mi Iuliane chariſſime, hoc eſt præcipuum, quod apertè profiteor, vt ſcilicet hæc omnia mala, quæ di-ximus Hieroſolymis, atque in Ita-lia, ita ſe habeant, illius improbiſ-ſimi quęſtuarij deteſtabile ſtudium eſſe in cauſa, atque ea tota, in cuius deſcribendis pręclaris moribus, vel potius teterrimis morbis, ab ipſo penè exordio, pars Epiſtolæ noſtræ conſumpta eſt; quamquam omnes

in

Digitized by Google

in eum reliquas eius partes conuerti, & velim, & poſtulem. Rectè etenim omnis in eum conferenda cauſa eſt, qui cauſæ totius caput extiterit, omnis, inquam, controuerſiæ huius de Sanctis locis, & malorum principium illius ipſius nimia, atque aſtuta cura, damnabili vigilantia, fraudulentaque opera ortum eſt, totumque illa infracta, ſed perniciosa diligentia, cum diſcrimine, dedecoreque effecit, qui quos putat ſe poſſe decipere, eos male ſollicitus conuenit, eos adit, pulſat, prouocat, diſcurrit, fingit, fallit, mentitur.

Supereſt ergo, Iuliane vir inſigniſſime, vt tuo ſtudio, & Chriſtiana pietate fretus, hunc, de quo mihi pro communi ad te vtilitate Sanctorum locorum ſermo iam prolixior habitus eſt, ex tanto temeritatis ſupercilio cenſeas deponendum. Quod nullo modo, quantum opinio mea fert, commodius efficere poteris, quam ſi eum illis quibuſdam literis, & bullis; falſis quidem atque fallentibus, priuari procures: in quas tanquam in ſuæ fidei validiſſimum argumentum, & certiſſimum teſtimonium, atque, vt veriùs loquar, ſicut in miniſtras cupiditatum ſuarum, ſpem omnem videtur inanis gloriæ collocaſſe. Hoc ſi feceris, erit tunc operæ pretium, audaciam peſtiferi hominis à ſuæ voracitatis inſania depuliſſe, in cuius quæſtum inſatiabilem dolemus, vt de reliquis prouincijs ſileam, totam eſſe conuerſam Italiam. Erit iucundum deinde, Religionem noſtram turpiſſima per hunc egentium extortione vexatum, à dedecore fœdæ infamiæ & nominis nefandi eripuiſſe. Erit poſtremò ſuauitas innocentibus, Sanctiſſima illa loca iam eſſe tandem ab huius monſtri barbarici, & publicæ peſtis dominatu impio liberata, & pacis, atque honeſtatis, pudoris, & temperantiæ ornamento pacata, tranquilla omnia reddidiſſe.

Quæ ſanè, & cuncta, & ſingula monſtro illi, ſi velit, ſalutis parient ingentem occaſionem, Religioni noſtræ gloriam, virtutem parſimoniæ frugalitatis, & continentiæ laudem, latèque effuſæ famæ fragrantiam, & ſuauitatem Sancti nominis afferent. Tibi denique ipſi, egregiè & merito illuſtriſſime Iuliane, honorem & merita comparabunt: ſi, quod etiam in extrema Epiſtola te rogare non deſino, compreſſa auara immanitate huius ſceleratiſſimi Quæſtuarij, eum in occaſione cupiditatis atque luxuriæ, gulæ, impunitatis, iniuſtitiæ, vagæ excurſionis, diſſolutæ licentiæ peccatorum, & nefandi omnis dedecoris, ac magni diſcriminis diutiùs manerè non patiaris. Quod vt facias te iterum atque iterum & oro & obſecro. Vale.

N O T AE.

Nota I.

Superioris anni. Huic Epiſtolæ nullam in codice noſtro inuenimus temporis, vel loci notam ſubſcriptam: ſed ex his verbis clarum eſt ſcriptam, etſi non miſſam fuiſſe, anno 1438. Conſtat enim Nicolaum anno ſuperiori hoc eſt 1438. Terræ Sanctæ præfectura donatum, eam abieciſſe, & huius anni initio ſubſtitu-

ſtitutum fuiſſe Gandulphum; nec dubito Venetijs datam, vt alias duas præcedentes; vbi nimirum Albertus tunc diſponebat ſecundam ſuam ad Orientales profectionem, vnde in codice Capiſtranenſi ſubſcriptum inuenio *Ex Venetijs* 1438.

Nota II.

Gandulphum Siculum. Alij Gandulphum vocant, & Albertus venerabilem, & probatiſſimum virum. Per B. Ioannem Capiſtranenſem, à Iuliano Cardinale Protectore miſſum, Hieroſolymis in officio confirmatus, & ſtabilitus eſt, illis in Europam remiſſis, qui eius gubernio reluctabantur. Deinde per Eugenium Pontificem Sedis Apoſtolicæ Commiſſarius per Indiam, Aethiopiam, & Aegyptum conſtitutus eſt. Extat apud Marianum Florentinum eius ad Pontificem Epiſtola, Hieroſolymis in Sacro Conuentu Montis Syon data primo Februarij 1444. quam Vvaddingus tom 5. ſub eodem anno deſcripſit num. 54. in ea narrat Conſtantinum Aethiopum Imperatorem, conuocatis Principibus, & Eccleſiarum ſuæ ditionis primoribus, decretum vnionis in Concilio Florentino editum, ſolemniter publicari, & ab omnibus lætanter acceptari feciſſe; celeberrimam, & minacem legationem ad Sultanum Saracenorum miſiſſe: quo iubebatur Tyranno; vt Chriſtianos melius haberet, eorumq; Eccleſias, quas ante deſtruxit, refici iuberet. Legatum deinde Cayri honorificè, & reuerenter habitum, magno comitatu, Chriſti Præſepe Bethleemi, & Sacrum Sepulchrum Hieroſolymis adoraſſe: Franciſcanos eorum cuſtodes, & cultores humaniter, & amicè habuiſſe, & ab eis viciſſim ſuſceptum, & recreatum, ſui admirationem, terroremque per omnia Saracenorum loca circumtuliſſe, publicum præconium à Sultano exiſſe, quo omnibus ipſius ſubditis præceptum eſt, vt Chriſtianos deinceps bene, & humaniter tractarent, omnia legationis acta & effectus, lectu ſanè ob raritatem ſplendoremque iucundiſſima, deſcribit & Europeorum Legatorum abiectioni, & nimiæ ſubiectioni opponit; ſimplici quidem, ſed ſincero, & candido ſtylo. Nos Epiſtolam ipſam deſcripſimus ſupra cap. 14. vitæ B. Alberti.

Nota III.

Neceſſitatem Sanctorum locorum iurat quæ nulla eſt. Ita ſanè fuiſſe, cum Albertus hæc ſcriberet, facile credendum ſuadent ipſius grauitas, doctrina, Sanctitas, & intima rerum cognitio, poſtquam Pontificis authoritate, & iuſſu, cuncta ex officio perluſtraſſet. Sed longè diuerſus poſtea factus eſt rerum ſtatus, & conditio. Quapropter Chriſtiani lectoris conſcientiam prouoco, & obteſtor, ne ex hoc Alberti loco quidquam de modernis Terræ Sanctæ Religioſis, aut eorum Rectoribus ſiniſtrè iudicet; dum non legerit ea, quæ de ipſorum neceſſitate, & ſumptibus, nos peculiari commentario, de locis Terræ Sanctæ ſcripſimus, atque noſtræ Annalium ordinis epitomæ inſeruimus ſub an. 1342. quæ non maiori voluptate, ſatiandæ ſuæ curioſitatis; quam intimo dolore, & compaſſione calamitatum ipſorum, & admiratione incredibilium ſumptuum, quos ipſos facere oportet, perlegat. Et ego huc tranſcriberem, ſi & rem actam agere, & notas in tractatus commutare non nollem. Tunc videbit pauperes Minoritas non abſq; extraordinaria Dei prouidentia poſſe tolerare, quæ patiuntur, nec ſine cauſa procurare, quamquam ſummis laboribus, tam multa millia aureorum, quæ ſingulos eorum præfectos erogare cogit Turcica rabies, & auaritia, Græcorumque Schiſmaticorum æmulatio, & inueteratum odium in Romanæ Religionis aſſeclas, & propugnatores. Certè B. Alberti argumentum de Peregrinorum ſubſidijs ita mutatum eſt, vt liqueat eos multo plus diſpendij fratribus adferre poſteriori æuo, quàm priſco illo tempore referebant emolumenti; cum Europæi Principes, Prælati, & viri nobiles, & pecunioſi faciliori acceſſu, & ardentiori charitate Terræ Sanctæ peregrinationem frequentabant.

NO-

Digitized by Google

Notæ IV.

Hypocratis vinculis alligandus. Hypocratis vincula videtur deſcribere S. Hieronymus apud Guallenſem, de Philoſophis part. 4. cap. 4. *Hypocrates adiurat diſcipulos ſuos, atque docet, & in verba ſua iurare compellit, extorquet ſacrum ſilentium, ſermonem, inceſſum, manſuetudinem, habitum, moreſque deſcribit.* Rectè quidem, nec magis apta diſſoluto, & indiſciplinato Religioſo, vt cogatur, quod S. Paulus ait; *omnia honeſtè, & ſecundum ordinem facere.*

Cenſebit forte quiſpiam, nec B. Albertum huiuſcemodi literas debuiſſe ſcribere, nec ſcriptas per nos publicari; ſic magis conſulturum vtrorumque honori, & famæ, tam perſonarum, de quibus ſcriptæ ſunt, quam totius religionis, cuius filiorum imperfectio detegitur. Sed, quod Albertum attinet, vetus iſta querela eſt, cui ipſe abundè ſatisfecit alia longiori Epiſtola; ſeu iuſto opuſculo ad Paulum Romanum, de inſolentibus corripiendis, quam ſuo loco proferemus, quæ noſtro etiam facto tuendo, non parum ſuffragatur. Nam quo conſilio ab ipſo ſcriptæ fuerunt, vt illi dum viuerent, emendarentur, & occurreretur publicis malis, quæ per ipſos fiebant, & non minoribus, quæ iuſtè, & prudenter timebantur futura; eodem ego eas in lucem profero, vt ſi qui cæci ſunt, videant, in quo æternæ ſalutis, & famæ periculo verſentur, & reſipiſcant: quibus autem lumen, Dei beneficio, adhuc integrum eſt, caueant præcipitia, in quæ non hos tantum, ſed alios multos tam homines, quam Angelos appetitus dignitatum, & imperandi pernicioſa, damnataque cupiditas, proiecerit.

Et quamquam nec B. Albertum, nec me peccatorem lateant ipſorum nomina, cognomina, patriæ; horum tamen nihil ab vtrouis noſtrum profertur. Sed quicumque hæc fecerint, non vt ipſorum conſuleretur famæ, quam ijdem ipſi turpiſſimis factis, publicè proſtituerunt; quod nec Diuina de Sanctioribus etiam hominibus obſeruat Scriptura; ſed quoniam indigni ſunt quorum execranda nomina per Chriſtianorum ora pronuncientur, qui non Dianæ damnatæ fœminæ delubrum, ſed veri, & boni Dei Ieſu Chriſti, noſtri Redemptoris, ineffabilis Incarnationis, Natiuitatis, ieiunij, prædicationis, miraculorum, paſſionis, ſepulturæ, Reſurrectionis, Aſcenſionis, & futuri ad iudicium aduentus, Sacratiſſima templa incendebant, & in cineres reducere minabantur; non iuſta deſperatione, quam prætendebant; ſed impijſſima ambitione, qua ipſi flagrabant, & iuſto Dei iudicio, ad nihilum redacti, vel ſingulari miſericordia ad pœnitentiam reducti ſunt. Nec me mouet ordinis infamiæ timor, cui potius gloriæ eſt, id genus apoſtemata vri, ſecari, excindi malle, quam vt peſtiferum virus in totius corporis viſcera ſerpat. Cum ergo vniuerſæ hiſtoriæ finis, & fructus ſit malorum, bonorumque factorum exempla proponere, quo lector quæ turpiter, infeliciterque facta, in alijs reprehendit, caueat ipſe; quæque ſanctè, proſperèque geſta collaudat, ipſe viciſſim amplectatur; non minus in poſteros, & Rempublicam peccat, qui hæc, quam qui illa tacet.

EPISTOLA LVI.

EPISCOPO ARIMINENSI.

ARGVMENTVM.

Id ipſum negotium Terræ Sanctæ huic Epiſcopo, apud Pontificem grato, Albertum commendaſſe exiſtimo per nuncium, & has literas, vt vocant, credentiales, quas eidem nuncio ferendas tradidit.

Vt

Digitized by Google

VT me cognoſcas grato arripuiſſe animo tuas oblationes; quibus te ſponte futurum fautorem meum apud Beatitudinem Eugenij Papæ Sanctiſſimi, cum abs te abſcederem, liberè obtuliſti: ecce nunc ſine vlla cunctatione, tanquam pro meo iure repeto, quæ tu ſine auaritia, immo cum magna beneficentia, fueras ante pollicitus. Peto ergo à te, vt his, quæ tibi hic noſtrarum perlator apertiùs explicabit, piam aurem præbeas, ſecuriùs credas, benignè aſſentiare. Eſt enim vir talis, cui non ſolum noſtro nomine, quamuis ſimus exigui, ſed etiam ſuo merito te exhibeas fauorabilem, eo feruentiùs quo nihil præter communis vtilitatis honeſtiſſima commoda poſtulaturus aduenit. Vale ex Venetijs 1438.

EPISTOLA LVII.

FRANCISCO BARBARO.

ARGVMENTVM.

Chriſtophorus donatus, vt olim Prætor Taruiſinus Albertum cupiebat illius Vrbis populo prædicaturum; ſic idem nunc Brixienſium pariter Prætor, multis & vrgentiſſimis Nuncijs & literis ipſum illuc etiam vocat. Albertus in ea re Franciſci Barbari iudicium per hanc Epiſtolam petit.

VEtus mos amicitiæ eſt, Franciſce mi ſuauiſſime, amicorum commiſſa diligenter celare: proinde quæ ad te ſcribo apud te permaneant, præter veros amicos, & idoneos homines, nemini propalanda. Prætor Brixienſis faſcibus literarum me quotidie penè obruit, vt Brixiam me conferam, ſuppliciter poſtulans. Tu verò, quem plurimum diligo, quamuis mihi tuis literis hactenus perſuaſeris eundem acceſſum, cum poſt nihil ſcripſeris, cuiuſdam mihi, fateor, non leuis ſuſpicionis ſcrupulum inieciſti; ne forte ſalubriore conſilio ſententiam priorem mutaueris, vel patriæ, ac temporum conditione perſpecta, vel alia qualibet cauſa, quam tibi ratio conſulta ſuggeſſerit. Ecce palam tecum, vt præſens, proloquor; quæ animo reuoluo; quia ſuſpectum eſt mihi tuum hoc ſilentium, inter tot maximè ſtrepitus literarum, quæ ad me frequenter mittuntur, quæque, vt æſtimo, non te latent. Nunc ergo per Chriſtianæ noſtræ amicitiæ iura te obſecro, vt quid de noſtro ad vos aduentu ſentias, apud me amicè, ſimpliciter, & apertè loquare: & ego tunc, vt efficere poſſe me videro, tuo præſertim adiutus conſilio, melius aliquid ſtatuam. Voti mihi erat longiſſimam ad te, & plenam amicitiarum Epiſtolam exarare. Sed per occupationes quotidianas mihi vix hæc pauca vacat ſcribere. Vale ex Venetijs 1438. 6. Idus Maij.

EPI-

EPISTOLA LVIII.

CHRISTOPHORO DONATO PRÆTORI BRIXIENSI.

ARGVMENTVM.

Reſpondet non certa pollicitatione, ſed certa ſpe Brixiani eundi, cum ablata fuerint impedimenta, quæ ipſum hactenus retardarunt: idque exemplo, & adductis verbis S. Pauli.

SI futuri fructus in quoquam ex populo Brixienſi ſpes nulla me prouocaret, ſolus in me, vir egregie, honos, & amor tuus, hunc quem tantopere poſtulas, ad vos proficiſcendi laborem me ſubire cohortarentur; immò verò penè inuitum, & repugnantem impellerent, vrgerent, & violentiùs cogerent, non modo præceptum Dominicum, quo nobis dicitur, *omni petenti te tribue*; Verum etiam religioſum officium tuæ diligentis inſtantiæ, quo factum eſt, vt tanto iam tempore, & tam frequentibus nuncijs, ac literis me nullius momenti hominem, pro ſerendo vitę ſemine ſuper colendis agris Brixienſium cordium deuotione pręcipua accerſieris: verùm dixerim inhumanum omninò hominem, vt taceam ruſticanum, atque agreſtem, & ferum, quod ſi facere ſatis tibi commodè queat, huic Sancto ardori tuo vlla ex parte deſit. Quare, vt ab ea labe me liberem, tibi me promptum exhibeo; nulla quidem certa pollicitatione, ſed ſpe quadam egregia. Neque hoc velim mireris, quùm ob ingentia pleraque impedimenta, quæ hoſtis ille nefarius noſtræ ſalutis nobis veterno vſu ſuo parare ſolet; mos iſte apud nos hactenus inoleuit, vt nulli Ciuitati acceſſum noſtræ paruitatis audeamus promittere; ſed ſpem animi volentiſſimi omnibus aperire. In quo vtroq; facto, ne nos quiſquam non rectè facere arbitretur, Apoſtolico, quantum mihi videtur, regiminis gubernaculo, vt in altero cautiores inuenti, non ſit in verbo noſtro eſt, & non, ſed eſt in illo ſit: in altero verò comperti beneuoli, etiam quod efficere non valemus, nos ardenter velle, eos qui cupiunt admoneamus. Itaq; vir illuſtris, præſcripto quidem inſtituto, quantum ab illa indubitatæ ſponſionis fide nunc me apud te tempero, tantum in alacritatem piæ voluntatis me totum proijcio: qui ſicut penitùs venire non ſpondeo, ita non prorſus inficior, interim *Omnes ſine intermiſſione oremus, humiliter obſecrantes, vt tandem aliquando proſperum iter habeam, in voluntate Dei veniendi ad vos; deſidero enim videre vos, vt aliquid* cum Paulo Apoſtolo *impertiar vobis gratiæ ſpiritualis ad confirmandos vos, ideſt ſimul conſolari in vobis, per eam,* *quæ*

1. Cor. 1.

Ad Rom. 1.

Digitized by Google

quæ inuicem eſt fidem veſtram, *atque meam*: *nam vt aliquem fructum habeam in vobis*, *ſæpe propoſui venire ad vos*, *&* *prohibitus ſum vſque adbuc*. Verum quoniam à Domino greſſus hominis diriguntur, rogemus vt viam noſtram dirigat, atque in vobis vberiores fructus, ingentis fœnoris compenſemus. Vale ex Venetijs 6. Idus Maij 1438.

EPISTOLA LIX.

EPISCOPO CYPRIO EBRONENSI. (1)

ARGVMENTVM.

Albertus è Cypro in Italiam anno ſuperiori ſoluens, *accepit ab hoc Epiſcopo librum Piſtorienſi in Thuſcia conuentui conſignandum*; *ſcribit ergo ſe in Italia incolumem eſſe*, *ſed in Etruriam nondum migraſſe*, *nec adhuc baiulum inueniſſe*, *per quem librum mitteret Piſtoriam*; *miſſurum tamen*, *vel ſe laturum*, *cum ſe obtulerit occaſio*, *petitque alium librum ab Epiſcopo ad ſe mitti in Italiam*.

EX tua Cypro hactenus recedentes, tandem, Chriſto propitio, ſoſpites peruenimus ad Italiam. Qua de re, ſcio te mecum Deo noſtro gratias cumulatè referre; dicamus igitur & nunc ſemel pariter Deo gratias. Librum tuum, quem Piſtorienſi Conuentui aſſignandum, cum abirem à Cypro, abs te accepi, necdum miſi, nec eum illuc attuli, propterea quod neque ipſe in Thuſciam ſum profectus, neque per quem tutò deferri poſſet, adhuc nobis quiſpiam fidelis occurrit. Quieſcat tamen tuæ mens Reuerentiæ ſecuriſſimo ſomno, quoniam ita fideliter omnia complebuntur, vt apud te nil certius eſſe debeat. Inter multa præterea multorum in nos officiorum præclariſſima merita, quibus es de nobis optimè meritus, quoniam ea nobis munificè, & humaniſſimè præſtitiſti; illud eſſet ſanè præſtantius, ſi tuo ſtudio, & cura libellus ille tuus, qui *de hæreſibus* (2) aliquando apud me fuit, ad me ad Italiam celerius perferretur. Valde enim, fateor, illo indigeo, eſſetque mihi, ſupra quam dici poſſit, admodum opportunus: nunc maximè, *cum nobis multa erunt de vnitate fidei conferenda cum his Græcis* (3) quos iam ad Italiam pro fideli concordia Romanæ grauitatis ſuſcipienda *aduenisse lætati ſumus* (4) Pro libello autèm ipſo præter augmentum erga te noſtræ dilectionis, quæ ſolet acceptis beneficentiæ muneribus cumulari, ſi quam voles tibi temporariam viciſſitudinem exhiberi protinus ordinabo. Vale ex Venetijs 1438.

NO-

Digitized by Google

N O T Æ.

Nota I.

Ebronenſi. Eſt Hebron Syriæ Ciuitas, olim Epiſcopalis, Patriarchæ Hieroſolymitano immediatè ſubiecta, nunc Pagus: cuius rudera indicio ſunt frequentius Vrbem quondam fuiſſe habitatam. *Miraus in not. Epiſcopatuum*.

Nota II.

De hæreſibus. Videtur hic idem liber eſſe, quem ſuperius Epiſtola 47. per Thomaſium Bibium è Cypro ad ſe in Italiam mitti rogat, in quo nimirum, vt ibi loquitur, acta cunctorum Conciliorum, & errores omnium nationum orbis enumerantur.

Nota III.

Cum nobis multa erunt de vnitate fidei conferenda cum his Græcis. Hinc ſatis conſtat Albertum, non ſolum in Oriente, ſed etiam in Italia Schiſmaticorum, etiam Græcorum, vnioni ſuam operam impendiſſe, multa cum ipſis in Concilio, & extra ipſum conferendo.

Nota IV.

Quos iam ad Italiam adueniſſe lætati ſumus. Ergo hæc Epiſtola data fuit poſt diem nonam Februarij anno 1438. quo die Græci Venetias appulerant, & antequam fiebant collationes de vnione, quæ priuatæ imprimis cœptæ ſunt, circiter ab Idibus Aprilis, publicæ verò ab 8. die ſequentis Octobris, propter quas, Albertus illum libellum Ebronenſis tantopere deſiderabat. Cumque Epiſtola Venetijs data fuerit, iam conſtat Albertum Græcis venientibus obuiam iuiſſe, fortaſſis in comitatu Cardinalis S. Crucis, & Marchionis Ferrarien. quos Pontifex Venetias miſit, vt illos cum honore Ferrariam ad Concilium conducerent.

EPISTOLA LX.

BERNARDINO SENENSI.

ARGVMENTVM.

Anno 1439. menſe Iunij, erat in vltima diſpoſitione Græcorum vnio cum Eccleſia Romana, ſub vnius Romani Pontificis vnici Eccleſiæ vniuerſalis capitis obedientia, voluit Pontifex, quo maior eſſet ſolemnitas, & lætitia, vt præcipui Italiæ concionatores eam quotidianis ſermonibus publicè habendis celebrarent, iuſſitque Alberto præſenti, vt Bernardinum nominatim vocaret, quod per hoc Epiſtolium facit.

GLoria ingens Domini Dei noſtri exhilarare debet faciem corporis noſtri, per ſobrium mentis gaudium. Accipe rationem: Græci qui hic ſunt ex veteri perfidia ſua, ad ſimplicem Romanæ fidei grauitatem celerius conuolarunt, cuius boni, vt ſis particeps, Pater optime

Digitized by Google

time, & videas quæ magna ſolemnitate conſtituenda ſunt, *Iubet Sanctiſſimus Dominus noſter* (1) vt quaprimum ad pedes Sanctitatis ſuæ te conferas: rediturus Senas, cum voles, ſi primum nonnulla coram eius Sanctitate grauiter firmabuntur, quæ per Prædicatores omnes Italiæ fieri cupit in conſeruationem exortæ lætitiæ. Vale ex Florentia 8. Iunij 1439. hæc de mandato Sanctiſſimi Domini noſtri breuiter ad te ſcripſi.

N O T A.

Iubet Sanctiſſimus Dominus noſter. Non fruſtra vocatus eſt S. Bernardinus cui prædicanti Spiritus Sanctus verba dictabat. Nam etſi Græcanicæ linguæ, ante, & poſt ſermonem tunc Florentiæ habitum, prorſum ignarus, ita tamen Græcorum auribus eleganter græcè dixit, vt illi crediderint eum linguæ ſuæ peritiſſimum fuiſſe.

S C H O L I O N.

Hoc loco codicis Capiſtranenſis reperi ſequentes Eugenij Pontificis literas, Alberto iam ſecundùm in Orientem profecturo datas. Quas quoniam Vvaddingus inter alias huius expeditionis literas Pontificias non habet, nobis viſum eſt eas hic inſerere, idque ſatis opportunè: etenim cum hoc eodem anno 1439. pridie Non. Iulij decretum vnionis Græcorum à Græcis, Latiniſque ſubſcriptum, in publica Seſſione Concilij Florentini, vtriſque præſentibus, publicè lectum fuiſſet, & Græci iam die 21. Iulij abirent; Armenique in via ad Concilium venientes, ſe etiam Romanæ fidei conformaturi, & Eugenij Pontificis obedientiæ ſubiecturi eſſent, ardentiſſimo Eugenij bono zelo, & in omnes charitati id ſatis non fuit, niſi omnes omninò Orientalium nationes, & Schiſmaticorum Sectas, ad eiuſdem fidei vnionem in vnum corpus, ſub vno capite, vnoque Chriſti in Terris Vicario, coniunctas videret. Miſſis ergo ex regularis obſeruantiæ profeſſoribus, ad alias nationes, multis Minoritis, Albertum noſtrum ad Iacobitas, Cophtos, Aethiopes, & Indos deſtinauit, cum literis apud Vvaddingum relatis, ac præterea ſequentibus, quas ille non vidit.

E P I S T O L A LXI.

EVGENIVS EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI Venerabili Fratri Ioanni Patriarchæ Iacobinorum Salutem, & Apoſtolicam Benedictionem.

NOn ambigimus quidem, Fr. chariſſime, quæ hic ad laudem Omnipotentis Dei, & totius vniuerſalis Eccleſiæ gaudium geſta ſunt, tuæ quoque fraternitati, fama vulgante, eſſe iam cognita. Nos tamen

Digitized by Google

tamen pro affectu, & officio noſtro, hæc ipſa tuæ fraternitati inſinuanda cenſuimus, vt noſtrorum in Domino gaudiorum fieres particeps: cum enim, diſponente Deo, in Beati Petri Apoſtolorum Principis Sede Sancta, S. Romana Eccleſia, licet immeriti, conſederimus, ipſiuſque Apoſtoli Succeſſores ſimus, cui à Domino collata eſt poteſtas ligandi, atque ſoluendi, debemus profectò felicia Dominici gregis, quem regendum ſuſcepimus, incrementa fratribus noſtris vbique terrarum annunciare, vt tanquam fideles ſerui, ex Domini ſui ſucceſſibus ſecundis gaudeant, vt nobiſcum vnà Omnipotenti Deo gratias referant. Tuæ itaque Religioni, Frater chariſſime, cuius nobis merita ſingularia multorum ſunt relatione comperta, ſignificamus Græcam, Latinamque Eccleſiam periculoſo, ac diuturno abs ſe inuicem diſſidio ſeparatam, Deo tandem miſerante, in vnionem, concordiamque rediiſſe. Aduenit namque ad nos, ſua ſponte, & à nobis admonitus, chariſſimus in Chriſto filius noſter, Ioannes Paleologus, Romeorum Imperator illuſtris, vnà cum venerabili Fratre noſtro Ioſeph Patriarcha Conſtantinopolitano, & loca tenentibus trium Patriarcharum, & Archiepiſcopis, Clericis, ac Monachis, & nobilibus plurimis, nobis ſuppeditantibus ſumptus neceſſarios, Concilij Oecumenici celebrandi gratia, & cum longiſſima, diligentiſſimaque præceſſiſſet diſputatio, tandem Romanæ Eccleſiæ fides ab omnibus mira concordia, & ritè comprobata, ac certiſſimè ſuſcepta eſt. Verum hæc omnia planius, & melius fraternitati tuæ dilectus filius Frater Albertus, ordinis Minorum, vir magnæ religionis, & caſto zelo fidei feruens, reſerabit; quem, huius rei gratia, ad fraternitatem tuam duximus dirigendum; decretique copiam oſtendet, quam ſecum defert, vt vberius in Domino gaudeas, quem etiam commendamus fraternitati tuæ, & illum, ob Dei, B. Petri, noſtramque reuerentiam, ſuſcipias in omnibus commendatum. Sanè illi plurima commiſimus ſecretius cum tua fraternitate tractanda, pro honore Dei; populorumque nobis ſubditorum perpetua ſalute; cui, hortamur in Domino, vt in omnibus fidem adhibeas, tanquam nobis ipſis, atque in his, quæ rationabiliter ſuggeret, fauorabiliter annuas. Nuntiamus id quoq; pro abundantiori gaudio fraternitati tuæ, cum Imperatore memorato legatos etiam aduenisſe Trapezuntij Imperatoris Valachorum, Hiberorum, Ruthenorum, & omnium omninò græco ritu, & more viuentium. Expectamus autem in breui adfuturos & Armenios, qui veniunt parati ad obtemperandum Romanæ Eccleſiæ per omnia. Cum itaque venerabilis frater, tanta cernas Diuinæ pietatis indicia, non dubitamus mentem tuam, Chriſtiana pietate flagrantem, ad referendas nobiſcum Deo gratias, ex omnibus medullis cordis eſſe conuerſam, & id cupere omnibus votis, vt Eccleſia Catholica toto terrarum orbe diffuſa, vna ſit, idem ſapiat, idemque ſentiat, atque ſub vno Paſtore grex vnus fiat, & ſub varietate linguarum concors ſit omnium fides, vt omnes, vno ſpiritu, & vno ore glorificemus Deum, & Patrem Domini Noſtri Ieſu Chriſti. Data Florentiæ anno Incarnationis Dominicę 1434. VII. Kal. Auguſti Pontificatus Noſtri anno nono.

Digitized by Google

EPISTOLA LXII.

MATTHEO BISSARRO.

ARGVMENTVM.

Albertus ſub anni ſuperioris finem, vel initio præſentis, ſoluit Venetijs pro ſecunda ſua profectione in Orientem, & ex via ſcripſit hoc anno 1440. literas plures, ex quibus prima mihi eſt iſta ad Biſſarrum, in qua gratias agit pro beneficijs ab eo, & alijs in Creta acceptis, & ſe ac ſocios, inter medios gladios pro fide proficiſcentes, eorum precibus commendat. Socios ſuos laudat, & Presbyterum ipſi à Biſarro commendatum.

QVia pondus negotiorum vrget me pauca ad te loqui, volo exigua charta non exiguum, ſed magnum & antiquum in te amorem noſtrum tibi ſignificare, palam profectò conteſtans, illum, ſi creſcere poteſt, ſolo ardore virtutum tuarum erga te quotidie augeri. Quamquam autem egregium adiumentum noſtri itineris, quod ad nos ex tuis impenſis, ac reliquorum fidelium apud Cretam, allatum eſt, tanquam opus miſericordię me delectet, tamen flagrans charitas, & animus quo iſta omnia à te fiunt, mihi ſane plus placet. *Non quæro*, ait Apoſtolus, *datum*, *ſed requiro fructum*; Reſtat mi Matthee chariſſime, vt tu nos, & qui nos diligunt, in ipſo iam procinctu periculorum, ad ardua fidei profecturos, ac verè medios inter gladios conuolantes, feruentibus orationibus iuues. Quod vt facias, cum omnibus mei ordinis, & reliquis vtriuſque ſexus Sanctis fidelibus, hoc magis rogo, vt tibi cæteris plus curæ ſit. Comes noſtræ peregrinationis, præter cæteros ſuper humanam opinionem idoneos, Presbyter Ioannes fide & magnanimitate vincit teſtimonium tuum, quod illi apud me hactenus verum ac ſincerum præbuiſti. Amicis autem noſtris, quum plurimi ſint, quibus ſcribere nequeo, poſt charam in Chriſto ſalutem, hanc ſcedulam communem facies, in quibus Baptiſtam noſtrum de Valmaran, & illum doctum Ognibonum non putes poſtremos, Reliqua quæ circa nos aguntur, ex dulciſſimo meo Fratre Antonio Cremenſi, vt ſoles, audies: Vale, & pro me ora attentius. Ex Candia Cretæ Kalend. Martij 1440.

EPISTOLA LXIII.

FRATRI BARTHOLOMÆO IANENSI (1)

ARGVMENTVM.

Excuſat ſe, quod ſæpius non ſcripſerit: itineris ſui rationem; & ingentem ſpem magnas res pro fide, & Eccleſia Chriſti conſummandi aperit, etſi id pro

Digitized by Google

pro ſua humilitate parce admodum, & quaſi nolens volens: promptiſſimum ad Martyrium ſuſtinendum animum profitetur, mille mortes pro eis tolerandas, feliciſſimas vitas vocans. Preces apud Deum fundendas petit, & literarum baiulum Bartholomæo commendat.

PRouocatus hactenus dulcibus querimonijs tuis, quibus te literas meas valde deſiderare ſignificabas, ſcripſi ad te ſuperiore menſe Martio, ex Candia Cretæ, non quidem admodum longam Epiſtolam vnam, ſed verè abſque vlla diligentia tumultuariè, celeriterque dictatam: vrgebat enim nos anguſtia temporis, qua cogebamur vel nihil, vel ineptum aliquid, quo ad elegantiam attinet, ad te ſcribere. Sed malens apud te videri amicus, quam diſertus, elegi, quantum arbitror Chriſtianiſſimè, potius illa, qualiacumq; ſint, ad te dictare, quam nihil, quæ & ipſa neſcio, ſi ad te vnquam peruenerint. Nunc verò vt magis gaudeas, niſi pro peccatis meis, nobis Chriſti dextera ſubtrahatur, ſumus in dies *ex Rhodo Carras, vel vt vulgo dicitur, Cayrum* (2) iucundiſſimè profecturi: tanto Diuinæ miſericordiæ fauore adiuti, vt ne illud quidem cupere potuiſſem. Nimis eſſet longum ſingula proſequi, præſertim quia hic ſecreta ſunt valde noſtra conſilia, nec etiam propter improbos, niſi ore ad os, cum amicis tantum & Deum timentibus, ſecurius conferenda. Magna nobis eſt ſpes ſub protectione Diuini fauoris, egregia quædam pro gloria Chriſti, in augmentum fidei & Orthodoxæ, Catholicæque Eccleſiæ conſummandi, qua in re probè gerenda, *ſi quis mille perpetiatur mortes, quis, niſi non Chriſtianus, eas non potius dixerit feliciſſimas vitas*? (3) Itaque tantummodo ora, mi frater in Domino dilectiſſime, atque orari facias inſtantiſſimè, vt pro præſidio nos foueat Chriſtus, rem cauſam ſuam agat, euentu proſpero, atque in finem, nec abs ſpe cadere ſinat nos famulos ſuos, quorum eſt animus de munere eius non ſolum pro augenda fide, nullo labore terreri, ſed etiam, ſi opus fuerit, iucundè occumbere. Si proſperum faciet Dominus pium deſiderium noſtrum, conabor, cum rediero, ex ordine ad te cuncta ſignificare. Tu verò vaca interim diligentius, vt plenè fias & lingua & literis græcus, qui fide Romanus es; ſi ad me ſcribere voles, mitte huc Rhodum literas ad ciuem quendam Venetum, Ioannem Martini, per quem, quàm eſt amiciſſimus, nobis tutò cuncta reddentur. Hunc baiulum noſtrarum, Antonium Belucam libenter excipies; optat enim à me, de te edoctus, te habere amicum. Is venit Conſtantinopolim, ab Imperatore vocatus, nec paruæ authoritatis eſt apud Græcos, profecturúſque forſitan ad Italiam, tibi in aliquo vtilis eſt futurus. Reſcribe ad nos cum omni diligentia, *quo in ſtatu res fidei cum Græcis ſit* (4) & tibi ſoli credemus, quoniam apud nos pro affectionibus varia à pleriſque feruntur. Et hoc in fine petimus, vt quàm celeriter illud efficias. Iſte autem portitor tibi adiumento erit, vt tutò ad nos literæ perferantur. Vale, & me ama, neque orare deſinas, quouſque reſcribam, *ex Rhodo XV. Maij* (5) 1440.

NO-

N O T AE.

Nota I.

Fratri Bartholomæo Ianenſi, alias de yano de quo Vvaddingus; *Græcis autem, vt ad Concilium venirent, non ſegniter aut frigidè perſuaſerunt Fr. Bartholomæus de yano vir doctiſſimus, & pijſſimus, & Fr. Albertus Sarthianenſis, ad hoc ab Eugenio miſſi*. Dum autem Albertus hanc Epiſtolam ſcripſiſſet, erat Bartholomæus Conſtantinopoli, vt Græcos in fide, quam in Concilio profeſſi ſunt, fortius confirmaret: ſed Vvaddingus non immeritò lamentatur, quod multi tales miſſi non fuerint, qui Marci Epheſini peruicaciſſimi Schiſmatici præſtigijs occurrerent, & falſas eius, pernicioſiſſimaſque ſuaſiones refutarent, quibus ille poſt mortem Imperatoris, Græcos iterum ad vomitum reuocauit.

Nota II.

Ex Rhodo Carras, vel vt vulgo dicitur, Cayrum. Non immediatè per mare, ex Rhodo ad oſtia Nili, ſed per viam terreſtrem Hieroſolymitanam, ac inde per deſertum Syriæ ad Aegyptum, vt narrat Vvaddingus tom. 5. ad an. 1439. n. 39. & ſatis intelligitur ex literis Pontificijs huius miſſionis, & commiſſionis B. Alberti, per quas Hieroſolymam expreſsè deſtinatur, cum ſpecialibus literis Eugenij Pontificis ad Cophtos, & eorum Prælatos Hieroſolymæ congregatos. Nicomedus etiam Aethyopum in S. Ciuitate Abbas in literis ad Pontificem, ſequenti Octobre Hieroſolymæ datis, apud Iuſtinianum in actis Concilij Florentini. *Cum ad nos*, inquit, *deuenerunt Nuncij tui ob cauſam fidei, magnam ex eis conſolationem accepimus*: nec inſolens eſt iter Cayro in Rhodum, & ex Rhodo Cayrum, per viam Hieroſolymitanam: nam & Albertus ipſe in ſequenti Epiſtola ad Eugenium narrat Legatos Aethyopum ad Concilium, quos Rhodi expectabat, per eam viam profectos fuiſſe: fuitque rebus deinde in Aegypto, & Aethyopia gerendis neceſſarium, nedum valde oportunum, vt Orientalium nationum, & Sectarum homines, Hieroſolymæ commorantes, & per Syriam, & Paleſtinam diſperſos, cum quibus ante biennium de fide & Eccleſiarum vnione tractauit, oſtenſis nunc ac declaratis decretis vnionis Græcorum, & Armenorum in bono propoſito confirmaret, eorumque fauore & auxilio ad ipſorum Principes & Patriarchas facilius & fructuoſius progrederetur, ſciretque omnem rei diſpoſitionem, antequam accederet, vt Vvaddingus factum fuiſſe narrat. Nec refert quod Albertus hoc loco neque Hieroſolymæ, nec alterius mediterranei loci mentionem faciat, qui non totum iter deſcribere, ſed duos eius extremos terminos, Rhodum & Cayrum indicare voluit.

Nota III.

Si quis mille perpetiatur mortes pro fide ſcilicet, & Eccleſia obitas, *non dixerit feliciſſimas vitas*, & infra, de ſe, & ſocijs loquens. *Quorum eſt animus non ſolum nullo labore terreri, ſed ſi opus fuerit iucundiſſimè occumbere*. Hæc, præter alia multa, quæ pro occaſione ſparſim notamus, manifeſtè demonſtrant, quantus fuerit zelus Alberti pro fide, Eccleſia, & ſalute animarum: quantus animus, quam ardens deſiderium fuerit pro illis Martyrium occumbendi.

Nota IV.

Quo in ſtatu res fidei cum Græcis ſit. Hoc eſt, poſtquam ex Concilio Florentino redierunt in Patriam. Nec mirum eſt de hoc dubitare Albertum, Epheſinus enim, infenſiſſimus Latinorum

rum

Digitized by Google

rum inimicus, poſtquam redijt, ſtatim omnia turbabat, vt exiſtimo ſignificare Albertum, cum adiungit. *Quoniam apud nos pro affectionibus varia à pleriſque feruntur*.

Nota V.

Ex Rhodo XV. Maij. Albertus præcedentem Epiſtolam in Creta dedit Kalendis Martijs: vnde colligo hanc ſcriptam ab ipſo fuiſſe, non redeundo ex Aegypto, & Syria, ſed eundo ex Italia, & ipſa Epiſtola id ipſum confirmat; dum non res geſtas narrat, ſed ſpem gerendi præbet; ſequenti vero menſe Decembri, Rhodum reuerſus, ad Eugenium Pontificem inde ſcribendo res iam in Aegypto geſtas narrat.

EPISTOLA LXIV.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Albertus rebus pro voto in Aegypto peractis, in Italiam rediens, hanc Epiſtolam ex Rhodo ad Pontificem dedit; per quam & ſui itineris, & rerum geſtarum rationem, pro temporis & otij anguſtia, breuius reddit: reliqua in locum, & tempus, opportuniora reſeruans.

DE toto ordine noſtri itineris, ad Sanctitatem tuam integrè ſcribere, Beatiſſime Pater, etſi ad multa legenda, quod libenter facis, eſſet tibi admodum liberum tempus à ſummis negotijs, quibus quotidie occuparis, ipſe tamen celerrimus nauigiorum à nobis receſſus, præter alia quæ me vrgent, impedimento mihi futurus eſſet, ne cuncta neceſſariò ſcribenda complecterer. Ac primò quidem, quod attinet ad referendas Domino Deo noſtro vel mediocriter gratias, pro clementiſſima illius erga nos cura, proque miro exitu hucvſque negotij, quod dextera manus eius verè perficit, pro ſpe denique non inani, ad quam corda noſtra prouexit atque euexit maximorum futurorum per hanc occaſionem bonorum, quibus iam facta bona materiam itidem ſpei exhibent commodiſſimam; Sane ad id vnquam faciendum nullo tempore erimus ſatis idonei; ad explicanda verò omnia diligenter, quo & continentia partium prædictarum, & pericula ingrediendi ad Saracenos, & difficultas egrediendi ab eis, ac poſtremò labor inter eos latendi, tuæ Sanctitati notiſſimi fiant, certe pro his omnibus, & Epiſtolam longiorem, & tempus mihi aptius deſiderare debetis: igitur quod anguſtia temporis in præſentia ſolum tribuit, tantummodo neceſſarijs breuiter incumbamus. Sciat itaque tua Sanctitas, Eugeni Papa Beatiſſime, poſt fratres, quos ad te ex maximo illo Cayro ante præmiſeram, in quibus Dominicus Senenſis, tuus antiquior filius, prior eſt, nos Domino protegente, *pridie Non. Octobris* (1) huc Rhodum veniſſe, vbi & nunc ſumus, cum legatione ſolemni magni illius Patriarchæ Iacobinorum, ad

quem

quem anno ſuperiore nos miſeras. Caput verò legationis prædictæ eſt vir quidam Andreas nomine, quem magno cum periculo, pro rabie Saracenorum, vix tandem ex Cayro, veluti ex fornace ferrea Aegypti, & tanquam prædam ex ore immanis belluæ eripuimus, hominem non paruı apud ſuos loci. Quod verò ad noſtros, tu ipſe iudicabis, cum ad te ille peruenerit. Hic cum ſit Abbas centum & eo amplius Monachorum, vetuſtiſſimis illis Monaſterijs curam impendit, quæ Sanctos Patres & ædificaſſe & inhabitaſſe, atque in eiſdem eos diem ſuum obijſſe affirmant; Antonium dico, & Paulum, quos Principes Monachorum extitiſſe tradit antiquitas. Inter multos autem ſuos, ac penè dixerim inter omnes, hic ſolus eſt auſus laborem ad te veniendi, & diſcrimen arripere, alijs ſupra modum verentibus furibundam inſaniam infidelium, quibus ſi palam fieret negotium fidei, ſolam crudeliorem mortem adiunctam omnium Chriſtianorum Aegypti eſſent & venientibus & remanentibus illaturi. Qui eorum metus non mihi videtur à ratione penitus abhorrere, cum inter infideles Paganos continuò habitantes, ſic eis de re ſua familiari, de liberis, de parentibus, de vita corporis, de fide denique, & ſpiritu ipſo quotidie dimicandum. Hunc verò Abbatem, quem vocant S. Antonij, tantum ſupra cæteros audentem, ſolus ardor, vt dicit, fidei ad te trahit, & vrget, vt ſuo labore, & opera præclara, illa ſequatur vnio, quæ non modo Iacobinos, verum etiam Regem illum Aethyopum, quem Regum omnium aſſerunt potentiſſimum, cum Iacobinis ipſis pariter complectatur. Cui quidem nominatiſſimo Regi, cum Patriarcha Cophtorum, qui & ipſe Iacobinorum in ſpiritualibus caput iam diu ſit, omnium procul dubio vnionem, quam cum Romana Eccleſia Patriarcha prædictus ſit habiturus, iſte Abbas à Rege màximo Aethyopiæ probatum iri non dubitat: quod cum viderimus, per ſapientiam Chriſti, Eugeni Papa Beatiſſime, eſſe confectum; da, oro te, gaudium, quod huic lætitiæ preponendum exiſtimes: nam quæ eloquentiſſimorum hominum tunc præconia, quæ voces laudum, quæ præcordia ipſa, aut quis Sânctus affectus de tantis bonis dignè poterunt exultare? ea prædicare, atque extollere? Etſi enim Græcos, atque Armenios, Regemque Trapezuntiorum ad Sedem Petri rediſſe tuis temporibus, tuaque iam ope, opera, & induſtria, propitio Chriſto, ſummè lætandum ſit, totum tamen, quod tum venia prædictorum, iam cum Romana Eccleſia vnitorum, dictum eſſe maluerim, exigui valde momenti res eſt, ſi eam velis ad concordiam Regis Aethyopum, & populi illius, vt de Salomone legimus, veluti arena maris innumerabilis, comparare: cuius ob ſingularem libertatem, ob vaſtiſſima Regna, quæ tenet, & quibus imperat, ob copiam gentium ſubiectarum, ob bellicam virtutem, ob ſummas quoque diuitias, tanta potentia eſſe refertur, vt omnis ei obiecta reliquorum nunc imperantium Monarchia, Tribunitiæ poteſtatis nomina ſortiantur, niſi quæ de illo à ſuis referuntur, fabulæ ſint, & vana iactatio. Quem & ipſum centum Regum Patriarcha ille ſuus vocat Imperatorem, è quibus XIII. Paganorum Deo & ſibi marte ſubiecerit, ſed de hoc alias diligentius.

Nunc

Digitized by Google

Nunc verò, Beatiſſime Pater, iuxta propheticam vocem, *ad te iam veniunt Legati ex Aegypto*: quorum iſte Abbas Andreas, vt diximus, caput eſt. Verum vt apertius intelligas quonam etiam modo Aethyopia præueniat manus ſuas datura Deo, idest tibi, qui pro vero Deo, cum reliquis Eccleſiæ Patribus, & præpoſitis, & mortuis, & viuentibus, Deus in terris es, quemadmodum de præſidentibus dicitur, *Dijs non detrahes*, & *applicabitur ad Deos*, & *ego dixi*, *Dij eſtis*, & *conſtitui te Deum Pharaonis*, vt igitur ſicut dicere cœperam, hæc intelligas B. P. diligenter quæſo attende; ob ſummum metum Saracenorum factum eſt, ne ſcilicet illis fidei negotium proderetur, vt iſtius Abbatis qui mecum eſt, comes itineris nobiſcum, ex Cayro Rhodum, per Damiatam, qua perreximus, proficiſci nequiuerint. Fuerat autem inter nos conſtitutum, cum eſſemus in Cayro, vt Abbate mecum proficiſcente, reliqua omnis ſocietas, quæ ad Sanctitatem tuam ſecum ventura eſſet, in duas diuiſa partes, duabus ad nos vijs ſeſe Rhodum totam tandem conferret, ne ſimul omnes, atque eadem via, eſſemus nimia multitudine Saracenis conſpicui. Harum duarum partium primam ſtatuimus eſſe debere hominum ex Aethyopia venientium, vt & Patriarcha in ipſis, ad tuam Sanctitatem venientibus Aethyopibus, ſicut eum habent, Prælatus Aethyopiæ videretur, & tua Sanctitas de rebus Aethyopiæ haberet, cum quibus Aethyopibus, vt cupit, conferret. Ex his autem omnibus, ordine inſtituto, per iter Hieroſolymitanum, ſex Aethyopes venturos ad nos Rhodum expectabamus: ſed vi ventorum in Cretam traiecti, nos præceſſerunt, vt iuxta propheticum vaticinium, Legatos Aegypti præueniat Aethyopia: altera pars Iacobinorum ex Cypro ventura eſt, ſine quibus, quoniam iſte Abbas ex ipſis eſt, hinc ad tuam Sanctitatem abire non poſſumus. Cum ergo iſti venerint, vt diligentius ordinauimus, tum quamprimum, Deo propitio, adiunctis nobis ex Creta etiam Aethyopibus, ad S. T. legatio præclara peruentura eſt. Tu verò interim B. P. Apoſtolicis nos benedictionibus proſequendos, vel potius aduocandos, tutandoſque exiſtimans, etiam orationibus tuis adiuua, vt ſtudia tua, noſtros labores præeuntia, hoc Sancto concordiæ Seminario, in fide ac moribus optimis, toto terrarum orbe læto ſatu conſperſo, ea bona præclariſſima pariant, quibus & infidelium blaſphemantium perfidia conuertatur, & Schiſmaticorum rebellantium cœcitas auferatur, & hæreticorum oblatrantium ſuperbia ſubijciatur, & Iudæorum malignantium durities molliatur, & quod prius dicendum fuit, Chriſtianorum verè Catholicorum, ſed malè, ſed ſuperbè, ſed inuidiosè nimium diſſidentium ſimultas periculoſa, per viſcera Charitatis Domini Dei noſtri concilietur, conflata in concordiam Chriſtiani pectoris ſempiternam. Dominus Deus optimus, B. P. cuius vicem geris, in terris te, ac Sedem Petri tueatur, augeat & conſeruet, in gloriam ſui nominis, & augmentum Chriſtianæ Religionis. Amen. Ex Rhodo Kal. Decemb. 1440.

Digitized by Google

N O T A.

Pridie Non. Octobris. Cum Albertus præcedentem Epiſtolam XV. Maij Rhodi, eundo ſcripſerit, & nunc referat ſe Pridie Non. Octob. Rhodum rediiſſe, iam conſtat ipſum intra quinque vel verius quatuor menſes, legatione ſua in Aegypto perfunctum fuiſſe: nam literæ, quas ipſi ad Pontificem deferendas Patriarcha Iacobinorum dedit, ſcriptæ ſunt 12. Septembris apud Iuſtinianum in Actis Concilij pag. 352.

EPISTOLA LXV.

DVCI BVRGVNDIÆ.

ARGVMENTVM.

Philippi Boni Ducis Heraldus, ex Hieroſolymitana peregrinatione rediens, Albertum in Rhodo rogauit, vt quæ in Oriente ad obſequium fidei geſſit, Duci perſcriberet: ſed Albertus maluit res arcanas ipſius Heraldi Heraldicæ fidei nuntiandas, quam volantis folij fortunæ committere, quod in aliorum manus venire poſſet: ideò rogat Principem, vt Nuncio fidem præbeat, magnam de Philippo famam inſinuat; & veterum Francorum res pro fide, & Eccleſia ſtrenuè geſtas, ipſi imitandas auguratur, & prolixiorem Epiſtolam opportuno tempore ſe daturum promittit, quam tamen nondum vidimus, etſi Albertus dicat ſe illam in chartulis dictatam habuiſſe.

CRebra fama bonitatis tuæ, Philippe Illuſtris, & teſtimonium virtutum tuarum, quod tibi apud me neque pauci, neq; contemnendi teſtes, fideliter, & ſinceriſſimè ſæpe perhibuerunt, atque in dies perhibent, me, penè dixerim, compulerunt inuitum, ad ſcribendum libentiſſimè tibi non modo hæc pauca, verum etiam *Epiſtolam quandam longiſſimam* (1) honoris, & dilectionis erga te meæ, ea quidem narrantem, quæ & te clariſſimum Principem, & me exigui momenti hominem decere putaui. Quam Epiſtolam noſtram, quia celeritate profectionis nauigiorum, nec dum ex chartulis noſtris eruere potui, in quibus fuerat primò dictata, ideò illam modo non queo penitùs ad te mittere: ſed erit, Chriſto authore, vt hæc noſtra dilatio, meliore fœnore compenſetur. Nunc itaque quod ſolum feſtinantia ingens, & variæ mihi occupationes concedunt, his te paucis rogo inſtanter, vt huic iuueni, noſtrarum portitori, & hiſtrioni, atque Heraldo excellentiæ tuæ, de Sanctorum noſtrę redemptionis locorum peregrinatione deuotius redeunti

deunti

Digitized by Google

deunti, vt mihi ipſi, pleniſſimè, & ſinceriſſimè credas de his, quæ me primus omnium vehementer rogauit, vt ad te ſcriberem, quorum quidem egregiorum pro Chriſti Eccleſia & fide geſtorum partem illi tibi referendam commiſi: pleniorem verò rerum narrationem ad Chriſti, atque Eugenij Papę Sanctiſſimi gloriam & laudem maximè pertinentem, nam eius ſtudio quæ pręclara omnia, & eo authore quę digna, geſta ſunt, afferendæ tibi Epiſtolæ noſtræ, de qua ſupra dixi, cauſa maiore, & conſilio grauiore reſeruo. Donet tibi interim, ac ſemper, de Cœlo Deus Omnipotens, Philippe clariſſime, Sanctos illos tuæ Illuſtris Proſapiæ Patres, & reliquos Chriſtianiſſimos, omnis clariſſimæ Francorum familiæ Principes, magno omninò, & ſummo æmulandę virtutis ſtudio imitari, *qui viri fortiſſimi* (2) vt ad memoriam poſterorum digna celebritate hiſtoriæ proditum eſt, ſummo ardore fidei, & deuotione Religionis accenſi, omne vitæ ſuæ, quamuis longiſſimum tempus, inſignia Dei bella gerentes, tutandę S. Eccleſię, & Chriſtiano augendo pręclaro populo conſumpſerunt: horum ſi tu mores immortalis glorię fueris promptè complexus, pręter conſcientię ſanctimoniam, dabit tibi Dominus Euangelica pace florere, & ſubactis tibi, atque omni Gallorum ampliſſimo ac vetuſtiſſimo Regno inimicis nequiter aduerſantibus, de fidei hoſtibus perpetua laude triumphare. Opto te in bonis proſperè agere, & à cladibus malorum Dei miſericordia liberari. Vale Illuſtriſſime & Chriſtianiſſime Princeps. Ex Rhodo ſumma celeritate, & currentiſſimo calamo, vt inepti ipſi apices proteſtantur, cum iam laborioſi nautę, è portu egreſſuri, atque à litoribus funem ſoluentes, alterutro ſtudio ſibi inuicem conclamarent, ſub celebritate Paſchali, & die Sancto Prothomartyris Stephani 1440.

NOTAE.

Nota I.

Epiſtolam longiſſimam, & infra, *pleniorem verò rerum narrationem reſeruo*. Hæc & quæ ſequuntur, tum hic, tum in ſequenti Epiſtola ad Leonellum Principem Ferrarienſem, ampliorem parturire videntur notitiam rerum ab Alberto noſtro in Oriente geſtarum: ſed neutram vidimus, niſi fortè eadem ſit vtrique mittenda, quam ſecundo loco ad Leonellum dabimus. At illa nec longiſſima eſt, & vſque adeo rerum narrationem non refert, vt potius tota verſetur in excuſationibus omnia reticendi, ne ſcilicet res ſuas ſcribendo, ſe ipſum laudare videretur. Multas Alberti ſchedas, & lucubrationes interijſſe, vel adhuc alicubi latere, ex hoc, atque alijs Epiſtolarum eius locis conſtat, & forte plures fuerunt, quarum non meminit.

Nota II.

Qui viri fortiſſimi. Extat craſſum volumen Hanouiæ typis Vechelianis anno 1611. impreſſum, in quo congeſtæ ſunt, diuerſorum ſcriptorum hiſtoriæ, de rebus Hieroſolymis, & alibi, in Oriente per Francos, contra Saracenos, hoc titulo, *Geſta Dei per Francos*; ſed caueat lector ne per Francos hic intelligat ſolos illos, quos nos

Digitized by Google

Gallos appellamus: multa quidem illi fecerunt, præſertim S. Rex Ludouicus, ſed multa etiam alij Principes, populique Occidentales ferè omnes. Quos Turci & Saraceni communi vocabulo, Francos vocant, vt in eodem volumine ſatis declaratum eſt.

EPISTOLA LXVI.

LEONELLO PRINCIPI FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Non minus Burgundus cupiebat, quam Leonellus ex Alberto reſcire res, quas in Oriente geſſerat. At ille in rebus ſuis referendis retentiſſimus, quod id propriæ laudis appetentiam ſaperet, parauit potiùs Epiſtolam contra hoc ipſum vitium, quam dum nondum mittere poterat, hanc quaſi præambulam miſit, per quam ex altera vtilitatem, & ſibi, & alijs prouenturam exponit.

TVlit animus nuper, Leonelle Chriſtiane Princeps, aduerſus vaniſſimam laudum appetentiam, qua frequenter, atque in omni penè rerum à nobis geſtarum narratione, leuiſſime nimis vtimur, aliquid vtiliter ad te ſcribere; ſuper qua re longiſſimam ad te dictaui Epiſtolam, ea præſertim ratione, quod cum res quaſdam egregias, & priuatas, & publicas, Domino authore, etiam præclariſſimè nos geſſiſſe contigerit; haudquaquam ſit hoc vllius de nobis modeſtiæ teſtimonium, ſi nos eas, tanquam gloriæ appetentes, admodum celeriter, quamuis rectiſſimè, referamus. Magna contra ex parte erit in audientibus, & legentibus, ſopita ſuſpicio, ſi ad notitiam hominum geſta noſtra, alijs potius referentibus, perferantur. Quo penè ſemper, & fides maior, & authoritas amplior, rebus noſtris acceſſura eſt; quamquam autem propriarum rerum, de quibus loquimur, ideſt quas ipſi geſſerimus, fidelem narrationem, rectè, ac ſinceriter à probis, & Sanctis viris, poſſe fieri non dubitem; nequaquam tamen velim ſine ratione factum à me exiſtimes, vt hac de re mihi placuerit longius diſputare: ſed meum, vt arbitror, caſtum propoſitum, cum fuerit conſummatum, hoc eſt ſi, vt gero animo, quamuis fortè mediocriter, dum tamen, & verè, & ſapienter illud expleuero; erit mihi præter reliqua commoda maximum documentum humilitatis, atque in effuſis laudibus continentiæ. Apud te verò quoddam falſæ æſtimationis effugium, & ne tu mihi ſuccenſeas, etiam remedium ſingulare, quoniam ad te ſcribens, & quæ geſſi, Chriſto propitio, annum iam integrum malens tacere, quam proloqui, ea nunc noluerim (vt forte vehementiſſimè cupiebas) ex ordine recitare. Si præterea, qui certè ſunt, aut ſuarum laudum inſolentia ſumma leuiſſimi, aut in proprijs, quæ fecere, narrandis ardentiſſimè cupidi, & iactantiſſimè arro-

arrogantes, habebunt, ſi volent, ea noſtra diſputatione, vnde ad grauiorem ſeueritatem traducti, à petulantia peſtifera gloriæ vanioris de ſe ipſis ſeu vera ſeu falſa narrandi, per contemptum deteſtabilium laudum liberentur. Prædictam verò Epiſtolam noſtram, contra ſuarum laudum arrogantes, iam pene perfectam nunc edere potuiſſem, ſi non maxima ſcriptorum penuria, & celer valde nauigiorum receſſus hoc effeciſſent, vt illam ad te in præſentia mittere non potuerim. Etſi enim dictata ſint omnia, anguſtia tamen temporis non ſuppeditat facultatem, vt ea ad te, cui inſcribuntur, mittenda ab integro politiùs reſcribantur, quod attinet dumtaxat ad venuſtam formam pulchrorum apicum, & elegantem faciem literarum, vt tandem in chartis papyricis, atque his incompoſitis obcluſæ ſententiæ, tanquam ex medijs ſpinis ereptæ ſuauiores roſæ, ſertis iucundioribus inſerantur. Hæc cum ita ſint, Leonelle chariſſime, tu longiſſimam, quam ſum pollicitus, Epiſtolam patientiſſimè expectabis. Hac interim vicaria noſtra ſchedula, veluti nobis præſentibus recreatus: cui pro amore erga nos tuo, & reditus noſter voto & abſentia noſtra moleſta eſt. In literis autem noſtris eloquentiam non requiras, quam cum nullo tempore neque profeſſi fuerimus, neque eam ſiue volentes, ſiue debentes potuerimns exhibere; nunc tantum id maximè verum eſt, quando ex nonnulla, quamuis inuita, cum infidelibus moleſtiſſima nobis conſuetudine, ſtridoreque barbarico, ſordes vel aliquas in elegantia contrahentes Saracenicum magis, & tumultuoſum clamorem, tanquam caninam, vt aiunt, facundiam, quam Romanam eloquentiam ſapiamus. Putato igitur, & hanc, & illam Epiſtolam, quæ ad te peruentura eſt, ſine multa latinitate, partim quidem de noſtro itinere ſimpliciter differentem, quæ gloriam nullam redoleat: partim verò, ac multo magis leues appetitores ſuarum laudum, tum beneuolè, tum acriter arguentem. Vale, & me, vt ſoles, ama, amicoſque ſaluta, quibus & has communes facies, & Patri Epiſcopo, ac Præceptori communi me commendabis. Ex Rhodo die Sanctiſſimo Prothomartyris 1440. commendo tibi harum baiulum, in his, quæ illum iuſta poſtulare, iuſto iudicio comprobabis. Iterum vale.

EPISTOLA LXVII.

EIDEM LEONELLO.

ARGVMENTVM.

Hæc eſt longa illa, quam in ſuperiori pollicitus eſt, contra appetitores vanæ laudis, per quam docet, quantopere cauendum nobis ſit, à narratione rerum, quas ipſi geſſerimus; primo ne maleuolis, elati animi indicio, calumniandi nos occaſio præbeatur, ſecundò vt ex aduerſo, modeſtia noſtra

ſtra

ſtra omnibus innoteſcat, tertiò exemplis Philoſophorum, quartò exemplo S. Pauli Apoſtoli, & Chriſti Redemptoris, quintò documentis Euangelij: propter quæ dum author noſter, res ſuas conſultò reticet, ſilentij ſui peculiares cauſas adducit. Narrat tamen parcè, quæ celare non poterat: venire ſe in Italiam, ducta legatione Aethyopiæ, & Aegypti Iacobinorum ad pedes Eugenij Pontificis, vt Romanam fidem edocti, in vnum Chriſti Catholicum ouile compaginarentur: ex quo quanta cauſa gaudij Eccleſiæ prouenerit, explicat, eamque Eugenio Pontifici acceptam refert. Tum de Rege Aethyopiæ, eiuſque nominibus, & potentia, ac de Patriarcha Alexandrino Iacobinorum, Aethyopiæ, & Aegypti. Ad caput reuerſus, iterum excuſat, quod res à ſe geſtas non ſcribat, ea addita ratione, ne in contumeliam Sedis Apoſtolicæ, primo alios mirandis nouis compleuerit, quam Eugenium Pontificem cunctorum, quæ geſta ſunt, fecerit ante participem.

SOlet mihi ſæpe videri, Leonelle Chriſtiane Princeps, eam *narrationem rerum, quas ipſi probè geſſerimus* (1) vel ſemper, vel pro tempore ſummopere nobis, ſi ſapere velimus, eſſe cauendam: maximè verò, quo ad recta ratio aliud fieri debere perſuadebit, ne maleuolis inuidioſa æmulatione, quærentibus occaſionem calumniandi, eandem minus cautiores, tum noſtra non neceſſaria geſtorum narratione, tum etiam quibuſdam malè elati animi vaniſsimis indicijs tribuiſſe videamur. Hoc cum fecerimus, proculdubio præclarè ſequetur, vt ipſa noſtra de rebus geſtis, & ſtylo, & verbis, per ſapientiam compreſſa loquacitas, ab inſolentia iactationis abrupta, ſummam quandam compoſiti ac ſapientis animi moderationem, atque modeſtiam ipſo noſtro caſto ſilentio, & Sanctæ taciturnitatis teſtimonio proloquatur. Huius præclari generis, ab inſolenti laude temperantiæ, cuius Philoſophos penè omnes, veluti animalia, vt dicitur, gloriæ extitiſſe Chriſtiani cognoſcimus, exemplum egregium, & nulla è mentibus noſtris obliuione delendum, in Apoſtolo nobis Paulo præbitum eſt. Qui Diuina ſapientia, ſumma eloquentia præditus, in rebus geſtis, ac gerendis, omnium victor, vas electionis, claro cognomine appellatus; vt erat tamen, ob inſigne manſuetudinis, in nulla re intemperantis animi, omni quidem tempore de ſe ipſo, non ſolum humilia, ſed penè abiecta, & vilia ſentiebat: Ea proinde animi lenitate, arte mirifica, in illo fiebat, vt patrator factorum memorabilium, quæ ſemper duratura nunquam exciderent, intra mentis arcanum contruderet, quæ maxima ac cœleſtia cognouiſſet. Cum autem illum publica vtilitas compulit confutandæ hæreſeos, atque ædificandæ Eccleſiæ filiorum, quos in Chriſto genuerat, tum ſolum & primum ſeſe commendans, ea quæ annos quatuordecem abdita etiam charos latuerant, myſteria ſublimia patefecit: ſed hoc ipſum cum quanta modeſtia fecerit, quis cœcus non videat? purgat enim ſe laudantem, excuſat, refellit, optat, veretur, & ante laudationem quidem ſuam, quamuis perneceſſariam, tanquam concilians indignabundas auditorum mentes, *vtinam*, inquit,

inquit, *ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ, ſed & ſupportate me*. Poſt laudationem verò, in qua pſeudo-Apoſtolis ſemetipſum longe prætulerat, *inſipiens factus ſum*, ait, *ego enim à vobis laudari debebam, ſed vos me coegiſtis*. In vno ſagax, in altero ſolers, in vtroque modeſtus. Verum dixerit forſitan Sciolus quiſpiam aſtutior, quam ſapientior iacturam permaximam veritati huiuſmodi virtutum noſtrarum ſilentio prouenturam. At ego aduerſus hanc vocem ſententiam meam confidenter, atque audacter pronunciauerim, nequaquam ſcilicet ſobrijs Chriſtianis eſſe verendum, ne res illuſtres ad ſenſus hominum, & ad animos eorum non perferantur; ſi nos eas ob inſigne humilitatis, & ob pudorem Chriſtianæ verecundiæ tacuerimus; cum religioſæ virtutis natura præſtans magis ita ſe habeat, vt quo eam plus per modeſtiam occultaueris, eo plus illa ſe efferat, plus aſſurgat, odoris Sancti, & integræ famæ communi eam conſperſione latè vulgante; quantoque magis in illa inſit diligentia latebrarum à gloria ſæculi, tanto, Deo reuelante, & ſtudijs hominum facientibus, palam eſt: etenim ſalutaris occultationis mitiore ac pia opera, allectæ hominum mentes tanquam diuinitùs prouocantur, ea potiùs omni ſtudio propalare, ad quæ tutè, vt ita dixerim, *ſecretanda* (2) niti maluerimus. Si iſta non credis mi Leonelle Frater, præter infinitam molem innumerabilium exemplorum, Saluatoris tibi teſtimonia concrepabunt, ingerentur documenta, tonitrua pauenda terrebunt: Qui & ipſe præter id primum, quod ab anno ætatis ſuæ duodecimo ad trigeſimum vſque latuit: propter quod, pleraque ſuæ ſapientiæ non aperuit, propter quod dignus habitus à populis, Rex fieri noluit, propter quod Dœmones illum laudantes compeſcuit, atque vt huius generis infinita prætercam, quæ & ipſa omnia humilitatis nobis documenta fuere, quis Chriſtianorum non videat, normam nobis fugiendæ iactantiæ præbitam eſſe: quandoquidem & fragiliores ſuos fideles admonuit dicens. *Cum facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te, & neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua*, & *cum oraueris, non eris in angulis platearum, ſed intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora Patrem tuum*. Apoſtolos quoque, qui & ipſi omni Eccleſiæ perfectionis Principes erant futuri, cum adhuc eſſent infirmiores, ea quæ, ipſo iubente, ſupra tecta palam erant toto orbi dicturi, ante tamen eos in aure docuit, vt emortua prius per manſuetudinem lenitatis, & per ſobrietatem laudationis, vana iactantia, altiore dogmate, quam Pythagoras ille præbuerit, per humilitatem primum bene tacere, poſt bene proloqui noſſent, & vtili nimis ſilentio, vtiliore caſtæ eloquentiæ ſermone ſuis motibus moderari perdiſcerent. Quæ cum ita ſint Leonelle ſuauiſſime, quamquam mihi ad te ſcribenda plurima cogitanti ſe ingerant, quæ ingentem gloriam ſuis auctoribus valeant comparare, nihil tamen eorum diligere magis ſtatui, quæ ad narrationem rerum pleniſſimam pertinerent, quam vt nos noſcas ſoſpites ad Chriſtianos Catholicos iam rediſſe. Quod ipſum & tibi gratum eſſe non dubito, & id ipſum, ego ex cauſa quam poſtea dicam, pluſquam dici poſſit optaueram. Reliqua verò penè omnia,

quæ

Digitized by Google

quæ annum iam integrum ab Italia abſentes geſſerimus, conſultò prætereo. Nam ſi velim cuncta, aut ſapienter, aut eloquenter, cum tamen neutrum queam, tibi ex ordine recenſere, quæ & acerbi noſtri itineris difficultas, & acti per nos negotij, Chriſto duce, atque authore, amplitudo poſtulare videantur, vereor primum, ne id gloriam quandam inanem ſtultæ iactationis redoleat, maximè apud eos, qui ignari quemadmodum Chriſtianæ mentis intentio in rectè factis referatur in Deum, æſtimant ſobriam in ſcribendo rerum geſtarum laudem, tanquam aucupium quoddam propriæ excellentiæ hominum conſpectibus callidius exhiberi. Accedit deinde quia non Epiſtola nobis erit, ſed penè dixerim longa hiſtoria retexenda, ſi omnia proſequamur, quæ præclarum factum tam integræ cauſæ deſiderare cognoſcimus. Poſtremò ipſi exigui temporis permagnæ anguſtiæ nos prorſus excludunt, ne ad te cuncta dictemus: tametſi nobis facile perſuadere poſſemus, aut obtrectatores non iniquo animo ac maleuolo laudes noſtras, ſi quas mallemus dicere, interpretaturos, aut te ipſum, ſiue quicumqne hæc noſtra lecturi eſſent, longitudinem quantamlibet gratiſſimo animo accepturos. Hæc cum ita ſe habeant video mihi id tantummodo commodius faciendum, vt egregiè geſta nunc propè cuncta prætercam, quæ alio loco ſine vllius faſtus ſuſpicione, ex me ipſo præſente, aliquando forſitan ſecurius poteris audire; quæque vel Deo inſpirante, vel fama vulgante, vel re ipſa manifeſtante, vel alijs poſtremò narrantibus, tibi atque cæteris notiſſima erunt, præſertim ea tibi ex parte ſignificante Albertò illo tuo Ferrarienſi, qui quam mihi pari nomine eſt valde ſimillimus, tam me iucundo cognomine longius antecellit, vſque adeò, vt non exiguo vocabulo mihi videatur, vt vocatur *Dulcillus*, *vel ſi latinius dico*, *Dulcettus* (3) ſed maiore quadam compellatione dulciſſimus ſit habendus. Cum quo me ſpero celeriter ex Rhodo, quæ prima Cycladum eſt, & vbi nunc ambo ſumus, ad Italiam reuerſurum, *quamprimum ille legationem ſuam è Syria ad Eccleſiam deferendam expleuerit* (4) nos verò noſtram ex Aegypto ad Sedem Petri tulerimus. Ex ipſa autem, quam nominauimus, vetuſtiſſima Prouinciarum Aegypto optamus vehementer hunc Principem huius noſtræ legationis, quem ex nomine Chriſtianorum Aegyptiorum nobiſcum nunc ducimus, Eugenij Papæ Sanctiſſimi ſpecioſiſſimis iuxta Apoſtolum pedibus, ſumma cum exultatione ſubſternere: Virum ſane inter ſuos non exigui loci, quem Abbatem & Patrem dicunt magni numeri Monachorum, eius procul dubio Monaſterij in quo veterem illum Anthonium Aegyptium Monachum, Principem maximum Monachorum, notiſſimum orbi terrarum, maiores noſtri & vitam longiorem duxiſſe, & diem ſanctiorem obijſſe commemorant. Hunc nos, quanto cum periculo, tanquam prædam ex ore Leonis, ab illa Saracenorum, quę ab Incolis Cayra dicitur, famoſiſſima, & vetuſtiſſima Vrbium, eduxerimus, quoniam pene nihil geſtorum tibi ſignificare propoſui, & hoc vnum de induſtria, & illa, vt iam dixi, quaſi cuncta pręterco. Finem dumtaxat rerum omnium tibi noſſe ſufficerit:

Digitized by Google

cerit: ob id, ſcilicet, illum veniſſe nobiſcum, quos Pontifex Maximus huic negotio deſtinauerit, vt ex perſona magni illius Patriarchæ, ſui, ac omnium omninò Iacobinorum miſſo eodem Romam pro legatione S. Concordiæ, ſicut & vnico conſilio & publica inter nos conuentione ſimul ſtatueramus, etiam Regis Aethyopum, & cunctæ Aegypti erga communem fidem cauſa ventiletur: in quam cum in plurimis, maximiſque articulis impingentes, à regula fidei periculosè valde, atque obſtinatè aberrent, eadem tamen cauſa, cum Romana primùm grauitate, diligenter diſcuſſa, fructus ex ea tandem pacatæ diſcordiæ, cœleſtiſque vnionis, Eccleſia Chriſti, & Cœlo ipſo æquo iure exultante, proueniant. Iuuat me Leonelle iterùm atque iterum præ lętitia tam illicibili, ſi de Sanctis loquamur mentibus, deque Diuinis ſuauitatibus caſtiſſimæ voluptatis & repetere, ſi modo non te tœdeat legere, & exargerare, quod dixi futurum, ſcilicet vt & Eccleſia Chriſti, & Cœlum ipſum, ſuppreſſa priſca diſcordia, ac noua aucta concordia, æquo iure, ideſt ſinceriter, & non inepta iucunditate, exultet: nam ſi hoſce æterni odoris iucundiſſimos fructus noſtra ætate in Eccleſia Chriſti, non dicam contingere, non guſtare, ſed tantum eminùs ſpectare contingat, quis vllis verbis integram fidelium lętitiam explicauerit? quid iucundius, quid lętius accidere poteſt? quam abiecta antiqua ſterilitate, videre Diuinas arbores fęlicibus radicibus latè virentes, cœleſti pluuia rediuiuas, ſpiritu vitali amęnas, ſuperna fœcunditate feraces, fructus Diuinæ ſationis, & Apoſtolici cultus, quibus ſumma auiditate Chriſtus veſcatur, vberrimos edidiſſe; quæ prius aridæ, fœdæ, ac ſteriles, æternis adurendæ parabantur incendijs, & Diuino, eodemque vltrice, ſecandæ ferro, ſolis aptæ videbantur ſtruendis infernalibus rogis. Nunc verò, quæ voluptas præſtantior dici poteſt, quam reſtinctis veteribus odijs, intueri in Eccleſia pacificam charitatem, atque ab antiqua illa, & male decrepita nongentorum, & eo amplius, vt ferunt, annorum diſſenſione, & maximę hæreſeos ſimultate, in amplexus priſtinæ quidem, ſed &, quod eſt longe ſuauius, Euangelicæ amicitiæ, & Apoſtolicæ neceſſitudinis iam rediſſe. Equidem hoc loco, mi chariſsime Leonelle, ipſa ſpe frugum, veluti ſuauiſsimæ rei recordatione commotus, pro qua laborum meorum grauiſſimam perpeſsionem ignoras, quod ad me attinet, vocem lętitiæ erumpere conantem compreſſerim. At verò pro Eugenio Beatiſsimo, reſiſtente mundo, libera voce, ſublimius acclamauerim: ò Pontificem pręclariſsimum, & veri Paſtoris Chriſti, nec minus Petri imitatorem: qui ſummo ſtudio pauendę ſolicitudinis, mille diris mortibus, etiam in vltimas vſque terras, errabundas oues pij Paſtoris exquirit. Verùm inter hęc omnia, vt ad finem cito pergamus, & tibi, quam ſupra pollicitus, rationem exhibeam; opto, quamprimum fieri poteſt, ad Italiam remeare: cuius honeſti mei, vt arbitror, deſiderij, pręter reliquas omnes, atque eas permultas cauſas, illa pręcipua eſt, quod mihi videor apertè perſpicere, necdum Deo noſtro pro meis ſceleribus placuiſſe, *vt vel illi exhiberer, per Martyrij gloriam* (5) iuxta Scripturam S. holocauſtum medullatum,

Digitized by Google

ac ſuauiſſimum: vel vt Sedes Petri ſtatuerat, pro Catholica fide augenda, in Aethyopiam tranſmigrarem, ad Regem illum Aethyopum, potentia, vt ferunt, ac diuitijs, vtinam etiam recta fide, omnium præſtantiſſimum: Quem nos quidem vulgo, & vſu penè quotidiano, *Presbyterum Ioannem appellare ſolemus* (6) Sui verò hoc de illo noſtrum nomen ridentes, cum pro gloriæ ac potentiæ magnitudine, & pro honoris exhibitione Conſtantinum communi dignitatis nomine vocant; veterem illum Romanæ Reipublicæ Principem iactatione potentiæ referentes, qui prior Chriſto ex Auguſtis, vt memoriæ præbitum eſt, poſt Philippum, fidei baptiſma ſuſcepit. Atque adeò illi quidem in ſuo illo Rege videntur vetuſtatis memoriam reuocare, & oſtentare vires; vt licet Rex ipſe eorum, exempli cauſa, ſiue Iacob, vt iſte qui modo Aethyopiæ præeſt, ſiue aliud quippiam nomine proprio vocitetur, præter vſurpationem Romani nominis, atque terroris etiam; cum non vereantur Regem Regum, velut imperantem omnibus orbis Regibus appellare, quæ ſanè ſuperbiſſimi nominis varia iactatio omnimodis execranda eſt, ac deteſtanda fidelibus, cum tantæ gloriæ clariſſimus titulus, neminem præter Chriſtum decere, & ratio perſuadeat, & fides edoceat, & rectiſſimus ac vetuſtiſſimus vſus oſtendat. Quem quidem Chriſtum noſtrum, Ioannis Apocalypſis diligentiſſima perſpicacitas, pro ſummæ illius gloriæ maieſtate, ſapienter diſtinguens, Regem illum ſolum cunctorum Regum, & Dominum dominantium ſubacta omni omninò ſæculi poteſtate merito ſtatuerit nominandum. Iſtum ergo Regem Aethyopum, vt ad propoſitum redeamus, qui centum Regum Imperator' eſſe refertur, è quibus tredecim Barbarorum duro marte ſubiecit, Conſtantinum per dignitatem, vt prædiximus, dicunt; quamuis nomen aliud in Baptiſmate ſortiatur: quæ mihi differentia tam minus admirationis afferre probatur, quam magis cum doctis viris de his rebus loquendum ſit. Neque enim tu ipſe es neſcius, doctiſſime Leonelle, & nunc vſque apud Romanos Cæſares, atque Auguſtos, penes quos ſumma rerum eſt conſtituta, & olim apud Aegyptios, ſiue Pharaones, ſiue Tolomeos, ſiue nunc quoque Soldanos vocari ſolitos, quamquam eorum quiſque, & modo, & hactenus, propria non dignitatis, ſed perſonarum nomina ſortirentur. Itaque & nos quidem eiuſmodi vſus cum reliquis non ignari, potentium congruas appellationes, pro tempore & pro ſublimitate gradus, damnare non audemus; niſi cum quiſque ſuperbi nominis inſolentia, nimium ſe extulerit. Atque hac mente ea locuti ſumus, quæ de Rege illo Aethyopum ſuperius diximus. Quem cum nequaquam aliquando viderimus, ſua tamen permulta in Agypto didicimus, ab his qui ſe illum vidiſſe, & ſua omnia noſſe profiterentur. Verum de illo hæc hactenus. Nam de Patriarcha illo ſuo, cum quo fidei cauſam agentes, ſæpe & multum locuti ſumus, ſi fortè vel breuiter aliquid ſcire deſideras, nihil aliud in præſentia dico, niſi quod etſi habitatio ac mora illius, non in Athyopia ſed in Aegypto, atque apud Cayram continua ſit; Aegypti tamen totius, & omnis Aethyopiæ curam gerit. Quam verò ob cauſam, neque

in

Digitized by Google

in Alexandria, cuius inſigne officij poſſidet & titulum dignitatis, neque in Aethyopia, cui & imperat, & capita præficit, ſed in ipſa ſemper Cayra vitam degat, nimis eſt longum diſſerere: ſatis eſt noſſe in his, quæ ad Deum pertinere videntur, hoc eſt in ſpiritualibus curis, Patrem eum eſſe & Paſtorem, & caput duarum illarum Prouinciarum, alterius vetuſtiſſimæ, alterius maximæ, ditiſſimæ, potentiſſimæ, & cuius, vt reliqua prætermittam, vulgi maxima multitudo, & ingens frequentia populorum incredibilis eſſe refertur; quæ & fortiſſima eſt, & miro ardore fidelis, ſi non eſſet multis errorum ſordibus, credo per ſuorum paſtorum, vel ignorantiam, vel perfidiam, inquinata. Nobis autem pro longitudine, ac difficultate itineris, patria illa penè inacceſſibilis eſt. Nam quam & deſerti horrenda vaſtitas, & infidelium inſana ac ſæua barbaries vndique cingere perhibetur, nullis ſane ad eam, niſi cum capitis quoque certo periculo, & mortis vicinia volentibus proficiſci, vllus patet acceſſus. Patriarcham verò, vt dicere cœperam, poſt Romanum tamen Epiſcopum, omnibus Prælatis Eccleſiæ, hæ quidem ambæ Prouinciæ præſtare confirmant: Iacobini præterea eiuſdem Patriarchæ proprium, & terribile genus, hoc eum eſſe quod diximus etiam vehementer contendunt; tenentem, vt aiunt, loco prçclaro Euangeliſtç Marci veterem illam, ſed vt ego ſentio, vere vacuam Sedem; & ſpirituali edicto, omni, vt diximus, Aegypto atque Aethyopię imperantem. De cuius, à ſubditis omnibus, quamuis prçclaris Regibus, exhibita illi ſummo cum honore, ſumma obedientia, deque conditionibus, ac reliquis moribus ſi dicere proſequar, grandis nimium futura erit Epiſtola. Quod ego quia fieri nolim, atque vt tandem aliquando finem dicendi faciam, hęc ad te de noſtro itinere ſcripſiſſe ſufficiat, atque ad ceteros nobis notos, eoſque maximè, qui cum hactenus fuerunt noſtri, etiam deinceps ſeſe fore amicos noſtros pollicebantur, hodieque, vt arbitror, in amicitia perſeuerant. In quibus poſt te quidem, ſi non acriter ferant, ſed pace eorum, ante reliquos omnes, pręceptor communis pręcipuè Princeps eſt: Auguſtinum verò Villenſem illum, Franciſcum Mareſcalcum, Philippum Bendedeum, vt nequaquam ſe putent profunda apud nos obliuione ſepultos, tute illos non ęſtimes noſtro ſilentio poſthabendos. Hoc autem in ſcribendo, vt pręuides, diligentius obſeruare curaui, ne per occaſionem narrationis omnia explicans, viderer me ipſum vanis pręconijs, rerum magnificè ac probè geſtarum, inaniter prędicare, atque extollere voluiſſe: *non quia quæque præclara* (7) ſi id tempus, & locus, & cauſa aptè poſtulant, & rectis mentibus, rectè ac ſine vitio narrari non queant: ſed quia mihi modo hac potius parte modeſtiæ vti collibuit, vt vel me admonerem, non facile, quę egregiè quamquam geſſerimus, proprijs aut Epiſtolis, aut ſermonibus efferenda, quæ tamen & ipſa ab alijs bene ac ſapienter facta, & nos ipſi ſæpe honeſtiſsimè prædicamus, & maiores noſtri ſummis in Cœlum laudibus, ſummoque ſplendore, & gloria omnis eloquentiæ extulerunt: ex quo fit procul dubio, vt quamuis mihi modo hoc ſcribendi genus, tanquam linguæ, & calami

Vv 2 caſti-

caſtimoniam complectendam exiſtimauerim; haudquaquam propterea mihi ipſi à me ipſo putem eſſe præſcriptum; quominus ea poſſim, quæ tacui, cum voluero explicare. Itaque vel tibi, vel reliquis amicis, de his alias forſitan pleniſſimè ſcribens, ſuauiſſime Leonelle, ea omnia, quæ ſilentium noſtrum per modeſtiam huc vſque protexit, cum libuerit, pleniſſimè referam, ſi mihi hoc faciendum eſſe, aut conſulta ratio perſuaſerit, aut communis vtilitas conſuluerit, aut vrgentis poſtremo cauſę neceſſitas vlla compulerit. Præſertim, ſi ea primum, vt dignum eſt, poſt reditum noſtrum Eugenio Pontifici Maximo coram retulero, ne in contumeliam tantæ Sedis, primo alios mirandis nouis compleuero, quam illum cunctorum, quæ geſta ſunt, fecero ante participem. Vale ex Rhodo 1440.

N O T Æ.

Nota I.

Narrationem rerum quas ipſi probe geſſerimus eſſe cauendam. Albertus quidem hæc, quibus excuſaret ſe à narrandis alijs hominibus res à ſe in Oriente geſtas, priuſquam Eugenio Pontifici referret, cuius authoritate geſtæ ſunt, nos de hac quæſtione hic nihil: eam enim fusè & vniuerſim tractauimus in Epiſtola, quam à nobis ante multos annos exegit Illuſtriſſimus D. Michael Iuſtinianus Abbas: quæ quoniam ad rem elucidandam aliquid conferre poterit, integram hic edere viſum eſt, vt ſequitur.

ILLVSTISSIMO DOMINO MICHAELI ABB. IVSTINIANI PATRICIO GENVENSI.

FR. FRANCISCVS HAROLDVS HIBERN. ORD. MIN.

PRæſentiam tuam (clariſſime Iuſtiniane) deſideratiſſimam ſanè mihi, reddere ſolet colloquij tui iucunda vtilitas. Neque enim à te vnquam non lætior, doctiorque recedo; cum & res ad profectum optimas, & opportunas, atq; ad voluptatem ſemper nouas adferre conſueueris. Sed adeò abundat erga me humanitas veſtra, vt abſenti quoque mihi non liceat modo, ſed etiam amicè per te præceptum ſit, tecum pariter abſente conuerſari; vt præſentiæ fructus & oblectamenta etiam abſenti mihi non deſint. Cum nuper inter nos de hiſtorica ſcriptione ſermo incidiſſet, nouam quæſtionem, ſed antiquis rationibus dubiam excitaſti; an rectè ſentiant, qui arbitrantur propinquorum facinora à nemine literis commendari debere, quod inanis gloriæ ſtudio id fieri videatur, vt maiorum præconijs, magni ipſi haberi poſſimus, vt ſpecie quadam Idololatriæ, vel viuos nos, vel vanas defunctorum vmbras, ab alijs adorari cupiamus. Proinde quæcumque huiuſmodi ſcripturi ſumus, non rectam rationem, non amorem veri, non communem vtilitatem, ſed noſtri philautiam cœcam illam, & cœcorum ducem, ea nobis dictare credendum eſſe; etenim propinquitatis affectu facile fieri, vt vel fingere aliquid velimus, vel vltra modum extollere, vel præter æquum excu-

excuſare, vel in aduerſum acrius inuehi. Et quidem propter hæc, antiquo iure, propinquos & familiares, à ferendo teſtimonio, iudicioque prohiberi; præterquam quod laus in ore proprio ſemper ſordeſcere viſa ſit: vt quam rectè Salomon: *laudet te alienus, & non os tuum, extraneus, & non labia tua*. Timenda eſt ſemper cenſura, quæ, Catonis nomine, pueris etiam inſtruendis proponitur.

Nec te collaudes, nec te culpaueris ipſe.
Hoc faciunt ſtulti, quos gloria vexat inanis.

Atque ex his quidem illi, quamquam diligentis operæ pretium æſtiment magnorum virorum acta, & conſilia, alijs ad imitationem exponere; id tamen vt ipſi faciant, aut qui ijdem cum ipſis cenſeri poſſint, neutiquam expedire.

At ego, cum hæc tecum diſcutere geſtirem, tu iuſſiſti, vt illo temporis alijs rebus conceſſo, ego rem à me ſcripto, vt rogaſti, diſputandam tibi traderem: ſed ſuadendo, vt facerem, fortius diſſuaſiſti, dum diceres, plurium te ac doctiſſimorum hominum ſententias, in eandem rem colligere velle, & inter eas, meam etiam collocare. Hæc enim, vel ſola præfatio doctiſſimorum hominum deterruit me, ne ſuffragium meum, nec iudicio ſolidum, nec ſtylo comptum, nec eruditione amenum, nec ſententijs floridum, in illo muſarum choro productum, illicò me graculum demonſtraret: ſed occupauit etiam animum meum periculoſius dilemma, & calamum diebus multis ſuſpendit; nam ſi à ſententia ferenda me ſubtraherem, tu me ſtatim violatæ amicitiæ reum conſtituebas; ſi cum illis conſentirem, quorum opinionem iam expoſui, me ipſum condemnabam: qui de Franciſcanis rebus, ex officio ſcribo; quibus vita, & voto coniunctus ſum. Si verò de ſuis, cuique ſcribendum edicerem, illi continuò accuſationem ſuam repetebant: nempe me cauſam propriam in his agere, atque adeò ab hoc tribunali, vti teſtem non idoneum, repellendum eſſe: propterea quocumque me verterem, factum meum non tam profuturum argumento, quam nociturum authori præuidebam. Malui tamen hoc qualecumque diſcrimen oppetere, quam vel officium amico, vel ſuffragium veritati denegare: mollia enim officia ſunt, & virtute vacua, quæ nulla difficultate, nulloque noſtro, vel damno, vel periculo præſtamus. Igitur, vt mihi eueniat, eo ſanè authoritas & ratio me pellunt, vt pronunciem, non licere ſolum, ſed etiam expedire, vt ſuorum res geſtas aliquis conſcribat, immo quandoque ſuas, cum id communis, vel propria neceſſitas, vel condigna vtilitas, maiorumue authoritas poſtulauerit, Etenim qui

Quidquid eſt potentia
Magna creauit, nec regit
Minore prouidentia,

Is mihi non minus videtur occulta ſua vocatione hominum corda tangere, ac trahere voluntates, cum hunc ad coniugium, illum ad cœlibatum, iſtum ad religioſæ vitæ rigorem, alium ad ſceptrum, alium ad Stiuam vocat; Titium caſtris, Caium aulæ, Antonium Eremo adaptat; quam cum docti cuiuſpiam, & integri viri mentem, & calamum, in certa ſcriptionis argumenta, ad gloriam ſuam, & Reipublicæ vtilitatem

tatem dirigit, aut etiam impellit. Quid prohibet autem, ſi quempiam ad ſuæ gentis, aut proprias res ita ſcribendas, Diuina vocatione concitari dixerimus? cum iam conſtet Moyſem è fluctibus, & communi contribulium nece ereptum, vt ſua, & populi ſui res tùm gereret ipſe, tum ipſe narraret: aut reliquos veteris teſtamenti ſcriptores negabimus à Deo vocatos, vt ſcriberent? & tamen Ioſue quoque bella ſua, & populi ductum; Iob prioris vitæ ſuæ proſperitatem, filiorum delicias, perſonæ ſanctimoniam, tentationem, victoriam, & reſtitutam ſuis meritis ſubſtantiam, & prolem, denique pecus ipſum enumerat. Dauid quid vitæ ſuæ canere prætermiſit? Vrſum & Leonem occidiſſe, ipſe nobis author eſt. Quid ſapientiſſimus Salomon omiſit ſuæ? Samuel de ſe ipſo & ſua matre? Tobias de ſe & ſuo filio? Eſtheris acta ſcripſit Mardochæus, eiuſdem ſanguine patruelis, & educatione pater. Cęteras res Hæbræorum numquid non omnes fere, qui ſcripſerunt, Hæbræi? Poſt Chriſtum quis vel ſanguine, vel patria, vel etiam perſona, vel ſaltem patrocinio coniunctorum opera, iubente Deo, nobis non tradidit? dicemus igitur Patriarchas, & Prophetas, dicemus Euangeliſtas, dicemus Lucam in actis, Ioannem in Apocalypſi, Paulum in Epiſtolis, vanæ gloriæ, Philautiæ, vel Idololatriæ criminibus laboraſſe? dicemus ne omnes aliquid finxiſſe? vel ſupra modum extuliſſe, aut præter æquum excuſaſſe; ſeu ipſorum teſtimonijs fidem, vel ſententijs obedientiam denegabimus? blaſphemiam! et ſi nobis obiecerint authoritatem Diuinam, quæ illorum libris ineſt, non permittere paritatem. Ego potius id mihi in lucrum ſumo: nam quidquid Deus, ac Diuini homines, vel fecerunt ipſi, vel alijs faciendum dictarunt, illud nobis exemplo, hoc documento eſſe debet: Nec video cur Deus Moyſen ſcribere iuberet, vt fidei Diuinæ authoritatem habeat, & non poſſit imperare Cęſari Baronio ſcriptionem, vt crederetur ipſi fide humana, & tamen humilis & modeſtiſſimus Baronius, etiam de ſe ipſo aliquid. Legant Auguſtini & Confeſſiones, & alia de ſe, de Patre, de Matre, & de laudibus Adeodati filij, vt ipſe vocat, peccati ſui. Legant Hieronymi Epiſtolas, Gregorij Nanzianzeni vitam à ſe ſcriptam. Et hos, alioſque ſimiles, qui innumeri viri præſtantes, ſuas, & ſuorum res conſcripſerunt, à teſtimonio, iudicioque repellent? Credent Ioſepho Iudęo, vel diſertiſſimo Philoni, & alijs eiuſmodi Iudaica narrantibus? credent Polibio, vel Thucididi Græcis, Græca ſcribentibus? credent Criſpo, Suetonio, Tacito, laudatiſſimis Romanarum rerum Scriptoribus Romanis? credent denique Iulio Cęſari victorias fortitudinis ſuæ, & ingenii machinas, & ſtratagemmata, nudè, rectè, venuſtè referenti? credent oppidò, quamquam gentilibus, quibus terrena gloria patrimonium fuit, cum cœleſtem non expectarent. Credant ergo Chriſtianis, in quibus religio mendacium, verecundia vanitatem cohibet, dummodo inſpirante Deo, vel ſuas, vel ſuorum res, grauiter, & modeſtè ſcribant. Porro quis neſciat quanta nunc ſit, & ſemper fuerit fides Epigraphis, & Epitaphijs, quę incidi curarunt aliqui ſibi ipſis, Patres

filijs,

filijs, filij parentibus, mariti charis vxoribus, nepotes Auis & Atauis, clientes Patronis, amici denique amicis, vt memoriam illis ponerent, non niſi corroſo ęre, vel comminuto marmore perituram: de quibus loquens Iulius Iacobinius, vir eruditiſſimus, in Epiſtola pręfixa ad comment Ioan. Baptiſtę Frontei de priſca Cęſiorum gente, ſic cenſet. *Meo quidem animo, à doctis & literatis viris conſultum mortalibus eſt, vt ſcilicet quæ plures homines præclarè fecere, facta ipſi perſcriberent, & in pluribus quaſi tabellis expreſſa, hic atque illic exempla ob omnium oculos obijcerent: ex quo homines rerum laudabilium præſidijs, ad omnia muniti exiſterent, indieſque fieri prudentiores poſſent.* Sane qui eruditi viri vitam contexuerit, non gemmis viliora reputat, ſi quæ ex ipſius operibus fragmenta, ad perſonam pertinentia, colligere poteſt. Quam fidem habebimus nauigationum, itinerum, nouarum conquiſitionum, propagationis fidei, priuatarum actionum, conſiliorumque relationibus, in quibus & actor & nuntius ferè ſemper idem? Omnium conſenſu, nemo ad hiſtoriam conſcribendam eſt magis idoneus, quam qui rebus geſtis interfuerit; ſed ille quis certius, quam qui geſſerit? quis diligentius, quam qui ſuum in opere habet? quis cautius, quam qui actionis defectum, & ſcriptionis mendacium ſimul ſibi exprobrandum timeret? Cum de alienis ſcribimus, quæ nobis notiora eſſe, aut commodius, certiuſque diſcere potuimus, quam quæ ab apertis primum auribus Domi noſtræ, perpetua traditione, audiuimus, quæ à ſoluta infantiæ lingua, per partes interrogauimus, quę in Maiorum trophæis, in picturis, & ſculpturis, in ipſis operibus, oculis noſtris conſpeximus, & in ſecretis documentis manus noſtræ contrectauerunt? quæ ſcriniorum cuſtodes, nulli liberius, aut libentius, quam domeſtico pandent. Quod ſi de Patria ſcribendum ſit, indigena itinerum vias, actionum opportunitates, & obſtacula, hominum mores, & alia his cognata percallet; in quibus alienigena ad ſingulos paſſus, vel ceſpitat, vel ſæpius cadit. Verum tametſi, quæ aduerſus hęc prius allata ſunt, prima fronte prohibere videantur, vt nemo ſuæ ciuitatis, aut patriæ; nemo propriæ Religionis acta, nemo Chriſtianus Eccleſię Chriſti hiſtoriam, nemo Gentilis priſcorum heroum facinora, non miles rem bello geſtam, non Senator conſulta, non iuriſperitus Principum decreta, vel ſcita plebis, non nauta curſum Oceani, non medicus herbarum vires, aut curationis modos, non etiam mercator libros rationum, conſcribere deberet: nam & hic obolum debitoribus addere, creditoribus demere poſſit; nulli denique in arte ſua credendum fore, atque adeo omnium iudicio, & conſuetudini contraria eſſe, quiſpiam ſuſpicari poſſet: ego tamen de rebus ſuis, vel ſuorum ſcripturienti, quamuis hęc ſcriptionis impedimento fore debere nullo modo conſentiam, certè tamen, vt moderationis documento, & cautelæ ſint omnibus ſuaderem; vt etiam ipſi mihi optarem, vt optima mente opus aggrediamur: vt nihil tribuamus philautiæ, vt adulationem procul pellamus, vt non tam laudare nos, quam alios noſtrarum, vel aliarum, de quibus ſcribimus, actionum imitatione laudabi-

les

les faciamus. Denique vt in ſcribenda hiſtoria, nihil eorum committamus, quæ vel ſuperius obiecta ſunt, vel poſterius meritò nobis obijci poſſint. Sic enim in omni tribunali teſtes erimus, omni exceptione maiores. Nec terret illa propriæ laudis prohibitio, nec enim Encomiaſtes eſſe debet, qui res geſtas narrat: & ſi quid vel improbat, vel commendat, non id affectui, ſed orationi concedit; nec maleuolentiæ, aut fauori perſonæ, ſed integræ, & rectæ cenſuræ, de facto ipſo, quod ea ratione, vel imitandum, vel deuitandum efficacius inculcet, vt excitet lectorem, non tam admiratione perſonarum, quam amore virtutum, & cognitione authoritatis bonorum omnium, ad quæ, quos vult, eligit, & quos vult, relinquit. Etenim cum Chriſtus Dominus opera noſtra bona, ad gloriam Patris, ab hominibus videri poſſe concedat, certè Salomon haudquaquam illi contrarius, non hiſtoriam ſed vanam extollentiam prohibere cenſendus eſt, cum & ipſe præſcribat, Patrem à filio, non in opere tantum, & in omni patientia, ſed etiam ſermone, & omni conuenienti cultu honorari debere; quod poſt cultum ſoli Deo debitum, primum in decalogo præceptum eſt. Non magis profectò, cum noſtra ſcribimus, timenda eſt propriæ laudis appetendæ calumnia, quam cum aliena narramus, ne res egregiè geſtas deprimamus, vel ſecus facta amplius aggrauemus, ſiue id ex inuidentia, ſiue ex maleuolentia, ſiue ex alienæ rei negligentia, ſiue à facili ignorantia prouenire poſſit, ita vt vel nec noſtra, nec aliena ſcribere omninò debeamus, vel certè vtrobique pari nos calumniarum periculo exponamus: quę vtrobique contemnendæ ſunt, modo prudentiæ, & integritatis terminos non tranſiliamus: quos in omni actione humana præ oculis, ſemper habere debemus. Igitur ſeu ego de Minoribus meis, ſeu alius de Maioribus ſuis, ſeu vterque de extraneis ſcribat, ad hiſtoriæ finem perinde eſt, dummodo res, quas narramus, dignæ ſint, & veritas conſtet, eaque nuda, vel modeſtè, grauiterque veſtita proponatur; neque in rebus noſtris magis vituperanda ſunt vitia hiſtoriæ, quam in alienis; neque virtus in alienis magis placere debet, quam in proprijs. Nec propria laus apud graues viros ſordeſcit, modo vera, & modeſta, atque vel ſuſtinendæ authoritatis, vel famæ tuendę neceſſitas, vel Diuinæ gloriæ, & alienæ ſalutis vtilitas, vel Maiorum imperium illam eliciat. Et ſanè criminis magis reus vbique reputabitur, qui probum, doctumque virum, integritatiſque ſuæ poſſeſſorem, in vanitatis, aut falſitatis ſuſpicionem temere vocabit, quàm qui dona Dei, ſibi, ſuiſque collata, optimo fine, & mente perturbationibus libera, grauiter, eruditè, & modeſtè manifeſtat: vt fecit ſpeculum, & Magiſtra humilitatis, cum exultabunda caneret. *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi Dominus magna qui potens eſt, & Sanctum nomen eius.* Quæ cum ita ſint, ad te denique redire, nunc mihi liceat, clariſſime Iuſtiniane, & obnixè rogare, vt rei literarię, politicę, militari, Eccleſiaſticæ, vno facto vtilis eſſe velis, nobiliſſimæ gentis tuæ Iuſtinianæ vtriuſque fortunæ caſus, & heroica facinora, vno corpore concin-

cin-

Digitized by Google

cinnando, qua integram, & abſolutam Rempublicam & priuatam ſimul nobis exhibere poſſis. Eſt enim Iuſtiniana gens, ea ſtirpis vetuſtate, actionum virtute, vitæ ſanctimonia, doctrina, ſago, toga, purpura, pædo, & vtriuſque fortunæ varietate talis, vt approbandæ æmulationis incitamentum, regendarum actionum exemplum, & omnis fortunæ moderatè, & æquanimiter ferendæ norma alijs fidenter proponi poſſit. Hoc operæ meæ pretium eſſe cupio, nec Epiſtola, ſed volumine denſo mihi reſpoderi volo. Vale è S. Iſidori in Vrbe XII. Kalend. Nouembris 1661.

Nota II.

Secretanda. Non defuit Alberto lingua Latina, ſed familiaritatis licentia hic vtitur pro *ſecretò ſeruanda*, cuiuſmodi vulgares dictiones multi in familiari Latino ſermone, vel emphaſis gratia, vel alia cauſa miſcere ſolent. Recentior quidam eloquentiæ profeſſor, non negauerim tamen, inquit, debere aliquando oratorem eſſe Logodædalum, ideſt, ingenioſum verborum architectum, quod & Horatij authoritate confirmat Mendoza in viridario, lib. 7. cap. 13. vbi & Ciceronis & aliorum huius generis exempla producit; & ſi longus eſſe vellet, infinita propemodum aceruare poſſet. Nec alius frequentior verborum Architectus eſt, quam Romanæ Princeps eloquentiæ.

Nota III.

Dulcillus, & ſi latinius dico, Dulcettus. Non quod Dulcettus, quod præter deſinentiam vulgare Italicum eſt, Latinius dicatur, quam Dulcillus; ſed author ſe excuſat, quod vt Latinius loqueretur *Dulcillum*, dicendo cognominis vocabulum, quod Dulcettus eſt, quodammodo corruperit, ipſum non ad verbum, ſed ad ſenſum Latinè efferendo.

Nota IV.

Quamprimum ille legationem ſuam è Syria ad Eccleſiam deferendam expleuerit. Hinc habemus Albertum Dulcettum Ferrarienſem, vel Aethyopes Iacobinos, de quibus ante diximus, per Syriam, ſeu viam Hieroſolymitanam duxiſſe; vel, quod mihi verius eſt, ſpecialem legationem, ex ipſa Syria ducturum; tum quod Albertus noſter, hoc loco, ſuam Aegyptiacam legationem ab alterius Alberti Syriaca diſcernat; tum quod poſt vnionem Iacobitarum, in Actis Concilij apud Iuſtinianum, reperiam decretum peculiare vnionis Syrorum editum Laterani in publica Seſſione Synodali anno 1444. pridie Kal. Octobris, ibique traditum Abdalæ, Archiepiſcopo Edeſſeno, qui Ignatij Patriarchæ Syrorum, atque totius Nationis ſuæ Legatus, Romam venerat (quo Concilium Florentia ab Eugenio Pontifice tranſlatum fuit) humiliter & deuotè poſtulans, vt eam fidei Regulam, quam Sacroſancta Romana profitebatur Eccleſia, eidem (ait Pontifex) traderemus.

Nota V.

Vt vel illi exhiberet per Martyrij gloriam. Hic iterum lamentatur ſe Martyrij quæſtionem euaſiſſe, de qua nos, in eius vita, & Vvaddingus ad annum 1439. num. 40.

Nota VI.

Presbyterum Ioannem appellare ſolemus. De hoc, & alijs nominibus Imperatoris Aethyopum, narrat Albertus ea, quæ ab ipſis Aethyopibus in Aegypto ſe didiciſſe dicit; narrant alij alia, pari ſe authoritate fulcientes: vide, ſi libet, Iuſtinianum in actis Concilij Florentini part. 3. num. 15. pagin. 380. Ludouicum de Vrreta lib. 1. hiſtoriæ Aethyopicæ, cap. 7. & huius in multis iuſtum reprehenſorem, Nicolaum Godignum de rebus Aethyopiæ lib. 1. cap. 5. Damianum à Goes de moribus Aethyopum, tom. 2. Hiſpaniæ illuſtratæ pag. 132.

Nota VII.

Non quia quæque præclara. Hic moderatur prudens Albertus, quod prius pronunciauit, neminem res à ſe geſtas narrare debere, imo tunc etiam addidit, *maximè verò quoad recta ratio aliud fieri debere perſuadebit*, & hic fieri poſſe cenſet, *ſi id tempus, & locus & cauſa aptè poſtulant*. Vnde dat ſpem, etiam ea quæ tunc tacuit, & ipſi Leonello, & alijs amicis, cum ipſis opportunum videbitur, enarrandi: nunc autem ideò vel maximè tacuiſſe, vt rem prius Eugenio Pontifici referret, *ne*, inquit, *in contumeliam tantæ Sedis, primo alios mirandis nouis compleuero, quam illum cunctorum, quæ geſta ſunt, fecero ante participem*. Quæ ſanè ratio ſola ſufficiebat, ne cuncta tunc alijs perſcriberet.

EPISTOLA LXVIII.

MAGNO SOLDANO SARACENORVM.

ARGVMENTVM.

Ioannes II. Caſtellæ Rex Mahomad Aber, Azar, Maurorum Granatenſium Regi armis infeſtus erat: Interpoſuit ſe apud Eugenium Pontificem Soldanus, vt Ioannes à vexandis Granatenſibus deſiſteret. Reſpondet hac Epiſtola Pontifex, operam ſuam neceſſariam non eſſe, cum Reges iam inter ſe inducias inierint. Et arrepta hac occaſione Soldanum ad fidem amplectendam hortatur; cuius certam veritatem, vt Saracenus ediſceret, optionem dat Pontifex vt vel ille ſuæ legis peritos, cum Chriſtianis doctoribus diſputaturos, in Italiam mitteret; vel ſi mallet concertationem de fide Cayri haberi, ſe miſſurum, qui Chriſtianæ Religionis veritatem, neceſſitatemque propugnarent. Demum interea & ædificia, & Eccleſias, & peregrinos Chriſtianos, Terræ Sanctæ illi commendat.

EVgenius (1) Seruus Seruorum Dei, Papa omnium Chriſtianorum, & Epiſcopus magnæ, & antiquiſſimæ Vrbis Romæ, Magno Soldano Aegypti optat in Domino æternam ſalutem, ad quam per viam veritatis incedentes ſoli perueniunt. Dilectus & Religioſus filius noſter *Gandulphus*, *Guardianus* (2) per nos olim factus in Monte Syon, & locis alijs Terræ Sanctæ, nobis nuper per duos ex fratribus ſuis renunciauit, quomodo illum tua à Domino Deo noſtro magna poteſtas ad Cayrum ex Hieroſolymis aduocarit, *petens ab eo inſtantius* (3) vt ad nos quamprimum curaret diligentius de tuo deſiderio ſcribere, vt videlicet per noſtrum ſtudium, dilectus filius noſter, illuſtris, ac potentiſſimus Rex Caſtellæ, cum Rege Granatæ pacem ſalutaris quietis cito componeret: ſicut per ſuos Legatos Rex ipſe Granatæ te vehementer rogauerat. Hæc nos omnia, cum audiuiſſemus, tuæ magnitudini ſanè fatemur, ea nobis vel maximè fuiſſe gratiſſima, quod occaſionem honeſtiſſimam

Digitized by Google

mam præbuerunt ſcribendi tibi, & ea ſignificandi, quæ Deo acceptiſſima eſſe non dubitamus. Nobis autem chariſſima ſunt, & tibi, atque omnibus tuis, ſi rationem conſulas, placidiſſima eſſe debebunt: Deſideramus enim ex totis præcordijs noſtris, ſi iuſtus, & Omnipotens Deus hoc nobis munus de Cœlo ex iuſta ratione donaret, & tecum, & cum omnibus hominibus, qui ſub Cœlo ſunt, Sanctam, & veraciſſimam pacem habere. Et quidem, quod attinet ad concordiam duorum Regum illorum, de quibus nos rogas, non oportet nos in præſenti admodum fatigari, cum certum habeamus, inducijs iam interuenientibus, *eos à mutuis iniurijs*, & damnis, atque offenſionibus *abſtinere* (4) cum autem Legati Regis Granatæ apud te eſſent, non ita erat. Ea propter quod ipſe tunc ſolicitus poſtulabas, & laborabas, vt fieret; nunc non opus eſt agere. Curabimus tamen, vt quę ad nos hac de re tuæ voces iam peruenerunt, ad illius etiam nobiliſſimi Regis, dilecti filij noſtri, notitiam perferantur: ſed etſi fortè nouis inter ſe deinceps prædicti Reges bellis confligerent, poteris ad nos ſcribere, & nos quantum, ſalua Religione, poterimus, & prout iuſtitiæ cauſa poſtulabit, conabimur tibi in omnibus complacere. Verumtamen ſcire debet pro certò prudentia tua, cauſam diſſentionis inter Chriſtianos, & Saracenos; nullam aliam eſſe quam cultus Religionis, quam pietatis, & legis, fideique diſtantiam. Quæ omnia, ſi in vnam redigerentur credendi ſinceriſſimam normam, iunctis inter ſe animis, aut diſcordia nulla obreperet, aut facile reparanda. De qua re, haud dubium honeſtiſſima, vt ad perfectum aliquando perueniat, dicere ſatìè non poſſumus, quantum ab ineunte penè ætate arſerint noſtra præcordia, & eo feruentius hoc in dies deſideramus, quò duce ratione, & veritate videmur nobis, quæ ſunt iuſta expetere. Conſideramus enim, Excellentiſſime Princeps, vos nobiſcum à Deo vno, & ſolo, & potentiſſimo, ad ſuam imaginem, & ſimilitudinem ſuam, per ſuam miſericordiam factos, eius eſſe pariter, & ratione, & amore capaces. Ad ſummam verò bonitatem illius, dum hanc vitam degemus, de malo ad bonum, de bono vſque ad optimum vitæ ſtatum quotidie conuertibiles. Vnum Deum verum, qui creauit Cœlum, & Terram, mare, & omnia, quæ in eis ſunt, ſimul credentes. De Chriſto autem, Domino Deo noſtro, & Beata Virgine Matre eius, quamuis non integro ſenſu, multa tamen nobiſcum, magna & pręclara ſentitis; vt taceamus, qui homines pariter ſumus, qui pariter regnamus, qui vno Sole, ijſdem elementis, vita, cibis, diuitijs, valetudine, Diuina prouidentia gubernamur; quę ergo cauſa eſt, cur inuicem diſſentiamus, niſi Religio? in quam ſi, paucis mutatis, congregaremur in vnum, fieret ſtatim damnata diſſenſione, conciliatio, & de inimica ſimultate, gratulabunda concordia. Sit ergo inter nos, te oramus, vna & eadem fides, & illico pax ſequetur. Ad quam ſanè rem probè conficiendam, alterum profectò è duobus, quod ipſe malueris fieri debere cenſemus, vt vel tuorum prudentium ad nos quidam abs te miſſi tutò perueniant, vel ſi magis placet, nonnullos de noſtrorum numero ſapientum, ac de tua primum

pollicitatione ſecuros, tibi mittamus; qui pariter pro fidei veritate diſceptaturi, poſſint de ſalute futuri ſęculi, pacifica congreſſione diſſerere: qua collatione clariſſima, quid iucundius? quid honeſtius? quid ſalutarius dici poteſt? Etenim contempta felicitate terrena, de æterna tantummodo ſolertior indagatio, ne dicam inuentio, peruentio, conquiſitio, omnium veterum Magiſtrorum, qui rectè ſapuerunt, iudicio, ſine vlla dubitatione, longè excellentiſſimè mortalibus pręſtat: Si pręſertim verę felicitatis, quod eſt dicere verę ſapientię, admirandam perueſtigationem, cum inerti otio compares. Cuius ſapientię, ſicut felicitatis, vt diximus, non quidem inuentio, ſed & ſola inquiſitio præponenda eſt, etiam inuentis theſauris, regniſque gentium, & ad nutum circumfluentibus corporis voluptatibus. Donet tibi Sapientia Dei nobiſcum iſta ſentire, in his conſeneſcere, per hęc in temporalibus, & caducis proſperè agere, vitam in terris ducere ſinceriter bonam, vt in æternum in Cœlis valeas poſtmodum poſſidere beatam. Rogamus te præterea, Princeps ſublimis, per humanitatem rationalis beneuolentiæ, in qua à belluis longè diſtamus, per communia cunctis hominibus Domini beneficia, vt noſtræ Sanctæ Sedis intuitu, & veteris Romani nominis potentatu, omnes Chriſtianos ſub tua ditione, atque in tuis quibuſcumque Prouincijs, & Regionibus commorantes, habeas commendatos, præſertim verò filios noſtros, & Dei Seruos, fratres Montis Syon, & locorum omnium Terræ Sanctæ, nec minus Chriſtianos peregrinos, qui loca noſtræ ſalutis inuiſere, deſiderio religioſo feſtinant, ſuper omnia verò loca ipſa humanæ redemptionis, atque ſalutis, & quæ Sancti Patres, Abraham, & reliqui antiquæ memoriæ ardentius dilexerunt, cultu ſinceriore, per tuam iuſſionem æſtimes ab omnibus veneranda, inſtauranda, conſeruanda, cum opus eſt. Ita enim tibi Deum facile poteris, vt inde ſemper ad maiora bona progrediaris, propitiari. Harum noſtrarum baiulum, *dilectum filium noſtrum A.* (5) virum religioſum nunc ad te mittimus. Aget tua diſcretio ita cum illo, vt & ſibi, nomine noſtro, tibi quædam dicenti credidiſſe, & nos in illo, abs te honoratos fuiſſe, comperiamus. Valeat tua poteſtas, eis veris fulta præſidijs, quibus ad æternam beatitudinem peruenitur. *Ex Florentia* 1441. (6)

NOTAE.

Nota I.

Eugenius. Quamquam hinc appareat, iſtam Epiſtolam Eugenij Pontificis eſſe, Ego tamen eam inter Alberti Epiſtolas reperi, & fortaſſis etiam Alberti eſt, nam in margine vetuſti codicis ſcriptum eſt; *Ex nomine Eugenij*, quaſi indicare vellet, Albertum eam ſaltem dictaſſe, quod & ſtylus indicat: vt vt ſit, digna mihi viſa eſt, quæ non omittatur, cum ob Gandulphi Siculi noſtri mentionem, tum quod Eugenij Pontificis ordinis amantiſſimi zelum, & pro-

Digitized by Google

& propagandæ per omnia fidei ſtudium exprimat, & conſeruandi Terræ Sanctæ loca noſtra deſiderium: tum quod exemplum præbeat, quo modo, quaque via, cum Orientis Infidelibus tractandum ſit.

Nota II.

Gandulphus Guardianus. De eo nos fuſius in vita B. Alberti, & noſtris ad eam notis.

Nota III.

Petens ab eo inſtantius. Non infrequentes fuiſſe huiuſmodi Tartarorum, Turcarum, Perſaruuı, Indorumque legationes, per Fratres Minores, ad Romanum Pontificem, & Chriſtianos Principes miſſas, in Vvaddingi noſtri Annalibus, & alijs ordinis monumentis paſſim reperitur.

Nota IV.

Eos à mutuis iniurijs abſtinere. Stephanus Garibaius tom. 3. hiſt. omnium Regnorum Hiſpaniæ lib. 40. capit. 22. refert Regem Mahomad hoc tempore per ſeptem annos externo bello caruiſſe, quamquam ciuilibus diſſidijs vexaretur, donec tandem per nepotem ſuum Mahomad, Aber hoſmen, cognomento Claudum, an. 1445. ſupplantatus, & Regno exutus fuit, in quo ipſe Claudus ſucceſſit.

Nota V.

Dilectum filium noſtrum A. Per hanc literam A. Albertum noſtrum intelligi non exiſtimo, qui hoc tempore, cum Eugenio Pontifice Florentiæ fuit, abſque vllo cogitatu in Aegyptum amplius reuertendi; ſed literam poſitam fuiſſe pro nomine cuiuſcumque, in Pontificio authographo poſtmodum expreſſius nominandi.

Nota VI.

Ex Florentia 1441. Menſem, & diem, hic eadem ratione eidem authographo reſeruata fuiſſe pariter cenſeo, ex quibus mihi confirmo Albertum eam dictaſſe, & authentica illa Pontificis diſpoſitioni reſeruaſſe.

EPISTOLA LXIX.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Hoc tempore cum Eugenio *Pontifice fœdere coniuncta fuit Reſpublica Senenſis, & vt ex Epiſtola colligere mihi videor, mediatore B. Alberto. Interea verò, dum Pontifex nondum ſubſcripſit alioquin pactæ paci, illius militia bono fine, intrauit in ditionem Senenſem: ſed cum infecta re, quam alibi tentauit, in Latium reuerteretur, multam, & pecorum, & hominum prædam, inde abducebat, vt in hiſtoria Senenſi part. 3. lib. 2. fol.* 30. *ad annum* 1440. *narrat Orlandus Malauoltus: Ea propter Albertum, ad alia Pontificis perficienda mandata Senis tranſeuntem, Priores Vrbis ad ſe vocatum, acriter increpuerunt, quod falſam, & citò perituram pacem, nomine Pontificis, ipſis promiſerit. Qua de re, hanc*

Epi-

Digitized by Google

Epiſtolam ad Pontificem ſcripſit, hæc ipſa narrans, & ſe in arcanis quibuſdam, oretenus exponendis, ad Maſſanum Epiſcopum referens, cui cuncta perſcripſit: interea prudenter, & religioſè rogans, vt Eugenius quoſdam Senis Primores, charitate, & clementia Pontifice dignis, ad ſe attrahat, & vt minora bona, pro maioribus bonis negligat, ne populus, alioquin Sedi Apoſtolicæ deuotus, odiorum ſemine grauidetur, quod Guelforum, & Gibellinorum factiones interpretor, aut aliquorum cum Felice Antipapa colluſionem.

HEſterno veſperi B. P. Priores huius Ciuitatis, me in ſuum palatium celeriter aduocantes, duram conqueſtionem auribus meis exhibuerunt; ſimul mihi ſtomachosè in faciem exprobrantes, *quod falſam eis & citò perituram pacem, nomine T. S. promiſerim* (1) cum primò putauerint damna, quæ vtrinque illata ſunt (cum fuerint iniuſta) & ab vtriſque partibus, tua ſcilicet Sanctitate, & eorum paruitate, ignorantia, tanquam æqua lance cuiuſdam pacificæ obliuionis, penitus compenſanda. Nunc verò expoſtulant abs te præberi fideiuſſores, qui potius, & per meam promiſſionem, & tuam iuſſionem, expectabant ſe præda rehabita gauiſuros, tametſi ſemper putauerint, & nunc quoque magis putent, in tam longa mora reſtitutionis, per fraudem militum, ne centeſimam quidem partem prædæ recuperaturos. Multa B. P. in hanc cauſam ſunt mihi conqueſti, quæ, ne S. T. pluribus verbis onerem, prætermitto: *Et quia Maſſano Epiſcopo* (2) vt ea tecum conferat, latius ſcripſi. Pro hac re veniſſem ego ad Sanctitatem tuam, niſi, cum me vocarunt, fuiſſem in procinctu receſſus ad duo illa Caſtella, vt Sanctitas tua pridem ſtatuerat, ſumma cum diligentia concilianda. Verum illa potior cauſa eſt, quod indignati, vt arbitror, ciues Senenſes nihil me rogauerunt, non ſolum vt ad te ipſe venirem, ſed nec vt ſcriberem quidem orare dignati ſunt. Viſum tamen eſt mihi, pro charitate, hæc pauca T. S. ſignificare, roganti ſimul, & obſecranti vt adhibito ad hanc rem, quod Apoſtolicam ſapientiam decet, grauiore conſilio, minora bona pro bonis maioribus negligantur. Præſertim hac tempeſtate temporum, & dierum malorum; in quibus quid hic noui, & mali, ab heri & nudiuſtertius *adulterina plantatio* (3) contra tuam beatitudinem nequiter machinetur, ex Maſſano Epiſcopo poteris facilius audire, cui quædam grauiora tibi fideliter referenda, contexui. Oro te B. P. vt populum iſtum tuæ Sanctitati deuotum, & deuotiorem fieri valde flagrantem, non permittas ſemine odiorum, per tauros laſciuientes ingrauidari, ſed ingenita magis clementia tua, tanquam vinculis charitatis, tauros ipſos ad te ligatos traijcias, & vaccas populi huius ſemine Chriſti potius ipſe fœcundes. Dominus Deus Omnipotens longo te æuo tueatur B. P. ex Sena ſumma celeritate, cum iam cuncta parata eſſent ad iter 11. die Octob. 1441.

NO-

Digitized by Google

NOTAE.

Nota I.

Quod falſam eis & cito perituram pacem nomine T. S. promiſerim. Hinc imprimis colligo Albertum, pacis inter Pontificem, & Senenſes mediatorem fuiſſe, quis enim audeat, Principis nomine, talia promittere, cui poteſtas paciſcendi conceſſa non fuiſſet? Quod confirmant quæ ſequuntur. *Qui potius per meam promiſſionem, & tuam iuſſionem expectabant ſe de præda rehabita gauiſuros.*

Nota II.

Et quia Maſſano Epiſcopo: Is apud Vghellum tom. 3. fuit Petrus de Vrſo, quem Eugenius anno 1439. ex Epiſcopatu Montis Flaſconis, ad Maſſanum tranſtulit, & obſiſtentibus Senenſium ſtudijs, huius poſſeſſionem inire non potuit: Pontifici interim & S. Concilio Florentiæ interfuit.

Nota III.

Adulterina plantatio. Erant aliqui ex Primoribus Ciuitatis, qui odiorum in Pontificem ſemine, tanquam laſciuientes tauri, populum grauidare nitebantur, & Guelforum fortaſſis factiones, aut Schiſma Felicianum, aduerſus Eugenium reſuſcitare. Quæ cauſa Alberto fuit, vt ſuaderet Pontifici, hos ingenita clementia, tanquam vinculis charitatis, ligatos ad ſe traijciat, vaccas populi, hoc eſt quietos, & Eccleſiæ deuotos ipſe Pontifex ſemine Chriſti fœcundet, inſtruendo, & benefaciendo, minoraque damna ſua negligat, ne maioribus implicari contingat.

EPISTOLA LXX.

LEONELLO PRINCIPI FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Albertus, vt in eius vita narrauimus, Patrum Conuentualium Prouinciæ S. Antonij, ſeu Venetæ, vnanimi ſuffragio, Miniſter Prouincialis electus eſt anno 1442. menſe Iunio. Quo tempore Leonellus per literas ab illo flagitauit, vt Epiſtolam iam olim promiſſam, de rebus à ſe in Oriente geſtis, illi mitteret; ſed non ſollicitior erat Princeps in illa exigenda, quam conſtans author in rebus à ſe geſtis reticendis; quarum narrationem forte conſiderauit, maiorem ſibi inuidiam, quam Leonello vtilitatem, allaturam. Reſcribit ergo præſentem, per quam ſe ab omni literario ſtudio, per impoſiti regiminis negotia impediri omninò cauſatur.

QVod ad me ſcribis Leonelle, Marchio Illuſtris, de prædicatore illo, mihi quidem & fratre & filio; quorum alterum communis nobis religionis eſt, alterum officij in illum mei, nihil tibi in præſenti reſpondeo, ſed ne multa dictare compellar, quod profectò efficere nequeo, te ad Epiſcopales literas noſtras remitto, in quibus tibi

puto

puto plenius pro tempore ſatisfactum. Miror præterea, qui Epiſtolam otij à me repoſcis, homine iam facto negotioſiſſimo, & à quo pro peccatis meis, prorſus omnia prærepta ſunt otia, excuſſa quies, & intercepta, ne dicam præciſa, ſtudia literarum; Quod cum nunc, & ſæpe alias, mœſtus recordor, lacrymas tenere vix queo, immo prorſus non queo, vt tibi, quod ſentio, liberè & amicè confitear. Qua certè tam egregia bonorum iactura tantus mihi luctus ſuboritur, vt nullo me ſolatio ab hac moleſtia leuandum putarem, niſi me, aut expectatio terminandæ citò moleſtiæ, aut ſpes proferendi de laboribus huiuſmodi vberrimi, ac celeberrimi fructus, aut poſtremò cogentis obedientiæ, atque eius Apoſtolica virtus conſolaretur. Itaque mi Leonelle Princeps, te oro vehementer, vt quoad pondus hoc immaniter, atque vtinam non me inaniter, premit, deſinas à me Epiſtolas flagitare, quas cum per occupationes præbere non valeo, nihil mihi videtur aliud facere, cum illas à me quiuis, quantolibet ſtudio poſtulat, quam mihi, penè dixerim magna cum iniuria, intermiſſa illa mea ſuauiſſima ſtudia exprobrare. Neque verò pollicitationem meam mihi vlla confidentia objjciendam exiſtimes. Quis enim iniquus Iudex pertinacius poſtulet, quæ neceſſitas reddenda, quamuis ſumma aſſertione promiſſa, prohibeat? In promiſſis præterea, quæ hominibus reddere nemo cogit, id quod obligatio vlla ſpoponderat, ſiue quælibet ſponſio obligauerat, certa ipſius pollicentis hominis abnegatio ſoluit & liberat; igitur qui me ipſe, non coactus, tibi libera ſponſione ligaueram, intercurrente cauſa, liberiore abnegatione me ſoluo. Ora Deum vt moleſtia negotiorum me liberum faciat, & ego per otium reddam, quæ per negotium ſine vllo mentientis vitio denego. Habeo enim iam penè completam Epiſtolam, de qua ſcribis: ſed tamen necdum planè completam: quæ tamen & ipſa, ſi completa eſſet, polienda reſtaret. Verum cum ad neutrum mihi tempora ſuppetant, melius differuntur, quam inepta prodantur. Quamuis enim, vt noſter Hieronymus ait, elegans ſit, exercitatumque ingenium, & longo vſu attrita currat oratio; tamen niſi auctoris ſui manu curata fuerit, & polita, redolet ſordes negligentiæ: non eſt nitida, non habet mixtam cum decore grauitatem, ſed in modum diuitum ruſticorum, opibus ſuis magis arguitur, quam exornetur; & vel nimioſa verborum flore luxuriat, vel ſit hiulca vocabulis, vel aſpera conſonantibus. Vnde & de Virgilio traditum eſt, quod libros ſuos, quaſi vrſorum fœtus, lingua compoſuerit, & lambendo fecerit eſſe meliores, qui durarent in memoriam ſempiternam, & neceſſitatem metri libera oratione compleret: Quæ cum ita ſint, & mihi & tibi orandum eſt, Leonelle Princeps Clariſſime, vt vel diu omiſſa ſtudia repetam, quo tibi aliquando morem gerere queam; vel quod ſatius puto, occaſio nobis, ac facultas à Domino tribuatur, altiorem gradum vacandi ſibi, ingenti gratia ſuæ dignationis, arripere, ſcandere, colere; atque id, quod eſt in omni vitæ ſanctimonia ſummum, in bonis, quæ religiosè profeſſi ſumus, Chriſtianorum morum perpetuò permanere. Vale ex Florentia . . . Iunij 1442.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA LXXI.

MINISTRIS PROVINCIARVM ORDINIS ENCYCLICÆ.

ARGVMENTVM.

Vltra officium Miniſtri Prouincialis, Pontifex nouum onus impoſuit B. Alberto, Vicariatus Generalis totius ordinis Minorum, loco nuper d. ſancti Guilielmi Caſalenſis, eiuſdem ordinis Miniſtri Generalis. Quapropter cæteræ, quæ ſequuntur, eius hoc anno Epiſtolæ, regiminis negotia tractant; Atque hæc imprimis, qua Miniſtris per totum ordinem Prouincialibus inſtitutionem ſui in eo officio denunciat: eoſque ſimul hortatur, vt quiſque religioſos ſibi ſubditos, exemplo propriæ vitæ, ac manſueta ſuaſione, magis quam minarum & cœdis coercitione, ad morum reformationem, & odorem antiquæ Sanctimoniæ compellat. Denunciat pariter ordinis Comitia, pro noui Miniſtri Generalis electione, ſequenti Pentecoſte Paduæ celebranda, iubetque vt omnes, pro cuiuſque officio, illuc opportuno tempore conueniant.

VEnerabilis in Chriſto Pater Miniſter, pax Dei tecum Amen. Ex quo placuit Chriſti Dei noſtri immenſæ miſericordiæ, vel potius patientiæ, me inuitum, ac cum multis lacrymis reluctantem, poſt mortem prædeceſſoris mei, Miniſtrum Prouinciæ S. Antonij, mira eorum, ad quos de iure ſpectabat, conſenſione & concordia eligi; ac deinde ad Generalem Vicariatum totius noſtri ordinis die decima huius menſis inſtitui, & in vtroque officio per Sedem Apoſtolicam confirmari; dignum duxi, vt tibi hæc ſignificans, te ſimul hortarer, quo velis te primum in tuo regimine exemplum vitæ tuis ſubditis exhibere: ac demum ad imitationem tui pia magis morum Sanctorum ſuaſione allicere, quam minarum & cædis coercitione compellere; vt per bona opera, à diſſolutione laxioris vitæ, vel aliqua ex parte, paulum reformati, odorem antiquæ ſanctimoniæ in aliquo reuocantes, argumenta religioſæ iuſtitiæ, ad proximos tranſmittatis. Quod ſi feceritis, habebitis me potius in veſtris infirmitatibus miſericorditer conſulentem; quam humanos defectus, ſi qui in vobis erunt, acerbius vindicantem. Non enim habebitis me talem omnium veſtrum ſeruum, qui non poſſim compati infirmitatibus veſtris, quoniam & ipſe circumdatus ſum multa infirmitate. Generale verò Capitulum credo te ſcire per Sanctiſſimi Domini noſtri Eugenij ſapientiſſimam inſtitutionem decretum eſſe, vt apud Paduam, in futuro proximo feſto Pentecoſtes, infra Octauam S. Antonij celebretur.

In quo alicuius boni viri electio facienda eſt, adiuuantibus Sanctorum fratrum excellentiſſimis meritis, ſiue in terra bellantium, ſiue in Cœlo ſempiterna gloria triumphantium. Tu itaque cura, vt debito tempore eo te transferas, quo poſſis bonorum operum, pro incremento Religionis noſtræ fieri cum alijs particeps. Exemplaria harum non graueris tribuere Vicario locorum deuotorum in tua Prouincia poſitorum, quùm ad ipſum eadem hæc mandata volo proferri. Vale in Domino, & ora pro me. Datum Florentiæ die 10. Iulij 1442.

EPISTOLA LXXII.

CIVIBVS GAVDENSIBVS IN HOLLANDIA.

ARGVMENTVM.

Ciues Oppidi Gaudæ in Hollandia, tunc Romani Catholici, & Seraphico P. Franciſco, ipſiuſque ſincerioribus aſſeclis deuoti; domum, Eccleſiam, & cætera neceſſaria apud ſe ædificarunt, pro vſu & habitatione Conuentus Fratrum regularis obſeruantiæ, quem regi volebant inſtar alterius Conuentus eiuſdem inſtituti prope muros S. Audomari Morinenſis Diœceſis. Quod vt obtinerent non obſtante contradictione Miniſtri, & Fratrum Prouinciæ Colonienſis, tum ipſi Ciues, tum Philippus, & Iſabella, Burgundiæ Duces, Eugenium Pontificem per ſupplicem libellum orauerunt. Albertus ergo Vicarius Generalis ordinis, tum iuſſu Pontificis, tum authoritate ſua, ſcripſit Miniſtro Colonienſi, vt à moleſtandis Gaudenſibus deſiſteret, donec res in proximo futuro Capitulo Generali, melius examinanda, decideretur, idque per præſentem Epiſtolam Gaudenſibus ſignificat.

DEuotionis veſtræ ſuauitas, quæ Sanctiſſimi Domini noſtri Eugenij animum meritò oblectauit, & per imperium Sanctitatis eius, & per impoſitum miniſterium officij mei, æquo à me iure repoſcit, vt vobis, quantum in Domino potero, ſatisfaciam. Igitur quia nomine veſtro, clariſſimi ciues, exhibita Sanctiſſimo Domino noſtro quędam, quam legimus, ſupplicatio continebat, vt vobis de gratia ſpeciali concederetur, quatenus fratres ordinis Minorum, de obſeruantia regulari, poſſent domum quandam inhabitare & regere, ſicut domus ſimilium fratrum, prope muros Sancti Audomari, Morinenſis Diœceſis, gubernatur, ac regitur; non obſtante reſiſtentia fratrum Colonienſis Prouinciæ, infra cuius terminos, iuxta morem ordinis noſtri, oppidum veſtrum exiſtit. Ego itaque venerabiles ciues, cum habeam ex Apoſtolico mandato, & ex meo officio prouidere; vt hoc negotium pacificè

Digitized by Google

ficè terminetur ſtatuo & delibero, vt fratres prædicti regularis obſeruantiæ, vſque ad Generale noſtri ordinis proximum futurum Capitulum, per Dei gratiam in feſto Pentecoſtes Paduæ celebrandum, liberè & pacificè gubernentur, iuxta quod fratres venerabiles de S. Audomaro eos duxerint gubernandos. Mandatum autem ſuper hac re miſimus Miniſtro Coloniæ, ne vos aut fratres prædictos, vſque ad tempus præfatum, in quo cauſa melius terminabitur, vllo pacto audeat moleſtare. Hoc enim feruor veſtræ deuotionis expoſcit, qui de bonis, à Deo vobis collatis, domum prædictam, cum Eccleſia & aliijs neceſſarijs officinis, ob Religionis noſtræ deuotionem, & B. Patris noſtri Franciſci, tanta diligentia fabricaſtis: ſed nec minus hoc Illuſtris Princeps Philippus Dux Burgundiæ, cum Iſabella magnifica vxore ipſius, prorſus merentur; qui & ipſi pari hoc deuotione depoſcunt. Valete in Domino, & orate pro nobis ex Florentia 20. Iulij 1442.

EPISTOLA LXXIII.

MINISTRO COLONIÆ.

De eadem re.

VEnerabilis Miniſter, pax Chriſti tecum, Amen. Cum mea peccata effecerint, vt me nuper Sanctiſſimus Dominus noſter Eugenius, Diuina prouidentia Papa Quartus Generalem Vicarium noſtræ Religionis, vt immeritum, ita quoq; inuitum, veraciter inſtituerit, qui paulo ante, poſt mortem Magiſtri Daliſmani, fueram Miniſter electus Prouinciæ S. Antonij; accidit interea, vt idem Sanctiſſimus Dominus noſter me accerſierit, oſtendens mihi quandam ſupplicationem, ei porrectam, ſuper quadam altercatione inter te, & fratres, qui de obſeruantia nuncupantur, pro loco Oppidi Gaudæ, ſimulque iubens, vt tibi, ſuæ Sanctitatis authoritate, mandarem, quatenus ab illius loci, & fratrum in eo iam moram trahentium; moleſtijs debeas omninò ceſſare, & hanc quæſtionem, generali capitulo terminandam differre. Ad quod, vt te pro more noſtri ordinis conferas, per alias ad te ſcribo, quæ his incluſę ſunt. Vale in Domino, & ora pro me, curaque omni opera, pro tua eruditione, & grauitate, vt quę ad te ſcribuntur, diligentius compleas. Ex Florentia 20. Iulij 1442.

EPISTOLA LXXIV.

FRATRI IACOBO PRIMADICIO.

ARGVMENTVM.

Hoc tempore, in Eccleſiæ obſequijs, in Oriente reſidebant Primadicius, & Bartholomæus Ianenſis, Franciſcanæ reg. obſer. profeſſores ab Eugenio

Digitized by Google

Pontifice miſſi, viri ambo eximij, & vel ab ipſo Pontifice, datis encomijs, laudatiſſimi. Cupiebat Vicarius Generalis, vt vterque Generalibus Comitijs intereſſet, vt qui Sectis Orientalibus in vnam Eccleſiam Catholicam reducendis egregiè adlaborarunt, eandem nauarent operam, vt Seraphici ordinis profeſſores, ſed variè viuentes, in eandem Regulæ obſeruantiam, eamque puriſſimam, coaleſcerent; quod Eugenius ipſe Pontifex percupiebat, cuius proinde in hac re conſilia, modoſque procedendi, Albertus Primadicio pandit: & vt ambo maiore cum bonore, & ſuffragij authoritate, ad comitia venirent, alterum Romaniæ in Græcia Miniſtrum Prouincialem, alterum cuſtodem, vt vocant, inſtituit. Atque interea Iacobum confirmauit in officio Commiſſarij ſui, ſuper locis Orientalibus in Epiſtola nominatis, cum prudenti rerum agendarum directione.

SI de alio mihi loquendum eſſet, Iacobe frater, narrarem tibi feſtiuo, & lætiſſimo ſtylo, quæ iucunda tunc putarem. Nunc verò *quia de me ipſo ſermo mihi babendus eſt* (1) magna mihi modeſtia vtendum credidi: vt quod exultantibus verbis pro alio extuliſſem, pro me magis lugere decreui. Poſt mortem Patris communis noſtræ Religionis, *cum varia fuiſſent pro regimine noſtri ordinis agitata* (2) quæ & ipſa Frater Antonius de Neapoli, harum noſtrarum baiulus, tibi ac mihi chariſſimus filius, plen ius poterit explicare; poſito quoque iam Generali Capitulo apud Paduam, paulo poſt etiam Miniſter illius Prouinciæ diem ſuum, Domino diſponente, obiſſet, miſſo à Sanctiſſimo Domino noſtro pro Commiſſario, Miniſtro Prouinciæ Thuſciæ, qui Prouinciali Capitulo præſideret, factum eſt, clam me, atque *eo conſenſu, quem omnes putant Diuinum* (3) vt ex Antonio audies, vt ego Miniſter Prouinciæ eiuſdem eligerer, Quod cum valde placuiſſet Sanctiſſimo D. N. conuocato magno fratrum numero, poſt violentam miniſterij mei confirmationam; renitenti mihi veraciter, ita me Chriſtus iuuet, ac multipliciter reluctanti, etiam Vicariatus totius ordinis pondus adiecit, ſub quo onere, quam mœſtus gemam, teſtis eſt Chriſtus. Verum ex quo ita ſe res habet, venit mihi in mentem, vt tu quoque mecum experiare hæc ſuauia, quam mihi ſapiant. Quare ſicut in literis, quas ad te mitto, videbis, reiecto & abſoluto illo Miniſtro, quem Dominus noſter pro ſtulto habet, te Miniſtrum Romaniæ inſtitui, ac inſuper Commiſſarium Orientis, & omnis Græciæ Rhodi, Peræ, Cretæ, Chij, Chaphæ, & Conſtantinopolis, ſola Hieroſolyma ſub meo regimine reſeruata. De Miniſteriatu tamen, ſi certe putas naſci debere ſcandalum, ac per hoc ceſſandum tibi à receptione officij potius arbitraberis, tuo iudicio derelinquo, ſin minus arripe per officium tuum occaſionem multorum in Græcia bonorum, maximè cum magnopere te cupiam in Generali Capitulo, pro vtilitate publici muneris, fore vocalem. Ad quod opus complendum, nihil mihi magis congruere videtur, quam vt miniſter fias. Si poſſem maiore te titulo honorarem. In omnem tamen euentum

te

Digitized by Google

te volo Generalem Commiſſarium meum, in locis nominatis ſuperius, remanere. Hoc eſt ſanum conſilium, quod de mente Sanctiſſimi D. N. profectum eſt. Neque verò iniuria Pontificale dixerim ſanum conſilium: Venit enim ad notitiam eius, quoſdam fratres, ea ratione non tibi obtemperare, quod obijciant te non eſſe Prælatum Religionis, ſed Papæ, tanquam commentitia promotione, non naturali regimine, vt falſo aſſerunt, te eſſe tua procuratione ſublimem. Quo viſum eſt S. D. N. cum de hac re mecum & cum fratre Bernardino conferret, & pro vnione Religionis conficienda ac perſuadenda, quam maximè eius Sanctitas cupit, vſque ad Capitulum Generale, tacito nomine prȩlationis tuæ per illius Bullas in quibus te creat, ſolum vocabulum præſidentiæ ab ordine præbitum exteriùs præferas: interius verò, & in caſibus, cum ita fieri debere cenſebis, vtaris virtute Bullarum, quas penes te habes; quamuis in toto orbe omnes reliquæ locorum, & cuiuſlibet exemptionis Bullæ, per Bullas *nuper nobis præbitas* (4) ſint penitus reuocatæ. Quod publicè quidem factum eſt, ad placandos, qui aduerſantur: ſecretiùs verò per aliam occultam Bullam ad me cunctæ remiſſæ ſunt: ne bona multa præpediantur: & ſi quidem in Capitulo Generali, vlla fiet pro ordine probata, vtiliſque prouiſio, cunctæ Bullȩ remittentur ad caput, ideſt ad hominem bonum ex noſtris, qui præſidebit. Sin verò mali noluerint quempiam, qui eis præſideat, non deerunt noſtris, præter. reliqua, quæ ſequentur, noui faſces Bullarum nouarum. Non ergo ſine ratione factum exiſtimes, ſi nunc nouæ ad te Bullæ illæ, quas poſtulabas, non perferuntur. In fine hoc addo, vt ſi tibi communi ordinis negotio fuerit viſum ſalubre, tu & Bartholomæus noſter Ianenſis ambo ad Capitulum veniatis, ita tamen, vt quod ambo ſitis vocales, ſiue tu Miniſter factus ſis, & ille cuſtos cuſtodum, ſiue magis è contra, ſi hoc plus conducere rei communis vtilitati cenſebis. Ad quam rem conficiendam, ex Commiſſariatu quem tibi in literis tribuo, habes ampliſſimam poteſtatem; de duobus alijs Miniſtris, videlicet orientali, & Terræ Sanctæ nunc ſuperſedeas, quia cum opus fuerit, ipſe maturius prouidebo. Vale & me de omnibus, quæ ad te ſcribo, vel quæ in Oriente geruntur, & ſi non ſcribo, me facias celeriter certiorem. Ex Florentia 1. die Auguſti 1442.

NOTAE.

Nota I.

Quia de me ipſo ſermo mihi habendus eſt. Hinc etiam apparet, quam vbique conſtans fuerit Seruus Dei in rebus ſuis laude dignis vel omninò reticendis, vel ſumma trepidatione & modeſtia, vbi opus eſſet, referendis. Vide, ſi libet, ipſius Epiſtolas, quas iam dedimus, ad Ducem Burgundiæ, & ad Leonellum Eſtenſem, ex Rhodo datas, cum ex Aegypto reuerteretur: & aliam ad eundem, quæ ſupra ordine eſt 70.

Nota II.

Cum varia fuiſſent pro regimine ordinis agitata. Hæc exprimit, & fuſius

ſius narrat Pontifex in diplomate, quo Albertum inſtituit Vicarium Generalem ordinis, apud Vvaddingum tom. 5. pag. 419.

Nota III.

Eo conſenſu quem omnes putant Diuinum. Quis enim crederet, humanitus, vt vocales omnes, qui aderant nonaginta tres, ſui modi viuendi tunc tenaciſſimi, ſuffragia ſua, vnico dempto, in Albertum liberè & vnanimiter conferrent, hominem illius vitæ zelantiſſimum, notiſſimumque reformatorem, idque clam ipſo, nihilque tale cogitante, immo poſtea veraciter renitente, & multipliciter apud Pontificem reluctante.

Nota IV.

Nuper nobis præbitas. Sunt illæ literæ, ſeu diploma Eugenij in ſuperiori nota memoratum, quo Albertum Vicarium ordinis conſtituit.

EPISTOLA LXXV.

CIVIBVS GAVDÆ.

ARGVMENTVM.

Ciues Gaudenſes, quos diximus Epiſt. 72. Cœnobium regularis obſeruantia Franciſcanis Gaudæ condidiſſe, aliud quoque Raguſiæ in Dalmatia, ab eorum parentibus olim conſtructum, hoc tempore conſeruabant ipſi & augebant. Cupiebant autem non minus Gaudæ, quam Raguſiæ, ſeu vt Albertus loquitur, in omnibus per Sanctorum Fratrum ſuauia exempla refici, hoc eſt, vt videtur, Patres obſeruantes etiam in Conuentu Raguſino habere. Albertus ergo id ſe illis in Capitulo Generali, ſi Deus fauerit conceſſurum promittit, modo illi interim de loci diſpoſitione ipſum plenius inſtruxerint: cætera quæ nunc ad ipſorum ſatisfactionem facturus erat, Patri Ladiſlao ipſis nuntianda committit.

ANtequam ad hoc onus negotioſiſſimi operis, diſpenſante Deo, per Sedem Apoſtolicam vocaremur, ciues clariſſimi, vt videlicet, ad paruitatem meam pertineret noſtri ſacratiſſimi ordinis gubernatio, venerunt ad manus noſtras veſtræ literæ charitatis: quibus inſtantius præceſſori meo bonæ memoriæ humiliter ſupplicabatis, ſuper bona prouiſione Conuentus noſtri Raguſienſis, *quem parentum veſtrorum deuotio* B. P. N. Franciſco, ac nobis *extruxit* (1) veſtra vero & conſeruat & auget: Ego autem veſtro deſiderio, nunc, vt valeo, ſatisfacio, ſicut notum vobis faciet harum lator, mihi chariſſimus filius, & frater noſtri ordinis Ladiſlaus. Si autem in Generali Capitulo mihi per Chriſti miſericordiam fuerit vita comes, atque facultas, & veſtra diligentia non grauabitur me veſtris literis de loci diſpoſitione facere certiorem; dabo operam, quam Chriſti benedictio tribuet, vt in omnibus ſitis, quemadmodum cupitis, per Sanctorum fratrum ſuauia exempla refecti. Valete ex Florentia 5. Auguſti 1442.

NO-

Digitized by Google

N O T A.

Quem parentum veſtrorum deuotio extruxit. Qua occaſione ciues Gaudani in Hollandia Raguſij in Dalmatia tam procul Cœnobium Religioſis conſtruxerint, ne cui mirum aut incredibile videatur, obſeruandum imprimis eſt, Raguſium, & Rempublicam eſſe, & frequens Emporium, in quo proinde ex alijs nationibus mercatores habitant, habentque ibi ſuos Conſules nationales, non minus quam Genuæ, Liburni, Neapoli, Venetijs, & in Ciuitatibus maritimis, etiam Orientis, quæ negotiorum commercio magis opportuna ſunt, magiſque frequentantur, in quibus locis huiuſmodi externi homines cum vxoribus, & liberis, per plurimos annos viuunt ſatis locupletes, vel ſine liberis aliquando moriuntur, & Deum ſibi hæredem conſtituunt. Erat autem extra mœnia Raguſij antiquus Conuentus fratrum Minorum, donec, Vroſcio Seruiæ Rege Vrbem obſeſſuro, demolitus fuit, ne hoſti aduerſus Vrbem præſidio, vel vt ita dicam, oppugnaculo foret. Reipublicæ verò quiete, & ſecuritate reſtituta, locus intra Vrbem fratrum habitationi aſſignatus eſt, in quo, Gonzaga, & Vvaddingo teſtibus, noua ædificia conſtruxerunt, idque per illos ciues Gaudanos quorum filij, vel nepotes, ea deinceps conſeruabant, & augebant, vt in hac Epiſtola præfertur: nam ſecundum hoc Cœnobium, poſt annum 1317. conſtructum fuiſſe ijdem authores Gonzaga & Vvaddingus referunt, ideſt pluſquam ſæculo prius, quam Epiſtola vel Gaudenſium ſupplex libellus ſcripta fuiſſent.

EPISTOLA LXXVI.

CIVITATI RAGVSIÆ. (1)

ARGVMENTVM.

Raguſini ipſi quoque idem, quod Gaudani, deſideraſſe videntur, quibus cum animum ſuum, & intentam diſpoſitionem Raguſinorum fratrum, & Monialium, nuncio hic nominato communicandam commiſiſſet, per hoc Epiſtolium orat, vt fidem illi in omnibus præbeant.

ANte non multos dies ſcripſi ad vos literas meas, neſcius an dilectiſſimus filius meus frater Antonius de Neapoli venturus eſſet ad vos; nunc verò quia certi ſumus, quod *iter ei per nos impoſitum* (2) Chriſto adiutore completurus eſt, tranſiens per vos, quædam ei impoſui, quæ ſcribere prius præ feſtinantia non curaui, quæque non parum vobis, & Religioni profutura exiſtimo. Igitur quæ de diſpoſitione vobis Fratrum, & Monacharum, ac de noſtro erga vos animo dicturus eſt, attentius audite, eique in omnibus, nomine noſtro optima referenti, fidem indubiam adhibete. Valete ex Florentia 5. Aug. 1442.

NO-

Digitized by Google

N O T AE.

Nota I.

Ciuitati Raguſiæ. Sic hoc nomen effert noſter Albertus, & alij: ſed aliqui malunt Raguſium ſcribere, de quo vniuerſim videndi ſunt Calepinus vndecim linguarum, verbo *Epidaurus* in proprijs, Ortelius eodem verbo *Epidaurus*, in theſauro geographico, Philippus Ferrarius in lexico geographico, verbo *Raguſia*, Ioannes Lucius de regno Dalmatiæ, & Croatiæ pag. 42. & 43. col. 1. vbi de nominis Ethymologia, Albertus Miræus in notitia Epiſcopatuum, verbo *Epidaurus*. Ergo quod ad ſcribentium authoritatem attinet, æque Latinè dicere poſſumus Raguſiam, Raguſium, & Rauſium.

Nota II.

Iter ei per nos impoſitum. Scilicet eundi in Græciam, ad Iacobum Primadicium, de quo ſupra Epiſtola 73. cui itineri conficiendo, non incommodus fuit tranſitus Raguſij.

EPISTOLA LXXVII.

REGI CASTELLÆ.

ARGVMENTVM.

Albertus Regi ſignificat Eugenij Pontificis mentem, hoc eſt, ordinem ad veteris obſeruantiæ inſtituta reducendi, rogatque ſuæ Maieſtatis fauores in ijs, quæ à Rege dependent, & quæ ipſius nomine oretenus nuncianda commiſit fratri Roderico, cui proinde petit fidem in cunctis haberi.

COmperta mihi tàm Regiæ domus tuæ, quàm præclaræ perſonæ tuæ antiqua deuotio, Rex Illuſtris, præbet mihi fiduciam ad tuam eximietatem quædam ſcribendi, quæ etſi mihi ſint admodum neceſſaria, tibi forte, ſi deuotionem tuam ſolitam conſulueris, non erunt arbitror inſuauia. Animus eſt Sanctiſſimo Domino noſtro Eugenio Papæ, pluſquam dici poteſt erectus, vt religionem noſtri clariſſimi ordinis ad inſtituta veteris obſeruantiæ rediuiua, quoad poterit, reformatione traijciat. Cuius maximi boni conficiendi, veluti principium cœpiſſe ſibi videtur, quod me, licet tanto negotio imparem, Vicarium Generalem huius maximæ Religionis inſtituit. Sed quia multa mihi deſunt, quæ opus ingens, ſi id perfici tandem poſſit, deſiderat; Reſtat profectò, vt tua illuſtris præſtantia hic afferat, quod deeſt: quo facto antiquum morem maiorum tuorum non dubitabis te fuiſſe clariſſimo præſidio imitatum. Verum ne te maximè negotioſum verbis plurimis onerem, cuncta quæ negotio conducere putem, referet ad tuam excellentiam

vir

vir venerabilis, quem nobis tua patria peperit, Frater Rodericus, iſtarum baiulus, quemque ſcio venereris vt Patrem. Oro te Rex Illuſtris, & inſignis Chriſtiane Princeps, vt credas, & adſis in his maximè omnibus, quæ noſtro ad te nomine afferet: ſunt enim eius generis, quibus nulla humana poteſtas debeat aduerſari, cum illis ipſis, vt rebus præſtantibus, faueat Diuina clementia. Deus te tueatur Omnipotens, Rex Illuſtris, præſtantiſſime Domine, & merito Chriſtiane Princeps. Ex Florentia 7. Auguſti 1442.

EPISTOLA LXXVIII.

REGINÆ CASTELLÆ. (1)

ARGVMENTVM.

Idem eſt cum ſuperioris Epiſtolæ Argumento, præterquam quod in hac explicet quantum Regnis, Regibus, & Reginis conſeruandis, conferant ſuffragia precum Seruorum Dei.

DIv eſt Illuſtris Regina, Domina venerabilis, & meritò præſtantiſſima, quod affectus meus tuam excellentiam veneratus eſt, teque in Chriſto ſobria charitate dilexit paruitas mea. Quo ſanè caſto Chriſtianæ puritatis amore factum eſt, vt pro te ſæpe Deum noſtrum rogauerim, vt nunc quoque quotidie orem. Tribuant tibi alij ampla donaria. Ego de me, & meis in toto orbe dilectiſſimis fratribus, orationis patrocinium præbeo. Quod quidem ſuffragium pro tutandis Regnis, & Regibus, & Reginis, quocumque fulcimento humani conatus puto eſſe præſtantius. Nam hoc ſolo gladio Moyſes populum infidelem proſtrauit, & vicit, quem fidelis tamen turba Iſraeliticæ plebis armis fortioribus ſuperare non poterant. Verum ſi quæras quæ cauſa præſtantiæ me tuæ præſertim conciliet: liberè reſpondebo; tua Religio: fama enim vulgante, ad me peruenit te matrem eſſe Seruorum Dei, & zelo ardentiſſimo ita perſequi Religionis aſpernatores, ſicut ſtudio Sancti amoris rectè Deo ſuo ſeruientibus faues. Inter multos autem tuæ deuotionis prædicatores, vir venerabilis filius meus, Pater tuus, *frater Rodericus* (2) iſtarum baiulus, non minorem obtinet locum. Quem quia ſcio veneraris, vt Patrem, oro te Illuſtris, atque inſignis Chriſtiana Regina, vt ei pariter credas atque adſis in his omnibus, quæ noſtro nomine ad te afferet: ſunt enim eius generis, quibus nulla humana poteſtas debeat aduerſari, cum his Diuina gratia obſecundet. Deus te tueatur Omnipotens, Regina Illuſtris, Domina venerabilis, & meritò præſtantiſſima. Ex Florentia 7. Aug. 1442.

Digitized by Google

N O T AE.

Nota I.

Reginæ Caſtellæ. Hæc Regina adeò Religioni addicta, vt Mater Seruorum Dei eſſet, & zelo ardentiſſimo, ita perſequeretur Religionis aſpernatores, ſicut ſtudio Sancti amoris rectè Deo ſuo ſeruientibus fauebat, erat Maria filia Ferdinandi Aragonum Regis, quæ Conſobrino ſuo, Ioanni II. Caſtellæ Regi, anno 1418. nupta fuit, & anno 1445. obijt, vt author mihi eſt Garibayus tom. 2. lib. 16. cap. 11. & 35.

Nota II.

Frater Rodericus. Hunc natione Caſteilanum fuiſſe indicat B. Albertus in Epiſtola ad Regem, *quem nobis*, inquiens, *tua patria peperit*. In vtraque autem Epiſtola, ad Regem quidem, ſcire ſe Regem eum venerari, vt Patrem, & ad Reginam virum venerabilem, filium ſuum, Reginæ Patrem vocat, fortè illi à ſacris confeſſionibus fuit. Certè talem eum æſtimare videtur Albertus, vt honori Reginæ eſſe crederet, quod virtutis teſtimonium ab ipſo habuerit; ſed quis fuerit hic frater Rodericus nondum mihi ſatis compertum eſt: duos enim reperio in Caſtella Rodericos huius æui, alterum regularis obſeruantiæ, ſecundum Vicarium obſeruantum illius Prouinciæ apud Salazarium in Hiſt. Prou. lib. 2 cap. 11. ſeu obſeruantum cuſtodem in Caſtella, vt eum vocat Vvaddingus ann. 1456. num. 156. quo tempore Ouanius in eo officio conſtitutus, S. Didacum ab Inſulis Canarijs reducem, compluti collocauit. Alterum verò Rodericum de Ona qui anno Chriſti 1445. Nuncius Eugenij Pontificis in Regnis Caſtellæ & Legionis fuit, & magnam vim pecuniarum, pro ſacri belli ſumptibus collegerat, quam Pontifex iuſſit, vt mitteret. Anno verò ſequenti ex decreto Capituli Generalis obſeruantum in Vrbem vocatus eſt, vt his verbis narrat Vvaddingus an. 1446. n. 3. decreuerunt, vt vacarentur duo ex Germania, totidem ex Gallia & Hiſpania, viri eruditi & graues, qui ſplendori eſſent, & præſidio. Memoriale ordinis ſpeciatim refert ex Hiſpania euocatum fratrem Rodericum de Onnia virum, inquit, perfectum, & prædicatorem Euangelicum, & ab Eugenio Pontifice dilectionis charitate receptum, vt eum filij loco haberet, & omnia poſtulata illi concederet. Vter modò horum, an alius ab eis diuerſus fuerit ille frater Rodericus, cui B. Albertus ordinis negotia, cum Rege, & Regina tractanda commiſit, certò affirmare non auſim.

EPISTOLA LXXIX.

CONVENTVI PADVANO.

ARGVMENTVM.

Abſente apud Pontificem B. Alberto Miniſtro Prouinciæ Sancti Antonij, & ordinis Vicario Generali, inimicus homo in Conuentu Paduano eiuſdem Sancti ſuperſeminauit zizania, eorum authoribus innocuos religioſos apud ſæculi poteſtates & temporales Dominos grauiter accuſantibus, non ſine

Digitized by Google

ſine ſcandalo Religionis. Qua re offenſus Albertus, eos per hanc Epiſtolam cum charitatis & authoritatis moderatione commonet, & pacem ſuadet.

GRauiſſimę mihi moleſtię pondus allatum eſt, Patres chariſſimi & amantiſſimi fratres, audienti quæ nefaria proditoriæ colluuionis ſcelera vobis inuicem obiectetis, atque ea ipſa per inſolentiam falſæ criminationis, *coram ſæculi poteſtatibus* (1) magno cum Religionis noſtræ dedecore afferatis: quæ nimis erat clam domi alterutra iniuria exprobrare. Satis erat præterea hæc, ſi vera fuiſſent, per Prælatos noſtri ordinis agitari, clam mundo, neſciente ſæculo, ignorantibus hominibus non noſtri propoſiti, quos difficile eſt, per bonorum operum exempla, & Chriſto & ſaluti ſuæ lucrari; facile verò paruo, nedum magno ſcandalo, ab honore & deuotione Religionis abducere. Nunc verò contra omnia peruerſo ordine agi contigit. Nam qui ſtudio Sanctorum operum acquirere proximos noſtros debueramus, perditis nequioris vitæ moribus frequenter amittimus. Qui deinde veris accuſationibus agere, ſimulata confingimus: qui poſtremò in abdito noſtro noſtra pudenda, ſi quæ erant, curare per familiares medicos, per Patres pios, quod agere tutiſſimum erat; currimus ad crudeles chirurgos, & Patribus relictis, ac Matribus clementiſſimis, vitricos quærimus, & nouercas. Ecce factus ſum ego veſtra beneuolentia, per myſterium electionis vobis placitæ, Pater; per Vicariatum obedientiæ coactæ Prælatus. Quis veſtrum de his ſceleribus, quæ apud vos geruntur, ad me aliquid ſcripſit? quis rogauit miſericordiam? quis quæſiuit remedia? cucurriſtis ad ſæculum, vt teſtimonium vobis ipſis perhiberetis, quod in Religione noſtra animoſas veſtras non poſſetis explere vindictas: ſed gratias ago Deo meo, qui ſuis fidelibus, quamuis ſęculi hominibus, tribuit, & tribuet ſapientiam, qua plenè veſtra machinamenta, & maledicta cognoſcant. Ad vos ſermo meus eſt, qui Diabolico more, fratribus veſtris maculam turpioris infamiæ, ſtudio contentionis, curatis inurere. De Diabolo enim in Apocalypſi ſcriptum eſt. Cecidit accuſator fratrum ſuorum, qui accuſabat illos die, ac nocte. Videant qui eiuſmodi ſunt, quid vindicatura ſit iuſtitia mea, niſi male acta emendare maluerint. Quid lenitura ſit miſericordia mea, ſi ad frugem vitæ melioris modeſtè magis redierint. In virga veniam ad vos, an in ſpiritu manſuetdinis? ait Apoſtolus: Eligite quod vos magis delectat, pacem dico inter vos nutrire, an bellum fouere? & talem me vobis pro materiæ diſtinctione præbebo. Verumtamen hoc certò ſcitote, tanto me acriorem futurum perſeuerantibus malis, quanto eos ſuauius ante monuero: & de moleſtis rebus hæc hactenus. Cęterum ſuper prouiſione Generalis Capituli, eam, quouſque venero, diligentiam adhibete, maximè qui vobis præſunt, & qui plus valent conſilio; quæ pro rei magnitudine cenſenda putatur. Qui plus me diligunt, plus prouideant, non modo per ſe ipſos, verum etiam per ſtudium clarorum virorum, qui ſacrum & cœleſtem theſaurum, B. ſci-

Digitized by Google

licet Patris Antonij Corpus, cuſtodiunt, cum alijs ad eam curam dignisſimam deputatis. De quorum ſapientia, quoniam multum confido, donec venio particulariter nihil explico eorum, quæ in præſenti negotio iudico expedire. Quibus omnibus, ac reliquis ciuibus me commendate in Domino ſtudioſius. Valete in Domino, & orate pro me ex Florentia 13. Aug. 1442.

NOTA.

Coram ſæculi poteſtatibus. Vide Epiſtola 83. ad Eugenium Pontificem, & alias quæ ibi ſequuntur, cum ſuis notis, vbi religioſorum recurſus, ad ſæcularium fauores, amplius explicantur.

EPISTOLA LXXX.

MATTHIÆ MINISTRO SAXONIÆ (1)

ARGVMENTVM.

In Schiſmate Amadei Sabaudi, qui à Baſileenſibus aduerſus Eugenium IV. verum Pontificem erectus Felix V. dicebatur, triplex erat hominum vel ſenſus vel affectus. alij enim Eugenio tanquam legitimo, vnicoque & vniuerſali Eccleſiæ capiti conſtanter adhærebant; alij Felicis Pontificium pertinaciter pro conciliabuli authoritate tuebantur; alij ipſi Concilio addicti à Pontificatus quæſtione, tanquam neutrales, abſtinebant: Matthiam autem aliqui in ſecundis, & qui fauorabilius loquebantur in tertijs nominabant. Albertus igitur, tum pro Chriſtiana & religioſa charitate, tum pro officij ſui munere, fratrem & ſubditum ſuum efficaciter monet, vt famæ ſuæ, ac Religionis, ſuæque ſaluti conſulat; par ſcelus eſſe demonſtrans ſeu verum Pontificem abneget, ſeu re ipſa non audiat, & vel hæſitando non colat.

QVamuis nullam tui notitiam habeam, venerande Magiſter, Miniſter, quantum attinet ad præſentiam corporis, nullaque inter nos diuturnæ conuerſationis amicitia olim contracta ſit, facit tamen humanitas, facit noſtra Religio communis, facit denique Chriſtianum nomen, atque ipſa imprimis charitas Chriſti, vt non propterea te minus diligam. Nam ſi ſolos eos diligeremus, aut quos vidimus, aut cum quibus diu verſati ſumus, anguſtum profectò eſſet, etiam erga nos ipſos, vt alios taceam, latiſſimum mandatum Dominicæ charitatis, & Chriſtianę dilectionis ampliſſimus campus; fieretque res valdè ridicula, ac vehementius deteſtanda, vt nec nos ipſos dili-

diligeremus, neque Sanctos, & claros pleroſque viros, toto orbe diſperſos, cum neque nos ipſos conſpiciamus, neque illis vlla conſuetudo nos amicos effecerit: ſed ita ſe magis veritas habet, vt maiora ſint vincula illa, quę dixi publici muneris, quam priuati. Cum igitur pariter in hęc prę̨clara conueniamus, quod homines ſumus, quod vna nos complectitur & tuetur cœleſtis ordinis communis Religio, quod eodem nomine Chriſtiano cenſemur, in quo iuxta Apoſtolum Petrum, Deum glorificare debemus: quid eſt in quo verear confidentius ad te ſcribere? prę̨ſertim cum alterutrò nobis bona, quę ſemper manſura ſunt, ſine dubitatione optemus; in quorum communicatione bonorum, vera illa Chriſtiani nominis amicitia, & ſine corruptione gignitur, & ſine metu amiſſionis ſeruatur. Accedit poſtremò quod cum locum ſpeculatoris, quamuis nullo merito, teneam, & te, ſi digneris, pro tua virtute, atque humilitate Religionis, vt reliquos omnes noſtri ordinis fratres, debeam, pro debito officij mei, & pro ſolicitudine miniſterij commonere. Ecce iam quantum arbitror, vides mi venerande Miniſter, per ea quę dixi, iacta eſſe ſolida fundamenta, non ſolum firmioris inter nos amicitię, verum etiam liberę confidentię, ea ad te ſcribendi, quæ & honori tuo, & ſaluti conducant. Quæ ſi admittas, cognoſces meam erga te amicitiæ ſinceritatem, qui diligenter ac vigilanter occurro pro charitate rumoribus malis, ac peſtiferis, qui de te in his noſtris Prouincijs latè feruntur. Qui & ipſi, ſi falſi ſunt, quod Deus vnus, optimus, & maximus fecerit, maiorem tibi innocentiæ gloriam allatura eſt eorum per te facta purgatio, quam attulerat falſa criminatio fœdam infamiam: ſi autem vera ſunt quæ dicuntur, ſapientia animi pœnitentis efficiet, vt Religio noſtra, lætitia reperti filij efferatur, & tu apud Patremfamilias gloria maiore emineas: ſed ad cauſam veniamus. Sunt qui de te dicunt, quod obedientia Pontificis maximi Eugenij, Dei prouidentia vnici, ſolius, ac veri in Eccleſia Catholica Orthodoxa, Apoſtolicaque Paſtoris, ſacrilega temeritate decideris. Sunt item qui hæc de te negent; ſed te aſſerant, vt eorum verbo vtar, eſſe in hoc negotio neutralem. Quorum vtrumque quid ſceleris habeat, pro tua eruditione ac prudentia debes agnoſcere; cum & alterum apoſtaſiam apertiſſimi ſchiſmatis ſapiat, alterum inimicitias Deo indicens manifeſtæ diſſenſionis bellum profiteatur, dicente Domino Saluatore: *Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt*. Proſpicias ergo tibi ipſi, mi venerande Miniſter, nec tibi famam tuam negligendam exiſtimes, ne dicaris præſertim in cauſa fidei, vel altero, vel vtroque pede claudicare. Memineris potius Euangelicę noſtræ profeſſionis, & cœleſtis illius oraculi, quo ſubiectionem illam humillimam, in auribus fratrum omnium, & B. Pater, & noſtra Regula perſonat dicens: Frater Franciſcus promittit obedientiam, & reuerentiam Domino Papę Honorio, ac Succeſſoribus eius Canonicè intrantibus. Animaduerte (oro te) quid ſibi velit hoc verbum, quamque vim habeat *Canonicè intrantibus*, vt intelligas, non congruere noſtrę profeſſioni quempiam fratrem, qui rectè & ſapere, & agere velit, aut pro Canonicis Pontifici-

bus

bus hæſitare, ſi res poſtulat, etiam emori, aut ab vſurpatoribus Sanctæ Sedis, cum opus fuerit, iuxta Patrum Sanctiones occidi. Tribuat tibi Dominus atque augeat Catholicum ſenſum, faciatque miſericordia eius, vt in futuro noſtræ Religionis Generali Capitulo nos inuicem Chriſtiana beneuolentia complectamur, ad quod vt omninò proficiſcare, & S. D. N. per ſuas, & ego per meas literas, alias diligentius inuitaui, *quamuis nondum meruerim habere reſponſum* (2) Vale in Domino, & ora pro me. Paduæ 1442.

NOTAE.

Nota I.

Matthiæ Miniſtro Saxoniæ. Alij Matthiam, alij Matthæum nominant; alij, alijque cognominant, nunc Doringum, nunc Thoringum. Erat autem natione Germanus, homo doctus, & S. Theologiæ Magiſter Conuentualis, & Prouinciæ Saxoniæ iuxta ordinis morem Miniſter, quo vtroque nomine Albertus ipſum in hac Epiſtola vocat. Ipſius nomen vel maximè celebratur à Replicis, quas pro defenſione Nicolai Lyrani ſcripſit aduerſus additiones Pauli Burgenſis ad Lyrani gloſſas in Sacram Scripturam.

Nota II.

Quamuis nondum meruerim habere reſponſum. Contempſit enim Doringus vocem Paſtoris, & in ſuo ſenſu vſque adeò abundauit, & (quod habet Vvaddingus de ſcriptoribus ordinis, vbi de Matthia Doringo) Bernæ apud Heluetos anno ſequenti 1443. neſcio in quo Schiſmatico partiariorum conuenticulo, contra fas electus Generalis Miniſter, in eo munere annis ſex perſeuerauit; quamuis eiuſdem inſtituti eodem anno verus Miniſter in vero Capitulo Generali Paduæ electus fuerit, & poſtea per Eugenium Pontificem in officio confirmatus: hoc etenim inter alia regularibus viris inferebant Schiſmata Pontificia, vt Religioſi Prouinciarum eum Pontificem colerent, cui ipſorum Reges, vel Principes adhærebant.

SCHOLION.

Duæ ſequentes Epiſtolæ nec in codice noſtro S. Iſidori, nec in Capiſtranenſi reperiuntur, ſed Originales, vt ipſius B. Alberti manu ſcriptæ, ſic tanquam Sacræ Reliquiæ, obducto muro, cum veneratione ſeruantur in publico loculo parietis templi Minorum Sarthiani, Diœceſis Cluſinæ, quod Oppidum Etruriæ B. viri patria eſt: vnde earum exempla ad me nuper miſſa ſunt, cum publicis atteſtationibus, tam Priorum communitatis Sarthiani, quam Vicarij Generalis Diœceſis Cluſinæ, eius Ciuitatis Epiſcopi authoritate confectis.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA LXXXI.

PRIORIBVS ET POPVLO SARTHIANI OPPIDI.

ARGVMENTVM.

Alberto in dignitate & munere Vicarij Generalis totius ordinis Minorum conſtituto, per publicas literas, & nuncium congratulata eſt patria Sarthianum, ipſiuſque nuntij, neſcio quod, negotium commendat. Ipſe hac Epiſtola conciuium in ſe beneuolentiam teſtatur, & nuncio ſatisfactum iri promittit.

Magnificis Patribus (1) *& Dominis meis Prioribus, & communi Terræ Sarthiani &c.*

ACceptis literis veſtris, Magnifici Domini mei, per fratrem Iacobum conciuem veſtrum, filium meum dilectiſſimum, proſpexi quanto me feruore diligitis; qui ſuper mihi commiſſo officio, tanto gaudio, exultaſtis, quod mihi quidem ignotum non erat, aut aliqua ex parte dubitandum: in cunctis ſcilicet vos obſequioſos exhibere, quæ honeſtati meæ quicquam accommodarent. Pro quibus equidem ipſe Omnipotenti Deo primùm, inde B. M. Virgini gratias ago. Sed quoniam me imparem huic oneri eſſe perſuaſi mihi, quæſo me veſtris iuuate orationibus, vt ex hoc non minus, quam ex oblationibus veſtris, charitati veſtræ obnoxius reddar: in negotio autem illius fratris, pro ſedulitate veſtra, qua me requiritis, pro charitate quam veſtræ M. debeo, prouiſioni debitæ inſtabo, pro vt ille ipſe Fr. Iacobus meo nomine ad vos afferet: cui propterea dignemini, tanquam mihi, tradere indubiam fidem. Dominus vos tueatur Omnipotens, Patres optimi, & meritò venerandi. *Florentiæ* 11. *Auguſti*(2) 1442.

NOTAE.

Nota I.

Magnificis Patribus. Non ignoro Priores, & Senatum cuiuſcumque Reipublicæ Patres appellari poſſe, ſed hoc modo loquendi videtur Albertus, cum etiam populum comprehendat, ſignificare ſe illius oppidi filium eſſe: vt certo fuiſſe nos in eius vita demonſtrauimus. Nam cur alioquin Sarthianenſes, præ alijs, illi congratularentur, tanto feruore ipſum diligerent, niſi vt honorem ſibi in filio accedentem eidem acceptum referrent? quos proinde vicem redditurus, Patres ſuos vocat, eoſque optimos, & merito venerandos, vt ſolent filij ad parentes loqui.

No-

Digitized by Google

Nota II.

Florentiæ 11. *Auguſti*. In fine Maij, vel initio Iunij, Albertus Paduæ, Comitiorum ſuffragijs, Miniſter Prouinciæ S. Antonij electus eſt, per obitum Daliſmani Parauini, quem Albertus in primo horum opuſculorum laudauit. Quo lætus Eugenius Pontifex, literas Apoſtolicas expediuit, XVI. Kalend. Aug. Florentiæ datas, quibus ipſum in eo munere confirmauit, & alteras die proximè ſequenti, per quas eum conſtituit Vicarium Generalem totius ordinis Min. & Prouiſorem, ac Præſidem futuri Capituli Generalis. Quibus acceptis hæſit Florentiæ, vbi Pontifex tunc morabatur, vt debitam illi obedientiam, & ſuo, & Religionis nomine præſtaret, benedictionemque Apoſtolicam, & agendorum oracula reportaret, & has ibi Epiſtolas menſe Auguſti ſcripſit, imo & 70. in Iunio & alias ſequentes in Iulio. Manſiſſe ergo per plures dies in Curia, colligimus ex literis ſequentibus ad S. Bernardinum, quæ 24. eiuſdem menſis Auguſti datæ ſunt, per duos videlicet menſes circiter. Hic verò notandum, licet Bullæ prædictæ datæ ſint 16. & 15. Kal. Auguſti, prius tamen inſtitutum Albertum Vicarium Generalem ordinis die 10. Iulij, vt ipſe teſtatur ſupra Ep. 70. potuit enim prius oraculo Pontificio inſtitui, & poſterius expediri inſtitutionis Bulla.

EPISTOLA LXXXII.

BERNARDINO SENENSI.

ARGVMENTVM.

Patentes ſunt, per quas amplam poteſtatem confert S. Bernardino, in Conuentu Capreolæ prope Senas.

In Chriſto ſibi Chariſſimo P. F. Bernardino de Senis F. Albertus de Sarthiano Miniſter Prouinciæ S. Antonij, ac totius Ordinis Minorum Vicarius Generalis, à Sede Apoſtolica inſtitutus, & confirmatus, ſalutem in Domino, & pacem ſempiternam.

EX quibuſdam relationibus, & iuſtis, ac rationabilibus cauſis, animum meum mouentibus, te, de cuius probatiſſima vita, ac vulgatiſſima fama, & miro Religionis zelo, cæteriſque virtutibus, quibus te Altiſſimus mirificè decorauit, longa, & veteri experientia, ſum pleniſſimè informatus, meum Commiſſarium, cum omni plenitudine poteſtatis inſtitui, ac inſtitutum denuntio per præſentes, *in loco noſtro Capreolæ* (1) prope Senas, & fratribus commorantibus in eodem: dans tibi per præſentes plenam & liberam facultatem viſitandi publicè, & priuatè, tam in capite, quam in membris dicti loci, nec non inquirendi, examinandi, procedendi, terminandi, corrigendi, puniendi, carcerandi, detinendi, priuandi, inſtituendi, reſtituendi, & omnia alia, & ſingula faciendi, gerendi, & exequendi, quæ ego ipſe facere poſſem, ſi perſonaliter intereſſem, ſalua in omnibus authoritate Vicarij Prouinciæ, dum præſens exiſteret in loco prædicto. Vale

in

in Chriſto Ieſu, & ora pro me; mandans inſuper omnibus, & ſingulis fratribus in eodem loco commorantibus, & commoraturis, quatenus tibi, tanquam mihi teneantur in omnibus obedire. Vale iterum. Florentiæ XXIV. Aug. 1442.

Frater Albertus Sarthianenſis Miniſter S. Antonij ac Generalis Vicarius Ord. Min. indignus.

N O T A.

In loco noſtro Capreolæ. Hic locus M. tantum PP. diſtat Senis, cumque Bernardinus ipſe adoleſcens, humili ædificio, & Sanctiſſimis inſtitutis, in ordinis & obſeruantiæ regularis domum erexit. Quapropter exiſtimo eum, poſtquam hoc ipſo anno 1442. munus Vicarij Generalis Ciſmontani obſeruantum in manus Pontificis abdicauit, illuc ad tempus ſecedere voluiſſe, quo liberius Deo, & animæ ſuæ colendæ vacaret; adeoque patentes iſtas, non vllius neceſſariæ iudicaturæ, vel ſpecialis gubernij, ſed honoris tantum cauſa, ab Alberto, ipſius ſecundum Deum filio & diſcipulo, illi miſſas fuiſſe. Quid enim in parua ſolitaria, & religioſiſſima domo poterat eſſe negotij, quod vel ſuperior domeſticus, vel Prouincialis etiam abſens, vel ſola præſentia Bernardini non facile componeret? ſed erat ille tunc in Religione, & magnis prædicationis & pœnitentiæ laboribus quadragenarius, habuitque ætatis ſexageſimum ſecundum, & vitæ ſuæ penè penultimum annum, Vicarij Generalis officio ſanctiſſimè iam perfunctus: eratq; cæterorum rigidioris inſtituti Pater, Magiſter, & viua regula Sanctitatis, ac diſciplinæ, propter quæ Albertus indignum iudicauit, ſi tanquam vnus de plebe, iuniori alicui præfecto ſubiectus eſſet, vnde ipſum non meritis tantum, & vltronea omnium reuerentia, ſed etiam officio, & anthoritate, etiam ipſo ſuperiore locali, maiorem eſſe & haberi voluit, ſalua tamen authoritate ſuperioris Prouinciæ, cum adeſſet, ne ordinarij regiminis ordo inuertatur.

EPISTOLA LXXXIII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Sub finem Auguſti Paduam reuerſus Albertus, ſenſit ſibi obſtaculo ad rem rectè gerendam eſſe, procurari à ſubditis protectionem Dominorum temporalium. Rem ſcribit Pontifici, & cautum modum proponit, quo per eius literas, ad ſe mittendas, remedium fortaſſis apponi poſſit.

AD erigendam huius Prouinciæ collapſionem, B. P. cuius tibi placuit me Miniſtrum, quamuis immeritum, inſtituere, multa mihi impedimenta ſunt, ſed præ omnibus aliqui inſolentes, quos nec punire poſſum, neque ex hac prouincia, per eos, ac reliquos iam euerſa, depellere, detrudere, deturbare: Tuentur enim

Digitized by Google

ſeſe omni licentia, atque impunitate malorum, quam ſibi Dominos quoſdam præbuiſſe confirmant, apud quos fratres ſuos falſis criminationibus accuſantes, in contemptum omnium Prælatorum, ne parum quidem de ſceleribus argui poſſunt, quin ſe clamitent à dominatione temporalium factos immunes; quos & ipſos ſi nullo metu laicorum defendentium puniam, ſicut nec eos timeo, *ſumenda ſunt mihi bella* (1) acerbiora cum Dominis temporalibus, qui vt à grauiſſimis viris ſum factus certior, iniquo ſunt animo accepturi, ſi ſcilicet meos ſubditos ac malos caſtigem; quos ipſi ſua libertate, ſed nulla iuſtitia Religioni ſurripuerunt.

Eſto enim B. P. peccarint, quos impij accuſarunt, num apud ſæculi homines delatio etiam certorum malorum facienda erat? ac non potius apud ſuæ religionis maiores. Domini verò illi & accipiunt accuſationem calumniæ, quam ad Maiores Religionis, etiam veram, referre debuiſſent, & meritam punitionem malorum in iniuſtitia detinent, & innocentes acerbius criminantur, quos iam diu non probatos nocentes, liberos abire non ſinunt. Ego autem neque inſontibus purgationem falſæ criminationis, neque ſontibus pœnam impendere queo; neque à Dominis illis libertatem vtriuſque exhibendæ valeo extorquere. Sum enim diligenter locutus cum Domino, cumque his, quos conſiliarios vocant. Pollicentur ſiquidem bona, ſed nec ea dum faciunt, nec facturos vlla mihi ſpes eſt, quemadmodum per eos ipſos, qui de eorum numero ſunt, apertè conijcio: dum ſoli ſecretius mecum conferunt. Videor enim videre, rem iniquam eis videri, ſi cauſam, quam dicere ſolent ſui ſtatus, faccis panniceis, vel panarijs, vt aiunt, id eſt fratribus, quos etiam per contemptum ſic appellant, vllo pacto terminandam committant.

Igitur B. P. nulla prouiſio ſalutarior mihi videtur, quam ſi tua Sanctitas, tacito quod de his ad te ſcripſerim, veluti etiam ignara eius indigni fauoris, quem inquis prædicti magno cum ſcelere & dedecore præſtant, mihi, ſi libet, diligentius mandes, vt fratres illos, de quibus hæc ſcandala audiuerit Sanctitas tua, ad te celerius proficiſci procurem. Quo facto literas tuæ Sanctitatis feram ad Dominos, ac tum tandem quid ſentiant apertè perſpiciam. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. ex Padua Kalendis Septemb. 1442.

N O T A.

Sumenda ſunt mihi bella. Perpetua eſt iſta querela, de fauoribus ſæcularium, quibus ligantur manus ſuperiorum ordinis, ne iuxta regularia inſtituta poſſint diſponere de ſuis ſubditis. Propterea multæ & graues factæ ſunt conſtitutiones Apoſtolicæ, à Summis Pontificibus Pio V. Gregorio XIII. Paulo V. & Vrbano VIII. per quas & ſubditis prohibetur, ne illos quærant, & ſuperioribus, ne eis deferant: & tamen ita illis vexantur, vt niſi concedant, quæ illi petunt, quod Albertus hic dicit, *bella acerbiora cum Dominis temporalibus ipſis aſſumenda ſint*, rem iniquam putantibus illis, ſi cauſam, quam dicere ſolent ſui ſtatus, fratribus terminandam committant, ſuæque authori-

thori-

Digitized by Google

thoritati derogare, ſi quidquid protegendum aſſumant, quantumuis Religioni incommodum, non aſſequuntur. Videnda ſtatuta Barchinonenſia c.6.§.8. de fauoribus ſæcularium. Et Vallisoletana anni 1651. in quibus Bulla Vrbani recenter acceptata, & in fine conſtit. impreſſa eſt.

EPISTOLA LXXXIV.

CONVENTVI PARISIENSI.

ARGVMENTVM.

Quidam Frater Ioannes Prouinciæ Burgundiæ, neſcio qua authoritate, in Conuentu Pariſienſi vſurpabat ſibi locum Baccalaurei formati, & Alberti Vicarij Generalis iuſſa parui pendebat: ſcribit ergo Conuentui, authoritatem ſuam contemnendam non eſſe, nec modeſtiam, qua vtebatur, debere ſuffragari rebellibus, iubetque vt Patres Burgundum amoueant, & Geneſium Parmenſem legitimè inſtitutum illi ſubſtituant.

DElectat me vehementer, venerabiles mihi, & ſuauiſſimi in Domino Ieſu Patres, neſcio quo interno Chriſtianæ dilectionis ſapore manu propria ad vos ſcribere, quamuis pro more noſtræ glorioſæ Religionis literas Commiſſariatus fecerim ad vos ſcribi, eaſque non ſolum manu mea ipſe ſubſcripſerim, verum etiam *præter morem conſuetudinis meæ* (1) ſigillo officij Generalatus fecerim conſignari. Nam cum in mea inſtitutione, Apoſtolicæ Sedis clementia voluiſſet, me triſtem atque mœrentem tanquam materna pietate conſolari, qui *inuitus ad officium adactus* (2) lugebam, præbuit confirmationis ampliſſimas Bullas, dedit regiſtra ordinis, quæ poſt obitum ſuauis memoriæ prçceſſoris mei, *ſub Apoſtolicæ ſolicitudinis cura* (3) diligentius ſeruabantur: ſigillo quoque ordinis noſtri, mihi per Pontificem Maximum præbito, in poteſtate mea poſitum eſt, vtrum eo vellem, aut non vellem vti. A cuius tamen vſu in hodiernum diem ſola modeſtia me continuit: ſed vt video ipſa humilitas, quæ vtenti mihi vtilis ſemper futura eſt, & officio derogat, dum contemnitur, & ſuperbientibus nocet, dum de humilitate mea tergiuerſandi & cauillandi ac impudentius rebellandi occaſionem accipiunt. Cum ergo iniquiſſimum ſit, vt vnde ego gloriam debeo conſequi, inde contumeliam adipiſcar: ſuperbi verò ſubditi, ac procaciùs rebellantes, vnde & luere pœnas contumaciæ debent; inde commodum impunitatis reportent, volo penitus, ac in vim obedientiæ vobis omnibus mando, vt ſi Deum diligitis, ſi D. N. Papam Eugenium Sanctiſſimum reueremini, ſi pro honore meo, pro diſciplina morum, pro cultu noſtræ Religionis, vllo vnquam tempore zelo zelati eſtis; nunc accingamini omni ſtudio diligentiæ, & curæ, non minus ſeueriſſimæ di-

ſciplinæ, ne vlla licentia impunitatis, Religionis obedientia diſſoluatur. Aduocate ergo fratrem Ioannem de N. Prouinciæ Burgundiæ, & edocete eum, quam falſo ſe gerat pro Baccalaurio formato Conuentus egregij Pariſienſis, cum & in regiſtro ordinis contrarium manifeſtè appareat, ſicut & literæ, de quibus ſuperius dixi, apertè teſtantur, & *Patres quatuor, aut quinque* (4) ſuper gubernatione ordinis inſtituti, è quibus ego minimus eram, Apoſtolica authoritate, Fratrem Geneſium Parmenſem, ritè & ſanctè inſpecta diligentius veritate, inſtituerimus; & ego poſtremò, cum eſſem factus Vicarius, eundem Geneſium & confirmauerim, & nouiter inſtituerim. Quod proculdubio nunquam feciſſem, niſi ab Apoſtolica Sede Sanctam poteſtatem idoneam accepiſſem, & niſi compertum haberem, Fr. Ioannem prædictum nullo iure poſſe tueri, *vt Baccalaurius* (5) eſſet, vel iuſtè poſſe conqueri, tanquam ſibi præriperetur iniuſtè, quod iniuſtè tenebat. Conſtituto itaque Fratre Geneſio Parmenſi in loco Baccalaurij pro curſu in Conuentu noſtro Pariſienſi, Fr. illum Ioannem prædictum, omninò ab vſurpato officio, & ſi vobis videbitur, etiam à Conuentu amoueatis. In fine oro vos Patres, vt ſi vir venerabilis, Fr. Ioannes de Capiſtrano, quem ad Prouinciam Franciæ pro bonis cauſis miſimus, ad agendas prędictas cauſas Pariſios venerit, illum vobis in gerendo negotio addere non grauemini, vt & à vobis & à me videatur pro ſuo merito honorari: ſin autem, ipſi vos omnia cum ſapientia agite. Valete in Domino, & orate pro me, ex Padua 29. Ianuarij 1443.

NOTAE.

Nota I.

Præter morem conſuetudinis meæ. Ideſt pro ſua modeſtia non vtendi ſigillo ordinis, vt ipſe inferius declarat: à cuius tamen vſu, inquiens, *in hodiernum diem ſola modeſtia me continuit*.

Nota II.

Inuitus ad officium adactus. Hæc amplius ſupra, Epiſtola 74. ad Iacobum Primadicium. *Factum eſt clam me &c. vt ego Miniſter eiuſdem Prouinciæ eligerer*: & paulo poſt. *Renitenti mihi veraciter, ita me Chriſtus iuuet, ac multipliciter reluctanti etiam Vicariatus totius ordinis pondus adiecit, ſub quo onere quam mœſtus gemam, teſtis eſt Chriſtus*. Ex quibus inter alia multa manifeſtum eſt, quam nihil ambiebat Albertus dignitates.

Nota III.

Sub Apoſtolicæ ſolicitudinis cura. Etenim Florentiæ, in Pontificia tunc Curia defuncto Guilielmo Caſalenſi, ordinis Miniſtro Generali, curauit Eugenius Regeſta & ſigillum cautè cuſtodiri, dum defuncto ſucceſſor aliquis deſignaretur. Cum autem ipſe Pontifex Albertum ordinis Vicarium inſtituit, omnia illi tradidit, cum illo humilis Alberti ſolatio, vt ſigillo Miniſtrorum Generalium vti poſſet, vel cum vellet, non vti: Indignum ſe vir modeſtiſſimus tanta authoritate reputabat, & propterea ab illius ſigilli vſu abſtinebat, quamquam Pontifex inſtitutionis ipſius diplomate profiteatur, nullum alium ſibi,

poſt

poſt longam conſiderationem, occurriſſe magis idoneum, cui ordinis regendi onus imponeret.

Nota IV.

Patres quatuor, aut quinque. Totidem præfecit Pontifex, expediendis ordinis negotijs poſt mortem Generalis Caſalenſis, donec nouus Miniſter Generalis eligeretur, vel ipſe Vicarium ordinis inſtitueret, vt ipſe Pontifex in diplomate inſtitutionis teſtatur: ex quibus Albertum vnum fuiſſe, in hac Epiſtola ipſe refert, vt maiori euidentia comprobaret Geneſij Parmenſis inſtitutionem in Baccalaureum Pariſienſis Conuentus, legitimam fuiſſe, in qua nimirum ipſe, non ſolum ſpectator præſens, ſed cum alijs Patribus, à Pontifice deputatis, etiam cum authoritate pari, actor fuit.

Nota V.

Baccalaurius. Sic olim dicebantur à bacillo, quo inſigniri ſolebant, quibus in Academia primus gradus conferebatur: ſed magis eruditis hodie placet Baccalaureos eos appellari, à veteri etiam conſuetudine, qua lauri baccis coronabantur: quæ ſolemnitas etſi defierit, nomen tamen retentum eſt. Vide ſi placet Ioſephum Laurentium in Amalthea Onomaſtica. Ioan. Fungherum in Etimologico, & Calepinum in Dictionario.

EPISTOLA LXXXV.

PHILIPPO MARIÆ DVCI MEDIOLANEN.

ARGVMENTVM.

Eodem tempore, & inſtantia pari, Philippus Dux, & Borſius Eſtenſis, Princeps Ferrarienſis, petierunt ab Alberto, vt Bernardinum Senenſem ad ſuam Ciuitatem per imminentem Quadrageſimam prædicatum mitteret. Albertus per hanc ad Philippum Epiſtolam, apud vtrumque ſe excuſat, miſſo eius exemplo ad Borſium cum alia ſequenti, ratus iiſdem rationibus vtrique Principi ſatisfactum iri.

SI amicis rectè quippiam poſtulantibus, criminis loco haberi ſolet, cum eis aliquid denegamus, cui putas maculæ duci debere, Philippe Princeps Illuſtris, ſi Principibus ipſis, cum quæque iuſta efflagitauerint, nos vllo pacto ea inficiari contingat. Nam quantum laudi datur, cum honeſtis in rebus amicis noſtris obſequimur, propterea quod in amicitia ratio, humanitas, & charitas, præſertim quæ Chriſtiana eſt, colitur, tantum, & eo amplius, ſummæ contumeliæ adſcribendum, ſi erimus aliquando, Principibus præſertim magnis, inexorabiles: cùm non modo, tum ea bona, quæ nunc diximus, longè à negantibus propellantur; ſed, quod eſt nefarij facinoris, poteſtas ipſa, quæ omnis, Apoſtolo concinente, à Domino Deo eſt, apertè contemnitur. Sed & illud veriſſimum eſſe, quod huic tam magno vero ſubijcimus, nemo aut ſapiens, aut Iudex, niſi iniquiſſimus, dubitabit; ita ſcilicet poſſe quem-

quemquam, etiam maximis Principibus, id modeſtè negare, cuius faciendi nulla facultas adſit; vt debere parere, cum identidem efficere poterit: quoniam non minore licentia, qui non poterit, prærepta facultate abſoluitur, quam præbita ligatur. Hæc cum ita ſe habeant, Philippe Chriſtiane Princeps, intelligis quantum arbitror, quam ſine vllo tui contemptu poſſim tibi denegare, quod poſtulas. Tam enim tibi poſſum concedere, vt vir Sanctus Fr. Bernardinus, mihi quidem ætate Pater, Mediolani commaneat, quam poteſt periturus inedia, niſi inſipienter, neceſſarium panem abijcere; præſertim cum ego hanc cauſam prædicandi Pataui j ante menſes circiter octo cum illo ſæpius egerim, & nullus mihi reliquorum, qui eius partes hic agat, penitùs ſuppetat, Sed quod maioris eſt ponderis, proficiſcente nuper ad me ſocio fratre illius, & nomine Bernardini diligentius ſciſcitante, quid de illo ſtatuerem; cum ſcirem Bernardinum nullo loco, nulla obligatione ligatum, eo à me ordine diſceſſit, is ſocius, vt omninò Bernardinus Paduam prædicaturus veniret, cuius etiam à me aduentus, ſocio illo præſente, in publica concione manifeſtatus eſt. Accedit poſtremò, vt pro anguſtia temporis, etiam de tota Italia, alium prouidere non queam, cum reliqui omnes prædicatores ex noſtris, in celeberrimis Italiæ ciuitatibus, iam pro more Eccleſiarum, certiore ſponſione ſua firmati ſunt. Cum itaque Illuſtris Princeps, omnia iſta, quæ dixi, apertam mihi, atque honeſtam negandi facultatem ſuppeditent; pro honore tamen Principatus, non penitus quod poſtulas, nego; ſed hac magis tecum modeſtia vtor, vt quæ cum Bernardino ſtatueris, ea rata ſim habiturus, ſi modo cum prudentia collationis illius conſulas rationem, & an pro prædicatione Paduana, non autem pro Capitulo, in quo non minus mihi neceſſarius eſt, ſit abs te mihi in tanta cauſa Bernardinus præripiendus, in quo mihi & cura temporis quadrat, & penuria reliquorum anguſtat. Tribuat tibi Dominus Omnipotens, de poteſtate ſua, in augmentum Chriſtianæ Religionis, & fidei, & quod prius dicendum fuit, in gloriam Chriſti, cum ampliſſimo tuæ ſalutis emolumento glorioſiſſimos referre triumphos. Sitque nomen tuum terrori hoſtibus Crucis, de quibus, accenſo in te zelo Sancti amoris pro Catholica communi Matre, inclytas victorias conſequare. Ex Padua vltimo Ianuarij 1443.

EPISTOLA LXXXVI.

BORSIO PRINCIPI FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Ob negotiorum pondus, excuſat ſe à longiori Epiſtola ſcribenda, & eius loco mittit exemplum illius, quam ſcripſit Philippo, quod vterque Princeps id ipſum ſibi peteret.

Maxi-

Digitized by Google

MAximum pondus negotiorum, Borſi mi ſuauiſſime, atque illuſtris Princeps, cum mala valetudine oculorum & reliqui corporis, non me ſinunt pro elegantia literarum tuarum longiorem Epiſtolam ad te ſcribere. Verum cum vrgente cauſa Principi Mediolanenſium quædam reſponderim, cum tu quoque ſis Princeps, ac te mihi pro tuo in me amore dulciſſimum profitearis amicum, quem omni ſtudio dilectionis complector, ſtatui ad te eadem ſcripta tranſmittere, ne, cum mihi non vacet, plurima dictare compellar. Quæ ergo tanto Principi celeriter ſcripſi, tu itidem eadem ad te ſcripta tibi, pro charitate mutua, perſuadeas; & id age, quo me præ vobis illo viro indigere cognoueris: quem ambo inſtantius poſtulatis. Id eſt enim veri officium amici, vt quo plus opus habeat, in eo ſibi cura obſequendi ab amico diligentius impendatur. Vale, & me ama, ac Ioannem meum, iam olim ex Tuſcanella, qui tecum eſt, ſalutare meo nomine non graueris. Ex Padua vltimo Ianuarij 1443.

EPISTOLA LXXXVII.

EPISCOPO CORONENSI. (1)

ARGVMENTVM.

Coronenſis male accepiſſe videtur, quod Albertus, ipſo intercedente, aliter egerit cum reo ſubdito, quam Epiſcopus illum precatus eſt. Albertus ergo hac Epiſtola authoritatem ſuam fortiter, ſuauiterque tuetur; dum & iudicij ſui æquitatem demonſtrat, & ob Coronenſis, atque Ariminenſis Epiſcopi interpellationem pœnas reo debitas dimiſerit.

SI te poſſem, venerande Chriſti Antiſtes, tranquillo & loco & tempore, &, quod magis eſt opus, *pacato animo* (2) conuenire, impetrarem fortaſſis abs te, conſulta ratione ac iuſtitia, vt non dicam mihi redderes, quod non mereor, ſed vt ſaltem oſtenderes ſigno quopiam eas gratias, quas te & paraſſe ais, & acturum fuiſſe, ſi pro tuo arbitratu feciſſem de *F. I. C.* (3) quod à me fieri magna precum inſtantia poſtulaueras. Quod ſi clanculò abs te ſolo ipſe item ſolus impetrare nequirem, adhibitis ſobrijs rerum æſtimatoribus, grauibuſque Iudicibus, eas palam, vel ab inuito te, ideſt ab ore tuo, pro meo iure, proculdubio extorquerem. Verum cum vtroque hoc, tam priuato tecum familiariter, quam publico coram alijs iudicialiter, agendi remedio caream, non propterea à magna vlla ſpe animo concidi tibi perſuadendi, quod velim, ſicut ne à cauſa quidem concidiſſe me arbitror. Aget enim apud prudentiam tuam hæc paruiſſima ſcedula, atque id ſecretius, inter te, & ipſam, te exorabit, quod fortaſſe neque iura amicitiæ, neque publicæ leges facere po-

potuiſſent. Nam ea eſt veri vis, atq; potentia, vt ſecretius per ſe influat, quam vt violentius irrogetur, præſertim in animos hominum, qui ita ſint inſtituti, vt de te credere debere mihi plurima perſuadent. Ingenium dico, ratio, ætas, literæ, & magna, quod ſcio, de me tua, quamuis præter ac ſupra merita mea, exiſtimatio. Quæ omnia hoc penes te queunt, efficere, vt non à me putes, quidquam temerè factum, etſi non eo modo factum ſit, quo tu fieri debere putabas. Taceo gradum tui venerabilis Præſulatus, qui pro experimento multarum, & rerum & cauſarum, eam practicam callet, vt probè norit ſæpe apud Prælatos falſis criminationibus accuſari innoxios ac tergiuerſationibus falſo defendi, qui rei ſunt. In quarum difficultatum medio conſtituti cum variè fluctuemus, magna eſt opus ſapientia, quam in Salomone Diuino munere eluxiſſe etiam in rebus gerendis, literæ Diuinæ teſtantur. Quo nos maximo dono ſi non vt ille præditi ſumus, agamus in cauſis quod ratio conſulit, quod teſtes probant, quod leges iubent, & bona ſpes nobis erit ne apud Deum quidem, ne dum apud homines, nos eſſe damnandos, non modo in cauſis rectè perpenſis, atque comprehenſis, ideſt quarum veritas indubitatiſſima eſt; verum etiam in illis, quæ niſi vt dictum eſt non ſunt nobis aliter explorata; hoc eſt, in quibus etiam adhibito omni ſtudio inueniendæ veritatis ſępe falli valemus. Hanc ego accuratiſſimam diligentiam pro virili mea illi cauſæ præbui, in qua is accuſabatur, pro quo me tantopere flagitaſti. Qua ſanè diligentia præter experimenta, quæ neſcis, hoc mihi de illo peperit veritas, vt hominem plectendum magno ſupplicio; rogatu Epiſcoporum venerabilium, Ariminenſem dico & te, nullas ferè pœnas ingentium erratorum illum luere pro merito conſtituerim. Itaque non te putes ad me fruſtra ſcripſiſſe, ac per hoc ſi tantas, quas paraueras, gratias referre non libet, ſaltem deſinas me, pro tua humanitate, aut ipſe obliquè petere, aut apertè mordere. Sunt enim in literis tuis, & indicia indignantis animi, & ſigna comminantis, & quod eſt grauius, veſtigia obtrectantis. At ego qui ſim profeſſus me Dominum illum noſtrum mitiſſimum Ieſum Chriſtum imitaturum, qui cum malediceretur, non maledicebat, & vt verbis tuis vtar, *totus ſum conſcientia* (4) (quod vtrum ſeriò, an ioco dixeris, ne grauius interpreter, ipſe videris) pro indignatione beneuolentiam; pro comminatione maxillam alteram, pro obtrectatione laudes referre paratus ſum. Et hæc quidem omnibus propter Deum, quanto magis tibi, cui præter honorem tanti Sacerdotij, non ſolum debeo reuerentiam, verum etiam propter veterem amicitiam, qua penè pueri quondam in ſchola, ſub Guarino præceptore, Græcis literis ludebamus, nequaquam vllo pacto excludendam beneuolentiam puto. Proinde oro te Pater Epiſcope, vt in plectendis errantium fratrum meorum culpis non me putes quicquam agere temerè, qui & conſilio Sanctorum, atque eruditiſſimorum hominum in omnibus vtor, & qui, quod ſcio à me dici æquo animo patiere, mihi quam tibi ſunt admodum notiores. Commendo me tibi venerabilis Præſul, atque honorande Chriſti Antiſtes. Ex Padua XVI. Martij 1443.

3. Regum 3. 16.

NO-

NOTAE.

Nota I.

Epiſcopo Coronenſi. Erat ille Chriſtophorus Garetonus, veteri amicitia cum Alberto coniunctus, *qua*, inquit, *pene pueri quondam in ſchola græcis literis ludebamus*. Sed vlteriorem perſonæ notitiam, his verbis profert Flauius Blondus, Decad. 3.hiſt. lib. 8. pag.527. interfuit aſſiduus huic fœderi (Græcorum cum Eccleſia Latina) Chriſtophorus Garetonus, Pont. Eugenij Secretarius, quem poſtea ob hanc rem bene geſtam, Coronio Peloponnenſi Oppido Epiſcopum dedit. Is qui ter quaterque per aliquot annos antea Palæologum à Pontifice adijſſet, illi perſuaſit, vt quæ Baſileenſes eis impoſſibilia obtuliſſent, à Pontifice maiora, melioraque ſpondente acceptauerit. Et Albertus ipſe, eum ab ingenio, ratione, ætate, literis, & rerum experientia laudat.

Nota II.

Pacato animo. Non ſuo, ſed Epiſcopi, cuius ad Albertum Epiſtola indignationem & minas præferebat. Quam autem pacatus, mitiſque fuerit animus B. Viri, ſatis ipſe profeſſus eſt ijs verbis. *At ego qui ſim profeſſus me Dominum illum noſtrum mitiſſimum Ieſum Chriſtum imitaturum &c.*

Nota III.

F. I. C. Huius hominis nomen & patriam ſcimus, ſed lectori minimè neceſſaria, omittenda ſatius quam depromenda iudicauimus, ne vnius culpa plures erubeſcerent.

Nota IV.

Totus ſum conſcientia. Vulgaris vrbaniſmus eſt, quo dicere ſolent, *V.S. è tutto bontà, è tutto pietà, tutto carità, tutto conſcienza &c.* immo & Latinè locus eſt Pauli Manutij Epiſtola ad Antonium Auguſtinum apud Illuſtriſs. D.Nicolaum Antonium in ſua Biblioth. Hiſpana, quam ingenti labore, ſummaque ſolertia & ſtudio eruditiſſimam emiſit, vbi ſic loquitur Manutius: *Quantus quantus es totus labor, totus induſtria es*. Verum quoniam aliquando ex animo, aliquando irriſoriè, aliquando in contrario ſenſu exprobratoriè accipi poteſt, nec rarò profertur, ideò ſequitur *Quod vtrum ſeriò, an ioco dixeris &c.*

EPISTOLA LXXXVIII.

C. EPISCOPO ARIMINENSI. (1)

ARGVMENTVM.

In cauſa ſuperioris Epiſtolæ, in fauorem illius ſubditi, ſcripſit etiam Ariminenſis, ſed cum maiori moderamine, quam Coronenſis. Quapropter Albertus pari modeſtia illi reſpondet, & relatis ijs, quæ de illo Religioſo diſpoſuit, totam rem ipſius Ariminenſis arbitrio defert.

MOdeſtia literarum tuarum, venerande Chriſti Antiſtes, qua me grauiter, vt te decet, & ſine vlla culpa iactantiæ, immo cum merito pietatis oraſti, vt F. I. C. quantum pateretur iuſtitia, miſererer; hoc

Digitized by Google

ſanè meretur, hoc exigit, atque penè extorquet, vt ſi fieri poteſt, maiore tibi modeſtia reſpondeatur, quam à me flagitaueras. Verum quia nos ambos negotioſiſſimos, me quidem multa dictare, te verò multa dictata legere curæ plurimæ vetant; hoc tibi velim, pro tua charitate, & ſapientia, breuibus perſuadeas, omnia à me erga illum, non modo facta eſſe magna iuſtitia, verum etiam pro reuerentia poſtulantis maiore miſericordia: cum tamen illum alias ſæpe *expertus ſim maioribus ſuis maximè pertinacem* (2) Quæ res, vt optimè noſti, conſenſu omnium ſapientum, ac Sanctorum, in religioſis viris abolet prorſus omnem obedientiam, primam quidem votorum omnium, quæ profiteantur, qui Deo ſolemni obligatione dicati ſunt.

Hunc præterea, etſi illum adeò certiſſimè probauerim reum, vt ei à me nulla penè ratione redire iterum ad Cretam debuiſſet concedi, ſupplicante tamen illo inſtantius, vt illuc tantum iret, atque ſtatim rediret, ne publica verecundia apud omnes videretur confuſus, neſcio qua pietate, fragilitati illius aſſenſus ſum; ita tamen, vt ſub pactam fidem, ad me ſine deceptione fraudulentiæ, quemadmodum poſtularat, ad Capitulum noſtrûm, apud Patauium proximè celebrandum, quam celeriter redire deberet. Quam tamen inter nos, vt dixi, pactam fidem, vereor, ne pro vſu mendaciorum ſuorum mihi non ſeruet. Ego vero nihil minus, cum pro reſtauranda exiſtimatione illius, tum maximè pro obſequendo vel partim tibi, malo ita feciſſe, qui fortaſſe ſatius fecerim, ſi aliter fecerim; hoc eſt, & pro ſalute illius, & pro arbitratu interpellantis, præſertim cum tu, qui ſapis, per Dei miſericordiam, quæ Dei ſunt, longe magis optaueris, atque, vt certò ſcio, cenſueris, plus animæ illius quam infirmitati carnali ſine dubitatione conſulendum fuiſſe. Quod meum conſilium, cum tibi probatum iri, & ex te ipſo accepero, gratum habebo. Sin minus, & hoc ipſum quodcumque ſtatueris, quamprimum id mihi veraciter innotuerit, pro tuo arbitratu faciendum putabo. Vale & exiguitatem meam orationibus adiuua, ex Padua vltimo die Martij 1443.

N O T Æ.

Nota I.

C. Epiſcopo Ariminenſi. De hoc Chriſtophoro Epiſcopo Ariminenſi, ſatis ſupra diximus, cuius optimi viri laudes non parum confirmat hæc Epiſtola B. Alberti ad ipſum.

Nota II.

Expertus ſum maioribus ſuis maximè pertinacem. Superius diximus aduerſus importunitatem quorundam Dominorum temporalium, cum ordinum Religioſorum Prælatis, pro eorundem ſubditis, ſe opponunt. Sed hic locus, & quæ ſequuntur exigunt, vt Religioſi ipſi, qui eos imprudenter interpellant, moneantur, quanto magis ea re perdant, quam lucrentur. Nam ſi rem friuolam, vel iniuſtam poſtulant, cogunt ſuperiores, vt authoritatem ſuam, ſuarumque diſpoſitionum integritatem tueantur, vel, quod Albertus

Digitized by Google

ad Eugenium Pontificem ſcripſit, acerbiora bella cum Dominis temporalibus aſſumere, quibus & religio non parum turbatur, & non ædificatur mundus, vel ſe illis inhumanos, rudeſque præbere, ſi nulla reddita ratione, petitionibus ipſorum refragantur, vel ſi veritatem dicant, religioſi iniuſtà prætendentis famam lædere. Quo fit, vt is deinceps Prælatum, quem humili vel ſubiectione, vel ſupplicatione placare, & in ſui æſtimationem, amoremque trahere poſſet, huiuſmodi interpellatione, quæ vix abſque querela fit, magis irritet, ac duriorem, aſperioremque deinceps experiatur: cui nimirum vim quandam inferre velle viſus eſt, & illum externum, quem patronum ſibi fore credebat, vel ſibi perdat, vel in aduerſarium commutet, dum de cauſæ iuſtitia, vel inhoneſtate doctus, illum deſpiciat, ac deſerat; nec audire amplius, nec videre velit, qui rem vel iuſtitiæ, vel honeſtati contrariam ab amico petere præſumpſerit.

Quia verò ſuperiores quandoque vel decipi poſſunt, vel humanum aliquid pati, homines enim ſunt, & forte ab iniquis inſtructi, propter quod Spiritus Sanctus per Prophetam dixit Habacuc. *Factum eſt iudicium, & contradictio potentior, propter hoc lacerata eſt lex, & non peruenit vſque ad finem iudicium: quia impius præualet aduerſus iuſtum: propterea egreditur iudicium peruerſum.* Tum ſubditus ſi audet, vel audiendus ſit, faciem ſuperioris deprecetur; vel ſi oppreſſus eſt, quod iure naturæ, ordiniſque, & Eccleſiæ legibus licet, ad maiores prouocet, vel modeſtius & abſque fori ſtrepitu quietius aliquem quærat, non qui potentia Prælatos cogat, non qui, quamuis deprecantis ſpecie, iure quodam ſuo regat, ſed qui pro ſapientia, & reuerentia ſua Iudicem, de tota re liberius informet, & cum Daniele Propheta dicat. *Reuertimini ad iudicium, quia falſum teſtimonium locuti ſunt aduerſus eam.*

Si nihil horum ſuppetat, Chriſtum Crucifixum oret, & calamitatem ſuppliciter exponat: ſed fortè auditurus, quæ Seraphicus P. Franciſcus, hortanti Paulo Apoſtolo, vt Religionem ſuam defendat, reſpondiſſe fertur, non alia ſibi arma ſuppetere, quam crucem, quæ & ipſa patientiam prædicat: ſed gladium ſuum Paulus porrexit, & res confecta eſt: vel quæ S. Petrus Martyr, & Ioannes Peckamus noſter, Archiepiſcopus Cantuarienſis, illiuſmodi calumnijs oppreſſi, & ad Chriſtum ſupplices ex ore pendentis in Cruce audiuiſſe ſcribuntur: ſe quoque innocentem flagellis laceratum, & clauis confixum cernerent, & per patientiam imitarentur in tolerandis mundi paſſionibus, quę non ſunt condignæ ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Tum Seruus Dei de Cœlo ſecurus oret, cum Auguſtino. *Domine hic vre, hic ſeca, & in æternum conſerua*: pro ipſis inimicis deprecetur, eoſque diligat, tanti boni ſui, cœleſtiſque triumphi inſtrumenta, vt cum Pſalmiſta Regio in Dei iudicio dicere poſſit, *perfecto odio oderam illos, & inimici facti ſunt mihi.*

Prælatos autem intelligere decet, pręter dignitatem ſuam, & in Religioſos filios paternam diligentiam eſſe, vt eos ad extrema hæc adigant: ſi erratis vlcerati ſint, plus olei quam vini, ſeu, quod intolerabilius eſt, aceti affundendum eſſe. Si honeſti, innocentes, mites, manſueti, humiles, laborioſi, & vtiles Religioni, ſuſurrones aduerſus hos non audiant.

Nam plerumque qui peiores ſunt, vel inuidià, aut naturæ, vel morum diſſimilitudine, meliores inſequuntur; vt ſuis malis operibus, vel non imitando, vel non approbando contrarios, vel non meliora ſectando, tacitè reprehendentes: quos ſi bonus eſſet animus, imitari ipſi potius, amplecti & iuuare deberent. Non enim in vnius tantum cuiuſque hominis, ſed in plurium etiam cohabitantium, aut Regni, aut Ciuitatis, aut Religionis, aut Collegij corpore, caro aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem pugnant, quod Deus ita permittit: vt qui probati ſunt, fideles inueniantur. Nec decere ſuperiores velle bonos affligere, vt malis delatoribus placeant, quantumuis alioquin ſibi gratis, vel coniunctis, aut quod teterrimum eſt, inauditos damnare, vel audire nolle, aut nimia

Digitized by Google

aſperitate terrere, aut cuiuſuis paruitatem contemnere. Formicæ enim ſua bilis ineſt, & ſcintilla ſentibus iniecta Cypreſſos, & Cedros aliquando incendit.

EPISTOLA LXXXIX.

POGGIO SVO FLORENTINO (1)

ARGVMENTVM.

Vel ille reus ſubditus, vel alius quis non melioris farinæ, Alberti noſtri famæ paſſim detrahebat, inſimulabatque defectus, quos ipſe in Epiſtola narrat. Quod cum Poggius veteris amicitiæ iure doluiſſet, curauit B. Virum per Sanctum Bernardinum moneri. Albertus ergo eiuſmodi garrulorum hominum criminationes modeſtè, vt ſolet, & ſapienter abſtergit. Et hanc defenſoriam ſuam, ſi non neceſſariam, ſed ſaltem, vel ipſis obtrectatoribus, vtilem fore demonſtrat.

FEciſti pro conſuetudine tua, Poggi chariſſime, & pro iure veteris amicitiæ noſtræ, vt famam meam, quam conuelli, & carpi ab vanè obloquentibus cerneres; cura diligentiſſima tuereris. Nam quid aliud mihi feciſſe putandus es, quam exiſtimationem meam fuiſſe tutatus: quandoquidem tuo nomine, me vir inſignis Fr. Bernardinus admonuit, mihi ipſi diligentius eſſe proſpiciendum, cum non deſint, qui ſiue à tergo, ſiue palam me mordeant, aientes, me in vltimas terras (vt ſic dicam) quoſdam è fratribus meis grauiter inſectatum, qui mihi in electione huiuſmodi Miniſteriatus, quem inuitus, ac iniquo animo gero, & tolero, ſuæ vocis ſuffragia negauerunt. Magiſtros præterea nonnullos, qui Sacræ Theologiæ faſtigium profitentur, aduerſum acriter queri, quod eos inſolenter aſperner, atq; abijciam, & gradum honoris, & dignitatis eorum, nihilo magni pendam.

Super quibus, vt breuiter tibi reſpondeam, ſcias cuncta eſſe falſiſſima; quæ ſi tu credis, ipſa opinione leuitatis me valde læſiſti: ſi non credis, ac me minus aduerſum maledicos defendiſti, de negligentia tutandæ amicitiæ rectè culpandus es: ſi defendiſti, magnopere laudandus: qui præterea officium veræ neceſſitudinis, de obtrectatoribus quidem benè, quos ab inſolentia compreſſiſti; de amico verò illo me tuo, quamuis exigui ingenij ſim, proculdubio longè melius, quem pro religione, & timore Domini, nihil in hac re perperam agere putauiſti. Sed quod tibi multò carius eſſe debebat, de te ipſo optimè meritus eſſe credendus es, qui in ipſo tuæ mentis iudicio, nulla temerè ſentientis periculoſa ſententia, conſcientiam rectè factorum neceſſarij tui, immo conſcientiam tuam, offendere maluiſti.

At ego, vt totum paucis verbis abſoluam, tanto faſtidio ago huius mihi

mihi impoſiti curam regiminis, quod ei gerendæ, certò ſcio, ſum impar, vt illos mihi longè magis diligendos exiſtimem, qui ſint immanius aduerſati, quamuis, per Chriſti, ſiue miſericordiam, ſiue iudicium, neſcio, nulla vox inter ſuffragia, ex tanto Erant 93. virorum numero, præter vnam, mihi aduerſa fuerit: ſed ille nunc, qui poſtea in ſententiam reliquorum otiùs, ſponteque conuolauit, præ cæteris omnibus mihi amicitior eſt, non quia fauentibus eſt aſſenſus, ſed quia me plus delectat (ita Chriſtus me iuuet) plus illum diligere, qui diſſentit. Nam is eſt, qui eum mihi locum, mea humilitate digniſſimum, hoc eſt Chriſtianæ humilitatis, quantum in ipſo fuit, diligentius procurauit, meritò vitam omnem, ac ſalutem meam, inter varia rerum diſcrimina fluctuantem, tutiſſimo portu religioſæ ſubiectionis locaſſe putandus eſt: Reliqui verò, vani huius mei honoris fautores, tanquam leuiſſimę nebulæ perniciter tranſeuntis (quamuis illorum tantæ in me beneuolentię, quæ putatur, ingratus eſſe non debeam) non me tamen ita afficiunt, non me trahunt, non rapiunt ad ſeſe, cum illi quidem, etſi me incerta quadam gloriola honorant, certo pene periculo, vnde etiam magnorum plurimos corruiſſe comperimus, pendula ſalute me locant.

Verum ad Magiſtros veniendum eſt, de quibus vide, oro te, diligentius, ſi inſtitutum meum vlli ſapienti probandum cenſeas. Inuenio ex eis quoſdam, qui, fatentibus ipſis, vana intentione inanis gloriæ gradum illum honoris adepti ſunt, ſed poſtea correcti, & doctiſſimi, & optimi euaſerunt. Hos ego ab errato ad vitam emendatiorem redeuntes, & animo, & ore, & ope complector. Sunt & alij, qui & ipſi docti pariter, ac boni, locum illum bono, vt aiunt, animo quæſiuerunt. Et hos ego, ſi ita ſe habet eorum cauſa, magis probo quam primos: ſed, vt mihi videtur, magis probandi viderentur, ſi non quæſiiſſent. Tertium eſt genus doctorum, atque Sanctorum, qui iuſſi, atque inuiti, faſtigium aſcenderunt, quos prædictis ſine vlla dubitatione præpono: ſed hi, niſi fallor, hac noſtra tempeſtate perrari ſunt, vt taceam nulli. Nec deſunt qui eruditi quidem ſunt, ſed vani, ſed inſolentes, ſed vita ſordidi perſeuerant, amant tamen eos, qui boni ſunt, in quibus damno, quod malum eſt, laudoque quod bonum.

In genere quinto inueniuntur eſſe, quartis in omnibus ſimiles, ſed qui odio immaniſſimo proſequantur, inuideant doctis, atque indoctis: Hoc genus eſſe teterrimum duco, & tanquam in cœnum lapidem pretioſum, ſic in maleuolam animam, magna iactura ſui, ac reliquorum, malè locatam eſſe ſapientiam; ſi tamen ſapientia dicenda eſt, quæ & ſe perdat, & alios non ædificet. Reſtat poſtremum genus, atrox ſanè ac deteſtandum, eorum qui ignari penitus, omnis liberalis eruditionis, & ſanæ doctrinæ, ſpurciſſimo genere viuendi ſuperbi, atque immundi, bonos contemnunt, malos præcellunt, & ſpernentes Maiorum ſcita, nec Deum, nec homines reuerentur. Ex his ego vnum nuper, fateor, priuaui gradu, abieci Magiſterio, quem mecum, ſcio, & ipſe perſequeris; & qui boni ſunt, inſectantur, eo magis, quòd honores ſuperbè nimium ambiens, quod à nobis non potuit, *quia indignus erat* (2) vllis viribus extorquere,

ad

ad gentes ſe transferens, à Schiſmaticis ſe facile obtinuiſſe gloriatus eſt.

Non tamen hunc conieci in vincula, quod alius fortaſſis feciſſet, non regulari vlla diſciplina plectendum afflixi, qui & pœnas tanti errati lueret, & reliquis terrori fieret, quo minus talia temerè auderent; & quo me æſtimes mitiorem, hæc ipſa, ſi flagella dicere malis, non mea ſponte, ſed mandante mihi Pontifice Maximo, illi illata ſunt. Habes excuſationem meam, Poggi, pluribus verbis fortaſſe quam opus erat, ſed vt puto, non pluribus, quam vtile erat, ac futurum eſt. Nam audita ratione cauſæ meæ, qui vel amantes verebantur, vel odio habentes calumniabantur, tanquam temeritatem in rebus gerendis, & cauſis diſcutiendis, deinceps ſi ſanè ſapiant, & ſibi à præcipitanda ſententia alienorum factorum modeſtiùs moderabuntur, & tuebuntur, & diligent: ſi verò hi ſint, qui deſipiant, aut admoniti, contemnendi; aut poſthac obtrectantes, æquo animo tolerandi ſunt: ſatis enim ſine noſtra, quamuis defenſoria obiurgatione, puniti erunt, qui ſua ipſi inſipientia, ne dicam errore, ſtultitia, atque conſcientia, ſi quam habeant, affligentur. Vale & me ama, vt ſoles, & ad me aliquid ſcribere non graueris. Ex Padua 30. Martij 1443. oro te vt Leonardo Aretino, me valdè commendes, cuius ſola recordatione pro virtute ſua plurimum recreor. Iterum vale.

N O T Æ.

Nota I.

Poggio ſuo. Suum vocat, & famæ ſuæ abſentis tutorem agnoſcit, decimo quinto anno, poſtquam illum acerrimè reprehendit, ex quibus vtriuſque non parua laus eluceſcere mihi videtur. Poggij primùm, alioquin feruentis animi, moderatio, qui tam ſeuerè, quamquam amicè, ab Alberto exceptus, tantum abfuit, vt excandeſceret, vt potius cuncta, vt verè ſcripta fuerant, boni conſuleret, ſuæque erga optimum amicum beneuolentiæ vſque adeò nihil remiſiſſet, vt potius ipſius monita, tanquam præcepta veri Serui Dei, ſuſcipere viſus ſit. Nihil enim deinceps in religioſos viros, vel dixiſſe, vel ſcripſiſſe deprehenſus eſt: & ſtudium obſiſtendi eorum progreſſibus, quod prius præ ſe ferebat, ita vel ceſſauit, vel in ipſorum augmentum conuerſum fuit (quod ſuaſit, & perſuaſiſſe videtur Albertus) vt illa duo loca, de quibus agebatur, noſtris religioſis incolenda ceſſerint, eaque in hodiernum diem vſque retineant. Alberti verò tanta perſuadendi virtus, & etiam obiurgandi ſuauitas, vt hominem iratiſſimum, ſeu etiam, vt alij loquuntur, rabidas in iras exardentem, ita non irritarit acriter increpando, vt potius in contraria ſtudia repente conuerterit. Ea enim eſt vis verbi Dei, hoc eſt veritatis, vt quamquam ſit gladius vtraque parte acutus, acriterque ſcindens, & pungens, cum tamen è candidi animi, & ſinceræ charitatis vagina exeritur; tam ſuauiter penetret, vt pertingat vſque ad diuiſionem animæ, & ſpiritus, compagum quoque & medullarum, & diſcernat cogitationes, & intentiones cordis ad Hæbr. *3. 12.*

Nota II.

Quia indignus erat. Alias monuimus Ep. 88. not. 2. eos, qui contra iuſtas Prælatorum diſpoſitiones ad forenſia

renſia brachia recurrunt, plus inde perdere, quam lucrari, qui totus locus in detractores etiam non immeritò facit: oportet ſanè querelam ſubditi aduerſus ſuperiorem non iuſtam tantum, ſed itidem neceſſariam eſſe, ac tum quidem quę liquido demonſtrari poſſit, quibus conditionibus defenſio propriæ cauſæ cuilibet concedi debet. Videnda quæ diximus loco citato.

EPISTOLA XC.

SCIPIONI MVTINENSI EPISCOPO.

ARGVMENTVM.

Erat Scipio, patria Ferrarienſis, gente de Mainentibus, vir virtute & literis excultus, Alberto amiciſſimus, & eius exaltationis cupidus: ſcripſit ergo, vt Albertus ipſi arcana ſua, hoc eſt, ſi quem pateretur ambitum dignitatis, id ſibi fidenter aperiret, quaſi dicere vellet, ſe effecturum, vt illa obtineretur. Albertus autem longe diuerſiſſimi ſenſus, per hanc Epiſtolam illi reſpondet, nullam cauſam potiorem apud ſe eſſe, quam animæ: ſe verò non credere curam regiminis, abſque animæ periculo geri poſſe, præſertim cum ab ambitione veniret; idque Sanctorum Patrum, & moribus, & documentis confirmat, adeoque ſe in priori deliberatione perſiſtere declarat, vt nihil de hàc re, vel ſuo vel alieno ſtudio pro ſe ſolicitetur.

Affecerunt me nonnulla moleſtia literæ tuæ, Chriſti venerande mihi omni tempore Præſul, quod mihi ſuſpicari viſus es, propterea noluiſſe me pandere illa arcana mea, de quibus ad me literas ſcribis, quaſi tibi minus confiderem. Tum me valde hortatus, vt totum tibi amico verè meo, & vt reuera es, alteri parti, imo dimidiæ animæ meæ tuto me credam, non formides, inquis, res tuas etiam tacendas, continendaſque cordi, amicis latè pandere; quaſi verò ego de te, ne ſis mihi ſecretior, vlla ex parte formidem. Verè loquor, mi Scipio, mi Pater Epiſcope, ſi illa tentatio (quam vocas humanam, quamque, ſi acerbius, quamuis verius interpretareris, fortaſſis Diabolicam appellares) me titillaret, nedum vrgeret, non eſt in numero Sacerdotum ſecundus, cui æſtus meos, de eiuſmodi re apertius, quoniam tutius, propalarem, quam tibi, quandoquidem illud mihi, vt optas, ſinceriter perſuadeo, abs te longè plus me amari, quam à quouis profeſſionis tuæ; à nemine magis.

Sed licet alia, vt vis, ſit cauſa mea hoc tempore, alia priuſquam ex parte magiſtratum, quem vocas, gererem, nulla tamen cauſa potior apud me eſſe debet, vt ſcio mecum fateberis, quam animæ meæ. Quod ſi me inuitum, ac repugnantem in campum communis boni, & vberioris vtilitatis, ac noſtræ Reipublicæ traxe-

traxeris, quod ipſum ſemper, etiam à Philoſophis, priuatis quibuſlibet commodis Diuinius eſſe, ac præſtare putatum eſt, facile tibi comite Sancta Scriptura, ac ſapientiſſima Theologia, reſponderim: fortunas quidem mihi, ſi quas habere liceret, & famam, quamuis præclaram, & vitam corporis, pro communi vtilitate liberius effundendas; animam minimè. *Quid enim*, vt ait veritas, *prodeſt homini, ſi mundum vniuerſum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur?* *Cura vero regiminis*, *an ſine detrimento animæ* (1) hac noſtra maximè tempeſtate, geri poſſit, videris ipſe, cui credas, ego non credo: præſertim ſi ab ea fauce putoris, hoc eſt fumoſæ ambitionis exhalet, vt non quidem, vel non quærentibus, vel non optantibus, vel inuitis, & optimè de Republica meritis tribuatur gradus honoris: ſed ſuperbia, ſed arrogantia, ſed mille modis fœtidiſſimis deteſtabiliter acquiratur.

Conſule Patrum Eccleſiæ Sanctiſſimos mores, lege veterum inſtituta, repete memoria geſta Maiorum, & affer, ſi vales, vel puſillum exemplum, quo mihi liquido comprobes aliquem Sanctorum, vt vnquam præeſſet, vel minima coniectura quæſijſſe: filius Dei, ne Rex fieret, fugit in montem: ſuperbientes diſcipulos duos fratres, de quibus indignati ſunt reliqui, repulſa matre, quæ ſtudio filiorum pro excellentia priuatorum interpellauerat minaci prohibitione compeſcuit, dicens, *poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum?* quo dicto, ni fallor, præficiendorum merita prænotantur: & illis præſumpta temeritate, reſpondentibus, *poſſumus* (ignari enim erant humanæ fragilitatis) Reſpondit Dominus. *Calicem quidem meum bibetis*, quod Propheticæ prænunciationis fuiſſe reor, *ſedere autem ad dextram meam vel ad ſiniſtram non eſt meum dare vobis*: dum tales eſtis, vt ſit inter vos honorum vana contentio; quiſnam ſcilicet ex vobis videatur fieri maior: ſed quibus hoc eſt? illis, ſubaudi, meum eſt dare, quibus paratum eſt à Patre meo, ideſt humilibus mentibus, non inflatis hominibus, qui ſe ipſi præficiunt, dum hoc appetunt, dum exquirunt, vt illud propheticum poſſit aptari, *Ipſi regnauerunt, ſed non ex me*. Quantarum, oro te Pater optime, & qualium virium eſſe putas, collapſam Religionem inſtaurare, quod ipſum ſi magno vllo negotio à quopiam præſtantiſſimo agi poſſit, equidem tantæ virtutis, & roboris mihi ipſi conſcius minus ſum, vt niſi maximo munere Dei Omnipotentis, tam ingentis ponderis onus ſuſtineam, immo verò tam grande opus vix tandem aggrediar, quanto magis aliquando conſummem.

Quod ſi poſt hæc obijcias Ioſeph, & Danielem, vt taceam Heſter Reginam, Sanctos homines maximo Principatus honore, etiam gentibus præfuiſſe: ſi dicam aliud eſſe, præfuiſſe fratribus, aliud gentilibus, puto rectè reſpondero. Verum cum certò ſciamus, etiam fidelibus fratribus oportere eſſe, qui præſint. Nam Petrus & cæteris Apoſtolis, & omni Eccleſiæ honore prælatus eſt, ne mea reſponſio vllam omninò calumniam patiatur, *aliud dico eſſe, cum quiſquam præficitur, aliud cum ſe ipſe quis præficit* (2) In altero enim, vt in Sanctis viris ſæpius factum legimus, obedientiæ virtus, & quædam

(vt

(vt ſic dicam) obtemperandi ſub æterna lege, & diſpoſitione Diuina, probari poteſt laudanda conſenſio. In altero autem, ſola ſuperbia deteſtanda eſt, quæ teſtimonium vaniſſimi cordis, & affectatæ libidinis dominandi perhibeat. Quæ cum ita ſint, aut ita eſſe exiſtimem, in priore, mi Scipio, deliberatione conſiſto, vt nihil de hac re, vel meo, vel alieno ſtudio quæri ſoliciter.

Si poſtremò pro amore erga me tuo, mihi renitenti obſiſtas, quod de Præſulatu, exempli cauſa, nulla ſolicitudo me deceat, de gubernanda vero in meo ordine mea Religione, nihil ab honeſto abhorreat. Hic ſatis hæreo, ſatis fluctuo, nulla quidem, aut verborum inopia, aut regiminis appetentia, ſed ſola abſentia charitatis tuæ. Nam ſi adeſſes, vel ego adeſſem, quo poſſemus noſtra miſcere colloquia, fortaſſis, pro meo iure, impetrarem abs te, vt conſulta ratione in ſententiam meam traijceceris: quæ qualis ſit, non eſt huius, neque loci, neque temporis explicare. Vale mi Parens optime. Ex Padua 19. Martij 1443.

NOTAE.

Nota I.

Cura regiminis an ſine detrimento animæ geri poſſit. Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt illum audire? ſed noſter B. Albertus, nec primus, nec ſolus eſt eius author: Omnes Doctorum, & Sanctorum Eccleſiæ Patrum libri, qui non abſque Dei verbo loquuntur, tota huius Epiſtolæ doctrina pleni ſunt. Qui proinde ipſi Sancti non minus ſtudij poſuerunt ad euitandam curam regiminis, quam alij ponunt in illa dignioribus præripienda. Vnum pro omnibus aureum opus propono aurei oris, & calami Ioannis Conſtantinopolitani, *de Sacerdotio*, ad cuius ampliorem fructum, vtinam omnes Regiarum Ciuitatum portæ, ex ære ſolido conflatæ, & ſumma capita illius Diuini commentarij, palmaribus literis eis inſculpta forent, nec vllus dignitatum candidatus vel ingredi, vel adeptus egredi ſineretur, qui cuncta non legeret, & intelligeret. Sperarem profectò, vel appetitores regiminis ære ipſo duriora corda habituros, vel contempturos, quod adeo vehementer appetunt, nec Sacerdotij tantum, ſed ipſius etiam ciuilis gubernij candidatis prodeſſent. Nam quæ mala Epiſcopus, vel ignorantia, vel imprudentia, vel negligentia committit, eadem, vel non minora ſæculi poteſtates, alijs cauſis, modis, & medijs incurrunt: imo aliqui falcem in alienam meſſem ponentes, Epiſcopos ipſos ab ouibus ſuis ritè regendis deterrent, cohibent, cogunt. Non magis terribilis eſt B. Alberti ſententia, quam eiuſdem Chryſoſtomi, hom. 2. in acta Apoſtolorum. *Non temerè dico, ſed vt affectus ſum, ac ſentio, non arbitror inter Sacerdotes eſſe multos, qui ſalui fiant; ſed multo plures qui pereant: in cauſa eſt, quoniam res excelſum requirit animum, & innumeris oculis illis opus eſt vndique.* Sed hæc ad illos, qui adepti ſunt, attinent, ad ambientes autem, quæ ſequuntur.

Nota II.

Aliud dico eſſe cum quiſque præficitur, aliud cum ſe ipſe quis præficit. Horum ſanè periculoſa præſumptio, omni æuo damnata fuit; & contra eos tam Scriptura quam Patrum monumenta exclamant. Albertus autem quod perſonam ſuam, & ſui ſimilium attinet, Seraphicum Eccleſiæ Doctorem, Di-

Digitized by Google

num Bonauenturam præceptorem habuit. Is, etſi S. Franciſci regulam exponens, ſed ad rem præſentem Euangelij ſententiam ex eadem aſſumpſit. *Nemo mittens manum ad aratrum, & aſpiciens retro, aptus eſt Regno Dei*. Lucæ 9. Cumque de pluribus modis aſpiciendi retrò prius diſputaſſet. *Sed quid*, inquit, *dicendum eſt de illis, qui ad Epiſcopale officium ex his fratribus aſſumuntur? Reſpondeo, ſi coacti ab Eccleſia, huiuſmodi incunctabili neceſſitate ſuſcipiant regimen animarum, non ſunt reputandi ab ordine egreſſi, ſi quantum in ipſis eſt, ſemper appetant in ſinu ordinis confoueri. Quod ſi non vocati, ad eundem aſpirant, vt fugiant ærumnas pauperum, & ordinis rigorem, credo eos in illius partem ceſſuros, qui dixit. Sedebo in monte teſtamenti, in lateribus Aquilonis*. Terribilis profectò ſententia, alioquin dulciſſimi, & manſuetiſſimi doctoris, ſed ſciebat quanta de re agebatur: Sancti P. Franciſci, & ſpiritum, & documentum ſecutus eſt, qui cum à Cardinale Hugolino tunc ordinis Protectore, mox Gregorio IX. Pontifice, audiret expedire, vt aliqui è ſuis fratribus ad Eccleſiarum regimen aſſumerentur, liberè reſpondit: *Domine, ratres mei ideo vocantur Minores, vt non præſumant fieri maiores*: Sic ipſe Bonauentura pinguiſſimo Sacerdotio Ebronenſi in Anglia, à Clemente IV. Pontifice donatus, acceptis literis prouiſionis, ad Pontificem properans, efficaciter ſupplex exorauit, vt tanto onere leuaretur. Deinde à Gregorio X. ad Cardinalatus dignitatem aſſumendus, ex tota Italia fugit, & quamquam tantus vir, quantus ab vtroque Pontifice habitus, & laudatus, ac octodecim annos iam tunc ſupremus ampliſſimi ordinis præfectus; humilius officium ſcholaſtici Lectoris inter Pariſienſes fratres ſuos exercuit, donec obedientiæ vi coactus eſt in Italiam reuerti; cumque magnæ illius dignitatis inſignia, &, quod rarum, Albanenſis Epiſcopi gradus deferrentur, inuentus eſt in ſolitario cœnobio Mugilli in Thuſcia, culinæ, & Refectorij vaſa, humili Religionis conſuetudine, cum fratribus lauare; neque Pontificis Miniſtros, qui tantæ dignitatis inſignia afferebant, ſuſcipere voluit, donec exercitium humilitatis, quod inceperat, abſoluit. Sic Sancti omnes docuerunt, ſic fecerunt doctrina & Sanctitate præcellentes. Cum quibus an præmiandi ſint, qui ipſos imitari nolunt, ipſi viderint, ego pro omnibus ſpondere nolim.

EPISTOLA XCI.

IOANNI MARTINO VENETO. (1)

ARGVMENTVM.

Abſoluto Capitulo Generali Patauino, Albertus cum nouo Miniſtro Generali, & præcipuis ordinis Patribus, venit Senas ad Eugenium Pontificem, ibique actis, quæ nos in eius vita, & Vvaddingus copioſius in Annalibus, narrauimus, expoſuit ſuos olim in Aethyopiam ſocios, Beatum Thomam Florentinum, & alios adhuc detineri in calamitoſa ſeruitute Saracenorum; rogauitque, vt eos redimi iuberet, & ad rem commodos, ſupereſſe ſumptibus Comitiorum aureos quingentos, eoſque huic pio operi impendi poſſe. Et Pontifex, in cuius obſequio illi Religioſi hanc in ærumnam inciderunt, ita fieri decreuit. Pecunia mittenda fuit ad D. Ioannem Martinum Venetum, ordinis per terram S. Procuratorem,

ſeu,

Digitized by Google

ſeu, vt vocant, Syndicum Apoſtolicum, qui tum forte in Cypro habitabat. Albertus eum hac Epiſtola comitatus eſt, cætera ex ipſa percipientur. Nos eam, non ex codice reliquorum operum Alberti, ſed ex Mariani Florentini Chronicis accepimus.

CApitulum vtique glorioſum, *die nona Iunij* (2) Paduæ celebrauimus, quo (niſi Sathan humani generis inimicus ibi *ſuperſeminaſſet zizania*) (3) nihil potuiſſet, vt ita dicam, excellentius eſſe. Ego autem, vt Fr. Albertus in mei ſcilicet nominis humilitate remanere, non ficte procuraui. Quod quia, vt ſemper optaui, adeptus ſum, non immeritò mirum in modum gaudeo, dummodo totum rei negotium, cum Summi Dei, hominumque honore pertractatum fuiſſet: cuius ſeriem aures tuæ, *vtinam non inconſonam veritati*, (4) forſitan excipient. De dicti verò Capituli eleemoſynis *aurei ſuperfuere quingenti* (5) quibus tuus, & noſter charus Thomas Florentinus, cum ſuis ſocijs, in captiuitate infidelium poſiti, atque detenti, per tuam ſolertiam, vt redimantur, ſi neceſſe fuerit, apud Sanctitatem Domini noſtri Papæ peroraui, & ex decreto eiuſdem venerandus Presbyter Dominus Ioannes de Noroſtica, craſtina die hinc Senis Venetias vadit, Aloyſio fratri tuo, mihi chariſſimo, præfatam pecuniam delaturus. Tu verò ſtudium, & diligentiam adhibe, vt fratres prælibati, minori, quo poſſunt, pretio redimantur. Quod ſi per Dei prouidentiam de carcere liberati, vel aliter iam ſublati de medio reperiantur, certiores nos, & Aloyſium, Sanctitatemque Domini noſtri reddere procurato, vt pecunia illa in aliquod pium opus, ſecundum eiuſdem Domini noſtri beneplacitum, poſſit erogari; & ſimile per omnia Aloyſio tuo ſcribas: dilectionem erga me tuam, fratremque Thomam, atque ordinem noſtrum non ignoro. Fidem etiam bene meritam, qua Sanctitatem Domini noſtri proſequeris, nec non & rectitudinem in his, ad quæ propter Deum & amicos porrigis manus. Ea propter, non te amplius per longa exorſa tenebo, exhortando videlicet te, circa hoc diligentiſſimum fore. Deum pro nobis exora, & ſæpe ſæpius ſcribas, quoniam id totum quod ſumus, tibi ſcias eſſe deuotum. Dominus det tibi gratiam, teque in ipſa conſeruare dignetur. Ex Senis 14. Iulij 1443.

N O T Æ.

Nota I.

Ioanni Martino. Is erat locuples mercator, in Cypro, & alijs partibus Orientis negotium agens, & fratrem habuit Venetijs, dictum Aloyſium, qui illi correſpondebat. Depoſito verò ex officio Procuratoris Terræ Sanctæ irreligioſo illo quæſtore, contra quem Albertus dedit ad Cardinalem S. Angeli Epiſtolam, iam ſupra productam, ſubſtitutus eſt Ioannes Procurator, ſeu Syndicus Apoſtolicus, ad quem Franciſcanæ regulæ conuenientius pertinet

eleemoſynas pecuniarias, ad Apoſtolicæ Sedis diſpoſitionem tranſportare, ſeruare, & in fratrum neceſſitates, per ſuperiores ipſi exponendas, expendere, & omnia eorum negotia, quæ per ipſos fratres tractari minus expedit, tanquam per ſæcularem, & Sedis Apoſtolicæ Miniſtrum deputatum tractari, & expediri. Propterea illa eleemoſyna, de qua hic agitur, ad ipſum miſſa fuit, vt litrum pro fratrum captiuorum redemptione congruum, ex pacto ſolueret, & fratribus ipſis, in Europam redituris, neceſſaria prouideret. Vt enim reliqui omnes, & ſinguli Conuentus ſubiecti noſtro Miniſtro Generali habent ſuum Syndicum Apoſtolicum, ſeu Procuratorem ſæcularem, ad vſus iam dictos; ſic ex illo tempore Alberti, quo loca Terræ Sanctæ obſeruantum regimini commiſſa ſunt, illi fratres conſtituti in Prouincijs Chriſtianorum ad colligendas eleemoſynas pro Terra Sancta; & vocati Commiſſarij Terræ Sanctæ, habent in ſingulis neceſſarijs & opportunis Ciuitatibus, & partibus, ſuos Procuratores, ſeu Syndicos Apoſtolicos ſingulares, qui eiuſmodi eleemoſynas accipiunt, ſeruant, & exponunt, prout ſuperioribus Terræ Sanctæ neceſſarium videtur: nec in alios vſus, quam vtilitatem Terræ Sanctæ, & Miniſtrorum eius neceſſarias expenſas, abſque ſpeciali facultate Sedis Apoſtolicæ conuerti poſſunt.

Nota II.

Die nona Iunij. Hic diſertè affirmat B. Albertus Capitulum Generale 1443. celebratum fuiſſe die nona Iunij, & poſitis ritè calculis deprehendi id veritati planè conſonare: etenim facto computu ſecundum ſtylum veterem, & ante Breuiarij correctionem, inuenio literam Dominicalem illius anni fuiſſe F. aureum numerum 19. & quæ correſpondet, Epactam 29. è quibus conſtat iuxta tabulam tam nouam quam antiquam Breuiarij, feſtum Aſcenſionis incidiſſe eo anno in 30. Maij, Pentecoſtes verò in 9. Iunij: quod huic aſſertioni Alberti apprimè quadrat, cum Capitula noſtra, etiam ex Regula, in Pentecoſte celebrentur, & hoc in Pentecoſte celebratum conſtet ex principio tertiæ orationis B. Alberti, quam dedimus ſupra pagin. 149. & in prima ad eam notam, pag. 156. animaduerſum fuit. Suffragatur Marianus Florentinus lib. 5. capit. 17. fol. 85. vbi ait celebratum (quod interpretor cœptum, ſeu apertum, prout etiam hodie fit) in feſto Aſcenſionis vltima Maij, penultima melius dixiſſet, cum fuerit 30. non 31. & Patres in eo permanſiſſe vſque poſt feſtum Trinitatis, dein Senas conceſſiſſe, cum circiter 20. dies in Capitulo fuiſſent: ſolum obſtare videtur dictum not. 1. pag. 156. orationem citatam Alberti 8. Maij habitam. Sed cum ex ipſa oratione conſtet in Capitulo & vigilia Pentecoſtes recitatam, & ex ſupputatione annorum conſtet Pentecoſten in 9. Iunij eo anno incidiſſe, & hic liquidò ipſe Albertus Capituli Præſes 9. Iunij celebratum aſſerat, corrigendus eſt codex ille, qui Vvaddingo & notæ anſam deceptionis præbuit, & pro 8. Maij, 8. Iunij, in quem eo anno incidit vigilia Pentecoſtes, deſcribendus.

Nota III.

Niſi Sathan ſuperſeminaſſet zizania. Dum hæc in hiſtorijs fuſius lego, mihi ſane repreſentant Capitulum illud, quod Deus celebrabat cum filijs Dei, ideſt cum Angelis ſuis, proculdubio de ſalute humani generis Iob. 1. 6. vbi adfuit etiam inter eos Sathan, poſtquam circuiuit terram, & perambulauit eam, nempe quærens, quem deuoret: adfuit autem, vt virum perfectiſſimum, quem reperit, cui non erat ſimilis in Terra, nempe Iob, permiſſu Diuino, grauiſſima tentatione probaret. Celebrabat S. Franciſcus Capitulum Aſſiſij, vndecimo poſt inſtitutam Religionem anno, in quo interfuerunt ex vniuerſa Europa quinquies mille Religioſi, omnes ferè viri Sancti, & perfecti, vt de vlteriori Religionis profectu decernerent. Adfuit Sathan & in aduerſa domo conuocatis dæmonibus, cum illis multa decreuit, quibus poſſent tanta incrementa Sanctimoniæ vel impedire, vel planè deſtruere; quæ omnia Seraphico Patri Diuinitùs reuelata fuerunt. Quid ni

etiam

Digitized by Google

etiam nunc (dum Eugenius Pontifex cupiebat in hoc Capitulo Paduano eandem Religionem vſque ad extremas Chinas ſuo tempore dilatatam, ſed hominum fragilitate, ac diuturnitate temporis, Dęmonumque fraude relaxatam, ad primam regularis obſeruantiæ puritatem reducere) ſeſe miſceret Sathan: qui in Sanctiores res, & perſonas, maiores conatus & vires exercere ſolet, quam in eos, quos oppignoratos habet, vel in periculo magis conſtitutos: ſed quid tum? non aliter ſanè, quam Sancto Iob, accidit ſectatoribus ſincerioris obſeruantiæ vitæ & regulæ S. Franciſci: ſicut enim ille ſubſtantiæ facultates, & filios in calamitate perditos, meliores recuperauit; ſic iſti adeò numero & virtute creuerunt, vt reliquos ferè omnes religioſos ordines, hominum & cœnobiorum numero ſuperent, nec vlli ſapientia, vel Sanctitate cedant: Quo Dęmonis artes, ab exordio mundi, in proprium ipſius caput recidunt, & in quo ligno vincere ſe poſſe putat, in eodem ſemper vincitur, & per Crucifixi gratiam proſtratus, triumphatuſque iacet: Promiſit enim ab initio Chriſtus S. Franciſco, quandocumque deeſſent boni fratres, illius inſtituti zelatores, ſe illos naſci facturum, & quo amplius numero creſcerent, ſe amplius eorum neceſſitatibus prouiſurum, quod hactenus palpabilis experientia probauit, & vſque ad finem ſeruaturum credimus, oramus, & ſperamus.

Nota IV.

Vtinam non inconſonam veritati. Calumnia conturbat ſapientem, & perdet robur cordis illius Eccleſ. 7. 3. Vidit B. Albertus iniquitatem, & contradictionem in Italia ab æmulis aduerſus ſe & inſtituti ſui religioſiſſimos profeſſores; & ipſa bona quæ faciebant, non euadere calumnias hominum, à quibus Rex Dauid, homo ſecundum cor Dei, orabat ſe liberari: ſolent enim homines mali, cum vitia ſua negare non poſſunt, ea ſaltem alienæ famæ detractione, tanquam interpoſito fumo, confundere, & vel excuſare, vel minuere. Optat proinde Seruus Dei, ne in Orientem tranſirent. Et inſontes interim, tam ſe quam alios, in Italia tuebatur. Liceat enim, quibus placet, priuatis hominibus famæ ſuæ negligentes eſſe, quod an his etiam liceat, relinquo Theologis diſputandum; certè publicis perſonis, & quibus populos docendi, & à vitijs deterrendi magiſterium incumbit, non licet: ne detracta ipſis virtutis opinione, vileſcat doctrina. Turpe enim eſt doctori, cum culpa redarguit ipſum. Hinc Epiſtola illa longa ad Poggium, cum ſocia ad Nicolum, quibus & Poggium ipſum redarguit, & Religionem veris, digniſque encomijs laudat; & altera breuior ad eundem, aliæque duæ ad Ariminenſem, & Coronenſem, quibus actiones ſuas, vt ſuperioris, contra diſcolorum ſubditorum obloquia iuſtificat. Hinc in hac ipſa Epiſtola, & alibi ſæpius ſe ipſum ab ambitionis calumnia liberat, quam, quod id vitij in alijs reprimeret, patiebatur; cui potius credendum eſt, quam illis, qui diſciplinam, & bonitatem vano quandoque ſcientiæ fumo abijciebant: aut dicemus doctiſſimum, Sanctiſſimumque virum adeò imprudentem, & impudentem fuiſſe, vt Eugenio Pontifici, tanquam ſtimulum ei in officio exequendo patrocinandi proponeret, ipſum Pontificem fuiſſe authorem illud imponendi? nam cum propriæ ſuæ, & proprij, vt aiunt, motus actiones Pontificem latere non poſſent, qua fronte ille Pontificis voluntati ad ipſum ſcribendo imponeret, quod propria ſua ambitione procuraſſet, ſi non eiuſdem indignationem ob tam temerarium auſum & hoc ſaltem reſponſum habiturus: tu id officij voluiſti, nos non coegimus, exerce vt poteris: ſed opportunum eſt, etiam exteros eius humilitati, & contemptui dignitatis teſtimonia ſua contuliſſe, inter alia quæ vitæ ipſius hiſtoriæ ſubiunximus. Ex noſtris verò Marianus Florentinus, candidus, & ſincerus eiuſdem æui Chronographus, narratis quæ acta fuerunt, aduerſus Seruos Dei; quos hodie Cœlicolas colit Eccleſia, hæc ipſa verba ſubiungit: *Omnibus rumoribus tandem ſedatis, Fr. Albertus ordinis Vicarius, omnes fratres ad Capitulum conuocauit, & ad pacem, & bonam*

nam

nam concordiam eos exhortatus eſt: *&* *quod liberè ad alterius electionem procederent*, *dixit*. *Nec in vllo indignationem Domini Papæ timerent*, *certos eos faciens*, *quia ipſe eum ſedaret*. Quod poſtea ſimul cum S. Bernardino coram Senis fecit. Vide Vvaddingum tom. 5. an. 1443. num. 3. & 4.

Nota V.

Aurei ſuperfuere quingenti. Adeo ſerius, feruens, & ſolicitus erat Eugenius Pontifex, vt iſta Comitia ad Sanctiſſimum finem ſibi præſtitutum ſuffragantium numero, & omnium rerum copia abundarent, maximèque florerent, vt neceſſarijs ſumptibus, multis modis prouiderit, quos hic deſcribere vt minùs neceſſarium, ſic longum foret. Inde fuit vt bis mille Religioſis à Menſe Maij ad 17. Iunij honeſtè ſuſtentatis tot aurei ſuperfuerint. Quos prouidus, & fidelis Albertus Pontifici manifeſtauit, orans & perorans, vt in captiuorum apud Turcas Fratrum redemptionem conuerterentur: quamquam prius decreuiſſet Eugenius, quæ Comitiorum ſumptibus ſupereſſent, in Eccleſiæ Sancti Antonij fabricam inſumi, ſed maluit Albertus, approbante Pontifice, ſaluare animas, quam ornare muros: ad quem finem S. Ambroſius etiam Sacros Calices, & reliquam Sacrificij ſupellectilem conflari ſuadet.

EPISTOLA XCII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Ab alijs rogatus, commendat Pontifici reformationem Conuentus Ferrarienſis B. Dominici, & Ciuitatem Aſſiſij in aliquo periculo conſtitutam, & confratres ſuos apud infideles.

A*Lbertus ille Ferrarienſis* (1) cognomento Dulcettus, B.P. me quidem, & primùm, cum præſens eſſem, & poſt abſentem, frequentibus literis me itidem ſtimulat, vt inſtem vehementius apud beatitudinem tuam, quo Conuentus ille B. Dominici Ferrarienſis Ciuitatis ad regularem obſeruantiam redigatur. Spopondi præterea cuidam roganti, vt ciuitatem Aſſiſium, neſcio quo in periculo conſtitutam, tuæ Sanctitati facerem commendatam, quod equidem non inuito animo exequor, cum ſit ea ciuitas cunctis Minoribus pro exhibitione tanti parentis, quantus eſt nobis B. Franciſcus, & pia parens, & vera, diligens, ſolicitaque alumna.

Poſtremo loco clementiam tuæ Sanctitatis (2) exoro, vt fratres illos ex noſtro ordine à tua Sanctitate, ad grandia fidei negotia miſſos, ſed certa Teuchrorum captiuitate interceptos, & interceptione ipſa captiuos, beatitudo tua non æſtimet relinquendos. Venit autem mihi in mentem, Petrum illum qui pridem profecturus erat in Græciam, pro illorum ſalute, qui iam diu fidei noſtræ ſuſpirent, pluſquam dici à me poſſit, futurum idoneum ad fratres prædictos è manibus

nibus

Digitized by Google

nibus Teuchrorum eripiendos, cum & linguam illorum infidelium probè calleat, & in eiſdem Prouincijs habeat parentes captiuos. Tantum illi adſit idonea facultas pecuniarum, quas nec multas oportere eſſe exiſtimo, cum magis ingenio, & aſtu quodam Diuinæ prudentiæ, quam magno ære captiuos illos arbitrer liberandos. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. Ex Venetijs 24. Octobris 1443.

N O T AE.

Nota I.

Albertus ille Ferrarienſis. Ex his inter alia multa apparet quanta æſtimatione, & familiaritate apud Eugenium Pont. valeret B. Albertus, qui non ſua tantum, vel ſui ordinis, ſed exterorum etiam negotia, per familiares literas illi commendet. Vide, ſi libet, quæ de Alberto Dulcetto, ad Leonellum Eſtenſem ſcripſit Albertus noſter Ep.67.

Nota II.

Poſtremo loco clementiam tuæ Sanctitatis. Quæ huius Epiſtolæ reliqua ſunt, cum præcedente minimè conuenire ſuſpicari quiſquam poſſet. Nam cum illa doceat Pontificem menſe Iulij fratrum redemptionem decreuiſſe, pecuniam Venetias miſſam fuiſſe, Epiſtolam denique ipſam omnia hæc narrantem, & ſupponentem iam facta, ac diſpoſita omnia, quæ ad Pontificem & pecuniam pertinerent, quomodo hæc Epiſtola die 24. ſequentis Octobris ſignata de hac fratrum redemptione, tanquam de re non ante cum Pontifice communicata, abſque vlla mentione tractatus, vel decreti Pontificij Senenſis, vel Ioannis de Moroſtica, vel pecuniæ per eum Venetias miſſæ, vel cura redemptionis commiſſæ Ioanni Martino, rogat vt Pontifex fratres illos, in ipſius obſequio captos non cenſeat relinquendos, pecuniam petit, & parum ſufficere docet, hominemque nouum, neſcio quem Petrum proponit, tacitis Ioanne, & Aloyſio fratribus Martini? an quod quingenti aurei, iam miſſi non ſufficerent? an quod fortaſſis perditi aliquo caſu fuerint? vel quæ alia cauſa? ſed ille nullam profert: itaque totam hanc confuſionem ex vnico apice natam exiſtimo, & pro MCCCCXLIII. quem huic Epiſtolæ in codice ſubſcriptum inuenio, debuiſſe amanuenſem ſcribere XLII. Cenſeo enim hanc Epiſtolam fuiſſe 24. præcedentis Octob. an. 1442. In quam ſententiam me vlterius impellit, quod non poſſim mihi perſuadere B. Albertum, relictis in captiuitate ſocijs, cum Iacobitis ad Concilium ex Oriente reuerſum, anno 1442. inter tot occaſiones loquendi & ſcribendi Pontifici, neglexiſſe hanc cauſam redemptionis captiuorum ſociorum; ac proinde reor ipſum poſt reditum hanc rem oretenus commendaſſe Pontifici: deinde cum anno 1442. Iacobitas, concluſa vnione, Venetias ad portum reduxiſſet, inueniſſe ibi eum Petrum, cuius hic mentionem facit, & ex ea occaſione, has literas ad Pontificem dediſſe. Cum autem nec ſic rem decerni vidiſſet; menſe Iulij huius anni 1443. ea cum Pontifice tractaſſe, quæ in præcedenti Epiſtola ad Ioannem Martinum ſcribit, per quæ tandem fratres redempti fuerunt, & in Italiam non exiguo Pontificis gaudio reducti. Accedit etiam ſequentem Epiſtolam eodem die 24. Octobris anno 1443. ad Eugenium ſcriptam fuiſſe, nec enim facilè inducor, vt credam Albertum noſtrum, quantumuis Pontifici familiarem, duabus literulis eodem die eiuſdem menſis & anni ipſum moleſtare voluiſſe, cum vtriuſque negotia vna Epiſtola non nimis prolixa comprehendere poſſet.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA XCIII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Inaudiuit B. Albertus aliquos apud Pontificem inſtare, vt ordinis priuilegia in literis Apoſtolicis, quæ Mare magnum vulgo vocantur, contenta aboleret. Scribit ergo orans, & exhortans, ne Eugenius id faciat.

P*Erlatum eſt ad me* (1) B.P. quoſdam apud Beatitudinem tuam vehementer inſtare, vt literas Apoſtolicas, quas iam vulgato nomine *Mare magnum* appellamus, prorſus ab ordine noſtro Sanctitas tua aboleat: Quæ res ſi admittatur, nihil dico de verecundia, damnum certè permaximum, & libertati, & vtilitati noſtræ Religionis eſt allatura: non enim deſunt etiam in ordine Sacerdotum inuidi, & fraternam pacem immaniore odio infeſtantes, qui ſi nihil aliud queunt efficere, alienæ quietis ſuauitatem, inſaniſſimæ contentionis ſtudio, perturbare conentur. Quam moleſtiam, ſi quis etiam modeſtè propellat, fit in ſæculi hominibus ſcandalum, cum perſpiciunt ex alterutra reſiſtentia contentionem inter dicatos cultibus Sanctioribus, hoc eſt Chriſti ſeruitio, pernicioſa ſimultate conflari, in quo genere mali is gradus eſt amplior, quod apud quos vigeat iuſtior cauſa minimè decernentes, vtroſque infament, & innocentes cum ſontibus inuoluentes, ipſi pro nocentibus & cum nocentibus pereant. Scit tua Sanctitas Beatiſſime Pater, Religionem noſtram inter reliquas in obſequium Sacerdotum fuiſſe à Domino deſtinatam, cui cum nullus ſæpe à Sacerdotibus præbeatur, etiam in cauſis Sacerdotalibus, fauor (quæ verò vlla eſt Sacerdotum cauſa potior quam animarum cura & ſalus) reſtat profectò vt tua Sanctitas, quæ Princeps eſt omnium Sacerdotum, coadiutoribus Miniſterij veſtri, hoc eſt nobis, liberè tribuat, ac etiam tributa tueatur Apoſtolicæ authoritatis ſolatia, quæ plerique qui ea dare debuiſſent, vel habenda præpediunt, vel habita perſequuntur. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. Ex Venetijs XXIV. Octobris 1443.

NOTA.

Perlatum eſt ad me. Antiqua eſt hæc Regularium querela, aduerſus importunas quorundam Sacerdotum vexationes; ſed quanta pro tuendis Regularibus fuerit Romanorum Pontificum conſtantia, ſi vno quodammodo intuitu videre cupias, præter authores qui de Regularium priuilegijs ex profeſſo ſcribunt,

bunt, vide Indicem noſtræ Annalium Minorum Epitomes, verbo *Priuilegia*: & Vvaddingum locis ibi citatis. Et pro recentioribus, etiam poſt Concilium Trident. vtiliter videndus eſt Petrus Marcantius in indice libri, quem inſcripſit: Fundamenta duodecim ordinis Fratrum Minorum.

EPISTOLA XCIV.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Commendat Pontifici Miniſtrum Prouincialem Tuſciæ.

BEatitudinem tuam, & oro, & obſecro, vt tua Sactitas Miniſtrum Tuſciæ habeat commendatum, qui prætet cætera, quæ rectè ac prudenter geſſit, tuæ Sanctitati ad votum quotidie frequentibus ad me literis pollicetur, ſe omnibus quæ pro ſalute Religionis agenda ſint; maiore ſemper ſtudio facturum: cuius Sancti inſtituti promptiſſimum, ac paratiſſimum animum non arbitror à quoquam, qui integrè ſapiat, aſpernandum. Nam ſi adeſt omnibus in noſtra Religione, pro communi obſeruantia, ea mens, ea cura, atque ſententia, quam hic Miniſter de ſe ſpondet, & veraciter iam pridem exhibuit, fieret fortaſſe, vt vetuſta hæc noſtra, ne dicam collapſa, Religio, rediuiua quadam nouelli germinis venuſtate, imo verno tanquam tempore, infloreſceret. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. ex Pad. 7. Aprilis 1444.

N O T A.

Miniſtrum Tuſciæ. Obſeruantum eo tempore Præfecti Prouinciales, non Miniſtri, ſed Vicarij dicebantur. Commendat ergo Miniſtrum Prouincialem Conuentualium, à ſtudio, & affectu erga Sodalitium Regularis obſeruantiæ, quo nomine ſciebat eum Eugenio Pontifici gratiſſimum fore, qui nihil in hoc genere vehementius cupiebat, quam vt Franciſcani omnes Franciſcum ipſum, ac Sanctiſſimos eius ſocios, eadem Regulæ profeſſione & obſeruantia ſectarentur: exiſtimo hunc ipſum Tuſciæ Miniſtrum, qui, cum Eugenij authoritate præſideret Comitijs Prouincialibus Prouinciæ Sancti Antonij, curauit vt Albertus communi Patrum ſuffragio eiuſdem Prouinciæ Miniſter electus fuiſſet, vt innuere videtur Albertus, ſupra Epiſt. 74. ad Iacobum Primadicium. Erat autem ille Fr. Scolarius à Monte Ilcino, quem ſimul cum Alberto, tunc Vicario Generali ordinis, Eugenius Pontifex inſtituit executorem literarum Apoſtolicarum, quas ipſe aduerſus ambitioſam, & pernicioſam perpetuitatem officiorum ordinis, motu proprio, & ex certa ſcientia edidit Senis anno 1443. 4. Id. Maij, in quibus ita loquitur apud Vvaddingum in regeſto Pontificio tom. 5. Annalium numero CCXXII. *Et nihilominus di-*

Digitized by Google

lectis filijs Alberto de Sarthiano Generali Vicario ordinis Minorum huiuſmodi, & Scolario de Monte Ilcino Prouinciæ Tuſciæ Miniſtro dicti Ordinis profeſſoribus per Apoſtolica ſcripta mandamus.

EPISTOLA XCV.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Alberto Brixiæ prædicante multæ virgines, & viduæ, religioſæ vitæ deſiderium conceperunt, pro quibus vt Monaſterium S. Claræ erigi poſſit, Ciues per Nuncium ab Eugenio Pontifice petunt; & cum eis etiam ipſe Albertus datis literis, quas hic exhibemus, in quibus etiam ampliſſimi Hoſpitalis erigendi mentio eſt.

LAnguor diuturnus B. P. qui me toto & integro ſuperiore anno afflixit, fuit in cauſa, cur non potuerim ad S. T. aliquid ſcribere, quando mihi vix pro valetudine viuere licuit. Nunc verò, Chriſto propitio, reparatis viribus, prima Ciuitas Brixienſis fuit, cui Sancta Chriſti ſemina, ſolito munere dicendi, præbuimus. Offendi ſanè homines lenitate mirabili cereos, qui mihi antea de duritia cordis veluti ferrei fuerant incuſati. In reliquis autem fructibus, quos pro mundi contemptu, & pro amore Chriſti, caſtimoniæ arua tulerunt, ſexageſimus, & centeſimus fuernnt imprimis: nam & viduarum, & virginum non deſpicabilis numerus Sancto amore continentiæ exarſerunt, petentes à me inſtantius, vt apud Sanctitatem tuam diligentius agerem de Monaſterio S. Claræ in Ciuitate Brixia conſtruendo, vel iam conſtructo recipiendo, ſi quis locus idoneus in Vrbe reperiretur, de quo poſſit communitas, & concilium Ciuitatis, ſine iniuria cuiuſcumque ſtatuere: ſicut iam in multis Italiæ ciuitatibus, tua, ideſt Apoſtolica authoritate factum videmus, in quibus virginum flores, antiquam illam Sacratæ continentiæ gloriam referentes, rediuiua lætitia ſupernæ viriditatis & vernant, & redolent, cum pro Chriſto perſeuerantes, quod natæ ſunt, Angelas, vt ita dicam, ſe præbent in terris, de quibus, imò verò quas omnes, Chriſtus accipiens Sponſas, omnes itidem transferat ad cœleſte connubium. Hoc ipſum autem, de quo ſcribo, flagitant Brixienſes, miſſo ad te celeriter, vt aiunt, nouello nuntio, qui etiam S. T. *ſuper ampliſſimo Hoſpitali conficiendo* (1) exoret. Quibus vt de clementia tantæ Sedis poſtulata ſuffragia tribuas, ſupplices ego, & illi oramus, & obſecramus B. T. qui te frequenter facilem longè minoribus præbuiſti, quam ſit illa clariſſima Ciuitas. Deus te tueatur Omnipotens B. P. Ex Brixia, die S. Martini Epiſcopi 1444.

NO-

Digitized by Google

NOTA.

Super ampliſſimo Hoſpitali conſiciendo. Quem effectum iſta, & aliæ poſteriores Alberti Epiſtolæ, anni 1446 de Clariſſarum Monaſterio erigendo, apud Pontificem obtinuerint, præter alia, quæ apud Vvaddingum legenda notauimus, docet in Hiſtoria Brixiana Helias Capriolus à Patricio Spineo Italicè edita, de Hoſpitali quidem ſic. *Quo tempore cum Ciues noſtri magno Hoſpitali conſtruendo inſtarent, Petrus Montius Brixienſis Epiſcopus primum eius lapidam die 26. Martij, ſolito ritu, iecit, ſub titulo S. Spiritus*. De Monaſterio verò ſic: Iiſdem ipſis temporibus Petrus Montius Epiſcopus noſter, & Albertus Sarthianas ordinis Minorum, & Apoſtolicæ Sedis delegatus, nouum Monaſterium S. Claræ, iuxta ædem S. Chriſtophori Ciuitate poſtulante religioſiſſimis virginibus conſignarunt.

Lib. 11. pag. 170. & 171.

EPISTOLA XCVI.

THOMASIO BIBIO CYPRIO.

ARGVMENTVM.

Cypri Rex Ianus, à Mamaluchis Saracenis in prælio victus, & captiuus ad Aegypti ſeu Babiloniæ Sultanum ductus, annuali perpetuo tributo Saracenis pendendo redemptus eſt. Hinc illæ Regni calamitates, quas Albertus in hac Epiſtola, Spondanus in Annalibus anno 1426. num. 3. & ſeqq. alijque illius temporis hiſtorici referunt. Eas vt effugeret Bibius cum familia in Italiam euaſit, ſcripſitque Alberto hæc omnia, & negotium aliquod ſuum illi commendauit. Reſpondet Albertus dolere ſe Regis, Regni, & populi calamitates, gaudere autem Thomaſium cum ſuis euaſiſſe, ſeque commendatum ab eo negotium amicè, prout opportunitas ferret, curaturum.

Literæ tuæ, mi Thomaſi dulciſſime, prorſus non opinanti, mihi ante hoc triduum redditæ, magna me & voluptate & moleſtia affecerunt: quorum alterum iucundus mihi tuus ad nos aduentus effecit, alterum dolor pro pendula ſalute eorum, qui remanſerunt, quibus præter reliquas omnes calamitates, prout more hoſtili victoribus ſolet licere quodlibet, quotidie Barbarici hoſtis truculentiſſimus gladius ceruicibus imminet, acriter in eos ac celeriter ſæuiturus. Aduerſum enim illos, ſi non me fallit ſuſpicio, omnis miſeria parua eſt, qua ſolet ignibus odiorum accenſa crudelitas infidelium, in homines pios, ac fideles, impietate immaniſſima, proſilire: non damna modo inferendæ temporariæ cladis, vt ſe habet populatio, exilium, ſeruitus, flagella,

fames, & carceres, ac reliqua id genus, ſed quod luctuoſius eſt, ad proſtituendam pudicitiam matronarum, immò verò inuſitata rerum facie, ad perdendam omninò & vitæ, & fidei, & Chriſtiani nominis claritatem, dignitatem, ſublimitatem; niſi, miſerante Domino, liberentur.

Inter hæc verò gaudeo mirum in modum, ac Deo noſtro, lectis literis tuis, gratias egi, quod tute tandem aliquando, ex tam horrenda voragine crudelium periculorum beneficio Diuino præreptus ſis. Indoleo tamen Regi illi amiciſſimo nobis, &, vt arbitror, vtinam non Dei, certè rectorum hominum, quantum mihi videtur, honeſto & neceſſario præſidio deſtituto; Tædet me miſerrimi populi, piget & ſubiectæ patriæ: acriter fero deſperationem tuendæ Prouinciæ tuæ, te tamen feliciorem puto, qui in Italia noſtra, cum familiola tua, integra ſalute, pane tuto veſcaris, quam ſi apud Cyprios, maxima cum iactura ſtatus, libertatis, vitæ, ac poſtremo animæ ſalutis, interim opum ac deliciarum vbertate affiueres. Negotium, de quo ſcribis, præ me gero, curaboque diligenter perficiendæ rei, cum ſe tempus idoneum dabit. Noſti enim credo, hominis ingenium, qui non admittat, nec homines, nec cauſas, licet grandes, ſi non animus eius, & Cœlum, & dies, & hora, & orbis, vt ita dixerim, valde ſuaptè tulerint. Vale ac mihi ſemper reſcribe. Mitto ad te hunc nuntium, quo tibi cuncta certius perferantur. Ex Mediolano 3. Idus Febr. 1445.

EPISTOLA XCVII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Monaſterij Mediolanenſis de Vedano, vt vocabant, de quo in hac Epiſtola agitur, hiſtoriam duobus locis tractat Vvaddingus: primò tom. 3. ad annum 1341. n. 8. vbi fundatum refert ſub regula S. Auguſtini, & alia quædam ex relatione Franciſci Gonzagæ; ſecundo verò loco tom. 5. ad annum 1448. n. 42. vbi refert, quod ex quinquaginta quinque incolis Auguſtinianis, quadraginta duæ ſe dederint Ordini S. Claræ, ac tredecim tantummodo voluerunt in priſtino inſtituto Regulæ S. Auguſtini permanere. Inſolens, & inconueniens erat Moniales non vnius vitæ, & moris, in vna domo cohabitare, durumque videbatur alterutri parti ex eo loco migrare, in quo vitam longo tempore vixerit. Atque hoc eſt, quod in hac Epiſtola Albertus petit à Pontifice, vt ſcilicet neutra pars amoueatur, ſed vt Monaſterij ædificia, alioquin ſatis ampla, ducto per medium muro, in duo Monaſteria diuideret, quarum alterum Auguſtinianis, alterum Clariſſis cederet: & obtinuit eo modo quo narrat Vvaddingus ſecundo loco ſuperiùs citato, vbi Clariſſarum deinceps numeri, & Sanctimoniæ incrementa proſequitur.

Poſt-

Digitized by Google

POſtquam ab ægrotatione vnius anni conualui, ſcripſi primum ex Brixia S. T. nunc prouocatus, & ſcandalo populi huius, & mœſtitudine Sanctarum Christi Sponſarum, quæ Sanctimoniales de Vedano vocantur, quæque me ſæpe rogarunt, vt ad Sanctitatem tuam aliquid ſcriberem, quantum mea mediocritas valet, commendo eas S.T. Summa autem rogationis earum ea præcipuè eſt, vt diuiſo ſenſibili quodam muro Monaſterij earum, quod amplum eſſe dicunt, pars vna alijs, quæ Sanctam Claram habere cupiunt, pars altera Monaſterij alijs, quæ Sanctum Auguſtinum profitentur, authoritate Apoſtolica conſignetur, quarum, vt dicunt, partium vtraque poterit in dies terminos ſuos, latius creſcendo, porrigere: nam quæcumque è Monaſterio emittatur, parte altera remanente ſe læſam putabit, tum famæ iniuria, tum ſumptuum magnorum damno, qui in ædificando Monaſterio expoſiti ſunt, tum denique penuria expenſarum, ſi quod aut nouum Monaſterium ædificare, aut vetus inſtaurare contigerit. Agat ſapientia Apoſtolici pectoris, quod & veritas, & pietas, & charitas Chriſtiana ſuggeſſerit: nonnulla ſcripſi Dominis Arſenio, & Matthæo Cubicularijs S. T. quæ ad S. T. per illos fideliter referentur, ne S. T. diutius loquendo moleſtijs onerarem. Ad Sanctorum pedum me mente ſubijcio humiliter oſculanda veſtigia. Ex Mediolano 8. Aprilis 1445.

EPISTOLA XCVIII.

THOMASIO BIBIO CYPRIO.

ARGVMENTVM.

Author titulum huic Epiſtolæ inſcripſit: De conditione amicitiæ, & de malitia inuidentiæ: At de his diſſerere, etſi in Epiſtola fiat, non eſt tamen præſtitutus eam ſcribendi finis: ſed cum non expediebat Alberto perſonas aut res detegere (vt diſerte profitetur) per quas ſtabat, quominus negotium à Bibio ipſi commendatum vix, aut ne vix quidem efficere potuerit; voluit hac circumlocutione ſignificare, quid eſſet impedimenti, ſolarique amicum, cuius non ſolius, ſed totius & generis, & temporis infelicitas eſſet, ſeu potius felicior ſors bonorum omnium, quod à malis inuidiam patiantur; quam & ingratitudinem exemplis veterum, turpique characteriſmo deteſtatur.

NOn ſecus vllo pacto fieri poſſe apud amicos cenſeo, Thomaſi chariſſime, quam vt graui animi moleſtia illi quidem in aduerſis amicorum afficiantur, qui reuera, vt ipſius amicitiæ ratio poſtulat, veri profectò amici ſunt. Atq; id certè cum in omni cauſa inter eos accidere ſoleat, tum verò ac maximè, quando bona quæque ſibi inuicem exop-

exoptantes, ea per ſe ſe, neque pro alterutro queunt efficere, neque vt per alios efficiantur elaborare, ſine fructu deſudent. Verum ille omnium moleſtiarum locus eſt grauior, ille intra ipſa præcordia affligat acerbius, excruciat durius, non ſi qui amici reperiantur ingrati; id quod ſæpe accidere ſolet, ſed ſi ij qui amici ab amicis ipſis putantur (tanquam neglecta opera, vt non dicam non dedicata) non diligere eos, quos vel maximè amant. Frequenter fateor inter mortales reperiri contingit, vt in hominum perditorum fallacibus amicitijs plerique ingrati ſint, non modo ad beneficia referenda, verum etiam ad maleficia pro beneficijs rependenda. Quo hominum genere adeò, mea ſententia, nihil tetrius eſt, vt eos cane ipſo immaniores exiſtimem.

Sed ingenuus in amicitijs animus in ademptis ab ingrato, aut non redditis beneficijs, pro magnanimitate non gemit, pro virtute verò ſibi ſat eſt, nec expetit mercenariam repenſionem, qui gratis amat. Cum autem illi maleficia referuntur, diſcit ipſe imprimis quidem vt cum amico, id quod poſtremum aduerſus beneficentiam eſt, non agat ingratus, quin potius, ſi homo is eſſet ingenti quidem gloria clarus, ac merito munere ornatus, veluti magna quadam virtute inſignis haberi ſolet: ſi verò Chriſtianus fuerit, fortiore patientia coronabitur, atque eo vberius, quo indigniore exagitatus facinore, grauiore fuerit iniuria laceſſitus. Nihil eſt enim externis in rebus ſceleſtius, & quod amicitiam magis diuellat, quam ingratam maleficentiam experiri: cum contra videamus quotidie feras belluas per illecebras beneficiorum, depoſita immanitate, conciliari. At verò illud, ſupra quam dici poteſt, inter amicos amariſſimum eſt: ſi quis credatur vel nolle pro re amici amplius fatigari, cum ne morte quidem, ne dum labore vllo, vera amicitia terminos habeat, amicis enim etiam poſt mortem plura debemus, quibus nos religio facit obſtrictos, vel quod eſt conſequens, non amare amicus ab amico animo ipſo etiam paululum ambigatur; is maximè, qui ſæpe probatus ſit.

Itaque, id quod iterum ac ſæpius libens repeto, illud eſt in amicitia vltimum ſcelus, ſi non dico quantolibet in rem amici amicus incumbens, laborem omnem tentati pro illo negotij frequenter amittat; ſed ſi vehementer amans amicus, aut minus, aut nihil amare exiſtimetur; tum præſertim, cum idem ipſe, qui amicus habetur, iudicio ſit electus à nobis, cumque eos rerum noſtrarum, conſiliorum, voluntatum viciſſim facta communitas probatos effecerit; cum poſtremo fraude nos vlla nunquam deceperint. Quo caſu qui amicum, aut deponit, aut abijcit, exhorret, fugit, contemnit, virum profectò exuit, feram veſtit. In reliquis enim incommodis omnibus (ſi non ipſa opinio noſtra atteritur, ſi non vita negatur, quod ipſum perrarò non accidit) res ſaltem familiares certò læduntur, quibus inter amicos ſæpe, & acquirenda commoda comparantur, & quæ ſunt parta conſeruantur. At hic homo, qui tanti eſt, ipſe offenditur. Ibi fauor, hic natura parens omnium violatur. Ibi virtus perditur, hic amor amittitur, inceſtatur, & perit, ſine quo, vt amicitia vera, ita quoque virtus vlla eſſe non poteſt. Nam inter ingratum amicum, & offenſum itidem amicum,

Digitized by Google

cum, ipſum atque amorem maximo interſtitio ſumma diſtantia eſt, & omni inter ſe ratione, teſtibus etiam maioribus, plurimum differunt.

Verùm quis horum duorum, læſum dico, ac lædentem, ſuis gradibus alteri miſeria, infelicitateque præſtet, inimicus ne malitia (ſic enim appellandus eſt amicus ingratus) an amicus beneuolentia, non facile dixerim. Nimium enim & iſte offenditur, & ille offendit. Quæ cum ita ſint, Thomaſi chariſſime, velim penitus tibi perſuadeas, nunquam me taciturum fuiſſe, quominus ad te & literas & nuncios deſtinaſſem, ſi in ſpem vllam aliquando veniſſem conficiendi illius, apud quos cupis, tam tibi neceſſarij, & honeſti & vtilis, quam ardentiſſimi voti tui. Quod cum per noſtrum miniſterium ad diem iſtum, quo volebas, duci nequiuerit, hæc imprimis cauſa fuit, cur ad te nihil ſcripſerim, ne vlla moleſtia te afficerem, qui erectum animum tuum fortè putares, tanquam ſpe fracta, à magno illo tuo, vel deſiderio, vel propoſito concidiſſe. Cumque hanc meam cauti amoris laudandam, niſi fallor, moderationem, ac modeſtiam, tu eo traieceris, vt te queraris à me non diligi, & tanquam errato quopiam tuo aliquid commerueris, te quoque aduenam, vt dicis, & peregrinum patriæ tuæ, à me malo tuo deſtitui, in quem ſpem omnem tui patrocinij magna fiducia collocaueras. Fateor tibi ſimpliciter, mi Thomaſi, perinde me perculerunt huiuſce opinionis literæ tuæ, ac ſi telo, & forti, & inſperato quiſquam grauiter appetatur.

Ego tibi certè honeſta omnia proſperè cedere ac fauorabiliter prouenire percupio, vtque ea finem, quem optas, ſortiantur, diligentius elaboro, ſed nihil ago: impedimenti autem cauſas, ac multo magis perſonas, mandare literis honeſtum non puto, cum ne in aure quidem ſapiens aliquis eas ad purum dicendas forſitan arbitretur. Vereor tamen, ne perditiſſima illa inuidia, peſtis quidem communis optimorum omnium, atq; omnis præſtantiæ, tibi æmula eſt: quæ etſi nulli ornato homini, ſibi tamen ipſi, iudicio veterum imprimis grauis iactura eſt: nam & Græcorum eſt vetus illa & probata ſententia nihil emolumenti habere inuidiam niſi, vt in quo fortè ineſt, eum digno ſupplicio pro ſcelere peccantis excruciet, quandoquidem ea labe, & tabe, inuidia ipſa deteſtabilis eſt, quæ bonos quoſlibet inſectetur, quæ honeſtiſſima licet carpat, quæ aſpernetur præcelſa, quæ Sancta quæque profanet. Cui virtus, ſupplicium eſt; & amor, tormentum, aliorumque, quamuis proximi illi ſint, omne emolumentum, detrimentum ſui crudeliſſima facit.

Vide Strobaeum Sermon. 36.

Illi quoque ab ipſo orbe condito, vt vno verbo cuncta complectar, bona omnia inuiſa fuiſſe, nemo neſcit, qui ſapit. Nam quæ neque Deum in Cœlo reuerita eſt, cui per Diabolum Diuinitatem inuidit, quid putas in terra factura eſt? *Inuidia enim Diaboli*, vt Sancta Scriptura teſtatur, *mors introiuit in orbem terrarum*, cui quidem morbo teterrimo, oro te, quid homini efficere erit ſatis, ſi mortem mundo infligere parum fuit? nihil certè hac efferata bellua truculentius, procacius, inſolentius dici poteſt: quæ ſemper aduerſus pulcherrimam charitatem, ſi nihil aliud nefandi ſceleris admitteret, omnifaria vbique perditæ nequitiæ

pugna

pugna conflixit. Non illam Sancti Abel innocentia, recenti mundo, compeſcuit. Non Iacob pura ſimplicitas ab æmulatione fraterna deliniuit, non pudici Ioſeph impuberem imbecillitatem miſerata eſt, nec puberem etiam adultæ ætatis caſtimoniam admirata. Quippe quæ mitem lenitatem, & manſuetam miſericordiam Dauid fidelis Saulina illa inſania perſecuta eſt.

Quid quod per inuidiam cæcatus, verè tunc non probus Ioab aduerſus Regiam beneuolentiam, fortiſſimo Duci Abner, Principi militiæ domus Saul, Imperatoriam exercitus Dauid gloriam metuens, vitam quidem proditione nefaria illi præripuit, ſed morte ipſa ei gloriam auxit quam confratri ſuo nequiſſima æmulatione cauebat. Sibi verò ac generi ſuo maledicto Regis coercitus, inopiæ, lepræ, fluxus, imbecillitatis, & gladij maculam, ac damna grauiora inuſſit, nullo remedio expianda. Cuſienſis quoque ſapientiæ ſalutare conſilium Achitophelis verè felleo conſilio inuidia vindicauit. Danieli ſapientiſſimo mortem molita eſt. Hębræos denique frequenter afflixit, vt ne pueris quidem, immo infantibus recens natis, aut ſub Pharaonis imperio; aut ſub Herodis tyrannide pepercisſet, in quibus, quoad in ipſius Herodis hoſtili odio fuit, mundi Saluator in cunis extinctus eſt.

O monſtrum inueteratum, quod, antiquiſſimo more ac veterno vſu, humanum animum nunquam ſaturatum depaſcit? quod ſemper eſuriens, pręcordia deuorat, quod gaudia mœſta oſtentat, riſum enim non habet, ſed fingit inuidia, nunquam ex animo ridens, niſi in aduerſis forſitan proſperorum verba lęta extorquet, quæ ipſa læta non eſt, publicèque deprehenſa, inuito animo hilareſcit, ſed interim ſecretius mœret. Canos intempeſtos adducit, ſenectam perniciter prouocat, mortem accelerat, cuius ſpiritus triſtis, Salomonis teſtimonio, humana oſſa, imò verò medullas inuidorum, exhauſto vigore, & robore conſumpto, deſiccat, verbis grauida turget, aſpecta tetra palleſcit, parata ad detractionem, armata ad obiurgationem, prompta ad infamiam, ingrata ad conuerſationem, faſtidioſa ad ſe, oneroſa ad omnes, deſperata ad Deum, pacta ad Dœmones, venundata ad ſcelera, idonea ad tenebras inferorum.

Taceo veſana ſtudia æmulationis Iudaicæ, quæ Dominicæ iam præpollentis ætatis præclariorem primum in finitimis Prouincijs famam, malè ſolicita, toto orbe obſcurare ſategit, ac præpotentis Dei filij, & gloriam operum, & vires factorum contererere, ac conficere eſt fruſtra conata, cum tamen plebs illa malefica, & inuidia venenata cęciſſima, ſeſe magis in dies quam Chriſtum nolens & inuita affecerit, quandoquidem ipſius Chriſti miraculorum ſplendorem, in medijs populorum turbis ingrata contempſit. Quæ quidem ipſa, licet Diuina eſſent, eademque prægrandia, nihilominus illa ad Dęmones authores, quod extremæ non dementiæ, ſed blaſphemiæ eſt, nullo pudore, nulla venia retulit. Illa illa Iudæa prophana eſt, quæ Saluatori omnium, ob ſolam, quam deteſtamur, & obiurgamus, inuidiam, in Sacerdotibus ſummis religionem, authoritatem, poteſtatem; in Scribarum peritia eruditionis præſtantiam, in ſenioribus populi iudicij claritatem;

tem; in ſimulatione Phariſæorum Sanctimoniæ veritatem, impacato animo, imo verò implacata feritate, & obſtinato furore, ſemper inuidit. Poſtremo in ipſo falſo ac per ſpeciem veritatis decepto populo, honorem maieſtatis abiecit, ſpreuit, negauit: ſimulque omnes Diuinitatem veram, in præſtantiſſimo ſplendore rerum geſtarum, pertinacius contempſerunt. Ac ne infinita tam rudis vetuſtatis, quam noui nitoris percurram, ea, etſi primum ſui mordax, nihil mali non fecit inuidia: ſemperque virtus, vt noſter Hieronymus ait, excelſa licet, in propatulo fortiſſimos æmulos habet.

Si hæc immanis bellua tantos læſit, cur te Thomaſi, aut putes immunem, aut queraris offenſum? quippe qui magis mirari debeas, ab ea peſte te quidem & parum læſum, &, quod verius eſt, nimis dilatum: ſed ſpreta magis inuidia, ad charitatem nos potius referamus. Sumus in dies hinc abituri, vt agri feracis, hoc eſt religioſi populi & piæ plebis Mediolanenſium Ciuitatis, Chriſto propitio, haud vacuis manipulis, expleta iam meſſe, ad exemplum Saluatoris, Ciuitates & Caſtella, Oppida atque ſuburbana eius circumeamus, conſtituentes vel in ordine pœnitentium peccatores. In quo nos grandi munere (ſi nobis meliora atque altiora Dei munere prouentura non ſit) vtinam tandem aliquando defungi contingat, cuius Apoſtolici miniſterij alto faſtigio, ſi ſenſu, ſi ſpiritu, ſi conſtantia, ſi eruditione, ſi cœleſti, ne dicam humana, quæ parum ad ſalutem valet, eloquentia careamus, ſi denique, id quod maximè opus eſt, magna illa diſcretione ſpirituum, ſimus impares: bona tamen ſpe eſſe debemus, vnius ſalutem, multorum precibus facilè conſequendam: cuius quotidiano labore, in gloriam Chriſti, & in ædificationem corporis eius, quod eſt Eccleſia, multorum ſalus & optatur, & quæritur. Vale ex Mediolano 20. die Maij 1445.

EPISTOLA XCIX.

PAVLO LIGNANO MEDIOLANENSI.

ARGVMENTVM.

Excuſat ſe à petito officio; quod præuidiſſet interpellationem ſuam nocituram potius, quam profuturam negotio, ob rationes, quas in Epiſtola explicat.

Conſulta grauius ratione, Paule Fr. videor mihi potius obfuturus quam profuturus negotio Sanctarum Chriſti Sponſarum, ſi, quod petis, non vocatus ipſe me ingeram. Opinor enim eos, qui à noſtra ſententia longè diſſentiunt, à ſua non facile diſceſſuros, eo maximè, quod nos arbitrantur non eſſe ſuarum partium fautores, quo fit, vt illis ſuſpecti, neque authoritate, quam nullam habemus, neque

beneuolentia, aut fide, *quam in hac re nobis non habent* (1) eos ſuperare poſſimus: ſi tamen *honeſtior vlla, ac verior cauſa* (2) me vobis aſciſceret, & ſtudia animoſitatis ac contentionis ſinceritati ac veritati, vt par eſſet, concederent, Chriſto propitio, illa perſuaderem non obſtinatè ſapientibus, qui ſi nihil aliud efficerent præter vtilitatem communis boni, & ſimultatis finem, in egregiam ſaltem quandam ac iucundam conciliationem fractæ iam diu beneuolentiæ, in redintegrationem alienorum animorum ab illis qui huic tam honeſtæ rei pertinacius aduerſantur, magno cum honore maximè verentium contumeliam, laudemque accederent: verum cum nos Sancta Scriptura diligenter admoneat: *vbi non eſt auditus ne effundas ſermonem*: & contra ictum fluminis fruſtra conari hominis eſt, qui velit *ſtultitiæ ſuæ quamplurimos domeſticos facere* (3) Hæc cum affini tuo, Patre meo, ex laude vetuſto Abbate, ſi ipſe in præſentia poſſem conferre, qui, quod tu cupis, ipſe quoque exoptat, & tum itidem, cum illo ſponte forſitan in meam ſententiam veniretis. Vale *ex Buſto Arſitio agri inſubrium die* 30. *Maij* 1445. (4) dum illic pro noſtro more prædicando circumeuntes, tuæ nos forte literæ comperiſſent, ad Cumenſem deinde Ciuitatem celeriter profecturos. Iterum vale ac pro nobis ora.

NOTAE.

Nota I.

Quam in hac re nobis non habent. Hæc res enim, ideſt ſtudium reformationis, quam hic tractari vel ex hoc ipſo loco non ineptè fortè conijcimus, vnica cauſa fuit alienandi aduerſantium animos ab Alberto, fidemque illi in ea re ſubtrahendi, quem cæteroqui & amabant, & venerabantur.

Nota II.

Honeſtior vlla, aut verior cauſa. Non quod ea in ſe honeſta non eſſet, quam ipſe author poſt pauca tam honeſtam vocat, ſed quod ipſi minus honeſtum foret effundere in ea ſermonem, vbi non eſſet audiendus, vel ſtultitiam ſuam prodere, in nitendo contra ictum fluuij.

Nota III.

Stultitiæ ſuæ quamplurimos domeſticos facere. Ideſt conſcios, & familiares, quaſi diceret, ſtultitiam ſuam pluribus prodere, & propalare.

Nota IV.

Ex Buſto Arſitio agri Inſubrium die 30. *Maij* 1445. Ita habet codex noſter ſine inſcriptione, aut notitia perſonæ, ad quã Epiſtola dirigitur, niſi quod ex textu ipſo conſtet ad Paulum quemdam mitti. Codex verò Capiſtranenſis habet inſcriptionem quam ſupra præmiſimus, *Paulo Lignano Mediolanenſi*, & diem 20. Iunij. Debuit ergo eadem Epiſtola, vel ad eundem bis miſſa fuiſſe ex eodem loco, vel ad duos, quorum vterque vocabatur Paulus, vel amanuenſis error interueniſſe in alterutro codice: quo magis inclinor, cum B. Albertus dicat ex eo loco ſe *ad Cumenſem deinde Ciuitatem celeriter profecturum*: ſi 30. Maij celeriter erat profecturus, non videtur hæſiſſe ad 20. Iunij, quo eandem Epiſtolam ad eundem vel alterum Paulum dediſſet.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA C.

CAPITVLO PROVINCIALI MEDIOLANENSI.

ARGVMENTVM.

Deſiderium aliquod ſuum, quod per alios ante inſinuauit, Patribus commendat, hortaturque vt de bono gubernatore familiæ ſuæ ſibi prouideant, à quo nulla tentatio, nullus error, aut carnalis affectus eos auertere debeat.

VEnerabiles Patres, pax Chriſti vobiſcum, Amen. Nonnulla contuli cum Patribus Guardiano S. Angeli, & Cumenſi, & Fratre Timotheo, quæ hic non explico, ne verbis vos nimium onerem. Sed ea dicenda vobis nomine paruitatis meæ commiſi fratri Chriſtophoro harum latori, ſuper quibus prædicti Patres poterunt teſtes eſſe voluntatis, & deſiderij mei, ſicut ad illos locutus ſum. Deus vos inſpiret ſatisfacere poſtulanti mihi, pro honore Dei, quæ honeſta exiſtimo. Hortor præterea vos cum omni humilitate, abſens corpore, præſens ſpiritu, oratione, & deſiderio, vt quæ Dei ſunt ante oculos habeatis, nec vos à veritate auertat vlla tentatio, vllus error, vllus denique carnalis affectus, quominus de bono gubernatore familiæ veſtræ prouideatis, ſi non cupitis nauiculam veſtram ſcopulis, non dico minantibus, ſed facientibus naufragium, iactura pernicioſa collidi, ſano quippe capite, vt ait noſter Hieronymus, omnes ſenſus vigent. Præficiatis vobis hominem imprimis ſani capitis, qui zelet Religionem, & Euangelicam puritatem, qui iuſtitiam præſtet, qui miſericordia præcellat, qui diſcretione, tanquam habena, in omnibus dirigatur, *ſuſtinete oro vos modicum quid inſipientiæ meæ*: nec contemnatis fratrem veſtrum, qui etſi non vita ſua, ſaltem exemplis Sanctorum Patrum noſtræ Religionis, poteſt vobis XL. annorum indicem texere. *Quadraginta enim anni ſunt* (1) quibus ſum educatus *cum fratre C. & X. annorum* (2) Ex Mediolano 19. Aprilis 1445.

NOTAE.

Nota I.

Quadraginta enim anni ſunt, quibus ſum educatus. In Alberti vita cum ſcriptorum vnanimi conſenſu diximus ipſum anno Chriſti 1415. ætatiſque ſuæ 30. à Conuentualibus ad Obſeruantes tranſijſſe, à quo anno ſi ad præſentem 1445. numeraueris, inuenies triginta tantum, non quadraginta annos efflu-

xiſſe; non ſecundæ igitur educationis inter Obſeruantes, ſed primæ inter Conuentuales, ſeu Franciſcanæ profeſſionis primi tyrocinij ſui annum hic memorat. Ex quo & anno ætatis, quo ad Obſeruantes migrauit clarè colligimus, quod huc vſque nos latuit, ipſum ſcilicet ſuſcepiſſe habitum apud Conuentuales anno ætatis ſuæ 20. & Chriſti 1405. vnde vlterius habemus ipſum natum fuiſſe anno Chriſti 1385. nam tot ſolummodo reſtant, ſi ex 1405. demas 20.

Nota II.

Cum fratre C. & X. annorum. Quis fuerit iſte ſenex certo affirmare non auſim, niſi fortè fuerit B. Bartholomæus Piſanus, quem conſtat hoc tempore centeſimum ætatis annum ſuperuixiſſe: cuius contubernij, vel magiſterij allegatio, ad concludendum ipſius periodi Epiſtolæ argumentum, ſatis opportuna fuit; voluit author, vt tum ob propriam experientiam quadraginta annorum, quos partim inter Conuentuales, partim inter Obſeruantes vixit, tum ob magiſterium tam veterani religioſi, & æſtimati eo æuo ordinis Hiſtorici, à quo poterat multa didiciſſe, Patres illi Capituli Mediolanenſis ipſius conſilio, in eligendo ſuperiore, deferrent: experto enim credendum eſt. Marianus tamen Florentinus, & cum ſequutus Vvaddingus, coniecturis innitentes dubia dictione aiunt, Bartholomæum obijſſe centenarium circiter anno 1401. quod non poteſt conuenire cum aſſertione B. Alberti, ſi ipſius educatio, ſeu Nouitiatus, vt ſupra collegimus, incidit in annum 1405. nempe quatuor annis poſt mortem Bartholomæi ſed in his etiam experto credendum eſt Alberto, qui rem determinatam, certamque, propria experientia doctus affirmat, modo per fratrem C. & X. annorum Bartholomæum intelligat.

EPISTOLA CI.

ANTONIO RAVDENSI.

ARGVMENTVM.

Poſtquam Albertus vidiſſet humilem locum natiuitatis Antonij Raudenſis, hominis alioquin tunc virtutis & eruditionis fama clari, & audiſſet de domo & patria aliqua ridicula, inde Galcratam tranſiens, cum ob valetudinem à concionibus biduo vacaſſet, ne otio locum, aut tempus concederet, hanc ad ipſum ſcripſit Epiſtolam. In qua primum, ne ille ſe contemni putaret, eius beneuolentiam dextrè captat. Mox quorundam aſperam, & ruſticam nobilitatis abſque virtute iactantiam redarguit; eruditorum hominum ſuauem conſuetudinem deſcribit. Eleganter deinde refert, quæ in Raudenſi loculo vidit, & audiuit, & in conditionem loci non ineptè ludit: ſuam tum prolatam ſententiam ſcribit, parua loca à magnis virtute viris gloriam; inſignes vrbes ex aduerſo itidem à vitio famoſis, etſi ſanguine nobilibus ignominiam non rarè deriuaſſe. Literis ergo, & virtuti ſtudendum ſuadet, quibus & hic temporaria, & æterna in ſuperna Ciuitate gloria remanet. Huic nec loci nec parentum humilitatem officere. Quod & Ciceronis, & Chriſti exemplis breuiter confirmat, ſuam denique Patriam, quod ante notauimus, Sarthianum diſertè manifeſtat.

Ne

Digitized by Google

NE falſo forſitan arbitreris, Raudenſis Pater, vel generis tui, vel loci obijci à me tibi temerè, & inſolenter, atque iniuriosè, humilitatem, hæc tibi lætus quidem, ac non tam ſerio, quam ioco, renuncianda conſtitui. Quæ ipſa, opinor, tanquam de amore in te meo deprompta, amica ac veraci interpretatione cenſebis. Nam is es, qui ſicut pro ſolerti ingenio grauiter dicta dijudices, ita quoque per animi lenitatem facetus, & gratus, ſales ac iocos honeſtæ humanitatis, & quę à religionis ſeueritate minus abhorreant, nullo ſtudio contentionis accipias. Quod ſtolidi quidam homines, & non tam ſtoica duritie, quam plebeia ruſticitate nobiles, nec tam Catoniana grauitate conditi, immò inconditi prorſus atque inepti, quam Neroniana crudelitate cruenti, cum nihil humanum ſapiant, multa atque maiora, & tumentis animi & venenoſæ iactantiæ argumenta, moleſta nimis ſuperbia præ ſe ferunt.

Cum quibus nec vitam ducendam, nec iura amicitiæ, nec ſigna beneuolentiæ communicanda exiſtimem: colloqui dico, & corridere, & viciſſim beneuolè obſequi, ſimul legere libros dulciloquos, ſimul nugari, & ſimul honeſtari, diſſentire interdum ſine odio, tanquam homo ipſe ſecum, atque ipſa rariſſima diſſenſione condire plurimas conſenſiones, docere aliquid inuicem, aut diſcere ab inuicem, deſiderare abſentes cum moleſtia, ſuſcipere venientes cum lætitia; Quibus ex rebus, ac ſignis, vti noſtri maiores tradunt, à corde amicorum per os, per linguam, per oculos, perque mille motus gratiſſimos, tanquam vnus, multorum per beneuolentiam conflatur mutua ac vera amicitia animus; à quibus cum ruſtici amatores, & vtinam etiam amatores, longe abſint, debere eos arbitror in ſua duritie ac ruſticitate relinqui, quod ad amoris argumenta, amicitiæque manſuetudinem attinet; etſi oratione iuuandi, & cum patiuntur, doctrinis, ac moribus excolendi; & cum egent ope Chriſtiana alendi ſint.

At verò, Raudenſis, vt propoſita perſequamur, tu, qui melle humanitatis reſperſus es iam me audias iucunda narrantem. Cum abs te primùm ex Mediolano diſceſſimus, hoſpites ſuos illa tua nos eo die antemeridianum tempus excepit: Illa tua, inquam, nos pranſuros excepit, quid dicam? illa tua, ſiue Vrbs clara Raudenſis, ſiue Colonia ingens; ſiue Oppidum inſigne, ſiue Caſtellum peramœnum: Abſit verò me quandoque audere dicere villam, aut, quam vulgo Inſubres tui vocant, caſſinam, quæ ipſa patrio more noſtræ Etruſcæ Prouinciæ Capanna potius vocaretur, ſed rectius nos, arbitror, erimus cuncta complexi, & omnem propriè, atque accommodatè, & Latinè dicendo abſoluemus proculdubio controuerſiam, ſi Inſubrenſem agrum, aut quod verius eſt, Inſubrenſium agri partem, atque eam perpuſillam dixerimus: quemadmodum & agrum, verbi cauſa, Veronenſem, aut Veranum, aut Picenum, aut de his ipſis agris cuncta appellare ſolemus, quæ ad priuatos ciuium focos atque ad ſuburbana iura, licet latius porrecta, pertineant.

Illic itaque primum paululum à defeſſione itineris recreati, magnam reuera ac feriò, tam publicè, quam priuatè, & ab omnibus, & à ſingulis ſumus humanitatem experti, ſed

& nos

tibus parta periculis, ad gloriam ſupernorum ciuium, & *ad immortalem Senatum lætos transferet triumphantes* (2) Nec tum nobis officiet ignobilitas huiuſce temporaneæ noſtræ ad modicum patriæ, immo verò omnis iſta, aut mundi huius peregrinatio, aut parentum humilitas, nihil certò nocebit; quibus erit patria Cœlum, & Pater Deus, Magiſter Chriſtus, Mater illa Maria, Regia Virgo, ac Regina Cœlorum, conciues Angeli, & Fratres & ſocij beatiſſimorum hominum cœtus.

Tunc, mi Antoni, erimus veri Hieroſolymitæ, magis quam veri Quirites. Ciceroni tamen illi tuo, homini quidem conſulari, atque vni ex illius, non Hieroſolymæ ciuibus, ſed magnæ Romæ Quiritibus, humilitas & loci, & generis ab inimicis, & inuidis in probrum obiecta eſt, qui tamen, vt ſæpe alias, ſicut de cæteris rebus ventoſiſſimè iactitat, & genus ſuum, & patriam illuſtrauit. Sed vt potius Diuina dicamus, Saluator noſter qui & Galilæus, & fabri filius per Iudæorum impudentiam dictus eſt; Bethleemitica rura natiuitati delegit, & ſaxum humilis diuerſorij illuſtriſſimum orbis terrarum monumentum effecit, ne locorum, in quibus naſcimur, vlla nos depreſſio faceret aliquando mærentes.

Placuit mihi Raudenſis his paucis primum ludere, nunquam enim ad te meas vllas literas ſcripſiſſe me recolo. Hæc verò Epiſtola, & initium fuerit mihi multa demum ad te dictandi, & tibi caput deinceps, vel ad me ſcribendi; vel, quod poſtremæ humanitatis eſt, pro iure poſtulationis meæ, claro tuo eloquio, plurima reſpondendi, qui tua ad me dictanda poſcere, quam reſpondenda repoſcere mallem. Opto tamen, & oro, vt cum nobis vitæ curſum præcipuis meritis Diuinitus comparemus, quo nobis relictis Raudenſi & Sarthianenſi, ſiue Oppidis, ſiue aliud nuncupare potius *natiuitatis noſtræ terras* (3) volueris, tam ingentibus ac perpetuò fruentibus bonis intereſſe contingat. Vale ex Gallarate pridie Kalendas Iulias 1445. cum per imbecillitatem corporis à prædicandi ſolito munere biduo vacaremus. Iterum vale.

N O T AE.

Nota I.

Antonio Raudenſi. Huius mentionem habet Vvaddingus inter Scriptores ordinis Minorum, vbi & patriam illam ipſius Falmentam vocat: ſed non tam procul Mediolano eſſe oportet, dum Albertus ex ea Vrbe mane diſcedens, ibi ante meridiem prædicare potuerit, vt ipſe in Epiſtola refert. Ego ſanè Raudam dicerem, etſi hanc nec Blondus, nec Leander Italiæ deſcriptores habeant. Ipſum autem Antonium S. Theologiæ Magiſtrum, in omni ſtudiorum genere inſignem vocat, & tamen fatalem illius æui maledicentiam euadere non potuit: ſcripſit enim in eum neſcio quid Laurentius Valla, quem nondum vidi; Flauius Blondus in deſcriptione Lombardiæ affirmat, eum eleganter doctum fuiſſe, eiuſque rei teſtimonium facere opera eius. Ea verò non extant, preter Lactantium Firmianum eius opera puriorem editum, in qua ipſa editione quidam, præſertim Franciſcus Philelphus, Michael Thomaſius, & alij cenſuras quaſdam Raudenſis in Lactantium atrocitatis accuſant, & alia notatione

digna

Digitized by Google

digna deſiderant: ſed quis ipſo Philelpho in vituperando atrocior, vt eius inuectiuæ demonſtrant, cui proinde maior fides laudanti habenda ſit: De Lactantij erroribus quid cenſuerint Sancti Patres, & Sancti Romani Pontifices, & Baronius, & Bellarminus Cardinales, Antonius Poſſeuinus in apparatu Sacro refert: ſed ea eſt quorundam poſteriorum ſcriptorum ingrata conſuetudo, vt in anteriorum laboribus, non quid boni fecerint, ſed quid non fecerint, vel ſi quid male feciſſe videantur, facilius notent: cum & ipſis inuentis addere, quam primitus inuenire pronius ſit. In qua re iucundum eſt, quod de Chriſtophoro Columbo fertur. Is enim, vt aiunt, poſtquam primus noſtratium Occidentalis Indiæ oras detexit, in Europam reuerſus, cum in nobilium virorum cœna ſediſſet, iiſque rogantibus nauigationis ſuæ labores referret, alius quiſpiam: ſed quid horum, inquit, quiuis nauigandi peritus non poſſet præſtare? Tacuit Columbus, & famulo poſt tergum ſtanti iuſſit; vt ouum in orbe afferret, allatum in menſa depoſuit, tum ad conuiuas quis veſtrum Domini, ait, hoc oum in cuſpide ſtatuere poſſit: renuentibus cunctis id fieri poſſe: at ego, inquit, facere poſſum. Dictum, factum, orbem ouo percuſſit, & retuſo cuſpide ſtetit ouum: ſed, inquiunt, hoc quis non faceret? Tum demum ille, fieri quidem à quolibet poſſe fateor, ſed multis nec animus, nec ingenium eſt: quo liuidum inuidiæ cuſpidem fortius quam oui retudit.

Nota II.

Ad immortalem Senatum lætos transferet triumphantes. Num pretioſæ mortis ſuæ triumphum clarè prophetaſſe videtur B. Albertus? quem in teſtimonijs vitæ eius à nobis adiunctis, multi nobiſcum conteſtati ſunt, & eleganiſſimè deſcripſerunt vltimi eruditi Academici Intronati Senenſes. Nam quinto hinc anno Cœlum triumphando conſcendentem B. Ioannes Capiſtranenſis tunc vidit, & palam, ac publicè retulit.

Nota III.

Raudenſi, & Sarthianenſi natiuitatis noſtræ terras. Hic maniſeſtiſſimè prodit Albertus patriam ſuam Sarthianum eſſe, quod natiuitatis ſuæ terram vocet.

EPISTOLA CII.

MATTHÆO BISSARO VICENTINO. (1)

ARGVMENTVM.

Biſſarum veterem Alberti benefactorem fuiſſe docet Epiſtola LXII. ad ipſum anno 1440. *ex Rhodo data. Nunc etiam ſcripſit ſe pecuniam duobus hominibus ad ipſum deferendam dediſſe, quorum alter ſe miſiſſe dicebat, alter non dedit. Albertus inſigni pecuniarum contemptu, & proximi charitate, pro primo rogat, vt Matthæus nihil mali propterea illi moliatur, quod forte paupertate preſſus, pecuniam ſibi retinuerit, & verecundia fecerit, ne id alterutri fateretur. Ab altero pecuniam repetendam ſuadet, quam ſe nullo modo acceptaturum profitetur, affirmans amorem Biſſari, quam ærarium eius, ſibi eſſe gratiorem.*

Heri,

Digitized by Google

HEri, *qui fuit ſextus Octobris* (2) cum Bergamum ex Mediolano, & Cumis ac repertis in medio oppidis, gratiam verbi ſeminantes, perueniſſemus, offendi fratrem Franciſcum meum, tunc penè abs te cum literis, & rebus geſtis, in Teuchros redeuntem: in quibus ſanè de bonis, quæ legi, gratias Chriſto retuli, ſed ibidem moleſtè tuli, quod ſcribis And. Clementis audere procaciter dicere, ſe mihi miſiſſe pecunias, quas nullas penitus vnquam habui. Nam ſi illas miſit, nec forte redditæ ſunt, det nomen ferentis; ſi verò, quod magis arbitror, nunquam miſit, aut perfidiæ fuit non reddidiſſe commiſſas illi abs te, etiam me probante, pecunias, aut neceſſitatis, cum forte illum vrgeret inedia, afflictaret, vt ſæpe aſſolet, paupertas, grauarent debita, cogerent exactores. Quo caſu hoc mihi ſolum moleſtum eſt, quod ſuam fortaſſis neceſſitatem, nec mihi, nec tibi, verè in hac cauſa pijs hominibus, libera confidentia, & amica libertate ſignificauit. Profectò ſcio pari conſilio eleemoſynam inopi ſibi benedictione firmatam auxiſſemus. Nunc vero cum tergiuerſari potius videatur, non me cruciant nummuli, quos non amo, ſed cruciat illius violata exiſtimatio, corrupta fides, damnata conſcientia. Verumtamen te oro vehementer, pro mutua noſtra beneuolentia, ne illi pro hac cauſa aliquid moleſtiæ machineris. Ingens enim forſitan illum inopia compulit creditas ſibi pecunias auferre, & rubor verecundiæ exterruit confiteri. Quod verò ais pro mercede ſcriptorum, ne apud eos aliquam calumniam patiar, te miſiſſe de tuis nummis Cancellario illi ad numerum 12. aureorum. Ego licet hoc factum eſſe audierim à confratre noſtro, Cancellarium nedum vidi: ſed vnum eſt, quod apertè profiteor, longe abeſſe à corde, & inſtituto meo, vt te velim perpeti damna calumnoſiſſimè fraudantis. Itaque ab illo repete pecunias tuas, quoniam illas nulla ratione recipiam. Scriptoribus autem, Diuinitate propitia, non deerit ratio prouidendi: mihi certè ſine vlla comparatione *gratior eſt amor tuus ab ærario tuo* (3) quo tenui fortaſſe laboras, immo verò nec laboras, quando nec illud diues habere concupiſcis. Noſti enim & Apoſtolica authoritate ab Hieronymo conflatam eſſe ſententiam, qua auarorum cupiditas obiurgatur. Victus, & veſtitus diuitiæ Chriſtianorum: cuius certè ad te ſcripta in dementem illum Rufinum gratis & ſine argento vel auro aliquando tranſmittam. Vale ac pro nobis ora, cum amicis communibus, Ex Bergamo 8. die Octobris 1445.

N O T Æ.

Nota I.

¹ *Matthæo Biſſaro*. Qualis hic fuerit non plenè reperio. Patria Vicentinum fuiſſe Albertus ipſe ſignauit: ego virum litteratum fuiſſe vel inde colligo; quod Albertus promittat ſe illi miſſurum ſcripta S. Hieronymi in Ruffinum; quemadmodum vel Eccleſiaſticum, vel pietatis; & religioſis operibus addictum oſten-

oſtendunt, tum eleemoſynarum prompta, & vltronea largitio, tum quod Albertus in vtraque Epiſtola ſe ipſius orationibus commendet.

Nota II.

Heri, qui fuit ſextus Octobris. Sed Epiſtola data ſignatur 8. die Octobris: ergo vel in alterutro loco corrigendus eſt numerus, vel Epiſtola ſeptimo die ſcripta fuit, ſed octauo data.

Nota III.

Mihi gratior eſt amor tuus ab ærario tuo. Rarus eſt hic modus loquendi, ſed non proinde bonis Latinis improbatus, qui innumeras notant ſignificationes illius particulæ *ab*: & inter alia, quod aliquando ponatur, pro *præ*, vt ſenſus authoris noſtri ſit, *gratior mihi eſt amor tuus præ ærario tuo*, pro quo ſenſu Eraſmus allegat A. Gellium dicentem, ab illo friget, ideſt præ illo ſeu comparatione illius: imo & Euangelium Chriſti ſic loqui videtur, de Phariſæo, & Publicano; *Deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam ab illo*: Luc. 18. ideſt præ illo, vel comparatione illius, ſeu malis Albertum Ciceronis ſenſu locutum fuiſſe, qui in Bruto, & alibi, eadem vtitur phraſi, à doctrina à natura inſtructus, ab omni laude felicior, à propinquis nudus, ab amicis vt exiſtimatione inops, ab oratoribus ſolitudo: in quibus locis, eruditi intelligunt, id quod ad doctrinam, naturam, laudem, propinquos, exiſtimationem, oratores attinet, vnde Alberti ſententiam ſic explicabis, ac ſi dixiſſet, quod ad ærarium tuum attinet, gratior mihi eſt amor tuus. Vide Theſaurum Linguæ Latinæ verbo A. & Ab.

EPISTOLA CIII.

FRATRI IOANNI PRATENSI.

ARGVMENTVM.

Duas Epiſtolas ad Albertum dedit Ioannes, quarum altera deſiderium ſuum aperuit, vt illi tanquam Magiſtro ſuo, pro concionibus, vt ſocius, adhæreat: ſed cum non obtinuiſſet, per alteras queſtus eſt priores ſuas à Beato viro contemptas fuiſſe, & ſuſpicatus ſe per alios, apud illum male depreſſum fuiſſe, & fuſiſſimè diluere niſus eſt argumentis, quæ ab alijs opponi ſibi ſuſpicabatur. Albertus prudenter, & religiosè querelas negat, & Ioannem cum ipſius laude, ſuique humiliatione, à prætenſa ſocietate modeſtè diuertit.

QVas ad me datas Epiſtolas tuas nuper recepi, quia abs te manabant, qui me ſcio diligis, non contempſi, non riſi, vt falſo verebaris; hoc enim nimium ſuperborum hominum eſt, ſed fraterno eas amore complexus ſum, & dulcibus oſculis proſequutus. Riſi verò, fateor, laborem inanem, quem in eis tam longis dictandis, ſiue ſaltem ſcribendis, ſi dictare non tibi labor eſt, nulla neceſſitate aſſumpſiſti: præſertim cum, vt ſcribis, adhuc, vt ſoles, in capite veſtigijs priſtinæ moleſtiæ fatigeris, cui vel maximè multum ſcribere, ſicut

Digitized by Google

ſicut multum clamare, flere, legere, vigilare, & teſtibus medicis, & experientia docente, plurimum nocet, quamuis Euangelicus P. N. B. Franciſcus, ardore Paſſionis Domini feruens, ab his omnibus ſibi ceſſandum nec propter cæcitatem corporis æſtimarit: niſi forte hoc facere maluiſti, quia vel tibi placuit exerceri, vel ſicut dictare, ſic & ſcribere, perfacile tibi eſt, quod pleriſque ſcimus eſſe duriſſimum, vel à languore capitis, leuata tum moleſtia, paululum reſpirabas: vel, quod forte verius eſt, amor ad me nunc ſcribendi ſicut omnia facit ſuauia, facit quoque tibi laborem eſſe leuiſſimum. Nam ſi, vt mihi perſuaderes, tanta dixiſti, vehementer contra me erras, qui & de te bene ſentio, & tibi in cunctis, ſi modo poſſem, vellem adeſſe. Quod enim in prima Epiſtola optas, & petis, & obſecras, hærere velle te mihi, & quod me verbum offendit, eſſe ſub pedibus meis, vt me audias prædicantem. Ego primum certe renuo te habere filium, nedum ſeruum, ſed dignor habere fratrem, quid dico dignor? qui *profeſſione maxima teneor* (1). Deinde te venientem quandocumque apertis brachijs charitatis excipio. Tu modo vide quam inde vtilitatem conſequare, ſi veneris: quin & te puto non indigere meis in dicendo vllis inſtitutis, & me non facio tanti, qui tibi prodeſſe queam. In ſecunda Epiſtola laboras plurimum, vt te purges, & aduerſariorum apud me accuſationes argumentationibus diluis, ſed nemo te accuſauit frater: Et ſi accuſaſſet quiſpiam forſitan obtrectator tuus, non ſum is, Chriſti munere, qui ea leuitate cordis laborem, vt cito credam accuſanti, præſertim illum te; qui vt te toties mihi profiteris amicum, ita quoque me ſcio tibi vera neceſſitudine deditiſſimum. Nam ſi *Alexander ille Lacedæmonius*, (1) cum quiſquam apud eum accuſaretur, vna manu aurem obturare ſolebat, dicens, ſe apertam aurem exhibere delatori, clauſam vero ſeruare ſe reo, vt eſſet locus accuſato ſe libere defendendi, ſicut delatori fuerat accuſandi; Quid nos oro te facere oportebit, de quibus ſcriptum eſt. *In populo graui laudabo te*: & Salomone teſtante admonemur: *Leues corde eſſe qui cito crediderint*. Itaque Fr. æquo animo ſis, nec vlla ratione turberis, quia quem meum arbitror aduerſus obtrectatores, vt iuſtiſſimum, ita quoque acerrimum defenſorem, non vereor, non ſuſpicor, non credo vllo pacto fieri detractorem. De Fratre Franciſco ſcripſi plenius Fratri Petro, Sancti cognominis bono, qui nunc *Vicariam vicem gerit* (3) adminiſtrandæ Prouinciæ: fac vt tibi communes faciat literas ſuas, ſicut tu illi tuas, & totum ambo habebitis. Vale ac pro me ora. Ex Bergamo 8. die Octobris 1445.

NOTÆ.

Nota I.

Profeſſione maxima teneor: Vult dicere maximæ humilitatis: dignatio enim multò maiorum erga minores eſt, quæ proinde locum non habet inter confratres, maximæ humilitatis profeſſores, quibus omnia communia ſunt, & quaſi quædam æquali-

tas conditionis, licet alius alio doctior, alius alio ſanctior, alius alio reipſa iunior, ſed propter hæc nemo ſuperbire, vel ſe ipſum extollere, & multo minus fratres ſuos contemnere debet.

Nota II.

Alexander ille Lacedæmonius. Hoc non de Lacedæmonio, ſed de Macedone Magno narrat Plutharchus, in Alexandro editionis Latinæ Venetæ, in folio anni 1572. pag. 332.

Nota III.

Qui Vicariam Vicem gerit. Qui eo æuo fratrum Obſeruantum Prouincias regebant, Vicarij Prouinciales vocabantur: Et author hoc loco de Prouincia Tuſciæ loqui videtur. Nam ad Tuſcos ſcribit, qui ibi ſimul exiſtentes, ipſius ad vtrumque literas ſibi mutuo monſtrare poterant. At ego illius Prouinciæ Vicariorum elenchum habeo, in quo nulla Petri Boni mentio eſt, ſed hæc alterius: Frater Ludouicus Petri de Latinis Senenſis electus Vicarius Prouinciæ, anno Domini 1444. in Capitulo Piſis celebrato, Prouinciam gubernauit annis tribus. Deinde ſequitur qui ipſi ſucceſſit electus anno 1447. ita vt anno datæ huius epiſtolæ 1445. non potuerit Petrus Bonus eſſe Vicarius Prouinciæ. Ergo vel author illius Elenchi, omiſit bonum, vel hoc cognomen ipſi Latinio, ob vitæ innocentiam à fratribus impoſitum fuit, vel Albertus de Vice-Vicario loquitur, vel ſermo de Conuentualibus eſt, qui vel abſente, vel decedente Miniſtro Prouinciali Vicarium Bonum inſtituerunt, vſque ad electionem noui Miniſtri Prouincialis, vel reditum tunc forſitan abſentis.

EPISTOLA CIV.

PETRO VERONENSI.

ARGVMENTVM.

Deprecanti Petro pro aliquo redintegrando, qui, vt videtur, prædicandi facultate ſua culpa priuatus eſt, reſpondet Albertus, ſibi non videri, vt id tam celeriter fiat, propter cauſas in Epiſtola expoſitas.

PRopterea quod me vrgent negotia, paucis tecum agam de illo amico chariſſimo, cui de ſanctimonia vitæ, quam agit, teſtimonium inſigne perhibuiſti, & gaudeo, & indies, ſi non iuxta propheticam interminationem perdiderit ſuſtinentiam, magis gaudebo, atque vtinam pro ſe eam gereret emendationis diligentiam, quam ego pro illo non opto ſolum, ſed vehementer exopto. Verum difficile valde, ſimulque dignum eſt, vt qui toties fratres feſellit, non tanta celeritate exiſtimationem recuperet, quam magno negotio ſeruant illæſam, qui etiam veraciter Sancti ſunt. Quemadmodum prorſus è regione abſurdum eſt, vt diu turpiter acta vita faſtigio tanti miniſterij honoretur, quo & Apoſtoli, & Apoſtolici viri inſigniter claruerunt, quandoquidem magis tantorum ſcelerum pœnas diuturniores luere debuiſſet, qui non modo nomen ſuum omnino confudit, ſed & reliquos ſimilis miniſte-

Eccl. 2. 16.

rij,

rij, atque omnem quoque Religionem fœda colluuione violauit. Cuius fœtoris exalans teter, atque immaniſſimus nidor, vtinam ſolius Italiæ ac non etiam orientis delicatas nares compleſſet: atque adeo, vt ne redolentia quidem Sanctorum, qui Chriſti bonus odor omni in loco exiſtunt, facile ſenſum offenſi odoratus inſtaurauit. Quod verò ei dictum fuiſſe aſſeris, de illo quid ſentiam, cum nil malo animo factum ſit, non magnopere curo, cum ipſius auribus meas voces pro emendatione eius mallem ingerere, quam cuiquam de illo pro cautela cauendi mali aliquid ſcribere. Quorum duorum cum vllus alterum, vel vtrumque potuiſſem ſine culpa efficere, illi quidem diffiſus, non autem de illo deſperatus (abſit enim hoc à meo propoſito) cenſui quidem ſanioris conſilij, ſi te de illo prudentiorem meis literis facerem, quam ſi illum, ſi mea monita contempſiſſet, moleſtius fortaſſis exagitarem, quamuis melius aliquando, vt dicitur, tumor capitis doleat, per cuius medicinam reliquis languoribus corporis ſubuenitur: Sed ego hanc cum eo cauſam aptius verbis præſentibus agi oportere, ſi quando Domino volente daretur, quam literis grauioribus arbitratus ſum, præſertim cum ea ſit cauſę turpioris conditio, *vt illicibili vllo blandiloquio agi non debeat.*(1) Vale ex Brixia Pridie Kal. Nouemb. 1445.

N O T A.

Vt illicibi vllo blandioloquio agi non debeat. Hanc vocem illicibile in ſenſu actiuo apud ſolum Albertum reperio, cum alia pleraque eiuſdem deſinentiæ, ſeu deriuationis verbalia, paſſiuam ſignificationem habeant, vt amabile, docibile, legibile, audibile, ideſt amari, doceri, legi, audiri potens, aut facile ſit & ſimilia. Non deſunt tamen alia eiuſdem generis, & deſinentiæ verbalia, quæ actiuè ſumuntur, vt conducibile, rationale, ſeu rationabile, riſibile, ideſt ad rem conducere, ratiocinari, ridere potens. Atque in hoc ſenſu Albertus noſter blandiloquium illicibile vocat, quod illicere, delectare, & perſuadere potens vel aptum ſit, quaſi illectiuum, attractiuum, perſuaſiuum, quo ſenſu alibi vocat illicibilia oblectamenta, quaſi per delectationem illicientia.

EPISTOLA CV.

EPISCOPO BERGAMENSI.

ARGVMENTVM.

Ab Epiſcopo ad inſtruendum Ciuitatis populum aduocatus reſcribit id ſibi propoſitum eſſe, ſed certum diem ſtatuere non poſſe ob impedimenta, quæ à varijs occaſionibus paſſim naſcuntur.

Hu-

Digitized by Google

HVmaniſſimis literis beneuolentiſſimæ Paternitatis Veſtræ, quibus paruitatem meam ad populum veſtrum aduocari curatis, paucis verbis reſpondeo, propoſitum mihi eſſe, atque id imprimis, ad vos celerius pergere. Verum quia vbique paſſim diſcurrenti impedimenta plura, ex occaſionibus populorum occurrunt, non queo vobis ſtatutum diem, aut tempus veniendi, certius polliceri. Orate ergo Dominum meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam: Ego, quod in me eſt, ſpero ad vos celerius proficiſci, niſi alia nobis impedimenta proueniant. Commendo me Reuerendiſſimæ Dominationi Veſtræ. Ex Cumis 1445.

EPISTOLA CVI.

EPISCOPO BRIXIENSI.

ARGVMENTVM.

Huic etiam Epiſcopo, ad ſuos quoque ciues ipſum vocanti, id ſibi in deſiderijs eſſe reſpondet, ſed ſuperiorum, ſeu, vt vocat, Maiorum literis, & Arcanis quibuſdam rationibus probiberi.

NOuæ nuper ad meam paruitatem allatæ, & literæ Maiorum & cauſæ, venerande Chriſti Antiſtes, quod dolenter dico, apud me non facile effecerunt, ſed tamen neceſſario effecerunt, vt nequaquam votum ac deſiderium, quod ipſum ratum & firmum habeo, veniendi ad vos, ſed conſilium, ratione conſulta, in melius, vt arbitror, mutauerimus. Cauſas autem ipſas, ſi præſens ad eſſem, tuo Pontificali pectori libentiſſimè explicarem, cum eas literis non æſtimem committendas. Sed in hac inuita mutatione Apoſtoli Pauli nos conſoletur authoritas, qui cum impediente Sathana in Hiſpaniam, vt propoſuerat, proficiſci non potuiſſet, nequaquam ſe leuitate conſilij vſum fuiſſe, ſed intercurrente cauſa aſſeuerat. Spes quoque præterea firmior ea ſit nobis, non parua moleſtiarum leuatio, quæ optamus, ſi Deus dederit, damna præſentia commodiore tempore compenſare: in quo, Deo tribuente, neque hyemis aſperitas, neque vlla nobis impedimenta proueniant. Tu interim Dei Præſul ora, vt, quod cupimus, implere poſſimus, vt has ſchedas moleſtæ meæ excuſationis, vt veras, ita quoque, vt poteris, gratas accipies: Opus eſt enim ſapientis, vt noſti, vt & temporis, & cauſæ, & perſonarum habeat rationem. Commendo me tibi honorabilis Pater, & peto, vt hæ literæ meæ, ſicut nec commune conſilium Ciuitatis, ſic nec ſingulos quoſlibet lateant, qui tuæ diſcretioni videbuntur idonei. Ex Bergamo 1445.

Digitized by Google

EPISTOLA CVII.

LEONELLO MARCHIONI FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Cupidiſſimus Leonellus conſortij ſermonis Alberti, fortaſſis, vt, quod per literas ab eo huc vſque extorquere non poterat, Orientalis eius legationis res geſtas in aurem ediceret, literas tùm Apoſtolicas, tùm ſuperiorum ordinis obtinuit, quibus illi iubebatur, vt Ferrariam pro more prædicatum accederet, & ambas ad eum miſit, per nuncium qui ipſum duceret. Iis lectis Albertus hanc Epiſtolam reſcripſit, qua ſuum quoque illuc accedendi deſiderium aperit, & ſublatis obſtaculis profectionem promittit.

LEctis literis Apoſtolicis, ac maiorum meæ Religionis, quas inopinatus mihi tuus nuntius nuper attulit, intellexi continuo, Marchio Illuſtris, ſimul & riſi honeſtiſſimam tuæ artis induſtriam, & ſolitæ ſolertiæ laudabilem diligentiam: Quæ & ipſa, de amore quidem in me tuo profecta, id certò effecit, vt *me volentem longius proficiſci*, (1) in has improuiſas pedicas, vt non dicam decipulas, mihi tamen minimè moleſtas contruderes. Ego verò quantum euangelica manſuetudo ſinit, cum propoſito tibi quidem recompenſandæ vicis, tua vota libens complebo, niſi fortè, aut noua iuſſa me reuocent, aut Romana quæpiam cauſa ſe immiſceat, quominus tempore commodo Ferrariam accedere queam. Nec mihi, licet multo maiora pro Chriſto mecum ſæpius animo agitanti, erit ingratum, & ſi non parua cum iacturâ multorum, tuæ beneuolentiæ morem gerere, cum tamen per noſtræ falcis exiguum miniſterium pleriſque maturis, albiſque regionibus, quantum diuinitus fuiſſemus adiuti, meſſio ſalutaris adhibenda fuiſſet. Quod tu, quia tua, quamuis honeſta quærere maluiſti, conſiderare forſitan neglexiſti, vel, quod potius arbitror, diſſimulandum putaſti. Tribuat tibi Chriſtus pro te vitæ ſanctimoniam, pro tuis populis ſapientiam, & aduerſus iniquos hoſtes inexpugnabilem fortitudinem. Vale & Patri Epiſcopo nos commenda, ac Præceptori Communi. Mediolani 14. Kal. Iulias 1446.

NOTA.

Me volentem longius proficiſci. Hanc profectionem explicat Epiſtola CIX. ad Iacobum Primadicium, dicens: *quamuis cogitarem iam à Domino noſtro* (Pontificem intelligit) *& à Fratre Ioanne* (Capiſtrano ſcilicet) *factus liber,*

ber, ad omnes partes prædicando peragrandas in Ianuam, deinde poſt Paſcha in Siciliam, deinde in Cathaloniam, atque Hiſpaniam, in quibus regionibus multi, & boni viri, fructus mirabiles fauente Domino, pollicentur. Tam ardens erat Beati huius Viri Seraphicus zelus pro lucrandis omnium gentium animabus, vt cum olim Hieroſolymis eſſet, petierit ab Eugenio Pontifice, vt eum liberum faceret ad quaſcumque orbis partes, quamuis admodum remotiſſimas, ſiue fidelium, ſiue infidelium peragrandas, & ad quantumlibet barbaras nationes adeundas, & gentes extraniores conueniendas; Nimirum, quæ de Sancta Thereſia canimus, Chriſtum daturus aut Sanguinem: Et hanc licentiam ſicut ſe nunc habuiſſe ſcribit, ſic tunc fortaſſis obtinuiſſet, niſi Pontifex ipſius opera in rebus Orientalium, ad Concilij Florentini complementum diſponendis, indiguiſſet: Sed quantam poſtea libertatem, & quam ampliſſimas facultates eundi, & à ſe deligendos ſocios ad omnes mundi partes mittendi, obtinuiſſet, ipſum Pontificis diploma, quo ſecunda vice in Orientem Legatus fuit, apertè docet, & recentior facultas, in Epiſtola CX. ad Eugenium Pont. ſcripta allegatur.

EPISTOLA CVIII.

EPISCOPO RAVENNATI.

ARGVMENTVM.

Bartholomæo Rouerellæ, Eugenij Pont. prius à Secretis, Epiſcopalem dignitatem aggratulatur, ampliora certo promittens, modo is non nouorum vitam, ſed veterum Epiſcoporum virtutes imitetur, cum breui, &, vt aiunt, remiſſiua hortatione ad eaſdem.

DIv eſt quod ad te ſcribere diſpoſui, Pater Epiſcope, ſed quotidianarum prædicationum laboribus præpeditus, quas, vt ſcis, penè quotidie pro more noſtro antiquo propter Dominum ad fideles populos habemus, implere nequiui: nunc verò paululum à defeſſione reſpirans, his paucis me tibi commendo, agens ſimul Domino noſtro ingentes gratias, quod Epiſcopus factus es. *Neſcio an ſimul dicam, & tibi congratulans*: (1) Noſti enim pro tua prudentia cuius ponderis ſit non vocari, ſed eſſe Epiſcopum, præſertim hac tempeſtate noſtra, quando Epiſcopi, qui ſine crimine, iuxtà Titum, ſiue irreprehenſibiles iuxta Tymotheum, conſtitui debeant, vt reliquum Catalogum taceam, vix eſt, maximè apud multos, quod lugubriter dicimus, vt non ſint etiam in maximis criminoſi. Lege Hieronymum ad Pammachium, lege eundem ad Nepotianum de Vita Clericorum: Lege commentarios eius ad Titum: Reuolue Prophetale opus illius. Inſpice diligenter regulam paſtoralem Romani noſtri Gregorij, vt taceam documenta viri mirabilis Gregorij Nanziazeni, & liquido peruidebis, non quibus vitijs ſint noſtri temporis Epiſcopi irretiti, ſed à virtutibus Epiſcoporum quam longè abſint: & vt idem Hieronymus tuus,

immò

Digitized by Google

immò noſter, veriſſimè ait. Quantò potentiâ Eccleſia, & opibus creuerit, tanto facta ſit virtutibus minor. Ego tamen cognoſcens indolem tuam, refero gratias Deo noſtro, qui te in numerum Epiſcoporum digeſſit, optans, & oratione ardentiſſima flagitans, vt longè omnium Epiſcoporum, tam veterum, quam nouorum, & ſanctiſſimus & doctiſſimus fias, atque in dies euadas in Epiſcopalibus virtutibus cumulatior, quo Mater Eccleſia mœſtior effecta per improborum inſolentiam filiorum, ſiue Epiſcoporum, tanto te alumno lætetur. Aderit autem tibi, ſi voles, Omnipotens Deus, *vt Chriſto propitio certus ſum*, (2) atq; ad ſumma ſcandendi, & optima quæque, vt Præſulem Dominicum decet, ac præclariſſima exoptanti, cunctis periculis huius vitæ, mille mortibus moribundæ: adhibebit & Dominus tibi cęleſte præſidium, maximè, ſi in tuo Epiſcopatu virtutes potius Epiſcoporum veterum æmuleris, quam vitam nouellorum. *Franciſco Mareſcalco*, (3) quem nuper Romæ contra vetuſta vota illius factum audio Sacerdotem, eadem, quæ tibi, votis ardentibus ſpiritualia bona depoſco, eumque peto per te noſtro nomine ſalutari. *Literas his alligatas* (4) oro ne curare graueris, quo tuo ſtudio ad Fratrem Iacobum Primadicium, nobis iam parentem animæ conſtitutum, diligentius perferantur. Ita enim & ipſe ſuis ad me literis fieri debere petiuit. Vale & ſi dignaris aliquid nobis cum presbytero Franciſco reſcribe. Ex Mediolano 5. Nonas Iulij 1446.

N O T AE.

Nota I.

Neſcio an ſimul dicam, & tibi congratulans. Dubitat an cum aliquo ad curam animarum promoto congratulandum ſit, propter rationes quas in Epiſtola exponit. Vide Epiſtolam 90 de ambitu dignitatis, & noſtras ibi notas.

Nota II.

Vt Chriſto propitio certus ſum. Sapientum Lectorum maturæ conſiderationi iudicandum relinquo, vtrum hæc B. Viri certitudo prouenerit ex ipſius prudentia & notitia ingenij Rouerellæ, quam ipſe in Epiſtola profitetur, an ex prophetico ſpiritu, quo hominis futuram proſperitatem, & virtutis profectum præuidiſſet, quæ pariter inſinuare videtur, atque, inquiens, *ad ſumma ſcadenti, & optima quæque, vt Præſulem Dominicum decet, ac præclariſſima exoptanti*: Bartholomæus etenim tantus Vir poſtmodum euaſit, vt poſt Eccleſiaſticarum vrbium varias præfecturas, pace, belloque geſtas, & Rauennatis Archiepiſcopatus honorem, pro ingentibus in Apoſtolicam Sedem meritis, Cardinalitia dignitate donatus eſt, in ea dignitate multiplici eiuſdem Sanctæ Sedis Legatione feliciter functus eſt, in quibus Principum, pluriumq; nationum clientelas ſibi quoq; obtinuit: Glorioſam denique vitam cum felici morte commutauit ſeu ſexaginta, ſeu ſeptuaginta annos natus, nam varie Vghellus & Ciacconus nouiſſimæ editionis tumuli eius Epitaphium deſcribunt.

Nota III.

Franciſco Mareſcalco. Vide Alberti ad hunc ipſum Epiſtolas, & noſtras ibidem Notas.

Nota IV.

Literas his alligatas. Sunt quæ hic immediatè ſequuntur eodem die datæ.

EPISTOLA CIX.

IACOBO PRIMADICIO BONONIENSI.

ARGVMENTVM.

B. Albertus in rebus ſuis à ſuperiorum nutu ita religiosè pendebat, vt abſque illorum voluntate nihil ſibi agendum cenſeret. Nunc igitur officio Vicariatus Generalis renuntiante Capiſtrano, & ſubſtituto illi Primadicio, quamquam Albertus Pontificis, & Capiſtrani voluntate, poſſet prædicatum ire quo vellet, ac iam deſtinaſſet ad ea loca proficiſci, quæ in Epiſtola nominat, voluit tamen Primadicij iuſſione Ferrariam ire, quamquam eum fructum non ibi quem alibi prouenturum ſperaret.

LAvs Deo Omnipotenti, qui te nobis tribuit in Paſtorem, ipſe det tibi ſapientiam, ac guſtum, & fortitudinem Euangelicam, ad gubernandos apoſtolicos profeſſores. Ego, in quo poſſum, volo tibi ſinceriſſima affectione adeſſe. Ferrariam pro Quadrageſima ibo, ſi non mihi talia impedimenta proueniant, per quæ tu ipſe me cenſeres merito excuſandum, quamuis cogitarem, iam à Domino noſtro & Fratre Ioanne factus liber ad omnes partes prædicando peragrandas, ire Ianuam, deinde poſt Paſcha, in Siciliam: deinde in Cathaloniam, atque Hiſpaniam, in quibus regionibus multi, & boni viri fructus mirabiles, fauente Domino, pollicentur. Ferrariæ verò ego tanto tempore prædicaui, vt me parum æſtimem profuturum. Verum ex quo ita tibi videtur morem geram, reliqua cum Dominus voluerit, expleturus. Ago gratias humanitati, & liberalitati tuæ in me. Vale ex Mediolano 3. Iulij 1446.

EPISTOLA CX.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Acceptis Eugenij Pontificis & Vicarij Generalis Primadicij literis, quibus

Fer-

Digitized by Google

Ferrariam ire iuſſus eſt, ſicut Primadicio per præcedentem, ſic per hanc Eugenio reſpondet ſe per omnia pariturum.

LIteras tuæ Sanctitatis B. P. ad quartum decimum Kalendas Iulias apud Mediolanum accepi, quibus me hortaris, & tibi gratum futurum dicis, ſi optantibus & petentibus Ioan. Epiſcopo, & Leonello Marchione Ferrarienſibus, claris viris, illuc prædicaturus futura Quadrageſima proficiſcar: quorum ego vota poſcentium ſicut libenter exaudio, ſic tuæ apoſtolicæ voluntati, & ſine delectu fortaſſe potioris boni, non immeritò me ſubſterno: ſtatueram enim, aut Mediolani poſt biduum, rogantibus pijs Ciuibus, cum ſpe maximarum in Domino frugum, tertium explere annuum, aut ſi nobis Dominus affuiſſet peragrata Aemilia & Ianuenſibus paululum ſalutatis, in Siciliam, Cathalauniam, ac reliquam Hiſpaniam, relicta Italia, pergere: Vnde mihi per teſtimonium & grauium, & Sanctorum virorum, albeſcentibus Regionibus, meſſio ſalutaris ſuggerebatur; ſicut ipſe cum tua beatitudine apud Senas, expleto iam triennio, ſimul contuli, & tu hoc ipſum, cum apoſtolica ſapientia, plurimum comprobaſſe, tùm etiam diuina authoritate non parum roboraſſe compertus es. Quę cum ita ſint, ego nihil de me mihi reſeruans, totum tibi committens ibo libens Ferrariam, niſi Tua S. aliud faciendum ſtatuerit, quod ipſum ſi mihi ſignificari debere cenſueris, ſapientiæ tuæ erit, vt ita fieri celeriter iubeas. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. Ex Mediolano 5. Nonas Iulij 1446.

EPISTOLA CXI.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Cum adhuc Mediolani moraretur Albertus, importunis atque inſtantiſſimis precibus Monialium Monaſterij S. Mariæ de Cantalupo coactus, ipſarum deſiderium non intercedendo ſed referendo Pontifici inuitus proponit, vt Sua Sanctitas diſponeret, quod ſibi melius videretur.

AD eximiam tuæ Sanctitatis ſublimitatem, & authore Deo, præcellentem nimis clementiam, Beatiſſime Papa, pro Sanctimonialibus B. Mariæ, quas vulgo *de Cantalupo* appellant, quæque apud Mediolanum B. Auguſtini Ordinem profitentur, non declamator, non orator, non perſuaſor accedo, ſed earum, quæ abs te honeſtè, vt putant, poſtulant, ſimpliciter inuitus narrator, inuitus, inquam, atque abſtractus, ſed non illectus, quamuis potius victus, quandoquidem illæ ipſæ vix me diem integrum quieſcere ſinunt, quo minus inſtent,

Digitized by Google

vrgeant, & mulicbri importunitate penitus inquietent, vt meis literis cauſam illarum ſaltem apud te querar, ſi illam, quod ſane mallent, tueri atque agere nolim. Nam cum viginti iam & quinque ante eo amplius annos, à Fratribus S. Angeli Ord. Minorum, & morum inſtituta, & conſolationem ſacrorum, & curam ſpiritualis vitæ ſuſceperint, idq; magna cum vtrorumque laude pudicitiæ, mirantur ſimul, & quærunt, quid cauſæ ſit, cur nunc ab eis fratribus, etiam iubentibus Religionis Maioribus, nullo vitio illarum, ſed hac ſola ratione relictæ ſint, quod videlicet aſſeratur illas non eſſe Ordinis S. Claræ. Quæ quidem ratio, ſi iuſta cenſenda eſt, orant alterum e duobus, aut dari ſibi regulam Sanctæ Claræ, quam imprimis vehementer exoptant, aut quod eſt poſtremum, mandari per Sanctitatem tuam prædictis fratribus, vt eas, ſolito more, diligentius curent: Plena quidem authoritate corrigendarum illarum, ſi aliquando, quod abſit, per lapſum imbecillitatis humanæ, emendatione piæ diſtrictionis aliqua indigebunt. Nam hæc vel ſola cauſa eſt, cur Fratres ab illarum cura abhorreant, ne cum ſiniſtrum quicquam fortè acciderit, in eos verteretur earum calumnia, quas illa poteſtate cohibere nequiuiſſent. Illæ verò præiudicata ſententia magis ſibi moriendum exiſtimant, quam vt pudoris, & caſtimoniæ gloriam violantes, ſanctimoniæ quoque omnis honorem vlla occaſione delinquendi euacuent. Itaque nihil ſuppliciorum non potius ſibi ſubeundum arbitrantur, ne à vitæ integritate deſciſcant. Meminimus, inquiunt, quæ inter illas vetulæ factæ iam ſunt, præteritorum dierum, ne dicamus malorum, quando ab alterius vitæ hominibus, non integris virtutum habenis errantes, per deuia ducebamur. Quo de periculo cum clementiſſimus Deus, per myſterium verbi ſuaueolentis, & recolendæ memoriæ, beati iam, & religioſi Patris Fratris Bernardini Senenſis, nos eripuerit, nihil ambigimus, plurimum penitus intereſſe inter pernicioſa laxamenta noſtræ olim abolitæ diſſolutionis, ac præſentis integritatis, quam modo auctore Domino poſſidemus. Quo fit, vt quantum verendum nobis putemus non pernicioſam vitam, quam euomuimus, repetamus: tantum ſummo ſtudio curandum exiſtimemus, ne documentis ſalutaribus fraudemur, maximè quibus nos Vir Sanctus inſtituit, cui Dominus coruſcis miraculorum luminibus quotidie perhibet teſtimonium. Ab ipſo enim adhuc in carne viuente, ad emendatiorem vitam conuerſæ, hoc ad diem iſtam gubernationis genus accepimus, quod abijcere nefandum putamus, præſertim cum certò ſciamus, quantumlibet ſanctas fœminas, licet altiorem Religionem profeſſas, nulla penè maiore occaſione à vitæ ſanctioris propoſito funditus concidiſſe; atque, vt palam eſt, omnino eſſe euerſas, atque peruerſas, niſi quod per incuriam malè eas tutantium, non tam alendæ paſtoribus, quam vorandæ lupis, paſſim expoſitæ ſunt. Petimus ergo, inquiunt, B. P. vt aut ſcandere ad altiora volentibus, id quod potiſſimum ſemper, & optamus, & flagitamus, atque expoſcimus, arctior nobis viuendi norma, quam diximus, per tuam clementiam concedatur, quando hoc fieri de-

debere cum ratio conſulta, tum veteres Patrum Eccleſiæ ſanctiones facilè perſuadeant: aut, quod minimum eſt, ad priſtinum gubernationis genus, etiam durioribus præceptis, & ſanctæ diſciplinæ vinculis arceamur: quamuis infirmæ vt ſumus mulierculæ, magis optemus communem illum cum prædijs monaſterij viuendi modum faciliorem pariter exequi, quam altiſſimum omnium prorſus abdicandarum rerum gradum audeamus expetere. Hæc eſt cura noſtra B. P. quam ſupplices à Tua Sanctitatæ compleri petimus, ne ſi in manu aliorum, atque à ſpirituali vita alienorum traijciamur, minus ſancta diſcentes, perdamus tandem vitam, quam longo iam tempore, Chriſto authore, laudabiliter viximus. Expoſita eſt à me breuiter ſanctarum fœminarum conqueſtio, atque illarum, vt mihi videtur, magna ex parte rationabilis poſtulatio, B. P. Doceat te Dominus Ieſus Chriſtus, omnium vere Sanctimonialium fœliciſſimus ſponſus; quid tandem hac in re agere debeas. Ex Mediolano 2. Nonas Iulij 1446.

N O T A.

Huius Epiſtolæ ac rei totius euentum, & Monaſterij hiſtoriam narrat Vvaddingus tom. 5. ſub anno 1447. nu. 92. & Nicolai Quinti Pontificis diploma inſeruit eius tomi regeſto pag. 357.

EPISTOLA CXII.

POPVLO BRIXIENSI.

ARGVMENTVM.

Epiſcopus, duo ſucceſſiuè Prætores, & Populus Brixienſis omni ſtudio per literas, & nuntios flagitabant Albertum, vt ad eos prædicatum, & ciuiles eorum diſcordias compoſitum accedere vellet: ſed ſemper erant obſtacula, & nunc noua nata ſunt etiam pericula maioris mali quam fructus. Ille propter hæc ſe etiam nunc à profectione excuſat, ſpem præferens illis ablatis accedendi. Monet interea, vt ipſi rem benè diſponant, vt cum veniret, ea facilior eſſet, & cauſas dilationis, quas chartis committere non conueniebat, ipſorum nuntio referendas committit.

VSquè adeò magnæ atque periculoſæ ad vos veniendi difficultates nuper exortæ ſunt, clariſſimi ciues, ne præteritas replicem, vt ſi ipſe contra illas fruſtra conatus, ad vos, vt deuotius flagitatis, omninò perrexero, cum inde fortè aliquid incommodi, vt factu

Digitized by Google

facillimum eſt, tandem emerſerit, non prouidentis planè ſolertiæ, ſed inconſideratæ temeritatis, potero à rectè ſapientibus digna reprehenſione coargui. Cumque præuiſa pericula, quod eſt longè grauiſſimum, pro honeſtate Religionis, à me vlla ratione palàm dici non debeant; fit profectò, vt me voto dumtaxat, deſiderioque præſente, & ſi abſente corpore, vos in illa à me quondam facta, ac gerenda propoſita, omni ſtudio diligentiaque conemini; quæ talia reuera ſunt, vt ea per alios viros idoneos, ac per vos ipſos, ad maiora perficienda probiſſimos, Chriſto adiutore, ſine me compleri magna cum ſufficientia queant. Si quando autem ceſſantibus, quæ nos in præſentia, ne ad vos pergamus, præpediunt, grauioribus cauſis, tempus vllum rebus agendis commodius, orantibus vobis, pius Deus, vt bona ſpe eſſe nos conuenit, aliquando tribuerit, non deero vobis, ſi vita fuerit comes, quominus vos totos in Domino meos, & præſentia mea, & gratia qua à Chriſto donati ſumus, vberius in Domino conſoler. Interim dum venio, inſtate diligentius cuncto gerendo negotio, ne tùm ſolum comperiamini aliquatenus de mea voluntate ſolliciti, cum me tantum præſentem oculis intuemini: Alioquin non tam amoris erga me veſtri dignè laudabimini, quam culpandæ negligentiæ, ac non verè dilectionis merito arguemini: Cœterum quæ reſtant ſcribenda, imò, nec ſcribenda, exponet harum perlator, quem ad me ipſi miſiſtis. Commendo me maioribus, & natu, & auctoritate, & dignitate, omnemque populum, & qui nos in Domino diligunt, opto, & oro cœleſti vberius nobiſcum gratia benedici amen. Valete in Chriſto Ieſu D. N. & orate pro nobis. Ex Mediolano Kal. Auguſt. 1446.

EPISTOLA CXIII.

ANTONIO CREMONENSI.

ARGVMENTVM.

Antonij ſui, quondam in Orientem proficiſcentis religioſi, & Chriſtianiſſimi Socij *ſimplicem, & ſinceram confidentiam, qua ipſum fortaſſis ad patriam ſuam concitabat, ironia feſtiuiſſima deludit. Acceſſum tamen, & quidem in certum diem, ad aurem nuncio dictum promittit, ſi nihil interim obſtiterit.*

O Fortunatos fontes, & felicia flumina, quibus contigit Antonium Cremonenſem ceruum minimè omnium naſci: profectò tum verendum fuiſſet, nè fortè vos totos, ò pluuiæ, ò nimbi, ò què latè affuſum Oceanum, ingenti illius ſiti exhauſtos, ſiccatis venis, vacuos reliquiſſet, ò beatum illum Ciceronem Romanæ Vrbis il-

Iu-

luſtratorem, & eloquentiæ Principem, cuius linguam penè omnes mirantur, *& ſi pectus non ita*: (1) cui quod, niſi fortè Demoſthenes, nullus præripuit, ne eſſet primus orator; cum quo tamen & ipſo Demoſthene, benè quidem, vt ratio poſtulat, actum eſt: ne quis ei in perſuadendi ardore ac viribus præferatur: primaſque in dicendo ac ſcribendo partes ſibi inſolenter vſurpet. Quod certè munus dicendi inſigne, ac flectendi humanos animos, ſi cui mortalium dandum fuiſſet, & ea Antonio Cremonenſi, imprimis meo, fortè ſors aduenisſet. Ieſu bone quid agerem? quo me me verterem? quo me ingenio tuerer? qua deniq; claua illum herculea me tam forti ſtylo aggredientem repellerem? Nam en modo quanta vi, quanta arte ab eo res agitur, quando vix modicè diſertus eſt: quid tunc ageret, cum non modo eloquens, ſed etiam orator, iſque perfectus, ac ſingularis euaſiſſet? ecce modo quantalibet ſit eloquentia tinctus, diſertitudine tamen victos, & ſtylo ſuperatos, ad ſeſe nos conatur attrahere, blanditur, terret, pollicetur, minatur. Illecebroſa proponit, amęna parat, ſpiritualia oſtentat, populorum expectationem denuntiat, qui audire nos geſtiant, neceſſitatem ingerit, vt anxium iuuem, vt laboranti ſubueniam, vt fidem ſeruem, ſcandala vitem, ne in via deficiat, neu pereat. Nihil nobis defuturum, neque ad otium, neque ad negotium, dicit adeſſe omnia, domum, locum, gymnaſium, cubile, pomaria, hortulos, ac prata irrigua, & quo me magis alliciat, & ad ſe cito, celeriterque trajiciat, murenulas aureas pollicetur, & declamatorium, ve vocitat, ſolium, quod nos vulgo pulpitum, ſiue ſuggeſtum dicimus, ſæculi autem homines roſtrum appellauerunt. Cui oro te, hæc pollicitatio, non etiam magnam incutiat voluptatem, ſed Epicureo cuipiam, nobis nequaquam. Quos quia ſpirituales homines putat, & Sanctos cum Abraham, ſub arbore repromittit quietem. Quia verò profeſſos Chriſti paupertatem nouit, poma mitia proponit, atque caſtaneas, victum caſtitatis, & parſimoniæ; vt tandem nullo genere nobis, quod optat, non perſuadeat, non extorqueat. Ego mi Antoni, vt ad te ſermonem conuertam, modo, quem voles, ſiue ſpiritualem, ſiue carnalem, abs te verò victum me fateor. Viciſti enim nos Cicero, ait Cæſar; & ne me hominem arbitreris inexorabilem, ad te conuolans venio, cum primum potero, ſi tamen non ſe aliquid impedimenti (quod ſcio dicis abſit) noſtro propoſito importunè immiſceat. Dies autem condicta profectionis ad te noſtræ huic perlatori comperta eſt. Interim tuo ſtatu, & opera parentur abs te noualia, ideſt, arentur corda aratro illo eloquentiæ tuæ terrificæ, ſimul blanditioſi leporis, cum opus eſt, ſuper quo iacta per nos poſtea, vt expetis, Chriſti ſemina, & tricenos, & ſexagenos fructus, atque centenos incremento Dominico lætis frugibus afferant. Vale ex Mediolano 11. Aug. 1446.

NO-

N O T A.

Et ſi pectus non ita. Familiare huic Beato viro eſt, dum Ethnicos, aut Schiſmaticos aliqua ex parte laudat, illam excipere, qua laudandi non ſunt: ſic hoc loco Ciceronis eloquentiam extollit, ſed Ethnicum, & fide Chriſti vacuum pectus excipit.

EPISTOLA CXIV.

EPISCOPO FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Hoc anno 1446. die 24. Iulij obijt in Domino B. Ioannes Tauellius à Toſſiniano, ex Ordine Ieſuatorum, Epiſcopus Ferrarienſis, Vir Sanctiſſimus, cui, vt acta conſiſtorialia me docent, 6. Id. Auguſti Romæ ſuffectus eſt Franciſcus à Padua, Theſaurarius Pontificis, quem Vghellus de ligamine cognominat: atque hic apud ſe reputans optimam boni regiminis diſpoſitionem fore, ſi Albertus per ſequentem Quadrageſimam Populum Ferrarienſem ſermonibus erudiret, per literas Romæ die 21. Octobris datas, vt id faceret, enixe rogauit. Venturum ſe reſcribit Albertus, & hac occaſione Franciſcum ad onus Epiſcopale pro dignitate ferendum hortatur, propoſito ipſius immediati præceſſoris exemplo, multiſque alijs ad rem pertinentibus, qua monitione non obtuſum ſtimulum addidiſſe credendum eſt ei admirandæ mutationi vitæ, quam refert Vghellus, cum dicit Franciſcum ex licentioſa vitæ ratione, repente Spiritus Sancti gratia, cunctis admirantibus, in virum optimum mutatum fuiſſe, inæſtimabilis bonitatis, magnæque exiſtimationis præſulem euaſiſſe: adeoque Eugenio IV. Nicolao V. Calixto III. & Pio III. Pontificibus eximiè charum fuiſſe.

AVdiueram iam pridem quod tuas ad me dares, Franciſce præſtantiſſime, atq; ex amico quondam, nunc, quod libens dico, & amice & Pater, non parua omnium admiratione, te factum eſſe Epiſcopum. Opus ſanè arduum, atque difficile, & ſi bonum olim ad deſiderandum, nunc vero, & ad optandum temerarium, & ad adminiſtrandum periculoſum eſt, cum pondera quidem rerum vrgentium noſtra quam priſcorum maiora ſint, atque ea vtinam ſalutaria, ſed vigor ſpiritus adiuuantis, à feruore Sanctorum Patrum tepeſcens, vt non dicam nullus, certe exilior factus eſt, &, vt noſter Hieronymus de temporibus ſuis queritur, quæ & fęces vocat; noſtra verò quæ appellentur? ſemper Eccleſia quanto potentia & diuitijs creuit, tanto virtutibus minor fuit. Quis ergo ad tantæ molis, id eſt, ingentis dignitatis altiſſimam turrim

turrim ædificandam, ſumptus, vt par eſt, iuxta veritatis ſententiam idoneos afferat: ne tandem, & præſumptæ temeritatis iacturam luat, & à ſpectantibus contumelioſè illuſus merito irrideatur. Quo fit, vt Epiſcopatus opus, opus inquam, non otium, quod dudum præclarum in Pontificibus, qui primi ad necem rapiebantur, martyrij decus ſacrabat, & pretioſa pro Chriſto Sanctorum Epiſcoporum mors, inſigne ac ſplendidum faciebat; id ipſum modo non tam durum ad exhibendum effectum ſit, quam miſerum ad optandum, quandoquidem pro moribus noſtræ huiuſce tempeſtatis, eo res tanta deuenerit, imo collapſa atque euerſa ſit, vt aut omnes bonos malitia temporum ab hoc onere ſubeundo deterreat, aut malos magnitudo ponderis atterat, aut vtroſque viribus impares, ſumma cum iactura, & dignitatis & perſonarum excipiat. Quo enim pacto, vt cætera ſileam, corruptos emendatura eſt dignitas tanti honoris, in qua, & per peccandi licentiam, & per poteſtatis inſolentiam, & per occaſionum illecebroſa fomenta atque irritamenta, vix raros integros ſeruat. Ego tamen, Franciſce, Pater, ciuitati Ferrarienſi pro te Præſule valde congratulor, quæ te meruit habere Antiſtitem, quem ipſum longè ante plerique ad maiora tollendum, ſiue ſuſpirabant, ſiue ſperabant. Itaque, vt ante prædixi, non parua omnium, qui te nouere, admiratio fuit, te illi tributum fuiſſe honori, qui grandiora de te futura vaticinabantur. Tibi tamen à puero in Eccleſia, atque in conſpectu Pontificis maximi educato, in tantis temporum iniquitatibus, non parua felicitas eſt, te inter cæteras Chriſtiani Orbis Eccleſias illi præſertim iam eſſe Prælatum, in qua nuper, in pace defunctus, tam Sanctæ memoriæ Epiſcopus, diu laudabiliter præfuit: qui tibi, & pro ætate magiſterio, & pro ſanctitate exemplo, & pro meritis, ac factorum claritate incitamento futurus ſit: Vt tibi non modo diligenter curandum exiſtimem, quo nitaris apud quoſque Sanctum atque egregium virum, verùm etiam, vt Chriſto authore, coneris præceſſorem tuum ſuperare, virtute vincere, meritis, & rectè factorum gloria illi præſtare: quem, vt pudor erit, quod abſit, permaximus, ſi ab illo deciſces, ità quoque, incomparabilis, & gloria, & corona, ſi illum re, ſi æſtimatione, ſi gratia ſuperabis: ſi quidem non ſum neſcius nihil, & tibi, & cuiquam hominum, aut meriti, aut honoris poſſe clarius obuenire, quam ſi non dico aſſequare, quod præcipuum eſt, ſed ſi vel dedita opera magnorum in Domino ſtudia, laudem, & gloriam æmuleris: quoniam profectò ea res eſt, quæ & ſi nos ad ſumma non peruehat, ac præcellentibus virtutibus dedat, certè & ab imis eripiat, & à turpibus, ac perditis ſceleratorum hominum moribus auocet. Quæ ſanè omnia, vt cumulo tibi proueniant, ſicut voto, ſicut oratione ad Deum; ita quoque, vt poſtulas, meo ſatu, imò Chriſti munere, quod quidem attinet ad miniſterium verbi Dei, in futura Quadrageſima te lubens, ac tuum populum, adiuuare conabor. Quid eſt enim, quod tibi tanta hilaritate, atque inſtantia, & tam honeſtum negotium poſtulanti, niſi impudenter negare queam, qui potes, & pro iure amicitiæ paucis impetrare, & pro

reuerentia Pontificij apertè iubere: Equidem enitar commodo tempore me tuo populo exhibere. Tu ſi aderis præſens, magno mihi ſolatio futurus es. Sin minus, Leonellus ille Marchio Illuſtris, tam diu meus, pro te mihi erit, quod ſolet: Bonum tamen arbitror, vt quæ commoda putabo, à tuis tua in Eccleſia fiant pro Verbi Domini fructu cumulatiore liberius augendo. Vale mi Pater, nec ſus putetur docuiſſe Mineruam, ſed amicus, amicum familiariter monuiſſe; Sanctiſſimo D. N. me commendabis, quàm pro eximia eius dignatione illius maieſtatem mea decet humilitas, ex Papia 17. Nouembris cum tuas recepiſſem heſterno die, Romæ datas ad 21. Octob. 1446.

EPISTOLA CXV.

GVARINO VERONENSI.

ARGVMENTVM.

Incolumitatem ſuam, & futurum poſt Feſta Natalia Chriſti, Ferrariam acceſſum, Guarino Veronenſi præceptori denuntiat, cuius pignora mittit noui Ferrarienſis Epiſcopi, & ſuarum ad hunc literarum exempla, Leonello Marchioni & ipſi Guarino legenda, ſibique in aduentum ſtudioſe ſeruanda.

VT, quod ſcio, peroptas, præceptor inſignis, quid de nobis agatur, noris, & quod præterea vita, & ſanitate comite, & Chriſto authore, facturi ſimus, breuibus accipe. Ticinum nos tenet, nec inde diuelli fas eſt, antequam Natalis Domini religioſa ſolemnia celebrentur: deinde ad vos, quam celeri poterimus itinere, *aut terra, aut mari* (1) pergemus. Ita nos, & Summus Antiſtes, *veſtro, vt arbitror, aſtu* (2) (te intueor, & Leonellum) ante hoc ſemeſtre fieri iuſſit, & nuper deſignatus Præſul Ferrarienſis, magno hortatu literarum ſuarum, ad diligentiam Sancti præceſſoris, quem in Domino defunctum reor, adijcens, à nobis facile exorauit. Cuius ad me literas, & item ad eum noſtras tanquam vades noſtræ ad vos profectionis, & Illuſtri Marchioni, & tibi legendas diligentius mitto, & tu illas, quo ad venerimus, omni ſtudio cuſtodiendas, reddendaſque ſeruabis. Vale noſtri ætate memor, & ſi id tibi ſuggerit amor, aliquid ad nos ſcribito. Ex *Papia* 1446.

NOTAE.

Nota I.

Aut terra aut mari. Inter Ticinum, ſeu Papiam, & Ferrariam Mare nullum proprie dictum eſt, ſed Padus Fluuius, Ticino in Adriaticum mare diffluens, Ferrariam præterlabitur: ergo fluuiatile nauigium per maritimum iter intelligit: mare enim ſignificat quamcumque congregationem aquarum.

No-

Digitized by Google

Nota II.

Veſtro, vt arbitror, aſtu. Leonellus nimirum & Guarinus Albertum per omnem modum habere voluerunt, qui proinde omnem hunc mouerunt lapidem, vt & Primaditius ordinis Præfectus, ac defunctus, nouiterq; electus Epiſcopus, & ipſe ſupremus Antiſtes Eugenius ipſum ad Ferrarienſem profectionem hortaretur, quorum vel nutus Alberto, pro religioſiſſima ſua conſuetudine, in præceptis fuit.

Nota III.

Papiæ 1446. Non ſignatur dies menſis, quoniam ex altera ad Epiſcopum ſatis intelligitur quæ ſimul cum iſta & ſcripta & miſſa fuit, hoc eſt 17. Nouembris Ticino ſeu Papia, quæ eadem eſt.

EPISTOLA CXVI.

ANTONIO RAVDENSI.

ARGVMENTVM.

Epiſtolam debitam, promiſſamque repoſcit, & biennale ſilentium amica obiurgatione caſtigat.

SI Epiſtolam ad me tuam, Raudenſis Pater, quam iam toties, & ſi fruſtra, pro me abs te iure repoſco, nunc tandem aliquando per harum baiulos, licet cum detrimento tui pudoris, nequaquam cito reddideris, profecto meæ negligentiæ ſit, imò potius læſi amoris erga te mei, ſi non illam deinceps veluti clauam quandam herculeam, quæ omni mihi aduerſum te & iuſtitia & ratione debetur, non tàm negando, quam carpendo per acerbiora conuitia, mihi ab inuito te, tanquam Hercule de manibus conſertis extorquere curabo. Atqui id ego pro meo æquo iure, probantibus æquis Iudicibus, & rectè, & ſapienter efficiam; quandoquidem tu mihi illam interdum, nec roganti, fueras ſuperiore anno tua ſponte pollicitus. Quod certè cum violata fide minus impleueris; conſiderandum tibi non negligenter exiſtimaui, cuius ſit humanitatis, ne dicam virtutis, vt mihi tam amicè, atque ante hoc fermè biennium, tibi primum ſcribenti, ne tres apices quidem vnquam reſponderis. Neque enim podagrę valetudinem amplius obtendere potes, qui mihi à plerìſque aut quotidie ſulcare longiora domorum ſpatia inſimularis; clauſtra dico, & amplas porticus, aut firmius aſtare *fauci illi* (1) horrendæ, qua corniculaꝛum, vt ſoleo dicere, ſiue mihi coruorum, infeſtior aditus promiſcuè frequentatur. Sed tu fortè per anguſtiam temporis te ab accuſatione purgabis. At verò *biennium iam agitur*, (2) quo noſtra tibi epiſtola reddita eſt: Num occupationes tuas pro dilutione mihi obijcies; at tu, vt ſcio, otioſiſſimus es. Itaque vel negligentiam liberè accuſabis tuam, vel Epiſtolâ me tuâ illa, pro qua dura quidem,

ſed debita apud me ſponſione obſtrictus es, libens non inuitus placabis, ſedabis, lenies; ni, quod poſtremum ſummopere tibi cauendum eſt, alteram meam aſperiorem expectabis epiſtolam, meritò tui obiurgatricem, qui haud quaquam ſuperiorem tam dulciter tui exhortatricem exaudire dignatus es, vtrum vitio tuo, an conuitio noſtro, tu cenſeas. Vale & nos ama, quia nos te in Domino diligimus. Ex Papia 22. Nouembris 1446.

N O T AE.

Nota I.

Fauci illi. Aditum aliquem, ſeu feneſtram cœnobij intelligere videtur, coruis, vel corniculis peruiam, ad quem Antonius Senex, & valetudinarius captandæ fortaſſis auræ cauſa perſiſtere ſolebat.

Nota II.

Biennium iam agitur. Non dixit biennium iam eſt, ſed biennium agitur, ſeu vt ſupra dixit, ante hoc fermè biennium. Priores enim Alberti ad Antonium vltimo Iunij anno 1445. datæ fuerunt, & præſentes 22. Nouembris anni ſequentis: erat ergo menſis ferè abſumptus decimus ſeptimus, in quo non eſt completus, ſed agebatur annus ſecundus, quo prima Epiſtola Antonio reddita fuit, accipit ergo partem pro toto.

EPISTOLA CXVII.

FRANCISCO BARBARO VENETO.

ARGVMENTVM.

Beatus Albertus octo iam annos à Brixianis flagitatus, vt pacem diſſidentibus ciuibus allaturus accederet, varijs obſtaculis inter ea præpeditus, nunc tandem opportunius venit, concionatus eſt, & pacis pacta firmauit. Quæ ciuium Primores cupiebant Senatus Veneti decreto perennari. Quod vt fieret, Albertus per hanc Epiſtolam aduocat Barbari auxilium.

ANnus octauus nunc agitur, humaniſſime Barbare, ſi non me fallit opinio, quo me tunc Præſes Brixienſis ſummo illuc ſtudio vocare curaſti, vt populum, & homines, quos bellicoſiſſimos nominabas, & vt quiſquam adijceret, periculoſa ſimultate inuicem diſſidentes, ad pacis atque concordiæ vnitatem, noſtro quidem ſatu, ſed Dei incremento, per Euangelica documenta reuocaremus. Verum quod intercepto itinere noſtro, eo tempore fieri per varias occaſiones non potuit, idipſum in hanc diem Chriſti Domini miranda ſapientia ſalubriter diſtulit.

Digitized by Google

Et ecce in his penè omnibus, qui maiores ciuitatis & natu, & autohritate habentur, vt miraculum præſtantius putes, is animus diuinitùs, atque ea mens eſt, vt omnes præter reprobos, qui perpauci ſunt, cum fratribus conciliari vehementiſſimè expetant: ſed ne aliquando ipſa malitia paucorum coactos ſemel in amicitiam per inſolentiam ac leuitatem diſpertiatur, optant; vt Veneti Senatus Conſulto, quæ maiore ex parte ſtatuerint, immortalis firmitatis ſententia roborari. Oro igitur te, vt honeſtiſſimæ cauſæ tanti ponderis velis adeſſe, quam iſte perlator, qui tibi, vt aſſerit, notiſſimus eſt, diligentius explicabit. Vale ex Brixia 5. Idus Ianuarij 1446.

EPISTOLA CXVIII.

FRATRI LVDOVICO VICENTINO. (1)

ARGVMENTVM.

Ludouicus hoc tempore, etſi iuuenis, neſcio ad quod ordinis officium præter ſpem euectus eſt, in quo, & viros, & fœminas regere debuit: Albertus congratulatur ipſi promotionem, &, arrepta ex ipſius literis occaſione, caſtitatis cultum in eo laudat, eiuſque diligentiſſimam cuſtodiam pluribus ſuadet.

MAgnam mihi iucunditatem attulit Antonij noſtri inſperatus aduentus, Ludouice, fili dilectiſſime, imo ex filio iam, per aſcenſum prælationis, pater: Cuius gradus honoris præter ſpem omnium, ac præſertim meam, celeriter quidem, vtinam etiam ſalubriter, ſcandens, eo ſtatim peruectus es, vt te mecum plerique filij, filiæque parentem ſuauiſſimum arbitrentur: Sed illud tibi inter hæc ſummopere puto perſpiciendum, vt cures ſemper ſpirituales filios aggregare. Contra vero cautiſſimè caueas, ne, quod abſit, per alicuius male liberæ auctoritatis inſolentiam, atque incuriam, auctore omnis mali fallente, & ſatore prurientis libidinis flatu inſani amoris incendente, & pater in virum, & filiæ vertantur in coniuges, imò vero vtrique potius in adulteros; ſcio te mecum in Epiſtola tua voluiſſe paululum verbis ludere, ſed verè amantis metu non parum vereri me fateor, ne fortè in occaſione licentiæ inimicus nobis aliquando conaretur illudere. Si is es, qui mecum olim eſſe ſolebas, noui te intus, vt aiunt, & in cute caſtiſſimum. Quæ res in adoleſcente meo adeò mihi ſemper, de Chriſti munere, miraculo fuit, vt vel hæc ſola cauſa te magis amauerim continentem, quo Dominum legimus, & Virginem, & Apoſtolum dilexiſſe Ioannem. Vides in hac cauſa latiſſimum, & iucundiſſimum magnæ, atque diſertæ orationis campum: verùm quia tu eo genere exhortationis,

nis, Deo authore, non indiges, & ego celeris profectionis Antonij, & vocantis nos iam ad pulpitum populi anguſtijs coarctatus, plura dictare non poſſum, hoc te ſolum ſolertiſſimi parentis affectu diligenter admoneo, vt ſi vis tibi in dies augeri ſapientiam, ad quam flagras, ſeruari nitorem famæ, conſlari animæ tuæ ſalutem, &, quod ad rem maximè attinet, tutam eſſe adoleſcientiæ, & omnis ætatis, & temporis caſtimoniam, nullam omnino fœminam, neque conſilij, neque Sacramenti, multoque magis, neque tormenti, hoc eſt, tentationis vllius occaſione vllo tempore colloquaris. Tædet me finis: Sed cum plura nequeam, pauca iſta ſufficiant, ac vale. Ex Brixia 18. Ianuarij 1446.

NOTA.

Ludouico Vicentino. Tantus vir inde fuit Ludouicus, vt præcipuas Franciſcanæ familiæ Regularis Obſeruantiæ dignitates in partibus Ciſmontanis obtinuerit: Nuntius Apoſtolicus pro bello ſacro, Generalis eiuſdem familiæ Vicarius, iterumque Nuntius, perpetuuſq; Bohemiæ, & Poloniæ Prouinciarum Commiſſarius, & Vicarius Candiæ fuit, quæ vltima ipſius in Analibus noſtris mentio eſt.

EPISTOLA CXIX.

FLAVIO BLONDO.

ARGVMENTVM.

Dum B. Albertus Ciues Brixienſes quotidianis ſermonibus à diſſidijs ad concordiam, & pacis pacta conuerteret, iiſdem ſermonibus effecit, vt vltra quinquaginta honeſtæ fæminæ religionis propoſitum conceperint, ſuaque induſtria fecit, vt ipſa Ciuitas conſtruendi Monſterij locum, & neceſſarios vitæ ſumptus illis conſtitueret: Sed quoniam erectio Monaſterij, & aliarum Eccleſiarum bona illis aſſignata ſubſiſtere ſine authoritate Apoſtolica non poterant, miſſis duobus fratribus, hanc Epiſtolam ad Blondum, tunc Pontifici à ſecretis, dedit, rogans vt Fratribus ad rem perficiendam, ac obtinendum diploma aſſiſteret, quod pro ipſius reuerentia, & cauſæ bonitate facile factum fuit. Rem narrat Vvaddingus tom. 5. ad annum 1446. *num.* 24. *vbi hanc Epiſtolam integram deſcripſit.*

Licet pleraque *tot iam per annos exploratæ beneuolentiæ argumenta* (1) facilè me docuerint Blonde frater, quantam ad rectè gerendæ vitæ ſtudia (ſi quis ad ea flagrat) fauore mirabili ſoleas adhibere ſolertiam, atque ideò non opus habeas, cum honeſta expoſceris, vl-

lis

Digitized by Google

lis ad ea explenda exhortationis noſtrę calcaribus incitari; non deſinam tamen rem tibi periucundam breui exponere, cuius ſobria voluptate caſtè affectus, agas etiam iucundius, quod acturus fuiſſes longe minore occaſione, ſine vllo dubio feſtinantius, & quidem quod attinet ad ſacræ Deo pudicitiæ grande propoſitum, vt quod dicere inſtitui, explicem, nequaquam paucæ populi Brixienſis (quem quotidie commoneo, quam bene hic viuant, vt poſt hanc vitam viuere illos etiam beatè contingat) cum nobiles, & graues, tum vero caſtiſſimæ *ad quinquaginta & eo amplius* (2) fœminæ ſe ſe Domino feruentius deuouerunt, quæ & ipſæ ſpiritu ſublimiore perfuſæ, & vt bona ſpe eſſe nos conuenit, *maiore in dies Dei gratia imbuendæ, cupiunt* (3) terrenis facultatibus, & illecebris abdicatis, quo cœleſtia poſtremo ſalaria ſibi conquirant, vno in loco à ſeculo tumultuante concluſę, Chriſto tam Sponſo quam Domino, ſub inſigni titulo S. Claræ, ſinceritèr militare. Verum quia id niſi Apoſtolica auctoritate prælata non queunt efficere, mitto in præſentia ad Sanctitatem Eugenij Papæ beatiſſimi duos fratres, vt illius præſidio fructuoſa in futurum opera pariant, quæ corde, & animo hactenus propoſitum pepererunt. Quare maiorem in modum, atque id imprimis, Blonde Flaui, abs te peto, vt ſolitum erga nos ſtudium tuum, pro iure communis beneuolentiæ noſtræ, etiam illis adhibeas, nè vlla diuturnioris moræ noxia tandem & cauſæ & nobis intercapdeo illud fortè efficiat, vt ſe tam honeſtæ rei aliqua ex parte culpanda negligentia intermiſceat, quo fiat vt negotium, de quo ſcribimus, tardius expeditum, damnoſa iactura longius protrahatur. Vale in Domino ex Brixia 20. Ianuarij 1446.

NOTAE.

Nota I.

Tot iam per annos exploratæ beneuolentiæ argumenta. Hæc profecto tot annorum beneuolentiæ Blondi in Albertum argumenta ſine mutuis literis præſtita credere non poſſum: ſed & iſtæ nobis deſunt, forſitan quia familiares neglectę, præter hanc ſolam, quam exhibemus: Albertus enim tam multa habuit in aula tam ordinis quam Eccleſiæ negotia, & Blondus interim Pontifici à Secretis fuit, cui propterea tam beneuolo videtur oportuiſſe plura commendari, quod amplius indicare videtur illud, *non deſinam tamen*: quaſi viſitatas commendationes proſequi porrò velle videretur, non enim niſi à re ſaltem inchoata deſinimus. Sed per multos annos iam continuata argumenta ſuperius, & pleraque affirmat, atq; inferius *ſolitum ex me ſtudium tuum*. Hanc certè beneuolentiam ſuam Blondus ipſe ſignificauit ea Alberti memoria, quam inter teſtimonia poſt vitam ex ipſo deſcripſimus.

Nota II.

Ad quinquaginta & eo amplius. Si tot nobiles, graues, & caſtiſſimas, vt ipſe loquitur, fęminas, paucis diebus, in vna ciuitate, à ſeculi voluptatibus, & illecebris, ad religioſam, & monaſticam vitam adducit, quis eorum vtriuſque ſexus numerum cenſebit,

quos

quos per tot annos, in plerifque, & præcipuis vrbibus conuertit? quos plurimos fuiſſe, vitæ eius hiſtorici commemorant.

Nota III.

Maiore in dies Dei gratia imbuendæ cupiunt. Iam in B. Alberti vita notauimus harum numerum, iuxta Beati Viri ſpem, adeò creuiſſe, vt anno ſequenti nouum illis monaſterium, ſeu ſecundum erigendum fuerit, de quo eo anno Vvaddingus.

EPISTOLA CXX.

D. MATTHÆO CVBICVLARIO APOSTOLICO.

ARGVMENTVM.

Eandem ſuperioris Epiſtolæ cauſam commendat.

Circumuallatus negotiorum Sanctorum agminibus, quibus, Chriſti munere, pro virili meo quotidie catholicis populis, quamuis negligenter, deſeruio, non poſſum tibi Matthæe ſuauiſſime, & honorabilis Pater, multa dictare. Quod & ipſum, ſi poſſem, ſuperfluum arbitrarer, ſicut enim opto, & oro, vt credas etiam ſine literis, non te à me diligi minus, ita de tuo in me amore mihi facile perſuadeo. Quare quia amanti ſatis eſt indicaſſe, quod cupias; Ecce nunc duo è fratribus, & ſocijs noſtris, ad S. D. Noſtri pedes ſe conferunt, pro augmento Religionis honeſta quædam à Sancta Sede poſtulaturi. Quibus expediendis, oro te, curam adhibeas, vt ſolatia tribuas, quæ nobis præſentibus illa humanitate, quam tenes, adhibere ſolebas, ſimulque vellem pro amicitiæ noſtræ tanquam de pluuia charitatis perfuſione, vt aliquando quippiam ad me ſcribere dulcedinem tuam nulla ratione pigeret. Crede præterea harum latoribus Io. & Mi. ſuauibus viris, qui ad te veniunt à nobis miſſi, de omnibus plenius informati. Vale amantiſſime Pater, nec cures ineptos apices, cum charitas erga te mea pulcherrima ſit. Ex Brixia noctu, ac ſumma celeritate 20. Ian. 1446.

EPISTOLA CXXI.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Id ipſum, quod expediendum Blondo & Matthæo commendauit, & ſuo & Religionis, & Epiſcopi, & Ciuium Brixienſium nominibus à Pontifice petit.

Ter-

TErnas iam extra iſtas B.P. vno interim anno, ad S. Tuam literas exaraui: Nunc verò, *vt paulò ante per epiſtolam eram pollicitus*, (1) communi quidem ſententia, & Pater *qui præſidet huic Chriſti familiolæ*,(2) & ego ad S.B.T. pedes mittimus duos fratres, te humiliter & inſtanter in augumentum Religionis exoraturos, vt poſtulantes Brixienſes, vt deditas Deo fœminas, vt poſtremo nos filios S.T. qui labores multos in hac cauſa pro Chriſto ſumus perpeſſi, pontificalis clementiæ pietate perfundas, atque illa celeriter præſidia exoptantibus conferas; quibus Sanctæ continentiæ decus ſublimiter efferatur, & conſtructo tua, ideſt Apoſtolica auctoritate, celebriore Monaſterio Beatiſſimam Claram, vt S. Franciſcum taceam, nouis tibi beneficijs obliges. Cum Chriſto Regi offeri poſt eam, atque in Dei templum adduci iuſſeris, ſiue intemeratæ Virginitatis vernantia floribus caſtimoniæ germina, quæ tanquam in horto concluſo ſignaculum virginitatis, & clauſtrum integritatis cuſtodiant, ſiue viduas grauitate pollentes, quæ velut in campis ſyluæ requieſcentes ab æſtu incontinentiæ, documento ſancti pudoris ipſis virginibus magiſterium ſeruandæ integritatis exhibeant. Ad hoc autem bonum facilius in gloriam Domini conſummandum, non minima authoritate accedit cura & deſiderium Epiſcopi Brixienſis, quemadmodum ex eius literis poterit tua Sanctitas peruidere. Oro itaque, imò oramus B.T. vt vota honeſtiora exaudias, quæ harum latores, è quibus vnus comes & Socius nobis eſt, ne S.T. nimium oneremus, latius explicabunt; accepta à nobis formula, ſiue vt dicitur inſtructione omnium dicendorum. Quibus S.T. cuncta noſtro nomine referentibus, dignatione ſolita, & acquieſcet, & credet. Dominus te tueatur omnipotens B.P. Ex Brixia 20.Ian. 1446.

N O T A.

Nota I.

Ternas iam extra iſtas, & poſt *paulo ante per Epiſtolam eram pollicitus*. Binas tantum hoc anno ab Alberto ad Pontificē ſcriptas exhibuimus; nam tertiam illā extra iſtas non vidimus.

Nota II.

Qui præſidet huic Chriſti familiolæ. Iacobum Primadicium intelligit, Ciſmontanæ familiæ Regularis Obſeruantiæ Vicarium generalem.

EPISTOLA CXXII.

FRATRI IOANNI CAPISTRANENSI.

ARGVMENTVM.

Idem negotium noui Monaſterij Brixienſis commendat: aliquas moleſtias patienti condolet, opemq; ſuam, ſi quam vtilem exiſtimet, liberaliter offert.

Digitized by Google

EX Mediolano & Bergamo *ſæpius ad te ſcripſi*, (1) optime Pater, nec tamen huc vſque reſponſum merui. Nunc autem ex Brixia ſcribo, quo me inſtanter, & Epiſcopus, & populus attraxerunt. Venit ad S.D.N. & ad tuam Paternitatem ſocius noſter Fr. Io: harum perlator, & tibi, vt ſcio, notiſſimus, cuius cum plenè comperta ſint omnia, quæ pro Dei honore percupio, eique commiſerim, vt te auctore cuncta perficiat, non opus arbitror, vt te verbis plurimis onerem, cum cauſis durioribus pergrauatum nuper doluerim: Fuit enim ante paucos dies certioribus nuntijs ad me certo perlatum, grauari te nonnullorum inſolentia, qui tibi neſcio qua temeritate, ſiue errore pertinacius *in tua gubernatione reſiſtunt*. (2) Quod ego, verè loquor, cum grauiſſimè tulerim, ſimul condolui, orans nunc te, vt ſi de mea paruitate putas vllo pacto poſſe tibi leuari moleſtiam, pro tuæ in me iure prælationis vtaris, ſi qua in re me æſtimes poſſe te aliquatenus conſolari. Non laboro rogare te, vt apoſtolica, & tua præſidia in re Chriſti nobis mittere non graueris, cum hoc te facturum, & ſpes mea, & diligentia narrantis mihi facile perſuadeant: Cui oro te, ſicut fidem, ita quoque curam adhibere non ceſſes, quo celerius ad nos, fauore fretus idoneo, reuertatur. Vale & ora pro nobis Venerabilis Pater, ex Brixia ſumma celeritate, *Amantiſſima vetula mea*, (3) Antonius Cremonenſis ſe valde tibi commendat, & offert & ſubijcit. Die 20. Ian. 1446.

N O T Æ.

Nota I.

Sæpius ad te ſcripſi. Nec iſtas habemus.

Nota II.

Tibi in tua gubernatione reſiſtunt. Præterita Pentecoſte reſignauit Capiſtranus officium Vicariatus generalis familiæ Ciſmontanæ: ſuffectus eſt ipſi Iacobus Primadicius. Ille, cum Albertus hanc Epiſtolam dediſſet, Romæ fuit, vbi commendatum negotium apud Pontificem vrgere poſſet. Quam verò gubernationem hoc tempore habuerit, in qua reſiſtentiam pateretur, non reperio. Vvaddingus tom. 5. ad annum 1446. num. 12 ait, cum officio Vicarij Generalis liberum, ab Eugenio Pontifice ad diuerſas mundi partes, præſertim in Galliam, ſedis Apoſtolicæ grauia negotia cum Regibus & Principibus tractatum, Nuntium miiſſe, & quidem ante diem primam Octobris in Galliam appuliſſe conſtat ex literis ſalui conductus, & Cardinale noſtro Fuxenſi eo die ipſi ibi traditis, quas eo annalium loco deſcripſit Vvaddingus; reuertiſſe verò in Italiam ante mortem Eugenij quæ fuit 7. Kal. Martij ſeu 23 Februar. conſtat, tùm ex hac ipſa Epiſtola Alberti 20. Ianuar. data; tum ex eo quod narrat Vvaddingus anno 1447. num. 6. Capiſtranenſem tempore mortis Eugenij habuiſſe conciones Quadrageſimales in Vrbe Aquilana, ſed nullum ordinis gubernium habuiſſe legitur. Ergo vel commiſſio aliqua particularis fuit, quæ mihi nondum innotuit, vel Albertus loquitur de turbis generalibus, quorundam ſubterfugientium obedire mandatis Vicariorum obſeruantiæ, quæ ad Capiſtranum tunc aliter non pertine-

Digitized by Google

nebant quam ex perpetuo zelo & cura, quam ſemper gerebat illius familiæ, & obſeruantiæ regularis conſeruandæ, & promouendæ, de quibus turbis extat Eugenij diploma apud Vvaddingum anno 1447.num.2.

Nota III.

Amantiſſima vetula mea . Sic vocat Antonium Cremonenſem, cuius ſinceram ſimplicitatem, per literas à nobis exhibitas, amanter & confidenter antè deludebat.

EPISTOLA CXXIII.

LEONELLO MARCHIONI FERRARIENSI.

ARGVMENTVM.

Humaniter ſed prudenter intercedit pro cuiuſdam amici minùs, vt videtur, prudenti deſiderio .

ANgimur aliquando, vt optimè noſti Leonelle illuſtris Princeps, etiam illis cauſis acquieſcere, quæ nobis perſæpè moleſtæ ſunt, cum putamus eas fore in re ſua amicis commode opportunas. Licet enim à noſtro propoſito prorſus abhorreant, quia tamen his, quos diligimus, turpes non ſunt, humanitas ipſa nobis facile perſuadet, quominus eas poſtulantibus nos, vt duri homines faciunt, exibeamus inexorabiles. Quapropter Iac. quidam Ciuis Brixien. cognomento Cuchenſis, in eis, qui nos diligunt, non poſtremus, me orauit; vt ad te ſcriberem, quem arbitratur mihi, vt veriſſimè ſe res habet, amicitiæ charitate deuinctum, quo tuo præſidio in tua Prouincia aliqua illi liceant, quæ tibi fideliter referet harum baiulus literarum. Tu modo videto, quid te deceat, quid illi honeſtè conducat, ac pro tua ſapientia, & clementer, & iuſtè cuncta decernito. Commendo me Patri Epiſcopo, communique Præceptori; & amicos per tuam manſuetudinem amanter ac diligenter ſaluto. Gratiſſimum mihi eſſet ex tua ac Guarini manu, vel tres apices beneuolentiæ veſtrę iucundis oculis expectare. Vale ex Brixia 21. Ianu. 1446.

EPISTOLA CXXIV.

PAVLO ROMANO COMMVNIS RELIGIONIS.

ARGVMENTVM.

Paulus, tanquam ab Alberto læſus, queſtus eſt, propterea quod hic aduerſus fratrem quendam ſcandaloſæ conuerſationis ad Religioſos ami-

Digitized by Google

cos, qui hominem pro ipſorum charitate monerent, & ad ſuperiores, qui pro authoritate compeſcerent, aliquid Seuerius conſcripſerit. Albertus Pauli imprimis Apoſtoli locum opponit, quo corripiendos inſolentes perſuadet, eumque egregiè explicat, ſuæque cauſæ iuſtitiam tota oratione tuetur: in qua neruos & oſſa eloquentiæ pulchrè, & ornatè compacta exhibet. Propoſitum deinceps multa, ſolidaque ratione, ſacri codicis documentis, exemplisque ex Sanctorum Patrum authoritate confirmat, præſertim Hieronymi, cuius acrimoniam in reprehendendis vitijs fuſe, fortiterque tuetur, & laudat: Hinc obijcendum fortè ſibi fraternæ correctionis ordinem præoccupans, eum etiam iubente charitate, non ſemper obſeruandum doctè demonſtrat. Nec ſatis ad omittendam increpationem, ſi qui increpari debent, præſertim cum publicè peccauerint, quòd emendationem præ ſe ferre videantur, vt quorum doctrina multo plus nocet, ſi cum vitæ munditia Sanctimoniæ morum fama non adſit. Demum reprehenſo illi modo vel emendatus ſit, vel ſe emendaturus, omnem fælicitatem exoptat, ſuamq; beneuolentiam & offert & promittit. Hortatur tamen vt poſt tot præbita male actæ vitæ ſcandala, populum publicè docendi munere abſtineat, ne & ſibi & melioribus magiſtris noceat, & Religionis Sanctitatem, in opprobrium; & verbum Dei in riſum, contemptumq; populorum conuertat: idquè illi non facile permittendum ſuadet.

CVm Apoſtolus Paulus, qui & Magiſter gentium eximius, & Romanæ quoque vrbis Ciuis clariſſimus erat, quamuis Tarſo Ciliciæ natus, (ò tu itidem & Romane, & Paule, vtinam etiam pari ſorte, tandem aliquando, & Ieſu Chriſti Apoſtole, & gentium perditarum didaſcale) Theſſalonicam ampliſſimam Macedoniæ Ciuitatem, ad morum Chriſtianorum, & vitæ normam religioſiſſimam inſtitueret; potiſſimum arcentis diſciplinæ ſalutaria fundamenta, mixta decenter manſuetudine, & iacere, & firmare curauit. Inter magnorum verò documentorum præclara præcepta, quibus ad cohibendam peccantium inſolentiam, credentes in Chriſto ſuos filios imbuebat, ea ad noſtram cauſam vel præcipua ſunt, vbi illos hunc in modum clementia parentis hortatus eſt. *Rogamus vos fratres corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes*: Quæ quatuor ſublimiora ſapientiæ Apoſtolicę ſenſa, quum à nobis per omnem epiſtolam ſparſim tractanda ſint; præſertim tamen fert animus, debere nos in primo omnium, tanquam ſimul præſentes colloqueremur, ſpecialiter immorari.

Mirari itaque imprimis apud te, Paule Frater, ſatis non non poſſum, quum te queraris vehementius à me læſum, vt Antonius noſter Parmenſis locuples teſtis eſt; propterea *quod quædam in fratrem illum*, (1) communem quidem, ſed olim perniciosè nimis ac diutius (tribuat Dominus ne & nunc) à Religionis itinere aberrantem, ad familiariſſimos ſcripſerim, quæ tu ipſa, vt aiunt, videris ſtatuiſſe, velut maledica, æquo animo ferri non oportere. Super

qua

qua interim tua non ſatis æqua, & vt mihi magis videtur, iniuſta certè omni ex parte conqueſtione, quo ad iſta ſcripta noſtra ſuſceperis, Antonium meum, modo ad te proficiſcentem, patronum conſtitui; qui me tibi, veritate certiſſima fretus diligentius ſatisfaciens, cum non rectè exagitato, tum falſo lamentanti conciliet: cui ſi, vt debebis, aſſenties, videbis nihil à me factum, quod non à quolibet Sancto & ſapiente viro fieri ſine reprehenſione, imò cum laude, & poſſit, & debeat.

Quale eſt enim, oro te, vt de quouis hominum genere, ne nominatim quempiam apertius carpam, qui tam multis annis, tam multis in locis, publicam in fronte perditiſſimæ vitæ maculam, non facile abolendam, maximo cum dedecore tulerint, ego bono animo, & prudenti conſilio, aſtutè cauendos, ſi qui fortè eiuſmodi ſunt, ſcribere ſine culpa, vel inuidentiæ, vel maleuolentiæ, vel poſtremo obtrectationis nequiuerim? Potiſſimum verò ad Maiores Religionis, qui gubernaculis ſanctimoniæ moderantur; ad antiquiores patres, qui per veterem practicam, rectæ vitæ regulam callent; ad amicos denique, filioſque chariſſimos, quippe qui omnes per animi bonitatem, & charitatem, obeſſe nemini, & omnibus prodeſſe percupiant. Non te exaſperet frater veritas diligentis, quamuis ea ſalutaria vulnera videatur inferre, ſed euita potius inſidioſa oſcula adulantis, quæ per illicibilia blandimenta, improbos & peccantes malè miſerta, in perniciem præcipitationis adducunt, dum nos palpantium fraudulentijs imprudenter aſſenſos, periculoſis mendacijs circumueniunt. Atque ea quoque, quæ potius emendare illi quidem calliduſſimi homines vel cum dolore debuerant, errata noſtra diſſimulantes, per illecebram ſubdolæ laudationis, & fragilis gloriæ, in vitijs nos animorum, ſumma cum pernicie fouere conantur.

Columbinę ſimplicitatis Dominus eſſe nos iuſſit, ne cuiquam moliamur inſidias: ſed non minore ſtudio prudentiam ſerpentis adiunxit, ne aliorum fallacijs ſupplantemur. Paulus Vas electionis, qui periculorum ſuorum catalogum falſorum fratrum notione ſignauit, poſt perfectam ad Chriſtum conuerſionem, poſt raptum in Paradiſum, vbi arcanorum ſecreta rimatus eſt, poſt conſtans de Chriſto per Euangelicæ tubæ miniſteria teſtimonium, poſt pericula mortis ex Iudæorum inſidijs, poſt fugam Damaſci, ne in præpoſiti Regis Arethæ manus incideret; quo maiora, quæ inde facturus erat nequaquam nimia iactura præpedirentur; vix tandem à ſummis Apoſtolis, niſi Barnabæ aſſertione, verè diſcipulus Chriſti creditus eſt. *Act. 9. 27.* Et tu miraris, ſi quilibet, moleſtia læſæ virtutis, & odio inſectandæ malitiæ, ab his, qui ad maxima Dei allecti, ſtudio ſanctimoniæ flagrant, paulo durius, quam tu cenſeas, laceſſatur, caſtigetur, carpatur; præſertim qui longa vita, & moribus inſolentior, & famâ obſcurior, ne dicam fœdior, fuerit, abſque vlla culparum ſuarum flagitioſarum conſpecta emendatione: ſicut labes ipſa malę diutius actæ vitæ, terra marique, maximo ſcandalo, & dedecore palam fuerat ante conſpicua.

Humanum dico, ait Apoſtolus, *Rom. 6. 19.*

prop-

propter infirmitatem carnis veſtræ, hoc eſt compatientis affectu, quem mihi per viſcera charitatis, infirmitatis veſtræ conſideratio ſuggerit; infirma itidem emendationis vitæ experimenta depoſco, qui debueram potius ad veræ conuerſationis conſummatam inſtaurationem altiora vobis documenta præcipere, ſtatimq; infert. *Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem*. Et rectè quidem omnia, maximaque Doctoris eximij lenitate, atque elegantia, vt interim de eloquentia ſileam: qua tanquam in catena pulcherrima, immunditia ad ſanctificationem, iniquitas ad iuſtitiam referuntur. Eo vero quod additur, *ad iniquitatem*, cumulum ſcelerum exaggeratione quadam malitiæ, & malæ intentionis, & perditi finis ſignificari exiſtimo.

Ibidem.

Verum ſenſa eius potius proſequàmur: ſicut, inquit, *exhibuiſtis*, & cœtera quæ prætulimus. Magna profecto æquitas, iuſtum pondus, æqua ſtatera lance ſinceriſſima appenduntur. Par enim fuerat, inquit, vt iuſtitia, cuius certè non minor eſſe debet in omni honore claritas, in erigendo poteſtas, quam vitiorum in æſtimatione obſcuritas, atque in præcellendo in peccatoribus mortifer vigor, vos ſeruituros ſibi, ſuo quidem æquiſſimo iure altius vendicaret. Verumtamen ob carnis veſtræ, ait, fragilitatem, rigoris remiſſione adhibita, per humanitatem, cuius reliquæ animantes expertes ſunt, imbecillitati plurimum concedatur. At verò hoc ego, Paulus Apoſtolus, eo dixerim pacto, vt tantum de vobis in ſanctificatione iuſtitia mereatur, quantum ſibi primum immunditia & iniquitas vſurpauerant. Quo certè Apoſtolico ſenſu, ſi non me fallit opinio, læſæ exiſtimationis noſtræ ad proximos & emendandæ quoquè turpiter geſtæ vitæ, tùm ad nos, tùm ad virtutem, tùm imprimis ad Deum, ſolidior nobis ſatisfactionis norma præfigitur.

Quod certè genus correctionis, ſi proximorum noſtrorum inſtaurando diſcrimini quiſpiam, qui multos antea vitiauerat, non exhibuit; etiam ſi Deo, ſi ſuæ conſcientiæ ſatisfeciſſe ſibi forſitan videatur; tu grande piaculum arbitraris, cum de illo aliquis durius quidquam, aut in zelo mulctandi ſceleris muſſitauerit, aut in præcluſione operandæ fraudis vtiliter, ac ſalubriter ſcripſerit, aut poſtremo in præſaga cauendæ malitiæ coniectatione quadam prudentiæ integros & religioſos homines admonuerit? ea maximè cauſa, ne fictè bonus, vt hypocriſeos occultator, pernicioſius lædat, neu, ſicut illi penè ſemper antiquum fuit, Dei gloriam flagitioſa, imò facinoroſa, vita euertat, Religionem infamet, doctrinam veritatis, quantum in ipſo eſt, contemptibilem reddat, & confratres denique ſuos, eruditioni populorum ſinceriter incumbentes, cui tamen ille ſacro miniſterio & indignus & impar eſt, tanquam prauis moribus, & omnis generis improbitate notabiles, faciat eſſe ſuſpectos.

Hanc verò, tu Frater, præuiſionem ſapientiſſimæ cautionis, ſi ad conſeruandam bonorum innocentiam nobis præcludis, ne, vt putas, temerè de aliquo ſuſpicemur, præſertim qui palam fuerit ſceleratus, pace tua dixerim, imprimis hoc loco grauiter

Digitized by Google

uiter erras, quaſi verò in ſanctis viris dubitatio bonitatis locum non habeat: quum tamen Abraham ille Dei electus; & Propheta Domini, communis quoque fidei parens, Abimelech Regi interroganti; cur Saram ſororem ſuam dixerit, non vxorem? audacter reſponderit: *Cogitaui mecum*, inquit, *forſitan non eſt timor Dei in loco iſto, & interficient me propter vxorem meam*: cuius profectò ambiguæ cogitationis merita dubitatio nihil integræ conſcientiæ tanti viri ſanctitatis ademit. Quumque nos ideò homines à belluis eo maximè diſcernamus, quia illæ aſtu cuiuſdam ſolertiæ, & inſtinctu quodam naturæ, illi vero rationis & intelligentiæ virtute regantur; ſine vlla dubitatione is qui vtilem prudentiæ præuiſionem hominibus præripi debere cenſuerit, non eos homines, ſed feras belluas putare credendus eſt: ac per hoc ne ipſe quidem homo habendus eſt, qui homines à beſtijs non digno officio rationis diſcreuerit.

Gen. 20.

Hoc Dominus præcepit, hoc Apoſtoli admonent, hoc Scripturæ Sanctæ proclamant, cauendum nobis eſſe, ne ſub ouina pelle luporum rabies protegatur: cui veritati, licet clariſſimæ, aſſerendæ, ſi ad conuincendam perfidiam cuiuſpiam non credentis teſtimonia de ſcripturis adhibenda putarem, auctore Domino, non tam nobis dictorum nubes, quam nos tempus explicandi deficeret. Sed tu fortaſſis pietate, vtinam non falſa, in te affectus, quùm tibi Chriſtiana manſuetudo venit in mentem, nullorum æſtimas vitia, aut ſtylo verborum, aut telo factorum, acerbiùs aliquando plectenda. Quæ ſanè inepta concluſio adeo nihil virium habet, vt etiam eis anguſtijs coarctetur, quibus ſæpenumero angitur falſitas. Nam tum certò ſequetur, ſi res ita ſe habet, cum euerſione nimia etiam veritatis, atq; virtutis, vt zelus ille Sanctorum ſemper erectior, qui electos Deo maxime facit acceptos, & quo malos non modo odio habendos, ſed aliquando inſuper perſequendos æquitas ipſa proclamat, penitus ex mentibus proborum hominum extinguatur.

Nulla demùm cenſura ſuccenſeamus peccatis, nullo flagello pudoris, aut timoris, aut poſtremo doloris tundatur impius, arceatur maleficus, caſtigetur impurus. Sed damnabili potius negligentia corrigendorum morum, omni prius emortua diſciplina, non modo qui mali ſunt, verum etiam qui boni, & ſunt & habentur, impunitate vitiorum pellecti, & à veritatis arce deijciantur, & à bonitate vitę ac morum omnino deſciſcant. Qui & ipſi tamen poterant per acrimoniam ſanctæ ſeueritatis, tanquam loris ſalutaribus irretiti, in ſanctitatis veritate conſiſtere, ſi cura percuſſionis ſanandos magis eos exiſtimaſſemus. Cum verò contrà perfectorum ſemper penuria ingens fuerit, imbecillium autem hominum, qui permulti ſunt, irritata ſordibus per naturam corruptio, & prona per vitia in malum fragilitas ex licentia parere ſoleat impudentiam, quando & qui perfecti habentur homines, tamen & ipſi ſunt & qui imbecilles, magna præterea ex parte multum infirmi, fit profecto, vt vbi à maioribus improbis caſtigandis coercitionis aſperitas deperierit, ibi non ſolum iactura cunctorum maiorem in modum ſæpè reperia-

periatur, verum & optandæ emendationis deſperatio ſubſequatur. Nam quis vnquam vlla ſpe melioris vitæ, niſi fruſtra nitatur, ſi hi qui per amorem virtutis non corriguntur, quum mali ſint, illos ne timore cohibendos putemus? Actum profectò eſſe de ſplendore ſanctimoniæ arbitrandum eſt, quando conſulto malos ad remiſſionem ſcelerum, vt non dicamus ad morum ſanctiſſimorum præſtantiam, nec virtutis amor impellit, nec prementis ſupplicij timor cogit.

At verò hoc loco, cur ad eum ipſum, dixerit aliquis, non magis reprehendenda ſcripſiſti, quem abs te argui debere putaſti? Quaſi verò de his, qui mali habentur, ad rectos homines præmonendos ſcribere non poſſimus, niſi etiam ad eoſdem malos ſcripſerimus. Nonne Ioannes
3. Ioan. 1. Apoſtolus ambitioſum Diotrephen in ſe verbis maledicis impudentius garrientem, ad Gaium ſcribens, in epiſtola ſua coarguit, eique grauiter ſupplicia comminatur, nec tamen ad eum, ſed de eo aliquid diſcipulo ſcribit? Apoſtulus Paulus in ſecun-
Cap. 4. da ad Thimotheum epiſtola Alexandrum Aerarium accuſat pertinaciæ, cui & mala ex Deo prognoſticatur, & vitandum diligentius commonet; nihil tamen ad eum ſcripſiſſe Apoſtolum legimus: Niſi fortaſſe ſtultè putemus in cauſa fidei hoc à nobis fieri ſemper debere, in morum verò correptione id nec vnquam, nec aliquando licere: cum tamen minimè diſpar ratio caſtigandorum malorum putanda ſit, vbi eſt cauſa cognata perdendæ ſalutis. Intereſt enim nihil qua ex cauſa pereas, ſi modo turpi, ſi iniuſta cauſa pereas: ſicut è contrà non multum diſtat, quam ob cauſam conſequare ſalutem, dum eadem ſemper honeſta ſit, &, de rationis fonte puriſſimo manans, à iuſtitiæ æquitate proficiſcatur.

Proinde ergo de fructibus rectè cenſebimus, ſi origines cauſarum comperiamus. Nam cùm de cauſis conſtat, tùm de fructibus ſententiam æque ferimus. *Qualis arbor tales & fructus, non poteſt arbor bona fructus malos facere; neque arbor mala bonos fructos facere.* Meminiſſe itaque debes, non eſſe criminis de aliquo ad aliquem ſcribere etiamſi ad illum, de quo ſcribitur, non ſcribatur, quando & ſcribendi & non ſcribendi ratio, quæ idonea ſubeſſe poteſt, ita fieri debere ſuggeſſerit. Quarum ego rationum, etſi illæ quidem permultæ ſint, eas potiſſimum præ cœteris abiectas non æſtimem, ſed forſitan etiam potiores, quum aut comperta fraus, aut expectatio aptior, & temporis, & loci, & perſonarum commoditas, aut deſperata emendatio delinquentis, nè ad illum ſcribamus, de quo tandem ſcribimus, nobis hoc facile perſuaſerint. Nam tùm ratio prima viribus iuſtitiæ nititur: Iuſtum eſt enim, ſicut Apoſtoli documenta præcipiunt, vt publicè peccantes coram omnibus arguantur.

Altera verò charitatis conſilio confouetur. An non de fonte ipſo Chriſtianæ dilectionis manare tibi videtur, ſi quis errantem fratrem per alium commodius arguendum exiſtimet? qui certe per domeſticam magis familiaritatem, ac mutuam conuerſationem, communemque conuictum, amici monentis increpationes leuiori animo feret, eaque ex cauſa, nulla nimia triſtitia, tanquam verecundia deiectus, abſorbeatur.

Quem

Quem ipſe dico errantem, ſi alius quiſpiam caſtigaſſet, immodica deſperatione, & rubor, & pudor, & poſtremo confuſio ſubruiſſet. Nouiſſima autem ratio, quæ & tertia eſt, ne quis forte fruſtra conetur, ſapientiæ ſuſtentaculis gubernatur. Nam omnis qui rectè ſapit, nunquam in ea, quæ factu impoſſibilia putat, niſi cum ſtultitiæ teſtimonio, totus incumbit, ne tandem inaniter vires ſuas fruſtratus labor exhauſerit, quas perdita opera conſumptus conatus aliquando perfregerit. Quæ cum ita ſe habeant, animaduerte hic obſecro, quanta modeſtia vſus ſim, vt videlicet, cui vnica, & expedita ex omnibus ratione patebat aditus, paſſim ac palam ſcribendi ad omnes, atque id omni cum venia, haud quaquam tamen, etiam cunctis itidem rationibus impellentibus, niſi ad amiciſſimos quidquam ſcripſerim. Per quos certè ipſos, ſi his qui meo ſtylo petuntur, ea, quæ aſperius dicta putas, reuelata innotuerunt; aut hoc maleuolentia feciſſe probantur, & tum nec tibi nec mihi amici ſunt, ſed Deo potius deteſtabiles, quando ſeminant inter fratres diſcordiam; aut bono quidem animo, quod magis opinari licet, vt ſcilicet ad recta cogant errantes, & in hoc eos prudentes eſſe dixerim. Sin autem, vt ſæpe aſſolet, ſimplici id corde geſſere, vel imprudentes, vel incauti, vel vt lenius dicamus, leues homines potius cenſebuntur.

Verum poſtermò, inquies, is, qui abs te modo acri increpatione feritur, ad mores emendatiores ſe contulit, pœnituit, fleuit, ſeque deiecit, meliora poſt hac acturus mente propoſuit: Quis hoc negat? Sed necdum eo longiore temporis ſpatio benè vixit, quo male; atque eius ipſius temporis, quo rectè forſitan aliquid egit, vix ad paucos fama peruenit, cuius tamen diuturnæ inſolentiæ ſonus, non dico exiliore, vel tinnitu vel ſibilo auditum ſimpliciorum fratrum ſaltem tenuiter inſtigauerat, qui poſſent pro charitate ac timore Domini fratri, qui ex alto lapſus fuerat, tenerius compati, aduertentes diligentius, ſcriptum eſſe: *vos qui ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, attendens te ipſum, ne & tu tenteris*: ſed, quod eſt longè acerbioris moleſtiæ, ne durius interpreter, veluti horridi clangoris tuba, infamiæ veridicæ crepitus aures populorum offenderat, id quod latinius fortaſſis aliquis diceret fetulentiſſimus flagitiorum nidor, abominabiles putores exhalans, delicatiores fragiliorum nares moleſtia grauiore compleuit.

Qui & ipſi, dico populos, dico fragiles, cum in virtute fluctuantes, in vitijs præcipites ſint, ſicut per exemplorum lumen poterant à nobis ad vitæ correctionem vtcumque, imò maxima ex parte, iuuari; ita e contrà ac multo magis ſi ad illos vitæ noſtræ impuritas aliquando perueniat, tùm ruunt, tùm deſperant, & Dei ſeruos ac doctrinam veritatis contemnunt, quando nos, qui eis vitæ candorem, ſalque doctrinæ, ſiue ſplendorem eruditionis, & ſaporem ſanctimoniæ præbere debuerimus, conſpiciunt in ſceleratorum morum fœditate verſari: Quid præterea illud quam deplorandæ iacturę eſt, quod ex nobis ſæculi homines, & Deum & diuina deſpiciunt, ſanctimoniam integrorum hominum ſpernunt, neminem rectè incedere arbitrantes? Religionem quoque

iniurioſe ſubſannant, & quæ de vitijs, & virtutibus, deque pœna, & præmio prædicamus, fabulam putant: quum ea, quæ nos audiunt verbis tonantibus minaciter ſtruere, vident factis blaſphemantibus, & vitæ impietate deſtruere. Quo certè ea fit ſane res non parua dictu, vt cum per impia ſtudia perditæ vitæ noſtræ, Dei ſummi nomen in populis fecerimus blaſphemari, pœnis ingentibus, quæ nos profectò pro ſceleribus manent, conſpecta cunctis, in noſtrum dedecus, peccata luamus.

Quæ & ipſa ſi protecta à nobis ſtudio, ac cura pudoris, etiam maiora mala quam publica fuerant, clàm hominibus feciſſemus, nemine, qui rectè ſapiat, ambigente venialiora apud Deum futura fuiſſe, certiſſima Religione credendum eſt. Nam ſi omnis aduerſus Deum culpa ſemper cauenda eſt, quæ conſcientiam noſtram grauiter vrgeat, quandoquidem minutiora peccata prorſus vitare non poſſumus, intereſt tamen ac multum diſtat, idque per omnem modum, inter occultum fragilitatis lapſum, & publici ſceleris impudentiam: quoniam in altero vnius diſcrimen per internum mentis mœrorem atque dolorem Deum ſibi propitium peccator lugens conciliat: in altero autem multorum ſcandalum, per inexpiabile facinus cenſuram vindictæ Domini cumulo peccantibus augeſcit: pręſertim ſi is, qui errat, ſua impudenter commiſerit, quemadmodum ciuitas in montibus conſtituta, aut per religionis famam, aut per doctrinæ gloriam, aut denique per virtutis ingentis opinionem latere non poſſit. Etenim *omne animi vitium*, dixit quidam, vereque dixit, *tantò conſpectius in ſe crimen habet, quanto qui peccat maior habetur*.

Quo enim pacto docebo alios ſanctitatem, quam ipſe non facio? cum etiam iuxta ethnicum, caput artis ſit, docere quod facias. Ruſticus quoque ſator, manu quidem, non ore in terram, quam coluerit ſemina iacit. B. Cyprianus Carthaginenſis orator, Chriſtianus, Martyr, atque Epiſcopus, *nihil prodeſt*, inquit, *verbis proferre virtutem, & factis deſtruere veritatem*. Sed & noſter Hieronymus peritior ſenex, hoc ipſum aſſerit. Erubeſcit, inquiens, quamuis præclara doctrina, quam propria reprehendit conſcientia. Nos quoque licet minimi & ignari, aliquando in familiaribus epiſtolis diximus: *Splendeat enim licet ſermo doctrinæ, exardeat & ædificet, niſi vitæ ſanctimonia componatur, citius ſordet, languet, defloreſcit, emoritur*.

Cum igitur ille, qui, vt tibi videtur, à me iniuſte reprehenditur, in hoc hominum genere, qui alios docent, vel ſe ipſe conſtituerit, vel ſit ab alijs conſtitutus, nec tamen emendationis eius exempla vlla tùm ad nos perueniſſent, quum illa in eum ad domeſticos ſcriberemus, eidem tamen ipſi, ſi non me fallit memoria, veniam apud Dominum non negauimus, quaſi non poſſet vita fieri emendatior; verum inſtaurationem exemplorum ad proximos flagitauimus, vt rectè viuendo primum, ac tùm deinde docendo, nunquam deſiperet. Nam in eo Euangelicæ eruditionis pręcellenti nimis officio, vt veritas ait, *Si ſal euanuerit in quo ſalietur? Ad nihil valet vltra, niſi vt mittatur foras & conculcetur*

tur ab hominibus : Verumtamen ſi hæc mea in illum prouidentiſſima, vt ego ſentio, cautio tibi durior viſa eſt, conſule conſcientiam tuam, conſule rationem & æquitatem, conſule poſtremo bonos, & doctos, & ſapientes, ac rerum magnarum experientiſſimos viros, & tunc demum tanquam de ligno Moſayco amariores aquæ amnis Marath è veſtigio conuerſæ dulceſcent, vt quod tibi videbatur amarum, mella parturiat.

Neque enim quia vulnera non palpamus, ſed pungimus, vt ſalubriter corrupta ſanies producatur; ideò inclementes habendi ſumus: quum potius non ſolum periti medici eſſe, ſed planè pij, nemo, qui ſapit, ambigit, ſi quando ſcientiore doctrina maluerit *dolendo ſanare*, *quam tolerando perimere* (2). Contraque medicus ille crudelior omni ratione putabitur, qui parcens plagę non parcit vitæ, & nè exaſperet vulnus, ſaltem intercipit, aut magis prorſus interimit. Eas namque dumtaxat ægrotationes ſolere medicos relinquere nouimus, eaſque plagas medicamentorum fomentis illi quidem ſagaciter curare deſiſtunt, quas ſanitatem priſtinam, aut morbo aut morte ſemel amiſſam, recuperare poſſe deſperant. Cura igitur medicationis, & teſtimonium vitæ eſt, & ſpes quædam ſalutis, qua ad inſtaurandæ bonę valetudinis finem, integro corporis robore peruenire ſicut ſatagimus, ſic ambigimus: Proindè bonæ quoque ſpei quiſque credendus eſt, ſi fratribus diligentius medeatur, nec propterea pius non erit; ſi illud per deſiderium ſanitatis aſperius egerit, dummodo hoc ſeruauerit. *Ne quid nimis*.

Quo certè fit, vt ne ipſe quidem bonorum monitor, durior à quoquam haberi debeam, tanquam medicator acerbior, qui ſtudio ſanandæ conſcientiæ, non temeritate perdendæ ſalutis, acriter de fratre, non modo ad homines, ſed ad Dei ſeruos quidpiam ſcripſerim, qui mecum pari deſiderio, ac fortaſſis, pro illorum virtute animi, longè maiore, infirmitatem fratris ad purum ac perpetuo curari exoptant. Itanè tu nos putas adeò truces? vt ſolam ſeueram putemur habere pietatem, ac non magis piam ſeueritatem, quando & homines ipſi, & Chriſtiani ſumus, vt Religionis altioris, qua indigni cenſemur, faſtigia ſileamus: quæ planè cuncta in nobis nomina, veluti firmiora argumenta, ſigna ingentiſſima præferunt, oblatæ ſpontè clementiæ, quando & homo immanitatem abijcens belluarum, lenitatem manſuetudinis affert, & Chriſtianum nomen gratiæ vnctione demulcet, & religio indulgentiam erranti in nos fratri prætendit: Alioquin nec Religio vlla, nec humanitas prodeſt, & Chriſtianum quoque vocabulum fruſtra perſonat, ſi illi in peccantes non ineſt pietas, propterea quod, & homo infirmitatis, & chriſtianus ſuauitatis, & religio ipſa humanitatis noſtræ nos admonet.

Scimus enim nos eſſe per paſſionem carnis ad reſiſtendum peccato fragiliores, vt poſſimus & alijs cadentibus compati, quippe qui ſumus & ipſi circumdati infirmitate: Non ignoramus inſtituti noſtri miſericordiſſimam diſciplinam, qua atrocitas vindicantium mitigatur, cum in regula, quæ norma vitæ eſt, apertius dicitur, *& cauere debent fratres, ne iraſcantur, & conturbentur, propter peccatum alicuius: quia ira, &*

Digitized by Google

conturbatio in ſe, & in alijs impediunt charitatem. Nouimus nos illum habere paſtorem, qui perditam ouem humeris clementibus ad relictas retulerit; qui propoſitam prodigi filij pœnitudinem oſculo pij Patris complexus, gaudio collacrymatus, exceperit: atqui infinita huius generis ſæpè legimus, tenemus, amamus, docemus; ne non ſit nobis inclementia ſola ſeueritatis, ſed potius ſeueritas pietatis: Si igitur corripimus, & diligimus, in eo laudandi ſumus, quod bona duo pariter iſta coniungimus.

Tu ſi alteram ſolam malueris, in eo coarguendus eris, quod duo bona illa maxima ab inuicem ſeparas: quæ ſi cognata non ſunt, nec vſquam bonum aliquod eſſe poſſunt; quum aut ſola ſeueritas atrocem nimis, non hominem, ſed latronem, aut ſola clementia nimis effœminatum factura ſit; quandoquidem in altero ferina crudelitas, in altero muliebris diſſolutio parietur. Deo igitur miſerante ſuppetunt nobis hæc omnia, quæ miſericordiam pollicentur, adeò vt poſſimus non ſolum inquietos corripere, ſed etiam puſillanimes conſolari, & eoſdem, atque omnes patienter perferre: Verum ita cenſeo nobis miſericordiam prædicandam, vt induti virilem animum, muliebrem molliciem, magno cum virtutis dedecore, minimè induamus; quum ſanctos viros, ac vere viros, ſępè legamus, in caſtigandis inſolentibus, nullius vnquam pertimuiſſe potentiam, non infamiam veritos, non inſectationem timentes à veritate tutanda nullatenus deſtitiſſe. Nam quę aliæ ſunt cauſæ veriores, præter admodum paucas, cur noſter Hieronymus, vir imprimis & ſanctimonia & eruditione præditus, nec minore celebritate famæ inſignioris & authoritate toto orbe præclarus, tam graues obtrectatores in omni vita ſua perpeſſus ſit, niſi quod aduerſus corruptorum hominum ſcelera, quos ſemper dure momorderat, acriùs depugnare contendit, rabidos canes claua increpationis percutiens, & perditos quoſlibet in vitijs carpens, zelo tuendæ veritatis, grauiter inſectatus eſt.

Quæ ſanè, vel ſola ratio, ſicut ſibi hoſtes complures acerbiſſimos peperit, ita quoque, & grauiſſimos viros, ac bonos rerum æſtimatores, qui pretium Chriſti, hoc eſt veritatis, ſe eſſe profeſſi ſunt, miro ſibi amore conciliauit. Qui & ipſi, cum iudicio clariore fuerunt, hodieque non deſunt, caſta quidem ſententia, præſtantiſſimo teſtimonio Hieronymo extitere, non modo eloquentiæ, atque doctrinæ, quæ per ſe patent quam in illo excellenter præfulſerint; verum etiam ſanctitatis, grauitatis, virtutis, & quod ad cauſam, de qua agimus, documentum nobiliſſimum affert; auſu corripiendorum magno & libero animo malorum, flagitioſorum, perditorum cæteris pręſtitiſſe, meritò prædicatur. Qui etſi ſatyra, tamen ſalutari ſeueritate vitioſos adeo ſapienter coarguit; vt, ſicut facetiſſimis moribus, decentiſſimis motibus, ardentiſſimis exhortationibus, diligentibus veritatem aptè nimis atque elegantèr blanditus eſt, Ita quoque terribiliter plectere illos nouerat, quos de virtutibus virorum illuſtrium perdite agitatos, æmula cum inuidia amarus liuor æquiore pœna torquebat.

Huius beatiſſimi viri, ad profliganda ex hominibus vitia, pro ſua in-

ingenti virtute, ac ſanctitate ardentem in malos animum, erectam linguam, armatum calamum, cruentam pietate manum, imperiti quidam, & ſtolidi homines, &, quæ Dei ſunt, minimè capeſcentes, de animi impetu, de impatientia mentis, de atrocitate naturæ, deque libidine vindicandi ſeipſum, manare procaci temeritate exiſtimant; peruerſa planè ſententia, atque impio ſenſu trucem illum, non grauem oratorem potius arbitrantes? Hi penitus neſcij ſunt, & omninò ignari, eam cœleſtis reuera æmulationis in beato pectore flammam, non niſi de zelo piæ ſæuientis iuſtitiæ, tanquam de fornace ardentiſſimæ charitatis, ſuauiter conflagraſſe. Qui tamen eius amor, vt fragiliores, pro quibus emendatis, aut emendandis emori maluiſſet, cum carnem ſaperent, inique accipientes, offendit; ita quoque ſanos, & integros nimis delectat, proculdubio rectè putantes ea vel maxima, fortiſſimaque virtute Deo placuiſſe Hieronymum; qua & Moyſes, & Phinees, & Elias, & Matathias, & Ioannes quoque Baptiſta, ac reliqui conſtanti virtute præſtantiſſimi viri coram Domino claruerunt. Quorum omnium ad gerendas cauſas Dei tantum ardentis zeli, & intrepidæ mentis, aduerſus impios virtus enituit, vt nullorum de rerum probè geſtarum eminenti ſplendore, minus reprehenſionis & plus laudis in ſcripturis ſanctis reperias, ſi diligenter obſerues, quam illorum, quorum pro Deo probandæ æmulationis, & ſanctæ impatientię feruor, contra impudentes excanduit.

Huius generis exemplis virilibus nos edocti, Paule Frater, & cum ſcribimus, & cum dicimus, errantes reprehendimus, ingenio quidem mites, etſi increpationibus nimium mollibus hominibus videamur atroces. Sed tu frater, vt te ſentire coniectamus, pariter & perſpicimus, alia longe via incedis. Nam ita te delectant duæ poſtremæ apoſtolicæ clauſulæ, conſolamini ſcilicet puſillanimes, patientes eſtote ad omnes, vt primæ prorſus obliuiſcaris, qua præcipitur debere corripi inquietos, in quo planè iniquus iudex facilè comprobaris, nec via regia liberius pergere, per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris, ſed offenſo & obliquo magis itinere, & male vtrinque deflexo calle, deuia quæq; carpere. Nam vbi inter hęc mollia tua documenta fraterna erit correctio? quam Dominus de abditis peccatis dumtaxat fieri præcipit, quum de palam productis non ita fieri opus ſit. Cauendum itaque tibi ſummopere cenſeo, ne per lenitatem miſericordiæ, remiſſio ſeueritatis ſit abolitio veritatis, ſi licentioſa compaſſio iuſtitiam propulſare conetur: quoniam ſapientiſſimus, ac pijſſimus ille noſter Samaritanus, nec vinum ſine oleo, nec oleum ſine vino vulneribus erepti hominis à latronibus tantum adhibuit; ſed, meliore conſilio, vtrumque permiſcuit.

Nos abundantiore clementia vſi, qua de re gratiam potius nobis quam indignationem habere debuiſti, fecimus obtecta monitione, quod aperta increpatione facere poteramus, & quod commodius arbitrati ſumus, per intermedios fratres, qui poſſent præſentes ore ſuo ſecretius corrigere fratrem, quam ego per literas illius generis, hoc eſt, ſeu dulciores, ſeu aſperiores, potuiſſem abſens vnquam effi-

efficere. Longe nempè vis alia perſuaſionis eſt, eademque præſtantior, ſi coràm & geſtu, & verbis, & ore, & voce, & vultu, & oculis ad bonum homines exhortemur, vel à malis deterreamus; quam ſi mortuis, vt ita dicam, apicibus cauſa vlla agenda ſit, cum in præſentia quidem corpore facta pronunciatio mentem ipſam, tanquam illam manu orator contrectet, viuaciter explicet, in abſentia verò induſtria literarum, quamuis cultarum, negligenti quodam & velut emortuo ſimulacro vix corpus affingat.

Sed quoniam quatuor iam apoſtolicæ ſententiæ locos inſignes paſſim per omnem Epiſtolam, vt ſumus polliciti, explicauimus, & ad finem currit oratio, omnem ſermonis noſtri modum, ad te Paule frater conuerto. Amicum illum, de quo ea ſcripſi quæ mihi certè iuſtiſſima viſa ſunt, ſi fortè ex veritate, quæ fragilibus amarior eſſe ſolet, mœſtior factus eſt, *non graueris* (te oro) *illum meo nomine blandius conſolari*, (3) cuius certè me amicum profiteor, ſi ſe tamen ad frugem melioris vitæ conuerterit, aut quum forte iam perfectè conuerſus ſit, quod neque ipſi factum inficimur, neque in dies forte id, quod reliquum ſupereſt, diffidentia exterriti deſperamus: eidem me ipſum, & totum, & ſinceriter dedo, ſiquidem in quo cœpit, auctore Domino, conetur dedita opera veraci integritate perſiſtere. Nec ſi frater eſt, acriter ferat, quod æquiſſimo animo ferendum eſſe & ęquitas ipſa, & ratio omnis conſulta bene inſtitutis animis facilè perſuadet. Equidem quod ad meam ſententiam, ac iudicium attinet, rectiſſimè, vt opinor, de illo ſum ratus, vt ſcilicet homo longioris, & quod eſt maius, notæ vbiq; impuritatis, & ſi correctus iam ſit, humiliorem tamen prius pœnitentiam multiplicis errati ſubiret, quam eminentiam illam tantam loci ſuperioris procaci temeritate conſcenderet, deque ſuggeſtu honoris peruerſa animoſitate contenderet, vnde tandem elatus corruat, & vnde, necdum pleniùs docendis àb illo hominibus digniſſima ſatisfactione conciliatus, turpiter rideatur: non tam docturus populos, quam ea, quæ docuerit, per contemptum eorum quibus ſcandalo fuerat, funditus euerſurus.

Nam ea natura eſt illius Apoſtolici roſtri, quod religioſius pulpitum nominamus, vt quemadmodum ſenſu graues, doctrina præditos, & nitore vitæ, ac fama fulgentes, pręclaros viros altius efferat; ita quoque, ſi qui inepti, ac leues, ſi qui ignari, ac impuri, atque obſcuri, in illud ad agendas cauſas temere ſe ingeſſerint, abijciantur, propellantur, contemnantur: & eo ipſo loco ampliſſimo, omnique frequentia hominum, neſcio quo ſpiritu, conclamantibus horribiliter cunctis, abominabiles conſpuantur; ac ſi ſymia, quæ altius proiecta, & plus conſpecta, patentibus, vt dicitur, natibus, plus deſpicitur. At vero vt, quæ noſtræ partes eſſe videntur, digno titulo terminemus, nobis omnibus imprimis, Paule frater, rectè agendum eſt, ſi boni eſſe velimus, curandumq; magnopere, quominùs argutos homines, ſed integros viros potius imitemur: ſunt enim qui ineptias ſuas fraudibus mendaciorum celantes, homines ſe oſtentent, quum monſtra ſint, & arte dęmoniaca quotidie

Digitized by Google

tidie fallant nullo negotio imperitos; magnoque detrimento veritatis, per ſpeciem ſanctimoniæ ſimulant probitatem, quam perditiſſimis moribus nequiter perſequuntur.

Ab his, vt ſemper diutius longè abſimus, ille nobis rogandus eſt, qui factiones theatralis impietatis, & larualium morum ſpurcitias execratur, cordaque hominum probans, renes quoque & animos intima contemplatione ſcrutatur: taleſque cupit habere ſeruos, quibus ſimplicitas pro ſapientia, rectitudo pro fortitudine, timor pro tutela aduerſus compugnantes Demones computetur. Quo quidem excellenti faſtigio ille Beatus Iob, inuictæ patientiæ murus, & conſtantiæ firmiſſimæ decus, præſtitiſſe cunctis mortalibus prædicatur, Domino aſſerente ad Sathan ac dicente: *nunquid conſideraſti Seruum meum Iob, quod non ſit ei ſimilis in vniuerſa terra vir ſimplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo*: Quod genus eximiæ laudationis, ſicut de illo ſcriptura trina repetitione conceſſit, ita nobis, Paule Frater, diuinitus tribuatur in Sanctæ atque indiuiduæ Trinitatis, & fide & dilectione, atque actibus bonis omnem vitam noſtram rectè degendam ſtabili ſanctitate conſumere: Amen. Vale ex Brixia 1446.

N O T AE.

Nota I.

Quod quædam in fratrem illum &c. Ex his, aliſque B. Alberti verbis, duo mihi colligenda cenſui, alterum non paruam partem Scriptorum eius nobis deeſſe, quæ vel omnino perierint, vel adhuc in tenebris deliteſcunt. Nam imprimis nihil in hunc hominem editum nobis ſuppetit. Deinde Vvaddingus affirmat eum aliqua Græce ſcripſiſſe: ſed horum nihil hodie ſupereſſe videtur. Et ſane credi non poteſt hominem tam eruditum, & calamo, linguaque promptiſſimum, & eloquentem, in ſummis ordinis & Eccleſiæ negotijs, per plures annos in Italia & Oriente occupatum, præcipuis eruditionis in Italia capitibus familiarem, Principibus, & Primis Ciuitatibus proficuum & charum, non plures fortaſſis dediſſe literas, & orationes, & negotiorum monumenta, tùm Græcè ad Græcos, tùm latine ad reliquos Eccleſiæ Miniſtros, in Oriente, & in Occidente, Principes, Prælatos, & amicos, quam omnia fortaſſis quæ nos hic proſerimus: ex quibus multa non ordinis tantum, ſed Eccleſię ipſius & Principum, atque ipſius Eugenij Pontificis negotia, & diuerſa, aduerſaque ſtudia circa Baſileenſem, & Florentinam Synodum, & ſchiſma Felicianum, ſi extarent, diſcere poſſemus: nec nuda vel obſcura, ſed ipſius eloquentia, & explicandi facilitate clarius explicata, & eleganter ornata, præter plurimas Epiſtolas, quas in his extantibus ipſe ſe ſcripſiſſe teſtatur, ſed quæ nullibi comparent. Cur autem non extent, præter edax rerum tempus, non aliam inuenio rationem, quam quod partim negotia Secretius magis tractanda, quam publico communicanda fuiſſent; partim etiam ſupinam incuriam Fratrum, in quorum manibus relicta fuerunt; Nam ipſa diplomata, & decreta originalia Eugenij Pont. & Concilij Florentini, quæ ad ipſius miniſterium ſpectabant, adeò malè habita fuerunt in Cœnobiolo Citonenſi, vt Feſulas non ante annum Chriſti 1615. circiter ea transferri oportuerit, & melius collocari; idque zelo, ſtudioque vnius Patris Vltramontani, apud Antonium à Trejo, Generalem tunc Ordinis Vicarium, interpoſito, vt fu-

Digitized by Google

fuſius narrat Vvaddingus, ipſius Treij familiaris, & Regiæ eius ad Paulum Quintum Pontificem Legationis Theologus, pro Immaculatæ Conceptionis Matris Dei honore promouendo.

Alterum quod colligo eſt, B. Virum, non obtractationis, inuidiæ, aut maledicentiæ affectu, vel hanc Epiſtolam contra malæ vitæ prædicatorem, vel alteram aduerſus Quæſtorem, aut alia id genus ſcripſiſſe: ſed ordinis conſeruandi decoris & famæ, auertendique ſæculi ſcandala, & verbi Dei contemptum, ipſorumque malorum hominum emendationis, & ſalutis zelo, & ſumma charitate, & prudentia; tum quod ad eos tantum ſcripſerit, qui intra Religionem, vel familiaribus monitis, vel authoritatis vſu, ea mala auertere, & poſſent, & ex charitate, ac officij iuſtitia deberent; tum quod ipſe in hac & alijs epiſtolis id ſolidè demonſtrat, quod ipſius, & ſanctitatem, & ſcientiam, & zelum boni communis, & publicum prædicandi munus maximè decebat.

Nota II.

Dolendo ſanare quam tolerando perimere. In margine huius loci noſtri codicis inſignis eiuſdem ſenſus eſt ſententia S. Hieronymi, quam cum abſque verborum alteratione textui inſerere non potuerim, malim hic adnotare, quam omninò omittere. Sic autem ſe habet: Putridæ carnes ferro indigent, & cauterio: Non eſt medicinæ culpa, ſed vulneris, cum crudelitate clementi non parcit Medicus, vt parcat: ſæuit vt miſereatur: *in Epiſtola ad Amandum*.

Nota III.

Non graueris illum meo nomine blandius conſolari. His, præter cætera, manifeſta fit charitas, & compaſſio Alberti verſus peccantes, ipſumque acrius increpantem, non homines, ſed vitia, & ſcandala publica perſequi voluiſſe.

EPISTOLA CXXV.

BEATISSIMO PAPÆ NICOLAO.

ARGVMENTVM.

Hoc anno ab Incarnatione Domini non à Natiuitate computato 1446. die 23. Februarij obijt Eugenius Quartus laudatiſſimus Pontifex, & ſucceſſit illi non minoris virtutis die 6. Martij Thomas Sarzanenſis, Nicolaus Quintus appellatus. Huic pro reuerentia Sedis Apoſtolicæ ſcribit Albertus, Eugenij mortem amare lugens, Nicolao ipſi omnem fælicitatem, & Apoſtolicas vires ad ſuſtinenda dignitatis onera precatur, ſuaque obſequia, ſicut Eugenio præſtitit, ſic ipſi humiliter offert.

LVctuoſiſſima nouæ cladis atrocitas, & recentis orbitatis moleſtiſſimus mæror, Nicolae Papa Sanctiſſime, atque omnium Pontifex maxime, quo Deus noſter ſolus bonus, ſolus omnipotens, ſiue per miſericordiam ſiue per iudicium neſcio, ſuaueolentis memoriæ Eugenium, olim Beatiſſimum Orbis Papam, ſed nunc, vt mea fides fert,

in

Digitized by Google

in cælis longe beatiorem, parentem quidem communem omnium Chriſtianorum, *verum peculiariter noſtrum*, (1) de medio rerum mortalium nuper eduxit, eripuit, abſtulit, me planè miſerum, atque plangentem, tam grauiſſimæ, tamque inclementi doloris acerbitate vexauit, hodieque vexat & angit, vt nullo me (ſi tibi, vt par eſt, in hac re mea fragilitas palam pateat) neque fortitudine aut conſilio regere, neque temperantia qualibet à mærore valeam continere. Quo fit, vt qui mihi potiſſimum apud te, qui illum tanto officiorum ſtudio meritò excolebas, illius licet ſanctæ defunctionis, imo dormitationis in Domino ęrumnoſam calamitatem, quod ad nos attinet, deplorandam ſtatueram; ea inter multos, ne dicam, ſupra multos moleſtia animi afficiar, quæ me ipſum magis plangere, ac mærere, quam illum lamentari compellat. Verum ratio conſulta, à luctu grauiore me reuocans, ſpe quidem futuræ erga electos Domini miſericordiæ conſolatur, ſed nec minus præſenti compenſatione bono animo iubet eſſe: nam æger animus meus, qui de illius religioſæ vitæ abſentia nunc quoque vehementius cruciatur, à ſua defectione magna ex parte eleuatus eſt: quandoquidem tuam Beatitudinem, illius Summi Apoſtolatus faſtigium, ſumma cum pace Eccleſiæ (quod omnibus atque omnium maximè mirum eſt) prouidentia diuina iuſſit accipere, &, ſi accomodatius dicitur, præcepit aſcendere: vt tu qui diu, & tua ſponte, & Deo faciente, *in poſtrema menſæ recubuiſti*, (2) repentina promotione inuitantis ad nuptias ſubito ad ſumma proueherẽris. Qua de re fieret, vt ſicut probata ſanctione veritatis coram ſimul diſcumbentibus tibi honos accreuiſſe dignoſceretur; ità tu quoque loci humilioris, vnde ad altiora traiectus es, perpetua recordatione admonereris: quo in altero gratus, in altero non elatus, & ſtabili firmitate, & firma ſtabilitate confirmareris: Sed tibi in ſumma rerum poſito cum maximis præſidijs opus ſit; cumque ipſe, aut, quod dicitur, noctua Athenas, aut ſus Mineruam, imò Magiſtrum Eccleſiarum docere non debeam, neque negotioſiſſimo eſſe oneri, plura quidem dicenda, ſi tempus ac facultas ſuppeditarent, melius ad Deum oratione concludam. Ad onera ergo ingentia tanti honoris, vt ſapientiam Pauli in diſponendis, vt manſuetudinem Moyſis in tolerandis, vt Petri conſtantiam, & authoritatem in coercendis, ita quoque integritatem, ac ſanctimoniam Apoſtolicam tibi diuinitus tribui & opto, & ſpero, & peto: &, ſi Domini miſericordia largiatur, conatibus orationum exoro. Ego vt finem faciam, & ſi nullius momenti ſim, pro virili mea, cum opus erit, de munere Chriſti, is tibi futurus ſum, qui ſanctæ memoriæ Eugenio hactenus ſemper extiti: Dominus te tueatur omnipotens, Beatiſſime Papa. Ex Ferraria 1447. xv. Martij.

Digitized by Google

NOTAE.

Nota I.

Verum peculiariter noſtrum . Non ſe ſolum, ſed totius Franciſcanæ Regularis Obſeruantiæ profeſſores intelligit, erga quos paternam Eugenij & peculiarem diligentiã ſic breuiter explicat Vvaddingus tom. 5. anno 1447. num. 5. *plurimum ei debet Minorum ſodalitium, præſertim ea pars, quæ ab Obſeruantia Regulari nuncupatur, mirum in modum, & celeri incremento eius auxilio & fauoribus propagata*. Alberto noſtro nihilominus quam peculiariter addictus fuerit vel diplomatum eius verba, a nobis alibi deſcripta, demonſtrant.

Nota II.

In poſtrema menſa recubuiſti, repentina promotione. Erat Thomas Medici Sarzanenſis filius: dum Bononiæ primis literis incumberet, B.Nicolai Albergati, illius Vrbis Epiſcopi, viri vitæ ſanctimonia, doctrina & rebus pro Romana Eccleſia fortiter, prudenterque geſtis celeberrimi, patrocinio potitus, eiuſque liberalitate ſic adiutus eſt, vt Philoſophiæ, & Sacræ Theologiæ lauream, cum pietatis & doctrinę laude adeptus ſit: Hinc Epiſcopi familiæ præfectus, & Eccleſiæ Cathedralis Canonicus euaſit, atque ex tam paruis initijs, & ex vltimis Cardinalibus Eugenij, tanquam à poſtrema menſa euectus, eodem anno ſe Bononienſem Epiſcopum, mox S. R. E. Cardinalem, ac Summum Eccleſię Chriſti Pontificem admirari potuit: Vvaddingus tom.5 ad annum 1447.nnm.6. refert trinam Beati Ioannis Capiſtrani prophetiam de futuro Thomæ Summo Pontificatu: ſcribunt etiam authores Vitæ B. Nicolai Albergati, eum in Cælis Beatum, Thomæ per ſomnium apparuiſſe, eandemq; dignitatem illi prædixiſſe: quibus non ſunt diſſimilia eadem de re ſomnia, alterum ipſius Nicolai Pontificis, alterum Friderici Imperatoris, quæ refert Aldoinus, in additione ad Ciaconum nouiſſimæ editionis; vt non immerito (vt ibidem habet Ciaconus) Cardinalis Portugallenſis, è conclaui egrediens, interrogatus, quem Pontificem creaſſent, reſponderit: *Non nos Nicolaum, ſed Deus Pontificem elegit, & deſtinauit*. Certè Nicolaus ab actis ſui Pontificatus egregiam laudem, famamque retulit, in quo vbique Deum ſequi conatus eſt.

Ad Lectorem animaduerſio.

IN Proloquio ad B.Alberti Opuſcula, benigne Lector, promiſit compilator in Epiſtolis proferendis ordinem temporis obſeruare, idque quo ad annos facile præſtare potuit, & reipſa præſtitit. Sed quia earum pars magna è Codice Capiſtranenſi, poſterius allato, deſumpta eſt, in quo, quanquam anni, locique nota ſingulis ſit adſcripta, ſed menſis, & dies non vbique adnotatur; non adeo facile fuit, ordinem dierum vel menſium intra annum obſeruare; Licet ergo vel coniecturis ex materia ipſa capiendis, vel alijs indicijs colligi potuerit, quæ prius, quæ poſterius eodem anno ſcripta fuerit, maiori tamen temporis, & laboris compendio viſum eſt eum ordinem obſeruare, quo in ipſo Codice ſcriptæ ſunt, coniecturas illas notis, vbi opus fuerat, adiunctis reſeruando. Quod ad ipſas Epiſtolas prænotandum erat: quod, neſcio quo errore, omiſſum fuit: vnde hic ad calcem animaduertendum duximus.

INDEX

Digitized by Google

INDEX
RERVM NOTABILIVM,

In quo prior numerus paginam, ſecundus columnam deſignat.

A.

ABrahamo vbi vxor ablata. 110.1
Academia Senenſis triumpum B.Alberti in Cœlum conſcendentis pereleganter deſcribit.103.
Non minus tamen veraciter. 116.2.
Aeneas Syluius B. Albertum collaudat. 86.2.
B. ALBERTVS poſt S. Bernardinum inter quatuor Regularis Obſeruantiæ lumina profeſſione Franciſcana primus. 2.1.106.2.
Tribus alijs Reg. Obſeru. columnis laboribus, vitæ ſanctimoniæ & miraculis non impar. Ibid.
Beati titulum à 230. annis & amplius poſſidet. Ibid.
Beatitudinis cultum ab Apoſtolica Sede non obtinuit. 2.2.
Eius acta ſuis Annalibus ſparſim inſeruit Vvadingus.Ibid.
B.Alberti patria.3.4.& 5.
Qui Mediolanenſem faciunt, qui Sarthianenſem & Tuſcum.3.1.
Sarthianum Tuſciæ Oppidum demonſtratur eius patria.Ibid. & 95. 1.
Eius Parentes & Familia.5.2.
Natiuitas. 6. & 7.
Sub quibus Magiſtri ſtuduit. 6.2.
Quo anno habitum ſuſcepit.8.2.106.2.
A Conuentualibus ad Obſeruantes migrat.10.1.95.2.
Preceptor eius Angelus Tuſcus qualis. Ibid.
Ad Græcas literas addiſcendas ſe confert. 12.1.
S. Bernardinum concionantem ſequitur. 12. 2.
Mutinam prædicaturus mittitur ab eodem. Ibid.
Mutinæ factiones euellit, pacem inter Ciues conciliat. 13. 1. 78. 1.
In ludorum peſtem ſcriptis inuehitur. 13.2.
Labores prædicandi poſtquam ſemel aſſumpſit, nunquam dimiſit.14.1.
Rex præconum vulgò acclamatus.Ibid.
Erga peccatores ſuauis, in vitia acer & vehemens.14. 2.
Varia inde pericula incurrit. 15.1
Temperare aliquando ſibi in hoc voluit ſuadentibus amicis, ſed ſpiritu impellente non potuit.15. 1. & 2.
Sfortiæ Ducis aulici inde illi necem moliri cogitant, ſed Dux ipſe vetat. 16.2.
Magno fructu vbique prædicat.17.1.
Millia hominum 60. & ſubinde plura eius concionibus interſunt.Ibid.
Dæmonem in Cerui forma aſſiſtentes terrentem fugat.18.1.
Non dicendo tantum, ſed etiam ſcribendo hominum ſalutem promouet. Ibid.
Poggium Florentinum in Religioſos inuectum confutat.20.1.
Prædicationes parũ conuenientes prudenter declinat.21.& ſeqq.
Antonij Panormitani fœdum libellum voce, & ſcripto perſequitur. 27.1.
Author fuit Principi Eſtenſi ferendi legem contra caudas mulierum.Ibid.
In obſequiũ Pontificis ſegregatur.28.2
Mittitur à Pontifice Ieroſolymam.ibid.
Quid ibi egerit.29.& 30.
Fratres carcere Saracenorum detentos ad perſeuerantiam & martyrium hortatur.30.1.
Redit in Italiam.30. 2.
Apoſtatam à fide reducit.31.2.
In Orientem ſecundo proficiſcitur cum literis Pontificis ad varias Nationes inuitantibus ad vnionem cum Eccleſia Romana.32.1.

Inſtituitur Comiſſarius Apoſtolicus in partibus Orientis 32.2.85.1.& 2.
Decretum Vnionis & literas Pontificis Patriarchæ Alex. & Cophtis tradit. 33. 1.
Cairum appulſus Sultanum alloquitur. 33. 2.
Cum Saracenis de fide diſputat.ibid.
A Sultano condemnatur ad mortem.Ib.
Liberatur per Catholicos & Mamaluchos.Ibid.
In Indiam & Aethiopiam profectionem tentat.34.1.
Morbo impeditus Socios mittit.34.2.
Redit ſolus in Aegyptum ad Iacobitas. 35. 1:
Inedia oppreſſo in ſolitudine cibus miraculosè ſubminiſtratur. 36. 1.98. 1. 100. 2.
Legationem Iacobitarum ex Aegypto Florentiam ducit.36. 2. 38.2.
Occurrit B. Bernardinus Senenſis, & quid interceſſit.38.1.
Cortonæ prædicat 38.2.
Florentiam cum ſolemni pompa ingreditur.Ibid.
Interpretis officio fungitur in Concilio Florentino.39. & 40.
Præter aſſiſtentiã in Concilio alia Pontifici præſtat obſequia.Ibid.
Quid pro Terræ Sanctæ meliori Regimine egerit.41. & ſeqq.
Fit Miniſter Prouinciç S.Antonij.46.2.
Inſtituitur à Pontifice Vicarius Generalis Ordinis.47.1.
Sigilla Ordinis tradidit ei Pontifex, quibus tamen ob eximiam humilitatem non niſi ſemel durante officio vſus eſt.47. 2.
Literas encyclicas ad Prouincias mittit.48. 1.
Comitia generalia indicit.Ibid.
Bernardinum Senenſem ſuum Commiſſarium Capriolæ inſtituit. 50. 1.
Ioannem Capiſtranum in Prouincijs Vltramontanis Commiſſarium, Viſitatorem & Reformatorem delegat. 50. 2.
Reducere conatur à ſchiſmate Mathiã Doringum Miniſtrum Saxoniæ. 51.2.
Ioannis Baccalaurei audaciam frangit, & ab vſurpato gradu iubet deponi. 52. 2.
Fratres Patauij apud ſæculi poteſtates ſe mutuò criminantes hortatur ad reſipiſcentiam.Ib.
Remedij difficultate comperta ſcribit ad Pontificem, modum inſinuans, quo ſuauiter poſſint compeſci.53. 1.
S Bernardinum pro concionibus Mediolani & Ferrariæ habendis à ſe poſtulatum à proficiſcendo excuſat.53.1
Reo cuidam inflictæ pœnæ æquitatem tuetur apud Prælatos, ad quos recurrerat.Ibid.
Magiſtrum gradu male acquiſito, iuſſu Pontificis deturbat.54.2.
Famæ eius maligni detrahunt.Ibid.
Poggio Florentino de eiuſmodi detractione monenti reſpondet, & obiecta diluit.ibid.
Scipioni Epiſcopo Mutinenſi ambitum dignitatum ſuggerenti reſpondet, & non eſſe ambiendas doctè demonſtrat. 55.1.383. & ſeqq.
Magis dilexit ſibi locum humiliorem, quam honorem procurantes.55.2.
Ad Comitia Generalia conuenientibus neceſſaria omnia ſuppeditat.56.1.
Patribus ad electionem congregatis latinè perorat.Ibid.& 149.& ſeqq.
Graues in Comitijs excitatos tumultus compeſcit 56 1.
Senis agit cum Pontifice pro redemptione ſociorum apud Barbaros in Oriente detentorum.57.2.
Obtinet à Pontifice quingentos aureos, qui ſupererant expenſis Capituli Generalis, pro eorum liberatione impendi.Ibid.
In eundem finem ſcribit ad Martinum Venetum Terræ Sanctæ procuratorẽ. Ibidem.
Pontifex B. Albertum ſuum Nuncium ad Patriarcham Aquileienſem ablegat contra Saracenos.58.2.
Iubet illum Pontifex Iaco bo Primadicio in reformandis Cœnobijs Conſtantinopolis, & Caffæ auxilium ferre. 59. 1.
Aſſiſij Ciuitatem, & Tuſciæ Miniſtrum Pontifici commendat.ibid.
Inſtat apud eundem ne Mare magnum reuocetur. Ibid.
Migrat ad Inſubres.ibid.
Quotidiane prędicationi intendit.59.2.
Brixiam proficiſcitur.ibid.
Brixienſes ad pacem componit, cuius
pacta

Digitized by Google

pacta in publicas tabulas redigi curat, & Veneti Senatus conſulto roborari. ibid.
Duo Sanctæ Claræ Monaſteria ibidem ædificari curat.ibi. & 60.1.
Lombardiam vniuerſam prædicando percurrit.60.c.1.
Nominis IESV venerationem, & cultum populis inculcat.ibid.
Thomaſio Bibio regio Medico ſuadet è Cypro receſſum.61.2.
Epiſtolis ſcribendis, dum vacat, intendit. ibid.
Monialium diſſidia Mediolani opportuno à Pontifice obtento remedio ſedat. ibid. & 62. 1.
Ad Patres Prouinciæ Mediolanenſis in Comitijs congregatos ſcribit.ibid.
De malitia inuidentiæ, & conditione amicitiæ, diſſertationem conſcribit. 62.2.397. & ſeqq.
Negotium ſibi comendatum prudenter refutat.ibi.
Humili loco naſci nihil ad virtutem officere demonſtrat.63.1.404. & ſeqq.
Paupertatis & charitatis zelo flagrat.ib.
Concionatorem ſua culpa priuatum officio, monet non tam cito reſtituendum.63.2.
Epiſcopo Brixienſi magno ſtudio illum euocanti ſeſe excuſat.64.1.
In Hiſpaniam proficiſci deſiderat.64.2 & 65. 1.
Pontificis & ſui Superioris mandato Ferrariam prædicaturus proficiſci iubetur.65.1.
A Brixienſibus ad ſuas diſcordias exterminandas poſtulatur. 66.1.
Nouiter electum Præſulem Ferrarienſem gradus, & officij eruditè monet non ſine fructu.66.2. 78.2.424. & ſequent.
Brixiam profectus ciuium diſſidia ſecundò componit.67.1.
Caſtitatis cultum commendat. ibi.
Eruditum ſcribit commentarium de corripiendis inſolentibus.ib.& 436.& ſequent.
Scribit ad Nicolaum V.& mortem Eugenij IV. amarè luget.67. 1.449.1.
Omiſſa Hiſpanica profectione Mediolanum proficiſcitur.69.1.
Moritur ibidē in feſto Virginis Aſſumptæ.69.2.
Animam illius Cœlum aſcendentem ſpecioſam,& pulchram vidit B.Io.Capiſtranus.70.1.88.1.90.2. 91.2. 92.1. 93.2. 97.1.100.1.101.2.102.1.103.1
Sepultus eſt in Cœnobio S.Angeli Mediolani, ſed quo loco, non produnt Authores.70.1.
Miracula poſt mortem operatur.ibid.
Vbi conſeruentur eius Reliquiæ. 70.2.
Maiora Alberti Miracula in conuerſione Infidelium, hæreticorum,Schiſmatorum, Apoſtatarum à fide.75.1.
Nicolaum Venetum à fide Apoſtatam quomodò conuerterit.31.2. 75.2.
Quanta eius erga Mediolanenſes charitas. 69. & 77.
Petrum cognomine Bonum quomodo ad meliorem vitam reduxerit.78.1.
Peccatorem conſuetudinarium qualiter ad vitæ emendationem direxerit. 14.2. 78. 2.
Minora B.Alberti miracula, quæ vulgò miracula dicuntur.80. & 81.
Quibus terminis efferant Scriptores B.Alberti miracula.80.1.
Cur illa in ſpecie non referant.80.2.
Quędam illius miracula in ſpecie.81.1.
Epiſtolæ eius duæ, propria manu conſcriptæ, vt ſacræ Reliquiæ Sarthiani aſſeruantur.82.2.
De illius cultu, & titulo Beati. 81. 2. 82.1.
Liber Miſſalis eiuſdem, veluti ſacræ Reliquiæ, in Conuentu S. Franciſci Cortonenſi aſſeruatur. 83.1.
Item Codex M. S. in Eccleſia Fratrum Minorom Capiſtrani.ibidem.
Alberti virtutum, Miraculorum & Beatitudinis fama conſtantibus Scriptorum teſtimonijs perpetua.ab 83. ad 104. Vide *Encomia B. Alberti*.
Ambitio dignitatum quam fugienda.383 & ſeqq.
Antonius Magliabechus Magni Ducis Bibliothecarius.109.2.
Antonius Raudenſis humili loco natus ab Alberto defenditur. 63. 1.405. & 406.
Antonius à Ruſconibus ſanguine, doctrina alijſque dotibus clarus, in Miniſtrum Generalem electus B. Albertum in adminiſtratione Prouinciæ S. Antonij reluctantem confirmat. 56.1.
Armenos ad Concilium Florentinum du-

ducunt Minores. 32. 1. 96. 1.
Arturi à Monaſterio de B.Alberto relatio.96.2.
Aſcræus quomodo poeticum ſpirituum acceperit. 107. 2.

B.

BArtholomæus Ianuenſis. Vide *Iacobus Primadicius*.
Bartholomæus Piſanus regularis vitæ zelo & pietatis exercitijs addictus. 9. 1.
Alberti in Tyrocinio magiſter. 9. 2.
Bartholomæo Roucrelle collatum Epiſcopatum aggratulatur B. Albertus. 65. 2.
Beati titulum quam conſtanter obtinuerit B.Albertus.81.2. Vide *Teſtimonia & Encomia*.
Berdini non Bendini B.Alberti cognomen. 116. 2.
Bergamum appellit B.Albertus.63.1.
B.Bernardinus Senenſis Albertum commendat curæ Fratris Angeli Tuſci. 10. 1.
Occurrit Legationem ſolemnem ducenti ex Aegypto, & monet humilitatis.38.1.
Deponit officium Vicarij Generalis. 50. 1.
In Sanctorum Cathalogum refertur. 69. 2.
Bibio. Vide *Thomaſio*.
Blondus Flauius B.Albertum collaudat. 90. 2.
Borſius Princeps Eſtenſis B. Bernardinum inſtanter petit ad quadrageſimæ conciones.53.1.
Brixienſes ad pacem ſtabilem inducit B.Albertus. 59.2.
Brixienſi Epiſcopus magno ſtudio ad ſuam Ciuitatem vocat B.Albertum. 64. 1.
Brixiæ duo Monialiũ ſub Regula S.Claræ conſtrui facit Monaſteria B.Albertus. 59.2. 60.1. 79.1.
Brixienſis Populus B.Albertum per nuncium vocat ad ſuas diſſenſiones componendas.66.1.
Bullæ ſedecim Eugenij IV. ad B.Albertum conſeruatæ in Conuentu Cetonij. 92.1. 94.2.

C.

CAlamitates Regni Cypri. 61. 2.
Captiuos Socios liberat B. Albertus. 58. 2.
Cardinalium Pontifici aſſiſtentium da B.Alberti prædicatione iudiciũ. 86.2.
Catholici Chriſtiani Cayri Albertum à morte liberant.33.2.
Catharina Bononienſis B.Albertum per quinque continuas horas prædicantẽ auſcultat, nec interea panis in furno comburitur. 96. 2.
Cerui forma velatum Dæmonem fugat B.Albertus.18.1.
Ceruinorum Familia clara.100.2.
Chriſtus Beatum Albertum in deſerto cibo,& colloquio mirabiliter recreat. 36.1. 98.1. 111.2.
Codex M. S. B.Alberti conſeruatur Capiſtrani in Eccleſia Fratrum Minorum velut SS.Reliquiæ.83.1.
Comitia Gener.indicit B.Albertus.48.1.
Ad ea conuenientibus neceſſaria omnia ſuppeditat.56.1.
Concionatorem ob flagitioſam vitam officio priuatum cenſet non tam cito reſtituendum.63.2.446.2.
Concionator quantus & qualis B.Albertus.14.& ſeqq.Vide *Teſtimonia*.
Concilio Florentino adfuit velut interpres.39.1.95.2.
Concilij Florentini acta publica luce donat Laurentius Iuſtinianus.2.2.
Conuentuales B. Alberti rigorem experti conſiſtere recuſant eius electioni in Miniſtrum Generalem, & turbas excitant.56.2.94.1.
Corpora Sanctorum plura nos latent, & perierunt, quam patent aut nobis nota ſunt.71.1.
Coſimi Medices in conſtruenda Bibliotheca ſtudium iuuerunt B.Albertus,& Bernardinus Senenſis.25.2.
Crucis Chriſti pars in veteri theca, ab Helena Conſtantini matre fieri iuſſa in Conuentu Fratrum Minorum Cortonæ aſſeruata.38.2.
Crucis Chriſti pars, quam B. Albertus Conſtantinopoli ſecum tulerat, conſeruata in Conuentu Cetonij.96.1.
Crucẽ in manu geſtans B.Albertus prædicat in diuerſis mundi partibus, & multos Infideles conuertit. ibid.

Digitized by Google

Cultus B. Alberti.81.2.
Cur ceſſauerit.82.1.
Cypri Inſula occupata à Saracenis.61.2

D.

DElinquentes ſua peccata excuſare, & Iudicis æquitatem incuſare ſolent.54.1.
Deus quomodo vita animæ.73.1.
Dignitates non ambiendas ſuo exemplo & erudita lucubratione docet B. Albertus.55.1.388.& ſeqq.
Dionyſius à Pulinari B.Albertum commendat.90.2.
Doctrina SS. Patrum de duplici genere miraculorum. 71. & ſeqq.
Doctrinę dotibus inſignes fontis nomine intelliguntur.107.1.
Duæ ſcaturigines in ſchemate Guarini quid ſignificent.109.1.

E.

ELoquentiſſimus erat B. Albertus 89. 1.
Emanuel Chriſolora B.Alberti præceptor.6.2.97.1.
Encomia B.Alberti apud Authores plurima & egregia commemorantur . à pag.83.vſq;ad 104.
Singulari vita & doctrina præditus pronunciatur à Poggio Florentino. 83.2.
Lapis angularis pro vnione Ordinis ab Eugenio Pontifice vocatur.84.1.
Comprobatæ integritatis,præcipuæ doctrinæ & prudentiæ vir.84.2.
Grauitate morũ & conſilio præſtans. ib.
Vita, moribus, doctrina, ac Religionis zelo, & reformationis ordinis ardenti deſiderio Pontifici acceptus. ibid.
Sacrarum literarum interpres & Euangelicæ legis tuba.85.1.
Vir ſacra Dei doctrina plenus, in timore Domini & eius vijs ambulans. ibidem.
Potens opere & ſermone in magnis, & arduis.85.2.
In partibus Orientalibus Indiæ, Aethiopiæ, Aegypti, & Ieruſalem Commiſſarius Pontificis.ibid.
Benedictus filius & honoratus Sacerdos. ibid.
Sanctus frater. 86. 1.
Multa pericula, multos labores pro digniſſima vnione Fidei Chriſtianę perpeſſus.ibid.
Ardens Religionis zelo,magnę in Pontificem &S.Rom.Eccleſiam Fidei,probatæ virtutis in ordine. 86. 2.
Humana & diuina eloquentia præditus.ibid.
Vir Sanctus.87.1.
Peritiſſimus homo, potentiſſimus in Theologia, ſingulariſſimus prædicator & in ſuis prædicationibus acceptiſſimus, bonæ conſcientiæ, Beatus, poſt mortem clarus miraculis.87.2.
Apoſtolicus Vicarius. ibid.
Vir ſanctitate, & ſcientia præclariſſimus & per totam Italiam nominatiſſimus. 88. 2. Vide *Teſtimonia*.
Epiſtolis ſcribendis intendit B.Albertus. 61. 2.
Epiſtolæ duæ B. Alberti conſeruantur Sarthiani velut reliquiæ.82.2.
Eugenius Pontifex multa à Schiſmaticis paſſus, multis laboribus pro Eccleſia functus.1.1.
B.Ioannem Capiſtranenſem multis facultatibus donat.51.1.
Electionem Antonij Ruſconij in Miniſtrum Generalem excluſo B. Alberto ægrè tulit.57.1.
Suadente tamen Alberto electionem confirmat.ibi.
Paruam electo poteſtatem in obſeruantes reliquit.ibi.
Miniſtro Generali iniungit vt citramontes Ioannem Capiſtranum, vltra vero Io. Maubertum Vicarios Generales inſtituat cum plenitudine poteſtatis, & inſtitutionem ſuo diplomate confirmat.ibi.
In Saracenos expeditionem facit, & Chriſtianos Principes in auxilium vocat.58.2.
Eius de B.Alberto teſtimonia.84.& 86
Moritur.67.2.

F.

FAmæ B.Alberti maligni detrahunt. 54. 2.
Familia B.Alberti.5.2.
Florentiam ſolemni pompa ingreditur Beatus Albertus è ſua legatione redux 58.2.

Fons

Fons Caballinus montis Parnaſſi.107.2.
Fons Caſtalius.ibi.
Fontis nomine eruditio intelligitur.107.1
Fontes qui in veteri, & nouo teſtamento ibi.
Franciſcus Sforcia Mediolani Dux Noſocomium erigit Mediolani. 166. 2. 61.1.
Mediolanum ad deditionem conſtringit. 68. 2.
Vrbem ſummo nobilium, & populi plauſu ingreditur. 69. 2.
Prouocatus contra B Albertum prædicantem per aſſentatores quomodo ſe geſſerit. 15. & 16.
Eius de B. Alberto iudicium. 16. 2. 87.1.
Franciſci Gonzagæ de B.Alberto relatio. 92. 1.
Franciſcus Ligaminius fit Epiſcopus Ferrarienſis. 66.1.
B. Albertum ad concionandum inſtanter vocat. ib.
Monitis eiuſdem in egregium euadit Prælatum.66.2.78.2.
Franciſcus Surianus Venetus iter B. Alberti in Aegiptum deſcribit.109.2.
Fratres Captiuos liberat B. Albertus. 58. 2.

G.

Gallicus Hercules Celtas inſtruxit. 108.2.
Gandulphus Siculus fit Ieroſolymæ Guardianus.41.2.
Illius ad Pontificem Epiſtola de Oratoribus Regis Aethiopium inculta, ſed veridica.42. & ſeqq.
Vocatur à Sultano vt ad Pontificē ſcribat.40.2.111.1.
Gaudenſes in Holandia obſeruantibus domicilium conſtruunt.48.2.
Græcè & Latinè doctus B.Albertus.6.7. 8. & 97.
Græcam linguam tam accuratè calluit, vt in Græcia natū ſibi Græci in Concilio Florentino perſuaſerint.7.2.95.2
Guarinus Veronenſis B. Alberti præceptor.6.7. & 97. 1.
Guarini Schema. 108.
Eius interpretatio.ib.
Ad B.Alberti conciones diſcipulos cōducit.16.2.
Græcæ, & Latinæ eruditionis fons extitit.7.1. 107. 1.
Guelfi, & Gibellini.12.2.
Quales illi.183. 1.
Gulielmus Caſalenſis Miniſter Generalis moritur.46.1.
Eius ad B.Albertum Epiſtola.84.1.99. 1.102.2.

H.

Henricus Vvillot de B.Alberto agit. 92. 2.
Hercules Gallicus. 108.2.
Horatius Iuſtinianus acta Concilij Florentini publicauit.2. 2.
Hoſpitale magnum Mediolani ædificatur. 60.2.61.1.
Hoſpitale S.Mariæ pro Clariſſarum Monaſterio ædificando concedunt Brixiens. 59.2.
Hoſpitalia Pauperibus, infirmis, & Pupillis erigi ad hortatur B. Albertus. 60. 1.
Humili loco naſci ad virtutem non nocet.63.1. 406.2.
Humilitate ſua placat B. Albertus turbas in Capitulo Generali. 56.2. 95. 2.

I.

Iacobitæ vnionem cum Eccleſia Romana cooperante B.Alberto accep-tant.43.1.
Iacobitarum vnio in Concilio Florentino concluditur. 39.1.
Iacobo Primaditio in reformandis Cœnobijs iubetur auxilium ferre B. Albertus. 59.1.
Iacobum Picenum ſuum Nuncium ablegat Eugenius Pontifex contra Saracenos.58. 2. Vide *Quatuor*.
Iacobus Delphinus inſtituitur à Pontifice Guardianus Hieroſolymæ. 41. 1.
Iacobus Primaditius, & Bartholomæus Yanenſis Eugenij Pontificis obſequijs in Oriente intendunt.49.2.
Vocantur à B.Alberto ad Comitia Generalia.ib.
Alter fit Miniſter, alter Cuſtos Romaniæ in Græcia.ib.
Imago B.Alberti Sarthiani depictis circa caput radijs.82.1.

Alia

Digitized by Google

Alia eiuſdem radijs ornata in ſacrario Aracœlitano.83.1.
Imago B. Alberti Pontifici aſſiſtentis. Vide *Vaticani Templi*.
Imperium Grçcorum inuadunt Saraceni. 58. 2.
Interpres in Concilio Florent. an fuerit B.Albertus 39. & ſeqq. 95.1.
Ioannes Baccalaureus contra B. Alberti authoritatem cauillatur. 52.1.
A Baccalaureatu iuſſu B.Alberti deponitur.52.2.
Ioannes Capiſtranus comprimit maleuolos in B.Albertum .16.2.
Fit Vicarius Gener.Ciſmontanus.57.1.
In Orientem pro ordinando gubernio Terræ Sanctæ miſſus, & quid ibidem egerit.42.2.
Animam B. Alberti Cœlum conſcendere videt.70.1.88.1.90.2.91.2.92.1. 93.2.97.1.100.1. 101.2.102.1.103.1.
Ioannes Maubertus fit Vicarius generalis Vltramontanus.57.1.
Ioannes Tauellius Ferrarien. Epiſcopus meritis præclarus.66.2.
Italia litteris Latinis, & Græcis floret per Guarinum Veronenſem, & Emanuelem Chryſoloram.18.2.

L.

Latinè, & Græcè doctus B.Albertus 6. & ſeqq. 97.2.
Laudes B.Alberti. Vide *Encomia*.
Leander Albertus Sarthianum Alberto ex Minorum Ordine maximo Concionatore inclytum appellat.9.1.90.1
Leonellus Eſtenſis res in Oriẽte à B.Alberto geſtas ad ſe ſcribi deſiderat.37. 1. 47. 2.
Liber Miſſalis B. Alberti conſeruatur in Conuentu Citonienſi velut Reliquię. 83. 1.
Linguã Græcã tã accuratè calluit B. Albertus vt in Grçcia natum crediderint Græci in Concilio Florent.7.2.95.2.
Lombardiam vniuerſam prędicando percurrit B.Albertus.60.1.
Lombardiæ ſtatus, & conditio mortuo Philippo Duce.67.2.68.1.
Lucas Vvadingus B.Alberti acta copioſè & ſolidè prodidit in ſyllabo Scriptorum Ordinis, & Tom.5.Annalium. 2.2. 97. 1.
Ludouicum Bononienſem Hieroſolyma ad Pontificem ablegat B. Albertus. 29. 2.
Ludouicum Vicentinũ ad caſtitatis cultum conſeruandum ſeriò, & zelosè monet B.Albertus.67.1.
Ludouicus de Piramo Epiſcopus Foroliuienſis in Concilio Florontino de Proceſſione Spiritus Sancti ſumma cum laude diſputat.115.1.

M.

Magiſtrum gradu male acquiſito iuſſu Pontificis deturbat B. Albertus. 54.2.
Maiora miracula B.Alberti in conuerſione Infidelium, Hæreticorum, Schiſmaticorum, & fidei deſertorum.75.1.
Mamaluchi qui & quales. 110. 1.
Albertum à morte liberant.33.2.
Inſulam Cypri occupant.61.2.
Marcus Vliſſiponenſis quatuor Regularis Obſeruantiæ promotores S.Bernardinum Senenſem, B. Io. à Capiſtrano, B. Iacobum Picenum, & B.Albertum Sarthianen.encomijs proſequitur.91.1.
Mariani Florentini de B.Alberto encomia. 89. 1.
Mare Magnum ne reuocetur inſtat apud Pontificem B.Albertus. 59.1.
Martyrum vituperatores voce, & ſcriptis perſequitur.28.1.
Martyrij deſiderium quantum in B. Alberto.33.2.64.2.65.1.110.2.
Martinus Venetus Terræ Sanctę Procurator.57.2.
Mathias Doringus Prouinciæ Saxoniæ Miniſter B. Alberto non reſpondet. 51. 2.
Cui adhæſerit in Schiſmate. 51. 1.
Perſiſtit refractarius Vicario Generali B.Alberto.52.1.
Eligitur in Pſeudo-Miniſtrum Generalem. ibid.
Tandem reſipiſcit.ibi.
Mediolano ortum B.Albertum quidam affirmarunt, ſed erroneè. 3. & ſeqq. 115. 2.
Mediolanenſium Status miſerabilis mortuo Philippo Duce, & obſidente Franciſco Sforcia.67.2.68.1.
Mediolani peſtis graſſatur cum ingenti ſtrage.69.1.

Digitized by Google

B.Michael ab Archagnano B.Alberti ſalutaribus monitis concitatus vitam in melius cõmutat, clariſſimus verbi Dei concionator euadit, doctrinæ, & ſanctitatis radijs totam illuſtrat Italiam 91. 1.
Michael Carcanus Ord. Min. magni hoſpitalis Mediolani conſtructionem promouet.61.1.
Miraculum miraculorum eſt conuerſio peccatoris.73.2.
Miracula maiora conuerſiones ſunt peccatorum, minora reſuſcitatio mortuorum, & ſimilia.71. & ſeqq.
Monaialium Monaſteria duo Brixię, ædificantur prædicante B.Alberto. 59.2. 60. 1.
Monialium diſſidia ſedat B. Albertus. 62. 1.
Moniales S. Mariæ de Gandalupo Mediolani inſtanter agunt, ne directioni Fratrum de Obſeruantia ſubtrahantur.65.2.
Mundi muliebris luxum eradicat B.Albertus.27.1.
Mutinenſium diſſidia idem componit. 13. 1. 78.1.

N.

NEgotio ſibi commendato prudenter ſe eximit B.Albertus.62.2.
Nicolaus Græcus in Concilio Florentino interpres, quis, & qualis. 112. & ſeqq.
Græcæ, & Latinę linguæ interpres doctiſſimus.ibid.
Amiſſis per naufragium Vxore, liberis, & bonis omnibus à Senatu Veneto dignitate ſcribæ Reipublicæ, & ſalario annuo honeſtatur.114.2.
Nicolaus Auximanus iuſſu Pontificis fit Guardianus Hieroſolymæ.41.2.
A bifario hominum genere à proficiſcendo impeditur.ibi.
Nicolaus Euboicus interpres in Concilio Florent.40.1.112.& ſeqq.
Nicolaus V. Eugenio IV. in Pontificatu ſuccedit.67.1.
Bernardinum Senen. in Sanctorum Cathalogum refert.69.2.
Nicolaus Eſtenſis legem fert contra mulierum caudas ſuadente B. Alberto. 27. 1.
Nicolaus Venetus apoſtata ad Fidem conuertitur per B. Albertum, & in Italiam è Cayro reducitur. 31. 2. 75. 2.
Eiuſdem de B.Alberti concione iudicium.86.1. 31.2.
Nominis Iesv venerationem, & cultum populis inculcat B.Albertus.60.1.
Notæ cur omiſſæ à Cap. XIII. vſque ad XXIV. 115. 1.
Numerus auſcultantium Beatum Albertum prædicantem exceſſiuus.17.1. 100. 1.

O.

OBſeruantes Fratres ſex ſegregantur ad obſequia Pontificis. 28.2.
Obſeruantiæ cur non expediebat eligi B.Albertum in Miniſtrum Generalem Ordinis.88.2.
Obſeruantia Regularis per quatuor Sanctiſſimos, & doctiſſimos viros aucta & illuſtrata. 90. 2. Vide *Quatuor*.
Oraculum Pontificis de argentea ſupellectile in Eccleſijs obſeruantium 29. 1.
Orator eloquentiſſimus erat B.Albertus. 89. 2.
Oratorum Regis Aetiopum ad Sultanum magnificentia, & ſplendor. 44. & ſequent.

P.

PAnis in furno non comburitur prædicante Monialibus per 5. horas B.Alberto.96.2.
Parentes B.Alberti. 5.2.
Paulus Veronenſis B.Albertum laudat. 85. 1. 249. 2.
Peccatorem conſuetudinarium quomodo conuerterit B.Albertus.14.2.78.2.
Pecunias refutat B.Albertus.63.2.
Pecunias quæ expenſis Capituli Generalis ſupererant in Captiuorum ſociorum redemptionem impendit.58.2.
Perſeus qualiter Meduſam oppreſſit. 109. 1.
Petrus cognomine Bonus per B. Albertum ad meliorem frugem reducitur. 78. 1. 164. & ſeqq.
Petrus de Fuxo fibras ſchiſmatis euulſit in Hiſpania. 1. 1.

Digitized by Google

Petrus Parleo de Nicolao Græco interprete in Concilio Florentino pleniorem per ſuam Epiſtolam notitiam ſubminiſtrat. 113. & ſeqq.
Pharaonis pediculi quales. 110. 1.
Philippi Bendedei de B. Alberto encomia. 84. 2. 243. 1.
Philippus Burgundię Regulus res in Oriente per B. Albertum geſtas ad ſe ſcribi cupit. 37. 2.
Philippus Dux Mediolanenſis B. Bernardinum petit ad conciones quadrageſimales. 53. 1.
Piſanus. Vide *Batholomæus*.
Pius III. Sarthiano oriundus. 95. 1. 115. 2.
Poggius Florentinus in Religioſos inuectiuam componit. 19. 2.
A B. Alberto confutatur. 20. 1.
Laudat B. Albertum. 83. 2.
Poggio de malignorum contra ſe obmurmurationibus commonenti ſcribit, & obiecta diluit Beatus Albertus. 54. 2.
Prædicator qualis, & quantus B. Albertus. 14. & ſeqq. Vide *Encomia*.

Q.

QVatuor Sanctiſſimi, & Doctiſſimi Viri Regularem Obſeruantiam auxerunt, & illuſtrarunt ſacra doctrina, ſanctiſſima vita, & miraculis, S. Bernardinus Senenſis, B. Ioann. à Capiſtrano, B. Iacobus Picenus, & B. Albertus Sarthianenſis. 90. 2.
Quatuor columnæ reſtaurati ædificij Regul. Obſeruantiæ fuere ijdem. 91. 1
Quatuor ſtrenui Duces Magnæ Familiæ Obſeruantum, qui eam duxerunt per ſecuram rectamque viam, & ſemper ſaluam conſeruarunt. ibid.
Quatuor Clypei, qui ſuæ ſanctitatis exemplo, & doctrina eam ab aduerſis tutati ſunt. ibid.
Quatuor Tubæ, quarum ſonitu multi ad Religionis militiam, & Chriſti ſequelam concitati ſunt; quorum feruore zeli, & ſtudio tota Italia, Germania, Hungaria, Polonia, & Bohemia Obſeruantum Cœnobijs repleta ſunt. ibidem.
Quatuor Euangelicę tubæ per Europam, Aſiamque reſonantes morum candorem, Catholicæ Fidei puritatem, Diuini cultum numinis, Eccleſiæ Romanæ dignitatem, & Chriſti interris Vicarij poteſtatem populis inculcantes. 1. 2. 2. 1.
Tanquam robuſtiſſimæ columnæ ſuſtinuerunt nouum ædificium reformationis, & vt fortes, dextrique Duces gubernarunt nouam illam militiam ſub titulo Vicariorum Generalium. 94. 2. 98. 2.
Quatuor ſapientiæ riui quid ſignificent. 109. 1.

R.

RAguſiæ in Dalmatia traditur Obſeruantibus domicilium. 49. 1.
Regi Caſtellæ ſcribit B. Albertus. 49. 2. 360. 1.
Regularis Obſeruantiæ quatuor lumina. 1. 2. Vide *Quator*.
Rei cuiuſdam pœnam quomodo iuſtam oſtenderit B. Albertus Prælatis, ad quos recurrit. 53. 2. 375. & ſeqq.
Rei ſemper petunt excuſationes in peccatis. 54. 1.
Rex concionatorum dictus B. Albertus. 14. 1.
Rex Cypri à Saracenis captiuus abducitur. 61. 2.
Rodulphi Toſſinianenſis de B. Alberto teſtimonium. 91. 2.

S.

SAacellum in memoriam occurſus B. Bernardini Senenſis, & B. Alberti erectum prope Cortonam. 38. 2.
Sarthianum Tuſciæ Oppidum Patria B. Alberti. 3. & ſeqq.
Sarthianenſes ad ſuum conciuem B. Albertum litteras congratulatorias Vicariatus Generalis mittunt. 50. 1. 367. 1.
Sarthianum B. Alberti natiuitate inclytum. 90. 1.
Saraceni inuadunt Regnum Græcorum. 58. 2.
Cypri Inſulam occupant, & Regem captiuum abducunt. 61. 2.
Schema Guarini. 108.
Schiſma Pontificium quæ mala inferat Eccleſiaſticis, & Religioſis. 51. 1.

Scipio Præſul Mutinenſis B.Alberto ambitum dignitatum ſuggerit, ſed repellitur, & doctè inſtruitur non eſſe ambiendas dignitates.55.1.383.& ſeqq.
Sex Viros ex Obſeruantibus ad ſua obſequia ſegregat Pontifex.28.2.
Quinam illi fuerint.109.2.
Sforcia. Vide *Franciſcus*.
Socij B.Alberti in Orientem.33.1.& ſeqq. 111. 1.
Socios captiuos liberat B. Albertus. 58. 2.
Spina Coronæ Chriſti, quam B.Albertus Conſtantinopoli aſportauerat, conſeruata in Conuentu Cetonij.96.1.

T.

Tanes ciuitas, quam Ioſeph patri Iacob, & Fratribus inhabitandam dedit.110.1.
Tauellius. Vide *Ioannes*.
Teſtimonia Scriptorum de B. Alberto. 83. & ſeqq.
Sonora tuba, columna, auriga, ſcutum familiæ Obſeruantum B.Albertus. 89. 1.
Magna, & reſonans tuba, & quartus auriga familiæ Obſeruantiæ. ibid.
Venerabiliter ſepultus poſt mortem miraculis coruſcans. ibid.
Eloquentiſſimus orator, & prædicator per totam Italiam.89.2.
Vir inſignis doctrina, & virtute.90.1.
B.Pater qui fecit multa miracula, cuius animam in Cęlos ferri vidit Capiſtranus, de cuius excellenti ſanctitate, & doctrina nunquam ſatis dici poterit. 90. 2.
Diuinorum dogmatum prædicator inſignis.ibid.
Sanctiſſimus, & doctiſſimus Vir. ibid.
Sacra doctrina, Sanctiſſima Vita, & miraculis Regularem Obſeruantiam auxit, & illuſtrauit.91.1.
Diuus ſignis, & miraculis clarus. 91.2.
Vir litteris eruditus multos traxit ad fidem Chriſti, multoties pro veritate tuenda incurrit diſcrimen vitę.ibid.
Miraculis clariſſimus. 92.1.
Vir integerrimus, Regul. Obſeruantiæ accerrimus propugnator, religione, moribuſque inſignis.ibid. & 99.1.
Maximis corruſcans prodigijs. 92. 2.
Moribus, & eruditione agnoſci potuit B. Bernardini diſcipulus. ibid.
Vir magna doctrina, & ſanctitate. 94. 1.
Celebris ſui æui Concionator. ibid.
Magnus Religioſus, & principalis columna Reg.Obſeru.94.2.
Vir magnæ ſanctitatis, & ſapientiæ per totam Italiam nominatiſſimus. 95. 1.
Tuba Spiritus Sancti. 95. 2.
Inter ſui temporis doctiſſimos, à viris doctis Italiæ, Prælatis, & ipſo Pontifice recenſitus, valdè zeloſus Reg.Obſ. ſeuerus, & iuſtus.ibid.
Vir deuotiſſimus, & potens prædicator. 96. 2.
Doctrina, vitæ ſanctitate ac miraculis clariſſimus.97.1.
In ſummo vitæ rigore, & diſciplinę ſeueritate, pauperem vitam tranſigens omnes cupiebat Chriſto lucrifacere, vel aſſidua oratione, vel efficaciſſima prædicatione.ibid.
Vir doctrina, pietate, & religioſa vita inſignis.98.2.
Apoſtolici zeli in Europa, & Aſia concionator.99.2.
Admirandus verbi Dei pręco.100.1.
In ſe ipſum auſterus, euangelicæ paupertatis tenaciſſimus, & feruentiſſimus zelator ſalutis animarum. 100.2.
Acerrimus criminum obiurgator. ibidem.
Multis miraculis à Domino illuſtratus. 101. 1.
Tum vitę ſanctitate, tum eruditione ac laboribus Eccleſiaſticis cum paucis æuo ſuo conferendus. 101.2.
Regular.Obſeruantię alumnus, columna, baſis, propugnator, & propagator.ibid.
Vir prędicatione, vitæ ſanctitate, ac miraculis illuſtris, Gręcis, & Latinis, humanis ac diuinis litteris eruditus, Summis Pontificibus ſumme charus. ibidem.
Tum doctrinæ, tum ſanctitatis rarum exemplar. 102. 1. Vide *Encomia*.
Thomas Florentinus ſanctitate, & miraculis clarus Socius B. Alberti in Orientem.33.1.93.1.
Thomaſio Bibio ſuadet B. Albertus receſſum è Cypro.61.2.280.& ſeqq.
Triumphum B.Alberti in Cœlum aſcendentis

Digitized by Google

dentis eleganter deſcribit Academia Senenſis. 103.& 104.
Tuba Euangelicę legis Beatus Albertus. 86. 1.
Tuba ſonora, tuba reſonans idem. 89. 1.
Tuba Spiritus Sancti diſcurrebat prædicando Nomen IESV Chriſti per totam Italiam, Græciam, Aegyptum, & Syriam. 95. 2.
Tuſciæ miniſtrum Pontifici commendat. 59. 1.
Tyrocinium B. Alberti. 8. 2.

V.

VAticani Templi valuis imago Beati Alberti Pontifici aſſiſtentis expreſſa. Vide Frontiſpicium Operis. Item. 84. 2. 105. 1.
Venetijs prædicat B. Albertus. 30. 2. 31. 1.
Veneti Mediolanum ſibi ſubigere molliuntur. 68. 1.
Verbum Dei in ore B. Alberti gladius vtrimque acutus. 14. 1. 100. 2.
Veritas cur nuda. 108. 2.
Veronenſes. Vide *Guarinus*.
Virens campus in Schemate Guarini quid ſignificet. 109. 1.
Virgines, & Viduas ad Monaſticam vitam inducit B. Albertus. 59. 2.
Viterbienſis Vrbis ob factiones miſeria. 21. 2.
Vitiorum obiurgator acer, & vehemens erat B. Albertus, nullius diuitis vel potentis faciem reſpiciens. 14. & ſeqq. 100. 2.
Vnio Iacobitarum. Vide *Iacobitarum vnio*.
Vvadingus. Vide *Lucas*.
Vultus Guarini. 108.

F I N I S.

RE-

Digitized by Google

REGESTVM.

. . § A B C D E F G H I K L M N O P Q R
S T V X Y Z

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo
Pp Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm

Omnes ſunt Duerniones, præter Principium, ideſt §
qui eſt Ternio.

ROMAE, Apud Io. Baptiſtam Buſſottum: 1688.

Superiorum permiſſu.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google